LIVIU REBREANU

Opere 17

Coperta: *Sergiu Georgescu*

Cartea a apărut cu sprijinul financiar
al Fundației pentru o Societate Deschisă

LIVIU REBREANU

Opere 17

Ediție critică
de

Niculae Gheran

JURNAL
(1927-1944)

București – 1998
EDITURA MINERVA

Cartea a apărut cu sprijinul
MINISTERULUI CULTURII.

ISBN 973-21-0547-x
ISBN 973-21-0033-8

POSTJURNAL

Cuvântul editorului

Lăsat în grija Academiei Române sau Societății Scriitorilor Români și condiționat să fie dat publicității după 30 de ani de la trecerea în neființă a autorului său, Jurnalul *lui Liviu Rebreanu avea să apară, fragmentar și într-o formulă arbitrară, abia peste patru decenii, în 1984, în colecția de „Documente literare" a Editurii Minerva. „Fragmentar", pentru că tipărirea însemnărilor se oprea la data de 8 iunie 1940, în fața evenimentelor premergătoare răpirii Basarabiei și trecerii României de partea Germaniei, în cel de-al doilea război mondial – subiecte considerate tabú de cenzorii vremii; „într-o formulă arbitrară", pentru că suita notațiilor nu respecta specificitatea fiecărui jurnal, din* multele *existente în arhiva scriitorului, paginile tipărite fiind rodul contopirii lor, pe criterii cronologice. Un jurnal al jurnalelor, de mare importanță istorico-literară, dar atenuând rostul fiecăruia în parte, în dauna funcționalității lor.*

Atunci, problema fundamentală a editorilor părea s-o constituie atenuarea golurilor din „jurnalul intim", întrerupt adesea, luni în șir, ba chiar și ani, tocmai acolo unde relatarea unor evenimente i-ar fi impus autorului mai multă rigoare față de proiectul inițial: realizarea unei spovedanii pentru sine însuși. Primul nemulțumit de inconsistența unor pagini se dovedea a fi chiar Rebreanu, care, nu o dată, revine asupra acestei lacune, cu notații de tipul:

„Curios că tocmai atunci când se petrec evenimente mari nu-ți vine să notezi nimic în așa-zisul jurnal intim. De peste doi ani, deși am fost de atâtea ori pe aici [în București, n.n.*], n-am scris o vorbă. Și doar s-au întâmplat atâtea lucruri hotărâtoare poate pentru soarta omenirii." (23 sept. 1941)*

Explicația și-o dăduse cu ani în urmă:

„Poate că omul când e prea fericit sau prea amărât e atât de ocupat cu inima lui că neglijează toate, şi numai în ceasuri de seninătate sufletească ajunge să se gândească la ziua de mâine sau chiar la viitorul mai depărtat". (27 ian. 1932)

Impresionat de tonalitatea confesivă a scrisorilor către Fanny şi Puia Rebreanu, criticul Mihai Gafiţa, ales de aceste doamne să editeze Jurnalul *la „Cartea Românească", vedea în depozitul epistolar amintit o sursă extrem de valoroasă pentru completarea informaţiei, lichidarea unor goluri. Înaintea lui, Radu Vasilescu, ginerele romancierului, găsise de cuviinţă să-i îmbogăţească paginile cu notaţii selectate din celelalte jurnale (de călătorii, de la Valea Mare, de la Teatrul Naţional), care, chiar dacă nu aveau un numitor stilistic comun, prezentau avantajul de a fixa în timp şi spaţiu periplul Omului, văzut în multiplele lui ipostaze.*

De la bun început, subiectivismul potenţialilor editori se făcea simţit. De ce se avea în vedere – cum am mai spus, în 1973 şi 1974 – doar corespondenţa cu Fanny şi Puia, ignorându-se imensul fond de epistole adresate de Rebreanu şi familiei sale de peste munţi, unor mari critici şi altor confraţi de breaslă, oamenilor politici ş. a. ? De ce unele *fragmente din celelalte jurnale, ci nu toate, care, la un loc, aveau mai multă relevanţă pentru definirea personalităţii lui ?*

În polemica iscată în jurul surselor bibliografice, avute în vedere la editarea Jurnalului, *am prezentat documente de aceeaşi speţă, lăsate în afara câmpului documentar investigat de predecesorii Radu Vasilescu şi Mihai Gafiţa, mai mult pentru a marca lacunele lor de informaţie, decât a propune, recunosc, o soluţie constructivă.*[1] *Cu sau fără temei, mă deranja faptul că niciodată nu avusesem prilejul de a consulta manuscrisul* Jurnalului, *solicitare care, mai târziu, după aflarea existenţei lui, mi-a fost chiar refuzată. Mi se părea nedrept, fără să intuiesc atunci de ce, deliberat, mi se respingea accesul dorit.* Nedrept, *pentru că,*

---

[1] A se vedea în acest sens articolul lui Mihai Gafiţa, *Un document inedit excepţional: Jurnalul lui Liviu Rebreanu,* în *Luceafărul*, XVI, nr. 16, 21 apr. 1973, p. 1 şi cele publicate de Niculae Gheran: *Cuvânt înainte la o corespondenţă de valoare unică,* în *Tribuna*, XVII, nr. 47, 22 nov. 1973, p. 12, şi *Rebreanu „Journal", ibid.*, XVIII, nr. 5, 31 ian. 1974, p. 14.

„avocat din oficiu", izbutisem, ca editor, să câştig toate „procesele" intentate de critica proletcultistă împotriva unor cărţi din creaţia lui Rebreanu, izbutind să public, pentru prima dată după moartea scriitorului, romane precum Adam şi Eva, Ciuleandra, Crăişorul Horia, Jar *ş. a., etichetate, ani în şir, drept mistice, morbide, naţionaliste sau frivole. De altfel chiar şi unele capodopere, precum* Ion, Pădurea Spânzuraţilor *şi* Răscoala, *singurele aflate în librării, fuseseră tunse* à la garçon, *necesitând o reconsiderare textologică. Drept este că, la vremea respectivă, beneficiasem şi de evoluţia gândirii criticei, de procesul revalorificării tezaurului literar, dar, să nu uităm: atunci mai uşor se putea scrie despre o carte sau alta, decât să le şi publici. Altminteri cum s-ar explica „croşetarea" mai tuturor ediţiilor de patrimoniu, cu omisiuni de text, de la cuvinte şi rânduri, la pagini şi opere întregi ?*

Nu era cazul ediţiei critice Rebreanu, care, în afara textului integral al operelor componente, oferea şi variantele tuturor versiunilor antume.

Lipsa de acces la manuscrisul Jurnalului *am resimţit-o, îndeosebi, înaintea reeditării romanului* Gorila *(*Opere, *vol. 10, 1981), amânată în favoarea masivului tom consacrat* Teatrului *(vol. 11, 1980), a cărui numerotare în cadrul seriei lăsa să se înţeleagă intenţia mea de a reveni asupra vremelnicei omisiuni. Pledând pentru reeditarea romanului – în forma lui integrală, nu „amendată", cum s-r fi dorit de cenzură –, dispuneam de numeroase „probe", argumente incontestabile sau simple speculaţii dictate de momentul conjunctural în care mă aflam. Numai că nu ştiam până unde puteam supralicita atitudinea antitotalitară a scriitorului, câtă vreme ce alte documente din arhivă, la fel de valabile, mă invitau să fiu prudent în afirmaţii. Altminteri riscam să fiu contrazis, fără drept de apel, de spovedaniile inedite ale romancierului, pe care nu le cunoşteam. Numai eu ştiu cât de greu mi-a fost să intru în posesia unei dactilograme a jurnalului, dubioasă în privinţa acurateţei textului propus spre tipar, totuşi utilă pentru construirea apărării cărţii. Ea mi-a îngăduit, în studiul introductiv, să mă prevalez de date mai puţin ştiute, privind pretextul, textul, contextul şi subtextul romanului. Adevărul acestuia era însă mult mai nuanţat, dar*

relevarea lui m-ar fi împiedicat să reproduc ca atare paginile operei, pe care şi aşa trebuia să le comentez pe-alocuri cu abilitate, pentru a evita ciumpăvirea lor. Urmărind cu asiduitate editarea integrală a creației rebreniene, mă interesa mai puțin tributul adus cezarului, prin adăugarea unor note de subsol, contând pe faptul că nici un cititor inteligent nu-şi va întrerupe lectura de dragul citirii unor adnotări plicticoase. Note în care, de regulă, se „combăteau" unele afirmații – fie şi simple replici ale unor personaje – cu opinii diametral opuse ale aceluiaşi autor, exprimate cu alte prilejuri, ante sau postdatate. Era un mod cinic de a ameți capul cenzorului, dovedindu-i – vorba lui Nenea Iancu – „că şi nimica mişcă". Acelaşi „procedeu" aveam să-l aplic mai târziu la adnotarea, ceva mai complexă, a Jurnalului, *înlesnind tipărirea aidoma a unor afirmații anticomuniste, promonarhice, germanofile, antisovietice etc., fără imixtiuni în textul romancierului. Important era să ajung la destinație, nicidecum vehiculul chemat să mă transporte. Toți intelectualii de marcă ai criticii şi istoriei literare, aplecați peste aceste cărți, au înțeles, au zâmbit şi au salutat rezultatul final, după cum o dovedesc numeroasele recenzii şi articole publicate după apariția lor. Mai puțin cronicarii răposatei reviste* Săptămâna, *extrem de agresivi în comentariile lor, făcându-mă să mă întreb dacă erau nemulțumiți, într-adevăr, de formula aleasă de mine sau că trăsesem pe sfoară cenzura ?*

Dacă, de bine de rău, replicile unor personaje nu puteau fi atribuite autorului, lăsând loc de varii comentarii, mai dificilă se dovedea tipărirea tale-quale *a spovedaniilor lui. Întreprinderea presupunea, înainte de toate, o cunoaştere deplină a vieții şi evoluției gândirii sale, relațiilor cu diverşi confrați, amăgirilor şi dezamăgirilor avute de el în funcțiile oficiale de preşedinte al Societății Scriitorilor Români, de director general al teatrelor, de conducător al Direcției Educației Poporului, de director al mai multor reviste şi al unui ziar. Pentru a nu mai aminti bibliografia scrierilor publicate (articole, interviuri), bibliografia critică, fondul de manuscrise, cu numeroase mărturisiri în stare să atenueze golurile din jurnal, prin prezența unui aparat de note şi comentarii adecvat.*

Este motivul pentru care, în 1973, Mihai Gafița a amânat apariția cărții anunțate, simțind nevoia completării informației sale, după cum ne sugera frecventarea de către el, în acele zile, a Bibliotecii Academiei Române. Numai că biobibliografia și arhiva, la care nu o dată făcusem referință, erau, pe cât de ispititoare, pe atât de labirintice. O spune cu resemnare un om care, după 35 de ani de cercetare asiduă a fondului documentar existent, nu se poate lăuda că a ajuns „la fundul sacului".

Decesul criticului la cutremurul din 1977 a complicat și mai mult treburile. Puia Rebreanu l-ar fi dorit înlocuit cu Vasile Netea, refuzat din capul locului de Marin Preda, pe atunci directorul „Cărții Românești". Din redacția editurii, Georgeta Dimisianu și Mircea Ciobanu îl propuseseră pe Niculae Gheran; autorul Moromeților *îl prefera însă pe Lucian Raicu, numai că acesta, la rândul lui, avea să reia, din proprie inițiativă, propunerea redacției, însușită, în cele din urmă, de Marin Preda. Ce folos, căci Puia refuză, adresându-se altor edituri, pentru ca, la finele periplului, să cantoneze la... Editura Sport-Turism. Vicisitudinile colaborării avea să le suporte, îndeosebi, regretatul Vasile Netea, invitat de redacție să răspundă la numeroase întrebări iscate de contextul jurnalier, să elimine confuziile create de repetarea neinspirată a unor nume, fără marcarea diferenței specifice, să decripteze onomastica minoră, să explice cum au fost soluționate unele probleme menționate în fugă de autor, ulterior abandonate total în* Jurnal *etc. etc. Mai grav era că, în lipsa unei argumentații solide, se ajunsese la o versiune cenzurată, peste voința istoricului, falimentară prin gravele ei omisiuni.*[2]

Între timp, relațiile mele editoriale cu Puia – întrerupte în 1970, după apariția volumului 4 din seria de Opere, *când d-na Fanny Rebreanu mi-a imputat că, în aparatul critic al romanului* Ion, *mă referisem la anii de detenție a scriitorului („tocmai când lumea*

---

[2] Pentru îndepărtarea unor suspiciuni, menționez că posed în arhiva mea personală o copie xeroxată după versiunea la care s-a ajuns la „Sport-Turism", fiecare pagină purtând inițialele P.F.R. [Puia-Florica Rebreanu].

uitase de această ispravă") – reveniseră la normal. Zece ani nu le călcasem pragul, până în anul 1980, când mi s-a oferit prilejul să citesc corespondența de familie, aflată în posesia ei. Studierea fondului epistolar existent s-a soldat cu apariția, în colaborare, a volumului Rebreanu – la lumina lămpii *(1981)*[3], *cu responsabilități bine delimitate pe pagina de titlu a cărții.*

Se pare că autoarea a avut nostalgia vechii colaborări, trecerea anilor obișnuind-o cu gândul unei noi conlucrări. Era deranjată însă de încăpățânarea mea de a nu lucra pe baza unei dactilograme, de a avea acces direct la manuscrisul(ele) Jurnalului. *Așa procedasem întotdeauna și nu vedeam de ce m-aș fi abătut de la o normă textologică elementară. În plus, obținerea unei noi dactilograme – copie xeroxată a* Jurnalului *propus spre tipar Editurii Eminescu, unde lucrarea a poposit o vreme – îmi dăduse prilejul să constat unele neconcordanțe între versiunile de care dispuneam, invitându-mă la prudență. În acel moment, ipostaza de editor nu mă atrăgea defel, cu atât mai mult cu cât publicarea textului se anunța extrem de dificilă.*

Între timp lucrarea a început să circule pe sub mână; de la Valeriu Râpeanu, directorul editurii amintite, la Niculae Gheran (prin bunăvoința secretarului de redacție Vasile Zamfir); de la mine la Mircea Zaciu; de la el la Augustin Buzura, Marian Papahagi și Aurel Sasu – de vor fi fost numai ei – fără a mai aminti „filiera" bucureșteană a prietenilor mei, care, „citind și dând mai departe", păreau să concureze cu „lanțul Sfântului Anton".

Și „indiscreția" mea s-a dovedit de bun augur, căci avea să ducă la formarea unui curent de opinii favorabil editării Jurnalului, *la stabilirea unor criterii solide de alcătuire a aparatului critic.*

Hotărâtoare s-a dovedit, în cele din urmă, decizia Editurii Minerva, care, prin Z. Ornea – la acea dată șeful secției de critică literară și, implicit, al seriei de „Documente literare" – a acceptat propunerea Puiei Vasilescu-Rebreanu de tipărire a lucrării prezentate

---

[3] Nu știam că, după această dată, B.A.R. va reintroduce în circuit și alte scrisori ale d-nei Fanny, „puse deoparte", când, oficial, i s-a restituit corespondența solicitată și o parte din manuscrisele solicitate.

redacției, cu condiția confruntării textului cu manuscrisele originale. Operația urma s-o fac eu, invocându-se atunci, cu delicatețe, necesitatea îngrijirii filologice a textului, respectării formelor de limbă, corectării tacite a unor eventuale greșeli ortografice etc. Indiferent de numele persoanei (persoanelor) ce va (vor) semna îngrijirea de ediție.

Solicitat și de Puia, am acceptat colaborarea, cerându-mi-se o discreție totală, în urma verificării manuscriselor. Eram mult prea curios să le consult, ca să nu mă angajez ca atare. Astăzi, când manuscrisele se află într-o colecție publică, stând la dispoziția oricărui cercetător, discreția devine inutilă, ba chiar ridicolă.

Abia după consultarea documentelor în cauză, am înțeles de ce, de la început, fusesem scos din competiție, ca unul care, și până atunci, preferasem rostirea unor adevăruri, incomode familiei scriitorului, în locul unor ispititoare avantaje. (Făcusem destule compromisuri în viață, ca să mă discreditez în propriii mei ochi, tocmai când începusem să mă împac cu mine însumi.) Nu era greu să se întrevadă reacția mea în fața unor stupide ingerințe. Căci, pe alocuri, textul original, ce a stat la baza lucrării încredințate tiparului, fusese adaptat, unele pagini fiind alcătuite din fragmente puse cap la cap sau conținând ștersături.

La întrebarea mea, abia piuită: Cine a făcut „corectările" ? răspunsul n-a întârziat defel: „Nu știu ! Dar de ce excluzi ca ele să fi fost făcute chiar de tăicuțu' ? Știi doar că avea obiceiul să scrie și să rescrie același text, să adauge și să îndepărteze fragmente întregi !"

Posibilitate exclusă de mine – atunci și acum – din pricina lipiturilor cu „scoci", inexistent pe vremea lui Rebreanu. În toiul discuțiilor – presărate și cu alte argumente, privind calitatea scriiturii, variația cernelii și hârtiei folosite –, am întrebat-o cu jenă: „Unde sunt fragmentele îndepărtate ?"

Ne aflam atunci în apartamentul dânșii din Bulevardul Gheorghe Marinescu, în sufrageria unde și astăzi se mai păstrează, pe un perete, o colecție de icoane. Îngândurată, și-a îndreptat privirea spre ele, rostind cu pioșenie: „Tu știi că sunt credincioasă... Îți jur că în afară de ce se găsește în aceste mape și coperți, nimic nu se mai află în casa noastră sau în vreun alt loc !"

Nimic nou sub soare ! Şi cu jurnalul lui Maiorescu s-a petrecut acelaşi lucru, graţie unor intermediari „vigilenţi“.

Deşi colaţionasem integral manuscrisul cu dactilograma predată pentru tipar, corectând unele greşeli de lecţiune sau de transcriere, în 1984 mi-am asumat în mod public doar alcătuirea aparatului critic (note, comentarii şi Addenda*), menţionând pe pagina de titlu, cu o uşoară maliţie, permisă de echivocul unei expresii bibliografice: „Text ales şi stabilit de Puia-Florica Rebreanu“.*

Astăzi, mai mult ca atunci, sunt convins că „intervenţiile“ în text nu-i aparţineau. Fie şi din pricina faptului că foarfeca se făcea simţită în însemnările anilor 1940-1943, ani tulburi în istoria României, ceea ce presupunea un soi de viclenie, de parşivenie politică ce n-o caracterizau. De altfel „sita“ primilor lectori de familie (din afara ei ?) nici n-a fost prea deasă, dovadă prezenţa în textul „definitivat“ a unor însemnări, să le zicem „delicate“, în stare, singure, să ne sugereze un text mai amplu, o stare de spirit ce ţine de duhul cuvintelor, nu doar de simpla lor înşiruire.

Şi totuşi... Cu toate neajunsurile ei, versiunea din 1984 a fost considerată, pe drept, un adevărat eveniment editorial. Potrivit formulei de colaborare amintite, repet, răspunderea mea era perfect delimitată, ceea ce, în principiu, fixează şi acum responsabilitatea ediţiei la celălalt capăt al firului. Nimic mai uşor, după ce coautoarea a plătit ultima vamă. În realitate, exceptând ingerinţele anonimilor, nu sunt străin de întreaga versiune prezentată cititorilor, începând cu structura adoptată şi sfârşind cu greşelile de tipar existente. Ceea ce nu înseamnă că şi atunci n-aveam convingerea că ediţia „este doar începutul unei acţiuni editoriale ce se cere împlinită“[4], că Jurnalul *va fi reluat „în cadrul seriei de* Opere, *prilej de remeditare, cu toate eratele de rigoare“[5].*

Iată că acest prilej s-a ivit, îngăduindu-ne să îmbunătăţim substanţial ediţia apărută în 1984, pe baza unor noi criterii de organizare a materiei existente. În ce constau aceste îmbunătăţiri:

[4-5] Cf. Niculae Gheran, *În loc de notă asupra ediţiei*, în Liviu Rebreanu, *Jurnal*, vol. 1, p. XXXV.

a. *Respectarea autonomiei fiecărui jurnal, ținând seama de funcționalitatea lor distinctă. Nu trebuie ignorat că, adesea, aceste jurnale s-au aflat concomitent pe masa de lucru a scriitorului, care, nu o dată,* în aceeaşi zi, *le-a folosit, în paralel, respectându-le destinația. Este vorba de:*

1. **Jurnalul intim** *(denumit ca atare de Rebreanu), datat între 24 iunie 1927 și 10 iulie 1944, reprodus de noi în volumul de față (celelalte jurnale formând materia tomului 18). Volumul 17 conține și o* Addenda, *cu începuturi de jurnale abandonate, datând din 1916 și 1923, cărora li s-a adăugat și un proiect de* Spovedanii, *volum programat să apară în jurul anului 1930.*

2. **Jurnal de bord**, *cu însemnări de călătorie, datate între 7 martie 1928 și 24 mai 1943. Sub acest generic – sugerat de un titlu descoperit în aceeași arhivă Rebreanu – am grupat notele de drum din Norvegia și Spania, cu popasuri în Germania, Austria și Franța (1928-1929), din turneul de conferințe, susținut în 13 orașe din România (1931), precum și însemnările de călătorie din Germania, Austria, Croația, Finlanda și Suedia (1942-1943). Ele urmau să fie folosite de prozator la redactarea unui nou volum memorialistic* De la miazănoapte la miazăzi .

3. **Jurnal de la vie** *(intitulat în comentariile noastre și „jurnalul de la Valea Mare", sau „caietele de la vie", datat între 10 iunie 1935 și 9 august 1943).*

4. **Jurnalul de la Teatrul Național**, *datat între 2 februarie 1941 și 26 februarie 1942.*

După cum se vede, ordonarea materiei este cronologică, ținându-se seama de data primelor însemnări. Avantajul unei asemenea sistematizări este că oferă imaginea diferențiată a unei personalități polivalente, surprinsă în ipostazele de scriitor, călător, gospodar și dregător. Din punct de vedere istoriografic, cronologia însemnărilor, văzute în totalitatea lor, este atent urmărită în aparatul critic al ediției, oferindu-se cititorilor pârghii de legătură între diferitele jurnale.

Se pune astfel capăt nefericitei amestecări a unor spovedanii literare, de importanță majoră, cu notații pasagere de tipul: „Iapa

potcovită", „Vaca cere taur", „Şuruburi noi la căruţă", „Curăţat purceii de păduchi şi jeg", a căror publicare nu putea fi condiţionată nicicând de trecerea a trei decenii de la trecerea în neființă a celui care le-a consemnat. Ele au ca numitor comun doar călimara scriitorului, dovadă că, de regulă, el n-a confundat coperţile jurnalelor sale, după cum n-a aşezat niciodată, în acelaşi dulap, uniforma de academician şi veşmintele purtate în ogradă.

Deliberat au fost scoase din competiţie alte însemnări cu caracter jurnalier, concentrate în carnete şi registre de felul: carnet de evidenţa stupilor, de cheltuieli zilnice, cu observaţii astrologice, reproducerea lor, într-o ediţie de Opere, *părându-mi-se abuzivă. Cum excesivă poate părea unora însăşi includerea în sumar a* Jurnalului de la vie. *Pentru biografi, ca şi pentru istoria literară în genere, el are însă o importanţă majoră, fiind un document peremptoriu pentru cunoaşterea unei vieţi „aşa cum a fost", nu cum i-a fost caricaturizată, după moarte, prin supralicitarea unor repere biobibliografice. Alături de însemnările de la Teatrul Naţional, acest jurnal surprinde şi „paşii profetului" în anii ultimului război mondial, perioada cea mai controversată din viaţa sa. Şi-apoi, crezându-l pe Flaubert, când afirmă „Madame Bovary, c'est moi !", de ce n-am vedea în Glanetaş şi ipostaza celui ce-a scris „caietele de vie", atent la fiecare palmă de pământ din ţarina lui ?*

b. *Toate jurnalele au fost „aduse la zi", adăugându-li-se notaţiile făcute după 8 iunie 1940, unde – cum am mai spus – se oprea versiunea editorială din 1984.*

c. *Au fost eliminate toate notele „conjuncturale" din aparatul critic al ediţiei amintite, adnotări care, la vremea respectivă, aveau doar rostul de a înlesni circulaţia unor texte din* Jurnal, *eliminând pericolul cenzurării lor. N-am făcut altceva decât să aplic cele scrise de mine în* Corrigenda *primei versiuni editoriale, unde, după menţionarea unor mărunte greşeli de tipar, încheiam ediţia cu următoarele rânduri, neobservate de cenzor:*

„Şi cum rândurile noastre au pornit de la revederea primului volum din Jurnal *(la care, cu bunăvoinţă, aş adăuga şi ultima lectură a celui de-al doilea tom), socotim că viitoarele reeditări se*

pot descotorosi de unele note care, pe cât de utile unora, pe atât de inoportune par cititorului avizat. Drept este că o atare observație, formulată chiar de autorul aparatului critic, nu se putea emite decât după *apariția* Jurnalului. *Sau, cum s-ar mai putea zice: «Tu te-ntreabă şi socoate» N. G."*

Aceste cuvinte, apărute, în decembrie 1984, – după *ce primul volum fusese tipărit şi difuzat cu 10 luni în urmă –, au fost pricepute de toți recenzenții, minus M. N. Rusu de la* Săptămâna. *Sunt bucuros că am apucat vremea să-i satisfac exigențele, cu mențiunea că,* atunci, *sub cupola circului „multilateral dezvoltat", nu se putea zbura fără plasă de protecție. (La care, sincer vorbind, eram dispus să renunț, de protecție având nevoie mai mult cei din culisele arenei[6].)*

Un singur citat – desprins din vechea ediție (vol. 1, p. 219) – mă scutește, sper, de alte comentarii. El face parte din notația prilejuită de-o discuție avută de Rebreanu cu Alexandru Sahia:

„Mă întreabă de ce nu mă pun eu în fruntea câtorva scriitori şi să facem o mişcare. Adică comunism. L-am potolit binişor că la mine nu se prinde. Eu sânt accesibil oricărei idei, îmi place să înțeleg, dar nu să-mi politicianizez gândurile. Comunismul mă interesează, ca şi fascismul, ca şi americanismul, prin ceea ce aduce nou în lume, prin creația ce o încearcă. Poate să fie lumea nouă de mâine şi nu vreau să-mi întorc ochii şi să nu văd. Dar de

---

[6] Persoane cu reacții contradictorii. Astfel, în timp ce o ființă controversată, precum Elena Doxănescu, a admis „blamata" idee a textului integral, condiționându-l de adnotarea fragmentelor „în litigiu", un ipochimen subordonat dânsei, un soi de frizer al tiparniței clujene, s-a încăpățânat să-mi elimine un articol nevinovat din paginile revistei *Steaua* (*Cuvânt înainte la o carte nescrisă*), ca şi din volumul omagial al profesorului Mircea Zaciu (*Liviu Rebreanu după un veac*, 1985), articol urmărit de el, cu tenacitate, şi la bucureşteana *Viața Românească*, unde, într-o primă fază, fusese chiar cules. Refuzând tunsoarea propusă, eram consecvent cu mine însumi: cu mult timp în urmă, pentru două cuvinte („Răpirea Basarabiei"), neadmise de cenzură, am întârziat apariția volumului 4 din seria de *Opere* cu doi ani, până la obținerea vizei de rigoare (vezi tomul 4, *Ion*, 1970, pagina 81).

aici până la militare comunistă e o deosebire mare. Militeze cine vrea, eu rămân la biuroul meu de scris."

Astăzi, o atare afirmație pare nevinovată. Dar în 1985, punerea semnului de egalitate între comunism și fascism gripase cenzura, solicitându-ne, ca și în alte cazuri, eliminarea pasajelor în cauză. Și totuși ele au apărut, în forma lor autentică, grație faptului că, între două rele, am ales întotdeauna calea care ne asigura publicarea textului original, nu măsluit.

Fără să fiu vanitos, în momente de tristețe, pricinuite și de echilibristica îngrijirii unei ediții „curat integrale", îmi făcea plăcere să-mi amintesc de aprecierile magistrului Șerban Cioculescu, după apariția primului tom din Jurnal*: „Nu voi precupeți elogiile pentru aparatul de note și pentru* Addenda*, pregătite de Niculae Gheran, editorul calificat al* Operelor *lui Liviu Rebreanu."*[7]

Suficient pentru tot ce făcusem și mai ales pentru ce-aveam de făcut mai departe, dacă ținem seama că atare aprecieri reveneau în numeroase cronici scrise după apariția celor două volume din 1985.

Întregirea Jurnalului *cu adăugarea perioadei 1940-1944 a presupus, firește, și dezvoltarea aparatului critic. La prima vedere s-ar părea că redactarea noilor note și comentarii a fost mai lesnicioasă, ținând seama de lipsa oricărei cenzuri. Numai că, între timp, a apărut o greutate imensă, pe care viitorul o va resimți și mai mult. Este vorba de dispariția multor contemporani ai scriitorului – din lumea literară, teatrală, din mediul familial –, cu care, până deunăzi, discutam nestânjenit, clarificând paginile încifrate, formulările ambigue sau insuficiente ale* Jurnalului. *Recitind aparatul critic, cu peste 2 000 de note și comentarii, sunt mulțumit că, de-a lungul ultimelor decenii, am avut prilejul să vorbesc cu mulți dintre cei amintiți în paginile acestei cărți, să clarific cu ei mai tot ce trecerea implacabilă a timpului lăsase în urmă. O discuție telefonică cu N. Carandino, I. Finteșteanu, L. Kalustian, sau I. Massoff – de-ar fi fost doar ei – îmi oferea adesea răspunsuri prompte la întrebări. Azi aproape că nu mai am cu cine discuta, din*

---

[7] Șerban Cioculescu, *Mărturisiri literare*, în *România literară*, XVII, nr. 9, 1 mart. 1984, p. 7.

cei care au fost în jurul scriitorului. Excepție Marioara Oprescu (Gusan) – amintită adesea în jurnalele scriitorului, deoarece a locuit la Rebreni ani în șir –, Ioana Postelnicu, fostă secretară literară la Teatrul Național, Niculăiță Ilieșiu, bistrițean pomenit de romancier în contextul unor afaceri comune, și Ernest Verzea, cândva șeful paginii culturale de la Viața. *Lor și celor omiși fără voie le aduc mulțumiri și pe această cale pentru bunătatea cu care au răspuns întrebărilor mele.*

d. *Din considerente istoriografice, am găsit cu cale să reproducem, la* Anexe, *cuvintele introductive care au însoțit prima ediție a* Jurnalului *din 1985. Mă refer, în primul rând, la* Istoria unui jurnal, *semnată de Puia-Florica Rebreanu, a cărei publicare mă scutește de repetarea multor informații deja formulate. Ca și paginile mele de atunci, relatările își păstrează actualitatea, mai puțin pledoaria pentru formula de contopire a jurnalelor existente. Din aceleași motive am introdus, la finele vol. 18, și interviul meu cu Puia-Florica Rebreanu – intitulat **În loc de postfață** – cu care se închidea al doilea tom din vechea ediție.*

e. *Aparatul de* Indici *a fost conceput ca ghid în paginile* Jurnalului, *nu și în comentariile ce-l însoțesc. Pentru facilitarea consultării lui, el a fost divizat, fiind plasat la sfârșitul fiecărui volum.*

f. *Un capitol de* Referințe critice *încheie ediția, el intrând în sumarul tomului următor. Bogăția de informație, risipită în paginile multor reviste și ziare, mai puțin accesibile cititorilor „la ei acasă", ne-a îndemnat să reproducem cu mai multă larghețe acele pasaje, care, adunate într-un capitol de sine stătător, se întregesc reciproc. Am avut în vedere calitatea comentariilor, fiind lipsiți de prejudecăți în selectarea lor. Cu titlul exemplificator, indicăm o parte dintre cei care au scris despre* Jurnal, *menționându-i, pe criterii bibliografice, în ordinea „intrărilor în scenă": Z. Ornea, Ș. Cioculescu, Gh. Suciu, Gh. Tomozei, L. Kalustian, Al. Dobrescu, I. Simuț, V. Fanache, M. Sin, I. Vlad, M. Tomuș, M. Ungheanu, I. Brad, A. D. Rachieru, N. Manolescu, Cornel Ungureanu, Al. Zub, Gh. Grigurcu, E. Simion, M. D. Gheorghiu, Mircea Muthu. Nu sunt singurii, capitolul de* Referințe critice *incluzând și pe alții, din*

dorința unei documentări cât mai depline. Omisiunile, nedorite, ne aparțin.

Să adaug că primii recenzenți, avant la léttre, *au fost Virgil Ierunca (postul de radio „Europa liberă"[sept. 1983]) și Ion Bogdan Lefter (oct. 1984), comentând fragmentele de jurnal tipărite de autorul acestor rânduri în paginile revistei* Vatra, *înainte de apariția volumelor din 1984.*

La finele acestor rânduri, se cuvine să adaug că la Aiud, cu prilejul „Zilelor Rebreanu" – unde au participat specialiști de înaltă clasă, membri ai Academiei Române, profesori universitari, critici și istorici literari afirmați în exegeza creației rebreniene –, am avut posibilitatea să dezbatem, în două sesiuni consecutive de comunicări (1986-1987), opinii cu privire la oportunitatea reluării Jurnalului, *într-o nouă ediție, revăzută și completată. Le mulțumesc tuturor, cartea de față, beneficiind de aportul lor, sperând să nu-i dezamăgească.*

Un cuvânt de recunoștință îl datorez conducerii Editurii Minerva și redactorului de carte, Mihai Dascal, cu care m-am sfătuit în toate privințele.

Fie ca anii ce vor veni – să sperăm mai buni – să adauge actualei serii de Opere *și ultimele două tomuri preconizate: un volum de interviuri și cuvântări, un altul de corespondență. (La o biobibliografie finală am renunțat să mai mă gândesc.) N-aș fi sincer însă cu mine dacă n-aș mărturisi că tot ce se petrece în jurul nostru nu-i de natură să-mi stimuleze râvna cu care am pornit la drum. Trist, când știi că alergi pe o pistă în linie dreaptă, fără să mai ajungi la turnantă.*

NICULAE GHERAN

Bacău, 19 februarie 1998

JURNAL

(1927-1944)

1927[1]

Vineri, 24 iunie 1927 [Bucureşti]

Încep acest jurnal cu gândul să-mi spun aici tot ce am în inimă şi-n suflet – o spovedanie pentru mine însumi, care altfel n-ar fi posibilă. La o anume vârstă începi să-ţi dai seama cât eşti de singur în lume ca om sau ca individ. În realitate nu există rude, nici prieteni cu care să poţi fi într-o adevărată şi desvârşită comuniune sufletească. Trebuie să înţelegi că menirea omului (de altfel, cred că şi a oricărei fiinţe vii) este să ducă singur o viaţă în fond solitară. Omul e o lume completă şi puternic izolată de toate celelalte lumi omeneşti. Legăturile cu lumile exterioare sânt doar aparente, în orice caz superficiale. Slăbiciunea şi nevoile vieţii te fac să-ţi închipui că înţelegi pe alţii, că iubeşti şi eşti iubit şi înţeles. Eroare grea despre a cărei realitate dureroasă ajungi să-ţi dai seama tocmai în clipele când singurătatea, maiestoasă şi divină, te copleşeşte mai crâncen.

Însemnările pe care le voi face aici aş dori să fie o încercare de pătrundere în mine însumi, lentă, necruţătoare, francă şi de absolută sinceritate. Impresiile despre alţii, despre lumea din afară vor înfăţişa nu senzaţiile momentane, ci mai ales – aşa aş vrea cel puţin – păreri filtrate prin judecata mea rece, obiectivă, ceva ca o reflectare vie în oglinda sufletului meu.

Aşa, sânt sigur că se vor cuprinde aici lucruri şi întâmplări prezente, viitoare sau trecute, care ar pune într-o lumină dezagreabilă şi pe alţii, şi chiar pe mine însumi.

Spovedaniile şi frământările sufleteşti au totdeauna ceva, dacă nu chiar multă, murdărie şi vulgaritate. De aceea ţin să spun din capul locului că acest jurnal intim nu e destinat publicităţii, nu numai în timpul vieţii mele, dar nici după moartea mea înainte de a trece cel puţin treizeci de ani. După ce va trece asemenea răstimp, socotit fireşte de la săvârşirea mea din viaţă, şi dacă ar putea

prezenta vreun interes pentru lumea de atunci – s-ar putea eventual publica subt auspiciile Academiei sau S.S.R. Atunci cred că cei mai mulţi dintre cei ce vor figura aici nu vor mai figura în viaţă şi astfel însemnările mele nu le vor putea pricinui nici o neplăcere. Dimpotrivă, impresiile mele sincere vor avea poate darul să contribuie la cunoaşterea mai bună a vieţii literare de azi şi cu siguranţă a mă cunoaşte bine pe mine – dacă această cunoaştere ar putea interesa pe cineva...

Sâmbătă, 30 iulie 1927, Maieru[2]

Un vis ciudat am avut azi-noapte aici – unde, de la 6 iulie, cu o întrerupere de vreo cinci zile, cât am fost pe la Bucureşti din pricina bagajelor rătăcite, am transcris mai mult la *Ciuleandra* decât am scris la *Răscoala* – un vis, în aparenţă cel puţin, fără absolut nici o legătură cu vreo preocupare de-a mea din ultimul timp, dacă n-o fi cumva urmarea unei notiţe, citită în *Cuvântul*[3] de deunăzi, în care se spunea că Iorga ar fi spus, la înmormântarea regelui Ferdinand, câtorva liberali: „Eu, când va veni vremea mea, pe mulţi dintre d-voastră am să vă trimit să tăieţi sare!" Sau aşa ceva, nu-mi amintesc exact.

Iată visul: Părea că sunt condamnat la moarte împreună cu mai mulţi alţii. Mă aflam chiar pe locul de supliciu, un fel de sală imensă, cu ceilalţi condamnaţi la rând. Simţeam o groază placidă din care însă m-am trezit îndată, zicând către nevasta-mea, ori poate ea către mine: „Nu vreau să stau acuma la rând cu toţii şi, de altfel, spectacolul cine ştie când începe şi de ce să stau eu atâta vreme aici?" Şi m-am dus într-un colţ al sălii, unde două mese lungi alcătuiau un colţ ce parcă era al judecătorilor. Între aceste două mese m-am vârât (acuma eram cu Fanny şi Puia lângă mine), oarecum în mijlocul judecătorilor. La masa din stânga, aproape de colţ, şedea Iorga cu o foaie de hârtie în faţă, care părea o listă, liniată cu roşu şi scrisă, în text, cu mâna şi cu o cerneală ca asta cu care scriu eu (scrisul era încă proaspăt şi de aceea cerneala părea aproape albastră). Şi Iorga, când mă vede, mă întâmpină cu un rânjet de *Schadenfreude*[4]: „Ei, să te înveţi minte altă dată să...". Nu-mi pot aminti ce-a mai spus, dar probabil că vina pentru care

eram condamnat la moarte. De altfel ceea ce mă uluia pe mine era că nu ştiam de ce sânt condamnat şi doar presimţeam vag că pentru cine ştie ce crimă veche ce aş fi săvârşit. (Acuma îmi trece prin minte: poate visul să fie în legătură şi cu *Ciuleandra,* la care lucrez.) În sfârşit, plin de frică şi de revoltă, mă adresez lui Iorga: „Îmi pare rău, domnule Iorga, că te porţi aşa... Nu uita că ai copii, ai copii, copii, şi crima ce o faci contra mea are să se răzbune mâine asupra copiilor d-tale!" Vorbind, ştiu că îmi venea să-l înjur, să-i arunc nişte cuvinte grosolane, dar mă stăpâneam cu speranţa că poate totuşi voi fi iertat. „Ehe, crezi că mâine ai să mai ştii ce se va întâmpla?" – îmi zise Iorga cu acelaşi rânjet de bucurie. Şi eu mă gândeam că, într-adevăr, dacă voi fi executat, mâine nu voi mai fi deloc, şi speram că poate totuşi nu voi fi ucis. Nevastă-mea şi chiar Puia, de la spatele meu, mă susţineau în protestările mele. Pe când vorbeam şi protestam aşa, îmi trecu prin minte – de-acuma, chiar dacă voi mai trăi şi nu voi fi executat, nu voi mai putea intra la Academie, fiindcă am fost condamnat la moarte şi va afla toată lumea, vor scrie şi ziarele, oricât aş fi iertat, că era să fiu executat. Mă cuprinse o groază mai mare decât frica de moarte parcă, şi mă uitai împrejur să văd unde sunt gazetarii, dar gazetari nu vedeam, ci numai în fund, ceilalţi condamnaţi care părea că se dezbrăcau să se culce în nişte paturi albe, înşirate cu căpătâiele spre peretele de execuţie din fund... Continuam însă să fac imputări lui Iorga, care părea impresionat de imputarea mea cu copiii şi stătea cu capul plecat deasupra listei.[5] În acelaşi timp însă unul, de la stânga lui, parc-ar fi fost profesorul Gusti, îmi explica râzând şi foarte stăruitor că lui Iorga nu i se poate întâmpla nimic, că el e prea sus ca să-l atingă blestemele mele, că n-am să intru la Academie...[6] Asupra acestei peroraţii lungi mi-am dat seama că totul e vis, mi-a trecut spaima, dar peroraţia domnului continua şi eu mă gândesc ce ridicol sunt că mi-a fost atât de frică mai ales că nu voi intra la Academie...

Luni, 8 august [1927], Maieru

Acuma, la 12,1/2 noaptea, am terminat transcrierea *Ciuleandrei.*[7] Ce-o fi, singur nu ştiu. Subiectul m-a pasionat mai de

mult. Îl am notat, ca nuvelă, de vreo 15 ani, subt titlul *Nebunul*.[8] Aşternerea pe hârtie, astă-primăvară, la Orlat, a mers vertiginos.[9] Materialul se afla încă vag şi nebulos în mine: nu aveam decât numele alese, şi încă nici ele toate. Acţiunea însăşi trăia mai mult geometric: unul care vrea să se facă nebun şi la urmă devine aievea. Exista Puiu, bătrânul şi Mădălina, iar doctorul ca ceva fantomatic. La Orlat, în vreo zece zile, s-a limpezit tot, cu o uşurinţă relativă, şi s-a pus pe hârtie. Matilda, internul, gardianul, mama Mădălinei, şi tot restul au venit în cursul scrisului. Chiar construcţia s-a făcut de la sine, pe măsură ce înainta compoziţia... transcrierea a mers însă mult mai greu. Am impresia că eu însumi nu mai am puterea de muncă dinainte sau că mănânc prea mult, mă îngreuiez şi de aceea nu mai pot să lucrez cu atâta intensitate. De altfel, în cursul transcrierii, au venit multe îndoieli. Toată afacerea asta mi se pare că suferă de un cusur mare: artificialitatea. Parcă e ceva livresc în viaţa pe care o trăiesc figurile. Nu ştiu dacă nu mă înşel, sau dacă impresia aceasta nu e din pricina *Răscoalei*, care mă preocupă mult mai mult azi şi unde oamenii nu rezultă din analize ci din fapte. O să vedem ce vor spune alţii. Fanny a citit *Ciuleandra* îndată ce m-am întors de la Orlat. A găsit şi câteva pete, dintre care una am primit-o şi am eliminat-o: călătoria lui Faranga cu Puiu, prin sate, după o fată, până ce nemeresc la Vărzari.[10] Din impresia ei am reţinut un singur lucru: că *Ciuleandra* n-are să cucerească cititorii dornici de romane de acţiune. Fireşte, nici nu am sperat aceasta când am scris-o. Cititorii mulţi îi câştigi cu lucrurile simple, drepte, clare şi puţin romanţioase. Ca desfăşurare psihologică însă, *Ciuleandra* oferă mai mult decât orice. Ar fi o demonstraţie a artei privită ca simplu joc: nu urmăreşte nimic, nu vrea să propovăduiască şi nici să-ţi lase vreun învăţământ. Nu vrea decât să amuze în sensul larg al cuvântului. Fireşte că asta nu se potriveşte cu ceea ce cred eu despre artă, că adică o adevărată operă de artă trebuie necondiţionat să aibă şi o semnificaţie. Cu cât semnificaţia ei e mai mare (fie ea numai sufletească sau etică sau morală-socială, în sfârşit, indiferent), cu atât efectul ei e mai puternic şi valoarea mai solidă. Jocul nu are durabilitate. De aceea operele de artă prea pură

sau prea sintetică, adică prea joc, rămân mai totdeauna ca nişte experienţe de laborator. În natură parfumul de trandafiri e mai minunat pentru că trăieşte în trandafiri, chiar dacă esenţă pură o fi mai puţină; niciodată parfumul de laborator nu va putea concura parfumul unei flori vii. Aşa şi în artă: dacă creezi oameni vii cu mijloace vii, faci mai mult decât cu floricele stilistice care îmbracă numai fantoşe.[11]

Eu, cu zbuciumările mele tainice, cu grija mare de-a pune în fiece cuvânt un înţeles mai adânc, de-a spune numai cât trebuie, de-a realiza viaţa, de-a aprofunda un conflict sufletesc – poate că eu sânt un simplu neputincios! În orice caz pentru mine creaţia e mai mult dureroasă decât agreabilă. *Ciuleandra* asta, pentru mine e o operă în care se exprimă şi se clarifică o taină sufletească mare, e cazul, des repetat, al iubirii până la crimă... Tratat simplu, direct, fără complicaţii, poate să nu mulţumească pe amatorii de acţiuni întortocheate şi haletante; dar eu aşa am simţit-o. Ce uşor ar fi fost s-o complic, să-i pun amor piperat în toate felurile, să-i dau întindere, s-o fac pentru public!

În sfârşit ce pot să ştiu? De n-ar avea nici un succes, mie mi-e mai dragă *Ciuleandra* fiindcă în ea sunt instincte.

Dar acuma toate în zadar: *Ciuleandra* s-a născut şi e cum e. Mi-e dragă pentru că durerile naşterii ei au fost grele. Să-i dea Dumnezeu noroc în lume!

E rândul *Răscoalei*. Dar vai, cât va mai trece până ce voi vedea-o în picioare![12]

Miercuri, 19 octomvre 1927, Buc[ureşti]

Acuma, că am fixat data plecării la Paris pentru luni, 31 octomvre, trebuie să ne ocupăm mai de-aproape de toate amănuntele, şi vai câte sânt ! Întâi banii, greu de adunat, apoi transmiterea lor, apoi vizele paşapoartelor şi câte de toate...[13]

De altfel paşapoartele a fost treaba relativ cea mai uşoară, graţie foarte amabilului şi simpaticului Stoenescu, directorul prefecturii poliţiei. Mai mult a trebuit să umblu de ici-colo, cu diverse forme

şi fleacuri, pentru banii lui Fanny, pensia ei pe un an înainte[14]. Vreau să iau acest avans de la Teatru, dar Corneliu[15] îmi arată că nu se poate şi-mi indică drumul pe la Casa Corpului Didactic. Acolo, într-adevăr, Tăuşanu[16] m-a servit cu multă promptitudine; fireşte, erau forme de împlinit: doi giranţi şi obligaţia Teatrului de-a reţine. Giranţii mi i-a propus el: Serafim[17] şi Plopeanu[18]. S-a făcut, evident, dar a trecut o zi. Urma să se facă hârtiile la Corpul Didactic în ziua următoare, ca în cealaltă să şi ridic banii. Altă încurcătură: trebuia să comunice Teatrul câtă pensie are Fanny, ca să vedem câtă să fie suma. În sfârşit, ieri s-a isprăvit şi am luat banii: 42 750 lei. Mai socotesc să iau de la Teatrul Naţional avans pe tantieme 15 000 lei, de la „Cartea Românească" 20 000 lei şi de la libretul de depuneri 15 000 lei. Ar fi în total vreo 90 000 lei, sumă care sper să-mi ajungă.

Azi am avut un program puţin încărcat, dar toate mi-au mers prost.

De dimineaţă am aranjat cu şoferii; azi începe să circule maşina ziua-noaptea; începutul îl face şoferul cel nou. Balamuc cu verificarea aparatului de taxare şi cu reparaţia pernei dinapoi.[19]

M-am dus apoi la Culte pentru carnetele C.F.R. [ale lui] Fanny şi Puia. A trebuit să zăbovesc vreun ceas până mi le-a făcut. În sfârşit am trecut la Comunicaţii pentru timbru-sec, unde am aflat cu surprindere că pensionarii Teatrului n-au dreptul la carnet de reducere, încât mi-a şi oprit ambele carnete, înapoindu-mi fotografiile. Ceea ce înseamnă un spor nou la cheltuielile de drum.

De acolo mă dusei la sucursala „Blank"[20] să mă interesez cum să complectez cererea de devize. Pe urmă la „Capşa" aşteptai pe Baraş[21] să-i dau bon de bani pentru taxele contractului S.S.R.[22] În aşteptare, conversaţie politico-literară cu Cazaban[23], Davidescu[24], Buzdugan[25], Cotruş[26], Sângiorgiu[27], apoi Perpessicius[28] şi Irimescu-Cândeşti[29]. Cazaban face câteva spirite cu Codreanu[30] care trecea pe acolo, pe socoteala traducerii lui *Cyrano*[31] şi mai ales multe glume usturătoare bietului Buzdugan. Perpessicius îmi spune că e aproape aranjat să intre la *Cuvântul*, unde va face joia un foileton de critică literară, plus zilnic un curier îngrijit etc.

Când am ajuns la oficiul de devize, era închis.

După-amiazi fusei întâi la comisia de cenzură[32] şi de acolo iar la devize. Un funcţionar îmi spune că cererile le rezolvă numai preşedintele Eremia şi numai între 11 – 1 a.m., dar că trebuie să ataşez paşaportul cu vizele legaţiilor respective.

Plecai la sanatoriul Gerota să văd pe Camil Petrescu[33], care a suferit o operaţie de apendicită. În răstimpul cât am stat, au mai fost la el două fete şi un tânăr, ceea ce arată că omul are prietenii mai solide decât s-ar părea. Altfel, am vorbit mai mult fleacuri. Interesante întrucâtva impresiile lui din timpul operaţiei şi a adormirei, apoi efectele injecţiei cu morfină...

Şi venii acasă la 6,1/2 să mai sfârşesc din cele ce am de sfârşit: corecturi, scrisori, articole[34]... Uf!

Paris, joi, 3 noiemvre 1927

Aseară, miercuri, la ora 10 precis (ora franceză) am sosit, în sfârşit, în Oraşul-lumină, în Gara de Est, după un drum de 59 ore cu trenul, destul de obositor şi totuşi suportabil. Itinerarul a fost: Bucureşti, Teiuş, Arad, Curtici, Lökösháza, Szolnok, Budapesta, Györ, Hegyeshalom, Viena, Amstetten, Hieflau, Zell-am-See, Bischofshofen, Innsbruck, Landeck, Bludenz, Feldkirch, Lustenau, St. Margerit, S[ank]t Gallen, Verwusth, Zürich, Basel, Mulhouse, Altkirch, Belfort, Vesoul, Langres, Troyes, Paris.

Intrarea în Franţa, contactul cu Franţa l-am luat la Bâle. N-a fost încântător: după ce la patru frontiere (inclusiv cea românească) n-am pomenit revizie vamală – aici am avut-o deplină, cum se făcea odinioară la Predeal de unguri şi români. O sală de vămuire în toată regula, toate bagajele desfăcute, cercetate, o cutie cu bomboane cântărită (bine că n-a dat peste borcanele de dulceaţă), în sfârşit... Pe urmă cabină specială pentru vizarea paşaportului, trecerea printr-o strâmtoare p[entru] controlul biletelor şi de-abia pe urmă sosirea pe peronul rezervat anume Franţei şi urcarea în trenul francez gata de plecare. Impresia n-a fost prea bună, deşi altfel oamenii foarte politicoşi. Hotărât, în materie de ordine, francezii sânt tot atât de scrupuloşi ca prusacii de odinioară.

Privesc cu atenţie peisagiul: e nemţesc, începând cu numele şi sfârşind cu înfăţişarea; în Mulhouse oprim – la plecare aceeaşi agitaţie de batiste de pe peron şi din ferestrele vagoanelor ca şi în Austria sau în Elveţia, acelaşi sentimentalism nemţesc. În gări, printre călători, apar – pentru întâia oară de la noi – uniforme militare: soldaţii au aceeaşi neglijenţă în ţinută ca şi ai noştri, doar îmbrăcaţi mai bine, deşi nu strălucit. Vorba e mai mult nemţească, dialectul alsacian; doar ici-colo auzi câte-o vorbă franţuzească şi ai impresia că aceştia sunt ca şi regăţenii noştri în Ardeal, doar că mai puţin zgomotoşi. (Regăţenii în Ardeal: gălăgioşi, strigând, râzând, toată atitudinea de cuceritori care supără pe băştinaşi.)[35]

Privind inscripţiile, în goană, văd franţuzeşti. Tocmai îmi ziceam că aici se dezminte „provizoratul" care se vede pe la noi – când deodată apar table cu inscripţii franceze şterse de ploaie, răsărind de subt ele scrisul german de bază. De-abia pe la Belfort peisagiul se schimbă cu totul: are ceva specific, mai puţin linear, mai simplificat şi totuşi solid, aşezat, ieşit anume din pământul acesta... De altfel, curând coboară întunericul, după un sfârşit de soare superb: nori arămii pe un cer ultramarin... Apoi nu se mai vede nimic, decât negru şi, din când în când, linii luminoase: gările care se şterg ca nişte arătări în iuţeala vertiginoasă a trenului, care merge cu 80–100 km pe oră.

În tren primul francez e o familie, în compartiment cu mine: un bărbat de vreo 40 ani, antreprenor de tenis lângă Paris, înalt, cap mare, cam pătrat, ceva ca mitocanii noştri, mustaţă cafenie, păr aspru, nevastă-sa mică, uscată, nas ascuţit, ochi mici răutăcioşi, glas foarte neplăcut; şi un copil de vreo zece ani, cu păr creţ de negru, ochii depărtaţi şi bolbocaţi, buzele groase – tip de negrilon.[36] El citeşte *Le Matin*, ea un roman ieftin de Rosny-ainé[37], iar copilul *Journal de Voyages*. N-au nimic francez, afară de vorbă: ea de altfel e elveţiană şi ştie nemţeşte...

Adevăratul prim francez îl întâlnesc pe coridor: sânt chiar doi. Unul tânăr de vreo 30 ani, slab, potrivit, în negru, serios, mustaţa *à la gauloise*, gâtul subţire, fruntea frumoasă, bombată, ceva demn, mândru şi totuşi foarte politicos în ţinută – aceştia au câştigat războiul. Împreună cu bătrânul, păr alb, mic, mustaţa mică, albă,

stropul de sânge al Legiunii de Onoare în butonieră, elastic în ţinută, inteligent în privire... Vorbeau împreună serios, calm, unul (cel tânăr) foarte repede, celălalt mai rar.

Românii mei s-au mai risipit, dar în vagonul meu au rămas încă destui, iar ceilalţi se plimbă mereu pe coridor dintr-un vagon într-altul, parcă ei ar fi stăpâni.

Doi unguri tineri, în costume à la Waleffe...

Parisul se înfăţişează întâi subt formă de lumini în întunerec care se multiplică mereu, fără totuşi a face impresia de ceva nemaivăzut. Gara de Est sobră, dimensiuni potrivite, fără ceva monumental deosebit. Hamalul, fireşte, mă înşeală: în loc de 2 fr. îmi cere 20 şi de-abia se mulţumeşte cu 15; mă vede străin; ca la noi. Taxiul aleargă pe Bd. Sebastopol, soseşte în Place du Châtelet, trece Sena şi L'Île St. Louis; în beznă apar turnurile Nôtre-Dame; monumentul des Victoires îşi arată sfincşii; Place St. Michel, cu faimoasa fântână, Bd. St. Michel, Bd. St. Germain şi Hôtel des Etrangers.

Hotelierul mă înşeală, ca la noi: deşi hotelul e aproape gol, îmi închiriază camera cea mai scumpă.

Ne-am culcat însă, frânţi de osteneală.

Şi m-am sculat azi dis-de-dimineaţă.

Primul drum pe Rue des Écoles: intrarea în Sorbona. Apoi înapoi în Bd. St. Michel şi pe jos înainte până în Rue de Rivoli. Vedem mai bine şi Nôtre-Dame, şi Palatul de Justiţie, şi Prefectura Poliţiei, şi Place du Châtelet cu cele două teatre faţă-n faţă, şi monumentul Victoriilor.

Pe rue de Rivoli: „La Samaritaine", Luvrul, Ministerul de Finanţe, magazinul „Luvru", Place du Palais Royal, până la rue de Castiglione, unde mergem până la Place Vendôme, cu coloana pe care comunarzii au răsturnat-o şi în vârful căreia Napoleon face mai bună figură ca împăraţii romani. Apoi pe Rue de la Paix, până la Place de l'Opéra, apoi la stânga pe Bd. des Capucines şi de la Madeleine până la biserica Madeleine, unde iau maşină, şi pe Bd. Malherbes şi Avenue Villiers ajungem în Avenue de Wagram, la Legaţia română.

Nostimă legație. O mulțime de funcționari. Caut pe d. Lecca[38]. E la d. ministru. Aştept. O domnişoară franceză la secretariat. Diverşi tineri, toți aferați, alergând, eleganți, apar şi dispar: sunt secretari, ataşați, consilieri şi diurnişti de-ai legației. Un domn bătrâior, elegant, pas elastic, scoate capul dintr-o uşă pe care scrie: „Bureau de M[onsieur] le Ministre". E întristat când îi spun că nu-l caut pe dânsul. Mai iese de câteva ori. Face impresia unui om care ar vrea să facă ceva şi n-are ce. Din când în când îl aud telefonând. Parc-ar fi ministrul american care se plictiseşte neavând ce face, fiindcă biuroul merge strună. E M[onsieur] le ministre Cantacuzène[39].

În sfârşit apare d. Lecca. E foarte obosit de atâta muncă. Mă serveşte cu mare gentilețe, dar văd bine că în silă. Caut să scap de el. O cucoană între două vârste, foarte vopsită, cu un băiat într-o uniformă nouă. Cucoana zâmbeşte ispititor în toate părțile, dar n-are cine să-i accepte ispitirile. Studenți...

Sânt poftit la d. ministru Diamandy. Câteva saloane, o scară frumoasă, o sală de recepție, un salon de primire. Servitorul mă predă unui cancelar, care-mi deschide uşa şi dispare. Dintr-un colț întunecos apare ministrul: mic, *embon point*[40], figură de om suferind, ochi blânzi, inteligenți, zâmbet... Seamănă cu cellalt Diamandy, cu Georges, scriitorul[41]. Se aşează în acelaşi colț întunecos, încât de-abia se vede. Între noi o masă luminată de o fereastră. E foarte amabil. După ce discutăm chestiile cu Puia – în care îmi promite multe şi cu multă afabilitate – îmi spune câte ceva despre cum a fost arestat şi condamnat de bolşevici, cum a încheiat tratatul cu Franța etc.[42] Mi se pare om de treabă. Seamănă cu scriitorul Diamandy. Chiar şi el e bucuros să scrie şi să vorbească literatură (Diplomatul).

Olimp Grigore Ioan, ataşat de presă, se plânge că suntem cuprinşi într-un cerc de duşmănii şi rele-voinți ziaristice.[43] Toate sforțările lui sunt zadarnice. Veşnic veşti de revoluții în România cu telegrame primite de către un ziar vienez prin Belgrad, luată de „Reuter" şi adusă la Paris şi publicată în ziare. Zadarnice dezmințirile şi imputările. *„C'est la course aux informations de sensation a tout prix!"*[44] Iată presa! Iată dar cum presa de informații,

Vineri, 4 noiemvre [1927, Paris]

Dimineaţa m-am dus la Ministerul de Externe, Rue de l'Université, 130 – să legalizez certificatele Puia. Prin Bd. St. Germain, pe lângă Ministerul de Război şi de Lucrări Publice, Camera Deputaţilor. Paperaserie biurocratică ca şi la noi. În plus taxe mari pentru fleacuri... M-am întors cu maşina.

Toată ziua petrecută cu înscrierea Puia. Îmbulzeală.

Multe formalităţi zadarnice. Masa la rest[aurantul] „Soufflet". Bună.

Seara la „Folies Bergères", revista *Un vent de folie*, cu Joséphine Baker. Orgia cărnii frumoase. Joséphine o minune[46].

Sâmbătă, 5 noiemvre [1927, Paris]

Mers iar la Legaţie pentru adresa „Quinson"[47] şi rezultatele cu pensionul Puia. Hotărât, legaţia noastră e veselă şi plină de tineri de bună speranţă. Mi-am uitat în maşina cu care am mers bunul „Bedeker"[48] şi nişte cărţi universitare, apoi m-am întors la magazinul „Luvru" unde Fanny făcea cumpărături pentru Puia. Plictiseală. După masa luată la „Soufflet" am mers până în Place de l'Opéra, unde e jurnalul luminos. Am mers apoi la „Quinson", care e cam escrocherie. Şi seara am stat în casă.

Duminică, 6 noiemvre [1927, Paris]

Umblat după casă Puia, la Mme. Cabanes şi „Foyer International de l'Étudiante". Deocamdată n-am făcut nimic. Masa luată la „Bouillon Chartier". Bună. O vorbă despre asemenea mese.

A plouat toată ziua. O ceartă pe Bd. St. Denis.

Seara la „Concert Mayol" am văzut *Revue Blanche* urmată de *Revue Negre*. Oroare e „arta" neagră. Joséphine Baker e bine pentru că are talent, nu pentru că e neagră.

Luni, 7 noiemvre [1927, Paris]

Toată ziua am umblat după casă [pentru] Puia. Organizaţia de la Sorbona pentru plasarea studentelor. Să sperăm că mâine vom termina cu Puia, ca să putem vedea mai mult.

Marţi, 8 noiemvre [1927, Paris]

În sfârşit am aşezat pe Puia în pensiune (1200 fr. lunar) la Mme. Lachelier, 15 rue de l'Estrapade, etajul IV, lângă Pantheon. Pare o femeie de treabă şi să sperăm că va fi bine acolo. Am dat acont 200 fr., iar mâine, miercuri d.a., se va face instalarea.

După-amiazi i-am cumpărat diverse lucruri, ca să aibă de toate...

Tot nu-mi vine a crede că ea, atât de răsfăţată, se va putea obişnui repede cu o viaţă atât de nouă pentru ea; nouă şi ca oraş, şi ca limbă, şi ca împrejurări sociale... Va fi mare caracter dacă va reuşi să reziste cu bine!

Miercuri, 9 noiemvre [1927, Paris]

Dis-de-dimineaţă Fanny apare cu o minciună: că ar fi venit pensionara d-nei Lachelier, o suedeză, Astrida, să-i spună că Puia nu va fi fericită la gazda aleasă... În sfârşit se hotărăşte să se mai ducă la câteva adrese şi, dacă va găsi mai bine, să schimbe gazda, chiar cu riscul de a pierde cei 200 franci daţi arvună...În Rue de Poissy a găsit foarte bine, doar două romānce, fetele prof. Botez[49] de la Iaşi. Să mergem deci toţi trei în Rue de l'Arbalète. Nr.39, la

Mlle Bonnet[50]. Mergem. Şi într-adevăr găsim foarte bine: o cameră mare, luminoasă, frumoasă, cu pat bun, cu biurou, canapea, fotolii etc. Şi separată de gazdă, încât Puia să fie absolut stăpână la ea acasă... Gazda însăşi simpatică, aşezată. În sfârşit mult, mult mai bine ca la Mme. Lachelier. Baie, încălzire centrală, tot confortul modern. Cere patruzeci fr. pe zi, plus serviciul şi baia. Ne tocmim şi ajungem la 1200 fr. pe lună inclusiv tot. Îi şi plătesc până la 1 decemvre pensiunea[51]. Încântaţi, trecem pe la Mme. Lachelier să vedem dacă putem scoate cei 200 fr. Îi scoatem fără multă discuţie, deşi cucoana e afectată că a pierdut un chilipir.

De bucurie facem o masă bogată la „Duval", iar pe urmă ele se culcă liniştite.

Am primit invitaţie la masă la Diamandy la Legaţie. O problemă: suntem invitaţi numai doi... Trebuie să anunţ că sântem trei. Ceea ce reuşesc, prin telefon, cu mult chin.

Între timp, pe când ele dorm, mă duc la C-ie Wagon lits (Bd. der Capucines 12) şi izbutesc să-mi iau biletele de întoarcere (1746 fr.).

Seara ele ar vrea să mai mergem undeva, dar n-avem unde fără mare cheltuială.

Joi, 10 noiemvre [1927, Paris]

Pentru masa de la Diamandy trebuiesc pantofi luaţi pentru Fanny. Plecăm şi ajungem bine. Mai găsim acolo pe Banu, o d-ră Cosăceanu, aşa-zisă sculptoriţă, d-na Sturza[52], fata lui Diamandy. În timpul mesei mai soseşte colonel Schelettí, ataşatul militar de la Roma. Se serveşte: peşte, friptură de fazan, pateuri, budincă de orez cu fructe. În salon vine cafeaua. Convorbire uşoară, despre toate şi unele lucruri care mă interesează pentru cartea mea de impresii *Trei metropole.*

Doamna Sturza îmi cere să fac o petiţie pentru schimbul de valută. E de văzut... Rămâne să mai am o convorbire cu Diamandy pentru chestia traducerilor în franţuzeşte...[53]

Îndată după masă am dus pe Puia la gazdă. Emoţii diverse. Fanny i-a aranjat frumos odaia. Am venit acasă. N-am avut răbdare

şi ne-am reîntors, să luăm înţelegere când şi cum ne întâlnim mâine. I-am dus flori şi nişte cărticele, să aibă de citit, să nu se plictisească. Era la masă. I-am auzit glasul dulce, ciripind...

Vineri, 11 noiemvre [1927, Paris]

Aniversarea armistiţiului[54]. Puia soseşte la 9,1/2. Explozie de bucurie. Mergem să mai cumpărăm una-alta. Ne povesteşte ce-a mâncat, cum a dormit şi se arată foarte mulţumită. I-e greu cu orientarea, dar va veni şi asta. O conducem pe urmă până acasă, urmând ca după-masă să ne revedem. Ceea ce se şi întâmplă, dar la ea acasă. Fanny merge înainte; eu mă duc pe la 5 s-o iau. Fanny i-a dus flori, în loc de castane de care n-a găsit pe drum.

Sâmbătă, 12 noiemvre [1927, Paris]

Era vorba să mergem astă-seară la „Odeon", să vedem *L'Assomoir*[55]. N-am putut lua bilete nici pentru mâine, nefiind valabile abonamentele „Quinson".

De dimineaţă Puia a venit iar. I-am cumpărat papuci, pantofi, ciorapi şi aşa am dus-o acasă. Iar după-amiazi un drum lung de tot pe jos. Proiectul era: solduri la „Luvru" – pentru cadourile de dus la Bucureşti, la „Guerlain" să-şi ia Puia pudră şi parfum, la Elena Văcărescu[56]. Am trecut pe la „Odeon", apoi pe jos, peste Pont-Neuf, prin curtea „Luvrului", la magazine, unde era o îmbulzeală imensă şi unde am cumpărat pentru Puia şi Fanny o frumoasă hârtie de scrisori cu monogramă tăiată, precum şi cravate pentru cadouri. Apoi, pe jos, pe Rivoli şi Champs-Elisées. Drum lung, lungit de ele prin opriri nesfârşite la toate vitrinele. Când am ajuns la „Guerlain" am găsit închis: sâmbăta după-amiazi e închis. La Văcăreasca de asemenea era prea târziu, şi Puia nu mai putea de picioare. Cu un taxi am dus-o acasă. Ne-am întors pe jos la hotel, cumpărând pe drum mănuşi pentru Sereda[57].

Puia vine de dimineață. Să vedem „Luvrul".[58] La 10,1/2 am intrat și n-am ieșit decât la 3 d.a. Am colindat la repezeală aproape tot, fără să ne oprim deosebit la nimic. Trebuie să revenim. Puia e foarte obosită, de-abia se ține. Și înfometată. Am venit la „Duval", unde am luat o masă abundentă. Pe urmă s-a culcat la noi până la 6, când am dus-o eu acasă cu mașina.

Fetița pare cam abătută. E foarte bine la gazdă, dar am impresia că i-e urât și, dacă nu i-ar fi rușine, s-ar întoarce cu noi acasă. Am stat cu ea până au chemat-o la masă. Să vedem mâine, când va începe școala, poate și-o mai veni în fire...

Luni, 14 noiemvre [1927, Paris]

De dimineață Fanny s-a dus la Sorbona pentru a lua răspunsul asupra echivalenței de bacalaureat. Era gata. I-a dat un buletin să plătim diferitele taxe pe 2 trimestre (inscripție câte 60, bibliotecă câte 10, laborator câte 25 fr. pe trimestru) în Rue Gît le Coeur, 2. Am făcut puțină coadă și s-a plătit. Puia a venit la 1 la restaurant să-și ia carta provizorie de imatriculare.

Când sosim de la restaurant, mi se comunică că prof. Mario Roques[59], căruia îi trimisesem o pneumatică[60], va veni să mă vază la 2 – 2,1/4. La 2h5' a fost aici. L-am adus în cameră. Am vorbit întâi de Puia, căreia s-a oferit să-i dea ajutor din contribuția statului francez: să-i facă un certificat de la Blaringhem[61]. Pe urmă despre chestia traducerii de opere românești în franțuzește. Mi-a expus niște idei și programe ale lui. Să vedem ce va fi. La sfârșit m-a invitat să-l văd la Sorbona vineri dim[ineața] 9 – 11.

Între timp a sosit și Puia, care n-a avut loc la lucrările practice. Cu ea s-a dus Fanny la Facultate, unde a terminat cu toate formalitățile.

Am dus pe Puia până acasă și i-am luat pașaportul, ca să-i facem și formele la poliție mâine.

Marți, 15 noiemvre [1927, Paris]

Cu Fanny, spre poliție. Viza la pașaportul meu. Pentru Puia sânt mai multe forme de făcut. Să le facem. Apoi am vizitat

Nôtre-Dame şi pe dinlăuntru. Pe urmă la Legaţia austriacă, unde am primit viza pe paşaport pentru 71 fr. Apoi am vizitat Soldatul necunoscut[62] subt Arcul de Triumf şi, tot cu metroul, ne-am întors.

După-amiazi Fanny s-a dus să vază pe prof. Dangeard[63], care a primit-o foarte bine şi i-a prezintat pe d-ra Eftimiu[64], sora lui Victor Eftimiu[65].

Miercuri, 16 noiemvre [1927, Paris]

Cu Puia-Fanny la prefectura poliţiei pentru biletul de identitate al Puiei. Am fotografiat-o repede şi i-am făcut formele. Urmează să fie ulterior convocată ca să-i dea biletul. I-am cumpărat apoi un curs de botanică de Bonnier.

După-amiazi cu Fanny la „Bon Marché". Am cumpărat diverse fleacuri.

Seara Fanny suferă greu de cap.

Joi, 17 noiemvre [1927, Paris]

Puia, neavând curs de dimineaţă, a venit la noi să mergem la „Guerlain". Ghetele noi o strângeau să-i stâlcească picioarele. Le-am schimbat cu cele de lac ale lui Fanny pentru circumstanţă. Am mers cu metroul; i-a plăcut Puichii. Au cumpărat. Am vrut să ne ducem şi la „Grand Palais", unde e Salonul de Toamnă – am renunţat, fiind scumpă intrarea. Am mai cumpărat mici parfumuri pe-aici. Şi am însoţit pe Puia spre casă.

După-amiazi am fost la Sorbona, unde Fanny a aranjat cu nişte „comisari" pentru cursurile Puiei. Pe Blaringhem nu l-a putut prinde. Am mai hoinărit cu Puia până acasă...

Vineri, 18 noiemvre [1927, Paris]

De dimineaţă am expediat iar o serie de cărţi poştale. Apoi cu Fanny la Universitate. Am văzut pe Roques, care mi-a arătat biblioteca românească şi mi-a spus că „Rieder"[66] ar fi dispus

principial să se ocupe de lansarea cărţilor româneşti. Mi-a oferit şi un discurs de-al lui dedicaţiat... Am văzut apoi pe secretarul Facultăţii de Ştiinţe, Tom Beck, căruia i-am cerut certificatul de înscriere a Puiei.

Am luat masa [la] „Boulant“.

După-amiazi am fost cu Fanny la „Printemps“ şi „Lafayette“ de unde am mai luat câte ceva, în vreme ce eu am dat butonul [lui] Grămăticescu[67] la reparat pe Rue Auber. Revenind la Sorbona, Fanny a mai vorbit cu Dangeard, iar pe urmă ne-am dus la d-ra Eftimiu, unde am stat de vorbă vreo 1/2 oră.

Şi iar am condus puţin pe Puia spre casă.

Sâmbătă, 19 noiemvre [1927, Paris]

În vreme ce Fanny s-a dus la Puia să-i aranjeze rufăria şi în general gospodăria, eu m-am repezit în Place Vendôme, la Ureche, directorul de la „Marmorosch-Blank“, să văd cum să trimit fetei banii şi cum să-i păstreze ea aici. Apoi am trecut la Legaţia română să-l văd pe Diamandy. N-am putut şi m-am întors, după o convorbire cu Lecca.

După-amiaza am petrecut-o la Puia.

[31 decembrie 1927, Bucureşti]

În cursul ultimei zile a anului n-am trecut deloc pe la „Capşa“ şi deci n-am avut de auzit nimica literar. Am fost la sediul S.S.R., unde zugravii au terminat aproape, asemenea şi parchetarii, şi unde acuma electricianii trebuie să instaleze lămpile ce au fost aduse azi şi luate în primire de ei.[68] Trecând pe la „Alcalay“, mi-am cumpărat un stilou Waterman, cu care chiar scriu acum, şi apoi am coborât spre fotograful Tzatzu, de unde să iau nişte probe ale fotografiilor făcute deunăzi mie şi lui Fanny. Şi pe bulevard întâlnesc pe Lovinescu[69]. Ca să nu treacă ziua fără să fi văzut un literat.

Timp de o jumătate de oră mi-a vorbit numai despre Perpessicius, în legătură cu articolele acestuia despre *Evoluţia*

poeziei lirice[70]. (Uitam să notez că mai înainte am întâlnit şi pe Arghezi, căruia nu m-am putut opri a-i spune, în cuvinte puţin şovăitoare, vrând să fie măsurate, cât de mult mi-au plăcut versurile lui. „Dar d-ta nu citeşti versuri", mi-a spus el, încântat vizibil, şi oferindu-se să-mi trimită volumul, ceea ce eu am refuzat. Ca o concluzie i-am spus că nu-i văd nici un concurent azi în poezie. Mi-a strâns mâna cu mare efuziune şi mult mişcat. Se simţea jenat mai cu seamă că am făcut o aluzie, foarte uşoară, la articolul lui de odinioară despre *Ion*.[71]

Lovinescu, hotărât, merge pe urmele lui Mihalache Dragomirescu. Cu deosebirea că marea-i încredere în sine şi orgoliul încearcă să le ascundă subt nişte maniere civilizate.[72] Şi încă cu deosebirea că, în fond, credinţele lui critice sânt mult mai şubrede şi mereu supuse unor revizuiri pe măsură ce cineva izbuteşte să-l ciocănească mai persistent.[73] E de prisos să notez că se crede imperatorul criticei române actuale şi că vorbeşte cu milă aproape de toţi ceilalţi confraţi ai săi. Îşi închipuie că un cuvânt al lui poate să consacre sau să dărâme imediat.

Acum e cu „modernismul". Formula lui, care o fi, o crede absolut suverană.[74] Compătimeşte deci pe oricine nu o adoptă fără şovăire. Aşa pe Perpessicius. Zice că şi-a semnat actul de sinucidere când a sfârşit ultimul foileton cu declaraţia că spiritul cărţii lui e greşit.[75] De vreme ce şi el e „modernist", nu-i era permis să spună asemenea lucru, fără să se compromită iremediabil. Fireşte, nu admite că ar putea fi vorba despre o convingere. Caută şi oferă explicaţii lăturalnice: a scris aşa Perpessicius pentru că e nemulţumit cu spaţiul şi locul ce i-a acordat lui în carte, între umorişti şi ca urmaş sau elev al lui A. Mirea.[76] Şi a mai scris aşa pentru că la *Cuvântul* nu i s-ar fi îngăduit să-l laude, cei de-acolo fiind tradiţionalişti şi duşmani.[77] Constată apoi că, deocamdată, cartea lui a avut darul, în loc să fie un prilej de unire pentru modernişti, să semene între ei o profundă discordie şi nemulţumire, ba chiar certuri directe, în sfârşit să tulbure mai rău apele, în loc să le limpezească. Dar nu-i trece prin gând nici un moment că s-ar putea ca vina acestui efect neaşteptat să o aibă cartea însăşi sau defectele ei.

Pe urmă își arată indignarea împotriva lui G.Călinescu[78] din pricina articolului acestuia din *Gândirea*. Nu poate înțelege cum un om, căruia el i-a pus condeiul în mână, căruia i-a dat ospitalitate în casa lui, să fie atât de ingrat și să-l atace, nu în opera lui, ci mai ales în persoana lui...

Îmi reclamă *Ciuleandra*: toată lumea a citit-o, toată lumea o laudă, Aderca e încântat – numai el o așteaptă mereu. (I-am trimis-o astă-seară.)

Mai spune că Barbu[79] a fost montat, în taină, de Davidescu să scrie articolul împotriva lui. Și alte diverse mici cancanuri... E un amator grozav de fleacuri literare. Toate bârfelile le savurează. Are cred informatori anume care îi raportează tot ce se vorbește sau se șoptește la „Capșa" și pretutindeni unde frecventează scriitorii. Așa îmi destănuia că tânărul Călinescu, de altfel talentat, a fost șase luni în balamuc, ca și Barbu. El știe secretele tuturor scriitorilor și e în curent cu tot ce se pune la cale în materie de literatură. Îmi vine a crede că cenaclul lui n-are, în fond, alt scop decât să-i dea posibilitatea să se informeze mai comod despre cele ce se petrec în viața literară.

În sfârșit m-a invitat insistent pentru azi să ciocnim un pahar de vin. Am refuzat delicat pentru că am și eu oaspeți...

Curios e cum se formează părerile despre o carte. Pilda o oferă *Ciuleandra*. Amicul meu mi-a dat prima impresie care n-a fost tocmai bună. Se ascundea omul, dar nu izbutea îndeajuns. M-a mâhnit mult, trebuie să recunosc, fără să o fi arătat nimănui. Sânt sigur că amicul meu n-a fost atât de discret față de alții și a spus net că nu-i place. Azi protestează supărat că, pardon, i-a plăcut foarte mult și etc. Dar azi atmosfera s-a închegat mai bine. A pornit de la Davidescu, pe cât mi se pare, și cu Perpessicius. Amândoi au umplut „Capșa". Perpessicius a venit cu un articol aproape ditirambic în *Cuvântul*.[80] De-acuma zvonul se răspândește aprig. Nimeni nu mai spune decât superlative. Buzdugan crede că poate să fie cel mai bun roman al meu. Davidescu a lansat formula că fiecare capitol e o coloană dorică de granit. În câteva zile a devenit aproape obligatoriu să mi se facă un compliment, să mi se adreseze o laudă... Întrebarea însă e: va dura atmosfera aceasta? Nu cumva

excesul va provoca reacţiune? În orice caz nu mă mai pot teme de o neînţelegere a cărţii sau de o depreciere. Fiecare găseşte câte ceva de relevat: Sorbul[81] socoate că descrierea jocului e de antologie, iar Buzdugan, despre acelaşi pasagiu, spune că l-a făcut, citindu-l în tren, să i se mişte picioarele parcă să joace şi el. Cuvântul „ciuleandra" nu va mai fi în limba noastră neînţeles.

Despre sinceritatea lui Perpessicius n-am de ce să mă îndoiesc. La *Adam şi Eva*, chiar în revista mea a ştiut să fie cât se poate de rezervat.[82] Cu atât mai mult ar fi putut acuma. Dar Davidescu? Sinceritatea lui e îndoielnică. Să-i placă atât de mult? Se poate. I-au plăcut şi celelalte cărţi ale mele. Dar de la plăcere până a o exprima cu atâta insistenţă e o cale, mai ales la dânsul, care îşi calculează fiece gest literar.[83] Poate că, lăudându-mă pe mine, vrea să lovească, prin ricoşeu, în cineva? în *Universul literar* de azi critică urât volumul III din *Medelenii* lui Ionel Teodoreanu.[84] Asta încă n-ar putea fi un motiv serios. Un interes direct? Mi-a dat alaltăieri romanul său, *Vioara mută*, să-l citesc în extrasele din revistă şi să-i spun ce cred. Ar dori să-l tipărească la „Cartea Românească" şi contează pe sprijinul meu.[85] Poate din pricina asta apologia *Ciuleandrei*? Tot parcă n-ar fi o explicaţie suficientă. Tot aşa mi-a citit şi *Conservator & C-ia*, i l-am recomandat lui Benvenisti[86] pentru editare, i-am dat premiul S.S.R. – şi totuşi n-a suflat nici o vorbă despre *Adam & Eva*, cum nu scrisese nici despre celelalte, oricât altfel spunea, dar fără insistenţă, că-i plac. Ştia deci că şi acuma, pentru noul său roman, ar fi avut concursul meu, fără vreo contra-valoare. Atunci?[87] Mister.

Şi iată cum se încheie un an cu o bucurie mare. Căci, în definitiv, *Ciuleandra* era un risc şi din risc a ieşit o biruinţă...

Să adaog la sfârşitul zilei, adică noaptea târziu, că azi, Anul Nou, am avut la masă pe Grămăticescu, un adevărat fiu de boier, subţire, delicat, cult, cu care e o plăcere să stai de vorbă. A şi stat până pe la şase şi am vorbit de toate, mai ales despre Paris, unde el a făcut Universitatea.

1928[1]

Sâmbătă spre duminică, 1 ianuarie 1928 [Bucureşti]

Nu s-ar putea oare să scriu regulat aici întâmplările, dar nu zi cu zi, baremi când mi se par mai de seamă, din viaţa literară a unui an? Şi dacă încep chiar în noaptea revelionului fi-voi oare mai diligent?

Întâi, după bătăile de ceasornic care au pus capăt anului 1927, am scris Puicuţii[2]. Cât mi-e de dragă fetiţa asta! Cât de mult îmi lipseşte veselia ei, drăgălăşeniile ei, tinereţea ei, care parcă-mi dădeau şi mie mereu iluzia tinereţii veşnice! Am ajuns să-i scriu mereu atât de melancolic şi de sentimental încât de multe ori îmi zic că asta nu poate fi decât efectul unui egoism inconştient. În definitiv fata are nevoie acolo de încurajare ca să poată rezista. Ea e singură în mijlocul Parisului străin, pe când eu aici, slavă Domnului!

Luni, 2 ianuarie [1928, Bucureşti]

Se pare că *Ciuleandra* se bucură într-adevăr de o apreciere deosebit de bună. Pe unde am văzut câte-un bilanţ literar al anului trecut, *Ciuleandra* e socotită ca evenimentul anului. Aşa în *Dreptatea*[3], aşa în *Lupta*[4]... Azi, în *Adevărul*, Theodorescu-Branişte publică un foileton de-a dreptul entuziast.[5] Nu mai poate fi vorba să caut dedesubt prietenii sau gentileţe. E prea francă, prea spontană primirea bună.

Fireşte, n-am să mă îmbăt de satisfacţie. Vor veni curând şi adversarii să reducă din corul elogiilor. Parcă cei de la *Viaţa Românească* vor primi cu inima uşoară asemenea însufleţire?[6]

Joi, 5 ianuarie [1928, Bucureşti]

Ieri, la 11 dim[ineaţa], am avut o întâlnire cu Brătescu-Voineşti[7], să-i comunic ce am hotărât să fac pentru sărbătorirea celor 60 de

ani ai lui. Mă aştepta la „Capşa", de unde ne-am dus într-o odăiţă la „Clubul Tinerimei".

Când i-am spus, amănunţindu-i, programul ce l-am întocmit, a avut întâi un gest spontan de apărare. I se părea prea mult, se simţea nevrednic de atâta cinstire. Apoi, în odăiţa aceea, după ce i-am desfăşurat tot, l-am văzut sincer mişcat, dar mereu apărându-se şi dându-mi argument suprem:

– Nu merit, domnule R., e prea mult... Eu sânt un scriitor modest, opera e mică, s-ar putea oare atâta răsplată pentru atâta lucru?... Prozatorul, romancierul adevărat, eşti d-ta, care ai opera vastă, care pui în ea o viaţă întreagă complexă...

I-am replicat că sărbătorirea aceasta e necesară pentru însuşi prestigiul breslei scriitoriceşti. Dincolo de persoana lui, e scriitorul, căruia trebuie să ne obişnuim să-i arătăm, când opera lui e încheiată, o recunoştinţă naţională. De ce la noi actorul poate să fie slăvit, iar scriitorul numai ocărât? Opera actorului, efemeră, se adresează câtorva orăşeni, e exterioară, fără urme, pe când scrisul lui Br.V., în mii şi mii de exemplare, a pătruns până în ultimul cătun, slujeşte dorul de a citi până în cărţile primare, contribuie la educaţia culturală efectivă şi durabilă a poporului întreg. Ş-apoi de ce un politician, când a împlinit o vârstă, poate să fie înălţat de lume, iar un scriitor consacrat să nu se poată bucura de aceeaşi favoare. Şi în sfârşit de ce să nu oferim presei un prilej de a se ocupa mai de aproape şi de lucruri care să unească pe toţi în bine, în loc să ne învrăjbească, cum fac certurile politice şi diversele crime şi răutăţi?

– D-ta, slavă Domnului, la 60 ani, de-abia ai locuinţa asigurată, pe când orice alt profesionist, dacă are celebritatea d-tale în profesiunea lui, a dobândit o viaţă îmbelşugată, ferită de riscuri şi griji. Ei bine, dacă nu putem face aceasta în planul material, baremi o satisfacţie morală trebuie să răsplătească jertfa unei vieţi întregi şi o operă într-adevăr naţională!

Atunci îmi spuse că, într-adevăr, afară de locuinţă, nu are nimica, şi că, fiind în timpul războiului decorat cu „Răsplata muncii pentru merite sanitare", sau aşa ceva, a cerut şi el, ca alţii,

să fie împroprietărit cu un loc de casă în Bucureşti. De şapte ani zac hârtiile lui cine ştie prin ce biurouri, fără să i se fi făcut nimic.

În sfârşit, îmi zise să fac ce cred eu şi-mi mulţumeşte, într-adevăr adânc mişcat şi cu lacrimi în ochi, că tocmai eu, deşi adică prozator, m-am gândit şi mă muncesc atâta pentru dânsul. I-am amintit că-i datorez personal recunoştinţă pentru un serviciu mare ce mi-a făcut cu prilejul unei cărţi care, oricât ar fi de bună, n-ar fi avut poate atâta succes fără cuvântul lui.[8]

Şi ne-am despărţit cu mulţumirile lui repetate, din care e de reţinut: „Mai mult decât orice sărbătorire, să mă crezi că cuvintele d-tale m-au mişcat şi m-au mângăiat!"

Era sincer. Poate că a fost sincer în tot cursul întrevederii, poate că toate protestările lui au fost sincere. Dacă nu, atunci e un mare artist al prefăcătoriei şi al modestiei sau pruderiei. Dar conştiinţa valorii sale n-o are deloc. Se pare cu totul deconcertat. Parcă criticile din ultimii ani şi mai ales violenţa unora din ele i-au zdrobit orice încredere în puterile sale. Evident că nici nu ar putea avea, când a produs atât de puţin. Trebuie să fie ceva cu totul excepţional într-o operă mică spre a rezista vremii. Apoi opera lui e aşa de gingaşe, aşa de dulceagă, că nu poate servi decât manualele şcolare. Îţi face impresia aproape a unor exerciţii de compoziţie şi stil pentru clasele superioare de liceu. Faţă de el, ce colos pare Sadoveanu, chiar dacă e monoton![9]

Şi însăşi înfăţişarea lui nu arată nimic deosebit. N-are nici o sclipire, nici în privire, nici în vorbă, nici în idei. E mereu plângător, cu modestia ceea romantică bidermeyeriană, care face impresia unei măşti agasante. O fi om bun, o fi simpatic, mai ales burgheziei noastre, care priveşte pe scriitor ca un bufon sau ca un individ umil.

În orice caz între scriitori e nu urât, ci mai curând dispreţuit. Scrisul lui, oricât de modest, n-ar fi putut provoca asemenea resentimente. Numai faptul că, pe urma unei opere atât de modeste, a câştigat atâtea beneficii sociale şi, se zice, materiale, e vina atmosferei duşmănoase create în jurul lui.[10] Or fi contribuit puţin şi exagerările câtorva critici de a-l considera mare scriitor...

Azi am trecut pe la „Capşa“, unde s-a adunat mai multă lume: Minulescu[11], Stamatiad[12], Perpessicius, dr. Nanu[13], Sergiu Dan[14], Camil Petrescu, Davidescu, Baltazar[15] etc. Aflai că a apărut în *Dreptatea* de azi un articol al lui Aderca[16] despre *Ciuleandra*. Nu ştiam. Sergiu Dan era cu un studiu mai mare, zice el, pe care a vrut să-l publice tot acolo şi acuma va trebui să-l dea la *Politica*.[17] Fireşte, despre *Ciuleandra* cu toţii: Succes, succes, succes. Minulescu baremi spune, glumind şi interpretând desigur multe gânduri ascunse:

– Bine, monşer, nu vrei deloc să ne laşi şi pe noi să trăim, să mai scriem şi noi romane?

Dr. Nanu spune că aşteaptă să vadă şi ceva scris de vreun adversar, ca atunci să-şi dea seama aievea despre valoarea *Ciuleandrei*. Pentru mâine e anunţat articolul [lui] Davidescu în *Universul literar*.[18]

Aderca despică interesant cartea. Că nu e roman, ci o nuvelă, dar capodoperă. Şi o obiecţie subiectivă: că Mădălina trebuia să vie la oraş, că deci doctorul Ursu e cam artificial. Subiectivitatea: d-ra din str. Neptun.[19] El cere mersul ţăranului asupra oraşului. Regretul după „lut“ e tradiţionalism etc. Dar interpretarea lui e, până azi, cea mai adâncă.

Davidescu m-a adus până acasă. Am vorbit despre romanul lui, *Vioara mută*. I-am spus diverse lucruri, deşi nu l-am citit încă tot. Mi se pare totuşi că, cel puţin bună parte din entuziasmul pentru *Ciuleandra* e provocat de speranţa că astfel îmi câştigă concursul pentru publicarea romanului său la „Cartea Românească“.

Duminecă, 8 ianuarie [1928, Bucureşti]

Nimic mai straniu decât ceea ce se petrece cu mine. Cred că orice scriitor român care ar avea o carte primită cu alaiul *Ciuleandrei* s-ar declara nu numai arhimulţumit, dar mândru şi s-ar socoti îndată deplin consacrat. Eu însă mă simt ros permanent în adâncul sufletului de cariul îndoielii. Mi se tot pare că o fi o părere a câtorva doar, că se vor fi înşelând cei câţiva şi că vor veni

de-acuma cei mulţi care să dărâme pur şi simplu toată *Ciuleandra* asta şi alte asemenea lucruri. Fie că am ajuns de o sensibilitate, ascunsă însă, bolnăvicioasă în materie literară, fie că scrupulozitatea mea artistică a crescut aşa de mult că nimica nu mă mai satisface, sigur este că mă simt veşnic zbuciumat sufleteşte gândindu-mă la literatură şi mai ales la literatura mea. Suspectez pe toţi care vorbesc sau scriu bine şi mă impresionează cei ce spun ceva rău. Exemplu: ieri, trecând pe la librăria „Cartea Românească", un vânzător îmi spunea că, în timpul sărbătorilor, „într-o zi am citit *Ciuleandra* şi nu mi-a plăcut, a doua zi mi-a plăcut"; iar la ieşire: „În orice caz, *Ciuleandra* nu e lucrarea dv. cea mai bună..." „Şi cu toate astea critica zice că e cea mai bună..." „Adevărat? Dar dv. ce credeţi?"... Ceea ce arată că un om simplu nu gustă *Ciuleandra* în mod sincer. Peste câteva minute, pe Calea Victoriei, întâlnesc pe un procurist de la Reşiţa, intelectual foarte distins, cu o bibliotecă mare, aleasă, puţin cam teozof: „Am citit *Ciuleandra* dv. O minune. O carte grozavă. Mă mir că criticii nu au subliniat îndeajuns substratul ei adânc, fluidul care o străbate ca o apă subterană, ca şi în *Adam & Eva*..." Apoi ştiu că se vinde bine. Şi totuşi... M-au făcut „prinţul prozei" pe urma ei, şi totuşi...

Dar să trecem. Vreau să însemn întrevederea de răsalaltăieri cu Sevastos[20]. Mi-a cerut la telefon o întrevedere, să mă roage pentru colaborarea la *Adevărul literar*[21]. I-am dat întâlnire la mine, la ora 4. A fost foarte exact. Un tip timid, insignifiant, obrajii roşii, mustaţă şi-o privire înfricoşat de blândă.

I-am cerut eu întâi să-mi facă un număr special pentru Brătescu-Voineşti, ceea ce s-a angajat imediat şi bucuros. Am găsit prilejul să-i reproşez atitudinea de ostilitate faţă de S.S.R., spunându-i că o asociaţie de scriitori, oricât ar fi de şubredă şi-oricât de mică activitate ar avea, e absolut necesară pentru apărarea intereselor de breslă. S-a scuzat că pe cât îşi aminteşte, n-a fost niciodată ostil sau necuviincios faţă de mine. Adevărat, dar asta n-avea importanţă. Dovada cea mai bună că e nevoie de Societate e că el însuşi vine acuma cu cererea maică-si, să fie primită, ca să poată avea permis pe C.F.R. Mi-a explicat cum mama lui scrie de foarte mulţi ani, are multe cărţi, se interesează de

folclor etc.[22] I-am făgăduit să fac ce va fi posibil ca să-i obțin permisul și înscrierea.

În privința colaborării la *Adevărul literar* i-am luat-o eu înainte. În principiu n-am nimica contra. Dar sânt condiții. Eu nu vreau să scriu la o revistă unde să nu mi se arate toată simpatia, fără reticențe. Asta nu înseamnă că trebuie să mă consider genial în tot ce fac, dar trebuie să mă simt acasă la mine. Apoi chestia onorariului: dacă la reviste de-ale colegilor, fără bani, fără mijloace, dau bucuros și gratis, nu sânt dispus să fac gentilețe și cadouri unor întreprinderi comerciale ca *Universul* sau *Adevărul*.

El se oferă să-mi puie cu totul la dispoziție revista, să publice dări de seamă, note etc., în sfârșit tot ce doresc[23]. În privința onorariului îmi oferă maximul ce-l poate da. Are 10 000 lei de număr pentru colaborări. De-aici plătește 1 000 lei lui Arghezi; a plătit 1 500 lei pe Sadoveanu. Pentru *Însemnările din Olanda*, plătește 2 000 lei de număr, fiindcă le-a luat în bloc, cu 30 000 lei pentru 15 numere, sumă ce el ar fi dobândit-o, poate mai mare, la orice ziar.[24] Îmi oferă aceeași sumă cu promisiunea că, îndată ce i se va spori cota pentru colaborare, să-mi mărească onorariul.

Îi spun că aș avea acuma de publicat *Trei metropole*, dar în continuare, firește, după ce va fi terminat Sadoveanu.[25] E foarte bucuros. Nu știu cât va dura publicarea, dar să fie cam două coloane de număr – ceea ce îi convine mult. Ar trebui să-i dau mai dinainte titlurile, ca să poată anunța și face reclama cuvenită. Să încep cu un articol despre Brătescu-Voinești în numărul special.[26] Ar rămâne deci să încep notele de drum la 3 februarie.[27]

În sfârșit, în principiu am fi de acord. Dar acuma să vedem dacă voi putea scrie ceva din acele faimoase note până când ar fi să începem publicarea!

Aseară Camil Petrescu m-a condus până acasă, vorbindu-mi despre *Universul literar*[28]. I-am spus câte ceva despre cele convenite cu Sevastos. Îmi cere și el să-i dau ceva peste câteva numere.[29] Nu mai insistă pentru *Trei metropole*, probabil din pricina banilor. L-am sfătuit să se adreseze pentru colaborări și celor de la Iași: Sadoveanu, Ionel Teodoreanu[30] [precum și lui]

Zarifopol[31], Arghezi[32]... Vrea să realizeze rubrica portretelor celor tineri făcute de cei bătrâni şi ţine ca eu să scriu despre el...

Luni, 16 ianuarie [1928, Bucureşti]

Pentru sărbătorirea lui Brătescu-Voineşti continuă alergăturile. Fireşte, nu vor merge toate tocmai strună. Opoziţia începe să se arate. În *Rampa*[33] de ieri, într-o notiţă însoţită de o caricatură hidoasă, desigur Maniu ironizează sărbătorirea, fin, subţire, dar ironizează: c-a împlinit 70 ani şi că vitrinele librăriilor vor expune *Niculăiţă Minciună*[34]... De altfel dăunăzi Maniu, glumind, îmi povestea că Ion Brătianu[35], de câte ori i se vorbea despre greutăţile scriitorilor, zicea: „Da, adevărat... Ia să-i mai dăm o slujbă lui Brătescu!"

Înşişi organizatorii lucrează cu un entuziasm cam de comandă. Bucuţa[36] vorbeşte despre el cu un dispreţ profund: că nu se poate citi, că e simplă anecdotă spusă prost, că nimic nu fierbe într-însul şi că, în sfârşit, e tipul mediocrităţii.

Am mai scurtat programul, suprimând banchetul Pen-Clubului, ca să nu enervăm lumea şi să nu-l punem pe bietul sărbătorit într-o postură ridicolă. În schimb a venit Uniunea Intelectualilor, unde e prezidentă d-na Cantacuzino[37], să aranjeze şi ei o masă. Prea bine; am mai scăpat eu puţin.

De dimineaţă, la Ministerul Artelor, mă întâmpină Minulescu şi îmi spune că s-a primit invitaţie de la Oslo să luăm parte la centenarul lui Ibsen. El a vorbit ministrului[38] şi a propus să meargă trei inşi: eu, ca autor dramatic şi preşedinte al scriitorilor, el, în numele guvernului, şi un actor, probabil Demetriade[39].

Vorbind cu ministrul pentru Brătescu, îmi spuse că a fost prin Argeş şi, la o nuntă, a pus să i se joace „ciuleandra". Zice că pare a fi un joc ardelenesc, schimbat, fireşte, puţin cu ocazia trecerii munţilor...

Şi el se cam codea cu participarea la serbările Brăteştene!

După-amiazi am fost, cu Bucuţa, să prezintăm felicitări sărbătoritului, care chiar azi împlineşte cei 60 ani. Ne-a primit cu bonomia-i obişnuită. Era singur de tot. Ce curios! Mă aşteptam să

găsesc o lume! Ne povesti ce-a pățit cu Mirea[40], la care îl trimesei ieri să pozeze pentru portret. L-a primit ca și când nici n-ar ști nimic și i-a spus că el nu face lucruri d-astea, în sfârșit doar că nu l-a dat afară... Și iată țiganul valah care se crede artist „mare"!

Trebuia să citesc ceva după-amiazi la șezătoarea unui Ateneu Popular, la „Teatrul Mic". Nu m-am dus deloc. Mă plictisesc citirile astea zadarnice.

Marți, 17 ianuarie [1928, București]

Corneliu Moldovanu mă vestește prin telefon că dorește să mă vază, să vorbim despre centenarul lui Ibsen. L-am văzut la teatru (după ce o d-ră Vermont[41] m-a atacat cu un rapid interviev despre participarea femeilor la viața politică). Îmi spune că ministrul vrea să trimită la Oslo, pentru sărbătorile centenarului Ibsen, o delegație din care să facă parte eu, el, un autor și unul din minister, fie Minulescu, fie Marin Sadoveanu[42]. Obiectai că mai bine Minulescu, că e mai reprezentativ. Răspunse că Sadoveanu știe nemțește, dar adăugă că, de altfel, asta privește pe ministru. Ne-am înțeles ca eu să mă interesez de costul călătoriei la *wagon lit*, clasa I cu vagon de dormit, iar de mers să mergem cu clasa II, ca să facem economie de bani. În sfârșit susține că Ministerul trebuie să dea bani de ajuns ca să putem face față cum se cuvine acolo ca reprezentanți ai țării. Îi cerui să pregătească material statistic despre piesele de Ibsen reprezentate la noi, fotografii etc. Seara am cerut bibliotecarului Academiei să-mi facă o listă despre toate publicațiile asupra lui Ibsen la noi.

Seara făcui greșala să spun lui Minulescu să ia seama că mai este un amator în minister care ar vrea să-i ia locul. Nu vrea să crează, iar când auzi de Corneliu, spuse că el n-ar vrea să meargă Minulescu, fiindcă atunci Minulescu ar trebui să fie șeful delegației, pe când altfel ar rămâne el.

În orice caz, cred că a fost o greșală. Nu trebuia să mă amestec și mai ales să-i fac sânge rău bietului Minulescu, care îmi zice că

însuşi ministrul a hotărât să meargă el, dar dacă-i va cere să renunţe va face-o şi pe asta.

După-amiazi am avut din nou vizita d-nei Madeleine Braunstein[43], o traducătoare de romane franţuzeşti, căreia i-am cedat dăunăzi traducerea mea *Les Demi-Vierges*[44] (bine c-am scăpat de ea). Îmi cere o recomandaţie către Kasterska[45], s-o introducă la diferiţi scriitori francezi care să-i dea autorizaţia de a-i traduce, fiindcă la sfârşitul lui ianuarie pleacă la Paris pentru trei luni. Venirile ei stăruitoare însă mi se par puţin suspecte. Am impresia că femeia a prins o simpatie de mine (nu ştiu, de om, ori de scriitor) şi că ar vrea să meargă până la capăt...

Am primit o scrisoare extrem de elogioasă pentru *Ciuleandra*, de la Marin Simionescu-Râmniceanu[46]. Trebuie să-i răspund.

Duminecă, 29 ianuarie [1928, Bucureşti]

Fireşte, încă n-am răspuns lui Marin Râmniceanu.[47] M-au prins cu totul serbările pentru Brătescu, încât nici măcar aici n-am putut face vreo menţiune, deşi au fost multe de înregistrat. Să încerc a le însemna baremi ulterior şi câte nu le-am uitat sau câte merită să fie reţinute.

Mai întâi întrevederea cu dr. Angelescu[48], ministrul şcoalelor. Mai vorbisem de câteva ori cu el, câte puţin. Convorbirea pe care am avut-o cu ocazia serbărilor lui Brătescu n-a făcut decât să-mi confirme prima impresie: e o „hahaleră". Termen trivial, dar prea caracteristic, încât nu-l pot ocoli. Vorbeşte verzi şi uscate, se ambalează de vorbe şi vrea cu orice preţ să facă concurenţă lui Haret. E gata să dea orice sumă din bugetul statului când e vorba de clădit ceva. Are marota zidurilor, indiferent pentru ce scop ar fi. Se încântă de linguşiri, de laude în faţă, oricât de grosolane. În sfârşit, un mediocru guraliv.

I-am cerut pentru sărbătorirea lui Brătescu să ia parte şi el, să ordone ca în toate şcolile să se vorbească în timpul serbărilor despre sărbătoritul nostru. A convenit imediat. Apoi i-am cerut un ajutor bănesc special pentru S.S.R. E gata să dea, numai să prezint

un program de şezători. Şi în sfârşit i-am vorbit despre Casa Scriitorilor pe care el, înălţătorul atâtor ziduri, ar putea-o realiza foarte uşor, dobândind în schimb recunoştinţa scriitorilor, mai vie şi mai vădită decât a corpului didactic.

„– Eşti primul care-mi vorbeşti despre aceasta... Cere un loc de la Costinescu[49] şi eu îţi promit că în doi ani aveţi Casa Scriitorilor... Arhitecţii mei vă fac planurile, tot, tot... Să pofteşti deci la mine!"

Nu mai notez diferitele alergături şi osteneli ce a trebuit să fac pentru buna reuşită a sărbătorii lui Brătescu-Voineşti. Am luat-o în gât şi m-am simţit obligat şi pentru mândria mea, să reuşească cât mai strălucit. A trebuit să mă cert cu librari idioţi, care nu făceau vitrinele cu operele lui, să scriu adrese, să dau telefoane, să lupt cu potrivnici şi să le înăbuş opoziţia înainte de-a se manifesta...

În sfârşit a început „Săptămâna Brătescu-Voineşti" la 22 ianuarie. „Cartea Românească" şi alte librării principale au aranjat vitrine frumoase.[50]

Luni, 8 octomvre [1928, Bucureşti]

Vineri la amiazi Fanny a plecat la Paris cu Puia. Am rămas întristat şi puţin bolnav. Mi-e urât acasă, singur, fără ele. Sărmana Puia, atât de îndepărtată, păcat de tinereţea ei! Dacă ar avea norocul să se mărite, ar scăpa de balamucul învăţăturii, care nu e pentru fete... Acum trebuie să fi sosit la Paris încă de aseară. Să le dea Dumnezeu noroc şi sănătate, să se întoarcă cu bine aici !

Ieri, duminecă, a fost adunarea generală a „Cărţii Româneşti", la care am luat parte în numele S.S.R. şi unde am făcut unele observaţii privitoare la editarea cărţilor literare.[51] A pătruns prezidentul Simionescu[52], mulţumindu-mi pentru interes şi făgăduind că se va ţine seama de observaţii. Interesant din toate acestea a fost că, la sfârşitul şedinţei, toţi consilierii au venit să mă felicite şi să-mi explice diverse lucruri.

Vlădescu[53] pisează întruna cu Mariana[54] lui. Aseară mi-a pus în maşină o turnantă franceză pentru cărţi.

Trebuie să isprăvesc *Crăişorul* şi, de azi înainte, orice ar fi, trebuie să lucreaz cu râvnă.[55]

După-amiazi la Casa Scriitorilor am primit pe d-na Eliza Noian[56], nostimă, ceva în genul femeilor care-mi plac. Se oferea să facă traduceri pentru filme şi reviste etc. Va reveni miercuri cu soră-sa.

Mai pe urmă au venit Cisek[57], Marin Sadoveanu şi Chajes pentru mult proiectata revistă germană pe care vrea s-o scoată acesta din urmă subt titlul *Des geistige Rumänien*. Discuţie multă şi cam în vânt. Vor reveni vineri.

Am primit o ilustrată adineaori de la Fanny-Puia. Şi o scrisoare de la Praga, de la soţii Kojecky[58], traducătorii mei în limba cehă[59]. Se pare că *Pădurea Spânzuraţilor* va apare chiar în cursul anului. Pentru *Ion* mi se trimite scrisoarea editorului ceh, spunându-mi că va ieşi, în 4 000 exemplare, în cursul anului viitor[60]. De asemenea d-na Braunstein, printr-o scrisoare, mă vesteşte că editorul Fayard de la Paris e încântat de *Ciuleandra* şi că speră s-o publice şi într-o revistă înainte de a-i da drumul în volum. Ea vorbeşte despre *Revue des deux Mondes*, dar probabil din greşeală, fiindcă aceasta nu publică romane străine traduse.[61]

În sfârşit să mă apuc de *Crăişorul*, să facem vreo ispravă, căci bani pe el am şi luat...

Marţi, 9 octomvre [1928, Bucureşti]

Ce grozav de greu merge *Crăişorul*! De altfel ce să mă mir, căci toate-mi merg greu; inspiraţia mea e lentă şi totuşi spontană. Mă apuc de scris şi nu prea ştiu ce vreau să scriu. Doar o linie generală şi nici aceea nu destul de clară.[62] Tot eşafodajul, acea faimoasă construcţie pe care mi-o laudă criticii, se face singură, din crâmpeie inspirate la întâmplare... Dar la *Crăişorul* e gravitatea că parcă nu prea ştiu ce vreau: roman istoric sau biografie romanţată? Ce va ieşi nu ştiu. Ş-apoi n-am nici o femeie, nici un pic de amor. Nu va fi oare prea sever pentru cititor?

Aseară am stat destul de târziu şi n-am putut scrie decât câteva rânduri. În schimb am studiat glandele endocrine pentru *Minunea*

minunilor[63]. Mi-am zis c-o să scriu dimineața. Iar azi am ticluit o biată pagină – din care nu știu ce va rămâne. Și acuma mă omoară durerea de măsea încât iar mă culc fără nimic... Poate mâine!

După-amiazi vizite. Un redactor de la *Lupta* a venit pentru interviu în chestia problemei cărții.[64] Apoi am ieșit, lăsând ziaristului italian Mantero notițele bio-bibliografice cerute. La S.S.R. găsesc pe Bacovia[65], un Negruțiu din Oradea care scrie romane și se bâlbâie cumplit, Morel[66] cu pictorul Anestin[67]. Mă duc apoi la Pancu, „Cultura Națională“[68], – conversație mai interesantă. După chestia antologiilor și istoriei literaturii:

– E adevărat că ai dat o carte lui Ciornei[69]?

– Nu.

– Fiindcă ar fi fost într-adevăr îngrozitor să pleci de la „Cartea Românească“ și nici baremi să nu stai de vorbă cu noi.

Îi spun că a insistat într-adevăr mult Ciornei, oferindu-mi lucruri fabuloase.

– Cât? 300 000?

– Mai mult. Ce să mai vorbim. Dar eu sânt hotărât să dau o carte la d-voastră, numai cu condiția să-mi faceți casă.

– Îți facem. Eu am și terenurile și societatea de construcții, încât cădem repede de acord.

– Dar numai atunci când veți avea organizată o desfacere într-adevăr bună, ca să nu-mi țineți cartea în pod.

– Da. Și sper că în curând vom avea acea organizație. Îți mărturisesc că tocmai din pricina aceasta nici n-am insistat îndeajuns să ne dai nouă cartea d-tale, căci n-aș fi vrut să-ți cauzăm prejudicii printr-o desfacere defectuoasă. Dar acuma am luat toate chioșcurile de ziare și cărți din gările vechiului regat, unde sper că în curând vom face treabă bună. Atunci apoi te voi pisa îngrozitor și nu vei scăpa până nu-mi vei da cartea.

– Dacă-mi faci casa, sânt gata!

– Dacă e numai atâta, atunci ne-am și înțeles.[70]

Mi-a mai arătat ce tipărește pentru Crăciun: Galaction[71], Minulescu, Streitman[72], Simionescu, Mircea Rădulescu[73] etc.

Înapoi la S.S.R. Aici d-na Braunstein. Îmi arată scrisoare de la Lorette, care spune că *Ciuleandra* e foarte interesantă și va plăcea

sigur publicului francez, şi că în prealabil va da-o la *Revue des deux Mondes*. Apoi cu biurou de traduceri etc.

Râuleţ[74] cu Sorbul, care a sosit azi-noapte cu Sereda[75]. Pe urmă d-ra Sarmiza Lungeanu[76], drăguţă, simpatică, aproape frumoasă. Conversaţie lungă: vrea să facă teatru etc.

Am mâncat la Vlădescu, cu Sorbul şi soţii Isopescu[77]. Pe d-na am ţinut-o la distanţa cuvenită. La 10 am venit acasă.

Miercuri, 10 octomvre [1928, Bucureşti]

Îndată după masă a venit domnişoara[78], iar pe urmă m-am dus la S.S.R. Acolo am lichidat repede pe d-na şi d-ra Noian[79] cu traducerile. Perpessicius îmi cere din nou să intervin pentru cartea lui de la „Casa Şcoalelor"[80]. Sorbul îmi propune să fac Teatrul [Societăţii] Autorilor [Dramatici] cu el şi Vlădescu. Zice că toată lumea mă cere pe mine în comitetul teatrului. Gregorian[81] îmi cere un împrumut pe gaj. D-ra Lungeanu vine după hârtii şi mă roagă să-i obţin un ajutor de la Interne.

Ieşind, mă opresc o clipă pe la „Capşa". Sânt împresurat. Maniu[82] se jură că va vorbi mult despre memoriul în chestia cărţii[83]. Sergiu Dan a fost arhisatisfăcut de către generalul Manolescu[84] cu scrisoarea mea. Mă mai roagă să intervin la „Cultura" pentru romanul lor cu Anton Pann.[85] Camil Petrescu îmi cere votul pentru comitetul teatral – refuz categoric.[86]

Sâmbătă, 13 octomvre [1928, Bucureşti]

Joi am văzut pe Duca[87] pentru oferta lui Gregorian, cu instalarea unor aparate în folosul S.S.R.[88], apoi pe Lapedatu, care-mi spune că mi-a mai dat 100 000 lei, fireşte, pentru Societate, şi-mi promite sporul subvenţiei, înscrierea Casei Scriitorilor şi a unei burse de călătorie în bugetul viitor, plus pentru încurajarea editurii literare o sumă de câteva milioane[89].

Mereu sânt solicitat pentru a primi să fiu în Comitetul teatrului. Azi Caton[90], ieri Plopeanu[91] cu Corneliu[92]...

O convorbire mai lungă cu Hertz[93], editorul. Îmi spune proiectele lui şi caută să mă atragă să iau conducerea unei gazete literare. D-na Braunstein iar cu proiecte de traduceri. Camil Baltazar pentru revista ce o scoate...[94]

Am primit scrisoare de la Fanny.

Marţi, 16 octomvre [1928, Bucureşti]

Duminecă după-amiazi a fost adunarea [Societăţii] Autorilor Dramatici pentru alegerea unui membru în comitetul Teatrului Naţional. M-am dus târziu după anunţarea începerii şedinţei, înadins ca să evit diferitele propuneri ce ştiam că au să mi se facă. I-am găsit într-adevăr în păr, cu Sorbul la biurou cu clopoţelul în mână. Şi numaidecât m-am pomenit cu diverşi care-mi cereau să-mi pun candidatura. Moşoiu[95] m-a luat grav deoparte că e interesul demnităţii autorilor; Caton că trebuie să primesc; d-na Petrescu[96] că să-i fac dreptate; Râuleţ că sânt obligat... etc... Tuturor şi cu glas tare le-am declarat că eu nu-mi pun candidatura, dacă însă totuşi vreau să mă aleagă, vom vedea ce va fi...

Îndată după deschiderea şedinţei Mircea Rădulescu a cerut să fiu ales prin aclamaţie. Apoi Adrian Maniu, printr-o lungă cuvântare, acelaşi lucru. Râuleţ idem. Kiriţescu[97], care era candidat, declară că, în faţa mea, se retrage... Toată lumea de acord, dar Caton atrage atenţia că legea cere să fie recomandaţi doi, dintre cari ministrul alege unul; nu e îndoială că dorinţa tuturor de-a mă avea pe mine reprezentant va fi satisfăcută, mai ales că şi ministrul are o stimă personală deosebită pentru mine etc.

După multă vorbă, fiindcă ţineau mulţi să se facă simplă aclamaţie, a trebuit să se facă votare în regulă şi secret, ca să fie satisfăcută legea. Votul secret însă n-a mai fost cu atâta unanimitate. Eu am votat pe Camil Petrescu, căruia îi făgăduisem. Din restul de 16 voturi, am primit 13, deci trei nu m-au votat deloc; ba chiar în realitate pare-se mai mulţi, căci au fost unii (sau unul) care m-au votat pe mine singur.

În sfârşit rezultatul poate fi totuşi socotit strălucit. Nu mă pot aştepta la unanimităţi secrete. Ar fi prea mult. Ca manifestare îmi ajunge propunerea şi întreaga dezbatere.

Ieri am fost la Braşov, cu maşina, pentru monumentul Săulescu[98]. Ploaie şi ninsoare tot timpul. D-na şi O.Han[99] pasageri. Am vorbit cu prefectul şi mi-a făgăduit tot. Pe drum cu Han diverse discuţii. Între altele că Nichifor Crainic[100], cât a fost secretar general, toate nopţile a dus-o în chefuri şi că la aceste chefuri se puneau la cale toate treburile ministerului; că Goga[101] i-a făcut numeroase dificultăţi etc. D-na Han scrie versuri...

Azi, la Casa Scriitorilor, mi-a venit d-na Nemţeanu[102] după ajutor.

Camil Petrescu îmi cere să intervin eu la Lapedatu să-l numească pe el în Comitet. I-am spus că nu mă supăr deloc dacă nu mă ratifică pe mine; deci să puie intervenţii câte vrea ca să reuşească. Eu însă nu pot cere aşa ceva fără a deveni cam ridicol.

Marţi, 23 octomvre [1928, Bucureşti]

Pe rând cu zilele, dacă se poate... Deci miercuri a fost Muşetescu de la *Rampa*, pentru o mare convorbire[103]. S-a făcut. Zicea că apare duminecă şi că mâine va veni să-mi citească ce a scris. N-a venit. Nici convorbirea n-a apărut, probabil fiindcă a trebuit să vie, plătită, una cu Florica Florescu[104]. Ce-are a face!... În aceeaşi seară o conferinţă cu Maniu[105] şi Rosetti[106] pentru antologiile „Culturii Naţionale" şi istoria literaturii.

Sâmbătă seara am expediat pe Chajes cu revista germană, care voia să patroneze el pe scriitorii români în străinătate. Pe urmă a fost masa lunară a „Pen-Clubului", cu vorbă multă şi altele.

Duminecă am mers cu maşina la Florica[107], la via lui Orghidan[108]. Am dus şi pe d-nele Sfetea[109] şi Vlădescu[110]. În fond plictiseală. M-am bucurat când am ajuns acasă.

Ieri după-amiazi am avut pe Isopescu cu d-na la S.S.R., în vizită de adio. Pleacă la Roma zilele acestea. Multă vorbă şi cam zadarnică, întocmai ca şi cu d-na Braunstein.

Azi am avut o mulţime de vizite şi convorbiri la S.S.R. D-na Braunstein cu traduceri. Apoi Davidescu. Când mă tot pisa astă-iarnă, m-am întrebat ce interese are să mă linguşească. Am văzut pe urmă că era ba plasarea cărţii lui la „Casa Şcoalelor“, ba un împrumut... Ultima oară îmi cerea iar 10 000 lei. Subţire, prin trăgănări, l-am refuzat. Răspunsul apare acuma, în legătură cu memoriul ce l-am publicat despre problema cărţii. Încă de vineri Camil Baltazar îmi spune că Davidescu mă înjură mereu la „Capşa“ şi că zice că aici e o formidabilă afacere a mea cu „Cartea Românească“. Tot atunci Perpessicius îmi destăinuieşte că a fost la el să-i ceară un articol asupra acestei chestii şi el a refuzat, îndemnându-l să scrie el dacă vrea să atace. În sfârşit ieri văzui revista lui cu un articolaş, în care insinuiază că memoriul ar fi pornit din interesul editorilor, la care eu m-am asociat ca să fiu cooptat membru în consiliile de administraţie.[111] Nu e nimica grav şi nici chiar neaşteptat de la acest om. Dar azi a venit la mine cu aer candid. Atunci l-am executat. S-a scuzat, că acestea erau ideile lui, dar n-a vrut să se atingă de mine personal etc.; mai târziu vine iar Baltazar pentru manuscrisul la revista lui şi iar îmi bate capul că Davidescu mă înjură oribil şi permanent, ca să-mi facă atmosferă, că are material etc...

M-au indispus mult toate acestea. Nu mi-am făcut nici o iluzie despre om, dar atâta ingratitudine e totuşi extraordinară. Toată lumea mi-a spus să mă feresc de el. Dar să te fereşti chiar să-i faci servicii unui om în nenorocire? De teamă ca acest om pe urmă să nu te muşte!

Duminecă, 28 octomvre [1928, Bucureşti]

Piesa lui Sorbul a reuşit bine.[112] A fost un succes de public, franc, zgomotos, viu, susţinut şi chiar crescând până la sfârşit. Fireşte incidentele n-au lipsit. Generalul Nicoleanu[113] a fost indignat că ar fi scabroasă piesa, că trebuia să se joace la Teatrul Mic, nu la Naţional – şi chiar a plecat ostentativ după actul doi. De asemenea Şeicaru[114] vocifera în antracte plin de indignare; omul

care în fiecare zi, la gazetă, înghite o „târfă“, exploatatorul crimei lui Găitan – revoltat de imoralitatea unei piese! Presa, cu mici excepţii, a fost injurioasă. Până şi pârţul prodănesc[115], incapabil să îndruge o frază vie, s-a arătat ostil... Dar succesul e real, indiferent de toate scâncelile. Piesa e nostimă şi foarte teatrală. Atâtea lucruri care la citire nu spuneau nimica, pe scenă sânt pline de viaţă şi de efect.

Toată seara, în antracte, Davidescu m-a asasinat cu explicaţiile: că el nu e împotriva mea, că din contra, că mă iubeşte şi mă admiră... A doua zi însă aflu şi de la Gregorian că mă lasă să mă adâncesc mai bine în afacere, ca pe urmă să mă izbească. Iar de la Vlădescu mai aflu cât mă înjura când am cununat pe Rodica[116], zicea că-mi fac de cap, că e excesiv... În sfârşit, ar dori să-mi ia locul la prezidenţia Societăţii. Ceea ce, la urma urmelor, i-aş dărui bucuros, că prea îmi răpeşte mult timp şi-mi face multe plictiseli.

Într-o zi d-astea îmi vine dis-de-dimineaţă un domn cu o scrisoare de recomandare de la Muşetescu. M-a aşteptat până m-am sculat. E un învăţător S.Constantinescu, colaborator gratuit la *Rampa*, care-mi cere concurs să găsească undeva un loc de muncit, zice el. I-am dat un ajutor şi promisiuni când va găsi el ceva.

Cu editura „Eminescu“ am căzut de acord să scoatem o gazetă literară săptămânală[117]. Mi-am fixat 15 000 lei lunar. Încă vreo 35 000 pentru restul redacţiei. Să-mi găsesc oamenii, titlul gazetei etc. Am avut o consfătuire cu Lovinescu în chestia asta. El mă îndeamnă stăruitor să accept. Şi să asigur gazeta cel puţin pentru un an. Sâmbătă, când am văzut din nou pe oamenii mei de la „Eminescu“, aceştia nu numai că au primit cu entuziasm, dar vreau să pună un minim de cinci ani.

În sfârşit azi am avut o întrevedere cu editorii pentru chestia memoriului.[118] Multă discuţie fără nici un rezultat practic. Îi voi mai convoca o dată.

După-amiazi am fost la şedinţa lui Lovinescu. Lume multă. Aparteu cu d-na Frollo[119] pentru revistă. Mă invită s-o văd. Joi să fie. Soţii Sturza[120] mă pisează. În sfârşit alt aparteu cu d-ra Miller-Verghy[121] şi apoi cu Cella Delavrancea-Lahovary[122]. Ce fiinţă ciudată şi interesantă asta din urmă!

Marți, 30 octomvre 1928 [București]

Duminecă, la Lovinescu, Cella Delavrancea mi-a strecurat un bilețel invitându-mă să merg s-o văd acasă la ea. Din privirile ei, din vorbele ei, din toată atitudinea ei mi-a făcut impresia că dincolo de admirația pentru opera mea, pe care nu și-o ascunde deloc, ba din contra, ar fi și altceva. Am observat că, îndată ce a stat mai mult de vorbă cu mine și apoi după ce i-am răspuns la bilet că voi merge a doua zi s-o văd, a plecat.

Ieri, cu o întârziere de vreo oră, m-am dus. Mă aștepta. M-a primit cu mare efuziune, adăogând însă de la început că îi pare bine c-am întârziat, fiindcă bărbatul ei, ministru la Cairo, ține mult să mă cunoască și, având afaceri la Tribunal, nu a putut să mă aștepte, dar are să vie. Apoi am vorbit despre proiectata revistă franceză la care aș fi dorit mult să am și concursul ei ca traducătoare. Cât îi pare de rău că pleacă! Îmi recomandă ca traducătoare pe d-nele Simona Lahovary[123] și Micaela Catargi[124]. Ea se rezervă să traducă din mine orice voi vrea eu. Are legături excelente la Paris. A vorbit directorului editurii „Plon", care așteaptă „cu gura căscată", cum a spus pe urmă soțul ei, să-i trimită romanul meu. În sfârșit multe. A venit apoi și d. Filip Lahovary[125]. Tip simpatic și expansiv, încântat de cunoștință, mare admirator al meu, de altfel ca și soră-sa și toată lumea bună, zic ei. Îmi atrage atenția asupra Elenei Văcărescu, să n-o uităm de la revistă, că altfel ne face zile fripte. D-na Martha Bibescu[126] e rudă, fiind născută Lahovary – dușmane de moarte cu Văcărescu. Îmi dau adresa lor de la Cairo. Au să-mi scrie. Vrea să mă ducă în oraș; mersi, am mașina aici. Lungă strângere de mână. D-na îmi va scrie rezultatul de la d-na Simona Lahovary. La ieșire el: te cunoșteam numai din caricaturi dar nu semănai deloc...

Azi convorbiri pentru gazetă [cu] Bucuța, Aderca.[127]

D-na Bacovia[128] vine să-mi spuie că soțul ei e grav bolnav, cântă, țipă, scandalizează lumea și trebuie să-l interneze, deocamdată la Colentina, în observația d-rului Marinescu[129].

Vineri, 2 noiemvre 1928 [București]

D-na Cella Delavrancea mă înștiințează printr-o scrisoare că d-na Simona Lahovary mă așteaptă să-i vorbesc despre revista

franceză şi să mă prezinte principesei Martha Bibescu. M-am dus ieri. O cucoană puţin simpatică şi parcă mândră de demnitatea ei de doamnă de onoare a reginei. Altfel plină de bunăvoinţă, de interes şi de concurs. E curios că şi ea, ca şi Cella Delavrancea, vorbind despre Martha Bibescu, spune că multe a greşit, dar multe i se pot ierta pentru că e foarte talentată. Mă roagă să-i las adresa ca să mă înştiinţeze despre ziua, la începutul săptămânii viitoare, când mă va duce la d-na Bibescu, împreună cu d-na Micaela Catargi, căreia i-a vorbit despre revistă şi care e foarte dispusă să lucreze.

Tot ieri aflu de la Gregorian că Foti[130] cu Romulus Voinescu[131] agită să aleagă preşedinte la S.S.R. pe Victor Eftimiu şi că Davidescu umblă cu o hârtie după iscălituri pentru convocarea unei adunări generale.

Azi apoi vine Vasile Savel[132] să susţină idei davidesciene în chestia cărţii.

Vineri, 9 noiemvre 1928 [Bucureşti]

Cu faimoasa revistă franceză n-a mai mişcat nimic. D-na Lahovary n-a dat nici un semn de viaţă. Nici eu. Mă interesează mai mult revista mea, *Gazeta literară*, care ar fi să apară pe la sfârşitul lunii în Editura „Eminescu".

Dar toate sânt deocamdată în umbră din pricina schimbării de guvern şi a venirei lui Maniu la putere.[133] Agitaţie, frământare peste tot. Se distribuie demnităţi, se fac pronosticuri. E curios câte slujbe mi se dau mie de către cafenea şi alţi politiciani mici cu acest prilej. De vreo săptămână sânt asaltat mereu cu întrebări, iar răspunsurile mele evazive în mod firesc sânt interpretate drept diplomaţie. Toată lumea crede că eu sânt asigurat de mult, că am stabilit ce voi lua etc. Şi eu habar n-am de nimic. Nici n-am văzut pe nimeni de alte vremuri. Dar, dacă ar fi să-mi dea ceva, n-au decât să-mi ofere. Am tot vrut să văd pe Maniu, pentru dedicaţia *Crăişorului*[134] şi am neglijat, deşi vorbisem cu Lugojanu[135]. În sfârşit, ce va fi se va vedea zilele astea. Până atunci interesant de înregistrat versiunile. Minulescu mai de mult îmi prezice Teatrul

sau secretariatul general. La Ministerul Artelor toţi mă văd deja nu se ştie bine ce, dar ceva mare, sigur. Dr. Nanu mă îndeamnă să mă duc pe la Maniu, să mă vază, socotind că trebuie să viu la Teatru. „Capşa“ îmi oferă când secretariatul de stat (Onicescu[136] zice că se va alege între mine şi Crainic), când secretariat general, când Teatrul Naţional. Ieri actorul Sturza[137], în speranţa venirii mele la Teatru, intervine pentru o piesă a nevestei sale... Dar să mă mărginesc la ziua de azi. Sorbul vine la masă cu ştirea că ministru al Artelor va fi Bocu[138], iar eu secretar general. I-a spus unul Ghica. Al. George[139], la Fundaţii, mă salută ca secretar de stat. La comisia de filme Romulus Voinescu şi ceilalţi mă fac directorul Teatrului. Râuleţ mă şi roagă pentru piesa lui, iar Voinescu îmi anunţă o piesă într-un act. La S.S.R. Perpessicius vine să mă felicite.

Sâmbătă, 10 noiemvre 1928 [Bucureşti]

Tot chestia politică, să zic aşa. Eu, fireşte, n-am ieşit de dimineaţă, am dormit, fiindcă azi-noapte stătusem până la cinci, cu scrisori, fără însă a putea lucra efectiv. Sorbul vine la prânz din oraş cam cu aceleaşi ştiri: că voi fi secretar general. După-amiazi am apărut la „Capşa“, înainte de-a mă duce la şedinţa comitetului la Teatru. Acolo diverse pronosticuri. Apare deodată un deputat naţional-ţărănesc Popescu, de la Lugoj, care mă felicită misterios că viu la Culte. Aproape în acelaşi timp mă pofteşte deoparte Ilie Lazăr[140] şi-mi spune că Aurel Vlad[141], ministrul Cultelor, vrea să mă cunoască, deoarece azi-dimineaţă s-a discutat la Maniu ca mie să mi se dea secretariatul general la Arte. Ar fi fost unii mai mărunţi pentru Eftimiu, dar Maniu şi cei mari ţin să vin eu. I-am răspuns că eu nu pot să mă duc nepoftit în regulă la Vlad şi că, în orice caz, dacă ar fi să primesc însărcinarea aceasta, aş cere negreşit să fiu absolut stăpân pe departamentul Artelor, unde ştiu că aş putea realiza ceva. El îmi spune că Vlad e un om admirabil, că nu se pricepe la lucrările departamentului şi de aceea are mereu

nevoie de concursul meu, că voi putea face orice voi dori etc. şi, în sfârşit, că el, care e foarte apropiat de Vlad, a ţinut să mă vestească.

Cei de la masă (Davidescu, Sorbul, dr. Nanu, Minulescu, Han etc.) îndată au început să mă hiritisească şi să-mi ceară diverse lucruri ce ar trebui să fac acolo. Davidescu vrea un inspectorat de teatru, Han doreşte să mă ocup de Şcoala de Bele-Arte, Minulescu îmi spune că voi găsi multe lucrări gata pe care să le pot îndată aplica etc.

La Teatru, membrii comitetului, când aflară că e vorba să viu, toţi găsesc că trebuie să primesc. Claudia spune cum tocmai vorbea cu Minulescu acasă (vorbă să fie!) că ar trebui să viu eu acolo, să fac lucruri mari etc. Corneliu Moldovanu mă reţine la sfârşit să-mi vorbească despre aceleaşi lucruri. Să primesc negreşit. E îngrijorat însă de Teatru. Zice că Şeicaru şi Dem. Theodorescu combat grozav pe Eftimiu, care m-ar combate şi el pe mine ca să nu viu la Teatru. Ar fi o ruşine să vie Kiriţescu sau Marin Sadoveanu. Eu zic că aş aduce eventual un profesor. El: ar fi păcat să piardă scriitorii acest loc. În sfârşit să-l ţin în curent... El însuşi îmi telefonează pe la 9,1/2, întrebându-mă de noutăţi şi vestindu-mă că mâine la 9 dim[ineaţă] e Consiliu de Miniştri pentru numirea secretarilor generali.

Cu toate acestea eu sânt sceptic şi neîncrezător. Dacă ar fi într-adevăr ceva serios, oare n-ar fi trebuit să mă anunţe oficial până acuma, sau cel puţin să-mi facă vreo întrebare dacă vreau?

Duminecă, 11 noiemvre 1928 [Bucureşti]

Tot politica. Tot nimic. Tot zvonuri.

Sorbul aduce din oraş aceeaşi veste despre secretariatul meu, complicată doar că s-ar fi pus înainte, fără nume, şi o persoană care să fie cunoscătoare în cele popeşti.[142] El bănuieşte că ar fi vorba de Crainic. Dar încă nu s-a hotărât nimica.

După-amiazi merg la Societate, unde sânt adunaţi câţiva la prima chemare a Adunării generale. Fireşte că toţi mă felicită, fără să ştie nici unul ceva precis. Gregorian de asemenea adăogând că el

ştie sigur că vin eu, deşi mai este un concurent serios, susţinut de Dragnea[143]. Ar fi adică tot Crainic. Cu acest prilej îmi face câteva recomandări. Să ştiu că, de voi veni, vor fi câţiva clănţăi mici care să caute să mă înjure. Între alţii, Davidescu, căruia n-ar fi rău să-i astup gura cu ce voi crede eu. Voinescu ar avea cine ştie ce dosar grav al meu la Siguranţă[144]. Evident că Gregorian are în vedere diverse combinaţii. Îmi şi spune ceva, ce eu nu pricep. Apoi că pentru cei mai mici va veni cu câteva petiţii, cu care se va putea astâmpăra tot. Apoi la „Capşa". Acolo numai tatonări şi zvonuri, fireşte toate convergând spre venirea mea. Sion[145] e sigur că vin. Dar am impresia că e simplă gentileţă. Un gazetăraş obscur şi obraznic aduce vestea iarăşi că e sigur că-s eu, că a auzit de la cei mari. Han îmi cere să numesc pe Şirato[146] profesor la Bele-Arte. Crainic zice că lui nu i-ar conveni la Arte, unde a fost şi unde e balamuc zadarnic. El s-ar gândi la un mandat, dar nu ştie ce va fi, căci e mai nou.[147] Nici el n-a văzut pe nimeni şi aşteaptă. Mă sfătuieşte să mă duc la Maniu. Refuz.

Mi-a spus că Maniu m-a pus pe lista candidaţilor în judeţul Năsăud, şi totuşi nici până azi nu ştiu de e adevărat şi în orice caz n-am aflat dacă într-adevăr a fost măcar vorba. Dar, în sfârşit, poate să fie ceva acuma. Partidul nu prea are mare alegere de oameni culturali cu nume mai sunătoare şi ar părea probabil ca să facă apel la mine. Dar, iarăşi, cum ştiu că interesele politicianisto-electorale primează, nu pot avea multă încredere, ca să nu zic deloc.[148]

Maniu mă cunoaşte îndeajuns şi n-are decât să hotărască cum vrea. Eu nu sânt solicitator şi n-am nevoie de leafă. El zice că ar dori să mă vadă la Teatru, cum de altfel ştiu că şi rândul trecut a vrut etc. De la Han însă aflu că el ar primi bucuros Artele, dacă i s-ar oferi. Se zice că s-au oferit lui Nae Ionescu[149], care însă a refuzat.

Minulescu vine de la nunta lui Marin Sadoveanu, unde au fost Mihalache[150], Vaida[151] etc. Madgearu[152] a cununat. El crede că i se va da cadou de nuntă direcţia Naţionalului. Cu Froda[153] împreună stabilesc că cel mai bun lucru ar fi să viu eu secretar şi Sadoveanu la Teatru.

În lipsa mea a telefonat cineva căutându-mă. Corneliu Moldovanu se interesează mereu. Agitație multă pentru nimic.

Să adaog îndată şi sfârşitul agitației, adică un fel [de] zvon, care pune capăt frământărilor cafenelei. Sorbul îmi aduce ştirea aceasta seara târziu, când se întoarce de la Teatru. (Înainte să mai însemnez însă că, după-amiazi, ieşind de la „Capşa", şi Sergiu Dan s-a găsit să mă felicite, spunând, la întrebarea lui Sorbul, că din vorbele lui Madgearu a înțeles că eu viu la Arte; în acelaşi timp zice că lui Eftimiu i-a făcut imens rău articolul din *Curentul* – o murdărie de lături – şi i-a zdruncinat de tot Teatrul.)[154] Vasăzică: acelaşi Ilie Lazăr a trecut la „Capşa" şi a spus că eu am căzut din cauza împotrivirei Patriarhului[155], care cere un secretar general ortodox, iar eu fiind unit nu pot fi numit; în ce priveşte Teatrul, iarăşi nu se poate, pentru că acolo 98% are şanse Eftimiu, pe care-l susține din răsputeri Mihai Popovici[156], amantul nevestei lui; Vlad a rezistat, dar în cele din urmă totuşi Popovici l-a convins, amenințându-l că, dacă nu numeşte pe Eftimiu, nu-i dă bani la Minister. Astfel s-ar fi terminat zvonurile referitoare la mine, fără să se ştie însă cine vine la Arte, căci se pare că şi Crainic e imposibil, din cauza atacurilor lui contra câtorva episcopi.

Bietul Sorbul e adânc mâhnit. El care spera un inspectorat... Zice că şi mai indignat e Minulescu, din pricina lui Eftimiu. E, toate trec şi rămâne ce aduce timpul şi norocul...

Curios că, în vreme ce scriu acestea, deşi afacerea aceasta pare lichidată, totuşi ceva îmi spune că încă nu. Să vedem cât valorează şi presimțirile.

Luni, 12 noiemvre [1928, Bucureşti]

Mereu cursa demnităților. Cu plecarea lui Sorbul n-am mai avut ştiri noi. În *Adevărul* se anunță însă că eu voi fi la Arte.[157] Dar probabil că e ştirea care circula ieri, sau e a lor? Dând şi pe Eftimiu la Teatru, s-ar părea că zvonul cu mine se menține. Totuşi pare că pe la „Capşa" a mai slăbit din pricina motivului „unit"[158], care ar fi destul de plauzibil să mă împiedece. Corneliu îmi telefonează seara aceeaşi veste cu „unirea". El a aflat-o însă de la Minulescu, care aseară a luat-o, împreună cu Sorbul, de la Ilie Lazăr.

Dar în guvern sânt mari disensiuni pe chestia numirilor. Ca să nu încurce, deocamdată le-au amânat, dând delegaţie provizorie unor directori generali din ministerele respective să facă pe secretarii.

Marţi, 13 noiemvre [1928, Bucureşti]

Tot mai continuă. Până când? Cine mă întâlneşte, cine-mi telefonează, începe cu felicitări. Nu ştiu cât de sincere. Sigur este doar că circulă mereu numele meu pentru acel faimos secretariat general. Peltz[159] îmi telefonează, dându-mi-o ca sigură, sau cel puţin ca inevitabilă. Zice c-o dă şi la gazetă, dar n-am văzut-o. S-o fi răzgândit, sau a vrut doar să mă încânte, ca să pun mai mult suflet întru a-l face membru la S.S.R. Căci în fond asta a vrut să-mi ceară şi mi-a cerut la telefon; restul a fost pretextul. Alt telefonist, Bucuţa. Acesta pare mai iniţiat şi e mai şiret. Porneşte cu glumă, dar în realitate trebuie să fie mai serios. A auzit desigur pe undeva şi caută contact. Cum e abil şi băgăreţ, speră probabil ceva de la o eventuală venire a mea. Ia deci întâlnire să discutăm împreună anume chestii culturale, care s-ar putea realiza cu acest guvern. Mai târziu Benvenisti e gata cu felicitările la telefon. Dar el, evident, numai ce a prins din zvonuri. Dovada doar că circulă mereu. La „Capşa" Buzdugan[160] mă îndeamnă să nu primesc. Dragnea ştie că vin eu sigur; naţionalii[161] numai de mine vorbesc. El se miră chiar că nu mi s-a dat un portofoliu. Spune că şi Crainic mă susţine din răsputeri, dar nu la naţionali, ci în alte locuri. Probabil la ţărănişti sau la regenţă. Ştiu eu ce să cred? Deunăzi auzeam că Dragnea îl susţinea pe el la Maniu. Ce-o fi adevărat, Dumnezeu ştie.

În sfârşit, circulă mereu şi, vorba ceea, rămân speranţele celor interesaţi. Hârsu[162] spune bine: un punct e câştigat că s-a dat delegaţie unui director de minister. Restul vine de la sine.

Miercuri, 14 noiemvre [1928, Bucureşti]

Continuă, continuă... Corneliu Moldovanu se interesează la telefon: ce mai e? Nu ştiu nimic. Nici el, deşi se preface că

bănuieşte multe. El mai rămâne două-trei zile la Naţional; l-a rugat Vlad, pe care l-a văzut. şi despre care întrevedere are să-mi povestească când ne-om vedea.

După-amiazi telefon grăbit: Froda să mă felicite. Unul de la jurnalul lui i-a adus ştirea că azi după-amiazi sau mâine dimineaţă depun jurământul. E cam decepţionat când îi spun că nu ştiu nimic. Crede că mă prefac. În orice caz să-l anunţ când va fi, ca să poată da proporţiile cuvenite evenimentului. Îi făgăduiesc, dacă va fi.

Lupta în sfârşit anunţă ca ceva sigur şi felicită partidul.[163] Este în realitate promisiunea de ieri a lui Peltz. Nu ştiu cu cât temei. Cred că temeiul zvonurilor publice.

Benvenisti nu ştie nimic, dar speră şi a auzit. Toată lumea a auzit. Până şi samsarul de casă şi chiar Vasile[164].

Davidescu mereu îmi dă iar târcoale. Speră şi ţine să mă recucerească. Ce cutră!...

La „Capşa“, lumea toată ţine să mă felicite. Dar nimeni nu ştie nimic. Camil Baltazar e surâzător fiindcă scrie la *Lupta*. Iorgu Metaxa[165] întreabă: Vasăzică *încă nu*! subliniază el. Dragnea a văzut adineaori pe Voicu Niţescu[166] la preşedenţia Consiliului şi încă nu se ştie nimic, nu s-a hotărât nimic. Zice însă că s-a ivit un nou candidat: popa Cercel, cumnat cu Mihalache, cu merite cooperatiste, care ar avea cele mai multe şanse, fiind aprig susţinut de Mihalache. Ciuceanu[167]: Cum, nu ştiţi noutatea?... Primeşti felicitări?... Nu? Atunci mă duc să felicit pe Victor Eftimiu...

Davidescu îmi şopteşte că ar vrea să fie director de scenă la Naţional. Fireşte, îi făgăduiesc cu efuziunea cuvenită lui.

Joi, 15 noiemvre 1928 [Bucureşti]

Mereu. Primul telefon e Corneliu[168], care se interesează grozav, dar nu ştie nimic, se arată multe-ştiutor şi, în orice caz, vrea să mă aibe de binevoitor pentru vreo eventualitate. Urmează Peltz: ai citit *Lupta* de ieri? Mersi. El: dar acuma acţionăm şi altfel. E ca şi sigur. Azi-mâine se rezolvă chestia secretarilor. I-a spus un ministru chiar adineaori. Moldovanu îmi mai spunea că s-a ivit un nou candidat serios la Teatru: Manolescu[169].

Apoi la „Capşa". Vinea[170] nemulţumit fiindcă vor să-i dea un mandat în loc de direcţia *Dreptăţii*. Face propagandă contra lui Madgearu care ar favoriza numai pe armeni. Minulescu îmi şopteşte că a făcut un scandal grozav că se tărăgănează cu numirea mea. Şi întrebările întruna şi dorinţele mai mult sau mai puţin bucuroase de felicitări: Caton, Romulus Voinescu, Perpessicius, etc. Şi mult dr. Nanu.

Vasile Savel a descoperit iar taine grave: Mihalache susţine pe nepotul său, popa Cercel, căruia însă patriarhul n-ar vrea să-i semneze decretul, având şi el un nepot popă, adică unul care ţine pe o nepoată de-a lui... Şi astfel se anihilează reciproc.

De la Caton aflu că Vlad[171] nu e aici, că tocmai mâine revine din Ardeal. Şi în vremea asta aici e zarvă şi frământare. De s-ar sfârşi odată şi astea!

După-amiazi am cunoscut pe d-na Hermina Pilder-Klein, traducătoarea mea în nemţeşte a *Pădurii Spânzuraţilor*.[172] Simpatică; pare şi deşteaptă.

Vineri, 16 noiemvre 1928 [Bucureşti]

Să urmăm cu notele acestea politicianisto-ridicole până se va alege într-un fel. Apar de altfel la iveală o mulţime de lucruri nostime şi oarecum caracteristice pentru oameni şi moravuri.

Telefonul nu mi-a mai adus azi pe Corneliu Moldovanu. Se vede că omul a simţit că s-ar fi micşorat şansele şi telefonează în altă parte. În schimb Crainic.

– Bine, măi, eu n-am ştiut că tu eşti candidat pentru secretariatul general la Arte...

– Dar nici nu sânt...

– Eu de abia acuma aflu, fiindcă diferiţi amici au umblat, fie pentru activitatea mea din trecut acolo, fie pentru că speră ceva pe viitor, să mă readucă la Arte. Situaţia mea însă e grea din cauza atitudinii mele în presă...

– Apoi tocmai şi eu spuneam, de altfel, chestiile tale cu episcopii...[173]

– Da. Mai ales că Pimen[174] e chiar preşedintele Sinodului cu care aş avea să lucrez. Aşa că eu am ştiut dinainte că vor fi dificultăţi, dar amicii mei...

– Din partea mea, dragă Crainic, să crezi că nu poţi avea nici un fel de stânjenire. Eu n-am cerut nimic, nu voi cere nimic şi nici nu aştept nimica. Eu n-am văzut absolut pe nimeni de când a izbucnit criza şi de altfel nici înainte...

– Ba de ce? Tu ai fi foarte bine acolo şi am putea lucra perfect împreună. Trebuie să ştii însă că sânt lucrături teribile. Vlad e un imbecil, nu pricepe nimica şi om slab. El, fiindcă patriarhul l-a ales pe el...

– Cum l-a ales?

– Nu ştii? Maniu, tocmai fiind unit, din gentileţe a prezintat doi inşi pentru Culte, pe Vlad şi pe Bocu, şi patriarhul l-a ales pe Vlad. El acuma, drept recunoştinţă, face tot ce bănuieşte că e agreabil patriarhului. A dat delegaţie lui Brădişteanu[175], care a liberal sadea, ca şi Simionescu[176] de la Finanţe şi alţii, şi care e în capul bandei Cernăianu[177] & Co., care izbesc biserica unde pot şi ameninţă pe patriarh că au documente împotriva lui, deşi în situaţia actuală de regent patriarhul n-ar trebui să se teamă de nimic, că-i poate distruge imediat când vrea... În sfârşit acest bandit de Brădişteanu, odată delegaţia primită, o socoteşte desigur definitivă şi se va crampona de ea, susţinut şi de patriarhul...

– Dragul meu, pe mine nu mă interesează, n-am candidat, n-am cerut, nu vreau să cer...

– Foarte rău. Ar trebui să vorbeşti cu Maniu. Eu credeam că tu vrei Teatrul şi ar trebui să ţi se dea. Rău faci că nu te duci la Maniu... De altfel să mai vorbim. Vii pe la 12,1/2 la cafenea?

– Nu. Diseară.

– Atunci diseară. Sânt lucruri grozave. Am să-ţi mai povestesc.

Din toate astea e sigur că el a umblat şi se zbate mereu să vie la Arte, că ar vrea oarecum să mă puie, indirect, şi pe mine să-i dau o mână de ajutor. Socotind pe Brădişteanu adversar mai redutabil, m-ar pune pe mine să combat la Maniu pe Brădişteanu, ca să curăţ locul, fireşte, pentru el. Pe mine se pare că crede că m-a înlăturat, probabil chiar el.

Sânt chemat la Casa Scriitorilor de un domn. E Victor Eftimiu, care a venit subt pretextul unor bani ce are de luat de la biuroul de percepere. În fond a venit să mă sondeze pe mine. N-avea ce să

afle, precum într-adevăr nici nu am nimic de ascuns, de vreme ce eu tot ce ştiu, ştiu de la alţii. În schimb el, din vorbă în vorbă, îşi arată toate amărăciunile. Întâi ştie şi el că Minulescu s-a dus cu „dosarul" lui la ministru şi i-ar fi cerut să ia măsuri.[178] Fireşte că, zice el, ministrul nici nu l-a luat în seamă şi n-are nici o importanţă, dar lipsa asta de colegialitate îl indignează. Lasă că el îi spusese dinainte lui Minulescu că, dacă vine el director, nu-l joacă pentru [că], pe vremea averescanilor, cu *Glafira*[179], i-a făcut mizerii. Îi obiectez că de ce nu se duce să se intereseze. Răspunde că nu se poate duce, că s-ar simţi înjosit să reamintească el unor oameni, care-i sânt vechi prieteni, că trebuie să-i dea ce i se cuvine. Înainte de venirea la putere i s-a făgăduit că se va face un subsecretariat al Artelor pentru el. Nu s-a putut face. Secretar general nu se poate, pentru că se cer titluri.[180] Familia ar fi dorit să-l vază avansând. Acum i se dispută şi Teatrul de către nişte concurenţi ca Marin Sadoveanu, Kiriţescu etc. Îi spun: dar de ce ţii atâta să iai slujbă, când n-ai nevoie? Zice că are pasiune pentru teatru etc. Fiindcă scriitorii se mănâncă între ei, are să vie la Teatru cine ştie ce analfabet sau popă. Eu îi arăt că nu e demn să te oferi, că nu ţi se face ţie o onoare, ci tu faci onoare când primeşti o slujbă, că conducătorii partidului îşi cunosc oamenii şi vor face apel la cine trebuie. Atunci el spune că nici o numire nu se face fără aprobarea lui Maniu, că Maniu vrea să aibă oameni de încredere peste tot etc.

Coborând şi neadmiţând că Minulescu ar fi putut face asemenea act necolegial, îi spun cum mi s-a raportat de către prieteni că el, Eftimiu, mă combate pe mine. Nu răspunde îndată. În orice caz pare perplex. Fie că nu se aştepta la asemenea demascare directă, fie că înr-adevăr e străin. Cred mai curând că cea dintâi. Aceasta ar reieşi din faptul că, după acestea, peste câteva minute, îmi spune că Maniu i-ar fi spus şi lui că vrea să facă apel la mine şi că el i-ar fi spus lui Maniu, când l-ar fi întrebat ce alege între Teatru şi minister, că alege Teatrul şi că cu mine ar putea lucra perfect, fiind eu în minister, căci nu se poate lucra când nu e armonie desăvârşită între Teatru şi minister etc.

Nu prea ştiu ce să aleg din toate astea. E probabil că ceva este cu numirea mea. Altfel n-ar fi venit aceste ciudate destăinuiri de la doi inşi care-mi sânt oricum rivali, azi cel puţin. Eftimiu îmi mai spunea că Vlad, probabil, se gândeşte să aducă pe Bârsan[181], pe care nu-l înjură nimeni. Iar la urmă, cu o amărăciune vădită:

– Ţie ţi-e uşor, tu n-ai nevoie să vezi pe nimeni şi nici să ceri sau să vorbeşti, căci nu te lucrează nimeni, pe când împotriva mea lucrează toţi!

Savel îmi spune că M.Popovici a dat Sindicatului Ziariştilor azi un milion de lei, iar Mavrodi[182] l-a pupat pe amândoi obrajii. Îmi mai spune că, după Adunarea generală de duminecă[183], să poftim aici pe membrii guvernului, să ia contact cu noi. Eu aş face-o, dar nu pot, pentru că s-ar considera ca un act personal şi interesat al meu. Atunci se oferă să obţină această invitaţie ca un deziderat al Adunării. Aşa, fireşte, îmi convine. Vom invita pe Maniu, Vaida, Popovici, Vlad, Bocu etc.[184]

D-na Popa[185], iar bolnavă, m-a rugat să-i obţin un concediu.

Duminecă, 18 noiemvre 1928 [Bucureşti]

Nici ieri, nici azi n-ar fi de adăogat nimic deosebit, adică hotărâtor. Ieri, după şedinţa Comitetului de lectură[186], Corneliu[187] m-a oprit să-mi povestească întrevederea lui cu Vlad. O înfloreşte grozav, fireşte, ca să se scoată în evidenţă pe el, ca cel mai teribil director de teatru: că ministrul i-ar fi spus cum a aflat din toate părţile că singurul director care ar fi bun ar fi el, cum i-a oferit să rămâie etc. Nostimada este însă când adaogă, şi-şi închipuie că eu cred, cum l-a mai întrebat pe cine să numească. Şi, după ce s-a codit mult să-i spuie, în sfârşit i-a zis că eu aş fi cel mai indicat, ca seriozitate, ca suprafaţă literară etc. Iar ministrul ar fi răspuns:

– Da, dar poate R[ebreanu] să administreze?

La care întrebare i-ar fi replicat că deja administrez S.S.R. etc. Apoi că ar fi vorbit despre Eftimiu şi ministrul ar fi adus chestia cu Clujul[188]... în sfârşit, în altă ordine de idei, îmi spune şi el că Eftimiu m-ar fi combătând.

Seara, la banchetul lui Dragomirescu[189], actorii mă întâmpină: când vii? Iar când eu mă codesc, ei spun că mă aşteaptă etc. Adamescu[190] mă întreabă dacă vin secretar general la Arte? Şi alţii diverşi, cu aceleaşi întrebări, cu aceleaşi dorinţe...

Azi am avut Adunare S.S.R. pentru problema cărţii. Discuţii multe şi fără rost. A ieşit însă ce am vrut eu. Şi aici aceleaşi întrebări, speranţe etc. S-a făcut o moţiune să invit pe miniştri la Casa Scriitorilor. Davidescu mă întreabă dacă ştiu ceva, că vor să-i pună candidatura sau să-l numească inspector al teatrelor...

În sfârşit nimica. Chestia asta se trăgănează şi devine anostă. Cine ar citi însemnările acestea, cu înregistrarea atâtor fleacuri legate de o numire, ar putea crede că mă prăpădesc după ea. Şi mărturisesc aici, faţă de mine însumi, că nu am decât cel mult un interes sociologic: să văd şi cu ocazia asta cum se manifestă oamenii în jurul meu... Orice rezultat ar ieşi, pentru mine e acelaşi. Dacă n-ar ieşi nimic aş putea simţi cel mult o jicnire în mândria mea, pentru că guvernanţii de azi, pentru care eu am simpatii, nu mi-ar acorda aprecierea pe care eu cred că o merit. Slujba în sine e un fleac. Aş fi mulţumit în sufletul meu dacă aş putea baremi refuza o ofertă serioasă. Dar şi asta, în fond, e o ambiţie neroadă. Preocuparea însă mi-a stânjenit *Crăişorul*. Şi asta e mai grav.[191]

Luni, 19 noiemvre [1928, Bucureşti]

Un telefon de la Minulescu: vrea să-mi spuie ceva important, dar nu poate prin telefon; îl primesc acasă? Cu plăcere. Peste un sfert de oră soseşte gâfâind, agitat.

– E ceva grav? întreb glumind.

– Nu, nu, dar vreau să-ţi spun discuţia de azi cu Vlad, fiindcă te interesează...

Şi-mi povesteşte cum l-a chemat ministrul din cauza lui Codreanu[192], care aseară a plecat la Iaşi mulţumit că rămâne mai departe cu cele trei lefuri în valoare de peste 60 000 lei lunar, după ce fusese cu d-na Sturza (nu ştiu care) pe la Maniu etc. Ministrul aflase că are trei lefuri şi era indignat.

– Pentru ce nu mi-ai făcut referat?

– Cum să vă fac eu dacă nu-mi cereţi.

– Trebuia să i se ceară demisia.

– Nu e nevoie de demisie, căci face numai delegaţie şi i se poate retrage oricând prin numirea altuia. Atunci să numim pe... stai că-l am însemnat. Şi scoate o ţidulă cu numele unui profesor pe care i-o dăduse Costăchescu[193] de la Instrucţie.

– Dar la Bucureşti ce facem, pe cine punem?

– Pe cine doriţi dv....

– Dar sânt aşa de mulţi şi eu nu-i cunosc şi nu ştiu pe cine să aleg. Spune-mi d-ta, că-i cunoşti mai bine şi ai datoria să mă informezi.

– Eu vă declar, d-le ministru, că am să vă informez după cea mai bună a mea cunoştinţă şi, dacă n-am să vă spun adevărul, primesc nu numai să mă blamaţi, dar să mă şi pedepsiţi.

Atunci ministrul scoate o altă ţidulă pe care erau însemnate numele candidaţilor în ordinea următoare: Eftimiu, eu, Adrian Maniu, Manolescu, Marin Sadoveanu.

– Ce zici de Eftimiu?

– Eftimiu e un nume, a mai fost director şi are experienţă teatrală, dar aţi văzut dosarul de la Cluj – e sigur că acelaşi lucru s-ar întâmpla repede de tot şi aici, dând loc la scandaluri şi campanii.

– Adevărat, asemenea om eu nu pot să numesc, eu nu vreau scandaluri, vreau ordine şi bună administraţie. Nu, Eftimiu nu se poate. Dar Rebreanu?

– Eu cred, d-le ministru, că ar fi cel mai potrivit să vie acolo. E un mare talent, cu o reputaţie strălucită, cu putere de muncă, energie. Mi-e prieten, îl cunosc bine şi cred că aţi face cea mai frumoasă achiziţie. Eu cred să-l chemaţi, d-le ministru, şi veţi face cel mai bun act...

– Sigur că am să-l chem, că doar nu-l pot numi fără să-l întreb. Adevărat, Rebreanu îl cunosc şi mi-e drag, e mare scriitor şi-i ardelean şi tare-mi place că el nu s-a îmbulzit deloc şi nici măcar n-a venit ca ceilalţi care îmi pun toată lumea pe cap... Dar Maniu?

– E bun băiat, dar e moale şi slăbuţ, iar acolo, la Teatru, trebuieşte mână de fier.

– Dar Manolescu?

– E actor, d-le ministru, a fost la Naţional şi s-ar face scandal la Teatru, dacă ar veni peste ei un actor...

– Aşa-i, nu se poate actor. Dar Sadoveanu?

– Sadoveanu mi-e prieten, băiat excelent, dar e prea tânăr. Nici dv. n-aţi fost ministru la 30 ani, ci doar deputat...

– Exact. Trebuieşte o vârstă la toate. În orice caz eu vreau să aleg aşa încât să pun acolo un om care să fie cel puţin tot atât de bun ca şi cel care pleacă. Asta e o chestie de onoare.

– Atunci numai Rebreanu poate să fie din aceştia, care întruneşte din belşug toate condiţiile.

Pe urmă îl mai întrebă şi despre Crainic, care nu era pe hârtie, dar se vede că şi el intervenise prin cineva. Minulescu ar fi spus că a fost deja secretar general şi nu pricepe nimic la teatru.

Minulescu mai spune că alegerea se va face între mine şi Sadoveanu. I se pare că ministrul ar fi dorit să fi făcut totuşi eu un pas de apropiere şi de aceea mă îndeamnă stăruitor să caut negreşit să-l văd până diseară, când pleacă nu ştie unde, sau cel puţin să pun pe cineva să-i mai vorbească de mine, ca să rămâie în suflet definitiv cu mine.

Îi mulţumesc, dar refuz categoric. Nu pot să mă ofer şi nici măcar să par a mă oferi. Liber e să facă ce vrea ministrul, dar eu n-am să-l caut.

Îmi mai spune că i-ar fi spus cum am refuzat să primesc numirea de la Goldiş[194], iar ministrul a răspuns că nu vrea să facă chestie de politică şi că mă vrea numai pentru calităţile mele literare. Apoi că Eftimiu a cerut să i se arate dosarul ce-l priveşte şi că toată ziua e prin minister.

În sfârşit că Horia Maniu, fratele lui Adrian, umblă din răsputeri şi că ar fi spus lui Sadoveanu că Madgearu a indispus pe Vlad cerându-i prea insistent să-l numească pe cumnatu-său. De altfel Marin Sadoveanu şi-a întrerupt brusc concediul şi a venit la minister. La plecare m-a pupat spunându-mi că el o fi halaleră, dar când ţine la cineva, o face din toată inima...

În *Viitorul* de azi o notiţă în care se atrage atenţia ministrului Artelor că la Teatru trebuie să numească un om cu o reputaţie literară cunoscută şi cu experienţă teatrală, subliniind adânc partea întâi.[195] S-ar părea că notiţa e pentru mine.

Bucuţa vine să mi se plângă de murdăriile ce i le face Mândrescu[196] la revista *Graiul românesc* şi mă roagă să intervin. L-am satisfăcut cu deplin succes la „Cartea Românească". Venind la S.S.R. după rezultat, îmi spune cum a aflat la Fundaţia lui, de la oameni străini, că sânt candidat la secretariatul general al Artelor.

Marţi, 20 noiemvre 1928 [Bucureşti]

După ce m-a pisat vreun ceas, d-na Nae Rădulescu Linica[197], m-am dus la preşidenţia Consiliului de Miniştri, să văd pe Vasile Stoica[198]. Era pentru invitarea lui Maniu la Casa Scriitorilor, unde vreau să-l provoc să facă declaraţii asupra problemei culturale. El m-a rugat să-i fac eu punctele principale ale răspunsului ce-l doresc, pe care apoi Maniu să le dezvolte. Îmi spune că Maniu nu l-a lăsat să candideze, că el este în fond un fel de *éminence grise*, că împreună vom putea realiza multe lucruri frumoase etc. Mă întreabă dacă eu nu vreau să candidez: nu, categoric.

– Atunci de ce nu vrei să vii la Naţional?

– Cum să viu, când nu m-a chemat nimeni? Doar n-o să cer eu. Să mi se ofere întâi cu insistenţă şi de-abia pe urmă aş avea să mă întreb dacă n-ar fi mai bine să refuz. Am lipsa de modestie să cred că guvernul are nevoie de mine, iar nu eu să-i cer slujbe.

– Dar evident, nici nu mai încape vorba... Lasă, Liviule, fii liniştit, Maniu ştie ce face, el vrea să utilizeze talentele cele mai bune peste tot. E un om extraordinar. I-a spăimântat pe toţi, chiar pe cei mai apropiaţi. La 8 dim[ineaţa] e aici până la 1,1/2, apoi de la 2,1/2 până la 9, mereu... Nici nu mai încape vorba, tu trebuie să primeşti Naţionalul!

Apoi îmi arată note cu nume pentru schimbări în diplomaţie. L-a revocat telegrafic pe O. Gr. Ioan[199]. Nu ştie pe cine să puie în loc. Ar fi foarte bun Păltânea[200], dar prea s-a dat cu Stelian Popescu[201] şi sânt mulţi de-aici contra lui.

Intrăm în sala Consiliului de Miniştri:

– Aici e locul nostru mâine-poimâine – zice el.

Vine şi un d[omn] Bianu, tânăr relativ, foarte simpatic. Pentru o clipă Lugojanu. Iar se vorbeşte de Teatrul Naţional. Iar că trebuie să viu eu.

Pentru mine nu se pune chestia de slujbă. Eu n-am nevoie de slujbă. Eu nu sânt partizan care-mi aţâţ simpatiile ca să dobândesc o slujbă când venim la putere... Dimpotrivă, pentru mine ar fi un sacrificiu, căci în acel răstimp n-aş putea scrie şi aş pierde, în afară de bani, chiar pentru consolidarea mea literară.

Stoica se uită semnificativ şi admirativ la Bianu:

– Desigur. Foarte just. Nici nu e vorba aici de slujbă, ci de muncă...

– Lăsând însă toate la o parte, trebuie să vă gândiţi să se facă numiri cel puţin tot aşa de bune ca cele liberale, dacă nu se poate mai bune. Ar fi îngrozitor dacă, de pildă, la Teatru s-ar realiza din aşa-zişii candidaţi.

– Cine sânt?

– Adrian Maniu, Kiriţescu, Sadoveanu...

– Eu n-am auzit decât de Manolescu...

– Ei vezi! Bine, dar asta ar fi oribil! Nici măcar actor de mâna întâi! De 75 ani e Teatrul Naţional şi niciodată n-a fost numit [un] actor. A trebuit să venim noi la putere...

– Am auzit şi eu vorbindu-se, dar nu la cei responsabili, ci aşa, în prostime, observă Bianu.

– Nu, nu, trebuie să vii tu, nici nu există altul afară de tine! zice Stoica.

– Pe urmă trebuie să avem grije şi de departamentul Artelor...

– Acolo toată încurcătura o face Minulescu şi mi se pare că va zbura.

– Dar pe cine-i pui în loc? Nu-i destul să scoţi pe cineva, trebuie să [ai] ceva mai bun!

– Chiar dacă n-ar fi unul cu numele lui, dar să fie destoinic, organizat... Vlad e foarte bun pentru Culte. Dacă nu s-ar amesteca patriarhul care susţine pe Brădişteanu. De altfel, noi am vrut să-l

punem pe Bocu, care ar fi fost bun. Dar nu l-a vrut patriarhul, fiindcă l-a înjurat pare-se odată...

În sfârşit ne despărţim, urmând să fac eu câteva puncte de program cultural şi să luăm întâlnire vineri dim[ineaţa].

La „Capşa" – Mircea Rădulescu, Peltz şi apoi Storin[202] spun că acuma la amiazi trebuie să fi şi ieşit numirea lui Manolescu la Teatrul Naţional. Vestea a dus-o aseară Eftimiu la Teatrul Comedia; zice că sânt insistenţe de sus, că prinţul Nicolae[203] l-a cerut. Eu, pe baza celor vorbite, dezmint.

Acuma înţeleg sensul notei de ieri din *Viitorul*[204], apoi cele din *Dimineaţa*[205] şi *Rampa*[206] de azi. Nu sânt pentru mine ci contra lui Manolescu.

Miercuri, 21 noiemvre 1928 [Bucureşti]

În sfârşit ceva precis, din sursă directă.

Azi-noapte am lucrat până la 5 şi mă culcasem cu gândul să mă scol tocmai la amiazi. La 9 însă Vasile[207] mă scoală, că e un domn Ştefan Pop, de la preşidenţia Consiliului, care vrea să-mi vorbească. După oarecare enervare trebui să văd ce e!? Mai ales că în cele din urmă îmi aduse vorba că mă pofteşte d. prim-ministru. Era un şofer de la preşidenţia Consiliului, trimis de şeful de cabinet Pop, să mă poftească la d. prim-ministru, acuma, până la ora 12.

Ce-o fi? M-am frământat. Credeam că i-o fi vorbit Stoica, sau că vrea să-mi ofere un mandat, sau să-mi vorbească despre Teatru.

La 11,1/2 intram. Un şef de cabinet mă întâmpină:

– D-le Rebreanu, poftiţi, vă aşteaptă d. prim-ministru.

– D-ta eşti d. Pop?

– Nu. Sânt Cantacuzino.

Câţiva gazetari mă înconjoară şi mă hiritisesc. Peste câteva minute sânt introdus la Maniu.

– Bine că te mai văd, d-le Rebreanu... Ia loc!

Şeful de cabinet îi mai spune ceva, la care el repetă că nu mai primeşte pe nimeni azi, căci are de lucru. Faţă-n faţă pe două fotoliuri.

– De ce n-ai mai venit pe la mine?... Nu te-am văzut aşa de mult...

Îi spun cum am tot vrut să-l văd, căci vreau să-i dedic *Crăişorul*, cum azi îmi vine mai greu, fiind şeful guvernului. Primeşte cu mare bucurie, dacă eu îl cred vrednic. Apoi:

– Am vrut să te văd ca să te consult în chestia teatrelor şi a Teatrului Naţional de aici, ca să putem face un lucru cât mai bun, să aflu părerile d-tale şi, dacă ai vrea, să te rog pe d-ta să primeşti a lucra cu mine în privinţa asta!

– D-le prim-ministru, vă mulţumesc pentru toată atenţia şi vă asigur că vă stau la dispoziţie pentru orice doriţi.

– Crezi d-ta că e bine ca aceeaşi persoană să fie şi la conducerea Teatrului din Bucureşti şi la Direcţia generală a tuturor teatrelor?

– Dar nici nu e aşa. Teatrul Naţional are directorul său şi atât. Conducerea generală a teatrelor se află în minister, având în acelaşi timp şi artele şi literele.

– Nu se poate. Corneliu Moldovanu mi s-a spus că e şi directorul Naţionalului şi directorul general al teatrelor.

– Vi s-a spus greşit. E director general al Teatrului Naţional, fiindcă are în subordine diverşi directori de scenă, tehnici, administrativi etc.

– Poate greşeşti d-ta! Doar mi s-a spus categoric de oameni de specialitate, actori...

Am înţeles că Manolescu trebuie să fi fost, care astfel a căutat să-l inducă în eroare. I-am explicat cum despărţirea e făcută de vreo trei ani.

– Curios! Şi mie mi se spusese altfel. Cu toate astea ar trebui să se afle o conducere centrală a teatrelor, spectacolelor, cinematografelor, radio etc., care sânt cel mai puternic mijloc de propagandă după presă.

– Există aceasta în minister, doar că e legată cu artele şi literele.

– Şi nu se poate despărţi?

– Asta nu ştiu. Cred că e greu şi nelegal.

– Prin lege n-a fost organizat decât Ministerul de Finanţe. Căci, vezi d-ta, eu aş vrea să desfăşurăm o activitate mai vie în direcţia asta. M-am gândit să-ţi ofer d-tale această direcţie generală, ca să

poţi să o organizezi şi să o faci viabilă. Ministrul meu, Vlad, nu e prea acasă în chestiile astea, dar mi-e prieten bun şi vom lucra împreună cu toată inima. Ai primi?

– D-le prim-ministru, v-am spus că orice dorinţă a dv. e ordin pentru mine, dar mi-e teamă că n-ar fi legală despărţirea aceasta, şi apoi n-aş vrea pentru nimica-n lume să poată părea că e la mijloc o dorinţă de căpătuială...

– Vai de mine, dar cine ar putea crede de mine că vreau să căpătuiesc pe un om ca d-ta, care nu poţi decât să-mi faci onoare să-mi dai sprijinul d-tale.

Îmi povesteşte cum, pe când era preşedintele Consiliului Dirigent[208], o comisie, cu Iorga în cap, nu îndrăznea să românizeze universitatea din Cluj[209], de frică să nu se calce legea. El însă a spus că vrea universitate românească, ei să spuie dacă pot să o facă românească, restul, partea juridică, îl priveşte. Aşa şi acuma, eu să-i spun dacă ar fi bine să se facă aceasta, restul îl va face el.

Văzându-mă şovăind, m-a întrebat direct:

– D-tale ce ţi-ar plăcea mai mult: asta sau Teatrul, sau altceva?

– Asta evident că mi-ar plăcea mai mult, fiindcă aş avea un câmp mai larg de activitate...

– Atunci azi sau mâine, la Consiliu, voi chema pe secretarul de la Culte, să văd cum se poate realiza...

Vorbindu-i despre organizarea Ministerului Cultelor, îi pomenisem numele Brădişteanu.

– Ăsta e acum secretar general, prin delegaţie, fireşte... E bun?

– O, da, e bun, dar, dacă-mi daţi voie, e cam liberal, ba chiar liberal de tot... De altfel cei mai mulţi din aceşti înalţi funcţionari sânt la fel, şi tare mi-e teamă să nu vă saboteze.[210]

Zâmbeşte dispreţuitor:

– Ce contează o pietricică în faţa unui râu? Apele, când vin mari, iau şi casele şi le îneacă...[211]

După altele îmi zice:

– Dar Minulescu aflu că face numai „ponturi“ acolo, că în orice caz nu e bun de nimica?

– D-le ministru-preşedinte, eu nu pot fi delator şi...

– Dar nu, te rog, să nu mă înțelegi greşit. Eu trebuie să fiu informat. Şi cine să mă informeze, dacă nu prietenii mei? Eşti obligat să mă ții totdeauna în curent cu chestiile care privesc artele şi literatura.

Îi spun de invitația la Casa Scriitorilor, pe care o primeşte bucuros. Nu ştie dacă înainte, sau după alegeri[212]. Pentru declarația ce i-o cer, mă roagă să-i fac punctele principale. Îi spun că mă gândesc la lucruri realizabile în timp scurt, nu la teorii. Principiul este ca pătrunderea culturală să se facă până în ultimele cătune. În afară de preocuparea cu părțile materiale, trebuie să ne gândim la cultură, căci numai prin ea vom putea juca un rol în concertul lumii.[213]

– Adevărat că minoritățile noastre sânt superioare nouă şi în cultură şi în bogăție[214], deşi noi avem o țară bogată şi un popor mai inteligent.

Fraza e nostimă şi constatarea din ea de asemenea. Maniu a spus-o chiar într-o formă mai pregnantă.

Între timp intră Lugojanu cu o hârtie şi cu cererea unui cinematografist american, care vrea să-l turneze în biurou. Maniu refuză delicat şi hotărât.

Revenim asupra temei principale, apoi asupra invitației la Casa Scriitorilor.

– Mi-a părut deosebit de bine că te-am văzut şi doresc să fii în contact mai strâns cu mine, ca să-mi fii de ajutor şi povață în toate chestiile privitoare la artă şi cultură. Îți mulțumesc că ai venit. Nu uit niciodată cuvintele d-tale calde şi scumpe ce mi le-ai trimis din când în când, în momente grele, mi-au fost totdeauna spre bucurie şi mângâiere. Ai fost totdeauna un prieten devotat şi-ți mulțumesc... Îmi ia amândouă mâinile prelung:

– Vasăzică, d-le R[ebreanu], ce-am vorbit rămâne absolut între noi, numai aici şi nu iese de-aici!?

– D-le prim-ministru, nici nu mai e nevoie să-mi spuneți.

– Eu voi studia chestia teatrelor, iar d-ta să-mi faci însemnările ce mi-ai promis. Şi să vii să mă vezi peste o zi sau două.

– Da...

– Cât despre dedicația ce vrei să mi-o faci, îți închipui câtă plăcere îmi face...

– N-am decât regretul că nu v-am cerut permisiunea aceasta mai dinainte de-a fi prim-ministru.

Nouă efuziune. Ies. Şeful de cabinet aştepta pe spini şi dă buzna. Fagure[215] moțăia pe un fotoliu. Stătusem vreo trei sferturi de oră. În acest răstimp cineva îl chemase la telefon: Servus... Refuză o invitație la masă.

Concluzii: Vrea negreşit să-mi dea o însărcinare, mă vrea un fel de consilier literar-artistic al lui. Se pare că pentru Teatru are pe cineva şi de aceea vrea să-mi facă mie direcția generală, sau i se pare că ar fi prea puțin pentru mine T[eatrul] N[ațional].

La „Capşa". Dr. Nanu: Ce-i? – Bine.

V. Stoica nu ştia nimic. Inițiativa a fost de la Maniu. Poate că i-a cerut chiar Vlad să hotărască el. Cu Stoica să luăm o întâlnire pentru a redacta programul cultural. Corneliu Moldovanu a şi aflat că am fost chemat la Maniu, că vrea să-mi facă o direcție a Literelor în Minister, că etc. Îmi cere să primesc Teatrul, cel puțin deocamdată etc.

Minulescu, după-amiazi, de asemenea zice să primesc Teatrul, până ce mi se va face subsecretariatul de stat.

Mavrodi îmi telefonează: e adevărat că m-a numit la Arte? Mă sfătuieşte să primesc, mi se cuvine etc. Mâine dim[ineața] îl voi vedea.

Joi, 22 noiemvre [1928, Bucureşti]

La „Capşa", Savel îmi spune că aseară m-a căutat Eftimiu să-mi spuie că l-a văzut pe Maniu, care i-ar fi spus că ține foarte mult să-mi încredințeze mie un loc de răspundere, de asemenea lui şi lui Manolescu. Cred că la mijloc e o încercare de-a lui Eftimiu de-a se aranja cu mine. A auzit cu siguranță că m-a chemat Maniu şi vrea să se puie la adăpost. Dacă ar fi fost el la Maniu, n-ar fi trâmbițat oare acest lucru îndată?

Dragnea îmi spune că d-na Bocu[216] umblă pe capete pentru Manolescu, că e în stare să dea buzna peste Maniu. Şi patriarhul ar

fi intervenit, în urma rugămintelor aghiotantului său, care e frate cu Manolescu.

Duminecă, 25 noiemvre [1928, Bucureşti]

Vineri s-a întors Fanny de la Paris.[217] În aceeaşi zi, dimineaţa, m-am dus la Mavrodi, căruia i-am spus în linii mari cum stă chestia mea, de asemenea planurile mele în privinţa departamentului Artelor. Mavrodi spune că într-adevăr nu face pentru mine T[eatrul] N[aţional], e prea neînsemnat; apoi că ar trebui scoase de subt influenţa politică artele. Cel mai bine ar fi, zicea el, să se facă un subsecretariat al Artelor, care să se ataşeze la Instrucţie, iar Cultele să rămâie la Casa Bisericilor, independente, cum au fost înainte de război. În sfârşit e de acord să facem continuitate în opera de înfăptuit.

Ieri, sâmbătă dimineaţa, la 9, mă cheamă iar la primul-ministru. Promit să fiu acolo la 11, deşi ei doreau imediat. Găsesc pe L.ragnea. Peste vreun sfert de oră, primul sânt introdus eu. (Între timp şeful de cabinet Cantacuzino mă pisează să accept oferta ce mi se face, ca să pot fi folositor atâtor întreprinderi de artă.)

Audienţa propriu-zis a fost scurtă. Avea pe masă un dosar şi un raport al lui Brădişteanu de la Arte în privinţa scindării direcţiei Artelor.

– Iată, vezi că se poate? Acuma, ca să putem face un lucru cât mai bun, d-ta ia dosarul şi treci colea să-l studiezi şi să-mi faci un referat pentru eventuala îmbunătăţire a celor propuse. Eu aşa lucrez, repede, în chestiile astea. După cum văd eu, d-ta vei fi numit consilier tehnic, aşa ca d. Potârcă[218]... Ia loc colea, să-ţi aducă hârtie şi pe lucru!

M-a introdus într-un mic cabinet particular al lui, mi-a dat hârtie şi creion şi m-a lăsat acolo.

Am stat acolo apoi până aproape la ora unu, studiind chestia şi împărţirea. În acest răstimp a venit acolo pentru o clipă şi Madgearu.

În sfârşit a revenit Maniu, spunându-mi să iau acasă lucrările, fireşte, fără să le arăt nimănui, şi să-i aduc apoi referatul. Când?...

Mâine. Mi-a dat apoi drumul pe din dos. Era însă puţin agitat. Se vede că avusese multe dispute cu diverşi, între care şi cu Madgearu pare-mi-se din cauza candidaturii lui Honigman[219].

Aseară am întocmit referatul cerut. Important mi se pare ca, deşi delegaţia mea ar privi direct numai o parte – evident, cea mai importantă – a Artelor, să pot lucra efectiv în tot domeniul şi să nu fiu în dependenţă decât de ministru, având eu toate iniţiativele. Acestea trebuie să i le spun foarte clar primului-ministru.

Azi am trecut pe la preşidenţie, dar Maniu nu fusese pe acolo: era doar duminecă. Mâine voi trece să isprăvesc. De altfel Maniu însuşi spusese că pe marţi-miercuri vrea să fie terminată chestia.

Pe Puicuţa am s-o aduc acasă de la Paris. Am şi făcut cerere pentru înscrierea ei la Universitate aici.[220]

La comitetul teatral de sâmbătă, Corneliu Moldovanu îmi cere să-l numesc membru în consiliul de administraţie, din partea ministerului.

Luni, 26 noiemvre 1928 [Bucureşti]

Pe la 10,1/2 dim. a[m] fost [la] preşidenţia Consiliului să predau lui Maniu referatul meu asupra reorganizării Artelor. Era în conciliabul cu Rist[221] şi M.Popovici, iar la 12 avea să meargă la Regenţă. Ar fi trebuit să aştept cine ştie cât, ca să mă pot strecura. I-am lăsat deci referatul în plic închis. De-acuma rămâne să hotărască el, cum îmi spusese: că va pune în Consiliul de Miniştri şi printr-un Jurnal va face cele necesare.

Marţi, 27 noiemvre 1928 [Bucureşti]

E ziua mea. Adică împlinesc 43 ani. Dis-de-dimineaţă în *Dimineaţa*[222] şi *Curentul*[223] se citeşte că voi fi numit consilier tehnic şi chiar subsecretar de stat pentru organizaţia nouă a culturii şi propagandei. De-aici apoi toată ziua, la dejun mai ales (erau dr. Nanu, Sorbul, Vlădescu, Letiţia Miron), felicitări şi planuri diverse.

Pe la amiazi telefon de la Arte, că mă pofteşte ministrul Vlad după-amiazi la ora 4. Adaog că înainte fusesem pe la Ministerul Artelor, unde discutasem chiar cu Minulescu şi Pâclişanu[224] etc. diferite intenţii reorganizatoare.

La ora 4 d.a. am fost la minister. La 4,1/4 a venit ministrul şi imediat m-a chemat. După câteva cuvinte de rigoare, m-a poftit să şed, s-a aşezat în faţa mea şi mi-a zis:

– Apoi, d-le R[ebreanu], te-am poftit să te rog să primeşti conducerea Teatrului Naţional...

Am căzut din pod.

– Domnule ministru, fireşte că propunerea dv. mă măguleşte şi, dacă stăruiţi, n-am să pot refuza. Dar d. prim-ministru a avut amabilitatea să-mi mai facă propunerea aceasta şi am declinat-o, fiindcă în acelaşi timp vorbisem despre o regrupare ce ar fi să se facă aici în minister şi unde eu am să am un rol...

– Da, ştiu, m-am înţeles cu d. Maniu şi am ajuns la concluzia ca deocamdată să te rugăm să primeşti Teatrul, ca să punem capăt unei situaţii neplăcute. Fireşte însă că pentru organizare vom lucra împreună şi apoi, când va fi gata, vei trece d-ta aici...

– Tocmai asta e, d-le ministru. Vă mărturisesc că eu nu caut slujbă. Dacă pot fi folositor partidului undeva, desigur că nu mă voi codi să lucrez. Ceea ce m-ar interesa însă pe mine ar fi numai aici, în minister, unde într-adevăr se poate realiza ceva. Departamentul Artelor până azi a fost ca şi inexistent. Ei bine, eu cred că făcându-l un organism viu, s-ar putea obţine rezultate frumoase şi care să justifice existenţa ministerului.

– Desigur, asta nu va împiedeca munca d-tale în direcţia aceasta. Dimpotrivă. De aceea te rog încă o dată să primeşti.

– Evident, dacă-mi cereţi, oricât mi-e de dezagreabil, trebuie să primesc, căci asta e o probă din partea mea de devotament şi abnegaţie. Dar repet, după convorbirile avute cu d. prim-ministru şi după înclinaţiile mele personale, aş fi preferat să-mi rezerv toate energiile pentru munca de organizare în domeniul culturii generale, superioare şi populare. Căci protecţia statului faţă de arte numai aşa e justificată, dacă contribuie la propăşirea culturii ţării. Se cheltuieşte la toate ministerele peste un miliard pentru aşa-zisa

propagandă culturală. Dacă jumătate din suma asta [ar fi] centralizată aici şi întrebuinţată raţional, s-ar putea dobândi rezultate multe, considerabil mai bune. Şi când te gândeşti că aceşti bani se aruncă pe fleacuri, pe cărţi care nu ies, pentru agenţi electorali...

Recunoaşte şi apoi mi se plânge de inutilitatea ministerului, care nu e decât o risipă a banului. El crede chiar că ministerul ar trebui desfiinţat şi ataşat Instrucţiei. De altfel şi aşa sânt prea multe ministere, încât şedinţele Consiliului sânt un fel de Parlament, de nu se poate lua o hotărâre decât cu pierderi inutile de timp şi discuţii zadarnice. Alte ţări cu mult mai puţine ministere sânt mult mai bine guvernate. Eu n-am să fiu piedecă lui Maniu, când va vrea să facă orice reducere de miniştri. Şi la sfârşit:

– Vasăzică ne-am înţeles...

– Şi când ar fi să...

– Apoi eu vineri lucrez cu Regenţa şi atunci decretul...

Afară, Minulescu mă pupă şi îmi spune că azi-dimineaţă, după plecarea mea, i-a spus cineva de chestia asta, de numirea mea la Teatru, căci cealaltă chestie nu se poate face numaidecât şi are nevoie de pregătire; eu însă, fiind la Teatru, pot lucra şi pentru pregătirea aceleia şi mai sigur, având piciorul fixat în minister. Apoi se oferă să propuie ministrului să facă imediat decizia ca să iau cât mai repede Teatrul în primire...

Fanny nu e încântată deloc; ba dimpotrivă: e o diminuare pentru mine etc. Ieşind în oraş, trec iar pe la minister; socotesc că să-i cer ministrului ca, odată cu numirea la Teatru, să-mi facă şi decizia de consilier tehnic onorific, ca să am rost de lucru la minister. E la lucrul bugetului cu directorii generali. Va trebui să vorbesc mâine, negreşit, aceasta. La „Capşa" consult pe dr. Nanu, care zice că să primesc, dar să mă puie şi consilier tehnic. La S.S.R. Davidescu şi Măciucescu[225] de asemenea. Mavrodi, pe care-l căutasem, îmi telefonează acasă; şi el zice că trebuie să primesc, dacă-mi cere Maniu. Eu telefonez lui Eftimiu şi-l informez despre propunere. E nenorocit şi desperat. Că el va face scandal, fiindcă a fost tras pe sfoară. În cele din urmă îi promit să merg cu el la Maniu, mâine; va trebui să contramandez însă, căci ar fi prea mare nedelicateţă faţă de Vlad.

Lucrurile s-au precipitat. Acuma sânt directorul Naționalului de trei zile.

Miercuri dis-de-dimineață Minulescu mă anunță telefonic că a și făcut decizia și să trec pe la minister s-o iau și să mă prezint îndată la teatru. A anunțat îndată *Rampa*, „Naționalul“ etc. Vestea s-a răspândit ca fulgerul.[226]

La minister au început felicitările de la poartă. Și intervențiile. Trebuie să văd însă pe ministru. Îl văd îndată și-i spun că țin negreșit să am și numirea de consilier tehnic. Îmi promite îndată cu bucurie și mă roagă să-l ajut în toate, căci e cam străin de lucrurile de-aici. Stabilesc cu el că instalarea mea se va face a doua zi, joi, la 10 dim[ineața]. Decizia o face ministerul singur? Da.

Pe urmă toată ziua felicitări personale și prin telefon. Cu Corneliu, la Teatru, stabilesc programul instalării, iar seara îmi scriu un mic discurs pe care-l învăț pe dinafară.

Joi am trecut de am luat pe ministru. Am trecut întâi prin cabinetul directorial, unde ne aștepta Corneliu. Apoi pe scenă, unde erau adunați toți actorii și altă lume.[227] Corneliu discurs, ministrul lamentabil, apoi eu[228]. Cu efect vizibil. Apoi Nottara[229], care-mi face temenele. Apoi Ciprian[230], care face oarecare spirite, firește la adresa celui plecat. Și gata. Înapoi în cabinet, unde decorăm pe Dediu[231]. Ministrul pleacă însoțit de Plopeanu. Corneliu îmi face predarea cheilor și vrea să aibă seara o convorbire mai lungă la Teatru, pe care o refuz. În acel moment sânt chemat la președenția Consiliului. Plec însoțit de Plopeanu. Maniu mă primește îndată, îmi spune că voi sta la Teatru cât voi vrea eu și tot eu îmi voi desemna succesorul, când voi cere să plec în cealaltă însărcinare. Mă roagă să mă ocup de planul cellalt; zice că mi-am pus prea multe însărcinări la mine. Îmi recomandă să țin seama de temperamentul irascibil al actorilor. Mă roagă să-i fac memoriul programului cultural, iar când se va întoarce din Ardeal să-l studiem împreună și apoi va veni bucuros la S.S.R., dar fără banchet, să facă declarații. Îmi spune despre Eftimiu că nu-i poate face nimica, până nu va regula dosarul, care nu e infamant. De asemenea despre Manolescu. Îi spun că merg cu legea în mână și

atât. Mă felicită şi-mi spune că să nu mă consider provizoriu ci să fac bună treabă. E bucuros că numirea a făcut foarte bună impresie pretutindeni.

Mă întorc la Teatru. După-amiazi primesc pe directorii de scenă şi reped urât pe Gogu Mihăescu[232]. Apoi diverse primiri.

Azi am văzut pe societari şi l-am repezit pe Ciprian, precum ieri am repezit pe d-na Eftimiu[233] care şi-a dat demisia din Teatru, fiindcă am scos piesa ei din repetiţie. Apoi iar diferite primiri.[234]

1929[1]

Miercuri, 6 februarie 1929 [Bucureşti]

După două luni şi ceva de directorat, trebuie să reîncep însemnările aici.[2] A trecut furtuna stârnită de referatul Kiriţescu[3] şi pe urma publicării căruia s-au ridicat valurile de duşmănie împotriva mea din toate părţile, în cap cu *Universul*[4], apoi cu infamiile *Îndreptării*[5] şi toate celelalte. Nu revin asupra celor întâmplate. Se vor înţelege din notele viitoare, care aş dori să fie cotidiane. De-aci încolo, dacă voi putea însemna, măcar în câteva cuvinte, toate câte se întâmplă, ar fi ceva interesant.

La 10,1/2 m-am dus la Ministerul Artelor să aranjez cu ministrul diferitele petiţii ce le aveam. În biuroul [lui] Minulescu lume diversă, care mă asaltează. M-am dus îndată la ministru socotind să iau o oră pentru după-amiazi să lucrăm împreună. Era acolo Adrian Maniu. Ministrul nu m-a lăsat, ci m-a oprit să aranjăm toate acuma. Întâi referatul lui Maniu despre pictura bisericilor, pe care l-am sprijinit. Apoi am scos hârtiile, expediind pe Maniu şi chemând pe directorul contabilităţii, Ştefan Popescu. După diferite conversaţii, citeşte ciorna convenţiei sau caietul lui de sarcini pentru trupele particulare. „Bulandra"[6] ar rămâne cu două milioane. Pentru ceilalţi de unde scoatem fonduri? Ministrul zice că nu e sigur cu teatrul „Ventura"[7], deoarece se opun ţărăniştii Mihalache, Iunian[8], Madgearu. Îl asigur că se va face, mai ales că Popovici a fost desigur ajutat la Paris de Bouncour[9]. (Mai târziu Froda îmi confirmă că Ventura a întâlnit la Paris pe Mihai Popovici şi i-a dat toate asigurările.) Îi spun deci că vom deschide un credit din care să acoperim şi nevoile T[eatrului] N[aţional] şi subvenţiile trupelor particulare. Dau 300 000 lei *Rampei*, 10 000 lei, Gîrleanca[10] 10 000 lei Mircea Rădulescu. Pentru *Viaţa literară*[11] se va fixa ulterior. Cer 300 000 lei pentru turneul Filotti[12]; ministrul

zice că mi-i va da mie direct şi eu să fac cum voi crede. Pleacă Ştefan Popescu, vreau să plec şi eu. Ministrul zice că acuma vrea să mă piseze el. Între timp fusese Brădişteanu, care-mi spune că Kiriţescu încearcă altă bombă, vrând să publice la gazetă că noi am cunoscut şi aprobat referatul lui, că patriarhul i-a spus lui Costăchescu că Teatrul nu e pentru copii şi rău a făcut de a provocat scandalul.[13]

Ministrul discută cu mine chestia Operei. Îi spun că trebuie înainte de toate să facă ordine acolo, ceea ce nu se va putea până ce nu va îndepărta pe Vrăbiescu[14], Istraty[15] şi Baziliu[16]. Pe urmă va putea numi pe oricine. Îmi spune că aceştia sânt susţinuţi de miniştri ţărănişti, că Mihalache vrea să facă director pe Vrăbiescu etc. Regretăm împreună amestecul politicei în artă. Îi recomand mult pe Georgescu[17], care ar fi bine primit şi de Palat. El îmi vorbeşte de Perlea[18] şi de Jora[19]. Apoi se plânge că i s-a dat acest departament, unde nu se pricepe deloc. Nu hotărâm nimica. Să mai vedem.

S-a făcut 12. Mă mai omoară d-ra Vitzu, care n-a dat examen. Şi alţii.

La Teatru, lume multă ca de obicei. Nu mi-i mai amintesc pe toţi. Froda mulţumeşte pentru *Rampa* şi-mi spune de dezminţirea pe care a redactat-o pentru *Îndreptarea*.[20] Rămâne să mă vestească după-amiazi ce a făcut. Maria Filotti face fasoane că vrea să fie înregistrată cu banii.

La S.S.R., comitet. Davidescu va face un interviu semnat ca să ştează impresia acelei faimoase scrisori. Spune că la *Îndreptarea* Karnabatt[21] a făcut porcăria; şi să nu mai merg descoperit din toate părţile. Va trebui însă la vară să-mi scriu amintirile veridice, care vor fi poate senzaţionale şi vor înlătura orice atacuri posibile viitoare.[22]

Sâmbătă, 8 martie [1929, Bucureşti]

Am avut ieri pe Savel, căruia i-am pus în vedere posibilitatea excluderii din Comitet, dacă nu se astâmpără cu Măciucescu.[23] I-am dat timp de gândire până marţi.

Altfel nimic special nou. Doar că azi m-am întâlnit cu Crainic la minister. A venit la mine foarte afabil. Se plânge că i-am dat prea puţin pentru *Gândirea*, deşi recunoaşte că eu am insistat să i se dea mai mult ca altora etc. Împreună cu Voinea[24], alte conversaţii despre teatru. Şi la urmă spune că eu îl consider adversar, că aşa i-au spus băieţii, dar că el din contra. I-am spus că eu nu-l consider, dar că el se consideră, dar în sfârşit...

E un semn de potolire al lui? Vom vedea. Mugur[25] mi-a spus de ieri că prevede în curând că vom fi prieteni. Să fie la el acolo!

Joi, 20 martie [1929, Bucureşti]

Să notez conferinţele mele de la Severin şi Craiova. A fost balamuc destul înainte de plecare cu Fanny, pe care am vrut s-o iau, dar s-a îmbolnăvit şi n-a putut veni.

Am plecat vineri seara, însoţit de Mugur, Sorbul şi Jean Bart[26]. Sâmbătă dim[ineaţa] am fost aşteptat la gară de Costescu[27], Buracu[28] şi alţi intelectuali. Am fost găzduiţi la Palatul Cultural. Am vizitat săpăturile cetăţii Drubetum şi muzeul liceului; interesante. Plus biblioteca Bibicescu[29]. Masa la Palatul Cultural, unde Costin[30] de la Caransebeş mi-a ţinut un discurs, iar Costescu mi-a povestit peripeţiile clădirei Palatului. După-amiazi o conferinţă a lui Mugur, puţin cercetată. La ora 7, conferinţa mea, la care a luat parte şi Cicio-Pop[31] cu familia. Am avut mare succes; o sală arhiplină. La 9 seara banchet, cu multe cucoane şi domni severineni; prefectul, primarul, deputaţii etc. Vreo opt discursuri, cu nişte slăviri grozave. Nici n-am putut răspunde, căci la 11 noaptea am plecat la Craiova.

Aici dimineaţa a venit Laugier[32] cu alţi câţiva, mi-au arătat locul teatrului pe care-l vor „Prietenii Ştiinţei“[33]. Conferinţa la Teatrul Naţional care gemea de lume. Acelaşi mare succes şi ovaţii. De-aci la masă la Laugier, unde mai erau Şt. Tătărescu[34], Fortunescu[35] etc. Pe urmă am văzut atelierele lui Tătărescu, pe urmă întrevedere cu Făgeţel[36], pe urmă o vizită la d-na Farago[37], după ce înainte am spus câteva cuvinte actorilor la T[eatrul]

N[ațional], apoi la Făgețel acasă, de unde am mers la spectacolul *Noaptea regilor*[38], prost. La sfârşit un banchet la „Minerva", oferit de directorul Teatrului[39].

La 2 noaptea am plecat spre Bucureşti şi am sosit la 7 dim[ineața].

Marți, la comitetul S.S.R., am lichidat chestia Savel-Măciucescu; Savel a retractat tot, cu omagii pentru mine.

Încolo nimic deosebit. Am mai ținut o conferință la radio: *Cum se scrie un roman*?

Sânt în curs tratativele pentru filmul *Ciuleandra* cu Martin Berger[40] la Lugojanu. Filotti[41] se lasă greu.

Altminteri obişnuita hărțuială la minister. Campaniile au amuțit. Parcă s-a isprăvit tot. Pentru cât timp?

Editura „Cugetarea"[42] îmi cere insistent un volum. Arghezi îmi cere traduceri[43] şi bani şi consfătuiri. Teatrul de păpuşi. Afaceri. Vinea înaintarea neveste-si[44]. Dragnea ar vrea să aibă cu Buteanu[45] furnitura portretelor miniştrilor şi mă roagă să-l susțin la Vaida, dând beneficii S.S.R. şi Sindicatului presei din Ardeal.

Seara *Papagalii*[46] pentru Ketty Ştefănescu[47]. A venit şi Sever Bocu, care-mi spune că Costăchescu ține morțiş să fie sacrificat Brădişteanu, că nu merge nici la Cameră, nici la Consiliul de Miniştri etc. Plopeanu îmi spune că Mavrodi mă roagă să nu dau voie lui Filotti să joace în *Trecutul*[48]. Apoi îmi povesteşte despre boala lui Mavrodi.

Marți, 30 iulie 1929, Bucureşti.

De la Orlat, unde am stat toată luna iulie, ca să-mi termin *Crăişorul*, în vreme ce Fanny şi Puia sânt la Lido-Venezia, am sosit astă-seară la Bucureşti, cu maşina, ca mâine şi poimâine şi zilele viitoare să pun la cale începutul noii stagiuni la Teatrul Național[49]. Am adus până la Turnu Roşu pe Tița[50] şi Stănuța[51], m-am oprit la Călimăneşti să iau pe Plopeanu. Am cunoscut pe o d-ră Ioanid, prietenă cu el, căreia i-am acordat prea mult respect, fiindcă pe urmă am aflat că e un fel de actriță... Am luat masa. Milcu[52] cu piesa lui mă roagă să-l ajut să şi-o joace la Ventura. Un schimb de salutări cordiale cu Cantacuzino, fostul ministru de la Roma, şi

ginerele său, pe care-l cunosc şi nu ştiu cum îl cheamă, dar mi se pare profesor universitar. Bătrânul a citit *Ciuleandra* într-o singură noapte şi acum citeşte *Ion*. Mersi!

Aseară consilierul agricol de la Sibiu îmi oferă să mă împroprietărească în judeţul său. Să vedem la întoarcere.

Între Călimăneşti şi R.Vâlcea un accident: un autobuz mi-a frolat maşina, zdrobindu-mi aripa stângă dinapoi şi rupând capacul osiei. La Râmnic am luat capac nou. În general am venit bine, numai drumul rău.

Plopeanu m-a întreţinut. Mi-a povestit despre Littman[53], diverse afaceri de-ale lui şi legăturile lui cu Mavrodi. Între altele, că Mavrodi i-a scos acuma 37 000 000 de la Mihai Popovici, creanţe vechi, care l-au salvat de faliment. Pe Mavrodi numai Littman l-a pus în picioare băneşte şi Mavrodi toate afacerile băneşti numai cu el le face. Enescu[54] s-a amorezat de Gaby Danielopol[55] şi chiar ar vrea s-o ia de nevastă. Şi alte diverse fleacuri.

Cum am intrat în casă telefonul: Barasch, să intervin la Arte pentru o profesoară. Ceva mai târziu d-na Lucreţia Petrescu, să-mi vorbească înainte de plecare despre piesa ei; i-am dat [întâlnire] poimâine 5 d.a. Vroia mai curând; am refuzat.

Am făcut o baie bună cu spălare pe cap.

Cu reorganizarea ministerelor, s-a început iar un balamuc întreg. Teatrele trec la Ocrotirile Sociale. De aici diverse zvonuri: că Maniu nu vrea să mă lase cu Costăchescu, că mi se va da mie conducerea Educaţiei Naţionale, păstrând şi Teatrul că voi avea şi eu un subsecretariat de stat. Vom vedea. Deocamdată a murit mama lui Maniu şi a plecat la Bădăcin[56]. Trebuie să-i scriu două rânduri, sau să-i telegrafiez.

Miercuri, 31 iulie 1929 [Bucureşti]

La 9,1/2 plec la Teatru. Afaceri serviciu cu directorii de scenă. Gusty n-a venit. Cu Soare[56a]: *Letopiseţi*[57] şi *Măsură pentru măsură*[58]. Cu Enescu: promisiuni. Cu Bumbeşti[59]: *George Dandin*[60]. Victor Eftimiu cere *Înşir-te mărgărite*. Un gazetar din Cernăuţi: pentru actorul Cernea[61]. La 12,1/2 Berkovici[62] pentru Teatrul Mic;

ultimele retuşări ale contractului[63]. La 1 Mavrodi cu Ventura; Coca Danielescu[64] şi desperarea pentru Teatrul Mic. La 2 masa la „Modern" cu Nădejde[65] şi Sergiu Dan. Apoi cafeaua la „Capşa" cu Iancovescu[66], etc. La 3,1/2 Teatru: un autor de piese de copii, Jeana Popovici[67], Arghezi. Aura Buzescu[68] nu vrea să plece de la Teatru şi-mi cere concurs. La 6,1/2 altă întrevedere cu Berkovici. Masa seara la „Chateau Briand"[69] cu familia Penescu[70].

Joi, 1 august 1929 [Bucureşti]

Am dormit oribil; de-abia după patru am putut adormi. Şi m-am sculat de-abia după nouă, încât n-am mai trecut pe la Arte, cum proiectasem.

La 10 sosesc la Teatru. Vereşti[70a] să-mi facă apel nominal şi listă de cei ce lipsesc. La 10,1/2 pe scenă toată lumea. Am ţinut o scurtă cuvântare, anunţând închirierea Teatrului Mic şi o revenire, cel puţin parţială, asupra suprimărilor din iunie, plus câteva cuvinte şi pentru Teatrul „Ventura". Mi-a răspuns Nottara cu toată simpatia.

Câteva audienţe anodine. Angajez pe Cernea de la Cernăuţi. Consiliul de administraţie pentru ratificarea afacerii Teatrului Mic. Primarul îmi angajează o zi pentru funcţionari şi muncitori. Trebuie să merg cu Ventura la Arte, să-mi facă ordonanţele, ca să-i dau şi ei restul de bani. De la Arte înapoi să fac intervenţiile. Ea aşteaptă jos, cu Sorbul, în maşină. E desperată de chestia Teatrului Mic. În cabinet mai sânt câteva mărunţişuri. Cu Plopeanu şi Sorbul la tribunal pentru semnarea convenţiei cu Berkovici.

Masa la „Modern" cu Sorbul. Ventura mai încolo. Salutări cordiale la plecarea ei. La „Fotoglob" cumpăr aparat fotografic. Apoi iar la Teatru, unde vine d-na Buzescu. Nu vrea să plece din T[eatrul] N[aţional]. Dar nici din cabinetul meu, deşi o duc până la uşă de câteva ori. Se lipeşte de uşă şi stă mereu. Mi s-a spus că e o adoratoare a mea şi acum o pot observa. Noroc că mi-o scoate Soare.

La 5, Brănişteanu[71] pentru programul de la T[eatrul] Mic. Îmi face ofertă. Şi personală. Peste el Romanescu[72], senatorul, pentru d-ra Bonciu, pe care-l refuz. A, dimineaţa a mai fost Dida

Solomon[73] pentru angajament. M-am eschivat. Apoi vine Mohor[74], pentru diverse piese de reţinut. Apoi Rădulescu-Motru[75], pentru d-ra Buricescu, pe care am comandat-o pentru mâine dimineaţă. Apoi Critico[76], pe care-l reangajez. Apoi Dralex[77], care vrea parale şi refuz. Apoi Şoldan[78] de la *Universul* pentru o convorbire. Apoi, în sfârşit, Sorbul cu Constantinescu[79] şi cu Sorbul şi Paul mergem la „Chateau Briand", unde cinăm.[80] Mâine seară masă acolo pentru sărbătorirea Teatrului Studio.

Şi acuma iar nu pot dormi. S-a făcut 3,1/2.

Vineri, 2 august 1929 [Bucureşti]

M-am sculat mort de osteneală, fiindcă de-abia pe la 5 adormisem. Am mers apoi direct la minister pentru chestia Venturei şi a mea, să-i iau şi să iscălesc ordonanţele. Nu s-a putut, nefiind controlorul. Mi le-a adus pe urmă Ventura şi i-am dat ordonanţa de 2 milioane. La Teatru diverse lucruri curente.

Brănişteanu pentru program. Fixăm. Cu Gusty şi Popa[81] distribuţia *Muşcata din fereastră*. Apoi masa la „Chateau Briand" pentru sărbătorirea chestiei cu Teatrul Mic. Acolo mi se aduce d-ra Godeanu[82], o mică actriţă frumoasă, pentru angajare, recomandată de către Cherciu[83].

Sâmbătă, 3 august 1929 [Bucureşti]

Am dormit mai bine şi, sculându-mă la 8,1/2, am plecat la 9,1/4 la Teatrul Mic să-l văd cu Plopeanu, inspectorul etc. Apoi la Naţional diverse primiri, între care acea d-ră Godeanu, colonel Călătorescu etc. Pentru chestia Operei la T[eatrul] N[aţional] am trecut la Minister şi m-am înţeles cu Brădişteanu. Apoi înapoi la Teatru am primit pe d-na Cruceanu[84] şi pe urmă am fost la masă la Ressu[85] cu Sorbul. Imediat înapoi la Teatru: Albu[86] pentru programe.

Duminecă, 4 august [1929, Bucureşti]

La 8 mă scoală telefonul: primul-ministru vrea să-mi vorbească. Am sărit. Mă cheamă să-l văd, dacă se poate imediat. Mă îmbrac

etc. Durează vreo trei sferturi de oră. Alt telefon, iar primul-ministru. Spun că sosesc în zece minute. Mă aştepta Vlahide[87] pe scară: vino, că te caut pretutindeni.

Mă întreabă dacă am fost plecat undeva; îi spun că am fost la Orlat, să isprăvesc *Crăişorul*, pe care îi spusesem mai demult că i-l închin lui. E romanul lui Horia. Dacă am studiat epoca; da, cele de pe-aici; mai rămâne să văd colecţia de stampe a lui Vaida. Dar la Viena am cercetat? Nu... Vaida mi-a spus c-ar fi fost francmason. Crede şi el, căci prea s-a ocupat de ei toată Europa etc. Îi fac nişte complimente drepte despre opera organizatoare. Mulţumeşte călduros.

Îmi vorbeşte apoi despre reorganizarea ministerelor şi despre trecerea teatrelor etc. la Ministerul Ocrotirilor Sociale.

– Ministerul, întâi, s-a numit Ocrotiri Sociale, pentru că socotesc partea aceasta de primordială importanţă pentru viitorul României. Pe urmă i s-a adaogat Munca, fiindcă există în toate ţările, şi apoi Sănătatea.

Îmi explică organizarea: Direcţia Educaţiei Populare, cu secţiunile propagandă culturală, spectacolele şi educaţia fizică. Trebuiesc patru oameni aici, organizatori, entuziaşti, specialişti. Să aleg eu ce vreau, fie direcţia, fie vreo secţie. Răspund: voi cugeta.

Atunci, fireşte, va trebui să abandonez Teatrul, care totuşi îmi va rămâne subordonat de-aproape. Pe cine punem? Poate Eftimiu, care-i bate mereu capul, mai ales prin Mihai Popovici, şi care a lichidat o chestie ce o avusese. Eu ce-aş zice? Era şi Lugojanu de faţă. De, n-ar fi rău ca pricepător, dar e administrator fantezist. Îl vei controla. Nu se poate, căci Teatrul se administrează special.

Joi, 15 august [1929]

Am fost după-amiazi la Alba Iulia, să văd locurile unde a fost executat Horia şi să consult nişte cărţi în legătură cu el. Am scris de acolo [lui]Fanny.

Sâmbătă, 24 august 1929 [Bucureşti]

Teatrul, cu aceleaşi vizite şi răspunsuri. Mereu pentru angajamente, roluri, piese etc. Plictisitor în cele din urmă.

Sâmbătă, 31 august 1929 [Bucureşti]

Am văzut pe Maniu miercuri. Îmi dăduse oră la 10,1/2. Era într-un consiliu. Au venit apoi diverşi: Blank, Vaida, D.R.[88], Halippa[89], Madgearu, Gafencu[90]. Diverse conversaţii. Pe la 11,1/2 m-a chemat Maniu. I-am citit ce am făcut pentru programul şi organizarea Direcţiei Educaţiei Populare. E de acord cu toate. Îi subliniez că nu vreau să fiu funcţionar, că numai din respect şi dragoste pentru el primesc asemenea sarcină şi pentru că, oricât aş fi de modest, nu văd pe altcineva care să-i poate face faţă. Îmi mulţumeşte. Nici el nu vede pe altcineva şi de aceea a făcut apel la mine. Crede că pot fi pe viaţă şi să lucrez cu oricine ar urma, deşi aceasta va fi târziu. Îi explic chestiile Teatrului şi-i arăt ce-am iniţiat. Spune că cel pe care îl voi numi va trebui să urmeze indicaţiile mele.

Duminecă, 1 septemvre [1929, Bucureşti]

Am fost de dimineaţă la Teatru pentru o întâlnire cu dr.Voinea, în privinţa reorganizării ministerelor. Din convorbirile cu dânsul îmi apare curioasă slujba faimoasă ce mi-o oferă Maniu. O direcţie într-un minister, ca oricare alta; aş deveni un fel [de] funcţionar de carieră, subordonat diverşilor miniştri şi cu o leafă ridicolă, în schimbul căreia mi-aş pierde tot timpul. E prea puţin şi cred nedemn de mine.[91] De altfel Voinea crede la fel, cu deosebirea că, zice, mi s-ar putea face titlul de consilier tehnic, care ar dura numai pe timpul guvernării şi mi-ar da posibilitatea să comand şi să dirijez direcţia peste toţi directorii. Să vedem când va veni Moldovanu[92] şi voi avea convorbirea definitivă cu dânsul.

Marţi, 1 octomvre 1929 [Bucureşti]

Ieri am avut o nouă conferinţă la mine la Teatru, cu Iuliu Moldovanu, Mugur şi Voinea pentru organizarea Direcţiei Educaţiei

Poporului. În afară de discuţia obişnuită, a venit vorba despre rolul meu de conducător.

Bascov, 15 octomvre [1929], marţi

Am sosit aci şi m-am apucat de lucru.[93] Am sfârşit corecturile la *Adam şi Eva* ed. III[94] şi la *Crăişorul*. Acuma să isprăvesc ultimele două capitole, cu prologul şi epilogul *Crăişorului*.

Astă-seară însă m-am pomenit brusc cu Ionel[95]. Îmi aduce o veste telefonică de la Plopeanu: că până în 24 ore Maniu îşi va prezinta demisia din pricina reginei Maria şi că n-ar fi rău să mă întorc grabnic la Bucureşti, să fiu de faţă la desfăşurarea evenimentelor.[96] Ionel e agitat şi deprimat. O cădere de la putere, atât de bruscă, evident că ar fi deconcertantă. Parcă nici nu-mi vine a crede. Ar fi numai din cauza neînţelegerilor dintre naţionali şi ţărănişti, plus intrigile Stere[97]. Sper însă că Maniu va evita dificultăţile. În orice caz, eu nu plec până nu-mi termin cartea, ca să am cel puţin acest capital în buzunar. De altfel Mihai Popovici a demisionat din guvern.[98]

Azi a fost aici la masă Stelian Constantinescu[99] de la T[urnu] Roşu, iar seara consilierul agricol Iancu de la Sibiu cu fiul său, poet. Am scris şi după-amiazi puţin. Sânt pe isprăvite cu *Crăişorul*. Măcar de-ar ieşi ceva bun aievea.

Bucureşti, marţi 22 octomvre 1929.

Am isprăvit la Bascov. Am stat o săptămână încheiată. Am scris ultimul capitol [din] *Crăişorul* şi corecturile toate.[100] Am renunţat la introducerea şi epilogul proiectate la *Crăişorul*. Cred că e mai bine să rămâie forma de roman, decât să-i mai vie explicaţii subiective.

Miercuri, 23 octomvre 1929 [Bucureşti]

Azi ne-am mutat în casa nouă din str. Take Ionescu 12 (Parcul Inginerilor). Casa drăguţă şi scumpă[101]. Prima noapte o dormim aici. Mai sânt încă dincolo diverse lucruri.

Atâta doar că a început să răsufle şi în gazetă, fireşte *Curentul* lui Şeicaru. Într-un articol de dumineca trecută Ion Dimitrescu[103] mă atacă direct, strecorând aluzii destul de transparente[104]. De-aici apoi a pornit o răfuială aspră. Soare a intervenit cu un răspuns în gen şeicăresc. Mi l-a citit. Liber să facă ce vrea. *Rampa* n-a vrut să-l publice. Froda îmi spuse că nu l-a publicat pentru că cei de la *Curentul*, drept replică, ar fi lovit în mine. S-a publicat în *Ordinea*[105]. Şi replica a venit într-adevăr adresată mie, murdar: Soare a răspuns din nou mai violent. Şeicaru i-a trimis martori. Azi totuşi a fost un articolaş *Momâia de la T.N.*, în care mi se promite romanul vieţii şi se vorbeşte de nu ştiu ce chestie „Michiduţă".[106]

Deocamdată nu vreau să ies în arenă. De va continua, voi da în *Dimineaţa* un singur răspuns, arătând că viaţa mea romanţată se poate face acuma spre a servi posterităţii, care cu siguranţă o va cerceta şi lumina în toate direcţiile.

În definitiv, n-ar fi rău să se spargă odată buba. O droaie de lingăi şi scribi au încercat totdeauna să mă ţină subt ameninţare pentru trecutul meu. Se va astupa gura tuturor, sfârşindu-se cu toate legendele şi murdăriile.

Să vedem urmarea.

Miercuri, 26 decemvre 1929 [Bucureşti]

Intervalul de o lună a fost deosebit de bogat în felurite mici scandaluri, toate în legătură cu Teatrul.

În *Curentul* a mai continuat câteva zile chestia cu „Michiduţă": o intervenţie a mea pentru S.S.R., din care vrea să mă scoată gheşeftar etc.[107] O prostie, dar scrisă de Romulus Dianu[108], cel pe care l-am corcolit şi ajutat atâta. Ţi-e şi scârbă!

Concomitent, au început atacuri în alte părţi. Haneş[109], pus de Şeicaru, se agaţă de Direcţia Culturală în Cameră şi vorbeşte de un fond de publicitate al T[eatrului] N[aţional][110]. De-aici notiţe în *Universul* şi *Dimineaţa*. Apoi o interpelare a unuia Ilie

Rădulescu[111], cu mai multe întrebări, la care se asociază și Ionel Țăranu[112]. I-am dat ministrului chiar a doua zi răspunsuri la toate, dar în Cameră nu s-a ajuns încă la nici o dezbatere. La buget, Șeicaru iar s-a agățat de subvenția Teatrului și de Direcția Culturii[113]... Încât dr.Vlad, deputat, îmi spuse alaltăieri la președinția Consiliului: „cel mai atacat director", fiindcă Șeicaru ar fi țipat pe culoarele Camerii că toată chestia Culturii e făcută numai ca să mi se ofere mie o situație excepțională.[114]

Între timp, vinerea trecută, alt scandal cu premiera *Amorul veghează*[115] și Leny Caler[116]. Am pus-o pe asta să joace. Între autori s-au provocat nemulțumiri: cum să fie luată cu reprezentația una străină, când avem atâtea actrițe? Cu câteva zile înainte, Călătorescu[117] mă anunță că studenții vor face scandal contra Leny Caler. În ajunul premierei însă tot el mă asigură că nu va fi nimica. Seara, după conferința lui Furtună[118], când intră Leny, unul se scoală în parter: „Afară jidanca de la Național". O mică învălmășeală. Cinci inși sânt scoși afară. S-au aruncat fiole cu gaze puturoase. Alți câțiva pătrund înlăuntru. Și aceștia sânt eliminați. Eu m-am retras cu Fanny, Puia și Celesta [Ressu] în salonaș. N-am fost prea viteaz, poate dimpotrivă, fiindcă ele îmi cereau insistent să nu ies, crezând că voi fi eu atacat sau că scandalul are proporții mari. Am mai stat în sală o jumătate de act.

Ziarele s-au sesizat. Scandalul se întinde. Circulă zvonul că autorii morali și instigatorii ar fi[119] Victor Eftimiu, Corneliu Moldovanu etc. Directorul Siguranței îmi spune că și Eftimiu. Încurcătură mare. Voi face o anchetă. Am primit[120] să se dezvinovățească de față cu Plopeanu. Cere anchetă severă. Se va face. Froda se agită. Leny asemenea. Kirițescu ar profita să iasă el director. Întrevedere cu D.R. Ioanițescu, Nicoleanu[121] și Călătorescu. Suspend reprezentațiile duminecă și luni. Celelalte le garantează ministrul și poliția. Azi primesc o scrisoare, în care mă amenință cu devastarea casei și împușcarea. Am trimis-o Siguranței.[122] În familie agitație.

Alaltăieri am fost la Maniu. I-am oferit *Crăișorul* ediție [pe hârtie] japoneză. Mi-a mulțumit foarte mișcat. „Nu sânt vrednic" zice. A citit și dedicația, tipărită și pe cea scrisă, mereu mișcat și

strângându-mi mâna. Pe urmă îi spusei că aş vrea să-i vorbesc, dar să găsesc câteva minute mai libere. M-a întrebat dacă sânt aici de sărbători? Atunci vom lua odată masa împreună sau un ceai şi vom sta de vorbă mai mult despre toate.

În salon m-a luat Halippa cu basarabenii lui, cu Mâţă[123] şi Codreanu[124] etc. Admiraţie. Crişan[125], Caloianu etc.

1930

Joi, 2 ianuarie 1930, Bucureşti

Am primit o anonimă ameninţătoare, dar s-a jucat în linişte *Amorul veghează*, deşi cu puternică pază poliţienească. Fireşte, cancanurile au continuat. Ziarele străine au înregistrat cu mari exagerări afacerea, iar aici se caută autorii morali. Kiriţescu ia ofensiva la *Cuvântul* împotriva lui Eftimiu etc. S-a dus la Maniu să-i ceară direcţia Naţionalului. După sărbători fac anchetă la Teatru spre a găsi pe vinovaţi; ascult pe mai mulţi, care însă nu pot spune nimica precis.

În sărbători am avut la masă mai mulţi, între care şi soţii Soare, la care am luat apoi masa peste câteva zile cu soţii Kiriţescu şi Ghermani[1]. Toţi îmi băteau capul să nu plec de la Teatru etc. Am refuzat. Froda îmi spune, după comitetele reunite de la 30 dec., că prin Vinea a aflat că Eftimiu vine la Teatru la 3 ianuarie. Bine.

În ajunul Anului Nou, pe la 5 d.a., Eftimiu îmi telefonează că i-a ieşit numirea. Sânt tablou. Nu ştiam nimica. Cine i-a făcut-o? Răducanu[2]. Mă întâlnesc cu el la „Cartea Românească", mă pupă, mă felicită şi zice că a doua zi să-l instalez. Refuz. Sânt la revelion la Ressu, voi sta târziu şi nu pot merge. Atunci să fie poimâine. Bine. Îmi dă explicaţii că a grăbit numirea pentru că era lucrat şi primejduit. Îi dau întâlnire în ziua de Anul Nou, la Teatru, să mai vorbim. În ziua de Anul Nou, la 4 d.a., după ce am revelionat până la 6 dim[ineaţa], lucrez la Teatru cu Mugur, pentru încadrările personalului din Direcţia mea de la minister. La 6 vine Buzescu[3], Froda, Soare. Acesta din urmă zice că vrea să plece din Teatru, ca să nu fie subt Eftimiu, să-l numesc director la Cluj. Apoi vine Etimiu. De vorbă despre fleacuri.

Seara mi-am făcut discursul de adio, în vreme ce Sorbul cu Fanny se desfătau la radio. N-am putut dormi.

Azi dim[ineaţă] mă cheamă urgent Moldovanu la minister. E indignat de cele ce s-au întâmplat. Nu vrea să asiste. Mă roagă să nu mă supăr.

Răducanu îmi spusese de aseară că m-a căutat vreo două zile. Minciună, fireşte. Îl aşteptăm acuma, căci Eftimiu nu l-a putut aduce. Eftimiu a făcut convocarea actorilor. Mergem pe scena unde sânt adunaţi toţi. Vorbesc eu întâi. Eftimiu mi-a cerut să vază ce vorbesc, ca să ştie ce răspunde, şi mă roagă să renunţ la un pasagiu; am refuzat, fireşte. Apoi vorbeşte ministrul.[4]

La 6 d.a. lucrez cu ministrul la încadrări.

Şi iată cum s-a sfârşit cu Teatrul Naţional. Seara Buzescu vine acasă la mine, pentru convenţia cu Ventura. Spune că am vorbit foarte frumos şi demn. Da!

Luni, 20 ianuarie [1930, Bucureşti]

Toate fleacurile teatrale tot mă mai urmăresc. Sânt micile şi mai marile intrigi, care caută să se infiltreze între mine şi Eftimiu, spre a se răzbuna diferite socoteli. Astfel Froda, Kiriţescu, Soare etc. mă întreţin subt diverse forme cu gafele lui Eftimiu, cu bârfeli şi înjurături la adresa mea, pe care le-ar debita în diferite ocazii. Chiar şi alţii mai mici ca Negrea[5], Vereşti etc. îmi transmit veşti cam la fel. Le-am tăiat destul de aspru, chemând pe Eftimiu la masă, fireşte, după ce s-a invitat el însuşi cu multă insistenţă. Masa aceasta a fost plină de bârfeli, bineînţeles, care însă rămân aici. Evident, nu mă prăpădesc după Eftimiu, ştiu că e ordinar, că nu mă înghite, că mă bârfeşte, dar nici nu pot servi eu drept unealtă a altora. Socotelile mele cu el le voi aranja când voi crede eu oportun. Şi acest moment va veni, negreşit.

Plopeanu a căzut în desperare că Eftimiu vrea să-l scoată de la Teatru. Madgearu ar fi spus că el sabotează comercializarea[6]. Mă roagă să-l apăr. Ceea ce voi şi face. Dar cu toată discreţia necesară.

Am fost la diferite baluri şi ceaiuri. Mondenism pentru lansarea Puicuţii. Are succes mare pretutindeni, căci într-adevăr e o fată excepţională.

Azi, la 6 d.a., am prezintat subsecretarului de stat, prof. Moldovanu, personalul superior al direcţiei mele. A spus el câteva cuvinte inteligente şi eu i-am răspuns numai prin câteva fraze, fiindcă era grăbit să plece la Consiliul de Miniştri. Pe urmă am rămas eu cu ei; şefilor de serviciu le-am citit programul de lucru. Pentru poimâine e fixată inaugurarea oficială, la care va participa primul-ministru şi poate prinţul Nicolae. Programul definitiv îl vom stabili mâine. Deocamdată aflu de la Froda că azi *Curentul* m-a înjurat. Nici n-am citit. Probabil că va continua. E campania de denigrare.[7] Voi răspunde la ea când îmi va veni bine.

Vineri, 24 ianuarie 1930 [Bucureşti]

Venim de la reprezentaţia *Boris Gudunov*[8] cu Şaliapin[9]. Am fost în loja direcţiei cu d-na Madgearu şi sora ei. Au mai fost Mihalache şi Răducanu.

Miercuri a fost instalarea mea la Direcţia Educaţiei Poporului. Interesant. Maniu mi-a făcut mari elogii.

Ieri seară mi s-a dat un banchet de către cei de la Teatru, vreo patruzeci de oameni feluriţi, fără discursuri, dar foarte simpatic. Apoi am trecut la „Cina", apoi la „Pagoni". În sfârşit un mondenism teribil.

Marţi, 11 februarie 1930 [Bucureşti]

Câte nu s-au întâmplat de când n-am mai scris? Prin ce furtuni violente n-am trecut? Şi chiar azi, în mijlocul căror hărţuieli mă mai găsesc, din care nu ştiu cum voi mai ieşi?

Şeicaru cu *Curentul* lui a continuat permanent atacuri din ce în ce mai triviale la adresa mea.[10] Rădulescu-Motru[11] a făcut o interpelare în Senat, secondat de Bianu[12], asupra „Educaţiei Poporului". Ziarele mai toate a[u] mers împotriva acestei organizaţii. Se părea că pe de o parte sânt atacat eu spre a se lovi în ideea însăşi a unei direcţii a culturii. Atacurile acestea ar fi mers suportabile. Iată însă că aflu că, pentru adunarea generală S.S.R.,

mi se pregătesc alte atacuri dirijate de către Gregorian. Şi într-adevăr, duminecă, 2 februarie – după ce dimineaţa prezidasem un juriu de frumuseţe – după-amiazi, la adunare, Gregorian porneşte atacul: că n-am lichidat o sumă de la Cătunaru[13] pentru cărţile poştale. E huiduit. Urmează unul Vlădescu[14] care citeşte acuzaţiile de anul trecut din *Îndreptarea*, pe care nu le-aş fi dezminţit[15]. Pun chestia de încredere. Sânt 33 pentru mine şi 13 contra. Adunarea continuă în linişte. La sfârşit, în vreme ce se votau membri noi, Caton Teodorian îmi spune că Gregorian ameninţă că va aduce parchetul. Enervat şi plictisit, la sfârşitul şedinţei mulţumesc tuturor şi declar că demisionez. Caton şi Corneliu, în numele comitetului, se asociază. Adunarea protestează: nu se poate. Eu insist şi anunţ altă adunare pentru 16 februarie.

Şi de-atunci injuriile cele mai grosolane se ţin lanţ. A doua zi *Curentul* publică dare de seamă[16], citând punctele din *Îndreptarea*. Marţi *Universul*[17] de asemenea, plus articol pe pagina I, *Viitorul* are o notiţa urâtă[18]. *Dreptatea*[19] răspunde. *Viitorul* ripostează reluând punctele.[20] A ţinut vreo trei zile cu astea. Miercuri sau joi am fost la Maniu, care m-a primit admirabil, m-a încurajat, m-a îmbărbătat. Dar atacurile au mai continuat. Vineri s-au potolit. Prieteni au făcut o moţiune pentru mine, pe care s-o semneze scriitori şi intelectuali.[21]

Duminecă şi luni am fost la Iaşi cu o conferinţă la Ateneul Tătăraşi. Aseară m-am întors şi azi s-au reluat murdăriile.

Ministrul Moldovanu, cu care am lucrat azi, îmi spune c-a auzit că Şeicaru vrea să aducă chestia şi în Cameră şi să-i dau oarecare note, ca să poată răspunde imediat. Nu ştiu dacă, prin aceasta, n-a vrut, subt o formă delicată şi deghizată, să-mi ceară lămuriri pentru el.

Unul Fortunescu[22], un fel de gazetar care-mi furnizează informaţii secrete, fiind prieten cu Vlădescu şi, în orice caz, bine informat asupra celor ce fac de către duşmanii mei, îmi spune că Nichifor Crainic a iscălit o hârtie împotriva mea, împreună cu Gregorian, Foti, Al-George, Karnabatt, Vlădescu etc. Zice c-ar fi vreo douăzeci. Acuma seara îmi telefonează că mâine apare în *Curentul* ceva contra mea, apoi joi va fi ceva în *Epoca*, iscălit de Callimachi[23], iar duminecă în *Universul*, semnat de Gregorian.

Informaţiile lui au fost în general foarte bune. Aşa mi-a spus că trebuie să apară dăunăzi în *Universul* ceva; n-a apărut, dar Froda mi-a spus că a intervenit Ar. Blank să nu mai apară nimica. De asemenea mă vestise că sâmbăta trecută avea să iasă ceva în *Epoca.* N-a apărut, pentru că Blank a vorbit cu Gr. Filipescu[24]. Acuma să vedem noile informaţii. De altfel şi la *Curentul* îmi spusese Plopeanu că a încetat campania, că aşa îi spusese Şeicaru. Totuşi Froda îmi spune că duminecă iar m-a înjurat Dimitrescu.

Mă hărţuieşte mult afacerea asta. Toţi râvnesc să dezgroape faimoasa mea închisoare de la Văcăreşti, de acum 20 ani. Am fost la Papadopol[25] şi mi-am văzut fişa.[26] E o condamnare de trei luni pentru deturnare de fonduri. O ştiam. Acuma aceşti vrăjmaşi umblă să o publice, ca să mă compromită şi să mă prăbuşească de pe piedestalul pe care stau. Fortunescu îmi spune că Crainic vizează Direcţia Educaţiei Poporului, că umblă să facă listă de comitet cu Corneliu Moldovanu.

Cred că va trebui să lichidăm definitiv chestia asta. Şi poate că cel mai bun lucru va fi să o fac prin Parlament, să se spargă definitiv buba. Am să fac un memoriu pentru Moldovanu, amănunţit, în care să-i arăt tot trecutul meu, toată opera mea. Zbuciumarea asta permanentă nu mai poate dura. Nici nu pot sta veşnic cu o sabie a lui Damocle deasupra capului meu, ca orice derbedeu să mă poată insulta în public fără a-i putea da răspunsul cuvenit.

Am să mai chibzuiesc şi să văd cum şi ce e de făcut.

Joi, 13 februarie [1930, Bucureşti]

Ieri iar a fost în *Curentul* un articol iscălit de Dianu, ceva mai civilizat ca ton.[27] Aseară premieră la Naţional. Lume multă. Conversaţii diverse.

Azi în *Curentul* o poezie de bietul Gregorian cu insulte atât de grosolane încât nici nu merită să fie reţinute.[28] La amiazi m-a chemat ministrul să-mi spuie că deunăzi, la Cameră, un deputat i-a spus că Şeicaru vrea să interpeleze asupra „Educaţiei“ şi a mea.

Să-i dau ce cred eu ca să poată răspunde imediat, dacă s-ar întâmpla într-adevăr ceva. Îi voi face.

La masă Plopeanu, care-mi spune că s-a întâlnit cu Şeicaru, care s-a jurat că nu mai apare absolut nimic, indignat şi el de ţigănie.

Seara îmi telefonează Fortunescu că Crainic are mâine întâlnire cu ciracii lui şi că azi a fost o interpelare în Senat cu mine. Am lucrat seara cu Moldovanu şi nu mi-a spus nimica. Poate nu ştia? Sau se jena să-mi spuie? Voi vedea mâine. De altfel nici Bucuţa sau Mugur nu mi-au spus. Poate nici ei n-au ştiut?

Vineri, 14 februarie [1930, Bucureşti]

Într-adevăr spionul meu e corect: interpelarea s-a produs. Un oarecare Varlam[29], despre care aflu că ar fi prieten bun cu Şeicaru. Altfel, în cursul zilei, nimic deosebit. Ordonanţa lui Mircea Răduiescu am oprit-o, fiindcă mă înjură acuma şi el. Răducanu zice că vine să citim legea teatrelor; a amânat la 6 d.a. şi n-a venit. În schimb, Perieţeanu[30] căruia îi dau o gratificaţie pentru lege.

Comitetul S.S.R. în plen, afară de Savel, mi se arată foarte prieten şi solidar. Fortunescu îmi aduce lista comitetului [propus de] Crainic şi date despre Vlădescu. Mâine plec la Sinaia. Voi face memoriul pentru Moldovanu. Voi face şi două cărţi din el. Dacă am ieşit în public cu micile mele drame intime, baremi să profit sentimental şi material după ele.

Joi, 27 februarie [1930, Bucureşti]

Scandalurile se ţin lanţ. Campania contra mea continuă concentric, dusă de tot felul de elemente, câţiva scriitori şi ziarele opoziţiei. Sânt azi cel mai atacat om din România. Atacuri murdare care atentează mereu la cinstea mea, la descalificarea mea. E vădit că se caută pur şi simplu scoaterea mea din viaţa publică, adică din viaţa socială şi politică. Atacul început la S.S.R. caută să fie continuat spre a mă debarca de la „Educaţia Poporului".

Mi se pare că sânt şi cel mai duşmănit scriitor de azi. Astea sânt reversele gloriei. *Curentul* a introdus campania şi a susţinut-o îndelung. Acolo au putut să răsufle ţigăniile scriitorilor şantagişti. Apoi a venit Motru, punând dăscălimea contra mea din pricina „Educaţiei". Insultele triviale însă au fost opera scriitorilor. Puţini, mărunţi, dar scriitori. Prin toate ungherele caută să mă hărţuiască. Aflu că Scarlat Callimachi a publicat prin *Epoca* lături multe.[31] N-am citit. Fireşte, vine şi reacţiunea. Arghezi, Camil Petrescu, Perpessicius şi alţii, neştiuţi, prin diferite organe mă apără. Lupta însă a mers crescând până la adunarea S.S.R. de dumineca trecută.[32]

Când m-am întors de la Sinaia am aflat că Crainic a spus, chiar la „Educaţie", de faţă cu Mugur, Furtună şi Voiculescu[33], că dacă voi îndrăzni să mai candidez la S.S.R. are să mă dea el afară şi de la Direcţie. În aceeaşi zi a venit Măciucescu să mă puie în gardă că Crainic, prin candidatura lui la S.S.R., urmăreşte „Direcţia Educaţiei". Camil Petrescu de asemenea spune că nu se poate să abandonăm lupta şi trebuie să respingem orice fel de compromis cu Crainic, deoarece izbânda va fi a noastră. Astfel la comitetul de marţi am declarat că nu mai înţeleg nici un fel de aranjament cu Crainic.

Au urmat adunările de semnături pe moţiunea făcută în favoarea mea, iar sâmbătă seara, la comitet, s-au hotărât rolurile pentru adunarea de a doua zi. Se va da lupta în plin. Seara a fost o masă a Pen-Clubului. La sfârşit, din îndemnul lui Vianu[34], am rămas să stau de vorbă. Eftimiu propune ca a doua zi să fie pace. Crainic să nu mai candideze, toată lumea cu mine, iar eu peste trei luni să mă retrag şi să cedez preşidenţia lui Crainic. Refuz orice termen fix, dar aş primi principial. Crainic refuză să se abţie. Ne despărţim fără nici o înţelegere.

Duminecă dimineaţa acasă pontaje şi telefoane. După-amiazi ajung devreme la societate. Vine lume multă: 84 scriitori. Adunarea a devenit un eveniment senzaţional. Telefonul zbârnâie mereu întrebând rezultatul. Înainte de-a deschide şedinţa, vine Ralea[35] să propuie un aranjament. E de faţă şi Jean Bart. Se propune acelaşi lucru ca şi aseară. Crainic se obstinează. Ralea spune că să facem o

unanimitate azi, iar peste un răstimp, când voi crede eu – poate în câteva săptămâni – cedez locul lui Crainic, iar angajamentul ar fi de onoare. Crainic mereu vrea să mă convingă. Intrăm în adunare fără nici o înțelegere fermă. Deschid eu adunarea și apoi cedez locul lui Radu Rosetti[36]. Se încep discuții. Crainic și partizanii [săi] luptă să se înlăture discutarea demisiei comitetului și să se treacă la alegerea noului comitet. În timpul cât fusesem eu la preșidenție, Crainic a venit de câteva ori să-mi spuie că băieții nu vor să se astâmpere și în cele din urmă că Gregorian va aduce parchetul. L-am trimis la plimbare. Rezultatul: 56 voturi pentru mine, 27 contra. Victorie și aplauze.

A doua zi Vlădoianu[37] îmi spune de la Seișanu[38] că voi sta numai două săptămâni. Nici vorbă nu mai poate fi. După ce au luptat contra mea, nu mă mai pot simți obligat prin nimica. Am întrebat și pe Ralea, care e absolut de aceeași părere, pe care i-ar fi spus-o și lui Crainic. Voi întreba și pe Jean Bart, fiindcă azi, tot de la Vlădoianu aflu că și Vianu crede că sânt prezident pe două săptămâni.

Ieri intervine un nou bucluc: Bianu protestează printr-o scrisoare că n-a iscălit moțiunea. Am cercetat azi și nu i-am dat de explicație.

Fortunescu iar a apărut. Îmi spune că, la „Capșa“, Crainic ar fi pus la cale împreună cu Gregorian, Vlădescu și Foti, următoarele: cei 27 să mă someze să-mi clarific situația față de acuzațiile ce mi s-au adus; dacă nu aș vrea, să se adreseze parchetului (ar fi și vorbit cu procurorul Missir[39]), mulțumindu-se doar să fiu chemat acolo pentru lămuriri; și dacă nici asta n-ar merge, atunci Crainic va face o interpelare în Cameră împotriva mea. Cum informațiile lui Fortunescu au fost totdeauna exacte, e probabil că și astea sânt. Vom mai vedea.

În orice caz campania durează de trei luni. Cât va mai ține? Niciodată n-am avut mari simpatii în presă, dar ca azi niciodată. Și toate în fond, pentru că m-am ridicat atât de sus.

Ieri am fost chemat de Maniu pentru Basarabia[40]. M-a ținut acasă la el mai bine de o oră și am vorbit de toate. Mă iubește. Din partea aceasta sânt sigur. Încât toate atacurile sânt zadarnice și doar îmi zdruncină nervii.

Am fost ieri la Piteşti, pentru „Lăsata secului", şi am sosit azi la 5 d.a. Aveam o comisie de reprezentanţi ai Societăţilor actoriceşti pentru legea teatrelor. Apoi un scriitor francez pentru o conferinţă şi un film.

Deocamdată se pare că s-ar mai fi liniştit lucrurile. Mi-a adus Fortunescu o întâmpinare făcută de Crainic, pe care, zice, că ar fi să o iscălească cei 27 şi să mi-o trimită la S.S.R. De câteva zile însă ziarele s-au oprit. Chiar retractarea lui Bianu n-a avut decât o notă în *Universul* şi *Viitorul* – politică. În surdină, totuşi, pare că Crainic continuă să se agite. I-am chemat pe Ralea şi Jean Bart, care mi-au declarat că n-am nici o obligaţie faţă de el. O explicaţie şi cu Vianu, care spusese că voi sta numai două săptămâni.

Ieri, fiind adunarea generală a Autorilor[41], mi s-au făcut declaraţii de amor cu aplauze. Am înţeles interesul. La sfârşit Camil îmi spuse despre Gregorian cât regretă ce a făcut şi cum îmi trimite vorbă să nu demisionez în nici un caz, căci Crainic ar vrea să încerce noi atacuri la adresa mea, ajungând la Societate şi scotocind prin scripte.

Miercuri, 5 martie [1930, Bucureşti]

Vin de la premiera *Cuib de viespi* de Al. Kiriţescu. Interesantă, dar nu îndeajuns de organizată. Mâine seară la *Şoarecele de biserică*[42] să vedem pe Leny în creaţia ei cea mare, cum se zice.

Nu s-a mai întâmplat nimica deosebit. Doar ieri, la comitet, incidentul cu Vasile Savel şi Măciucescu. Şi pe Măciucescu îl ameninţă cu ziare şi Parchet. Şantajul se permanentizează. Oameni care n-au nimic de pierdut sânt gata să iasă în arenă cu orice murdărie.

N-am mai auzit nimica deosebit, doar Blazian[43] îmi spune că a vorbit cu Ralea despre obligaţiile mele faţă de Crainic, la care el a răspuns cu [un] nu categoric, îndulcindu-l apoi că totuşi trebuie să vorbească şi cu Crainic. Acesta, întrebat, a spus că i-am făgăduit

formal, că eu l-am rugat, că el a oprit pe ceilalţi să facă scandal şi că aşteaptă să treacă un termen ca apoi să pornească la atac...

Toate acestea le cam ştiam.

Şi totuşi am o presimţire ciudată. Mă simt abătut, plictisit, amărât şi parcă zdrobit. Parcă am oroare de orice eventualitate de scandal, parcă mi-e peste gât cât a fost. Dacă nu mi-ar fi ruşine, aş da dracului şi Direcţia şi preşidenţia, şi m-aş apuca de ale mele, fără să mai vreau a cunoaşte pe cineva.

De aceea iarăşi am renunţat la a scoate pe Crainic[44] şi mă voi mulţumi deocamdată să îndepărtez pe Demetrius[45]. Rămân în aşteptare şi enervare. Să se mai potolească lucrurile, să fac consiliul de presă, să mă asigur.

Situaţia politică e tulbure. Parc-ar fi în perspectivă căderea guvernului.

Duminecă, 30 martie 1930 [Bucureşti]

N-am ieşit deloc astăzi. M-am odihnit şi am mai potrivit scenariul *Ciuleandrei* pentru film sonor, cu Martin Berger, căruia i-am obţinut o subvenţie de un milion de la preşidenţia Consiliului.

Miercuri, 9 aprilie 1930 [Bucureşti]

Nimic special, adică scandalos, fiindcă special a ajuns să fie numai ce e scandalos. Am de lucru peste cap la „Educaţia Poporului", unde aş vrea să las roade serioase. Am cam ispăvit legea Teatrelor Naţionale şi acuma să văd legiuirea cinematografelor.

Ieri am plecat cu maşina la Braşov, pentru inspectarea unei trupe ungureşti. Azi la 6 d.a. am fost înapoi.

Negrea mi-a adus 500 000 lei din subvenţia pentru filmul *Ciuleandra*, pe care îl face Martin Berger. Mâine să-i spun ministrului şi să-i predau banii.

De la Dragoş Protopopescu[46] am primit prospecte ale Editurii Allen[47]& Co. din Londra, editorul meu pentru *Pădurea Spânzuraţilor*.

Un mic balamuc cu numirea lui Cocărăscu[48] la Operă. Primul-ministru mi-a telefonat ieri, supărat că l-am pus pe Cocorăscu, amintindu-mi de purtarea nedelicată a lui Răducanu, când cu schimbarea de la Teatru. Acum să vedem ce să facem.

Azi am fost cu Camil Petrescu la plimbare, iar mâine vom pleca cu maşina la Piteşti. Astă-seară contact cu fraţii Athias[49] pentru legea cinematografelor.

Vineri, 2 mai 1930 [Bucureşti]

Dr.Voinea îmi spune că, în ultimul consiliu de miniştri, Madgearu m-a acuzat că am captat bunăvoinţa consilierului financiar Cojocăreanu, dându-i o bursă pentru fiică-sa, şi că Maniu mi-a luat apărarea cu mare căldură, ca şi Moldovanu. M-a rugat însă să nu-i spun nimica lui Moldovanu, până-mi va spune el. Tot azi aflasem că Costăchescu mă înjură pretutindeni şi că, despre librăria de stat, ar fi spus că e combinaţie hibridă care nu va dura nici un an.[50] Mai târziu, de la Moldovanu mai aflu că Răducanu i-a cerut lui Mateescu[51] să-i comunice toate aprobările date de mine, dar în mod confidenţial. Toate astea arată din partea ţărăniştilor o antipatie pronunţată contra mea, desigur din pricina lui Maniu.

Am pus deocamdată să-mi facă un tablou despre tot ce am dat până azi, ca să-l arăt şi lui Maniu, şi lui Răducanu. Şi voi începe să nu mai dau nici un ban, ci să-i duc lui Răducanu să facă aprobările. Fireşte, va trebui să mă plâng primului-ministru despre toate astea.

La dejun am fost la masă la Soare, cu Mavrodi, Corneliu şi Plopeanu. Martin Berger s-a întors de la Berlin, gata să înceapă filmul.

Sâmbătă, 3 mai 1930 [Bucureşti]

Aflu azi de la Sorbul, întors tocmai acuma din Ardeal, că Nichifor Crainic vrea să facă luni sau marţi o interpelare la Cameră asupra neactivităţii de la „Educaţia Poporului", documentând cu el însuşi că nu face nimica. La amiazi, prin telefon, Arghezi îmi

comunică acelaşi lucru, aflat de la altcineva. Am avut pe dr. Nanu[52] la masă. Se pare că zvonul acesta e urmarea nemulţumirii exprimate de mine asupra lipsei de activitate a diferiţilor inspectori şi conferenţiari. Vom vedea urmările, dacă vor fi.

Seara am avut consfătuire cu Berger în privinţa filmului *Ciuleandra*. Luni plecăm la Bacău, Roman şi Strunga.

Miercuri, 7 mai 1930 [Bucureşti]

Azi-noapte am sosit din călătoria făcută, cu maşina, la Bacău, Roman şi Strunga, pentru a alege locurile în care să se petreacă filmul cu *Ciuleandra*.

De-abia sosit, aceeaşi lume de intrigărie, cancanerie şi scandaluri care mă indispune şi mă sâcâie, zdrobind orice urmă de entuziasm şi de elan.

Văd în ziare că, într-adevăr, ieri Nichifor Crainic a făcut o întrebare în Cameră, o întrebare în doi peri.[53] Mugur îmi spune, de la Crainic, că prin ea urmăreşte să grăbească venirea lui Dere[54] la Ministerul Muncii. În realitate se pare că urmăreşte altele mai mărunte. Sadoveanu[55] îmi arată în *Rampa* o listă a actorilor care rămân, publicată de Froda spre a face dificultăţi lui Eftimiu.[56] Plopeanu îmi spune că ieri a fost în *Universul* o scrisoare a lui Vlădescu, pictor, despre tablourile celor două scârbe, fără comentarii[57]; Mavrodi ar fi spus că să cer imediat o anchetă. Să văd întâi articolul. Acasă a fost Negrea, nenorocit din pricina neveste-si, şi spune că la Teatru e mare jale, că actorii de la Operă spun că am făcut o bursă fiicei lui Cojocăreanu, că mă blestemă etc. Plopeanu îmi povesteşte de la Cameră, că Şeicaru e furios contra Eftimiu, că vine cu o serie de amendamente etc.[58]

M-am dus la Moldovanu şi i-am spus cât mă simt de nemulţumit şi de plictisit, că nu mai vreau să ordonanţez nimica, că trebuie să schimbăm mersul întreg etc.

Luni, 12 mai 1930 [Bucureşti]

Campania contra Eftimiu a continuat, degenerând însă mai ales contra legii însăşi.[59] Treaba lor.

Gregorian zice că iar se agită, că vrea să convoace o adunare generală etc. I-am trimis vorbă că nu admit şantajul. Ieri am fost la Legaţia italiană, recepţia pentru Marinetti[60]. Astă-seară a fost un banchet S.S.R. în onoarea lui.[61] Am ţinut un mic discurs.

Dimineaţa am avut, la Răducanu, discuţie cu actorii asupra legii teatrelor. Acolo a venit şi m-a chemat afară cu o petiţie.

Duminecă, 18 mai 1930 [Bucureşti]

În cursul săptămânii cancanurile în jurul legii teatrelor au continuat, ceea ce n-a împiedecat să treacă în comisia Camerei şi să fie pusă la ordinea zilei pentru marţi. În comisie a fost tărăboi destul. Şeicaru se repezea mereu la Eftimiu şi în acelaşi timp încerca apropierea de mine.[62] S-a repezit şi la Mirto[63], când a susţinut prevederea contractului. Cu modificări neesenţiale pentru principiile mele, dar dăunătoare în amănunte, s-a isprăvit în trei zile discuţia acolo.[64] În unele ziare a continuat. *Rampa* e mai bătăioasă[65], fără a fi secondată de marile ziare. Campania contra Eftimiu s-a pulverizat. Doar unii actori continuă, adică mai ales actriţe, care-i cer capul cu înverşunare. Lupta împotriva lui continuă pe căi lăturalnice.[66] Mavrodi a fost la Maniu, Şeicaru se agită pe unde poate etc.

Ieri am fost la Vaida pentru legea cinematografelor. Mi-o cere insistent. Să i-o arăt eu lui Maniu, că eu am mai multă trecere şi o scot mai repede. Se pare că toţi cred că Maniu ţine mai mult la mine şi are mai mare încredere în mine ca în toată lumea. Azi am luat contact cu Aristide Blank în aceeaşi chestie.

Luni, 19 mai 1930 [Bucureşti]

Un pictoraş Tănăsescu îmi telefonase aseară că are să-mi spuie ceva particular care mă interesează. L-am primit azi. Zice că deunăzi a fost la „Capşa“ şi că pe urmă a aflat că Scarlat Callimachi, un aşa-zis prinţ degenerat, vrea să mă insulte când voi mai merge la „Capşa“ şi că Gregorian are să-i ia apărarea. Comunicarea mi se pare mai mult ridicolă. I-am răspuns: Uite la

mine, am eu înfăţişarea că pot fi insultat direct de un Callimachi oarecare, fără a-l pedepsi pe loc? I-am mulţumit totuşi, şi mi-a făgăduit să mă ţie în curent şi pe viitor. Dacă cumva n-o fi pus înadins să mă sperie, că-l ştiu prieten cu nenorocitul de Gregorian.

Tot azi aflu, de la nevastă-mea, că Talaz[67] ar fi spus că insultele şi campaniile de presă, dacă nu pot să-mi zdruncine situaţia literară, m-au dărâmat însă moralmente. Bietul de el! Şi totuşi vine mereu să cerşească la un doborât moral!

Din toate acestea, din înverşunarea cu care s-au repezit asupra mea toate ziarele timp de câteva luni, trebuie însă să trag concluzia că am nişte duşmani fioroşi. Duşmănii care au mocnit multă vreme şi care au răbufnit când s-a văzut că ascensiunea mea continuă. Succesele literare şi sociale nu pot rămâne nepedepsite, nu se poate să nu provoace invidii mortale care se transformă în vrăjmăşii ireductibile.

Acuma de-abia îmi dau seama mai bine de o mulţime de lucruri, întâmplări şi relaţii din trecut. Atâţia „prieteni" care mi-au tolerat succesele numai spre a le exploata în folosul lor. Socoteau că sânt prizonierul lor pentru că cunoşteau trecutul meu „tenebros" şi care se pretează la toate legendele. Fiindu-mi prieteni, nu încetau de a şopti tuturor câte orori asupra mea.

Şi cine mai ştie câte, fiindcă oamenii nu îndrăznesc să-mi spuie în faţă toate murdăriile, nici cei mai binevoitori... Dar astfel legendele s-au creat şi fiecare se crede posesorul unei taine compromiţătoare pentru mine, pe care s-o poată exploata. Toţi cei deţinători de taine mi-au cerut apoi servicii multiple cu glas mieros, cu asigurări de prietenie mare, dar în sufletul lor cu gândul ascuns că, de nu le-aş împlini rugămintea, m-ar putea sili, ameninţându-mă cu descoperirea, cu darea în vileag a „crimelor" mele. Nu-mi dădeam seama şi făceam tuturor tot ce puteam, crezând că-mi consolidez prietenii, că îmi dobândesc o reputaţie de bun coleg, de om de inimă... Deşteptarea mi-a venit cu cazul Davidescu. De-atunci am înţeles ce mă ameninţă. Campania Şeicaru şi apoi urmările la Societatea Scriitorilor au fost fireşti. În sfârşit azi toate „crimele" mele sânt publice. Nimic nu mai poate să

se adauge. Am lăsat să răsufle tot. Nu mai rămâne decât să public eu o carte despre toate, o mărturisire leală a unui „trecut tenebros".

Trecutul, mereu trecutul! Parcă aş avea crime în trecutul meu! De când tot vreau să-l scriu odată întocmai cum a fost, mărunt, neînsemnat pentru cei d-afară; o sărmană neglijenţă de băiat tânăr, pedepsită şi ispăşită, vai, atât de cumplit. Pentru că am pierdut vreo mie de coroane, am cunoscut demisia din armată, darea în judecată, arestarea aici şi patru luni de aşteptare la Văcăreşti, extrădarea şi expulzarea, trei săptămâni de închisoare preventivă la Gyula, condamnare la trei luni, care au fost socotite expirate cu prevenţia – şi, apoi, pata groaznică pentru toată viaţa, imposibilitatea de a fi stăpân pe mine, teama permanentă că mi se va arunca în public ruşinea... Dacă n-aş fi avut un talent excepţional, dacă n-aş fi scris lucruri excepţionale, cum aş fi ajuns unde sânt? Sau ce aş fi putut ajunge dacă n-aş fi avut în picioare povara aceasta!

Îmi zic mereu să scriu o carte despre păţaniile mele şi mereu ezit. Poate că e nevoie ca un scriitor să fie înconjurat de o legendă, chiar stranie. Cei ce n-au avut nimic în viaţă sânt nişte păpuşi fără preţ...

Fireşte, şi eu sânt ciudat în discreţia mea. În fond eu n-am spus niciodată, nimănui, ce e cu trecutul meu. Nu-l cunoaşte complect nimeni. Nici tatăl meu, nici rudele. Ei ştiu atâta că am mâncat vreo mie de coroane la armată şi din pricina asta a trebuit să renunţ la rangul de ofiţer. Fanny baremi nici atâta; nu i-am povestit niciodată trecutul acesta al meu.

Ea singură mi-a inspirat încredere. Dar nici ei nu i-am spus şi nu i-aş mai spune... Şi totuşi câteodată simt o nevoie imensă să mă spovedesc, să mă uşurez, dar nu pentru că mi-aş simţi inima grea. Eu n-am nici un păcat ascuns şi neispăşit. Eu am plătit totdeauna cu vârf şi îndesat orice greşeală am făcut. Nevoie de spovedanie de ispăşire are.[68]

Marţi, 20 mai 1930 [Bucureşti]

De dimineaţă am fost la Răducanu care, după diverse, a făcut vreo opt suprimări dintre diurniştii mei, după indicaţiile mele,

firește. În frunte faimosul Crainic, pe care de altfel l-a pus la punct și la Cameră, cu o ripostă energică.

La Cameră a început discuția legii teatrelor, cu atacul aceluiași Crainic.[69] Vorbește prost și fără miez.

Mi-a telefonat d-na Vintilă Brătianu. Era s-o văd azi, dar n-am putut. Mâine. Probabil vrea vreo subvenție.

Seara am primit pe Lascaridi pentru chestia cinematografiei. Mai am și niște oferte americane, trimise de președinția Consiliului.

Miercuri, 21 mai 1930 [București]

O convorbire dimineața la minister cu Voinea despre tragicul actorului care, odată ce a luat contact cu scena, nu se mai poate despărți până la moarte.

La Cameră n-a ajuns să se discute Legea teatrelor. Au fost comunicările. Dar multe convorbiri și intervenții. Herz mă roagă insistent să fac ceva pentru el, că nu mai poate rezista. Șeicaru iar îmi dă mereu târcoale.[70] Interesante prevestiri despre Maniu.

Sâmbătă, 31 mai 1930 [București]

Repede, deși ar fi multe de însemnat. Maniu m-a întrebat despre Victor Eftimiu, dacă-i adevărat cu deficitele etc. și mi-a spus despre teatraliste.[71]

Legea cinematografelor merge greu, din cauza neseriozității capitaliștilor ce se oferă. Vom vedea acum oferta americană adusă prin avocat Moldovanu.

Marți seara a fost masa Pen-Clubului. Brătescu-Voinești a povestit lucruri interesante despre Maiorescu, Caragiale, Eminescu, Coșbuc etc. Clica Crainic n-a mai luat parte.

Legea teatrelor s-a depus la Senat.[72] Răducanu plecând în străinătate, i-am cerut consimțământul pentru punerea în aplicare și eventuale numiri. Eftimiu e răcit cu el, așa se pare sau e teatru. Plopeanu îmi spune despre lucrături ce se fac împotriva lui Eftimiu-Mavrodi la Maniu și Șeicaru la Condiescu[73]. Asta din urmă nu e adevărată, controlată de mine.

Chestia casei române din Veneția[74], cu complicațiile ei. Trebuie să văd pe Maniu pentru salvare Iorga.

Vineri, 6 iunie 1930 [București]

Acum două zile mi-au sosit de la Londra 398 lire sterline 10", constituind partea mea din avansul asupra onorariului de la New-York pentru traducerea *Pădurii Spânzuraților*[75]. Să fie într-un ceas bun. Dacă ar avea succes în englezește, un succes real, s-ar putea să-mi revie și un beneficiu bănesc mai însemnat. Fanny are multă încredere. Eu n-aș putea proroci nimica. Depinde. Cărțile de război sânt iar la modă. Dar pentru mine *P[ădurea] S[pânzuraților]* nu e o carte de război, ci de suflet.

Legea teatrelor s-a terminat ieri și la Senat, fără alte modificări.[76]

Mirto a apărat-o cu un discurs frumos și abil.

Un incident cu Mavrodi. Și ăsta crede că mă poate șantaja. Îmi reproșează că am fost la Moși cu Eftimiu. Nu-mi permite, căci altfel schimbă macazul. Își închipuie că poate să-mi dea ordine. Tocmai de aceea am refuzat să-l mai văd. Asemenea prieteni, merci! De altfel pare că și Froda e un prieten de interes. Aud că e foarte plictisit, pentru că nu ia parale. Așa prietenie, halal!

Mugur îmi povestește câteva lucruri din agitațiile actuale în dinastia noastră. Regina Maria e în conflict cu prințul Nicolae, fiindcă ar vrea să îndepărteze pe col. Manolescu, socotit de ea trădător. Prințul Carol ar fi dispărut de trei zile din Paris. Poate să pice în țară. Generalul Condeescu[77] i-a spus să nu plece din București. A avut o convorbire cu Duca, care e alarmat că vine prințul Carol... Maniu ar fi stăpân!

Sâmbătă, 7 iunie 1930 [București]

A venit prințul Carol și deodată s-au răsturnat toate socotelile. Pe când scriam aseară, el debarca la Băneasa. Toată noaptea au fost conciliabule. Dimineața Mugur mi-a adus pe colonelul Condiescu,

care văzuse pe prinţul Carol. Sânt sute şi mii de presupuneri: guvern Prezan[78], guvern naţional, ocuparea poştei etc. Ediţiile speciale se succed.[79] După-amiazi s-a crezut că va fi şedinţa solemnă la Cameră. Discuţia: să fie rege, sau regent? Consiliu de miniştri în permanenţă. Maniu ar fi contra proclamării de rege, ţărăniştii pentru. *Dimineaţa* anunţă demisia guvernului. Apoi că a fost primită şi urmează să fie însărcinat Mironescu[80] cu formarea noului guvern. Mâine la 11 dim[ineaţa]. Adunarea Naţională se va întruni. Se va vedea.

Deocamdată, eu îmi pregătesc demisia şi-mi strâng catrafusele.

Miercuri, 11 iunie 1930 [Bucureşti]

S-a făcut. Avem un rege nou, Carol II[81]. Azi i-am trimis şi eu o telegramă omagială în numele scriitorilor. Duminecă Parlamentul l-a proclamat. La radio am ascultat jurământul, discursul regelui şi celelalte. Entuziasmul poporului e mare. Dar tot aşa a fost şi când a fost proclamat regele copil, devenit acuma voievod de Alba Iulia. Interesul general se îndrepta spre noul guvern. Nu putea fi altul decât tot al lui Maniu. Chiar acuma seara o ediţie specială spune că Maniu a fost însărcinat. Să vedem ce va ieşi.

Între timp, fireşte, toate stagnează. Am luat aseară masa cu soţii Eftimiu, iar mâine vor fi la noi la dejun. O prietenie foarte mare, dar cam interesată din partea cealaltă.

Luni am fost la Piteşti şi am cumpărat o vie de vreo cinci pogoane la Valea Mare, prin Banca lui Coandă[82], cu 220 000 lei, plus diferitele taxe. Prima mea proprietate şi poate locul de retragere.[83] Numai s-o văd plătită.

Sâmbătă, 14 iunie 1930 [Bucureşti]

Criza s-a sfârşit, după multe peripeţii. Maniu a refuzat întâi, a încercat Prezan şi n-a izbutit şi în sfârşit Maniu totuşi a primit.[84] La Muncă a venit Halippa. Azi dim[ineaţa] s-a prezintat. Răducanu şi-a luat rămas-bun cu mare mâhnire.

Plopeanu îmi spune, aflând de la Mavrodi, că regele va refuza să semneze decretul lui Eftimiu. Nu cred. Dar se aude iarăşi că mulţi îl lucrează pe unde se poate. Şi-a pierdut apoi pe Mirto şi Răducanu, care nu mai sânt în guvern. Dar Eftimiu e abil de-ajuns. Pe mine mă ucide cu prietenia. Ieri am mâncat cu ei la „Leul şi cârnatul", apoi la noi, iar acuma ne pisează să mergem la ei la ceai. Am dat o telegramă de urări regelui. Mi-a răspuns direct.[85] Vrem să organizăm un festival de gală sâmbătă seara.

Aflu azi de la Soare că până şi Dem Theodorescu e nemulţumit, că nu-i mai dau şi extra-parale, după ce-l ţin în comisia de cenzură şi într-o slujbă fără treabă, adică vreo 20 000 lei pe lună.

Duminecă, 15 iunie 1930 [Bucureşti]

Dimineaţa, cu ministrul Moldovanu, am deschis „Expoziţia copilului", apoi Schveiţer[86] şi Medrea[87], vizitat. Seara, la Ressu, planuri pentru casa de la vie.

Joi, 19 iunie 1930 [Bucureşti]

Acuma e la ordinea zilei refuzul regelui de a promulga legea teatrelor. Mavrodi a vestit-o mai de mult. Azi zvonul se intensifică. Eftimiu a venit după mine la preşidenţia Consiliului şi mi-a povestit că un aghiotant regal, francmason, i-a spus cum regele, azi-noapte la ora 1 şi 20, a declarat celor doi aghiotanţi ai săi că i s-a adus o lege a teatrelor, dar el nu-i dă drumul până la toamnă, fiindcă are anume planuri cu Opera etc. Se zice că i-ar fi fost sugerat acest gând de către Mavrodi prin colonel Condiescu.

Ceptureanu, care a fost cu legea la palat, spune că aghiotantul a dus-o regelui, care vrea s-o citească şi, îndată ce va isprăvi, o va da jos. A telefonat azi la Palat, dar încă nu ieşise. Va reveni mâine.

Mi se pare copilăros zvonul. Ar fi de o neseriozitate crasă.

Ieri am fost la Vaida şi azi la Lugoşianu pentru onorariile traducătorilor lui *Ion*[88]. Promisiuni bune.

În schimb n-am mai putut obține nimica pentru Berger, nici de la preșidenție, nici de la Banca Națională, nici de la Bercovici.

Vineri, 20 iunie 1930 [București]

Senzație: azi-dimineață, în Cameră, Nichifor Crainic a făcut o comunicare de înjurături la adresa mea, pretextând că am concediat pe niște scriitori care m-ar fi atacat la S.S.R. etc. Vaida m-a apărat cu mare căldură, și l-a pus la locul său pe iubitul meu coleg și fostul meu funcționar.[89]

Mi-a adus vestea la D.E.P. deputatul Mironescu[90], iar mai târziu dr. Mănăilă[91]. Iosif Nădejde îmi spune că a fost lamentabil față de execuția ce i-a aplicat-o Vaida, și fără posibilitate de replică[92].

În jurnalele de seară se resfrânge curios: *Viitorul* o etalează împotriva mea – Mavrodi adică a întors macazul.[93] Am să-l întorc și eu. Savel îmi telefonează că Crainic a vorbit pentru a vedea și în *Monitorul oficial* ocările la adresa mea, dar că Vaida a fost violent și că în *Dreptatea* se va reproduce stenograma lui Vaida.

Corneliu Moldovanu m-a vizitat rugându-mă să-l susțin să ia Premiul național. Voi face ce voi putea, mai ales dacă ar fi Crainic contracandidatul.

Sâmbătă, 21 iunie 1930 [București]

O convorbire cu Halippa. Vrea să se informeze asupra D.E.P. I-am spus despre situația Operei, a Teatrului Național, a legii. Răducanu i-a spus ceva că legea s-ar fi împotmolit la rege, ceea ce nu crede. Vorbim de Crainic. Îl înjur: țigan, murdar. Întreabă dacă vreau să-i răspund; refuz, nu stau de vorbă cu asemenea ipochimen. Ce-i cu cei dați afară?! Îi explic. Regret pe Jean Bart. El regretă pe Galaction, căruia i-a dat și permis[94]. Care-i situația la Teatrul Național? A lui Eftimiu în special? Îi spun tot ce a făcut rău Eftimiu, ce mi-a făcut și mie, dar și că poate fi bun. Să nu se ia după Șeicaru și alții la fel. Zice că nu numai Șeicaru, dar mulți alți oameni de treabă și de vază i-au vorbit rău, precum alții i-au vorbit

bine. Să chibzuim bine împreună, să-i propun eu şi el va face cum îi voi zice. El n-a hotărât nici să-l scoată, nici să-l păstreze. Ce voi zice eu, va face. Legea şi pe urmă voi discuta.

Condiescu îmi spune: a vorbit cu regele şi i-a arătat legea în sertar împreună cu altele. Îi va da drumul. Dar dacă va pune chestia Eftimiu? Asta va veni pe urmă. N-are decât să facă un semn, sau o aluzie, şi vom aviza. Întâi însă legea să iasă. A promis.

Eftimiu vine şi face o scrisoare-răspuns lui Crainic[95], pe care s-o publice în *Dimineața*. L-am lăsat.

Plopeanu îmi ocărăşte pe Mavrodi. Soare spune că tratează să treacă la *Adevărul*. Se socoteşte un fel de îndrumător al regelui. E cam nebun.

Cătunaru vine să-mi ceară ajutor.

Vineri, 27 iunie 1930 [Bucureşti]

Cătunaru îmi spune, acum două zile, o taină interesantă; de la un prieten al lui află că şapte scriitori au adresat regelui o jalbă împotriva mea, care însă a căzut în mâna aceluia şi, din admirație pentru mine, a făcut-o pierdută. Nu mi-a spus cine sânt, dar mi-a făgăduit să-mi comunice ulterior, spre a-mi cunoaşte oamenii.

Astă-seară Plopeanu intervine la mine din nou pentru Sinaia. Şi la urmă îmi spune: a fost astă-seară la Mavrodi, tot pentru chestia asta, şi după ce a terminat, față fiind şi Littman, a scos un plic din care a scos fişa mea, fotografiată şi mărită, luată de la Parchet, cu condamnarea mea din 1910 şi amprentele digitale. Asta are să i-o arate regelui, în audiența ce o va avea zilele acestea, spunându-i doar dacă acest om poate să fie în fruntea „Educației Poporului", iar dacă n-ar vrea să ia act, îl va sili s-o cunoască reprodusă în *Viitorul*. Astfel vrea să mă mănânce şi pe mine, căci pe Eftimiu îl socoteşte deja lichidat. Plopeanu, uimit, i-a spus atunci că nu se poate să facă una ca asta, față de mine, care numai servicii i-am făcut, etc.etc. La plecare Littman, întrebat, îi spuse că crede că nu va face-o. În orice caz, îmi spune ca să ştiu. El îi va mai vorbi zilnic şi speră că nu va face nimic. M-a prevenit însă, pentru orice eventualitate. Dacă i-ar spune totuş, regele l-ar întreba pe Maniu etc.

Iată noi perspective scandaloase. Noi motive să scriu romanul cu trecutul tenebros, ca să se sfârşească odată toate şantajele. Dar iată şi prietenii mei ce prietenie îmi arată. Adevărat este că n-am nici un prieten adevărat. Baremi de-aş isprăvi cu casa de la vie, să am unde să stau liniştit şi să lucrez. Degeaba, viaţa aceasta publică începe să mă oripileze!

Sâmbătă, 28 iunie 1930 [Bucureşti]

Am fost seara la un meci de box. În prealabil aflu că Soare, care a fost pe aici după-amiazi, i-a povestit lui Fanny chestia ce mi-a spus-o aseară Plopeanu cu Mavrodi. Desigur, i-a spus Plopeanu. Ceea ce înseamnă să se facă anticipat publicitatea necesară povestirei.

Duminecă, 29 iunie 1930 [Bucureşti]

O zi am lipsit din Bucureşti şi am fost liniştit, fără cancanuri, fără intrigi. Bogdaproste. Măcar de aş avea mai multe asemenea zile!

Dimineaţa am pornit la Valea Mare, la via mea, cu Fanny şi arhitectul Trifu[96], care şi-a făcut măsurătorile de rigoare spre a ne construi planul viitoarei case. Am mâncat în casa noastră, merinda noastră...

Miercuri, 2 iulie 1930 [Bucureşti]

Luni seara am avut la „Chateau Briand" o masă în cinstea lui Cezianu[97]. Numai vreo zece inşi. Simpatic. Cezianu s-a oferit să-mi fie la dispoziţie la Paris, oricât şi oricum aş dori. Am vorbit despre propaganda prin traduceri în franceză etc.

Ieri, ca şi luni de altfel, discuţie cu basarabenii pentru înfiinţarea unui ziar românesc, la care au luat parte Halippa, Negrescu, primarul Chişinău, Holban[98], prefectul jud. Lăpuşna, Gheorghiu, directorul cabinetului etc. Discuţia a continuat ieri la Halippa împreună cu Moldovanu şi Pelivan[99].

Azi o conversaţie mai lungă cu Cezianu. Îmi făgăduise de luni că-mi va mijloci o întrevedere cu regele, pentru a discuta chestia culturală. Acuma mă puse să fac cerere de audienţă, pe care a luat-o el, spunând că voi fi primit la sfârşitul săptămânii, sau la începutul celei viitoare. Mi-am exprimat dorinţa să fie şi el de faţă. Mi-a promis. Mi-a recomandat să vorbesc direct, fără floricele, fără fraze, să-i spun fără înconjur tot ce doresc. Ca puncte de reper mi-a indicat că regele se interesează mult de răspândirea culturii în popor, prin biblioteci, radio, cinema, conferinţe etc. Că are gândul să facă chiar un minister al culturii. Că vrea să adune toate fundaţiile regale subt o singură conducere şi că s-au pus două nume înainte: Nae Ionescu şi cu mine. I-am spus că negreşit lui Nae trebuie să-i dea întâietate, o merită pentru sacrificiile ce le-a făcut. Mi-a pus în vedere să nu mă lansez în privinţa lui Mugur, care e în dizgraţie, nu ştie din ce pricină exactă anume, dar cineva l-a înnegrit rău: că i-a făcut multe încurcături, că n-a fost constant, că s-a dat cu liberalii etc. Condiescu a încercat să-l îmbuneze, dar regele e încă dârz. Trebuie deocamdată lăsat. Mi-a mai spus că regele nu-l înghite pe Eftimiu, din pricina unor incorectitudini, şi deci să fiu prudent. Legea teatrelor o are în sertar şi a spus că vrea s-o mai studieze; cineva a băgat vreun fitil, poate Miţa Filotti cu vreun memoriu... Poate Mavrodi? Poate şi el, dar n-are nici o influenţă; dimpotrivă, regele e scârbit de atitudinea lui, deşi a avut grije să-i trimită, în timpul exilului, vreo trei scrisori linguşitoare. În sfârşit Cezianu spune să lucrez prudent, aşa încât să-l am pe rege ca un sprijin inebranlabil, orice ministru mi-ar veni.

Pe la ora 1 d.a. îmi telefonează Halippa, spunându-mi că regele va da drumul legii teatrelor săptămâna viitoare, căci în prealabil vrea s-o studieze. Halippa, pare-se, i-a propus să-i dăm toate explicaţiile eu cu Perieţeanu, ceea ce regele a primit. Îmi spune să iau contact cu Perieţeanu şi să cerem îndată audienţă. El pleacă la Chişinău pentru câteva zile. Şi el spune că regele e contra lui Eftimiu.

După-amiazi a venit acasă Eftimiu cu oferta lui Perlea pentru Operă.

De altfel, înainte de prânz am mai fost şi la Vaida de i-am lăsat traducerea germană a lui *Ion*. Mi l-a ocărât pe Crainic, fireşte, după ce eu i-am mulţumit pentru apărare.

Vineri, 4 iulie 1930 [Bucureşti]

Ieri avui emoţii. Condiescu mi-a telefonat că are să vie să-mi comunice ceva important. Cum Cezianu nu venise să-mi aducă răspuns despre audienţă, am început a bănui că s-o fi stricat ceva la Palat şi nu voi mai fi primit de rege. În vălmăşagul de intrigi şi cancanuri, nu m-aş mai mira de nimica.

Azi s-au clarificat lucrurile. Cezianu a venit şi mi-a spus că voi fi primit la începutul săptămânii viitoare. Fireşte, mi-a mai cerut câte ceva. Mai târziu îmi telefonează Perieţeanu că mâine la ora 4 d.a. vom fi primiţi împreună de rege, în chestia legii teatrelor. Să ne întâlnim însă în prealabil, ca să-mi spuie nişte lucruri pe care desigur nici eu nu le ştiam. Ne vom întâlni mâine la 3 d.a. la el, să ne sfătuim.

De altfel, după-amiazi am fost chemat la telefon de la Palat, de către un domn Manu. Nu m-a găsit. Zicea că revine mai târziu. În loc de asta am primit înştiinţarea scrisă de la mareşalul Curţii că voi fi primit în audienţă mâine la ora 4 d.a.

Acum nu mai ştiu: voi mai fi primit încă o dată pentru chestiile culturale, sau asta e răspuns la cererea mea de audienţă?

Sâmbătă, 5 iulie 1930 [Bucureşti]

Dimineaţa am avut şedinţă de consiliu la poştă, pentru a autoriza pe director să iscălească concesionarea telefoanelor. Pe urmă la D.E.P., primire de diversă lume, între care o delegaţie de artişti de la Operă.

După-masă m-am îmbrăcat şi la 3,1/4 am fost la Perieţeanu. Îmi spune ce-a aflat: că regele a fost influenţat de către Puiu Dumitrescu[100], prin intermediul vreunor teatraliste, la care s-a adăogat Manoilescu[101], care credea că e legea lui Madgearu. La

3,40 am plecat la Palat. Am fost introduşi în sala de aşteptare din stânga, unde mai era un colonel şi un civil. Am stat de vorbă între noi. Apoi a venit Drosu[102], care a întrebat dacă sântem pentru audienţă. Da. Mai târziu vine general Cihoski[103], însoţit de colonel Grigorescu[104]. Cihoski dispare în altă odaie. Colonelul ne roagă să avem puţină răbdare căci M[aiestatea] Sa mai lucrează ceva. Tot timpul i-e dat. Lucrează şi-n vremea mesei. Odinioară, când au servit împreună, M[aiestatea] Sa făcuse obiceiul să se amendeze cel ce citeşte la masă. Acuma ar fi momentul să i se amintească amenda.

Se face aproape patru. Tocmai ziceam că vom mai aştepta, că numai regele Carol cel bătrân era exact, ca nemţii. În clipa când bate patru, colonelul ne pofteşte la M[aiestatea] Sa.

Ieşim în hol, urcăm scara la etaj şi, în stânga, trecem printr-un salon mai mare, apoi la dreapta în unul mai mic. Înainte de a deschide uşa în dreapta, colonelul zice:

– Vă anunţ pe dv. şi intraţi îndată!

Deschide uşa anunţând:

– Dl. Liviu Rebreanu, directorul general al „Culturii Poporului"!

Intru. Regele s-a sculat de la biurou, mă întâmpină:

– Bine ai venit, d-le Rebreanu!

Îmi întinde mâna. Cât mine de înalt, zâmbitor, vesel, în haină albă, pantofi albi, mustaţa blondă tunsă englezeşte. Perieţeanu a intrat după mine. Colonelul a dispărut închizând uşa. Fiindcă n-a fost prezentat, se prezintă singur: Perieţeanu... Regele trece la biurou şi, în picioare, zice:

– E legea asta a teatrelor despre care mi s-a vorbit atâta rău, şi de artişti, şi de tot felul de oameni de cultură, încât am ajuns să cred că, de-aş sancţiona-o, s-ar face o revoluţie şi ar fi o catastrofă naţională. De aceea am vrut s-o cunosc mai bine înainte de-a iscăli, şi fiindcă n-am avut timp s-o citesc, v-am chemat pe d-voastră, ca s-o cercetăm împreună şi să vedem ce să facem cu ea.

Vorbeşte perfect româneşte, jovial, zâmbitor, foarte prietenos. Un exemplar îl avea pe masă şi-l luase în mână. Camera e mică, plină de cărţi. Biuroul încărcat, împodobit numai cu un vas cu crini trandafirii. Scoate din sertarul din mijloc al biuroului alte

exemplare ale legii, proiectul original şi cartea lui Perieţeanu: *Pentru artă*, şi le pune pe masă. Se aşează, continuând:

– Deci, vă rog să luaţi loc şi să citim împreună legea. Am vrut să-mi fac înadins o oră liberă, căci numai astfel pot ajunge s-o cunosc de-aproape. Luaţi loc!

Eu mă aşez pe un scaun în faţa biuroului şi mai departe; Perieţeanu lângă biurou. Amândoi sântem emoţionaţi. Regele observă emoţia noastră şi zice foarte jovial:

– Aşa. Şi acuma să-mi expuneţi întâi economia legii.

Perieţeanu cuvântează, spunând că va vorbi despre partea juridică, rămânând ca eu să dau lămuriri în privinţa părţii artistice. Zice că vechea lege era anticonstituţională. Regele zâmbeşte ştrengăreşte:

– Oh, oh!

Perieţeanu, mai emoţionat, explică. Spune despre procesele stârnite de vechea lege, de chestia Giurgea[105], pe care regele spune c-o cunoaşte, despre necesitatea unei administraţii bune, despre desfiinţarea Societăţii Dramatice, despre Casa de Pensii etc. Regele face câteva observaţii, când aude de concesiune:

– Dar Comedia Franceză care merge tot după decretul de la Moscova![106]

Înainte însă, vorbind în general, regele mai spusese:

– În orice caz, Operele n-au ce căuta aici. Chestia Operei e mult mai complicată. În loc să ai Operă proastă, mai bine o lună-două de spectacole de primul rang; iar restul banilor să meargă la muzică bună. De altfel, în chestiile astea voi mai avea eu de discutat mai pe larg cu d. Rebreanu, ca să punem lucrurile la punct. Eu m-am ocupat de chestiile culturale şi aş vrea să facem lucruri bune şi să ştiu ce se face...

– Într-adevăr, mai bine o stagiune scurtă, strălucită, de operă, decât spectacole mediocre multe, cum au fost până acuma...

– Au fost şi câteva mai bune, pe vremea lui Georgescu, dar în general, să recunoaştem, nu-i aşa d-le Rebreanu, Opera noastră e o ruşine!

– Cam aşa e, Maiestate!...

După ce Perieţeanu a perorat, destul de slab – în vreme ce regele se uita mereu la mine, şi zâmbitor, şi cercetător, ca şi când ar fi vrut să mă pătrundă, sau să-mi citească gândurile, a spus:

– Bine. Mărturisesc că explicaţiile d-tale m-au convins. Dar ca să fiu complect edificat şi în amănunte, să citim împreună şi textul legii!

Întinde textul lui Perieţeanu, care mai adaogă că cele expuse se află şi în expunerea de motive care, din nenorocire, nu se află la textul definitiv al legii venită spre sancţionare.

– De altfel expunerea de motive însăşi se găseşte în cartea d-lui Perieţeanu, care se află pe masa M[aiestăţii] V[oastre] – zic eu.

– Cartea da, dar n-am citit-o, căci n-am avut timp! zice regele zâmbind.

Perieţeanu începe să citească. Regele ia textul proiectului şi urmăreşte. Chiar la art. 1, întreabă dacă nu avem aici şi legea veche. P[erieţeanu] i-o dă. Când i-am spus eu despre cartea lui P[erieţeanu] a oferit regelui un exemplar spunând că e mai complect. La art. 2, observă că nu e textul definitiv în mâna lui:

– Este proiectul, Maiestate, care a suferit multe modificări.

– Care sânt teatrele cu vechime de 50 ani?

– Bucureşti, Iaşi, Craiova!

I se explică ce-i cu regiile autonome. El observă că comerţul nu se potriveşte cu arta şi, dacă la teatrele particulare poate fi vorba şi de comerţ, la cele naţionale nici într-un caz.

La compunerea Consiliului de administraţie, când e vorba de delegatul Academiei, întreabă:

– De ce membrul să fie din secţia literară sau istorică?... Istorică! V-aţi gândit desigur la Iorga, ca să vă scăpaţi de el!

Râdem cu toţii.

Mai încolo observă că delegatul Academiei nu va putea fi la toate teatrele, fiindcă nu există pretutindeni. Eu observ că poate să fie şi membru corespondent. Dar nu se află specificat aici. Zic că trebuie să fie la compunerea Comitetului de lectură.

– În orice caz, e o lacună aici! observă regele.

Când e vorba de jetoanele de prezenţă, întreabă dacă aşa a fost şi în legea veche. Răspund că n-a fost specificat, dar aşa s-au plătit totdeauna.

La art. 20, despre director, regele întreabă cine va fi numit director. Am înţeles că cine propune, şi răspund:

– Eu, Maiestate!

– A, vasăzică, d-ta reiai şi Teatrul?

– Nu, Maiestate, să mă ferească D-zeu, m-am săturat! răspund. Eu nu fac decât să propun pe directorul Teatrului!

– Şi pe cine vrei să propui?

– Maiestate, eu vă mărturisesc că aş dori să propun pe d. Perieţeanu!

– Foarte bine. Chiar aşa mă gândeam şi eu.

– Şi fiindcă e deputat, îl vom numi membru în consiliu, din partea ministerului şi delegat cu conducerea Teatrului.

– Să vă spun drept, plângerile toate se adresau împotriva lui Eftimiu, încât am impresia că opoziţia contra legii este şi din pricină că e considerată ca o lege personală pentru Eftimiu.

M-am sculat şi i-am spus:

– Da, Maiestate. Daţi-mi voie să vă spun că, dacă nu era Eftimiu la mijloc, legea ar fi trecut în 24 ore, fără nici o discuţie, fiindcă legea a fost socotită bună de toată lumea şi numai el i-a făcut rău, răspândind că se face pentru el, că are contractul în buzunar...

Regele aprobă. Perieţeanu citeşte mai departe. Deodată regele întreabă:

– Administrator cine este?

– Plopeanu – zic eu.

– Cine?

– Plopeanu!

– Nu e unul care a fost amestecat în afacerea Livescu[107]?

– Eu nu ştiu... Poate Perie...

Ne bâlbâim amândoi. Regele nu insistă. Perieţeanu continuă citirea. La cap. III, operaţii financiare, regele spune să treacă la art. 33. Aprobă articolul cu fondul de retragere a artiştilor. La cota din bneficii ce revine personalului, întreabă cum a fost legea veche:

– Numai societarii...

– Ei, vedeți?... În sfârșit!

Controlul financiar îl sărim. Îl interesează dispozițiile despre personal. Întreabă: unde e „Societatea Dramatică“? Perieţeanu explică că a fost desființată de mult etc. La numărul personalului întreabă de ce 25 femei?

– Pentru că în piese se întrebuințează două treimi bărbați și deci mai mulți bărbați ar trebui. În realitate însă se află totdeauna prea multe femei, fiindcă toate intervențiile pentru femei se fac...

Zâmbește și mormăie:

– Bine.

La foaia calificativă zice că și asta e un motiv de nemulțumire. Perieţeanu dă explicații.

Se citesc primele pasagii de la concesiuni, apoi trecem la Comitetul de lectură. Îi place modul de funcționare a Comitetului.

Se citesc dispozițiile artistice. Când aude de opere originale zâmbește:

– De unde să le luăm?

– Sânt vreo două...

– Vai de ele!

La art. 64, ca să nu se joace decât în limba română, protestează.

– E o greșeală. Cum adică, dacă vine o trupă străină strălucită, să nu poată juca la „Național“? Și încă în București are „Liricul“. Dar în provincie?

– Într-adevăr, Maiestate, a fost la Iași Wegener[108] și a trebuit să joace într-o maghernița. Dar nu se poate altfel, fiindcă se stârnesc scandaluri. Dacă ar juca o trupă nemțească la Cluj, ar fi îndată scandal...

– Dar dacă vine Cécile Sorel[109], să nu poată juca la „Național“? Nu-i păcat?

– Chiar a și fost, și a jucat la „Liric“!

– De altfel știu că prevederea a fost și în veche lege. Totuși, e păcat.

Regele mai observă că de ce să nu poată juca artiștii pe alte scene.

– Ca să nu facă concurență Teatrului Național. Azi trupele particulare sânt tari. Trupa d-nei Ventura are pe Bulfinski, Iancovescu...

– Dar, oricum, vara de ce n-ar putea juca?

– Dar vara se poate!

– Cu toate astea prohibiția e categorică!... Ş-apoi beneficiile?

– Fiindcă s-a abuzat de ele şi s-a scăzut prestigiul Teatrului. Au fost actori care în fiece an se retrăgeau. Numai Nottara s-a retras de vreo şapte ori...

Când vede totuşi dispoziția cu împrumutul actorilor zice:

– Da, dar e vorba numai de Teatrele Naționale.

Sărim restul capitolului până la condițiile de pensionare. De ce 57 ani? Fiindcă aşa e şi în legea actuală. Restul se sare până la dispozițiile finale. Se citeşte întreg art. 120 şi nu face nici o observație. La art. 122[110] zice:

– E foarte bine.

– Sânt numai doi, Maiestate, Nottara şi Gusty[111].

– Bine. Merită. Bieții bătrâni au fost fala teatrului nostru.

Nu mai face nici o observație. După citirea art. 125 se scoală.

– E bine. Am să sancționez legea. Să-i spui, d-le Rebreanu, ministrului d-tale, că-i voi da legea, dar să vie cu decretul pentru schimbarea directorului, ca astfel să pot da o satisfacție şi artiştilor. Poate să vie luni şi între celelalte audiențe vom termina şi asta. Aşa, şi vă mulțumesc.

Îmi întinde mâna. Periețeanu mai scormoneşte o carte de versuri şi i-o oferă. Îi mulțumeşte şi-i dă mâna. Îmi dă mâna din nou şi ies. Periețeanu mă urmează. Coborând, schimbăm trei vorbe. Ne înțelegem să-i fac formele luni, dar n-am ministru. Voi vedea mâine pe Lugoşianu, ca să fie înştiințat şi Maniu. Audiența s-a sfârşit la ora 5,25.

Şi iată cum d. Eftimiu, care a socotit că mă poate înlătura pe mine fără obraz, îşi primeşte răsplata.

La D.E.P. mă aştepta comisia teatrală. Am lucrat puțin cu Mugur. Am dat un interviu la *Brassói Lapok*[112].

Acasă seara am primit pe Lică Teodorescu[113] pentru turneul meu de conferințe. N-am aranjat nimica.

Impresie de la Palat: regele extrem de simpatic. S-ar părea că îl interesez. În orice caz, mă cunoaşte bine. Sentimentele lui faţă de mine nu le voi putea afla decât după audienţa viitoare particulară, când îi voi putea vorbi mai multe.

Duminecă, 6 iulie 1930 [Bucureşti]

Dimineaţa mi-a făcut o vizită Corneliu Moldovanu. Zice c-a fost desemnat de Mavrodi, Plopeanu, Şeicaru şi alţi asemenea matadori, să fie director la „Naţional“ şi ca atare trimis la mine să-mi ceară consimţământul. Fireşte, el nu vrea până ce nu-l va cere regele şi nu-i va ordona Vintilă[114]. I-am dat răspunsul cuvenit. Apoi că va candida la Autori[115]. L-am deconseiat, fiindcă eu vreau pe Sorbul. Atunci la „Critici“[116], ca să-l trântească pe Fagure.

Fanny îmi aduce de la Ressu ştirea că e o indignare generală împotriva numirii lui Perieţeanu. Aşa spune Dărăscu[117] şi Vlădescu[118]. Ţărăniştii toţi sânt pentru Eftimiu şi au pus pe Puiu Dumitrescu şi prinţul Nicolae să ceară regelui să-l menţie.

Luni, 7 iulie 1930 [Bucureşti]

Am fost întâi la Vaida. Nu se sculase. M-am dus la D.E.P., unde a venit Plopeanu, pe care l-am pus în curent cu ceea ce îl privea mai ales pe el. Apoi din nou la Vaida, aşteptare, plecare la preşedinţie. Aici mă ajunge Vaida. Vorbeşte de traducerea germană [a lui] *Ion*; îi spun despre audienţa la rege. Zice să-i spun lui Maniu şi despre Teatrul din Cluj. N-am putut sfârşi, căci l-a chemat Maniu. Herz mă întreţine: vrea [să fie] director la Craiova. Alexiu[119] vorbeşte despre afacerile lui Mezincescu[120]. Dr. Brandsch[121] îmi spune despre Crainic. Apoi mă cheamă Maniu. Îi raportez audienţa la rege, părerea regelui despre Eftimiu, cuvintele de despărţire, recomandarea lui Perieţeanu. E bun Perieţeanu? Afirm. El n-are nimic împotriva lui, dacă eu cred că e bun. Dar cum facem cu Eftimiu?! Nu e nevoie de nici o formă specială. Zice că nu trebuie să descoperim pe rege, chiar când îşi exprimă vreo dorinţă,

fiindcă altfel în două săptămâni s-ar sfârşi cu prestigiul regal. De-aceea e un guvern, ca să-l acopere. Întreabă dacă Eftimiu a greşit? A fost bun ori rău? Îi spun greşelile lui. „I-am spus şi eu să nu lase pe doamnă-sa să joace“. I-am mai vorbit scurt despre celelalte teatre şi de concesiile maghiare.[122] Apoi că regele vrea să mă mai vadă, ca să se întreţină despre cele culturale.

„Să-l ajutaţi: şi să-l serviţi, că e tânăr şi e bine să meargă pe căile acestea.“

La ieşire mă opreşte Cezianu, să-l aştept. Îmi spune fleacuri şi notează să întrebe pe rege dacă mai trebuie să cer o audienţă. Mâine îmi aduce răspunsul.

La masă Negrea povesteşte de la Colţoni[123] că regele s-a uitat urât la mine şi că l-a rugat pe Perieţeanu să primească direcţia, că i-a ţinut mâinile o jumătate de oră şi că, în sfârşit, a fost eroul audienţei. Desigur că sânt din indiscreţiile lui Perieţeanu.

Fireşte, evenimentele se înfăţişează totdeauna după sufletul omului. Privirea regelui am notat-o şi eu, dar nu mi s-a părut de ură. Evident că m-a examinat, dar nu mi s-a părut cu ură deloc, cel mult cu o curiozitate specială, şi chiar cu simpatie. Sau poate m-am înşelat eu? Se poate, la urma urmelor. Dar atunci de ce regele a spus că vrea să stea de vorbă mai de aproape cu mine? Ar mai fi un indiciu: Perieţeanu a spus de câteva ori că, în partea artistică, voi da eu lămuriri. Dar regele nu mi-a cerut. Adevărat că n-avea de ce, dacă s-a citit toată legea şi, la unele articole, am dat explicaţiile necesare. În sfârşit, poate că e şi vina mea că n-am luat eu întâi cuvântul, să dau explicaţii, şi nu m-am aşezat mai aproape ca să fi citit eu legea. Dar astea nu pot fi decât fleacuri. Dacă avea ceva cu mine, nu m-ar fi primit. Amicul Perieţeanu vrea să se umfle, evident. Eu n-am nevoie.

După-amiazi am fost la D.E.P. Am primit pe un gazetar de la Viena, căruia i-am dat un interviu. Am lucrat cu Sadoveanu[124] la concesiile ungureşti. Apoi a venit Perieţeanu, cu care am vorbit de faţă cu Sadoveanu. Zice că nu poate primi mai mult de trei luni. Să vie pe urmă Sadoveanu. Îngrijorare pentru Livescu. Să întreb pe Cezianu şi Condiescu. L-am trimis la Iunian[125] să nu fie vreo opunere de-acolo. Mi-a telefonat: i-a spus că trebuie să primească. L-a văzut şi pe Mirto, care i-a spus la fel.

Vineri, 11 iulie 1930 [Bucureşti]

N-ar mai fi interesant să însemnez retrospectiv toate întâmplările în amănunt: cu luptele de fiece zi ce se dau acuma pentru diferitele teatre şi opere, cu intervenţiile la mine mereu, persistent... Îşi dă seama toată lumea acuma că de mine depinde tot. De aceea şi târcoalele mai vii ale tuturor. Deocamdată Herz[126] iese cu ceva: l-am numit director la Craiova şi mi se arată deosebit de recunoscător. Vai, recunoaşterile acestea!

Duminecă, 20 iulie 1930 [Bucureşti]

Dacă însemnez numai lucrurile rele ce mă privesc, în legătură cu lumea din afară şi mai ales confraţii mei, este că mi se pare mai caracteristic pentru mersul vieţii însăşi. Cuvintele bune, întâmplările bune, în sfârşit toate bunătăţile sânt adeseori umbrite, dacă nu înăbuşite chiar şi numai de un rău mic.

Astfel, prin Herz, aflu cum mă vorbeşte Minulescu de rău: că mi-am dat milioane pentru *Ciuleandra*, că-mi plătesc traduceri în limbi străine, că mi-am cumpărat vie de multe pogoane etc.

Ceva interesant. Azi-dimineaţă m-am trezit cu scârnăvia de Dianu în minte şi, oricât am vrut să readorm, cu gândul mereu la el. Îmi aduceam aminte că m-a înjurat zilele trecute, mă enervam şi chibzuiam cum să-i aplic vreo sancţiune. În sfârşit mi-a adus ziarele şi iată o nouă înjurătură, un articol întreg de murdărie obraznică[127]. Mă hotărâi în mine să-l izgonesc după-amiazi de la S.S.R. Pe urmă mi-am zis că voi face-o numai în caz când mi se va părea că gestul meu va găsi ecou în ceilalţi, ca să nu mă expun altfel la un incident subt demnitatea mea. Compoziţia adunării a fost aşa încât n-am simţit atmosfera potrivită şi, cu toate că scârba era acolo, am socotit mai bine să-l ignorez.

Alegerile au mers după dorinţa mea, afară de Al. Hodoş[128] de la Cluj. Din pricina lui va trebui să anulez şi alegerea de la Iaşi.

Marţi, 29 iulie 1930 [Bucureşti]

De sâmbătă până azi am fost la Valea Mare, unde ne-am instalat o mică dar adevărată gospodărie. Prima mea proprietate reală.

Să-mi ajute D-zeu să trăiesc, să mă pot bucura puţin de ea. Evident că facem mereu planuri de viitor, cum s-o mărim, cum să schimbăm casa şi s-o înfrumuseţăm... Cât este, e foarte bine. Am un adăpost pentru orice împrejurare.

Am avut o nouă pană de maşină; ruperea axei planetare din stânga. A trebuit să viu la Bucureşti, să schimb piesa. Ieri. Am luat masa la „Modern", cu Plopeanu şi Vereşti. Între altele Plopeanu îmi spune, desigur nu fără vreo anume aluzie, că regele a chemat urgent pe Mavrodi în audienţă, de la Călimăneşti, pentru azi la ora 6 d.a. Că Puiu Dumitrescu a întrebat de el; i s-a spus că e bolnav la Călimăneşti şi totuşi i s-a dat telegramă să vie imediat. Mă gândeam pe urmă că Plopeanu îşi închipuie că Mavrodi poate să mă lucreze la rege, ceea ce m-am gândit şi eu. E cam ridicol şi cu lucrăturile la rege. Dacă ar fi ca regele să se orienteze după diferite lucrături, eu unul m-aş lipsi.

În privinţa filmului meu am primit ieri vizita bancherului Fessler. A preluat filmul, împreună cu o firmă de la Berlin, eliminând complet pe Berger. Să tratăm asupra dreptului de autor. Au convenit 5% din toate încasările din România. Am iscălit convenţie la tribunal. Pentru Germania să aranjeze 5% din toate licenţele, sau sumă fixă. Îmi va da curând răspunsul. Exploatarea filmului prin casa „Artistic-Film".

La 2 octomvre începe rularea aici, la „Capitol" probabil.

Marţi, 12 august 1930 [Bucureşti]

Adineaori am sosit, seara, de la vie, de la Valea Mare. Am plecat Vineri seara la Cernăuţi, unde am instalat Consiliul de administraţie, iar ieri am fost cu maşina la Craiova, în acelaşi scop.[129]

Vreau să însemnez doar o impresie pe care am avut-o deunăzi în legătură cu Iuliu Moldovanu, subsecretarul meu de stat. Făcusem reproşuri lui Halippa din pricina delegaţiei generale ce mi-a dat. Halippa mi-a dat mâna în semn că îmi acordă toată prietenia şi s-a scuzat că lui i s-a dat spre semnare delegaţia gata făcută, că poate să fie opera lui Moldovanu... Acum vreo trei zile i-am spus lui Moldovanu chestia. Mi-a răspuns că numai Cândea[130] are o

delegaţie mai mare şi a trecut peste reproşul meu cu un zâmbet dulce. De-atunci mi-am zis dacă nu cumva are ceva împotriva mea. Şi mi-am propus să clarific situaţia, să-i arăt că eu nu-s funcţionar şi deci nu e obligat să lucreze cu mine, căci eu plec imediat. Adineaori Bucuţa îmi telefonează că s-au încurcat lucrurile cu librăria de stat, din pricina lui Moldovanu, care susţine părerea lui Banciu[131] etc. Mi se pare curioasă atitudinea, când el a fost în curent cu toate lucrările pregătitoare.

Valea Mare, duminecă, 17 august 1930

Impresia cu Iuliu Moldovanu mi se pare c-a fost falsă. Ar fi fost într-adevăr excesiv.

De altfel o nouă complicaţie: citesc în ziare că Iulius[132] a fost arestat în legătură cu nişte fraude la o societate forestieră din Arad. Duşmanii mei cei mulţi desigur că nu vor întârzia să exploateze şi asta împotriva mea. E chiar ciudată întâmplarea. Îmi închipui cât trebuie să se vorbească în Ardeal. Pe mine însă nu m-au înştiinţat neamurile, nici măcar cu un rând. Deşi aş interveni, dacă ar fi nevoie.

Oare să fie la mijloc vreo înscenare? Iulius a făcut rău zgândărind afacerea de la Tg. Mureş. Când învârteşti combinaţii cu gheşeftare, trebuie să laşi acasă intransigenţa.

Pe mine fireşte că mă înjură mereu diverşi energumeni. Între care neobositul Callimachi, tip degenerat şi iresponsabil. Chiar într-o scrisoare murdară adresată lui Perieţeanu. Ceea ce mă poate aţâţa să scriu romanul cu gazetarii şi aşa-zişii intelectuali, în care se pot pune o serie întreagă de probleme în legătură cu viaţa noastră culturală. Gândul mă frământă mereu şi personagiile vii se îmbie.[133]

Joi, 21 august 1930 [Bucureşti]

Înainte de-a merge la D.E.P. am trecut să văd pe Purcariu[134] pentru locul de suplinitoare Rodica Gîrleanu. Până luni întreg serviciul profesional e suspendat, fiindcă se repară. M-am dus apoi

la Ghițescu[135] pentru băiatul lui Duminecă[136] de la Valea Mare și i-am obținut îndată numirea ca suplinitor în județul Teleorman. De-aici am mers la Comunicații pentru casa lui Ionel; Crișan nu venise la minister, deși era 10,1/2. Deci m-am dus repede la D.E.P. Acolo, firește, mă aștepta lume. Imediat a trebuit să primesc. D-na Filotti cu Timică Georgescu[137] și un domn Popescu, pare-se secretarul, delegația sindicatului artiștilor, cerându-mi să intervin la Primărie să fie utilizați membri de-ai lor la Ateneele Populare. Am admis, dar le-am făcut reproșuri pentru ușurința cu care eliberează carnetele de liberă profesie, invocând cazul actorilor ucraineni. S-au apărat și au acuzat soc. „Scena". Am pus să cheme îndată pe un reprezentant al acesteia. Mi-au promis un memoriu de justificare. Voi cere ambelor societăți o listă de membri și vom proceda la rectificări. Băluță[138] cu Al. Rally[139]; acesta vrea să lucreze la D.E.P., fiind el la Paris. Propune ca prin 7 000 franci lunar să facă o revistă franceză de cca 150 pg. Să-mi dea un memoriu și voi aviza. Îl va aduce la 2 sept.

Băluță vrea să vie să mă vază acasă, să-mi vorbească ceva.

În timp ce-i aveam pe ei, mi-au fost anunțați doi americani. Am întrerupt și i-am primit. Conduși de Mischonsniky[140] – doi directori ai lui „American Radio Corporation", Scenbok și Smits, veniți cu aparatele necesare să alcătuiască un program radiofonic în plăci de gramofon, de jum[ătate] oră, pe care să-l difuzeze în America prin cele 60 posturi de emisiune ale lor. Îmi cer concursul să alcătuiesc program caracteristic. Vor cuvântarea regelui, prințul Nicolae, prim-ministru Maniu, Mihalache și diferite cântece naționale. Promit.

Urmează restul în grup. D-na Ionașcu[141] urgentează ajutorul ce-l are acordat de patru luni. Un învățător Enescu de la Vaslui vine cu scrisoare de recomandație de la subsecretar de stat P. Andrei[142]. Să vie după-amiazi la 6. Un domn Ganea aduce un manuscris: *Cartea sfântă a vieții mele*, în versuri albe, despre care spune că e opera cea mai mare ce s-a scris. Vrea să mi-o citească. Să mi-o dea s-o citesc eu. O va pune la punct și aduce mâine. Lonyai, fotograful, examinează prețurile unei facturi ce i-am dat-o ca expert. Propune un album de fotografii ale regelui Carol. De acord. Un ovrei roagă

să-i rezolv o cerere de turneu; îi dau prelungire până la 15 oct. G.Nichita[143] cere să-l primesc detaşat la D.E.P. Opinez favorabil pe hârtia lui. Gavrilovici[144], chemat la mine, promite să plătească în patru zile datoria către soţii Vlădoianu prin o bancă; soţii sânt de acord. Bucuţa îmi aduce nişte hârtii; îi cer să vază negreşit pe Madgearu pentru Librăria de stat. Mateescu a fost la mine, imediat după Filotti, cu o cerere de ajutor pentru d-ra Creţoiu, din partea lui Popa[145], şi cu lista reducerilor de la articolele bugetare pe care urmează s-o revăd cu ministrul. Tot atunci şi Şahighian[146] pentru capitolul cinematografic; îl pun în contact cu Mateescu.

Dr. Voinea se plânge de eliminarea nevestei sale. Vine şi Froda, care-i dă ideea să fie detaşată de la Cluj aici şi la ianuarie angajată. Arghezi se interesează de serbările încoronării – un răspuns ce aveam să-i dau după ce voi vedea pe primul-ministru. La începutul lui Voinea vine unul Hociung[147], care vrea un ajutor şi apoi să fie angajat la D.E.P.

Camil Petrescu mă aduce până acasă şi-i dau piesa *Danton,* revăzută şi ciopârţită de mine.[148]

După-amiazi am fost cu Fanny la dr. Pandelescu pentru ochelari; am pierdut acolo mai bine de o oră. Apoi la D.E.P. la 5,3/4.

A mai fost înainte de prânz şi d-ra Cărăuşu[149] pentru angajament la Iaşi.

După-amiazi deci o scrisoare lui Pavel[150] pentru Ciocâlteu[151]. Din nou Mischonsniky cu americanii: să intervin la vamă să se simplifice formalităţile. Se face prin telefon. Le dau o scrisoare pentru colonel Condiescu, să le înlesnească audienţa la rege.

Bancherul Fessler[152] cu Gusti, proprietarul cinema „Capitol", îmi anunţă înţelegerea pentru rularea *Ciuleandrei*. Fessler singur îmi cere o favoare pentru un film; refuz.

Iar Voinea, iar nevastă-sa şi apoi poveste despre filmarea *Ciuleandrei* la Berlin[153]. Propune să intru într-o societate de cinema la Cluj. Vom vedea atunci acolo.

Între timp primesc pe deputaţii socialişti Lucian[154] şi Flueraş[155], care-mi cer ajutor pentru societăţile sportive muncitoreşti de la Bucureşti şi Cluj.[156] Le voi da. De asemenea două aparate radiofonice. Sânt încântaţi.

Înspre ora 8 vine dr. Moldovanu. Despre păstrăvi, despre atmosfera politică, despre atacurile concentrice împotriva ardelenilor, Vaida în special. Amărât. Pleacă mâine seară la Sovata. Să facem un „consiliu naţional al educaţiei naţionale", sub preşidenţia de onoare a regelui.

Trimis scrisoarea răspuns lui Stamatiad. Dat întâlnire mâine la 11 lui Sturza[157] cu Perieţeanu[158].

Vineri, 22 august 1930 [Bucureşti]

Crişan[159] a plecat în provincie. Merg la minister la ora 10 dim[ineaţa].

Tănase[160] cu chestia carnetelor de liberă profesie „Scena". Va face un memoriu. Vom cere lista membrilor şi vom revizui.

Sturza aduce o listă de piese pe care vrea să le joace la Naţional. Herz cere restul de bani din asigurarea Teatrului; îi dau contracte-tip. Buracu[161] cere bani pentru nişte atenee populare. Şahighian cu articolul cinematografelor. D-na Solomonescu cu orele de franceză la Muncă – să vie luni. Boerescu[162] referat pentru cluburile muncitoreşti.

Trec la Sănătate. Ministrul tocmai pleacă. În aşteptare de vorbă cu Voinea şi Froda. Aranjez cu ministrul câteva hârtii.

După-amiazi la 5,1/2 cu Buzescu, chestia Operei.[163] La 6 la poştă. La 7 cenzura filmelor.

A fost la masă Negulescu[164] şi Sorbul.

Valea Mare, duminecă, 24 august 1930

Caietul fiind acuma oarecum definitiv la Valea Mare, aproape fatal vine rezumatul unei săptămâni. Poate că e mai bine, căci astfel multe mărunţişuri se elimină de la sine, care altminteri, subt impresia momentului, ar fi înregistrate şi comentate.

Marţi am avut un incident cu Stamatiade. Era Froda la mine şi a stat cam mult. Într-un târziu, Vereşti îmi spune că afară Stamatiade vociferează. Să-l cheme îndată înlăuntru împreună cu toată lumea.

Şi el, de faţă cu toţi, îmi reproşează că de ce nu fac ore de primire, că de ce să aştepte ore întregi... L-am întrerupt sever că nu primesc de la nimeni morală; vine la mine cine doreşte şi are treabă; eu nu chem pe nimeni... A plecat imediat supărat. Mi-a trimis apoi o scrisoare de amărăciune şi imputări. I-am răspuns a doua zi, tot în scris, reproşându-i reproşul lui etc.

Miercuri ziua îmi spune Vereşti că a întâlnit la „Capşa" pe Sergiu Dan care vrea să mă vadă, fiindcă Romulus Dianu umblă cu o scrisoare a mea către Slavici prin care ceream să intru la ziarul *Ziua*[165]. Nu i-am dat nici o importanţă. După-amiazi însă Măciucescu îmi scrie şi apoi cere la telefon insistent să mă vadă. L-am primit seara la ora 9. După ce îmi vorbeşte de ale lui, îmi spune că Gregorian i-a arătat o scrisoare a mea, fotografiată, către Slavici. Gregorian zice că scrisoarea face sute de mii de lei. A copiat-o şi mi-a adus-o. Am impresia că se urmăreşte şantajul direct, iar Măciucescu e unealta inconştientă. I-am spus-o şi am refuzat categoric orice discuţie. Poate să publice orice, să înjure oricine, oricât şi oricum. Nu admit nici un fel de şantaj.

Pe urmă, până vineri seara, când am plecat, n-am mai auzit nimica.

Ceea ce nu înseamnă că scrisoarea nu se va publica.[166] Dar efectele nu mă mai interesează şi nici nu mă pot zdruncina.[167]

Evident că toate injuriile au un oarecare răsunet în public, dar un răsunet cu efect de trei zile.[168] Pildă a fost studentul de la Cernăuţi, care m-a interpelat direct pe chestia aceasta. Eu nu pot nimic, cel mult să polemizez, ceea ce însă cred că nu mi-ar folosi, ci m-ar coborî la nivelul insultătorilor. În roman însă sper să pun multe lucruri la punct.

Despre întâmplările de la D.E.P. am început un jurnal separat. Nu ştiu cât va merge.

Marţi, 26 august 1930 [Bucureşti]

Plecat de-acasă la 10; la Comunicaţii Crişan lipseşte; e în provincie. La D.E.P. întâi Bucuţa îmi povesteşte demersul la

Madgearu pentru Librăria de stat; negativ complect şi din principiu, fiindcă regiile dau proaste rezultate. Mme Gîrleanu vorbeşte despre suplinirea Rodicăi. Decretele s-au iscălit şi urmează să apară în *Monitor*. Trec cu Sorbul şi Şahighian la Sănătate, la Mateescu, pentru chestii băneşti, care se aranjează oarecum. În prealabil schimbasem articolul lui Todie[169] pentru o sumă acordată de Halippa. La ieşire Steriade[170] mă opreşte, intervenind pentru un violonist să fie scutit de taxe. Întâlnesc pe Ionel[171] cu revizorul Marinescu şi subrevizorul Mareş, pentru radio la Stoiceni. Din nou la Comunicaţii, unde însă nu fac nimica.

La 5 d.a.la biurou: Steriade, i se face hârtia dorită. Buzescu îmi vorbeşte despre chestia Operei, după ce Iancovescu îmi ceruse 5 000 lei, refuzaţi. Un domn Panaitescu, dirigintele corului de la biserica Creţulescu, cere să fie numit la Operă; refuz. Şerban, şef de cabinet [la] Vaida, cere concurs să tipărească operele tatălui său şi să se sporească leafa unei cântăreţe de la Cluj, logodnica lui. Acasă Reşii.

Miercuri, 27 august 1930 [Bucureşti]

Ies la 10, împreună cu Sorbul. Pe la Comunicaţii, unde Crişan se va întoarce. Dr. Pop[172], secretarul „Astrei“ Chişinău, vorbeşte despre chestiile culturale basarabene. Minulescu cu dezvălirea monument[ului] Săulescu; îi dau 5 000 lei. Bucuţa cu unul Vlădescu de la contabilitate. La Crişan: Mereuţă[173] şi un inginer. Iscălesc o *Ciuleandra* pentru Aurel Constantinescu[174] de la Berlin. Aranjez chestia Ionel.

La 6 d.a. şedinţă la Radio.

Seara Negrea vine din partea lui Plopeanu, spunând despre scrisoarea lui Gregorian cu Mavrodi.

Joi, 28 august 1930 [Bucureşti]

Ies la 9,1/2. La D.E.P. Bat la uşă. Deschide d-na Solomonescu. Apoi vine Vereşti. Primesc pe Tăzlăuanu[175], care vrea Teatrul Mic pentru Straja[176] regelui; îl deconseilez; îmi expune planurile Străjii,

care zice că are 60 000 membri. Între timp Vlădoianu cu hârtii şi Sbierea cu altele. Apoi d-na Solomonescu, pe care o amân pe mâine. D-na Voiculescu[177] vine cu Plopeanu. Despre turneul ei; să-mi aducă concediul. Plopeanu vrea adresa către finanţe.

Vine grămada. Fiul lui Streitman îmi prezintă pe un d. Iancu Klein[178], căruia să-i cumpăr o broşură antisemită – refuz. Unul Şerban[179], fost actor la Cluj, cere să fie reprimit acolo. Unul Golescu, fost regizor la Ventura, vrea să fie la Iaşi. D-ra Creţulescu de la Craiova se plânge c-a fost pensionată; să facă întâmpinare scrisă. Eugen Gaspar, director de teatru, cere 20 000 lei din garanţie. Mircea Rădulescu vrea ajutor 5 000 lei; să aducă iscălituri. Bucuţa să meargă Vereşti cu o ordonanţă la Popa, finanţe. Bălţăţeanu[180] cu Angela Luncescu[181] să-i dau o scrisoare către Ionel Teodoreanu[182]. Să vie după-amiazi. Dr. Reicher pentru propaganda în Basarabia; când se va întoarce Halippa. Cincinat Pavelescu[183] vrea permis C.F.R. Să facă hârtie şi să merg la Crişan.

Acasă la masă Negulescu. Am telegrafiat lui Puiu[184] pentru primirea Puicuţii de la Constantinopol[185].

După-masă vine Eftimiu, care spune că e aranjat cu regele şi caută să revie la Teatru. Să vorbim cu Maniu şi Iunian.

La D.E.P. ora 5,1/2 d.a. Mugur îmi vorbeşte despre rege; Lupeasca[186] ar fi în ţară.

Plec la 6,1/2 la „Royal Cord“ să-mi schimb cauciucurile .

La 7 de vorbă cu prof. Moldovanu: cultură, rege etc.

8h iscălesc [lui] Mircea Rădulescu ajutorul; dau scrisoare lui Bălţăţeanu. Acasă familia Sorbul.

Sâmbătă, 30 august 1930 [Bucureşti]

Nu-mi mai amintesc ce-am avut. Seara deschiderea stagiunii T. Naţional.[187]

Duminecă, 31 august 1930 [Valea Mare]

Azi-dimineaţă sosirăm aici cu Puia să vadă şi ea bogăţia aceasta a noastră de-aici. I-a plăcut mult, oricât ar fi aici de modest.

În afară de întâmplările oarecum normale din cursul săptămânii, trebuie să notez mereu diferitele faze ale urzirii împotriva mea, la care iau parte o serie întreagă de „colegi".

Într-o seară veni Negrea şi spuse lui Fanny de la Plopeanu tot... L-a trimis pe Negrea, fiindcă zice nu vrea să vie el totdeauna cu lucruri rele.

A doua zi, adică joi, a venit el pe la mine, la minister, şi mi-a povestit. A auzit când Mavrodi vorbea la telefon cu Gregorian şi i-a dat întâlnire la ziar. Bănuind o porcărie, i-a spus lui Mavrodi că nu e frumos ceea ce face, că se pune în contact cu asemenea escroc etc. Şi a aflat că Gregorian are o scrisoare a mea către Slavici etc. Mavrodi ar fi spus că cum poate fi directorul „Educaţiei" un om care a scris la *Gazeta Bucureştilor*[188], care a stat aici în timpul ocupaţiei, care şi-a dat sieşi 3 milioane pentru un film, când scriitorii şi actorii mor de foame etc. Că Maniu a luat în braţe pe un criminal pe care apoi a trebuit să-l abandoneze, de asemenea pe un dezertor... Că în sfârşit voi avea în curând mari neplăceri, fiindcă şi regele a fost pus în curent cu isprăvile mele etc.

Luni, 1 septemvre 1930 [Bucureşti]

La 10,1/2 la D.E.P. D-na Solomonescu, de care nu mai scap. Sadoveanu[189] şi Muşetescu s-au întors din concediu. (Asta a fost sâmbătă.) Avocatul Leonida Petrescu cu Horia Furtună intervin pentru un cinematograf la Timişoara. Eugen Gaspar vrea nu ştie ce.

La 6,1/2 convorbire cu Buzescu despre Operă.[190]

Seara premiera *Industrie şi comerţ*[191].

Marţi, 2 septemvre 1930 [Bucureşti]

La 9,1/2, cu Sorbul împreună. D-na Solomonescu, oh, m-a omorât şi încă n-am sfârşit! Sadoveanu raportează de la Iaşi. Mugur să mergem la ministru p[entru] funcţionar contabil. Claudia pentru ajutor soră-sa Dubert[192]. Furtună cu Leonida Petrescu p[entru] cinematograf. Inginer Mironescu p[entru] teatru Mielu

Constantinescu[193], T. Iorga[194], ziarist, îmi spune murdăria ce-a făcut-o lui Eftimiu. Nu-i mai ştiu.

La 5,1/2 directorii de teatru ungar cu diverse propuneri; Sadoveanu să facă decizie. D-na Filotti cu concediul şi turneul. Tănase cu comitetul „Scenei".

L-am întrebat pe Mugur în privinţa lealităţii lui Condiescu. Zice că e bun, dar nu absolut sigur. Totuşi să-l chem şi să-l întreb. Ceea ce voi face.

În aceeaşi zi a venit Maria Filotti pentru turneu şi, când i-am reproşat murdăria lui Mavrodi, mi-a propus şi m-a rugat să ne împăcăm. Chiar cu acest cuvânt s-a despărţit de mine.

Ieri a mai venit Camil Petrescu, îngrijorat, să-mi vorbească despre Gregorian: că are scrisoarea mea, pe care vrea să o publice... I-am spus să publice orice, indiferent, căci nu marşez la şantaj...

Acuma pregătesc o scrisoare pe care aş vrea s-o public în *Dimineaţa* şi *Adevărul*, în care dau o lămurire generală asupra biografiei mele şi asupra calităţii morale a duşmanilor mei. Nu ştiu încă dacă s-o public înainte sau după ce scârbele îşi vor împlini opera.

Am acuma teama ascunsă să nu mi se facă vreo porcărie cu prilejul dezvălirii monumentului Săulescu la Predeal, care va fi joi. Să fac un discurs mic şi frumos.

Vineri, 5 septemvre[1930, Bucureşti]

Aseară am sosit aci direct de la Predeal.

Marţi apăruse în *Curentul*... articol al javrei Dianu, subt titlul *Regele la monumentul lui Săulescu*[195]. Evident era ceva făcut înadins, pentru a-mi crea dificultăţi la Predeal. Loviturile împotriva mea se dau fără nici un fel de menajament, cu intenţia hotărâtă de distrugere... Miercuri au fost pe la mine mai mulţi: Perpessicius, Arghezi, Bucuţa, Furtună, Froda etc. Mugur vorbeşte despre „infamia" din *Curentul*. Am înlăturat chiar discuţia cu toată superioritatea, ceea ce de altfel era în consensul tuturor.

Totuşi în sufletul meu aveam mare emoţie. Marţi seara încercasem să-mi fac discursul şi n-am fost în stare. Parcă mă mai aşteptam la ceva rău. Acelaşi sentiment de altfel şi miercuri seara, când am stat până la 3,1/2 noaptea, de am terminat o cuvântare destul de bună pentru ocazie. Mai există încă un singur lucru în viaţa mea, care poate să fie exploatat în public: aşa-zisa mea condamnare; cel puţin pentru moment, şi ar trebui să vin cu explicaţii. Ei bine, nu m-aş fi mirat să se publice chiar în ziua când aveam să vorbesc în faţa regelui.

De altminteri miercuri am primit la D.E.P. vizita lui Eftimiu, care a venit înadins să mă pună în curent că şi eu am început să fiu lucrat foarte stăruitor la rege. Lui i-a spus un aghiotant francmason. I s-a spus regelui că sânt jidan, că eu am intervenit pentru jocurile de noroc la Moldovanu etc., fiindcă regelui nu-i convine că s-au admis jocurile de noroc la Sinaia. Apoi că regele e foarte îndârjit contra celor care au fost cu nemţii în timpul războiului şi deci se exploatează şi aceasta împotriva mea... El chiar îmi cere să merg cu el la Maniu, să-l prevenim că, dacă i-ar spune ceva regele, să fie în cunoştinţă de cauză... Fireşte, prietenia şi informaţiile lui Eftimiu sânt interesate, dar pot să conţină ceva adevăr. Mai ales că se pare că regele e foarte influenţabil.

În sfârşit aveam cred motive să am emoţie; nici nu m-am uitat în jurnale; de-o fi ceva, baremi să nu ştiu. Am plecat cu maşina, la 8,25′, şi am ajuns la Predeal, la monument, la 11,45′.

Am găsit în faţa monumentului pe Minulescu, Corneliu, Bucuţa, Camil Petrescu, Perpessicius etc.[196] După ce am privit puţin, am plecat cu toţii la restaurant, la masă. A venit şi Costăchescu. După masă m-am îmbrăcat la Minulescu la hotel şi am coborât.

La 3 a sosit regele şi a oprit la cazarma vânătorilor, unde îl aşteptam cu toţii. Acolo, în prealabil, schimbasem două cuvinte cu Condiescu despre Beza[196a]. Regele n-a stat deloc, ci a intrat, iar noi am trecut la monument. Pe la 3,1/2 a venit acolo şi regele, pe jos, muzica militară în frunte. L-am primit zicând:

– Maiestate, fiţi binevenit în mijlocul scriitorilor români!

Mi-a strâns mâna. De asemenea, prinţul Nicolae şi câţiva generali[197]. Am trecut în pavilion, unde s-a făcut o sfeştanie scurtă.

Pe urmă am coborât cu toții la monument. Regele a dezvălit monumentul, l-a privit puțin. Se adunase o lume imensă. Mă încurcasem și nu știam unde să mă așez ca să țin discursul. Regele mi-a zis:

– Rebreanu, Rebreanu, treci colea!

În fața monumentului și a lui, am citit discursul. Privirea lui era indiferentă. S-a uitat mai ales când am pomenit episodul cu el. Am fost întrerupt atunci de aplauze și aprobări. Când m-am adresat generalului, a luat poziție de drepți. Când am sfârșit, m-am închinat și am trecut mai în fund.

A răspuns general M. Ionescu, comandantul vânătorilor de munte. A mai vorbit unul în numele „Astrei" și ministrul Costăchescu. A răspuns regele prin câteva fraze.[198] Apoi regele a strâns mâna ministrului și a câtorva care erau aproape. Eu ajunsesem la spatele lui. A coborât. Vorbisem cu Condiescu să-i prezintăm familia Săulescu și pe scriitori. Nu s-a mai putut. Regele coborâse și pleca înapoi să asiste la sporturi. A fost și Cincinat Pavelescu.

M-am despărțit de scriitori și cu mașina am pornit mai departe, peste Brașov, spre Pitești și Valea Mare. Fanny mă întreabă dacă mi-a dat mâna regele la despărțire. Nu. Firește, i-am explicat că nu putea, fiind la spatele lui și fiind îmbulzeală. Dar mă întreb acuma dacă n-a făcut-o intenționat? Nu s-ar fi cuvenit oare să-mi dea întâi mie mâna? În sfârșit...

Și zic acuma să scriu totuși *Un trecut tenebros*, cu cele două episoade discutabile: „condamnarea" și „războiul"? Ar putea fi și o carte interesantă. În orice caz, ar pune capăt șantajurilor permanente. Dacă ar pune? Nici eu nu mai știu. Misterul în jurul vieții unui artist e necesar. Incertitudinea e totdeauna fecundă. Dacă n-aș fi acuma mare funcționar, care mă găsesc până la un punct în dependență de guvern și rege, firește nu m-ar interesa atâta șantajurile. Toate zgomotele ce se fac în jurul meu, chiar cele scandaloase, atrag atenția asupra operei și deci o promovează. Ca reclamă sânt deci prețioase chiar și dușmăniile canibalice.

Adineaori am văzut ziarele cu relatările serbărilor de la Predeal. A fost la cazinoul ofițerilor o recepție. Eu n-am putut lua parte,

fiindcă plecasem. Plecarea a fost intempestivă. Să nu fie socotită ca o nedelicateţă. Dar, cu cât mă gândesc mai mult, cu atât trebuie să mi se pară mai curioasă atitudinea regelui: cu mine ar fi trebuit să dea mâna cel dintâi, după terminarea cuvântărilor, fiindcă eu îi vorbisem întâi, eu reprezentam pe scriitori etc. Chiar dacă n-a făcut-o intenţionat, în orice caz n-a fost delicat şi deci eram în drept să nu mai stau la restul serbărilor, mai ales că nici nu mi se comunicase decât prin Minulescu că va fi şi o gustare, fără să mi se precizeze când va fi... Cu Condiescu va trebui să lămuresc şi asta, precum şi chestia faimoasei audienţe care nu mai vine, deşi i-am cerut-o prin Cezianu, cum de altfel mi s-a certificat când a întrebat un aghiotant dacă e vorba de o audienţă nouă...

Fireşte, toate astea sânt nişte lucruri atât de ridicole, când e vorba de un scriitor, încât nici n-ar merita să le notez aci, unde ar avea un loc mult mai demn atâtea gânduri de artă care mă frământă şi pe care le trec cu vederea mereu. Dar viaţa însăşi e atât de măruntă, cu obligaţiile ei stupide!

Duminecă, 7 septemvre 1930 [Valea Mare]

Am avut aici mosafiri pe Camil Petrescu şi pe Plopeanu cu d-ra Nina Măruţă[199]. Evident discuţiile au ajuns asupra înjurătorilor mei şi am aflat câteva lucruri interesante.

Camil îmi spune cum Sângiorgiu îi prezicea că are să mi se facă o manifestaţie la Predeal. Nu ştiu de către cine; probabil din partea regelui. De asemenea Corneliu Moldovanu i-a luat o întâlnire la „Piccadily“, întrebându-l ce atitudine socoteşte să ia, dacă acuma va începe iarăşi o campanie violentă contra mea, anunţându-l că a doua zi va apare un articol în *Curentul.*[200] I-a mai spus că el m-a îndemnat să-mi scriu amintirile, că el m-a rugat să plec în Moldova şi eu am refuzat, că el a fost mai mare ca mine şi totuşi nu m-am dus la o întâlnire ce mi-a cerut-o, că el de-abia are ce să mănânce etc. Camil de altfel mă sfătuieşte să public amintirile.

Seara la masă, fiind cu toţii, a venit vorba despre Mavrodi, a cărui atitudine faţă de mine toţi o condamnă.

Concluzie: am o sumedenie atât de mare de duşmani, cum nici nu-mi dau seama. În realitate aş putea zice că n-am decât duşmani şi toţi numai din pricină că am ajuns într-o situaţie morală şi materială atât de înaltă, încât îi supără pe toţi[201]... Nu-i de făcut nimic. Ar trebui să nu mai scriu, să nu mai am nici un succes, ca să mulţumesc pe amicii mei. Plăcerea asta însă mi-e imposibil să le-o fac.

Duminecă, 28 septemvre 1930 [Valea Mare]

Tocmai aseară am putut veni iar aci, din pricina tratativelor cu Opera şi altele. Chiar aseară am plecat direct de la întrevederea cu Maniu, la 8,1/3 seara, aducând şi pe dr. Nanu. Am tras întâi la Sorbul, unde am luat masa. Azi ne-am sculat târziu, am dejunat la Ionel, la Bascov, unde a venit şi Coandă, apoi ne-am dus la Gălăşeşti.

În răstimp de trei săptămâni, fireşte, au fost multe lucruri care ar fi meritat să fie notate. Dacă aveam carnetul la îndemână. Am să-l şi iau cu mine de-acuma, să rămâie la Bucureşti. La ţară să stea numai când voi sta şi eu mai mult.

Mai întâi o întâmplare curioasă. La o premieră, la „Naţional“, pe când stăteam în salonaş cu Ressu şi nu ştiu cine, intră Mavrodi cu Perieţeanu. Ne vedeam întâia oară de când a făcut ticăloşia. A venit drept la mine, foarte prietenos şi mieros, şi mi-a întins mâna: – Ce faci, dragă R.? – Bine, mersi. Atâta a fost convorbirea. S-au mai vorbit diverse, s-au schimbat replici indirecte... Aceasta l-a îndemnat probabil ca mai târziu să se intereseze, prin Plopeanu, despre chestia Operei. Iată duşmanii mei!

Mişu Arion, şeful de cabinet al lui Madgearu, un băiat foarte simpatic, ne-a cerut pe Puia. În principiu i-am promis-o, dar să-şi ia întâi el licenţa ca să poată fi asigurat.

Vremea cea mai multă mi-o iau tratativele pentru concesionarea Operei. A trebuit să văd de nenumărate ori pe primul-ministru, care nu se poate decide să o dea lui Georgescu, fiindcă are la spate liberalii. Pe de altă parte, Perlea umblă desperat, cu deputaţi şi alte mijloace, să o obţină el.

Într-o zi, aşteptând pe primul-ministru, am stat de vorbă cu Halippa şi cu Eftimiu, care i-a cerut ritos direcţia „Naţionalului“, ocărând pe Perieţeanu. Aşa a făcut desigur anul trecut şi cu mine.

Minulescu a intervenit la Halippa să fie numit în comisia de cenzură. Am opus un veto categoric. Celor care mă invectivează în spate, nu mai pot să le fac şi favoruri.

Tot atunci m-a rugat şi Vaida pentru o companie de operetă, despre care îmi vorbise şi Maniu.

Cu Iuliu Moldovanu am avut o convorbire interesantă deunăzi; mi s-a plâns de opoziţia ce o întâmpină la regăţeni.

Aseară iar am fost la primul-ministru împreună cu Halippa. I-am adus jurnalul spre iscălire pentru Georgescu. Ştiam că am terminat. Am luat-o d-a capo. O convorbire nostimă de peste o oră. Am spus categoric că afară de Georgescu altuia nu se poate da Opera.

Şi azi m-a vizitat Perlea cu un avocat să discutăm caietul de sarcini.

[3 octomvre] 1930, Bucureşti

A sosit Paul Morand[202] în Bucureşti, şi Gafencu cu Filotti mă rugară să facem o masă duminecă seara la „Cina“ în onoarea lui, cu vreo 20 scriitori. Am făcut acuma o listă după care să fie invitaţi scriitorii. Şi am început şi un *speach*.

Pe la 9 seara a venit dr. Nanu, care şi-a anunţat vizita, vestind că are să-mi comunice ceva foarte grav ce mă priveşte. A auzit la „Capşa“ pe Gregorian că iar are să mă distrugă. Umbla cu o fotografie, amprentele mele, şi spunea că va scoate o gazetă ca să le publice, că el a făcut să se desfiinţeze „Educaţia“, pe care Goga a vrut s-o păstreze. Fireşte, am spus că nu mă interesează, să publice ce vrea. Nu vreau să ştiu de şantaje.

Am stat apoi de vorbă până târziu despre lucrurile la ordinea zilei.

Sâmbătă, 4 octomvre 1930 [Bucureşti]

Azi-dimineaţă s-a sfinţit ambulanţa culturală-sanitară D.E.P. A fost general Condeescu, Iuliu Moldovanu etc. Pe urmă iar m-am dus la preşidenţie pentru chestia Operei.

Era linişte şi prea puţină lume, spre deosebire de ieri. V. Tilea[203] se afla la primul-ministru, apoi a venit Coltor[204]. Şeful de cabinet, Şerban, care însoţise pe Maniu alaltăieri la Sinaia, spune că, dimpotrivă, Maniu a venit foarte bine dispus, nu deprimat, cum spun ziarele. Ei nu ştiu nimica. În schimb, ziarele toate vorbesc despre criză ministerială sau chiar de regim. Toată lumea zice că Maniu pleacă.

Am intrat la el la 12,3/4 şi am stat o jumătate de oră.

Discutând despre chestia Operei, i-am repetat din nou că nu se poate să se concesioneze lui Perlea, care e încăpăţânat. Îmi spuse că i-a telefonat şi Costăchescu, spunând că Opera trebuie să fie în aceeaşi mână cu Filarmonica şi recomandând tot pe Georgescu. Se plânge că i-a spus destul de transparent să se retragă, dar nu pricepe. M-a întrebat de am mai vorbit cu Georgescu şi când i-am răspuns că i-a făgăduit 60 000 lei lunar ca şef de orchestră, a exclamat: „Bine, dar e nebun!“ La sfârşit zice că are să mai vorbească după-amiazi şi cu Costăchescu, iar eu să-i telefonez mâine dimineaţă. „Vă găsesc aici şi mâine, deşi duminecă?“ – Negreşit. Sânt aici şi seara, toată ziua, toată vremea...

După-amiazi n-am ieşit deloc. Fanny e bolnavă: gripă cu temperatură. Stau să fac micul discurs pentru Morand pentru mâine la dejun, la „Cina“.

Luni, 6 octomvre 1930 [Bucureşti]

Ieri n-am mai căutat pe Maniu. Cu zvonurile de criză, ce să mai umblăm cu fleacuri de Operă. La dejun, la „Cina“, am avut masa cu Paul Morand. Au fost numai 14 persoane, inclusiv Gafencu. Am ţinut totuşi un *speach* simpatic, cu care m-am căznit destul până l-am încherbălit. Morand e un tip simpatic, afabil, deştept, fără fasoane. A răspuns numai câteva cuvinte, scuzându-se că nu e orator şi povestind cum odată, într-o familie, a fost luat drept român. La sfârşit am mai rămas de vorbă cu Eftimiu, Froda, Sorbul, Minulescu şi Leopold Stern[205], care spunea că scriitorii români ar trebui să meargă la Paris, unde ar fi foarte bine primiţi de

toţi. Pe urmă am mers cu Sorbul şi Froda la Şosea, vorbind despre cele teatrale. Şi n-am mai ieşit toată ziua.

Azi-dimineaţă am văzut un film în recurs şi am aflat că Maniu e plecat la Sinaia. Ziarele făceau fel de fel de pronosticuri, iar *Dimineaţa* specială anunţă că regele a primit demisia lui Maniu şi că mâine va fi consiliu de miniştri.[206]

Fireşte, sânt fel de fel de tatonări: ce va fi? Pleacă şi partidul? Se face guvern de-al nostru, sau intrăm în haos?[207]

În orice caz, ce face regele nu e cuminte deloc. Pe ce se bizuie el dacă nici pe ai noştri, nici pe liberali nu? Pe Nae Ionescu sau pe Manoilescu? Nu e cuminte. Măcar de nu s-ar sparge în capul ţării toate astea; măcar de n-ar avea dreptate Vintilă Brătianu...

Marţi, 7 octomvre 1930 [Bucureşti]

În politică nimic nou nu se ştie. În general se crede că Mihalache sau Mironescu vor forma guvernul.[208] Alţii spun că în nici un caz nu vor continua naţional-ţărăniştii. Paul Prodan pariază că va fi ceva neaşteptat. Seara, o ediţie specială anunţă de la Sinaia că Mihalache a spus că Mironescu va face guvernul. Nu se poate pronostica nimica cu regele. Vom vedea zilele astea. În orice caz preparativele de plecare nu sânt deplasate.

Naşcu îmi povesteşte că regele are mari datorii în străinătate şi vrea pe Manoilescu la Finanţe, ca să i le plătească; că ar fi însurat cu Lupeasca. Vaida i-ar fi cerut o declaraţie în privinţa asta, şi de-acolo vine nesimpatia regelui faţă de Vaida.

De altfel, se pare că Maniu mai lucrează.

Tânărul Cicio-Pop[209] îmi şopteşte că nu e bine, că partidul sau guvernul stă, dar se pare că şeful pleacă. S-a obţinut prorogarea, dar şeful pleacă. Era acolo şi Iunian şi o mulţime de lume. Ernest Ene[210] vede situaţia în negru din pricina imposibilităţii de-a rezolva chestiile financiare-economice etc. Ralea e îngrijorat de *Viaţa Românească*. Mai erau Costăchescu, al cărui buget a fost crunt măcelărit, Vidrighin[211] etc. şi nelipsitul Perlea.

Am rămas tocmai la urmă şi îndată am chemat şi pe Victor Antonescu[212]. Maniu se vede că n-ar vrea s-o dea lui Perlea şi nu

ştie cum să scape din încurcătură. Aşteaptă un refuz categoric al lui Antonescu şi acesta o scaldă. Aducem şi pe Perlea, care insistă, insistă. Ar vrea să se schimbe caietul de sarcini şi Maniu profită de asta, în urma opunerii mele, să condiţioneze tot de acceptarea *tale-quale* a condiţiilor şi apoi chestia administraţiei. Şi sfârşeşte prin a pune în vedere că până mâine vrea să lichideze concesiunea. După-amiazi Perlea a venit din nou la mine să-mi declare că acceptă întocmai condiţiile şi că banca îi dă banii, adică garanţia. Şi iar vrea să fie mâine la Maniu.

Joi, 9 octomvre 1930 [Bucureşti]

Tot cu criza. Mironescu a fost însărcinat cu formarea cabinetului ieri, iar azi au fost convorbiri pentru alcătuirea listei. Nu se ştie încă nimic precis ce va fi. Se bănuieşte că vor rămâne cam toţi pe loc. Vom vedea mâine.

Aseară am fost la reprezentaţia trupei lui Reinhardt[213] de la „Josef Staats-Theater" – Viena. S-a jucat *Flacăra sfântă*[214]. Bine. Ansamblu bun.

Vineri, 10 octomvre 1930 [Bucureşti]

Am avut o întâlnire la D.E.P. cu Emil Haţieganu[215], profesor şi şeful organizaţiei din Cluj, în privinţa concesiei teatrului clujan. I-am spus de la început că contez pe sprijinul lui, precum contează şi Maniu, că vrem să păstrăm pentru noi citadelele artistice, că el va fi comisarul guvernului, cu decret regal şi salariu de vreo 15 000 lei lunar. A fost câştigat îndată. La auzul numelui Sorbul, m-a întrebat dacă cunosc oamenii şi merită încrederea mea. I-am răspuns că mi-e cumnat, un scriitor valoros, om corect şi invulnerabil, pe care am să-l ajut şi eu, luându-mi o responsabilitate morală. Mi-a promis concurs frăţesc în toate. Adăogai că aş fi vrut să-l asociez cu Pavel[216], dar am primit reclamaţii grave împotriva lui, pederastie. Mi s-a plâns şi el că e foarte grav, că într-adevăr s-ar putea întâmpla să se dărâme concesia din pricina lui şi ne-am compromite şi noi că am pus un imoral în capul unei instituţii de

cultură[217]. Va fi deci Sorbul singur, ajutat mult de el. Vom face tot gata, încât în decemvre să se ia în primire. Până se va face lucrul, totul rămâne absolut strict confidențial.

Îndată am plecat la preşedinţie. Am întâlnit pe Cezianu care ieşea de la Maniu. Mi-a reproşat că nu i-am răspuns la multe scrisori şi mi-a promis să vie să mă vază. Ne-am despărțit fiindcă mă chema Maniu. M-a întâmpinat:

– Acuma înțelegi pentru ce n-am vrut să rezolv chestia Operei şi am amânat-o atâta?! Nu puteam să las eventual pe Perlea singur, fără sprijin, în bătaia vântului. Eu ştiam că am să plec şi atunci Perlea rămânea în vânt, fiindcă regele vrea pe Georgescu, Mihai Popovici pe Georgescu, Madgearu să nu audă de Perlea... Dacă stăteam eu, fără să mă laud, din respect pentru mine ar fi tăcut toţi şi poate că ar fi mers lucrurile. I-am explicat şi lui şi mi-a spus că va merge la d-ta să abzică.

– Şi totuşi, d-le prim-ministru, eu am chibzuit asupra motivelor d-voastră şi chibzuind, într-adevăr, mi se pare că sânt înțelepte, şi n-ar fi bine să dăm din mână o instituţie aşa de importantă.

– Evident, dar acuma nu se mai poate. Eu nu-mi părăsesc prietenii şi nu pot să-i arunc în gura lupului. Apoi, între noi fie vorba, nu ştiu dacă Mironescu va putea ţine piept tuturor greutăţilor.

– Dar dumneavoastră vă întoarceţi la comandă în curând, aşa că...

– Asta-i altă socoteală. Deocamdată, eu plec în străinătate pentru câteva luni, să mă odihnesc.

– Vedeţi, tocmai şi pentru mine am venit să vă consult. Eu am stat pentru d-voastră. Şi n-aş vrea să rămân fără dumneavoastră, să am dificultăţi şi balamucuri. Căci a şi început să se spună că se desfiinţează D.E.P., că...

– Cine a putut spune aşa ceva?

– Ziare diverse, *Universul*, *Viitorul*[218]...

– Fugi cu glume d-astea. Îţi închipui d-ta că este posibil ca noi să ne desfiinţăm instituţiile create de noi? A d-tale e foarte importantă şi foarte utilă. Cum să treacă prin minte cuiva asemenea lucruri?

– Şi totuşi se spune...

– Fleacuri. D-ta stai la locul d-tale. Vei vedea ce ministru vei avea, probabil Voicu Niţescu[219], cu care ai să te înţelegi foarte bine, şi să-ţi vezi de treabă.

– Totuşi, fără d-voastră...

– D-apoi, dacă ai avea nevoie de ceva, d-ta nu ştii să scrii? Şi n-ai să găseşti mărci poştale? Vezi-ţi de treabă şi n-ai nici o grijă...

Îşi pregătise geanta. Citise o scrisoare a lui Vaida. Am ieşit împreună. Ne-am despărţit în hol, unde aşteptau diverşi deputaţi etc.

Sâmbătă, 11 octomvre 1930 [Bucureşti]

Noul ministru nu s-a prezintat azi. A plecat aseară la Cluj de unde se zice că se întoarce luni. Iată de ce n-am putut pleca la ţară, cum socotisem.

Dimineaţa am avut la minister vizita lui Froda, care-mi vorbeşte despre Operă, şi dr.Voinea, care vrea să-şi reangajeze nevasta la „Naţional".

Mai târziu a venit şi Perieţeanu, spre a se stabili forma angajamentului prealabil.

Din discuţii e de reţinut cea privitoare la desfiinţarea D.E.P. Voinea îmi spune şi mă sfătuieşte să mă ocup eu puţin de asta, altfel mă pomenesc cu desfiinţarea făcută. Refuz să mă amestec, căci ar avea aerul că mă preocupă soarta mea. Venind şi Mateescu, aflu amănunte: aseară, comisia bugetară a hotărât cvasidesfiinţarea sau mai curând întoarcerea la Instrucţie, împreună cu Artele. Toţi au fost contra. S-a şters chiar personalul bugetar. Vor să reducă subvenţiile Teatrelor Naţionale, au omis Opera, au tăiat de tot cinematograful, au lăsat numai două milioane la Radio, au suprimat art.192... În sfârşit, ar fi un fel de harcea-parcea. Am trecut la Moldovanu, care pleacă. Se arăta foarte amărât şi îngrijorat. Nu crede totuşi să îndrăznească a desfiinţa. Îmi spune însă de la Leucuţia[220] că regele ar fi contra; ce zice Cezianu? Dem Theodorescu ar fi auzit că comisia de cenzura filmelor trece la

Instrucţie la ianuarie. În sfârşit, un fel de campanie concentrică împotriva Direcţiei, ca totdeauna.

Să reţin şedinţa cu comitetul Criticilor Dramatici pentru organizarea reprezentaţiei de gală. N-am primit injoncţiunile lor cu *Înşir-te mărgărite*[221]. Voi face eu însumi programul. D-na Eftimiu intervine în favoarea soţului ei... mă omoară cu declaraţiile. Soţul ei vine din partea lui Moldovanu pentru organizarea Direcţiei din minister.

Ieri, vineri, o întrevedere cu Brădişteanu, care-mi expune situaţia Operei, chestia reorganizării ministerelor.

Joi mi-a citit Voiculescu[222] o piesă interesantă.

Azi, Froda vine cu o afacere a teatrului „Liric". S-o vedem.

Sper însă în energia lui Haţieganu, care nu poate permite să se comită asemenea măgărie împotriva chiar a lui Maniu. De altfel, chestia voi pune-o eu şi lui Mironescu şi lui Mihai Popovici.

•

Miercuri, 15 octomvre 1930 [Bucureşti]

Fiindcă Haţieganu a plecat la Cluj şi aflai că se va întoarce de-abia miercuri, am plecat şi eu la Valea Mare duminecă şi m-am întors aseară.

La ordinea zilei mai cu seamă chestia desfiinţării D.E.P. Încă de la Piteşti luasem întâlnire prin telefon cu Cezianu. Şi l-am văzut la 3,1/2. Fireşte, aceeaşi chestie. I-am spus ce-am vorbit cu Maniu. Mi-a arătat un buget dat lui de Gomoiu[223] şi Iuliu Moldovanu, ca să ceară avizul regelui. I se pare şi lui idiot. Va întreba pe rege şi-i va propune să mă cheme pe mine pentru explicaţii. M-a rugat să numesc pe frate-său în comisia de cenzură în locul lui. Mâine pleacă la Sinaia şi vineri îmi va aduce răspuns.

Dimineaţa, la D.E.P. multă lume. Dr. Voinea a venit pentru nevastă-sa, cu Froda, apoi Plopeanu, apoi Perieţeanu. S-a hotărât să se facă. Am trecut şi pe la Petrovici[224], care de asemenea a făgăduit. E teamă că se va fluiera la *Femeia şi paiaţa*[225], instigaţia lui Eftimiu. D-na Buzescu mă roagă pentru soră-sa[226].

Camil Petrescu m-a vizitat acasă. Evident, iar cancanurile cu scriitorii: că nu-i primesc, că-i jignesc şi în sfârşit că vrea bani să-şi plătească chiria. Mi-e o scârbă infinită. Nici să nu mai aud parcă de asemenea colegi.

Joi, 16 octomvre 1930 [Bucureşti]

Am trimis ieri o felicitare regelui. Azi a fost pauză generală. Numai după-masă am avut consiliu la casa pensiilor, şi d-na Venera cu piesa ei de corectat.

Cezianu îmi spune că se exagerează inutil lucrurile. Nu e vorba să reducă subvenţii, nici să desfiinţeze Opera. Se vor face reduceri la celelalte capitole, la unele mai ales, şi mai cu seamă la personal. Dar încolo nimic. Regele a dat ordin lui Ilasievici[227] să mă noteze pentru audienţă îndată după manevre. Deci, să intervin atunci la mareşalat şi să ştiu că regele mă va ruga să am în grijă pe Ventura.

Seara am fost la *Femeia şi paiaţa*. Nu mi-a plăcut.

Duminecă, 19 octomvre 1930 [Bucureşti]

Ieri d.a. am plecat la Valea Mare de unde am sosit adineaori. Am luat şi pe Cătunaru ca expert viticol.

Ieri dimineaţă am aşteptat pe noul ministru, care însă a venit târziu de tot. I-am prezintat pe câţiva scriitori de la Direcţie, apoi am vorbit cu el despre Operă[228] şi despre zvonurile desfiinţării D.E.P. Mi-a cerut un raport amănunţit despre programul şi realizările noastre, ca să poată susţine cu tărie tot. Va reveni miercuri.

Luni, 20 octomvre 1930 [Bucureşti]

Nimic deosebit altfel. Seara am văzut un bun film cu Jannings[229], şi la întoarcerea acasă am găsit o mulţime de gândaci albi în hol, pe covoare. Parc-ar fi un semn rău.

Marți, 21 octomvre 1930 [București]

Cu prilejul comitetului S.S.R. de azi am mai aflat câte ceva... literare. În *Gândirea* mă înjură Crainic birjărește.[230] Nimic deosebit.[231] Când i-am tăiat ghearele de subvenție, nici nu se poate altfel. Dar în același număr colaborează Mihalache Dragomirescu.[232] Asta e într-adevăr fenomenal. După ce l-a insultat atât de trivial de la obraz, în plin banchet, Crainic poate apărea la braț cu Mihalache. E culmea moravurilor literare.

Stamatiad îmi povestește că am în Mihalache un dușman, nu numai pentru ce i-am făcut lui, dar fiindcă îi persecut elevii talentați. S-a țicnit bietul om.

Corneliu Moldovanu vine cu o scrisoare a lui Gregorian, grosolană pentru mai toți membrii din comitet. În ea e însă un pasagiu în care demască pe Minulescu, arătând că împreună au pus la cale porcăria de la S.S.R.

Mă gândesc că n-ar fi rău să-mi creez o rubrică literară săptămânală la *Dimineața*. Firește, invitația ar trebui să vină de la ei. Să vedem!

Miercuri, 22 octomvre 1930 [București]

Nimic. Bogdan Varvara îmi cere o nuveletă p[entru] revista *Excelsior*.[233]

Sâmbătă, 25 octomvre 1930 [București]

Mereu chestia desființării Educației. Bucuța o știe de la Ghiulea[234], chiar președintele comisiei bugetare, care i-a spus categoric că s-a desființat și nu se mai poate reveni. De altfel, un prieten comun îi spune că însuși Iuliu Moldovanu ar fi declarat că s-a desființat definitiv. Alții, că trece la Instrucție. Azi, Mugur mă vestește că Jean Bart a auzit de la o funcționară contabilă că consilierul financiar a fost chemat de Costăchescu să-și dea avizul asupra bugetului „Educației". I-am spus toate astea lui Hațieganu, care a declarat că ministerul rămâne așa cum este și mi-a spus să

fac bugetul împreună cu Mateescu şi Brăneanu[235], cu care într-adevăr am lucrat aseară, operând o reducere generală de 15%. Mugur i-a scris lui Cezianu să intervină din nou la rege. De la cei doi financiari am aflat cu câtă pasiune s-a ciopârţit în comisia bugetară D.E.P., cum Gomoiu şi Demetrescu[236] au fost de acord, ce au lăsat din tot ce avusesem, adică mai nimic...

Sânt curios ce va ieşi. N-am putut vedea pe Mironescu încă, să vedem ce zice şi el, precum şi Mihai Popovici. La urma urmelor, n-ar fi de mirare să se facă şi acest afront lui Maniu.

Mă bate gândul să scot o revistă lunară; o poliţă literară, pentru diferite răspunsuri şi caracterizări de „prieteni".[237]

N-am putut pleca la vie din pricina filmului *Ciuleandra*, a cărui premieră se anunţă pentru miercuri. Sânt în multe tratative pentru drepturile de autor care aş vrea să fie cât mai substanţiale.

Marţi, 28 octomvre 1930 [Bucureşti]

În fond, zilele acestea discuţiile şi preocupările mele privesc chestia D.E.P.: se desfiinţează sau nu? Circulă felurite zvonuri. Între altele aud azi că ar fi fost o întrunire la Instrucţie a celor trei secretari-generali pentru D.E.P. Cândea nu mi-a spus nimic; a rămas ca să fac bugetul pe baza unei reduceri de 15%. Ministrul îmi spune de asemenea să redactez bugetul în înţelegere cu Cândea. De altfel, l-a exoflisit pe faimosul controlor Brăneanu.

Miercuri, 29 octomvre 1930 [Bucureşti]

Astă-seară e premiera *Ciuleandra.*[238] Eu am văzut-o alaltă-seară, după spectacolul de la Ventura[239]. Şi n-am fost deloc mulţumit. Nu e la ce m-am aşteptat, nici măcar ca fotografie. Scenariul complect idiot; nici o scenă dezvoltată ca lumea. Regizorul absent. Peisajele de câlţi, infecte. Nici un amănunt de adevărată artă. Interioarele mediocre. Muzica de o banalitate revoltătoare. Sincronizarea alandala. Jocul artiştilor nul. Dialogul imbecil şi spus de oameni care nu ştiu nici să vorbească... În sfârşit, am fost decepţionat. Nici

măcar cuvântul că e mai bun mult ca tot ce s-a făcut până azi românesc nu mă încântă. De aceea şi vreau să tranşez cu ovreii la sumă fixă. N-am nici o încredere că ar putea merge în străinătate. De aceea nu m-am dus nici la reprezentaţia de gală, deşi se pare că a avut mare căutare, cel puţin după marea cerere de invitaţii ce mi s-a făcut toată ziua.

Am primit azi după prânz vizita lui Orchis[240] pentru timbrul sinistraţilor. Apoi Tănase cu Vlădoianu pentru aranjamentul conferinţelor mele în ţară.

Joi, 30 octomvre 1930 [Bucureşti]

Efectul premierei *Ciuleandrei* a fost nenorocit.[241] Mi se spune că a fost mare indignare, că mai mulţi ziarişti prieteni au promis să mă atace violent. Au venit băieţii mei să mă anunţe amical cât de mare a fost căderea. Fagure era cel mai indignat şi a promis să ducă o campanie teribilă contra filmului etc.

Sânt atât de plictisit, că-mi vine să las toate baltă şi să mă duc la ţară, să-mi văd de scrisul meu şi să nu mai cunosc pe nimeni.

Bilanţul de azi: Tican mă vesteşte că vor să continuie campania contra mea pe chestia filmului, că se vorbeşte chiar să puie pe studenţi să manifesteze; el însă vrea să facă pace şi să ajungă chiar să laude părţile frumoase. Să se învoiască cu Fessler. Camil Baltazar mă anunţă că la *Vremea*[242] s-a hotărât o campanie oribilă contra mea, cu fotografii şi altele, care l-ar pune pe el în situaţia să plece de la revistă; că pricina înjurăturilor este că eu n-am ajutat *Vremea*, deşi are greutăţi etc. La plimbare cu asemenea propuneri. Mă roagă să intervin cel puţin la ovrei, să le dea şi lor ceva ca să fie obiectivi cu filmul. Să vorbească cu Fessler despre asta. La 6 d.a. l-am şi pus în contact. Un ziarist Niculescu, de la *Epoca* şi *Omul liber*[243], vrea declaraţii de la mine în jurul *Ciuleandrei*, spunând că prin redacţii se vorbeşte că eu am împărţit subvenţia cu Berger, şi altele asemenea. L-am cam repezit, dar a plecat sperând că va lua şi el ceva. Fessler îmi spune că a aranjat cu Fagure – 50 000 lei.

Duminecă, 2 noiemvre 1930 [Bucureşti]

Nici nu se putea ca din filmul *Ciuleandra* să nu iasă scandal. Fiind vorba de mine, nenumăraţii duşmani ai mei au apărut prin toate colţurile de jurnale-revolver, căutând mai ales să şantajeze.[244] În frunte *Curentul*, fireşte. Concesionarul filmului, împreună cu directorul cinematografului „Capitol", bănuind că vor trebui să se aranjeze, s-au dus la Şeicaru. Ţiganul i-a primit furibond, îmbătat, alergând de ici-colo prin odaie, răcnind şi frecându-şi mâinile: „Slavă Domnului că mi-aţi căzut în mână! D-apoi, cu ce credeţi voi că ţin eu jurnalul? Bani, măi, bani mulţi!" etc. A fost un acord de armistiţiu. A doua zi a apărut doar o notiţă. Ziua următoare nimic, în aşteptarea francilor. Azi însă îmbătarea continuă cu un articol al onanistului şi altă notă cominatorie către preşedinţie.[245] *Lupta* bătrânului escroc Fagure cam la fel. Acolo tratativele au început de la 500 000 lei şi au coborât până la 150 000. Nu s-a ajuns însă la învoială. Aseară, Fessler îmi spuse că a intervenit ca mijlocitor Conitz[246]: va publica pe de o parte un articol în *Dimineaţa*, laudativ, şi va lucra la *Lupta*...

Pe când scriam aici mi-a căzut pe mână un păianjen mic. Am căutat să-l arunc. S-a agăţat de mână. L-am gonit totuşi. Târziu, mergând la baie cu o carte în mână, păianjenul a reapărut pe marginea cărţii... Un semn?... Să vedem ce!

Luni, 3 noiemvre 1930 [Bucureşti]

Ce curios se petrec toate în viaţă! De unde până deunăzi legam atâtea speranţe de filmul *Ciuleandrei*, azi vedem numai amărăciune şi întristare. Toată haita de şantajişti aleargă să exploateze mediocritatea filmului, mă improaşcă cu noroi şi, mai presus, îmi provoacă o agitaţie sufletească.[247]

Joi, 6 noiemvre [1930, Bucureşti]

Azi am avut audienţa fixată la rege. De câteva zile mi-am adunat toate datele posibile, ca să am o documentare complectă. M-am sculat la 6. Trenul însă pleca de-abia la 8,1/2.

În gară şi în tren am întâlnit pe Madgearu cu Potârcă, Franasovici[248], Bucşan[249]. La 11,1/4 Sinaia. Am pornit pe jos şi am poposit în restaurantul „Caraiman", unde mi-am mai revizuit materialul, şi apoi am citit şi mâncat până la 1,1/2. Franasovici îmi spune că şi el are audienţă la 4,1/2. Am stat prin gară şi apoi, la 3,1/4, am ajuns cu trăsura la castelul Foişor. Col.Condiescu era de serviciu. În sala de aşteptare Madgearu şi un general francez Duval. Peste un răstimp e introdus generalul. Convorbirea în trei vreo zece minute. Madgearu îmi spune că el are vreo trei sferturi de oră de lucru, şi se pregătea să intre. Condiescu însă vine să mă cheme pe mine. Mă anunţă: Domnul Liviu Rebreanu.

Regele era în civil: sacou gris. Se scoală de la biurou şi, întinzându-mi mâna:

– Bine-ai venit...

– Să trăiţi, Maiestate!

– Ei, ce veste aduci, d-le Rebreanu? Desigur, cu bugetul?

– Şi bugetul, negreşit, Maiestate, dar mai înainte de toate aş vrea respectuos să rog pe Maiestatea Voastră să acorde sprijinul simţit al Maiestăţii Voastre acestei instituţii, căci numai aşa va putea într-adevăr dăinui şi progresa.

S-a aşezat în colţ pe fotoliu.

– Fireşte că aveţi sprijinul meu... Ia loc, te rog.

Aprinde o ţigară. Eu îi ofer foc cu bricheta.

– Mulţumesc... Vreau însă [să] cunosc de-aproape tot ce aţi făcut, ce aţi lucrat. Evident, nu-mi trebuiesc lucruri mari, fiindcă în materie de cultură rezultatele nu sânt imediate... Şi mai întâi, ce buget aţi avut voi?

– A fost circa 160 milioane...

– Ei, va trebui să fiţi amputaţi şi voi!

– Dar trebuie să vă gândiţi că de-aici, 120 milioane sânt teatrele... Întreaga direcţie nu costă mai mult ca Opera...

I-am citit rezultatele serviciului propagandei, apoi pe celelalte.

– Foarte bine... Acum, programul de viitor?

I-am citit. Mulţumit. I-a plăcut *Boabe de grâu*[250], că e foarte frumoasă. Cine o face? Bucuţa? Da. *Vatra*[251] n-a văzut-o, dar e de acord. Mai târziu revine, dacă a apărut aievea. Trebuie să i-o trimit.

Cine a făcut *Cartea misionarului*? Voiculescu şi Mugur. Da. Sânt foarte pricepuţi în astea. Despre Săptămâna poeziei ştia că a reuşit foarte frumos. L-au interesat corespondenţii culturali. Se interesează cum merge Legea teatrelor. I-am dat explicaţii. Îl interesează amănuntele organizării spectacolelor. Proiectul de lege să i-l aduc să-l discutăm împreună. Îl interesează ce s-a făcut la Educaţia Fizică şi Turism şi e mulţumit... În ce priveşte revistele zic:

– Trebuie negreşit să facem ceva pentru cele mai de seamă, altfel mor şi ar fi ruşine.

– Perfect, dar cum spui, numai celor adevărate.

– *Viaţa Românească*, *Gândirea*, *Convorbiri*...

– Da. Nu se poate să se arunce banii la toate ciupercile, cum s-a făcut că s-au dat 127 milioane pe fleacuri fiindcă a cerşit cineva...

E foarte bucuros de editarea cărţilor „Ţara noastră“[252]. La teatrul sătesc vrea mai curând o trupă bună, cu artişti de la Teatrele Naţionale; nu vicleimul. E contra teatrului de păpuşi. E contra corului ceremonial.

– De ce să mai faceţi un cor când avem trei bune: „Cântarea României“, „Carmen“ şi „Zorile“? Mai bine le ajutaţi pe astea şi le obligaţi să cânte împreună când vreţi...

La programul Educaţiei Fizice spune că terenurile vor trece la A.N.E.F.[253] prin lege. Îi place ideea anuarului, de asemenea ajutoare prin cupe, medalii etc.

– De ce nu daţi regulat la radio ştirile sportive?

– Se dau, Maiestate.

– Eu n-am auzit niciodată. Şi ar fi interesant să se dea regulat, toate. De asemenea şi programele teatrelor, care eventual ar putea aduce şi un mic beneficiu.

Îi place gândul editării unei publicaţii de sport şi turism, anuarul federaţiilor etc. Crearea parcurilor naţionale zice că ţine de Domenii, dar, zic eu, noi trebuie să iniţiem.

Îi explic ideea Librăriei de stat şi cum poate funcţiona. Îl interesează. Crearea unei biblioteci de educaţie fizică, sport, turism. Muzeul turismului de asemenea; numai, de unde luăm banii?

– Toate bune, numai cu bugetul să ieşim. Aţi făcut deja un buget?

– Iată-l, Maiestate.

– A trecut prin comisiune?

– Nu, Maiestate. Am dorit întâi să-l cunoască Maiestatea Voastră.

Îl citeşte complect. Iarăşi zice să tai teatrul de păpuşi şi corul ceremonial.

– Eu găsesc că nu e deloc exagerat, că trebuie să rămână aşa. E foarte cuminte şi bine potrivit. O singură observaţie aş face în privinţa laboratorului foto-cinematografic. Poate că e prea mult. Ar trebui să te înţelegi cu Filotti. Mai este un laborator...

– Al Fundaţiei?

– Nu, la Externe, la Filotti. Decât să fie două proaste, mai bine unul complect amenajat. De aceea, vezi să le unificaţi. Înţelege-te cu el.

Revin, cerându-i protecţia pentru D.E.P., care n-ar putea exista aievea fără să se simtă că e puternic sub aripa protectoare a regelui.

– Din partea mea aveţi tot sprijinul. Vom lucra împreună. D-ta vei veni în fiecare lună cu lucrările să mă pui în curent cu tot ce faceţi, ce proiectaţi, să discutăm împreună tot. De asemenea, va trebui să mergi mână-n mână şi cu Filotti, ca să nu faceţi în două locuri acelaşi lucru, căci cele două servicii se complectează şi trebuie să colaboreze. Îndată ce mă voi întoarce la Bucureşti, te voi chema împreună cu Filotti, ca să stabilim împreună colaborarea.

Îl rog să primească să-i trimit toate noutăţile româneşti, ca să continue a fi în curent. Primeşte cu plăcere. De asemenea, să-i trimit traducerile cărţilor mele. Spune că *Ciuleandra* a citit-o în franţuzeşte numai. Îi spun de cehoslovacă [sic!].

– De, cehoslovaca ar merge greu dacă nu pricep nimic!

Îi spun de *P[ădurea] Sp[ânzuraţilor]* în englezeşte. Îmi spune că traducerile în italieneşte le are.

Mă întreabă ce personal am. Îi ofer lista. 24 bugetari. Îi explic cum am trebuit să fac şi cu câţiva scriitori, ca Bacovia...

– Acuma desigur că va mai trebui să tăiem.

– Desigur – afirmă.

Revin din nou, cerând sprijin simţit.

– Direcţia trebuie să rămână şi să lucreze...

– Nu s-ar putea să se distrugă o instituţie de cultură care trebuie să fie o temelie.

– Da, dar dumneata ştii planul meu?

– Ştiu, Maiestate, Ministerul Culturii... Organizaţia D.E.P. i-ar fi o bază. Poate că s-ar putea alcătui, ca şi la Educaţia Fizică, un Consiliu naţional.

– Al culturii, da...

– Care să fie sub protecţia Maiestăţii Voastre şi să dea directivele generale...

E de acord.

– Bine. Daţi-i drumul şi să lucraţi cu folos.

Întinde mâna.

– La revedere!

– Să trăiţi, Maiestate!

Afară sosise şi Franasovici. Era 4,40.

Madgearu se precipită. Condiescu se întoarce:

– Câteva momente, domnule ministru.

Mă conduce pe mine, întrebând ce-am făcut. Îi povestesc în câteva cuvinte.

– Bravo!

Cobor la gară pe jos. Norocul face să iau trenul personal, altfel rămâneam până noaptea.

Marţi, 11 noiemvre 1930 [Bucureşti]

Azi, în sfârşit, s-a terminat chestia Operei; rămân numai amănuntele tehnice pe care cred că le vom pune la punct în două-trei zile.

Chestia demisiei mele de la D.E.F. e aranjată cred definitiv. Ieri i-am spus şi lui Haţieganu cum aş dori să o fac: i-o prezint săptămâna viitoare, se primeşte cu data de 1 ianuarie, iar până atunci iau un concediu. Între timp vreau să mă numească comisar la Operă, în comisia de cenzură[254], eventual păstrându-mi locul de preşedinte, şi să perfectez concesia Operei Cluj.

Am spus la mai mulţi despre intenţia mea de-a pleca. Toţi vor să mă oprească, să nu plec, să stau cel puţin până în februarie etc.

Explicațiile mele însă conving pe oricine. Orice zi de rămânere aici mă scade ca scriitor. În vreme ce eu mă înfund în dosare și primesc înjurături necontenite și nici o satisfacție sufletească reală, având chiar perspectiva de a rămâne și fără o răsplată materială – e doar vorba de tăierea diurnelor și chiar de scăderea salariilor – alții scot cărți și se înalță. Îmi trebuiește o sforțare hotărâtă să pun capăt situației, să-mi văd de meseria mea și să-mi desăvârșesc opera literară. O carte nouă face mai mult decât o mie de dosare. Și-apoi, chiar nervii mei n-ar mai putea suporta continuarea hărțuielilor cotidiane la care în mod fatal aș fi supus la infinit, ajungând chiar poate în situația lui Minulescu.

Vineri, 14 noiemvre 1930 [București]

Ieri a fost demisia bruscă a lui Periețeanu.[255] Mi-a adus-o și mi-a explicat-o: îi e frică de cabale care să-i periclitezе alegerea de vicepreședinte la Cameră. M-a pupat și mi-a mulțumit. I-am transmis-o lui Hațieganu, care a reținut-o să cugete asupra rezolvării și să consulte pe primul-ministru. I-am recomandat pe Dragoș Protopopescu, i-am explicat de ce nu se poate Eftimiu, și i-am propus eventual delegarea pentru câteva zile a lui Sorbul.

Au început vizitele la mine și telefoanele: Eftimiu, Iunian, Răducanu... Dragoș a fost aseară acasă; Eftimiu azi-dimineață la minister; Dragoș din nou astă-seară acasă... Totuși nu s-a hotărât încă nimic; Hațieganu n-a putut vorbi cu Mironescu despre nimic, fiind ocupat cu regele pentru pregătirea zilei de mâine. Între timp îmi pregătesc și eu plecarea. Aranjez treptat lucrurile. Să-mi facă numirea de comisar la Operă, în comisia de cenzură, să isprăvesc chestia teatrului clujan. Mâine însă plec la țară, să prepar conferința pentru D.E.P.

Miercuri, 19 noiemvre 1930 [București]

În sfârșit s-a făcut: azi i-am dat lui Hațieganu demisia mea. Am precipitat-o motivat. Aseară am stilizat-o, s-o am gata. Azi-dimineață

comandasem pe Gogu Georgescu cu care-mi spusese ministrul că ar vrea să mai stea de vorbă ca să isprăvească odată. L-am dus. Haţieganu a isprăvit întâi nişte iscălituri, am vorbit generalităţi. Apoi Georgescu a ridicat chestia comisarului guvernului, spunând că Maniu m-a desemnat pe mine, şi lui i-ar face plăcere, fiindcă ar fi să aibă un om cu autoritate etc. Haţieganu părea cam încurcat, s-a ridicat, a aprobat cu jumătate gură, pe urmă zice: „Ei, d-le R., acuma te rog să mă laşi puţin să mă sfătuiesc cu d-l Georgescu. „Am plecat îndată, desigur puţin jignit. Demnitatea mea suferea; adică, el poate să aibă secrete cu Georgescu, pe care să nu le cunosc eu?... Am aşteptat un răstimp până ce a ieşit Gogu, cu care am mers la mine. Mi-a povestit cam jenat ce a fost. Ministrul i-a spus că ţine foarte mult la mine, că el ar dori să mă numească, că vreau să-mi dau demisia, că nu ştie însă dacă n-ar fi incompatibilitate, fiindcă eu am tratat toată chestia Operei şi poate că voi fi înjurat, încât s-ar putea răsfrânge şi asupra Operei, dar că, în sfârşit, el are să vorbească şi cu primul-ministru şi cu regele... Georgescu, cam uimit, a zis că poate are el altă persoană, poate Borgovanu[256]? Nu, că nu e nici un prieten. L-a întrebat cam despre cine ar mai fi vorba? Georgescu că ar fi auzit despre Filotti, Sadoveanu[257], Paul Prodan... Şi în sfârşit că m-a scris pe mine în fruntea listei şi că a rămas să... mă propuie tot pe mine.

Am fost foarte afectat. În definitiv, eu n-am cerut niciodată nimic ci numai mi s-au propus diverse demnităţi. Atunci am hotărât să sfârşesc scurt toată chestia. Profitând că tocmai m-a chemat el la telefon, am trecut la minister şi în primul rând i-am declarat că eu nu doresc niciodată să fiu în ipostaza de postulant, că mie mi s-a propus de Maniu acest loc, dar că nici într-un caz n-aş fi dispus să primesc, dacă mi s-ar da ca ceva cerut... Tot aşa de încurcat, scotocind prin acte, mi-a răspuns că nu e vorba de cerere, că el pe mine are să mă propuie.

– De altfel iată, d-le ministru, şi demisia mea.

A început să citească. A fost întrerupt un răstimp de Ilie Lazăr cu un cinematograf din Sighet. Pe urmă a continuat citirea:

– Vasăzică, d-ta cum o doreşti rezolvată, pe 1 ianuarie?... Bine, lasă-mi-o, ca să-ţi dau şi un răspuns!... Până atunci concediu?

– Cererea de concediu voi face-o separat...

I-am mai dat hârtiile gata pentru Cluj, anunţându-l că mâine trebuie să sosească administratorul şi până atunci să le studieze.

Şi am plecat... După-amiazi mi-am aranjat hârtiile, mi-am dus acasă ce aveam pe-acolo.

O convorbire mai lungă cu Mugur, Voinea, Voiculescu, care mă sfătuiesc să mă întorc la Teatru. Ridicol.

Se spune mereu că Crainic răspândeşte că vine în locul meu.

Seara a venit Eftimiu, care mi-a lămurit chestia cu Teatrul: Perieţeanu a spus lui Iunian şi Mirto că Haţieganu vrea să mă readucă pe mine la Teatru. Mai povesteşte diverse cancanuri cu Iorga, Froda etc.

Joi, 20 noiemvre 1930 [Bucureşti]

Am avut mai numeroase vizite la minister, între care mai importantă a lui „Paramount" şi a lui „Sacha-film", adus de Naşcu. Cu ambii am discutat posibilităţile înfiinţării industriei româneşti de filme. Deocamdată tatonări.

Froda şi apoi Eftimiu telefonează că s-ar fi decis numirea lui Nottara la Teatru. Eu n-am văzut pe Haţieganu şi nici până acum nu ştiu nimic.

Am pus la încercare pe Froda de ieri. I s-a dus un articol foarte elogios despre mine prin Vlădoianu. A spus că are să-mi facă rău publicarea şi că are să mă consulte pe mine. Mi-a vorbit de două ori la telefon şi nici nu mi-a pomenit nimica, închipuindu-şi că nu ştiu despre articol. Am înţeles.

Marţi, 25 noiemvre 1930 [Bucureşti]

Zilele acestea am fost în dâldora concesiei de la Cluj. Am chemat aci pe Pop, apoi pe Pavel. Ministrul m-a însărcinat să discut chestia lui Pavel spre a nu periclita viitorul concesiei. Sânt destule încurcături şi cu asta. Din pricina lor nu pot încă să renunţ la a merge la minister. Şi mi-e atât de silă, atât de mult aş vrea să mă odihnesc o săptămână şi pe urmă să încep să lucrez pentru mine.

Joi [Vineri], 28 noiemvre 1930 [Bucureşti]

Ieri am serbat a 45-a zi de naştere a mea. Lume multă, şi cadouri, şi veselie.

N-am izbutit încă să isprăvesc chestia de la Cluj. Şi din pricina asta mai trebuie să pierd vremea cu ministerul. Şi aş avea atâtea de făcut! Atâtea romane îmi forfotesc în minte: *Gorila*, având erou pe Pamfil Şeicaru şi toată lumea stranie zisă intelectuală din presă şi teatru; apoi „Popescu“ sau aşa ceva, în care să pun tipul reprezentativ al orăşeanului român, funcţionarul; apoi *Iubirea cea mare* sau *Iubirea eternă*, nu ştiu cum voi boteza-o, tratând despre iubirea fatală, care e mai tare decât orice voinţă umană, şi atâtea altele...[258]

Numai să mă pot lichida cât mai curând de toate, să mă apuc din nou de meseria mea, singura care mi-e dragă, singura care dă un adevărat rost vieţii.

Miercuri, 3 decemvre 1930 [Bucureşti]

Am intrat în decemvre şi încă n-am sfârşit cu „Educaţia“, numai din pricina Clujului. Nu ştiu ce e cu Haţieganu, cât e de sincer. În orice caz aş avea motive să mă îndoiesc. Dacă deunăzi, când îi spusei rezultatele de la rege, a zis: „Mi se pare că şi la el cel din urmă are dreptate“, încât a trebuit să-i cer explicaţii şi a întors-o repede, aducând pe tapet pe Mironescu. Aşa şi cu chestia comisariatului Operei, când îi spune lui Georgescu, în definitiv un străin pentru el, că-i e frică să nu fie înjurată Opera din pricina mea. Îmi spuse odată Dem Theodorescu că Haţieganu e foarte bun prieten cu Şeicaru. Se pare că chiar aşa este şi că primeşte injoncţiuni. Nu ştiu acuma dacă şi în chestia Clujului nu are vreo portiţă ascunsă. Până n-a fost ministru, a fost bucuros să devină comisarul guvernului. Pe urmă, el m-a zorit, m-a pus să-i chem pe Pavel şi Pop, a aprobat tot. Iar acum parcă s-a înmuiat. Şeful contenciosului zice, ca de la ministru, că nu-i aşa zor. Deunăzi însă Haţieganu îmi spunea, de faţă cu Pop, că mie mi-ar da-o cu amândouă mâinile. E ceva la mijloc, negreşit...

Între timp invazia oaspeţilor străini. Luni am înghiţit două mese cu Maurice Bedel[259]. Acum balamuc cu venirea lui Gaston Rageot, preşedintele scriitorilor francezi.

Şi iacă aşa, nu sânt în stare să mă apuc de lucrul meu!

Luni, 8 decemvre 1930 [Bucureşti]

Premiera *Molimei* lui Sadoveanu – reuşită.

Masă lui Gaston Rageot la „Cina", vineri dejun, cu discurs şi proclamare membru de onoare S.S.R. Masă la legaţia franceză pentru Rageot. Convorbire cu Thévenin[260] despre *Pădurea Spânzuraţilor*, pe care o laudă imens şi speră în mare succes în franţuzeşte, la care vrea să contribuie. Sadoveanu se plânge de Froda cu *Molima*. Astă-seară a fost premiera *Evantaiul Lady-Windermere*[261].

Convorbirea de ieri cu Cezianu despre numirea lui la Paris şi alte câteva lucruri.

Miercuri, 10 decemvre 1930 [Bucureşti]

Chinurile facerii sfârşitului continuă monoton şi plicticos. Concesiunea Clujului trenează până la enervare. În sfârşit, ieri am avut şi avizul contenciosului, şi azi i-am dat ministrului toate hârţoagele. Credeam că va iscăli şi chestia îşi va urma mersul normal. A reţinut-o s-o mai citească diseară. Nu mai pricep nimic; vrea să facă sau nu vrea? Am început să mă îndoiesc şi eu. Tot aşa tărăgănează şi chestia cu comisariatul guvernului. Toată lumea mă face comisar şi eu nu sânt, şi nici măcar nu-i mai pot spune să reguleze chestia, ca să nu crează că vreau să mă numească pe mine. Aş vrea să aranjez ceva cu preşedintele comisiei de cenzură şi nu ştiu dacă mai pot încerca cu şanse de reuşită. Azi a venit Fotino[262] din partea lui Bădărău[263] pentru concesia de la Cernăuţi. În sfârşit, atâtea şi atâtea proiecte şi nici unul nu se poate termina. Ce-o fi cu Haţieganul ăsta? Nu cumva am în el un duşman categoric, dar de o şiretenie rară? Până în vreo zece zile ar trebui să isprăvesc tot, ca să pot pleca liniştit.

Vineri, 12 decemvre 1930 [Bucureşti]

Cu Clujul tot nimic. Pierdem vremea degeaba. Haţieganu sau nu vrea, sau e laş. Nu mai insist nici aici până nu se va isprăvi într-un fel.

După-amiazi am avut vizita d-nei V.B., după ce dimineaţa d-na V. m-a omorât cu asigurările de amor. Cealaltă se arată deosebit de afectuoasă. Dar amoruri d-astea, mersi!

Valea Mare, sâmbătă, 20 decemvre 1930

Aseară am sosit aci. Socotisem că va fi şi plecarea mea definitivă de la minister. Nu s-a putut. N-am văzut pe Haţieganu joi, după ce regele a restituit decretul Cluj ca să-l ducă ministrul. Speram să-l văd, şi când colo aflu că a plecat la Cluj, unde va sta până luni probabil. Noroc că pe drum s-a încrucişat cu nevastă-sa (cu care de altfel trăieşte foarte rău), încât va trebui să se întoarcă grabnic. Dacă s-ar duce la rege înainte de Crăciun bine ar fi, să sfârşească definitiv chestia asta. Decretele cu modificarea comisiei de cenzură au ieşit. Marţi va fi alegerea prezidenţială.

Dar nu e nimic sigur, fiindcă, de-ar fi să se reorganizeze ministerele, cine ştie unde s-ar putea să ajungă comisia.

Marţi va trebui să mă reîntorc la Bucureşti, mai ales pentru comisia de cenzură. Şi pe urmă, aici, să văd să-mi pun la punct cel puţin călătoriile[264] şi apoi *Răscoala*. Mai cu seamă însă aş vrea să-mi notez şi să-mi organizez cele ce vreau să scriu în viitor. Numai să mă lase în pace prietenii...

Sâmbătă, 27 decemvre 1930 [Valea Mare]

Sorbul îmi aduse vestea că Haţieganu a fost chiar luni la rege şi a iscălit decretul concesiei. Astfel, marţi m-am dus la Bucureşti să-mi pun la punct toate lucrurile la D.E.P., ca să nu mai am nevoie să mă mai întorc pe-acolo.

În gară, prefectul de Vâlcea ne spune că în ajun a murit Vintilă Brătianu la Mihăeşti.

La Bucureşti, m-am dus direct la D.E.P. Întâi, să-mi caute pe Haţieganu. L-am găsit cu telefonul la Cameră. Cel dintâi mi-a spus că a fost la rege şi i-a iscălit; apoi, că va veni pe la 12 la minister, să vorbim. Până atunci, după diferite sfaturi cu Sorbul şi ceilalţi, am găsit modalitatea să cazez şi pe bietul Vereşti: avansez pe Caton în locul lui Sorbul, pe Muşătescu în locul lui Caton şi pe Vereşti în locul lui Muşătescu. Am şi făcut referat în acest sens. Buzescu a venit să se plângă de suprimarea subvenţiei. N-am ce să-i fac. Şi alţii diverşi, ca totdeauna, între care protejatul lui Ionel de la Piteşti pentru autorizarea unui cinematograf.

Am aşteptat zadarnic, căci ministrul nu s-a mai întors; la Cameră a fost şedinţă festivă pentru Vintilă Brătianu. Aşteptând, l-am pus puţin în curent pe Bucuţă cu unele lucruri de la conducerea direcţiei. Şi am lăsat pe Vereşti să-mi găsească pe ministru din nou şi m-am dus la masă la Ressu, iar de-acolo am trecut pe la noi pe-acasă.

La 4 d.a. aveam consiliul casei pensiilor. La minister însă am dat peste Haţieganu. Am regulat chestiile ce le aveam, diverse hârtii. În primul rând mi-a dat decretul de la Cluj, iscălit de rege. Îmi spuse apoi să isprăvesc tot, că ar vrea să vorbească şi cu Sorbul, şi cu Pavel, să-şi împartă atribuţiile, să se înţeleagă, să nu se facă de ruşine. Îi voi trimite pe Sorbul, de care garantez. În privinţa garanţiei îi spun că voi îngriji eu; el zice să încercăm la „Albina“, la Cluj. Pentru comisarul guvernului se gândeşte la Emil Isac[265], căruia ar vrea să-i facă ceva. E de acord cu mişcarea ce i-o propun, dar mă roagă să încadrez şi pe Culea[266] şi Topîrceanu[267]. I-am făcut rost de un aparat radiofonic cu 14 000 lei, diferenţa de 15 000 punând-o să fie plătită de la D.E.P., subt forma unor întreţineri de aparate; mă roagă acum, să nu-i ceară toţi banii odată. La sfârşit îi cer să reguleze şi chestia demisiei mele, să-mi dea un răspuns, ca să-mi pot vedea de treabă, fiindcă în orice caz eu nu mai vin la biurou. Îmi promite că-mi va face un răspuns frumos.[268]

Totuşi, când mă gândesc să părăsesc D.E.P. am o strângere de inimă. E copilul meu şi despărţirea mi-e tristă. E apoi şi obişnuinţa

funcţionărească ce te înlănţuieşte şi care ar fi devenit cu atât mai puternică. Trebuie să fiu mulţumit că scap şi să mă ocup de lucrul meu. La toamnă să pot publica măcar fragmente din *Gorila*.[269]

Aici, la ţară, e viaţă veselă şi leneşă. Mereu invitaţii şi mese. În ajunul Crăciunului am făcut noi serbare de pom, în ziua întâia seara am fost la Sorbii, aseară la Coandă, azi a fost ziua lui Fanny şi iar am avut lume, mâine dejunăm la Plopeanu etc.

Cu Coandă am vorbit despre garanţie[270]. O dă bucuros, numai să-l primească ministerul.

Miercuri, 31 decemvre 1930 [Valea Mare][271]

Sfârşit şi acest oribil an care mi-a adus numai amărăciuni şi zbuciumări şi scandaluri afară şi înlăuntru. Bine că s-a sfârşit!

„Revelionul" l-am făcut în familie, cu familia Sorbul minus el, jucând cărţi, ascultând radio, citind acuma. Ora 4 dim[ineaţa].

Mă uit înainte şi nu văd nimica mai bun.

1931[1]

Duminecă, 4 ianuarie 1931 [Valea Mare]

Au fost foarte agreabile aici sărbătorile. Simplu, patriarhal, liniştit. De când tot râvnesc linişte!

Mi-am propus, pentru noul an, o serie de lucruri mici: să mă plimb în fiece zi atâta timp, să scriu în fiecare noapte atâtea pagini... Fireşte, nu m-am ţinut. Totuşi, de la întâi încoace, toate nopţile le stau la biurou. Am început să lucrez la *Metropole*. Aş vrea mult să le isprăvesc, încât să poată apare prin martie. Ca să rămân apoi liber, să sfârşesc *Răscoala* pentru la toamnă, cam de Crăciun. Deocamdată merge mai greu. Nici nu-i de mirare, dacă de vreun an de zile şi mai bine n-am scris aproape nimica. În orice caz însă simt acuma o pornire mare pentru creaţie. Ziua-noaptea mă frământă diferite subiecte, care de care mai stăruitoare. Tot am vrut eu să scriu povestea vieţii mele. Mă gândesc dacă n-ar fi mai interesantă făcută sub formă romanţată. *Un trecut tenebros*, cum a spus odată *Viitorul*. Sau *Omul cu mistere*, sau altfel. Şi *Gorila* cred că va fi ceva interesant. Ar fi bine dacă s-ar putea să public fragmente din amândouă în toamnă. Nu ştiu ce să fac cu revista. Am impresia că va trebui s-o scot, orice sacrificii ar fi de făcut. E nevoie de ea pentru situaţia mea literară. Tocmai azi-noapte îmi ziceam că în fond am ajuns aproape izolat. În presă baremi n-am rămas decât cu *Adevărul, Dimineaţa, Rampa* şi cele guvernamentale[2]. *Universul* e contra mea, *Curentul* oribil, *Viitorul, Îndreptarea, Lupta* de asemenea. Acelaşi lucru şi cu scriitorii. Am un grup destul de considerabil de duşmani declaraţi. Şi grupul se măreşte mereu. Crainic are *Gândirea*, care ademeneşte pe mulţi. Eu nu mai am nimica. Evident, există o grupare de scriitori, poate mai mare, care are cel puţin stimă pentru mine, afară de unii care-mi sânt realmente devotaţi. Dar aceştia sânt în general moderaţi. Duşmanii au fanatismul urei. În faţa urei implacabile a lui Crainic, Gregorian,

Vianu, Cezar Petrescu[3], Karnabatt şi alţii, oameni care mă urmăresc cu ura lor pretutindeni, prietenii mei sânt blajini. De aceea, nici nu ştiu ce să fac cu S.S.R. Să mai stau, să nu mai stau? Ideal ar fi pentru mine să plec, să rămân absolut independent, numai pentru scrisul meu. Nu este însă posibil nici să mă retrag complectamente pentru diverse motive de tactică... Voi mai vedea la Bucureşti de toate!

Joi, 8 ianuarie 1931 [Valea Mare]

Mâine, după o lipsă de exact trei săptămâni, mă reîntorc la Bucureşti. N-am scris mai nimic nici acuma. A fost mai mult o lenevire necesară totuşi după doi ani de hărţuială nervoasă fără pereche. Voi da însă în lucru *Metropolele* îndată, căci restul sânt sigur că-l isprăvesc până pe la sfârşitul lunii. Ca să scap de grija asta. Şi să văd serios de *Răscoala*. Fireşte că ar trebui să fac ceva cu conferinţele, ca să am banii necesari la primăvară pentru construcţia de la vie. Sâmbătă trebuie să plec la Cluj. Azi am aranjat cu Coandă scrisoarea de garanţie pentru Sorbul.

Bucureşti, vineri, 9 ianuarie 1931

Am sosit la amiază aci şi îndată au început telefoanele. Că mă caută ministrul, că nu vrea să-mi primească demisia, că să mai stau măcar câtva timp. Nici n-am vrut să aud. Nici nu m-am dus să-l văd. Tocmai la şase am mers la comisia de cenzură. Şi acolo, în sfârşit, am găsit adresa ministrului, foarte călduroasă, despre rezolvarea demisiei mele. Bogdaproste! I-a dat o delegaţie în doi peri lui Bucuţa. Am avut la masă pe Reşii cu dr. Nanu. Deja Negrea îmi spusese că vor avea un nou director, fără să ştie cine. După-masă însă a venit Sadoveanu cu Muşetescu, pentru masa pe care vor să mi-o dea. Va fi vineri seara şi vor să aibă mai multă lume, şi în afară de D.E.P. Mi-au dat însă o noutate senzaţională: ieri, Haţieganu a chemat pe Bucuţa şi, în cea mai mare taină, l-a pus să facă decretul de numire a lui Mavrodi la T.N., luându-i şi

cuvântul de onoare că va tăcea 48 ore. Tristă noutate pentru demnitatea partidului şi a guvernului[4]. A cerut-o regele. Şi se vede că guvernul este neputincios să zică nu, orice i-ar porunci regele. Mugur, care de asemenea a fost aici, e foarte amărât şi mă roagă să-l ajut să-şi facă o situaţie.

Nimeni nu ştie încă nimic despre numire. Vestea am dat-o eu la comitetul S.S.R., fără a spune însă numele. Corneliu era mort să afle. Mi-a spus cum s-a aranjat cu Duca şi m-a sfătuit să nu plec de la preşedinţia S.S.R. acuma, fiindcă n-ar face impresie bună. Mâine vreau să-l văd pe Haţieganu pentru mai multe chestii şi în legătură cu societatea.

Duminecă, 18 ianuarie 1931 [Bucureşti]

Să notez masa de adio ce mi-au dat-o cei de la D.E.P. vineri seara, la „Bulevard".[5] A fost reuşită. 33 persoane. Discursuri Bucuţa, Jean Bart, Sadoveanu, Mugur. Am răspuns eu.[6] Pe urmă la „Îngerul albastru"[7].

Azi am vizionat *Nimic nou pe frontul de vest*[8]. La masă am avut pe soţii Vlădoianu.

Ieri, Camil Baltazar mi-a propus să facem o revistă săptămânală. Să revină miercuri după-masă.

Vineri, 23 ianuarie 1931 [Bucureşti]

Am fost astă-seară la premiera *R. U.R.*[9] la Naţional, iar aseară la premiera unei reviste de Vlădoianu şi alţii.

La ordinea zilei însă sânt amintirile lui Mihalache[10], publicate în *Rampa*. În ele vorbeşte despre mine cu o răutate atât de crudă cum rar s-a pomenit. Nu numai că spune că am fost vârât patru luni la Văcăreşti după cererea guvernului unguresc, dar adaogă că m-am întors foarte curând cu o aparenţă nesărăcăcioasă, adică vrea să spună plătit de unguri. Murdăria aici e, când el ştie că m-am întors cu banii trimişi de el, că şi pe urmă un răstimp m-a întreţinut aproape numai el... Nevastă-mea e indignată pe Froda, că a publicat

asemenea lucruri. Poate că are dreptate în parte. În orice caz, Froda e o lichea; despre toată plecarea mea de la „Educație“ n-a scris nimic ziarul lui. E inexplicabil, ar fi adică, dacă n-ar fi lichea.

Ieri am fost furios. Am scris un articol răspuns lui Mihalache. Pe urmă m-am răzgândit. Toate sânt inutile. Trebuie să las încă lucrurile așa. Explicațiile vor veni mai târziu, când va fi mai multă liniște în jurul meu. Acum am nevoie de un răgaz de reculegere... Voi plăti odată și eu tot, tuturor.

Miercuri, 28 ianuarie 1931 [București]

Pentru adunarea S.S.R. de duminecă am avut emoții ca un copil de școală. Am ajuns aproape maniac, în orice caz, e o zdruncinare de nervi caracteristică, cu strângeri de inimă etc. Îmi era teamă că iar va izbucni vreun scandal, iar va veni cineva cu ceva, în sfârșit că va continua sistemul de defăimare ce urmează de atâta vreme... N-a fost nimic; ședința s-a desfășurat într-o atmosferă de liniște și camaraderie agreabilă.

Luni am fost la țară și m-am întors ieri. Tănase mi-a telefonat pentru turneul de conferințe[11].

Vineri, 30 ianuarie 1931 [București]

Azi, în sfârșit, m-am sculat mai devreme și am mers să văd pe Hațieganu. N-am prea isprăvit nimic cu el. Dar am aflat câte ceva interesant.

Când intram eu la minister, tocmai ieșea Mavrodi de la ministru. Fiindcă ne-am întâlnit față-n față, ne-am dat mâna. Era înconjurat de Froda, Morțun[12], Gogu Mihăescu. Eu am trecut însă la șeful de cabinet. Mavrodi a venit după mine și m-a tras într-o odaie alături, să-mi vorbească mai mult... Acuma e prea târziu. Voi însemna mâine toate astea.

Sâmbăta, 31 ianuarie 1931 [București]

– Ei, ce zici de asta? mă întreabă, foarte amical, foarte onctuos. Îți închipui că nici prin gând nu-mi trecea, dar regele de trei luni

îmi bate capul: trebuie să primeşti... I-am spus: Sire, dar sânt bolnav şi nu pot... În zadar: dacă-ţi ordon eu, tu trebuie să stai acolo şi să faci treabă!... În sfârşit, ce să fac?... Şi-i o debandadă la Teatru! Nici nu-ţi închipui... Auzi, *Punctul negru*[13]! Întreabă pe Gogu Mihăescu, că lui i-a dat-o s-o puie în scenă... Şi Perieţeanu, care ia 40 000 lei pe lună ca diurnă, ca să nu-i aplice curba... Dar vreau să fac lucruri frumoase. În mai am să joc *Patima roşie*[14] cu Elvira[15], Iancovescu, Brezeanu[16], ce zici, ai? Şi *Noaptea furtunoasă*, cu Elvira şi Miţa Filotti... Vreau să pun *Burghezul gentilom*[17] cu tot dichisul... Să iasă ceva frumos de tot... Auzi, *Vlad Ţepeş*[18] respinsă de comitet şi el vrea s-o joace!... Dar ce, Sorbul vrea să plece din Consiliu? Să nu plece, omule! Spune-i şi tu să stea acolo...

În acest ritm m-a întreţinut vreo zece minute, foarte afabil, ca şi când n-ar fi fost el cel cu... Desigur, vrea să repare, să se împace, să reia prietenia... Ce prietenie să mai poţi avea faţă de asemenea om?

Froda, de asemenea, că negreşit vrea să stăm de vorbă. Era încântat că am reluat relaţiile cu Mavrodi. A şi spus la gazeta lui, că a fost o întrevedere extrem de afabilă între mine şi Mavrodi şi că asta-i o mare fericire pentru Teatru...

Acuma, cu Haţieganu, cu faimosul meu prieten. E jenat faţă cu mine. După ce am discutat chestia S.S.R. şi Râuleţ, i-am vorbit de Mugur. Ar vrea să facă ceva, dar nu ştie ce. L-am chemat şi pe Mugur. Atunci spuse că regele nu vrea să numească pe Bucuţă în locul meu, că să rămâie, aşa dacă am plecat eu.

Curioasă e lumea şi cu regele. Încep să circule fel de fel de zvonuri. E o nemulţumire surdă. Toată lumea aşteaptă dictatura regală şi nu-i prevede roade bune. Fireşte, e sărăcia mare care aduce toate. Parcă regele ar putea schimba lucrurile de azi pe mâine. Mizeria e peste tot. De altfel, şi guvernul e bucuros să se spele pe mâini şi, în surdină, să arunce asupra regelui toate măsurile neplăcute. Păcat că regele nu reacţionează şi se lasă descoperit. Că guvernul e laş şi se cramponează, e adevărat, dar să n-o facă cu preţul primejduirii regimului însuşi. Asta-i o crimă.

Sâmbătă, 7 februarie 1931 [Bucureşti]

Câteodată mă simt atât de singur pe lume, încât mă cuprinde o durere aproape fizică. Cu toate rudele mele de sânge n-am relaţii

deloc, nici cu mama şi nici cu fraţii. Motivul pentru toţi e acelaşi: interesul material. Am făcut experienţa pe rând cu toţi; fiecare are mereu să-mi ceară câte ceva, şi cum nu pot să-i împlinesc vreo cerere, se supără. Dacă până şi Iulius[19], pentru care am alergat atâta, în cele din urmă s-a supărat că nu l-am putut avansa. Ce să mai spun de frate-meu cel mai mic[20], care îmi scrie o misivă de şantaj direct – dacă nu-i trimit bani, mă va înjura în publicitate[21]... Câtă vreme n-am avut nici o situaţie, nici n-au ştiut de mine. Dar şi acuma, numai când au vreo nevoie mi se adresează. Altfel, vin prin Bucureşti şi nici măcar nu mă vizitează. Ştiu că înstrăinarea ei o motivează cu Fanny şi Puia, închipuindu-şi că, de n-ar fi ele, tot ce am le-aş da.[22]

Miercuri, 25 februarie 1931 [Bucureşti]

Am ajuns să nu însemnez nimica decât când mi se întâmplă infamii sau răutăţi. Mi se pare de altfel firesc. Bucuriile nu-ţi cer reculegere, ci tocmai dimpotrivă. Succese, glorie, mulţumire te fac să uiţi că sânt trecătoare.

Şi totuşi vreau să notez măcar mersul meu la Cernăuţi deunăzi, unde s-a reprezentat o adaptare scenică a lui *Ion*.[23] Mie nu mi-a plăcut deloc, dar publicul a aclamat-o, cu mare plăcere, şi mi-a făcut o manifestaţie de simpatie furtunoasă.

Societăţile studenţeşti m-au primit solemn la sediile lor. Fanny le-a dăruit 3 000 lei.

Încolo, pe-aici obişnuitele mărunţişuri. Încercare de-a face un film şi o societate cu Gaumont.

Stau mai toate nopţile la masa de scris. Vreau să sfârşesc impresiile de călătorie. Şi nu merge nimic. Trei pagini în două luni. E ceva oribil.

Valea Mare, luni, 9 martie 1931

Am sosit aci la ora 1 d.a., după ce am luat masa la Piteşti, la Sorbii. Am venit cu Fanny, să mă instalez aici pentru o săptămână, să-mi scriu şi să-mi învăţ conferinţa cu care încep sâmbătă turneul

în țară. Fanny a plecat cu mașina de vreo jumătate de oră. Sânt singur. Și mi-e urât. M-am obișnuit cu zgomotul, cu lumea, cu agitația. Și totuși, ce bine e aici, ce liniște, ce mulțumire!

Ieri am avut adunarea generală la S.S.R. A mers totul foarte amical, foarte frumos. Deopotrivă, Gregorian și Dianu mi-au făcut curte sub diverse forme. Ceea ce dovedește supremul lichelism al colegilor.

La sfârșit, o consfătuire cu Minulescu și Caton Theodorian cu privire la alegerea membrului în consiliul T[eatrului] N[ațional] în locul lui Sorbul. Mi-au oferit mie locul. Am refuzat, firește, categoric. Nici nu voi fi în București. Au rămas să se tocmească ei; Minulescu să se aleagă în consiliu, iar celălalt să-i ia locul de președinte. Și parcă amândoi vor să se tragă pe sfoară. Fleacuri.

Turneul de conferințe să văd acuma ce va aduce. Tănase mi-a dat pe unul Giovanni[24], evreu, ca impresar. E plecat înainte. Și eu încă n-am dat gata conferința!

Valea Mare, vineri, 17 aprilie 1931

Despre turneul de conferințe[25] am făcut alte însemnări pe care poate să le adun pe urmă într-un volum anume. Conferințele n-au fost prea reușite, cel puțin ca parte materială. A plăcut mult conferința însă și celor ce au fost prezenți, dar n-aș putea spune că a fost un turneu triumfal. Evident, a contribuit și prețul și alte împrejurări. Campaniile din ziare, de doi ani, au influențat totuși multă lume. Mai ales că în *Curentul* am fost înjurat chiar pentru conferință de către escrocul Radu Urlățeanu[26].

În *Gândirea*, Nichifor Crainic, tot cu prilejul conferințelor, a publicat o notiță atât de murdară[27], că n-am mai putut-o lăsa fără răspuns. Prin *Adevărul literar* i-am dat o replică groaznică.[28] El a răspuns prin *Universul*, cu repetarea înjurăturilor.[29] Atunci, prin *Adevărul* și *Dimineața* i-am aplicat o nouă plesnitură strașnică.[30] Firește, a făcut senzație intrarea mea în scenă ca polemist.[31]

A trebuit să se isprăvească odată. Decât să fiu amenințat permanent de orice derbedeu, e mai bine să vedem clar situația.

Am să cer Parchetului lămuriri în privința condamnării și, dacă va fi cazul, voi încerca revizuirea procesului de acum 21 ani, ca să isprăvim definitiv. Voi consulta pe Barasch dacă nu e cazul să dau în judecată pe Crainic pentru calomnie...

Sărbătorile Paștelui au trecut cu destulă voie bună. Ne pregătim pentru reconstrucția casei de la vie. Numai bani să avem.

N-am scris însă nimic. Nici măcar corecturile nu le-am făcut.

Azi-noapte am visat că Mihalache Dragomirescu a venit la mine și m-a sărutat pe amândoi obrajii emoționat.

Valea Mare, luni, 4 mai 1931

Îmi pare rău că n-am avut carnetul la București. A fost un răstimp cu multe întâmplări, dintre care unele le-aș fi notat calde, mai amănunțit. Acuma cel mult o recapitulare, la voia amintirii.

Cum am ajuns la București, un telefon de la Caton, care-mi cere o întâlnire, având să-mi spuie ceva important. Va veni a doua zi, luni, la mine. Prin telefon îmi spune că au ales pe Goga în Consiliul de administrație la Teatrul Național în locul lui Sorbul. Asta e o simplă slugărnicie a Societății față de Mavrodi, care așa a vrut să evite eventuala alegere a lui Eftimiu sau Corneliu. Eu n-aveam nici un candidat, de aceea nici n-am mers, dar procedeul e meschin. E de mirare că Goga a primit.

Caton mi-a vorbit a doua zi despre publicarea amprentelor.[32] A făcut o impresie grea și se așteaptă replica mea explicativă. Nu se mai poate să tac. Crainic cu Gregorian adună semnături pentru convocarea unei adunări generale S.S.R., unde să se pună la ordinea zilei chestia aceasta, să fiu înfierat sau demis, altfel semnatarii se vor retrage în bloc din Societate. Mai mult, pe baza fișei, prin unul Gulianu, vor să mi se retragă decorațiile. În sfârșit, trebuie o lămurire definitivă, care să risipească atmosfera.

Am oprit imediat răspunsul ce-l trimisesem *Adevărului* și am scris o spovedanie despre toată chestia „condamnării" mele, expunând adevărul. Am anunțat acest răspuns și comitetului S.S.R. A apărut în *Adevărul*[33]. Se pare că a avut un mare răsunet. Toată lumea m-a felicitat că am pus capăt unei chestii care apăsa asupra

mea. Bine ar fi fost de făceam asta cu doi ani în urmă. Cu acest prilej aflu de la Savel că Şeicaru arăta fişa la toate banchetele, oriunde umbla; de la Bucuţa, că Crainic spune c-am fost dat afară de la „Educaţie“, că i-a spus-o Haţieganu; de la Vlădeanu şi dr. Nanu, că a fost o rumoare la „Capşa“ când a apărut fişa, şi că răspunsul meu a potolit chiar pe duşmanii mei cei mai înverşunaţi.

Crainic mă mai înjură în *Gândirea*[34], iar alaltăieri am primit o citaţie – m-a dat în judecată. Barasch îmi va spune cum să-l pun cu botul pe labe.

N-am pomenit nimic despre ultima criză de guvern şi venirea la putere a lui Iorga.[35] A fost o surpriză ca la teatru. Partea politică nu mă interesează.

Sâmbătă am văzut pe Maniu. A fost foarte cordial. Mi-a mulţumit şi m-a rugat să-i dau şi în viitor concursul. Acolo am mai întâlnit pe C. Anghelescu, guvernatorul Băncii Naţionale, Cicio-Pop, Georoceanu[36], Ernest Ene etc. Acum sosii aci să mă apuc de lucru, să sfârşesc *Metropolele*.

Valea Mare, 9 mai 1931, sâmbătă

Mâine trebuie să plec la Bucureşti pentru cinematograful S.S.R. de la Braşov. Sper să nu zăbovesc decât puţine zile şi să mă întorc aici la lucru. Am scris mereu toate nopţile, dar câte puţin. *Metropolele* astea îmi mănâncă sufletul. De altfel, orice scris mi-e la fel de anevoios. Creaţia mea e o zvârcolire crâncenă. Lupta cea aprigă trebuie să o dau cu excesul de idei şi imagini prea intime care mă asaltează în timpul lucrului. Şi când mă gândesc, cu câtă uşurinţă scriu alţii. Măcar de-aş isprăvi cu *Metropolele*, ca să mă pot aşeza la *Răscoala*.

Bucureşti, 11 mai 1931, luni.

Fireşte, cum am sosit aci a trebuit să mă enervez, să mă amărăsc. De altfel, încă de la ţară parcă aveam o strângere de inimă, parcă-mi părea rău că părăsesc liniştea de acolo.

De dimineață am fost la Bucuța pentru autorizația cinematografului de la Brașov. Am luat deocamdată autorizație principală pentru Arad. Hârtiile de la Brașov încă nu veniseră, încât n-am vorbit decât principial. Au sosit mai târziu și voi trece mâine să aranjăm. Între timp taifas, mai ales despre guvernul Iorga și despre năzbâtiile lui. La urmă, Verești îmi spune că m-a căutat Vinea, că are să-mi spuie ceva despre o porcărie ce vor să mi-o mai facă Crainic și tovarășii.

La masă, dr. Nanu, care a fost chemat să examineze pe Puicuța, care nu prea se simte bine, probabil și din pricina surmenajului cu pregătirea licenței. A mai venit și Dariu Pop[37], să mă roage pentru piesa lui și apoi să-mi propuie o combinație pentru desfacerea unei ape minerale din țara Oașului. Alt telefon de la d-na Lahovary, care-mi cere o întrevedere.

Am telefonat lui Vinea. Îmi spuse că se umblă cu o listă de semnături pentru convocarea unei adunări generale S.S.R., care să discute chestia mea. I s-ar fi oferit și lui, și a refuzat categoric, spunând și altora să facă la fel. A ținut să mă prevină, ca să pot preveni la rândul meu pe alții. I-am mulțumit. Mi-a cerut apoi un roman pentru foiletonul unui ziar, *Timpul*, ce-l scoate el cu Sfatul negustoresc. Am făgăduit principial.

Cu d-na Lahovary m-am întâlnit la „Ateneu“, unde fiica ei, d-na Slătineanu[38], are expoziție de sculptură. Mă roagă să-i citesc piesa ei și să-i fac observațiile necesare. Mi-a trimis piesa pe care am promis-o s-o văd până joi.

Seara am fost cu familia la o cârciumă dincolo de bariera Griviței; am luat acolo masa.

După-amiază a mai fost Stamatiade, să-i semnez hârtia cu premiul și să-mi mulțumească.

Joi, 14 mai 1931 [București]

Despre intențiile scârnăviei de a se convoca adunare generală pentru jignirea mea, a mai aflat Fanny de la d-na Ressu, foarte confidențial, și parcă ar fi ceva îngrozitor. Am chemat pe Camil

Petrescu, care auzise ceva de la Corneliu Moldovanu; dar se va interesa. Ieri, la şedinţa comitetului, la plecare, Corneliu îmi spuse că se agită scârba să adune iscălituri, dar să nu-i dau nici o importanţă, fiindcă nici nu are.

Azi am fost la Vâlcovici[39], ministrul comunicaţiilor, pentru permisele scriitoriceşti, împreună cu Corneliu, Camil Petrescu, Stamatiad şi Voinescu. Mi-a făgăduit că va face dreptate.

La „Capşa" a fost întâlnirea. Acolo am văzut şi pe scârnav, de vorbă cu Camil Petrescu, care ulterior mi-a spus că a vrut să-l tragă de limbă. Zice că citea *Cuvântul studenţesc*[40], care mă înjură pe mine, apărându-l pe el, fiindcă el are acolo prieteni. Şi a mai spus că la S.S.R. ar fi lucruri grave, lucruri de care e responsabil numai preşedintele. Cum s-ar zice, scârba încearcă mereu să strecoare insinuări. Va trebui să-l pun la punct şi aici, şi voi găsi mijlocul s-o fac.

Am isprăvit cu autorizaţia cinematografului S.S.R. la Braşov.

Valea Mare, duminecă, 17 mai 1931

Aseară am avut o masă, la „Cina", cu Angioletti[41], directorul revistei *Italia Letteraria*[42], în al cărei ultim număr a apărut un mic studiu asupra mea, cu fotografie. E un om tânăr, simpatic, modest. A ţinut o conferinţă şi va mai ţine una. Au participat vreo 12 inşi.

La plecare, am mai tăifăsuit despre generalităţi cu ai noştri. Îndeosebi politică. Guvernul Iorga e halimaua zilei. Circulă nenumărate amănunte despre diferite năzdrăvănii îndeosebi ale lui Iorga. Se face mult haz de fripturismul alcătuirii listelor „Uniunii Naţionale".[43] Se spune că apare un ziar numit *Uniunea naţională*, pe care însă nu-l ştie nimeni. Eftimiu zice că e ziar confidenţial. Se zvoneşte că toată opoziţia poate să se retragă din alegeri. Bucuţa îmi povesteşte multe despre Mavrodi, care-şi ia aere de un fel de vicerege. Pretutindeni vorbeşte în numele regelui şi terorizează cu regele. Astfel ar fi obţinut ca Teatrului Naţional să nu i se aplice reducerea din subvenţie ce se aplică tuturor, spunând lui Argetoianu[44] că altfel va primi ordin de la rege să se execute...

Interesantă este însă înverşunarea lui Mavrodi contra lui Gogu Georgescu, cu care se pare că s-a certat şi pe care acum vrea să-l scoată de la Operă, să nimicească concesia.

Bine că am scăpat din cancanurile astea, să-mi pot vedea de scris.

Valea Mare, 2 iunie 1931, marţi[45]

Azi la amiazi am isprăvit *Metropolele*. În sfârşit. Greu a mers. Parcă m-aş fi dezobişnuit de scris. Dar când mă antrenez, revine inspiraţia şi ies lucruri interesante. Cu întrerupere de o zi, fostă la Bucureşti pentru arhitect, am lucrat mereu. Începusem sistemul obişnuit, de a scrie de seara până dimineaţa. L-am părăsit, fiindcă n-aveam destul timp disponibil. Nu puteam începe serios înainte de miezul nopţii, iar pe la 4-5 era ziuă. Chiar continuând până la 6-7, tot nu-mi rămâneau mai mult de 6-7 ore de scris, care mă istoveau excesiv şi fără rezultat. Am schimbat deci: mă culcam la 8 seara şi mă sculam la unu noaptea, ca să lucrez până la amiazi. Astfel am putut sta la biurou cam câte zece ore. Şi lucrul a mers mai bine. De când a plecat Fanny, de vineri, mai scriu câte puţin şi după-amiaza.

În sfârşit am terminat. Gata. Acuma să zoresc restul tiparului, ca să pot ieşi cu ea până la sfârşitul lunii. Ce va fi, vom vedea. Fireşte, n-am să contez pe mare presă. Majoritatea ei mi-e ostilă de moarte. Rezultatul coloraţiei politice. Va mai trebui să treacă timp până să-mi normalizez situaţia. Dar asta nu mai are imprtanţă. Am sfârşit. M-am uşurat. Parcă mi-am luat o povară de pe suflet. Acuma poate să vie *Răscoala*, să mă uşureze şi de asta, că tare de mult mă frământă.

Aci am o linişte binefăcătoare. O destindere de nervi care-mi trebuia atât de mult după anii de zbuciumare cumplită. Numai mişcare mi-ar trebui mai multă. Sânt însă leneş. Poate şi din pricina sforţărilor, fireşte, cu scrisul.

Dar mâine plec la Bucureşti cu desaga plină.

Bucureşti, 9 iunie 1931, marţi

N-am stat decât o zi la Bucureşti şi am plecat înapoi la vie, împreună cu Puia şi Fanny, întorcându-mă tocmai aseară înapoi cu

Puia, iar Fanny rămânând să supravegheze munca. E boala ei să se ocupe de-aproape de vie. Mie îmi face plăcere, dar pe ea o osteneşte prea mult.

Încă n-am noutăţi, adică n-am cancanuri. Mă simt liniştit şi odihnit, încât să pot începe cu nădejde la *Răscoala*. Dacă voi sta însă mult, vor veni desigur neplăcerile.

Am dat la „Cartea [Românească]“ *Metropolele*. Ioachimescu[46] mi se plângea că a scăzut în general cu 50% vânzarea cărţilor literare. Nu ale mele – s-a grăbit să adauge. Dar se poate să fie şi la ale mele, dacă scăderea e generală. Când criza e atât de gravă în toate, de ce numai la cărţi ar rămâne prosperitatea!?

Luni, 15 iunie 1931 [Bucureşti]

S-a întors şi Fanny de la vie. Au fost şi Sorbii, care aseară au plecat acasă. Marioara[47] a fost pentru expoziţia şcoalelor profesionale, unde ea nu pare să fi avut vreun succes, după jurnale, deşi ne spusese că regina a felicitat-o pentru o pernă pe care a şi dus-o la Cotroceni în dar, deşi nu prezintă nimic artistic.

Ieri am avut vizita lui Morţun, care a venit numai de dragoste şi recunoştinţă, iar după-amiazi pe Herz, la fel. Sâmbătă seara am luat masa cu comitetul S.S.R. la „Suzana“, fără nimic important, numai cu vorbărie multă, cam de clacă. Am lăsat baltă chestia cu cărţile pentru premiile şcolare, fiindcă Minulescu şi alţii nu îndrăznesc să ia atitudine.

Altfel, parcă n-ar mai fi cancanuri împotriva mea. Camil Baltazar îmi spune că Gregorian i-a prezentat o listă contra mea, pe care însă a respins-o, declarând că mai curând ar trebui o contralistă pentru mine, drept omagiu pentru tot ce am făcut scriitorilor.

Preocupările mele sânt însă acum altele. Să văd ieşite *Metropolele* şi să pot termina *Răscoala*. Va trebui să revizuiesc puţin tot planul romanului. Trebuie o simplificare a liniilor, ca să reiasă mersul ascendent, deşi simfonic al acţiunii. Cum materialul

e destul de frământat în sufletul meu, sper că va merge mai uşor scrisul. Numai să mă văd la biurou, în faţa hârtiei.

Marţi, 23 iunie 1931 [Bucureşti]

Cât eşti în Bucureşti, e fatal să te ocupi numai de lucruri dinafară, sau mai ales. De altfel, nu ştiu de ce, am impresia că trăim într-o epocă de nebunie generală, iar noi, România, sântem în plină operetă. Iorga în fruntea guvernului e un fenomen de un comic aristofanesc. Dacă toate nebuniile lui n-ar avea nici o răsfrângere asupra soartei ţării, s-ar putea consemna, spre a servi mai târziu pentru material de comedie. Din nenorocire, se pare că toate vor avea repercusiuni grave. Kiriţescu îmi spunea deunăzi, amărât: „Auzisem că e ţicnit, dar acuma, după ce am avut prilejul să lucrez cu el, îţi spun: e nebun, direct nebun. Vei vedea mai târziu." Se povestesc fel de fel de năzdrăvănii de-ale lui guvernamentale. Se zice că acasă chiar, când fiul său i-a zis tată, l-a dojenit: Ce tată? Nu uita că ai în faţă pe primul-ministru al ţării!

Fireşte, toate ţicnelile lui Iorga se sparg în capul regelui, care începe să aibă o atmosferă oribilă. Nu se întâlnesc doi oameni fără să vorbească de el rău. Exagerările cu uniformele armatei şi poliţiei i-au făcut o faimă deplorabilă. Apoi, amestecul direct în guvernare nu-i face decât duşmani. I se impută că el, care a dezertat în timp de război, care s-a împuşcat în picior ca să nu meargă pe front, care a avut scandalul cu Zizi Lambrino[48], care a fugit în străinătate cu Lupeasca[49] etc. etc., n-are nici o autoritate morală să dea directive de guvernare.* Dacă s-ar ţine în marginile unui monarh constituţional, ar domni liniştit, făcând să se uite toate. Pe când aşa... I se reproşează chiar de către duşmanii naţional-ţărăniştilor că e ingrat cu cei ce l-au adus în ţară şi l-au făcut rege.

De altfel, senzaţia de azi e retragerea lui Maniu din şefia partidului şi din viaţa politică activă. Se zice că ar fi o demonstraţie împotriva regelui. Se vorbeau multe: că întreg partidul îl va urma, transformându-se în partid republican, şi câte altele. Se va vedea ce va urma. În orice caz, a făcut o impresie

colosală. Se zvoneşte că şi Averescu[50] se va retrage din aceleaşi motive. Duca rămâne într-o situaţie penibilă, servitorul lui Mavrodi, care îi face legătura cu regele. Mavrodi îl tratează ca pe un subaltern, îl cheamă la Teatru, iar când merge, îl cheamă pe scenă, între actori, şi-l dăscăleşte şi-i face observaţii şi dojeni. Probabil că gestul lui Maniu va fi un îndemn şi pentru ceilalţi să se îmbăţoşeze faţă cu regele.

Ce e şi cum e, nu e bine. Să dea Dumnezeu să se îndrepte lucrurile. E o nesiguranţă care paralizează toate râvnele şi toate energiile. Se zice că regele, odinioară, a fost împotriva formei monarhice. Să ferească Dumnezeu, să nu ajungă el victima unor schimbări violente care ar primejdui însăşi ţara.

Luni, 13 iulie 1931 [Valea Mare]

Vineri am fost la Bucureşti, am făcut ultimele corecturi la *Metropole* şi am dat bun de tipar. Corectura copertei mi se va trimite aci, s-o văd. La 25 cor. cartea va fi pe piaţă. Atunci voi mai merge pentru o zi, să trimit volumele necesare pentru publicitate.

Acuma m-am apucat să isprăvesc *Răscoala*. M-am sculat la miezul nopţii şi întâi am căutat să-mi împrospătez amănuntele atmosferei. Voi reciti tot ce am scris şi voi transcrie, cu modificările de rigoare.[51]

Vineri, 24 iulie 1931 [Valea Mare]

Azi era să plec la Bucureşti cu maşina, împreună cu Ressu, care se află aici cu familia de sâmbăta trecută. Mi se făgăduise de Kubesch[52] că *Metropolele* vor fi mâine pe piaţă, şi trebuia să merg să mă ocup puţin de distribuirea ei mai ales la ziare şi prieteni.[53] A plouat însă aşa de tare toată noaptea, că am pregetat să plec, de teamă să fie prea desfundată şoseaua. Dacă va fi vremea mai bună, voi pleca mâine sau eventual luni.

În aşteptare, aici mă lupt mereu cu *Răscoala*. N-am mai scris însă nimic, ci am refăcut sau, mai exact, am reorganizat construcţia, ca să fie mai legată.[54]

Duminecă, 30 august 1931 [Valea Mare]

La 5 dim[ineaţa] sfârşesc. O noapte bună, deşi n-am făcut decât două pagini şi ceva.[55] Dar a fost cu o bună dispoziţie, cu antren, cu inimă. Sper că diseară voi avea complect capitolul întâi. A mers destul de greu. De altfel, totdeauna aici e greutatea cea mare, fiindcă aici se dobândeşte ritmul întregului roman. Dacă aş putea face câte trei capitole pe lună, tocmai bine aş isprăvi pe la Anul Nou. N-ar fi nimic întârzierea, deşi încep să mă mănânce grijile băneşti, mai ales că a venit şi măritişul Puicii.[56] Dar voi stărui din răsputeri să termin. Când voi fi singur aici, cu siguranţă că va fi şi sporul mult mai mare.

Sâmbătă, 5 septemvre 1931 [Valea Mare]

Fanny a citit deunăzi capitolul I şi fireşte e încântată. O observaţie [a] ei totuşi mi-a atras atenţia asupra unui lucru mai important. Ea spune că poate e prea lungă revenirea lui Titu şi noua lui întâlnire cu servitorul. Ca lungime, n-ar fi, dar este ca repeţire, negreşit. Pe urmă este altceva: poate că e prea vastă toată expoziţia asta şi romanul ar lua nişte proporţii excesive. Dacă primele două capitole ajung la o sută de pagini, înseamnă că romanul întreg ar ajunge la vreo şapte sute, ceea ce ar fi indigest. Deci, mai multă economie şi concentrare.

Scrisul merge potrivit. Numai linişte de aş avea mai multă. Când voi fi aici singur, cu siguranţă voi avansa mult mai spornic.

Mâine plec la Bucureşti, să fac rost de chiria pentru trecut şi să mai văd de eventuale posibilităţi de trai.

Duminecă, 13 septemvre 1931 [Valea Mare]

De dumineca trecută până aseară am fost în Bucureşti şi n-am însemnat nimica, deşi luasem caietul. Trebuia să plătesc chiria

trecută, scăzută încă în aprilie şi pe care n-am avut cu ce o plăti. Fiindcă la „Cartea“ am deja o datorie de aproape o jumătate de milion, m-am jenat să mai cer înainte bani până ce voi avea măcar o carte nouă. Din nenorocire n-am putut termina *Metropole* decât prea târziu şi nu s-a putut pune în vânzare. Acum, că am şi *Răscoala* spre sfârşire, şi mai ales că proprietarul poate să mă strângă de gât, a trebuit să fac apel la editor. Am luat 50 000, iar încă pe atâta voi lua pe la 20 ale lunii. Editura foarte amabilă nu m-a refuzat niciodată, dar ar trebui să ajung şi eu la un echilibru. Sper că în iarna asta, cu retipăririle şi cu *Răscoala*, să ajung la capăt. Fireşte, acuma vine o nouă avalanşă de cheltuieli cu măritişul fetei. Nici nu ştiu de unde am să mai găsesc bani şi pentru traiul de toate zilele şi pentru înzestrarea ei măcar cu cele mai necesare.[57]

În Bucureşti, am reluat contactul cu oamenii. Sergiu Dan îmi spune că Romulus Dianu s-a pocăit, că Cezar Petrescu m-a lăudat şi alte asemenea lucruri fără nici o importanţă în fond, fiindcă e vorba de oameni fără caracter, cu Minulescu în cap, care nu ştie cum să mă linguşească azi, precum ieri n-a ştiut cum să mă murdărească mai rău.

Sâmbătă, 19 septemvre 1931 [Valea Mare]

Chiar acuma, dimineaţa, plec la Bucureşti. De marţi am fost singur aici, căci Fanny se dusese să pregătească logodna, care însă s-a amânat, fiindcă băiatul nu poate lipsi din manevre.

Vreau să notez însă visul ciudat de astă-noapte. M-am culcat la 9 aseară, ca să mă scol, ca de obicei, la 3 dim[ineaţa]. Visam parcă eram într-o cameră simplă, culcat pe o canapea. În faţă o fereastră prin care vedeam afară. Nu ştiu ce văzusem sau cu ce era în legătură, dar îmi amintesc că, aşa culcat fiind, aveam inima foarte grea şi amărâtă, şi-mi ziceam: Ce să faci, toate trebuie să se sfârşească, şi mai bine mai curând decât mai târziu... Aveam un regret mare în suflet şi o frică de moarte, pe care vreau s-o ascund subt o mască de resemnare. La capul meu, lângă canapea, era o masă cu sertarul întors spre mine. În vreme ce mă lamentam aşa,

am tras puţin afară sertarul, mi-am potrivit braţul pe marginea sertarului, ca şi când aş fi pregătit o pernă, mi-am pus capul să mi-l odihnesc. Prin vis însă parcă visam toate astea, căci deodată văd-simt pe Fanny apropiindu-se de canapea, pe la spate, îmi puse mâinile amândouă pe braţul meu stâng, zicând: Ei, aide, Livişor, scoală-te! Iar eu am răspuns: Ce-i, ce-i? dar bosumflat. Vorbind acestea m-am trezit cu impresia clară că a fost realitatea, că am vorbit aievea şi simţind încă atingerea lui Fanny şi parcă auzindu-i glasul.

M-am uitat la ceas. Era 11,1/2. M-am întors pe cealaltă parte şi am adormit din nou. Şi iar un vis cu Fanny: Parcă un popă, asemănător cu popa din sat, îmi spunea că atunci nu-i rămâne decât s-o ia de nevastă pe Fanny, iar ea în schimb să-i îngrijească copiii. Eu eram indignat că-şi permite să-mi spuie că va lua pe nevasta mea, şi încă să-i îngrijească copiii!...

Joi, 24 septemvre 1931 [Valea Mare]

Sosesc acuma de la Bucureşti, unde n-am făcut nimic. Nici măcar n-am putut ieşi, fiindcă amânasem cu o zi înainte procesul cu Crainic, din cauză de boală. Am avut duminecă la masă pe soţii Linteş[58] şi dr. Nanu. Toate preocupările privesc căsătoria Puiei. Logodna nu s-a putut face, pentru că băiatului n-a vrut colonelul să-i dea concediu. Stau foarte prost băneşte. Încurcat la „Cartea [Românească"] cu peste jumătate milion, n-am nici speranţa să mă înlesnesc curând. Situaţia cărţilor de asemenea nu e strălucită; vânzarea cam stagnează; de la mai până acuma de-abia s-au vândut din fiecare câte-o sută de exemplare. Adevărat că atunci s-a trimis din oficiu tuturor librarilor şi deci au fost toţi aprovizionaţi. Dar speram să pot retipări ceva, ca să mă mai pot scădea. Nu ştiu ce Dumnezeu să mai fac. Şi tot alergând încoace-încolo, nici *Răscoala* nu progresează îndeajuns.

Marţi, 29 septemvre 1931 [Valea Mare]

Mâine plec la Bucureşti. Am ridicat ieri 10 000 lei, cât mai aveam la Banca lui Coandă. Sărmana Fanny a rămas în Bucureşti şi

fără bani, şi fără lemne, şi fără orice perspective. Trebuie să fi avut nişte zile cumplite, mai ales când nunta Puicuţii bate la uşă şi noi sântem fără un ban. Aş fi plecat chiar ieri sau azi, dar era imposibil să las aici toate de haram. Am cules jumătate din fructe, am făcut bulion, am vândut nişte pere, în sfârşit, măcar ceva.

Fireşte, ocupaţiile astea au mers în dauna scrisului. În cinci zile mai nimic, deşi sânt la un capitol agreabil şi uşor de lucrat.[59] Dar gândurile-mi toate sânt la greutăţile de trai. S-au îngrămădit toate tocmai când stau mai prost şi fără perspective. Nici nu ştiu ce voi mai face. Mi-aş aduce toate lucrurile aci după căsătoria fetei, dar n-am unde le pune. Aş fi sperat să-mi fac o locuinţă mai bună aici, dar acuma sânt slabe speranţele. Când situaţia generală e aşa de critică, cum să mai îmi fac iluzii?

De mâine va trebui să mă pun pe găsit bani cu orice chip pentru nuntă. Măcar de asta să scap, că pe urmă vom vedea ce va mai aduce ceasul.

Joi, 2 octomvre 1931 [Valea Mare]

Azi-noapte am sosit, şi la amiazi plec înapoi la Bucureşti. Am venit în realitate numai să dau toate rufele la spălat şi să profit să mai culeg ceva din fructe până la amiazi.

Fireşte că am găsit acasă jale. De-abia cu mare chin a scos Fanny câteva mii de lei de la Fessler, din care să aibă pentru cele strict necesare în casă. Lemne însă nu erau şi frig era; căldură numai în camera Puicii. Pentru cheltuielile nunţii, nimic. Negrea încercase în nenumărate locuri şi pretutindeni a fost refuzat net.

Am fost eu la Aristide Blank, şi imediat mi-a dat 100 000 lei. A fost de-o amabilitate fără pereche.

Vineri, 9 octomvre 1931 [Valea Mare]

Iar am venit, cu maşina însă, să duc diverse lucruri la Bucureşti şi să văd ce mai e pe-aici, pe la Valea Mare. Am sosit aseară şi voi pleca la amiazi.

Miercuri, 2 decemvre 1931 [Bucureşti][60]

Tocmai voiam să notez începutul scrisului la un nou roman care să poată apărea înaintea *Răscoalei*. Din pricina nunţii Puicuţei[61] şi a răsturnărilor care s-au făcut cu ocazia asta în casă, n-am mai putut lucra nimica la *Răscoala*, şi deci nu mai am nici o şansă s-o pot isprăvi pentru acest sezon. Atunci m-am gândit că poate aş putea pune la punct altă carte, mai puţin voluminoasă, care să iasă între Crăciun şi Paşti. Însemnările mele o intitulau *Scara fericirii*. Fanny s-a ridicat împotriva titlului. Am găsit *Mojarul iluziilor*, care mi se pare destul de expresiv. Romanul însuşi promite să fie interesant şi semnificativ. Fireşte, însemnările vechi s-au răsturnat complect.[62] În loc de o construcţie în scară cam didactică, cum o văzusem odinioară, vreau ceva simfonic, cu acţiune multiplă, cu progresiune simultană. O eroină albă, suflet de ofrandă pură, Liliana, trebuie să domine discret tot, să înnobileze şi să înalţe lumea măruntă, meschină, în care trăieşte şi suferă şi speră. Un erou vreau să-l îmbrac în figura şi caracterul lui Romulus Dianu, dându-i cât mai multe trăsături reale, fără însă a urmări o copie, căci înainte de toate trebuie să fie cum cere romanul meu. De asemenea, Nichifor Crainic, Şeicaru şi Ionel Dumitrescu, în siluete asemănătoare şi potrivite situaţiilor. Pe Şeicaru mai ales nu vreau să-l exploatez, ca să-mi rămâie pentru *Gorila*. Am atât de frământat în suflet întreg materialul că am impresia că aş putea scrie cartea întreagă într-o săptămână dacă aş avea liniştea necesară.[63]

Din nenorocire, liniştea asta n-o am din pricina hărţuielilor materiale care mă sufocă. Toată ziua am pe cap creditori peste creditori şi perspective de venituri de nicăiri. Iar pe deasupra, acuma aflu de la dr. Graur[64] că procesul meu cu Nichifor Crainic, pentru care eu primisem citaţie la 14 decemvre, a fost azi şi am fost condamnat în lipsă. N-ar fi nimic, fiindcă desigur e la mijloc o murdărie ţigănească crainiceană, dar cu siguranţă că unele ziare prietene vor profita să mă mai murdărească niţel până la clarificarea cazului. În orice caz, plictiseli neroade care nu mă lasă să pot face ceea ce aş dori, să-mi descarc sufletul. Şi cu toate astea, trebuie!

Vineri, 4 decemvre 1931 [Bucureşti]

Cum să scrii romane când toată vremea eşti frământat de grijile cele mai materiale şi mai vulgare? Mi-e imposibil să mă concentrez asupra subiectului meu transcendental, ca să zic aşa, dacă veşnic trebuie să mă gândesc la datorii şi necazuri mărunte, istovitoare de energie şi tulburătoare de orice linişte sufletească. Impozite mai am peste 30 000 lei şi mereu mă ameninţă cu baterea tobei; proces pentru şofer[65]; proces cu Crainic; datorie la ţară vierului pe atâtea luni în urmă; datorie de 50 000 lei la Banca Populară din Piteşti pe vie; datorie de 100 000 lei la Blank; datorie de 30 000 lei la Banca lui Penescu – toate astea cu scadenţe apropiate... Şi nici o perspectivă de vreun venit sigur, căci şi la „Cartea Românească“ am avut un avans de peste 500 000 lei. De unde să câştigi ceva cu scrisul? Şi nici măcar lemne nu sânt în casă decât pentru câteva zile!

Sânt într-o stare de deprimare sufletească ucigătoare de orice iniţiativă şi cu atât mai mult de orice inspiraţie. Cum să scriu în astfel de împrejurări?

Luni, 7 decemvre 1931 [Bucureşti]

Aproape toate însemnările sânt făcute în clipe de amărăciune. Poate că e şi natural. Când eşti prea fericit sau chiar numai mulţumit, nu simţi nevoi de spovedanii.

Ieri am ţinut o scurtă conferinţă la cercul studenţilor sibieni.[66] Şi am început săptămâna cu speranţe mai bune parcă. Credeam că vine Ionel[67] să-mi aducă câţiva bani p[entru] reparaţia maşinii de la tamponare. N-a venit.

Azi am făcut un demers aproape desperat. Am chemat pe Vlădoianu şi i-am cerut 30 000 lei împrumut până după Crăciun. Mi-a făgăduit răspuns mâine. Fanny zice că n-are speranţe şi nu crede într-un răspuns favorabil. Mai am mâine un ultim demers, o ultimă încercare – dacă nici aceea nu se realizează, nu mai văd nici o ieşire.

Marţi, 15 decemvre 1931 [Bucureşti]

Am mai scris câte puţin la *Mojarul iluziilor*, dar prea puţin.[68] N-am răgaz adevărat. Sânt întâi grijile materiale de care nu mă pot dezbăra. Nu găsesc măcar atâţia bani ca să pot amâna toate mărunţişurile, să ajung la un normal. Ieri procesul cu Crainic, amânat la 14 martie; azi, cel cu chiria – nu-i ştiu încă rezultatul, căci Barasch nu m-a chemat. Pe urmă participările mondene, ca să zic aşa, care-mi cer discursuri şi pierdere de vreme. Vinerea trecută a trebuit să ţin o cuvântare la Ateneu pentru Enescu, sărbătorit de primărie[69]; să scriu un articolaş pentru *Rampa*[70] despre Goga, iar duminecă am avut o recepţie la S.S.R. în cinstea lui Goga.[71] Discursul meu de-aici a făcut mare impresie. Azi a trebuit să particip la o masă, tot pentru Goga, la „Casa Femeii".

Acuma sper să pot pleca la ţară zilele acestea şi măcar acolo să încep a scrie mai serios. Să notez un gând pe care-l frământ: a scoate din trei în trei luni, subt formă de carte de 8-10 coale, un fel de jurnal al meu, în care să public câte-o nuvelă sau fragment de roman, amintiri, însemnări de jurnal intim, amănunte autobiografice, preocupări, lecturi, efemeride etc. Ar putea fi ceva interesant, numai să-i găsesc un titlu potrivit. Mă gândesc s-o fac eventual în editura *Adevărului*, care ar putea lansa mai bine asemenea lucru.[72]

Alta. De vreo lună jumătate, Victor Fodor[73] împreună cu mai mulţi intelectuali ardeleni mi-au propus preşedinţia unei asociaţii ardelene cu preşedinţia de onoare a lui Maniu. Aseară a fost la mine o adunare de vreo douăzeci persoane, în care s-au pus bazele asociaţiei, urmând să se redacteze statutele poate chiar în cursul săptămânii.[74]

Duminecă, 20 decemvre 1931, Valea Mare

La 11 am sosit aci cu maşina, pentru sărbători. Sper că am găsit titlul ce-mi trebuia pentru jurnalul public pe care vreau să-l scot curând: *Spovedanii*. Dacă aş putea să mă întorc la Bucureşti cu cartea întâia gata, bine ar fi!

Camil Baltazar mi-a bătut capul ieri să scot o revistă cu el. Îmi pare rău, dar de ce să risc eu şi bani şi altele ca să servesc pe alţii. Am făcut-o destul, şi am cules numai nerecunoştinţă. Mai bine *Spovedanii*, în care voi vorbi numai eu, despre ce vreau şi fără riscuri materiale cel puţin, de altfel şi imposibile de înfruntat în actualele împrejurări.

Marţi, 29 decemvre 1931 – Valea Mare

Sânt singur. Fanny a plecat azi dimineaţă la Bucureşti cu maşina, împreună cu Puia şi Radu. Plecarea [lui] Fanny devenise inutilă în urma telegramei primită chiar în clipa plecării. Copiii sosiseră aci tocmai în ajunul Crăciunului.

Mereu cele materiale, mereu datoriile multe, mai mărunte şi mai mari, şi lipsa de perspective pentru plata lor şi chiar pentru asigurarea existenţei de toate zilele. Din pricina asta nici nu pot să scriu. E altceva când ai puţin, oricât de puţin, şi când ai numai pasiv.

Aş vrea să pornesc *Spovedaniile*, care poate m-ar echilibra niţel.[75] Dacă n-aş avea chiria prea mare, tot parcă...

Miercuri, 30 decemvre 1931 [Valea Mare]

Am citit mereu şi acuma aştept pe Fanny. Ehrenburg[76] m-a interesat mai mult pentru lumea pe care o zugrăveşte. Are o dialectică ciudată, iudaică. Şi un ritm anume, viu, sacadat, care desigur vrea să fie ritmul lumii noi. O simt şi eu lumea nouă. Vine. Nu e gata. E încă în aer sau în măruntaiele pământului. Se pregăteşte. Poate să sosească mâine sau peste un secol, două, mai multe. Lumea noastră, cea în care ne-am născut noi, cei de azi, se duce iremediabil. Îi auzi parcă trosnind crăpăturile anunţătoare de prăbuşire. Sufletul omului însuşi se zbuciumă îngrozit de necunoscutul ce-l presimte... Poate că lumea nouă se pregăteşte chiar în Rusia sau poate în alt colţ al pământului. De altfel, ce contează câteva secole în viaţa bietei omeniri? Dar apoi în vârsta

Pământului? Peste zece mii de ani, ce va fi viaţa omului? Va mai fi omul în sensul de azi? Şi doar zece mii de ani e o clipă în zecile de milioane de ani ce-i sânt rezervaţi planetei noastre. Toate fanteziile de viitor ale omului de azi îmbrăţişează cel mult câteva mii de ani. Cât de mici sântem în realitate. Chiar aşa, peste câteva mii de ani omul poate să fie schimbat şi fiziologic. Omul poate produce pe supraom, care va stăpâni tot, care va circula printre astre, într-adevăr nemuritor... Pentru ce omul de peste un milion de ani n-ar ajunge să fi rezolvat marile taine ale vieţii şi morţii, să fi devenit omul sinteză, fără sex, fără hrană, fără moarte? Să ajungă creatorul însuşi?

Şi totuşi, azi inima noastră e atât de plăpândă, aspiraţiile noastre atât de mărunte. Într-adevăr, viermi sântem încă. O cale atât de imensă va mai parcurge sufletul omului până se va curăţi de toată zgura de noroi ce-i apasă aripile.

Când stau aici, meditând, simt deodată câte-o strângere de inimă stranie. Sânt totdeauna grijile mici ale vieţii materiale care-şi reclamă întâietatea. Sufletul ar vrea să zboare, să cuprindă infinitul, să pătrundă tainele cele mari, şi inima te smulge brusc din căile înaripate, te aruncă în noroi! Chirie, mâncare, datorii, obligaţii...

1932[1]

Vineri, 1 ianuarie 1932 [Valea Mare]

Alt An Nou! Măcar de-ar fi mai bun!... Despre cel trecut numai bine n-aş putea spune. Incolor, inodor, idiot. Nici măcar de scris n-am putut scrie mai nimic. Poate dacă nu intervenea nunta Puicii aş fi sfârşit *Răscoala*. Aşa, am rămas cu ea în pană şi cu *Mojarul* de-abia început, încât trebuie să pun speranţe momentane în *Spovedanii*. Încolo nici atâta. Multe datorii şi puţine nădejdi împlinite...

Nici în 1932 nu intru cu pretenţii exagerate. Aş fi mulţumit să mă echilibrez băneşte şi să termin, fireşte, pe lângă *Spovedanii*, *Răscoala* şi *Mojarul iluziilor*.

Aş mai vrea să pot fi atât de hotărât ca să scriu în fiecare zi, orice s-ar întâmpla, dar absolut orice, măcar câte o singură pagină din *Spovedanii* şi câte una din vreun roman. Să vedem chiar cu începere de azi!

Revelionul l-am făcut aici împreună cu copiii, care s-au întors înapoi, fiindcă n-au găsit bani pentru Sinaia, apoi cu Sorbii şi Maca[2]. Am stat până pe la trei după miezul nopţii, iar eu pe urmă am mai citit, încât m-am culcat tocmai la 6 dim[ineaţa]. Ceea ce nu m-a împiedicat să mă scol pe la 11, adică să mă trezesc.

N-am ieşit nicăiri, nici n-am primit pe nimeni. Lăutarii din sat au venit să ne cânte.

Sâmbătă, 2 ianuarie 1932 [Valea Mare]

Am scris azi-noapte, cf. programului din *Mojarul iluziilor* ceva.

S-a tăiat azi al doilea porc-purcel de la Marioara[3]. Lache[4] a fost ucigaşul. Toată noaptea a nins şi ziua. Zăpada e abundentă; nu ştiu de va dăinui. E foarte frumos peisajul. Radu-Puia somn, iar pe

seară o partidă de sanie. Seara radio până la 24,1/2. În familie. Citesc *Manhattan-Transfer*[5] început azi.

Duminecă, 3 ianuarie 1932 [Valea Mare]

La 5,1/2 d.a., cu rapidul, Puia-Radu au plecat la Bucureşti, însoţiţi de noi până la gară (Piteşti), unde ne-am întâlnit cu d-na Grigoriu[6] şi fiică-sa Tanţi[7], plus o d-ră Gica sau aşa ceva. Ne-am oprit la Sorbii până la 8 seara; ei sânt siguri că vor vinde curând Gălăşeştii[8] unuia care a cumpărat acolo mult pământ şi are nevoie de conac. Acolo a venit şi Lina lui Ionel[9], căruia i-am cerut să-mi comunice grabnic ce s-a făcut cu despăgubirea pentru tamponarea maşinii mele de către autobuzul din Piteşti, deunăzi. A venit soldatul lui Radu.

N-am luat masa seara. Planuri cu Fanny despre echilibrare financiară. Dacă luăm de la Mănescu[10], atunci lichidăm toate datoriile mici plus chiria pe trecut. Câştig astfel un timp pentru a scoate *Spovedanii* şi alte volume care să mă limpezească la „C[artea] R[omânească]". Prin mutare la primăvară facem o mare economie la chirie, apoi toată întreţinerea casei revine mult mai ieften; cu vreo 300 000 lei anual am putea ieşi bine. Ceea ce n-ar fi imposibil.

În clipa când să umplu acest stilou, mi-a scăpat o sticluţă cu cerneală şi m-am umplut pe mine şi biuroul.

Socotim să plecăm la Bucureşti duminecă. Deocamdată însă, eu mă duc mâine să încasez mia de la Radio, fiindcă sântem complect lefteri.

Luni, 4 ianuarie 1932 [Valea Mare]

Am fost la Bucureşti: plecat la $14^{h}2'$ am sosit la 17,20'. Acasă am găsit pe Puia în curs de pedicură; apoi a venit Radu. O cafea şi am şters-o. La Radio a trebuit să stau câteva minute până a ieşit Maurer din orchestră; am stat de vorbă cu Maniu[11] şi şpicheriţa. Cu maşina la „C[artea] R[omânească]", unde mi-am luat ultimele jurnale

şi apoi, la gară. La 19,25′ am pornit încoace şi am sosit la Piteşti la 21,45′. Maşina nu mă aştepta. M-am indignat foc. Am luat o trăsură.

Miercuri, 6 ianuarie 1932 [Valea Mare]

De azi-noapte, de la miezul nopţii, Fanny a avut o criză de ficat care a durat fără pauze până la 10 dimineaţa, când am mers la Sorbii, unde dr. Tiţescu[12] i-a făcut o injecţie cu morfină. N-am dormit deloc.

Joi, 7 ianuarie 1932 [Valea Mare]

Boala [lui]Fanny a continuat azi: fără crize violente, dar a trebuit să stea în pat toată ziua, iar seara i s-a înrăutăţit starea, a avut şi puţină temperatură. Sorbii au venit după-amiazi să ne ia la Ionel; ziua lui. Fireşte, zadarnic. Marioara s-a dus cu maşina mea la Piteşti, a cumpărat portocale pentru Fanny şi mi-a adus acumulatorul-radio care a fost la încărcat. Am scos şuncile din saramură şi le-am pus la zbicit... Încolo nimic decât meditare şi planuri de scris...

Vineri, 8 ianuarie 1932 [Valea Mare]

Fanny a vrut să vină aci dr. Tiţescu. L-am adus. Nu e nimic deosebit, dar ea e prea nervoasă. I-a mai prescris nişte medicamente şi astfel s-a potolit... Am pus noul rând de şunci la saramură. Cârnaţii la fum. Lache a topit a doua untură. Fanny a îngrijit de merindele pentru tinerii însurăţei; soldatul va pleca mâine. Seara a venit Ionel cu Lina; ne-au mai adus o mie din datorie. Apoi Sorbii. Am stat până la miezul nopţii de vorbă. Şi eu citesc pe Jeans[13] cu astronomia lui prea interesantă. Puţin.

Sâmbătă, 9 ianuarie 1932 [Valea Mare]

Şi ziua de azi a trecut fără nici un fel de muncă serioasă. Fanny e într-o convalescenţă mai aproape de boală decât de sănătate.

Poate şi din pricina asta nu sânt capabil de nimic. Era vorba să călătorească mâine cu trenul; acuma nu mai vrea, din economie. Spre seară i-a fost mai rău. Şi nu vrea să urmeze prescripţiile medicului.

Mâine dimineaţă plecăm la Bucureşti cu maşina. Poate acolo să fiu mai inspirat, adică mai harnic. Ducem destule merinde.

Bucureşti, duminecă, 10 ianuarie 1932

Am plecat la 10 dim[ineaţa] din Valea Mare şi am sosit aci la 1 d.a. Am venit domol şi bine, şi Fanny a suportat perfect călătoria cu maşina. Acasă toate bine. Primul telefon de la Camil Petrescu, care-şi anunţă vizita pentru mâine după masă. O telegramă de amânare de la Mănescu. Şi încolo nimic. Seara am răspuns la felicitările primite. Începe alt capitol de zbucium: poliţe, datorii... Numai scrisul de-ar merge. Voi vedea cum mă voi organiza de mâine!

Luni, 11 ianuarie 1932 [Bucureşti]

Din program am aplicat deocamdată o oră de plimbare pe jos. Am întâlnit pe Medrea, care mi-a vorbit despre monumentul funerar al lui Gîrleanu[13a] şi pe care-l are gata; îmi cere restul din onorariu; îi făgăduiesc îndată ce vom avea bani la S.S.R. Apoi pe prof. Georgescu[14], fost secretar al „Astrei", bolnav, după operaţie de hernie. Îmi spune că împreună cu prof. Frollo[15] şi Raşcu[16] vrea să scoată o revistă, *Credinţa*, de cultură religioasă catolică, ceva de contra-balansare a *Gândirii*. Îmi cere colaborarea. Promit, sfătuindu-l să o facă mai mult literară decât religioasă, dacă vrea să reuşească.

După-amiazi am primit pe Mănescu, care vrea să intervin la Finanţe pentru cinematograful S.S.R. Braşov. Apoi Camil Petrescu, cu care am stat mai îndelung. Mi-a adus *Danton*[17] şi *Transcendentalia*[18]. Revine cu propuneri pentru o revistă lunară.

Să vorbească cu Tzigara[19] pentru preluarea *Convorbirilor literare.*[20] Despre alegerile viitoare la S.S.R. Prezidenția lui Goga ar fi bună, dar să rămân şi eu în comitet. Astfel s-ar evita chiar candidatura lui Crainic. Ar vrea un comitet fără Corneliu Moldovanu, Minulescu, Caton, Romulus Voinescu etc. Cu tineri. El să fie vicepreşedinte. Îmi spune că Crainic a găsit pe cineva care-i pune la dispoziție şapte milioane pentru a scoate ziar, că Gregorian, înjurându-mă pe mine, s-a apropiat de *Universul*, pe urma căruia a făcut afaceri de 200 000 lei.

M-am dus la „Cartea Românească", de unde am luat 10 000 lei şi am aranjat să tipăresc *Trei nuvele* într-o ediție nouă[21]. Am venit cu Toneghin[22] până la Ressu, unde am găsit şi pe doamna Măciucescu. Sereda a sosit după-amiazi de la Piteşti...

Marți, 12 ianuarie 1932 [Bucureşti]

M-a sculat Mănescu-Schiller, cu care am mers întâi la „Educație" pentru cinema Arad S.S.R. N-am găsit nici Bucuță, nici Vlădoianu. Întâlnind pe Mugur, am stat de vorbă îndelung. I-am spus de *Spovedanii*, care i se pare idee fecundă; mi-a făcut lauda pentru *Metropole*. A intervenit prof. Otetelişanu[23], directorul Meteorologiei. L-am întrebat, cum aş putea petrece o seară la Institutul Astronomic. Să mă adresez subdirectorului Demetrescu[24], foarte capabil şi de treabă. Voi face-o... Apoi a venit Vlădoianu, cu care am vorbit diverse şi care a primit să meargă la Arad. Nesosind Bucuța, am trecut la Finanțe, pentru cinema Braşov S.S.R. Riga fiind avansat, am dat peste un alt funcționar cunoscut, care mi-a promis să rezolve până mâine.

M-a căutat la telefon ieri Caton, azi Făgețel, Hârjeu[25], Corneliu Moldovanu, care vrea să se întâlnească pentru poliță şi convorbiri de S.S.R. I-am dat rendez-vous mâine la „Corso". Îmi spune c-a sfârşit un roman. Hârjeu se interesează de primirea lui în S.S.R.

Pe la 6 d.a. am fost la filmul *Inspirații*, cu Greta Garbo[26]; prost, dar ea bună şi pe alocuri strălucitoare. Apoi la masă la Ressu, unde

a venit după masă doamna Măciucescu cu fiul ei. Discuţie despre maşinism.

Miercuri, 13 ianuarie 1932 [Bucureşti]

Întâlnire cu Corneliu Moldovanu la „Corso". Îndată a venit Ion Barbu numai să mă salute, fiindcă nu mă văzuse de mult. Corneliu, în afară de poliţa lui, m-a întreţinut despre noul lui roman, care ar fi să se numească *Căţeaua*, dar va avea ca titlu un nume de câine încă nefixat; despre cum să-mi complectez eu casa de la vie şi cum să primesc împrumutul ce mi-l oferă un prieten; despre S.S.R. – el ar vrea adunarea să fie prima convocare la 29 ianuarie şi şedinţa la începutul lui februarie; eu o doresc puţin mai târziu; că lui mai mulţi i-au oferit să ia preşedinţia şi că el ar lua-o acuma, fiind rămas cam în vânt, având un program precis: începerea clădirii casei S.S.R., editura de stat şi nu mai ştiu ce...

Din nou la „Educaţie", unde iar n-am găsit pe Bucuţa; apoi la Finanţe. Aşteptând, am întâlnit pe Tanţi Bogdan[27] care, la repezeală, mi-a spus că Mavrodi ţinea mult la ea, o chema mereu, iar apoi brusc, în urma intervenţiei Miţei Filotti, s-a răcit, rămânând însă corect. N-am mai aşteptat pe Mănescu, care întârzia prea mult. Am venit acasă.

După-amiazi a fost Marioara[28] lui Paul pentru frângerea turtei fetiţei ei. Am plecat cu maşina la „Cartea Românească" să-mi văd socotelile. Am un debit de lei 555 750. De-aici se va scade îndată onorariul pentru *Metropole*[29] şi *Apostolii*, circa 120 000 lei. Apoi circa 110 000 lei pentru noua ediţie din *Pădurea*, care se află aproape tipărită. Apoi, circa 65 000 lei pentru *Iţic Ştrul*, care trebuie să se pună sub tipar, plus vreo 80 000 lei pentru *Ciuleandra*, care în vreo două luni de asemenea trebuie retipărită[30]. Ar fi de scăzut vreo 375 000 lei şi aş mai rămâne doar cu o datorie de vreo 174 000 lei, care mi-ar înlesni mişcările la „Cartea Românească"... Numai dacă între timp aş izbuti să isprăvesc şi ceva nou. *Spovedaniile* poate, vreun volum-două, rămânând pentru la toamnă *Răscoala* sau *Mojarul*...

În răstimp, convorbire cu Ionnițiu[31] despre traduceri și criza cărții, în care s-a amestecat și un profesor Bilciurescu sau așa ceva.[32] A venit pe urmă Clarnet[33], căruia îi dădusem întâlnire acolo, pentru Duhamel[34]. Toneghin face dificultăți, îndeosebi din pricina lui Sebastian. A rămas să se confirme prin comitetul de direcție decizia principială luată.

În librărie Mișu[35] îmi declară: „Degeaba, tot Rebreanu e cel mai mare scriitor, cel mai consistent"... A recitit pe *Ion*. Ocărăște pe Cezar Petrescu. Acolo mai întâlnesc pe Eftimie Antonescu[36], fratele lui Nolică[37].

Afară, vorbind cu Clarnet, fac cunoștință cu un ministru străin, nu știu cine.

Mănescu mi-a spus că la Arad s-a constituit societatea pentru exploatarea cinematografului, eu fiind numit președintele consiliului de administrație, numire ce mi se va comunica în scris. S-o vedem.

Joi, 14 ianuarie 1932 [București]

N-am ieșit până seara 6,1/2, când m-am dus la ședința comitetului de programe de la Radio. Am primit diverse telefoane: doamna Vrioni[38] îmi cere o contribuție pentru *Revista Scriitoarelor* și am amânat-o până prin februarie: Dominic[39] îmi cere să iau vreo măsură, eventual prin S.S.R., împotriva abuzului ce-l face o doamnă, Ana Dominic, cu pseudonimul lui vechi; Sahia[40] îmi cere să primesc pe Firu, care vine pentru un interviu la *Vremea-Sport*[41] etc.; Camil Baltazar cere o întâlnire.

Pe la 4 d.a. am primit pe Firu, un tânăr simpatic și insignifiant, conducătorul revistei *Vremea-Sport*. Îmi dă un chestionar, la care voi răspunde astă-seară. Apoi am vorbit vreo oră despre sport și altele.

Dincolo venise d-na Ressu în vizită cu fiul[42]. Înspre șase a sosit Vereşti cu necazurile lui. Cicio-Pop, tânărul, urma – zice – să-mi dea un telefon pentru audiența la guvernatorul Băncii Naționale. N-am primit. În schimb, am vorbit cu Plopeanu să intervină din parte-mi la S. Ionescu[43], la Casa de amortizare, pentru un loc lui Vereşti. Sâmbătă va vorbi.

La Radio am mers cu maşina. Cu Gusti şi Kiriţescu mă întâlnesc la intrare. De asemenea Arghirescu[44]. Mai iau parte Alessianu[45], Bucuţa, Mugur, Petraşcu[46], Maniu, Munteanu-Cârnu[47], Culea... Am cerut să se cânte la Radio *Rapsodia română* a lui Liszt.

Vineri, 15 ianuarie 1932 [Bucureşti]

De dimineaţă a fost la noi Didina[48]. M-am dus direct la Culte. În gang, Minulescu mă întâmpină: „Ce-i cu tine?... Te-a ales la Academie?... Pot să te felicit?" Am dat din umeri. Nici nu m-am gândit. Fanny mi-a făcut o aluzie în ziua înmormântării lui Negruzzi[49], că are să se facă o alegere la Academie. Am schimbat vorba. Altădată poate m-aş fi gândit. Dar n-am uitat eşecul ce l-am suferit când a fost vorba de membru corespondent, din pricina lui Iorga.[50] Şi atunci mi-a venit propunerea directă, iscălisem chiar o declaraţie că primesc să fiu ales. Aveam o majoritate covârşitoare. A fost de ajuns opoziţia lui Iorga ca să fiu refuzat. Cum dar să sper acuma că voi fi ales direct membru activ? Iorga s-ar fi schimbat?... Desigur că de-atunci până azi am avut Premiul Naţional şi altele. Dar au fost şi campaniile furibunde de defăimare. Aş putea crede că Academia să treacă peste astea?... Evident, se va fi vorbit prin diverse cercuri, cine să fie urmaşul lui Negruzzi? Şi s-a zis că trebuie să fie un scriitor. Dintre scriitorii de azi probabil că mie mi se atribuie mai multe şanse şi mai multe merite pentru a intra la Academie. Şi e aproape sigur că, de n-ar fi Iorga împotriva mea, aş avea toate şansele. Dar aşa?... Peste câtva timp, pe când eram la Bucuţa, venind acolo Pillat[50a], de asemenea m-a interpelat: „Ei, primeşti felicitări?... Trebuie să intre un scriitor la Academie, aşa cere dreptatea... Nu se poate să fie numai Sadoveanu şi Goga... Vei fi ales, te asigur..." Bucuţa a tăcut. Din toate se vede însă că se discută aprig chestia urmaşului lui Negruzzi şi că eu sânt un candidat serios, poate cel mai serios, fără ştirea mea...

Cu Bucuţa am discutat chestia cinematografului Arad. Se lăsa greu. Amestecă un deziderat, probabil închipuit, al lui Siseşti[51]. În sfârşit a cerut hârtia, dar n-a pus rezoluţia, spunând că mâine

dimineaţă... Fireşte, alte multe discuţii despre Crainic, despre preşedinţia S.S.R., despre *Boabe de grâu*, despre *Răscoala* (care se vede că e aşteptată), despre Cezar Petrescu etc.

La 6 d.a. comitet S.S.R. N-au fost decât Minulescu, Măciucescu, Camil Petrescu. Am fost înduioşat să dau un ajutor doamnei Alice Soare[52], bolnavă. Încolo bârfeală. Minulescu spune despre conflictele Crainic-Han-Şeicaru etc. Ziarul lui Crainic[53] ar avea ostilitatea *Curentul-Cuvântul*. Pe de altă parte se zice că Manoilescu s-a răzgândit şi nu mai dă parale, rămânând numai Pavel Suru[54] cu subsidiile, ceea ce nu se ştie dacă va mai face posibilă apariţia ziarului.

Nu mă pot hotărî în privinţa scoaterii revistei. Şi totuşi aş avea nevoie de ea. Nu pot să mă retrag complect, mai ales retrăgându-mă şi de la S.S.R. Ar însemna să ies oarecum din mişcare, ceea ce nu se poate. Totul e să găsesc oameni cu care să-mi asigur existenţa revistei. I-am spus un cuvânt lui Bucuţa şi s-a văzut că-l interesa. Chiar cu sacrificiu merită. Să văd lista colaboratorilor. Şi poate să chem mâine la o consfătuire pe Camil Petrescu.

Am mai fost pe la amiazi la Observatorul Astronomic, unde am vorbit cu prof. Demetrescu, pentru a putea vedea odată cerul prin instrumente. Oricând va fi vreme bună.

Duminecă, 17 ianuarie 1932 [Bucureşti]

N-am ieşit decât pe la 5,1/2, să mă întâlnesc cu Camil Petrescu. L-am luat de-acasă, unde avea o femeie, care însă probabil îl plictisea, fiindcă a fost bucuros s-o lase acolo. Am vorbit cu el despre revista ce-o proiectez. Cu uimire am văzut o şovăire. Căuta să mă deconsilieze, tocmai el care mi-a bătut capul de-atâtea ori că trebuie să scot o revistă. Mi-a scos în evidenţă numai cheltuielile şi riscurile materiale şi mai ales necesitatea de a plăti pe oameni negreşit. Am simţit că el acuma are intenţia să fie aranjat cu toată lumea, cu situaţia literară clarificată, şi deci fără vreo nevoie combativă. Mai târziu mi-a şi spus-o, recunoscând de altfel că eu

nu-i cer lui deloc să combată şi nici chiar să scrie. El începuse prin a-mi propune o revistă lunară acuma. Şi la despărţire să mă roage să merg la Angelescu[55] pentru el. Cum s-ar zice, omul caută o aşezare personală pe care ar fi bucuros s-o găsească prin mine.

Acasă discuţie cu Fanny pe aceeaşi chestie. Ea e contra revistei, dar când a auzit că trebuie să rămân în mişcare, să nu dispar din circulaţie, a revenit, punând doar înainte chestia bănească.

Totuşi n-am izbutit încă să mă hotărăsc definitiv. De altfel, şovăiala cumplită care mă ţine în loc în toate privinţele mi se pare ciudată, ceva bolnăvicios chiar. Negreşit au contribuit la această stare sufletească toate întâmplările din ultimii trei ani, cu atacurile formidabile ce m-au asaltat, cu grijile permanente. Iar acum sânt şi îngrijorările materiale de care nu pot scăpa. Starea aceasta se răfrânge şi asupra întregei mele activităţi, adică mai curând neactivităţi. Mă zbucium mereu în nehotărâre. Nu sânt capabil de o muncă susţinută şi nici de a duce până la capăt un proiect. Ce vreau azi nu-mi mai place mâine. Şi, în general, o lenevire sufletească îngrozitoare. Dorm acuma prea mult şi asta mă moleşeşte pentru restul zilei; amân de pe o zi pe alta munca serioasă. Acum vreo două luni am abandonat *Răscoala* cu gândul să scriu întâi *Mojarul iluziilor*. Am făcut planul, mi-am stabilit persoanele şi acţiunea... Pe urmă mi-a venit gândul *Spovedaniilor*, cu care m-am abătut o lună fără să fi sfârşit ceva. Acuma am părăsit *Spovedaniile* şi vreau să reiau *Răscoala,* plus revista. Vremea însă trece şi nu fac de fapt nimic. Mă pierd în şovăire.

Să notez deci un plan de lucru, să văd de-l voi urma: maximum de somn şapte ore; a nu dormi după-masă; a ieşi în fiecare zi pe jos cel puţin o oră; a face toate planurile şi meditările numai ziua; serile să fie păstrate exclusiv pentru scris literar, cel puţin patru ore, începând chiar de astă-seară. De la ora 10 până la 2 noaptea să fie ale scrisului, afară dacă aş fi la Teatru sau altundeva, dar şi atunci cel puţin o oră să stau la biurou, la scris. Seara să fie pentru *Răscoala*. Orice alt scris, chiar pentru revistă, numai ziua.

Să nu lenevesc în pat. Dacă mă culc la ora 2-2,1/4, să mă trezesc la 9, să citesc ziare până la 9,1/2 şi la 10 să fiu gata

îmbrăcat. De la zece până la unu pot face toate cursele, iar după-amiazi să-mi văd de eventuale lucruri mărunte, până la 6 etc.

Mai puţină visare şi pierdere în gânduri inutile!

Luni, 18 ianuarie 1932 [Bucureşti]

Deocamdată am executat programul. Aseară am scris la *Mojarul* până la ora 2. Am mai pierdut vreun ceas cu citirea şi Fanny, care e mereu bolnavă. Astfel m-am sculat la 9,1/2 în loc de 9, cât voisem. La 10 am sărit din pat, iar la 10,1/2 am ieşit din casă. După-amiazi nu m-am culcat.

La 12 am fost la Ciornei. Am stat mai mult de vorbă cu Floroiu de la *Universul*, care îmi imputa că de atâţia ani n-am scos nici o carte mare, fiindcă eu sânt unicul scriitor mare. El lucrează la un Machiavelli. Apoi cu Clarnet am urcat la Ciornei, care mă aştepta. Despre Duhamel. Vrea să facă, dar nu acuma. Nu trebuiesc trei volume deodată. Să se înceapă cu unul şi celelalte să urmeze din şase în şase luni. Vorbeşte de criza vânzării cărţii. Zice că vânzarea a scăzut în general cu 90%. Exagerează. Vrea să lanseze o colecţie ieftenă, cu lucruri de actualitate.

Am dat afară şoferul.

La 4 a venit Baltazar. Morel mi-a cerut la telefon colecţia *Sburătorul* a lui Lovinescu, în care se află documente împotriva lui Cezar Petrescu; desigur vrea să-l înjure, fiindcă acesta l-a înjurat. Cu Baltazar am ieşit la „Cartea Românească", unde am stat de vorbă întâi cu Toneghin şi apoi Ionniţiu despre revistă. Sânt de părere s-o scot şi-mi promit toate concursurile. Toneghin chiar s-ar oferi să facă cronica plastică, ceea ce nu mi-ar conveni.

Seara, dr. Voiculescu cu Mugur. Citirea piesei *Umbra* până la 1,1/2. Interesant material, dar neconstruit. Un talent dramatic considerabil.

19 ianuarie [1932, Bucureşti]

Din conversaţia de aseară despre Nichifor Crainic, Mugur zice că numai în două cazuri a pomenit pe Crainic, izbucnind de

admirație, la *Omul cu mârțoaga*[56] și *Pădurea Spânzuraților*[57]. Nu se știe cine dă bani pentru jurnalul lui, dar a cheltuit 600 000 lei pentru publicitate. Va spune mai târziu numele prietenilor care i-au pus la dispoziție mijloacele. Pornește contra Șeicaru, încât va fi țigănie mare. Pe de altă parte nu vrea să înjure. Jurnal de extrema dreaptă etc.

Azi am cerut date asupra mișcării cărților mele pentru o lună. Situația nu e încântătoare, dar nici așa de deprimantă: mișcă. Apoi am mers cu Baltazar la atelierele „Cartea Românească", am cerut deviz pentru revistă și două caiete mari. Pe drum, Baltazar mi s-a plâns că nevastă-sa e operată, în sanatoriu, și n-are cu ce s-o plătească; mă roagă să-l ajut. Ne-am oprit la cafe „High-Life", am chemat pe Froda, pe care l-am rugat să intervină la Mavrodi. A făgăduit. Câtva timp a stat și Minulescu. Pe urmă cu Froda. Mi-a povestit de toate: că V. I. Popa trăiește cu Mohor[58] și e tâmpit; că Teatrul Ventura e pe dric[59]; că Buzescu vrea să-l dea peste cap; că Ventura pierde peste 5 milioane din banii ei; că Leny are succes monstru în turneu; că Mavrodi face lucruri bune și mă iubește; că Mavrodi vine ministru; că Sadoveanu[60] îi va fi urmaș la Teatru; că Crainic face ziar hitlerist și era să-l tipărească la el.

Miercuri, 20 ianuarie [1932, București]

De dimineață cu veștile rele. Mănescu n-a venit. Cinema Arad nu e gata decât peste două săptămâni. Am fost la Minister. M-am mai liniștit. Vlădoianu îmi spune că va ieși cinematograf frumos, că primăria ne pune bețe-n roate și că-l va combate cu filme bune și prețuri ieftene. Bucuța îmi vorbește despre Panait Istrate[61], că scrie la *Curentul* toate trăsnăile înadins ca să-și bată joc de jurnalul în care a fost insultat, că Șeicaru i-a oferit bani și el a refuzat etc. De la Istrate a aflat că Cezar Petrescu, susținut de Șeicaru, va lansa o mare revistă literară, desigur ca răspuns la jurnalul lui Crainic, spre a-i zdrobi *Gândirea*. Se pare că va fi frumos.

Iar a venit Baltazar după-amiazi pentru revistă. Îmi mulțumește că Mavrodi i-a dat 5 000 lei imediat. Ieri, Froda îmi spunea că

Mavrodi vrea să mă vadă şi că să luăm masa împreună într-o zi, ca să mai vorbim. Acuma seara, Negrea propunea să primesc de la Mavrodi o traducere sau revizuire. Fanny a sărit în sus. Şi totuşi, ce bine mi-ar prinde acuma, când stau atât de îngrozitor de prost băneşte!

În sfârşit, anunţat prin telefon azi-dimineaţă, a venit după-amiazi Făgeţel. Face o revistă în genul *Vremei*, cu de toate.[62] Două pagini, din opt, ar fi pentru literatură, şi mi le oferă mie. N-am refuzat direct, dar nici nu-mi convine. Mâine la 5,1/2 noua întâlnire cu el la „Corso".

Sahia mă întreţine despre cancanuri literare. Că banii lui Crainic sânt de la mitropolitul Bălan[63], că revista *Floarea de foc*[64] va muri, fiindcă Sandu Tudor[65] e incorect şi face ortodoxism, pe când ei voiau comunism, că a propus să mă înjure ba pe mine, ba pe Galaction, după Arghezi, şi băieţii au refuzat. Apoi mă întreabă, de ce nu mă pun eu în fruntea câtorva scriitori şi să facem o mişcare. Adică comunism. L-am potolit binişor că la mine nu se prinde. Eu sânt accesibil oricărei idei, îmi place să înţeleg, dar nu să-mi politicianizez gândurile. Comunismul mă interesează, ca şi fascismul, ca şi americanismul, prin ceea ce aduce nou în lume, prin creaţia ce o încearcă. Poate să fie lumea nouă de mâine şi nu vreau să-mi întorc ochii şi să nu văd. Dar de-aici până la militare comunistă e o deosebire mare. Militeze cine vrea, eu rămân la biuroul meu de scris... La sfârşit despre revista mea la care el spune că toţi tinerii ar veni cu bucurie.

21 ianuarie [1932, Bucureşti]

De o grijă imediată am scăpat; procesul cu chiria s-a aranjat azi prin rezilierea pe 23 aprilie şi plata chiriei după posibilităţile mele. Rămân negreşit altele destule care-mi bat la poartă mereu, dar pe astea le mai amân de azi pe mâine.

Iar Camil Baltazar, căruia a trebuit să-i declar net: revista e a mea, eu sânt stăpânul, nimic nu merge fără ştirea mea, nimeni nu scrie fără voia mea, nu va glorifica pe duşmanii mei... Am ieşit cu el, dăscălindu-l şi rămânând ca duminecă să-mi aducă lista colaboratorilor interni, să stabilim rubricile eventuale, să începem

mişcarea şi publicitatea. La „Corso" m-am întâlnit cu Făgeţel şi i-am spus că nu pot primi oferta lui, dar voi colabora, şi chiar a trebuit să-i promit o nuvelă pentru primul număr.[66]

La şedinţa comitetului de programe la Radio s-a anunţat inaugurarea festivă a studioului, în prezenţa regelui, la 11 februarie. Maniu zice c-ar vrea şi el să scoată o revistă literară... Avalanşă mare!

Vineri, 22 ianuarie [1932, Bucureşti]

Am regulat la „Cartea Românească" în amănunte chestiile revistei cu Rasidescu, specialistul industriei. M-am înţeles aşa: am credit deschis pentru revistă, cu totul deosebit de drepturile mele ca autor, deocamdată pe trei luni, în care răstimp voi vărsa toate încasările ce vor rezulta din vânzarea gazetei şi jumătate din publicitate; după trei luni vom vedea situaţia şi vom aviza. Preţul va fi de 5 600 lei pentru 2 000 foi inclusiv afişele, iar pentru clişeie mi se va ţine de omul lor evidenţa. De altfel, în privinţa preţului vom discuta încă şi poate să-l mai reduc ceva sau să includ tipăriturile accesorii. Mi se va face de către ei expediţia la librării şi încasările de la librării prin încasatorii şi voiajorii lor... S-ar părea convenabile condiţiile şi mai târziu vom vedea dacă nu se poate să găsim şi oarecare subsidii oficiale.

Întâmplător, fiindcă m-a chemat el, am regulat şi cu Dominic chestia titlului revistei, dacă ar fi să reiau *Mişcarea literară*.

Cu Baltazar am vorbit numai la telefon, chemându-l pentru mâine la ora 3, să punem la punct amănuntele redacţionale şi administrative.

N-am ieşit după-amiazi. O conversaţie la telefon cu Camil Petrescu care, în clipa când a auzit că scot gazeta, deşi e contra apariţiei, s-a declarat amicul ei, dacă nu chiar stăpân; ca omul. De altfel, şi Dominic a avut grije să-şi ofere colaborarea şi concursul. Întâlnind pe Sângiorgiu, îmi promite volumul lui; el va avea pagina teatrală la revista lui Făgeţel şi vrea să-şi lucreze anonim adversarii; regretă că n-am primit să merg cu Făgeţel. I-am spus însă de revista mea şi a părut încântat să ne apărăm cărţile de câini.

24 ianuarie [1932, Bucureşti]

Am fost la masă la Didina. La 4,3/4, când am sosit acasă, Camil Baltazar fusese şi plecase. N-a vrut să mă aştepte, zicând c-a fost vorba să ne întâlnim la 4, deşi el venise la 4,10. Am vorbit la telefon cu Camil Petrescu, care vine mâine să discutăm despre revistă. *Calendarul* lui Crainic, apărut azi, n-are nimica deosebit.[67]

Luni, 25 ianuarie [1932, Bucureşti]

Baltazar n-a dat semn de viaţă nici azi. Desigur, îşi închipuie că aşa se face mai dorit şi că-l voi chema eu. Ceea ce nu se va întâmpla. Deocamdată, azi-dimineaţă, am avut o convorbire cu Camil Petrescu, cu care mă înţeleg mai repede, cu toate că şi el râvneşte să aibă o preponderenţă. În plus, e unul care mi-a dat dovezi reale de prietenie. Mi-a dat unele nume de tineri pentru redacţie: I.Cantacuzino[68] p[entru] proză, Eugen Ionescu[69] p[entru] poezie – critica oficială. Sebastian[70] va face un studiu asupra lui Cezar Petrescu. Cicerone Teodorescu[71] critic teatral, Andrei Tudor[72], muzica. Ar urma să colaboreze apoi toţi tinerii noştri, dar cu o condiţie prealabilă: sânt tabu aici Goga, Arghezi, Sorbul, Camil şi eu[73]; sânt de pus la punct toţi colaboratorii *Gândirii* şi în special Cezar Petrescu, Nichifor Crainic, Vianu, Dragnea, Blaga[74], Gib Mihăescu[75] etc. El a pus aci şi pe Ion Barbu şi Ionel Teodoreanu, pe care însă eu nu vreau să-i socotesc dincolo de barieră. Delimitarea va fi respectată scrupulos. Ceilalţi sânt indiferenţi şi vor [fi] trataţi după împrejurări. El are ceva cu Ion M. Sadoveanu, că ar vrea să-l mai zgâlţâie niţel băieţii, fiindcă ocupă prea mult spaţiu oficial, dar nu-l vrea înjurat numai, ci şi lăudat, şi deci colaborator cu articolul. De asemenea cu Mavrodi: când caldă, când rece... Nu uită să mă roage să merg la Anghelescu pentru el, pentru ceva bani.

După-amiazi primesc un telefon de la Ciornei: mă roagă să-i dau ceva pentru colecţia „Rosidor", din care primele două numere s-au epuizat; deşi are condiţii fixe cu alţii, pentru mine va face ceva special; cei de la „Cartea", cu care şi el se află în relaţii bune, n-ar

avea de ce să se supere, fiind vorba de ceva pentru colecţie, apoi nu trebuie să fie un roman, ci poate şi o nuvelă mai lungă... I-am răspuns că n-am nimica gata. Nu e nimic, poate să fie peste 3-4-6 luni, numai să se poată anunţa etc. Voi trece într-o zi pe la el să mai vorbim. A insistat să-mi notez ca să nu uit, şi mai bine să-i dau un telefon în prealabil, ca să-l găsesc sigur...

Seara am fost la „Alhambra", la o revistă de Vlădoianu, Kiriţescu şi N. Constantinescu[76]. Am luat şi pe soţii general Linteş. Revista amuzantă, în orice caz mai spirituală decât producţiile lui Tănase. De ce place oamenilor superficialitatea în toate şi mai ales în artă? Venind acasă, în maşină şi apoi noi în de noi, am discutat cu entuaziasm că ne-a plăcut, că a fost agreabil, spiritual etc., că Silly Vasiliu[77] e talentată şi frumoasă, că Lulu Nicolau[78] mai frumoasă decât talentată, că cutare cuplete au fost admirabile... Peste un an nici nu-ţi vei mai aduce aminte, peste zece ani va fi pierit orice urmă. Asta e răsplata superficialităţii.

Am vorbit cu Caton la telefon. Vrea să mă vază, desigur pentru S.S.R.

Marţi, 26 ianuarie 1932 [Bucureşti]

În sfârşit, la 3,1/2 a venit Baltazar, cu scuze. Primeşte toate, îmi cere însă să-l pun redactor pe frontispiciu; nu voi putea decât ca secretar. Insistă pentru Călinescu[79] şi Menalque[80]... Voi chibzui. Mâine la 4 nouă întrevedere, iar la 3 cu Blazian.

Ies cu un tânăr avocat, Pora, care-mi cere recomandaţie la Mihai Popovici. La S.S.R. comitet. Caton ar vrea să fie preşedinte. Se hotărăşte, după mine, o listă cu Goga. Pillat şi R. Voinescu vor să insiste să rămân eu. Refuz categoric.

A sosit Sorbul. Trec cu el pe la Ressu să iau pe Fanny. Acolo familia dr. Rădulescu[81], cu a cărui maşină venim acasă. Seara soţii Plopeanu.

Prin telefon Camil Petrescu. Îmi anunţă un studiu al lui M. Sebastian despre Cezar Petrescu. Bucuros.

S-a făcut 2,1/2 noaptea. Am stat de vorbă cu Sorbul şi ceilalţi şi n-am putut scrie nimic astăzi.

E şi sfârşitul caietului[82]. Poate altul va fi mai norocos, să cuprindă mai multe lucruri bune.

27 ianuarie 1932, miercuri [Bucureşti]

Aproape toată luna aceasta am respectat hotărârea ce-mi luasem, de a însemna zilnic măcar câte ceva. De-aş putea respecta şi mai departe! Curios e însă că tocmai când sânt întâmplări mai de seamă, însemnările se răresc, s-au rărit adică în trecut. Poate că omul când e prea fericit sau prea amărât e atât de preocupat de inima lui că neglijează toate, şi numai în ceasuri de seninătate sufletească ajunge să se gândească la ziua de mâine sau chiar la viitorul mai depărtat. Dar la o parte considerentele. Faptele.

Am telefonat la Observatorul astronomic, fiindcă era vreme frumoasă. Nu era acolo profesorul Demetrescu. Mi s-a dat telefonul lui, să revin după-amiazi, când însă s-a înnourat şi a trebuit să amân vizita proiectată.

Am ieşit cu Sorbul. Am mers la „Corso", la întâlnire cu Camil Petrescu. M-a întâmpinat Buteanu de la *Patria*, să mă salute; mi-a povestit repede câte ceva din activitatea lui la Bruxelles; că e vorba să fie detaşat aici, să facă legătura cu *Dreptatea*.[83]

Am stat cu Camil şi cu Vlădescu profesorul. Şi Camil Petrescu, ca şi Baltazarul, se înverşunează să considere revista mea drept a lui, să mă convingă negreşit de părerile lui, să-mi [acrediteze] băieţii lui etc. Vom regula şi cu el situaţia, numai să-mi lămuresc întâi celelalte chestii conexe. Vine şi Caton, care ne vorbeşte despre amorul lui, despre succesul *Jucăriilor sfărâmate*[84] la Chişinău, unde vrea să mă ducă, să-mi dovedească bunătatea piesei etc. La plecare pică Eftimiu, Ion Barbu, Vinea, Marcel Iancu[85] cu care schimbăm câte o vorbă în treacăt.

La 3 d.a. vine Blazian. Se oferă secretar de redacţie. Îi expun situaţia. Mi-ar aduce pe Cassvan[86] ca administrator, în sfârşit ar face ca revista să devină rentabilă. Să vie Cassvan. Spune că-l va trimite chiar astă-seară la 9, iar el va veni mâine la 3 d.a. Să vie amândoi. Voi ţine în suspensie lucrurile cu Baltazar până voi vedea

ce poate propune Cassvan. Oferta mi-ar surâde. Cassvan are adevărate relaţii cu cinematografiştii şi e iscusit administrator.[87]

Baltazar a venit mai târziu şi l-am ţinut pe loc. Călinescu nu poate fi la noi critic oficial, fiind angajat la *Adevărul literar*. Trebuie să vedem altul. Nici Cantacuzino, căci scrie şi la *Viitorul*. Pe el nu-l pot pune redactor, fiindcă eu nu sânt simplă firmă la gazeta mea. Prefer să renunţ de tot etc.

Am ieşit împreună cu Sorbul, care a rămas la Teatru. Am trecut pe la „Cartea Românească", librărie, convorbind despre libertatea necesară scriitorului.

Cassvan n-a venit la 9, cum spusese Blazian. Poate nu l-a găsit sau poate Blazian, ca să se asigure, preferă să-l aducă el. Vom vedea mâine.

Se pare că revista mea în proiect începe să preocupe. Poate să aibă o bună reuşită.

Joi, 28 ianuarie [1932, Bucureşti]

La „Corso", la 11,1/2 cu Corneliu Moldovanu şi Sorbul. Fleacuri. Mezzo Ghermani spune că Soare nu mai apare fiindcă s-a stricat cu toată lumea. La Instrucţie cu Sorbul pentru banii Marioarei.

A venit Blazian, pe care l-am angajat secretar de redacţie, având retribuţie un procent anume din publicitatea ce vor face-o Cassvan cu soră-sa[88] şi fratele lui Blazian. Aceştia împreună cu el vor primi 50%. Cassvan speră să facă mult şi bine. Sâmbătă după-amiazi vor veni toţi trei să punem definitiv la punct toate. Ba Blazian mi-a mai propus să scoatem şi o revistă a călătorilor aproape pur comercială, pe care însă am lăsat-o pentru mai târziu.

Şedinţă la Radio, unde Kiriţescu povesteşte ce spune Iorga despre Meteş[89]. Jora despre telefonul lui Iorga de aseară contra concertului de corn etc. Mugur spune că gazeta lui Crainic e finanţată de Goga şi că în acea gazetă nu vor fi înjuraţi niciodată Maniu, Goga şi Iorga.

Seara, telefon de la Camil Petrescu. Iată cum vede el redacţia: Sebastian, cărţile; Eugen Ionescu, poezia; Cicerone Teodorescu, teatrul; Jebeleanu[90], revistele; Andrei Tudor, muzica. Pentru rest

vom mai vorbi mâine la 12,1/2 „Corso". Luni seara vor veni cu toții aci.

29 ianuarie 1932 [București]

Toată dimineața am pierdut-o întâi la atelierele „Cărții Românești" cu Kubesch în tocmeli pentru revistă, apoi la Finanțe pentru Sorbul. Aveam o întâlnire cu Camil Petrescu la 12,1/2. N-a mai fost acolo. Numai Caton își aștepta dama pe trotuar. Doamna Sarina Cassvan vrea să-mi vorbească pentru revistă; mâine la 11 dim[ineața]. Jebeleanu se oferă pentru secretariatul redacției; să vie duminecă, la 3 d.a., deși am deja secretar. Camil Baltazar să mă vadă la 7 la „Capșa". De asemenea Camil Petrescu.

Fiindcă n-aveam nici un ban, am împrumutat 3 000 lei. Noi tratative cu Kubesch până pe la 7 seara, când am trecut la Nae Ionescu, care nu-și ia răspunderea răspândirii revistei, de frică să nu se mănânce banii de la depozitari; în schimb, se oferă să-mi facă orice servicii gazetei, de reclamă, să colaboreze etc.[91]

La „Capșa", Corneliu mă interpelează asupra listei ce s-ar fi făcut pentru comitet S.S.R. Dărăscu îmi cere 500 lei împrumut. Mai sânt Struțeanu[92], Măciucescu, Iorgu Metaxa (discretă auto-invitație la masă), Camil Baltazar, Foti, Sahia, Sergiu Dan etc.

Camil Baltazar, plecând, îmi spune că Lovinescu colaborează bucuros[93], că și Călinescu va da câte ceva la fiece număr, că și Pompiliu Constantinescu[94] ar face câte ceva. Să ne vedem mâine dimineața la 11,1/2 la „Corso".

Seara m-a ținut de vorbă idioată Sorbul până la 2, încât nici n-am putut scrie nimica.

Sâmbătă, 30 ianuarie [1932, București]

Am fost la Giulescu[95], la Casa de Depuneri, pentru niște bani ai lui Ionel, care însă nu se vor putea încasa decât probabil luni. L-am lăsat pe Sorbul la Instrucție și am trecut la „Corso" pentru întâlnire cu cei doi Camili și Corneliu. A venit întâi Baltazar, apoi Corneliu

(care ieri, la „Capşa", îmi spunea că e vorba să fiu ales eu la Academie în locul lui Negruzzi, deşi Jean Bart luptă grozav să ia el locul). Discuţie asupra titlului revistei.

O scrisoare de la Arad mă anunţă că am fost ales unanim preşedinte al societăţii cinematografice „Corso".

După-amiazi am ieşit cu Sorbul şi Puia în oraş. La „Cartea Românească" în librărie convorbire cu Baltazar, renunţând la el ca secretar de redacţie. S-a zbătut, a renunţat la ambiţii, dar n-am mai revenit deocamdată. Mâine am întâlnire cu fraţii Blazian şi Cassvan. Convorbire în faţa „Capşa" cu Clarnet, Ardeleanu[96] etc. Stamatiad mă prezintă unei doamne necunoscute pe stradă. În librărie a venit la mine d-na Feodoroff[97] cu invitaţii.

Înainte de-a ieşi, dimineaţa, am primit pe doamna Cassvan pentru revistă. Nimic.

Duminecă, 31 ianuarie 1932 [Bucureşti]

Dimineaţa au fost fraţii Blazian. (Cassvan nu s-a întors de la Brăila.) Am stabilit cu ei primele lucrări pentru revistă. Sorbul a plecat la Piteşti.

Vereşti a venit după-amiazi pentru slujbă. Jebeleanu a fost luat ca ajutor de secretar la revistă; îi voi da ce voi putea şi când voi putea. Baltazar e amărât că nu l-am mai luat; retractează tot, promite să fie miel. Nu se mai poate. Eventual mai târziu. Îmi cere să intervin undeva să mai ia vreun ban, căci nevastă-sa e pe moarte.

Prezenţa lui Sorbul aici mi-a stânjenit scrisul meu. De mâine baremi să-l reiau mai serios. D-na Vrioni şi Făgeţel mă omoară pentru manuscris.

Luni, 1 februarie 1932 [Bucureşti]

Am pierdut dimineaţa cu chestia lui Ionel, care nu s-a putut tranşa pentru că efectul s-ar fi perimat, fiind ieşit la sorţi mult înainte cu zece ani. Să încerc a obţine o excepţie. Sergiu Dan îşi oferă colaborarea la *R.L.*

După-amiazi a venit Blazian cu Cassvan. Ne-am înţeles pentru administraţie. La Kubesch am dat la tipar afiş, chitanţier, circulări.

Seara o întrunire aici cu colaboratorii. Au participat Eugen Ionescu, Andrei Tudor, Jebeleanu, Blazian. Impresiile le păstrez pentru mai târziu. Sâmbătă nouă întrunire.

2 februarie 1932 [Bucureşti]

Am dat afişul la tipar. N-am stat la vorbă cu Toneghin. Cu Pora[98], care se plânge că stă cu romanul în sertar şi vrea să scrie la revistă.

La 4,1/2 în librăria „Cartea Românească“ cu Blazian, Sahia, Baltazar, Jebeleanu, apoi Frumuşeanu. Îl înjură toţi grav pe Maniu cu lemne şi marmoră, etc. Sus e comitet de direcţie şi nu stau. La ateliere cu Jebeleanu văd corecturile imprimatelor. Iau acasă un probar. Jebeleanu mă asigură că toţi băieţii vor fi prompţi la scris.

La amiazi la „Corso“ cu Corneliu, Sergiu Dan, apoi Radu Cioculescu[99], Vinea. Cioculescu îmi spune că s-au rupt definitiv relaţiile între Buzescu şi Ventura. Buzescu voise să transmită scrisoarea mea pentru traduceri Venturei. Am luat-o şi am rupt-o. Froda mi-a telefonat zadarnic.

Miercuri, 3 februarie [1932, Bucureşti]

Cu Costică Stan de la *Viitorul* am vorbit pentru expediţia gazetei mele. Chestia Ionel cred că s-a aranjat bine. Mâine probabil se va plăti efectul. La Bucuţa: nu ştie nimic despre Arad. Va scrie bucuros la *R[omânia] l[iterară]*.[100]

La Sănătate am fost pentru certificat că nu mai sânt în serviciul statului, pentru fisc. Bun de tipar pentru afiş.

La „Corso“: Camil Baltazar, care mă aduce apoi până acasă, zice că în loc să merg pentru el la Ottescu[101], mai bine să încerc la Ionniţiu. Am vrut să merg la 6 d.a., dar n-am putut de boală şi am amânat pe mâine la 3 d.a., când să discutăm şi cu Toneghin.

Froda îmi spune că, după întrevederea noastră ultimă, a vorbit cu Mavrodi despre starea mea materială grea şi Mavrodi s-a oferit îndată să facă orice. Deci, să indic o piesă pe care aş vrea s-o traduc, să mi-o plătească bine, ca lui Goga. S-a mirat grozav că nu mi-am făcut nimica, deşi am avut toate posibilităţile şi am fost atâta înjurat.

După-amiazi n-am ieşit deloc şi m-am hrănit cu picături Davila, iar acuma aştept pe administrator pentru alegerea depozitarilor.

Joi, 4 februarie [1932, Bucureşti]

Mănescu a venit pentru cinematograful din Arad, să luăm autorizaţia şi să mă ducă la deschiderea ce are loc mâine acolo. Întâi am alergat pentru banii lui Ionel, pe care, în sfârşit, i-a încasat după noi alergări la Casa de Depuneri. De asemenea am fost pe la atelier, să-mi tipărească modele pentru capul gazetei. Şi pe urmă la Bucuţa, unde toate erau terminate cu cinematograful. Vlădoianu îmi promite abonamente duble la toate casele de filme.

După-amiazi am încheiat contractul cu cinematograful. Sahia n-a venit. Voronca[102] a sosit să-l sprijin la S.S.R.

La comitetul Radio despre năzdrăvăniile lui Iorga. Maniu[103] se plânge de Sandu Tudor şi-l va chema în judecata juraţilor. Mugur se oferă să scrie la *România literară*[104]. Gusti îmi cere de pe acuma *Răscoala*. Culea îmi va da o parodie asupra lui Iorga, opera unui învăţător. Gusti a oprit maşina şi s-a dat jos să-mi facă acea cerere etc. Amănuntele recepţiei la inaugurarea noului studio de radio. Am vorbit cu Munteanu-Cârnu şi Maniu despre publicitatea revistei mele: trebuie să mă înţeleg mâine şi cu cei de la *Adevărul*, ca să putem fi în largul nostru.

Sâmbătă, 6 februarie [1932, Bucureşti]

Aseară am aranjat conferinţa despre roman pentru şedinţa de azi de radio-şcolar, până pe la 2 noaptea, şi de aceea am şi uitat să notez aici ceva.

Ieri am aranjat pentru reclama revistei la Radio – întâi la Pauker-*Adevărul*[105], care vrea să publice *Răscoala* în *Adevărul* şi s-o editeze, apoi la Munteanu. De altfel, azi am şi dat pentru şase zile, iar la 7 seara s-a difuzat cea dintâi... Tot ieri am fost pe la percepţie pentru impozite.

Azi am fost întâi la Ionniţiu pentru Camil Baltazar; i-am obţinut 3 000 lei. Mi-au povestit ce au făcut ieri în audienţa la rege cu dicţionarul[106]. Apoi la Kubesch pentru capul revistei.

După-amiazi am primit pe Blazian, adm[inistratorul] şi Jebeleanu, iar mai târziu Sahia, care-mi aduce vestea că Balş şi Sorin Pavel vor să scrie la *R[omânia] l[iterară]*.[107]

Am avut comitet S.S.R. cu mare discuţie asupra preşedinţiei. Corneliu se luptă mult să fie candidatul unic, să înlăture pe Goga. Mi-a oferit solemn mie să rămân; ceea ce am refuzat tot aşa de solemn.

Seara întâlnirea redacţiei *R[omânia] l[iterară]*. Iată: Camil Petrescu şi Baltazar, Sebastian, Blazian, Andrei Tudor, Jebeleanu, Neagu[108], Eugen Ionescu, Gulianu[109], I. Cantacuzino – 12 [11] apostoli, cu mine. Am făcut primul număr.

Duminecă, 7 februarie [1932, Bucureşti]

Am ieşit la „Corso" pentru pierdere de vreme. Au venit pe rând Camil, Corneliu, Caton, Stamatiad şi un străin pe care îl cunoştea Corneliu. Numai literatură... Şi despre *R[omânia] l[iterară]* că a avut şi Alecsandri una[110]. Atât mai bine.

La masă, dr. Nanu şi familia Ressu întreagă. Iorgu Metaxa n-a venit.

Sarina Cassvan a tatonat cinematografia şi va merge. Blazian, ad[ministrator], e de asemenea încrezător. Sânt multe speranţe că vom reuşi. Numai redacţia să se ţină bine. Mâine plec la ţară după oarecare provizii. Articolul-program să-l scriu... Dar între timp scrisul cellalt a amorţit de tot?

Marţi, 9 februarie 1932 [Bucureşti]

Ieri am fost cu trenul la Valea Mare. De la Sorbii am mers cu maşina lor la ţară. Lache lipsea, era la lemne. Am adus porcării şi

haine. Conversaţie cu toţi, inclusiv Ionelii[111], până la plecare numai despre conversiune[112]. La 7,1/2 seara am fost acasă.

Sânt cam bolnav. Chiar era nici să nu plec. Mă doare în gât, sânt răguşit şi răcit. De aceea nici n-am ieşit azi decât să văd la atelier capul revistei, şi la bărbier să mă tund. Am avut la masă pe soţii Linteş. Încolo, am lenevit; vreau să scriu articolul-program pentru *R[omânia] l[iterară]*[113] astă-seară şi să reiau serios *Răscoala*.

Miercuri, 10 februarie [1932, Bucureşti]

A venit Radu[114] pentru un proces al lui. I-am dat o mie lei la plecare. Puia a vorbit la telefon. Drăguţă şi parcă puţin decepţionată.

După-amiazi a fost pe aici Jebeleanu, cu care am ieşit la „Casa Scriitorilor", să văd reglementarea hârtiilor, facerea convocărilor pentru adunarea generală etc. Ceartă mare la comitetul Autorilor Dramatici, Caton-Sângiorgiu. Măciucescu îmi povesteşte chestia cu lemnele S.S.R.

Vineri, 12 februarie [1932, Bucureşti]

Ieri după-amiazi am avut un mic accident: alunecând, am căzut destul de rău, încât mi s-a scrântit puţin mâna stângă ca şi degetul mic de la dreapta. Efectele nu s-au manifestat imediat. Seara am mers la inaugurarea studioului la Radio. Acolo mi s-a umflat încheietura şi a început să mă doară, încât pe urmă toată noaptea n-am putut dormi. Acuma parcă s-a mai îndreptat.

Aseară, la Radio, a fost şi regele, care n-a vorbit decât cu câţiva politiciani. Convorbire a mea mai lungă cu Mavrodi despre toate. Marin Sadoveanu îşi anunţă vizita pentru duminecă după-amiazi. Alte convorbiri mai mult sau mai puţin cu Kiriţescu, Bucuţa, Corneliu, Bianu, Eftimiu, Dobrescu[115], Chiriţă Vasilescu etc.

Azi, deşi mă simţeam rău (Fanny a trebuit să mă îmbrace de jos până sus), am fost nevoit să ies cu Mănescu pentru contractul cinema „Corso".

Blazian a venit cu oarecare manuscrise.

Luni, 15 februarie 1932 [Bucureşti]

Ieri am avut pe soţii Negrea la masă, seara, iar apoi pe soţii Ressu. Alaltăieri fusesem la dr. Verea[116] pentru plictiseala cu răceala şi răguşala. Mi-a prezentat pe fiică-sa, care s-a oferit să-mi facă portretul.

Sâmbătă seara iar am avut pe colaboratorii *R[omâniei] l[iterare]*. Nici un manuscris. Tăifăsuială. De altfel, azi la prânz am ajuns să fie dată la tipografie materia pentru vreo 3 pagini. Mâine voi da eu, Bucuţa, Sadoveanu, Arghezi[117]. Să sperăm că voi ieşi la socoteală.

După-amiazi am avut vizita lui Hârjeu, care e caraghios, şi a lui I. M. Sadoveanu, care mi-a citit fragmente de jurnal intim.

Marţi, 1 martie 1932 [Bucureşti]

De când n-am mai scris; am fost bolnav, pare-se destul de grav. Desigur că am purtat boala pe picioare un răstimp, până ce m-a trântit la pat, cu febră destul de serioasă. Am zăcut până ieri. Temperatura m-a ţinut multe zile între 37,5 şi 39,5 grade. M-a căutat dr. Tempea, la care s-a adăogat prof. Nanu-Muscel şi dr. Banciu. După vreo treisprezece puncţii în gât, dr. Tempea a găsit locul flegmonului, pe care l-a operat imediat. A fost destul de plicticos. Ulterior părea că vor mai fi alte două flegmoane. N-au mai fost. Am scăpat. Fanny m-a căutat ca un înger. Am avut multe dovezi de simpatie şi prietenie din toate părţile.

Vineri, 4 martie 1932 [Bucureşti]

În sfârşit, de poimâine pot ieşi din casă. Şi, mai ales, voi putea începe scrisul. *Răscoala* aşteaptă mereu. Sper că de duminecă seara să mă aşez serios în fiecare noapte la lucru.

Luni, 7 martie [1932, Bucureşti]

Azi am ieşit întâia oară după boală. Dimineaţa am fost numai la „Corso“: Vlădescu[118], Corneliu, Caton, Sorbul, Camil Baltazar,

Emilian[119], Mircea Leca etc. Corneliu se plânge că regele nu i-a răspuns la telegrama de urări. Altfel se agită bine pentru S.S.R.; are timp şi entuziasm. După-amiazi, pe la Kubesch, ca să mai discut despre preţurile gazetei. Apoi la „Cartea Românească“, unde am pierdut vremea cu Candrea[120], Kiriţescu, etc. De asemenea la *Adevărul*, unde şi Marcovici[120a] îmi propune călduros să le dau un roman în editură, dacă s-ar putea chiar *Răscoala*.

Până acuma am scris pentru gazetă. Astă-seară să încep pentru *Răscoala*.

Miercuri, 9 martie [1932, Bucureşti]

Hărţuieli obişnuite la tipografie, apoi întrevedere cu Corneliu, care e foarte fiert de nerăspunsul regelui şi mă roagă să mă interesez la Condiescu, dacă s-a primit telegrama lui. Camil Petrescu răstoarnă o masă de emoţiile polemicii lui cu Toma Vlădescu, Caton, Sorbul etc.

După-amiazi, Fodor cu prof. Hudiţă[121] pentru Blocul Ardelenilor din Bucureşti, precum şi studenţii someşeni pentru balul lor de sâmbătă. Sorbii pleacă acasă. Sereda vine. Măciucescu o vizită.

Sâmbătă, 12 martie [1932, Bucureşti]

Iar neglijez până şi însemnările. Iar sânt cuprins de mulţime de mărunţişuri, care mă distrag de la cele principale şi importante.

Aseară am avut o întrunire a Blocului Românilor Transilvăneni din Bucureşti. Discuţii şi un fel de început de organizare.

Azi am fost la comitetul S.S.R. Se aştepta venirea primarului. N-a venit. Altfel, discuţii multe, diverse.

Am intrat în furia conferinţelor. Una pentru Caracostea[122] la Universitate[123], alta la Radio despre Goethe[124], articol despre Goethe *la R[omânia] l[iterară]*[125] şi *Bucarest*[126], conferinţă la „Anale“[127], alta la „Cartea Românească“... În plus cele ce mi se cer în Bucovina.

Şi scrisul meu stă pe loc!

Joi, 17 martie [1932, Bucureşti]

De câteva zile e balamucul cu chiria în restanţă. Proprietarul, după ce mi-a luat deunăzi 20 000 lei, anunţă vânzarea mobilei sechestrate la 24 crt. Am ocărât pe avocatul lui şi m-am dus la Barasch. Am făcut toate lucrurile pe numele lui Fanny şi „contestaţie“, care se va judeca la 23 la tribunal.

Luni am avut procesul cu Crainic. Tribunalul a rămas în deliberare; parcă era vorba să se pronunţe azi. Concluziile erau pentru declinarea competinţei în favoarea Curţii cu Juri.

Aseară iar au fost Ardelenii, cu Ghiţă Pop[128] în frunte. A început adunarea membrilor noi. Să vedem.

Sâmbătă, 26 martie [1932, Bucureşti]

Mă pierd complect cu fleacurile vieţii de toate zilele. Procesele cu scârba de Crainic, trecute la Curtea cu Juraţi, procesul cu chiria, necazurile lipsei de bani, *România literară*, plus altele nenumărate îmi consumă timpul şi-mi mănâncă posibilitatea scrisului. Dacă nici măcar aici n-am mai avut chef să fac câte-o notă cotidiană!

Acuma mai vine şi necazul cu mutarea. Cum să scrii în asemenea condiţii? *Răscoala* doarme mereu. Şi e atât de aşteptată. Nu mă întâlnesc cu un om care să nu mă întrebe de ea. Iar cei de la *Adevărul* insistă mereu pentru ea, s-o dau în editura lor.

Doamne, ajută-mi să încep de mâine o viaţă cu program şi cu utilizarea timpului!

Duminecă, 27 martie 1932 [Bucureşti]

Începutul programului e totuşi promiţător. Deşi am cam lenevit în pat (socotisem să fiu la biurou la 10 dim.), cu jurnale şi fleacuri, de la 11,1/2 până la 1 d.a. am scris mărunţişuri pentru *R[omânia] l[iterară]*. După masă iar am lenevit până la 3,1/2 şi apoi am continuat a scrie pentru revistă. La 5,1/2 am plecat la Zlătreanu, care mi-a arătat casa lui, cu o bibliotecă frumoasă şi obiecte de artă de gust. La 7,1/2 am plecat la general Linteş, unde am luat şi masa.

Un domn Stănescu ne-a oferit în casa lui apartament de închiriat, pe care-l vom vedea mâine. La 11 am venit acasă; casa încuiată; şoferul a deschis anevoie. Şi acuma, până [la]1,1/2, să văd de *Răscoala*. Am citit în *Revue des deux Mondes* un document-studiu despre înţelepciunea practică a lui Goethe, din care ar fi bine să-mi însuşesc şi eu multe lucruri.

Luni, 28 martie [1932, Bucureşti]

A venit Sorbul, cu care am fost la avocatul Chefner[129] pentru procesul cu chiria. La „Cartea Românească" de vorbă cu Ionniţiu despre călătoria lui în străinătate. Apoi la „Corso" întâlnirea cu Dominic; îmi face mereu propuneri cu Crainic. Tican se plânge de autorităţile româneşti.

După-amiazi, o raită la tribunal pentru o iscălitură, apoi am văzut o casă de închiriat, care nu mi-a plăcut. Am scris puţin şi a venit Grigorescu de la „Analele române" pentru conferinţa ce trebuie s-o ţin sâmbătă la „Fundaţie". Mai târziu a venit Măciucescu pentru fiul său şi a stat până la 9. Sahia mă pisează pentru *Vremea*: o amintire despre Lovinescu[130]. Am făcut acum ceva.[131]

Sânt cam obosit şi poate răcit (iarna nu mai trece); trebuie să renunţ astă-seară la scris...

Marţi, 29 martie [1932, Bucureşti]

Am fost la poştă dimineaţa şi în tramvai am văzut o fată frumoasă care mi-a bucurat inima, deşi nu ştiu cine era. După amiaza pierdută acasă cu lecturi inutile. Seara am scris un articol pentru *R[omânia] l[iterară]*[132].

Miercuri, 30 martie [1932, Bucureşti]

Dimineaţa, după casă cu Fanny, după-amiazi de asemenea. Spre seară vine Baltazar pentru secretariatul redacţiei şi administraţie.

La „Corso“, întâlnire cu Florian[133] pentru rubrica cinematografiei. Seara am aranjat conferinţa pentru sâmbătă.

Joi, 31 martie [1932, Bucureşti]

Pe la tipografie. Primesc primul exemplar din ediţia a şasea a *Pădurii Spânzuraţilor*. *România literară* nu se poate pagina azi; s-a dat materialul târziu. Convorbire cu Blazian, anunţându-i că mă dispensez de serviciile lui de secretar. La „Corso“, unde vine şi Fanny. Maşina la reparat.

După-amiazi scriu puţin la conferinţa pentru studenţi. La comitetul de Radio; palavre. Gusti îmi spune că a şters câţiva din comitet; mă roagă să-i dau concurs şi să viu joia. Lui Baltazar îi va face ceva.

Seara n-au venit la întrunirea redacţională decât Cantacuzino, E. Ionescu, Baltazar, Jebeleanu.

Vineri, 1 aprilie [1932, Bucureşti]

Tipografie: revista întârziată; ore suplimentare şi cheltuieli asemenea. Blazian mă conduce şi se plânge de necazurile lui. Am lucrat ceva la conferinţa pentru Universitate şi seara revăzut din nou cea de mâine.

Marţi, 5 aprilie [1932, Bucureşti]

Azi-noapte am scris până la 5 la conferinţa ce aveam s-o ţin la Universitate în faţa studenţilor. Pe urmă, vreun ceas n-am putut adormi.

Iată cum pentru un fleac de conferinţă sânt în stare să stau la biurou toată noaptea, pe când la *Răscoala* mă tot codesc. Adevărat că sânt hotărât să rămân la ţară de la 1 mai şi nici să nu revin decât cu romanul gata; dar până atunci ar trebui să-mi pun la punct ceea

ce am gata dintr-însul. Aici însă viaţa, cu trepidaţiile ei continue, nu te lasă să-ţi urmezi un program de lucru veritabil.

Azi am văzut o casă în str. Pietăţii, pe care sper s-o iau mâine.[134] Bine că s-a terminat şi asta.

Conferinţa n-am ţinut-o azi totuşi. A venit Papadima[135] să mă anunţe că, fiind prima zi a redeschiderii Universităţii, poate n-am avea asistenţa obişnuită etc. Nu ştiu dacă aceasta nu ascunde alt motiv, că anume o fi având ziua dată altuia. Indiferent. Mie-mi convine. Marţia viitoare sper să fiu mai liniştit.

Joi, 7 aprilie [1932, Bucureşti]

Ieri m-a chemat guvernatorul Băncii Naţionale[136]. I-am dat întâi cererea *R[omâniei] l[iterare]* pentru rezolvare; a promis şi se pare că va face într-adevăr ceva, căci diverse servicii ale băncii mi-au cerut gazeta etc. Pe urmă am vorbit despre Blocul Ardelenilor. E încântat de idee; a avut-o şi el. Adoră pe Maniu, care l-a ridicat şi e omul cel mai tare azi din ţară etc. Va vorbi cu Mironescu pentru local.

Aseară au fost o serie de ardeleni aici. Se pare că într-o seară din săptămâna viitoare vor să vină pe la mine foştii miniştri ardeleni; cel puţin aşa spune V. Fodor.

Am acontat casa din str. Pietăţii. Astă-seară au fost băieţii de la redacţie. Şi totuşi n-au scris nimica. La Angelescu m-am întâlnit cu Caracostea, care mi-a vorbit multe, cu complimente multe.

Duminecă, 10 aprilie [1932, Bucureşti]

Ieri am fost la vie şi seara m-am întors. Acolo lucrul merge bine. Am pus trandafirii care au fost aici. În tren, la ducere, cu Victor Pop; la întoarcere, o lungă convorbire cu M. Cruceanu[137] despre bolşevism şi altele.

Sânt mereu îngrijorat din pricina că nu pot scrie. *Răscoala* s-a limpezit cred definitiv în sufletul meu, încât aş putea lucra cu mare spor, dacă aş avea liniştea necesară. Şi n-o am. Mă freacă viaţa

grozav cu mărunțișurile ei trecătoare și inutile. Măcar de-ar veni Paștele, să mă pot retrage.

Marți, 12 aprilie [1932, București]

Azi-noapte am complectat conferința pentru Universitate. La 7,10′ am ținut-o de față cu Caracostea; la 8,30′ s-a terminat.

Vineri, 15 aprilie [1932, București]

Miercuri am făcut o vizită lui Vaida, vorbindu-i despre organizarea ardelenilor din București. A fost și Mihai Popovici de față. Au aprobat mișcarea, cu urări de izbândă. Coltor și Ilie Lazăr mai puțin entuziaști. Pentru sâmbătă seara sânt poftiți la mine vreo treizeci.

Camil Baltazar a luat secretariatul redacției, iar un cumnat de-al lui urmează să ia administrația. Blazian a căutat să-mi facă dificultăți administrative, nedând concurs la acest număr, deși nu era licențiat.

Deocamdată, griji cu mutarea și cu lipsa de bani, deși se apropie vertiginos Paștele.

Duminecă, 17 aprilie [1932, București]

Nu m-am dus azi la Sfințirea steagului studențesc, deși am fost poftit ca naș. De lene și urât. M-am plictisit de atâtea participări la fel de fel de solemnități și mondenisme care îmi țin în loc munca scrisului. Și totuși, după-amiazi am fost la un domn Ștețu, care mi-a bătut capul cu o mare afacere. Nu știu ce meserie are, probabil avocat, dar face parte dintre cei mulți de azi, mai ales ardeleni, care, fiind proști, se cred totuși deștepți și destinați să aibă roluri conducătoare în țara mărită.

Pentru mâine seară alta: sânt poftit insistent la doamna Cantacuzino[138], comitetul Uniunii Intelectuale.

Mă aflu într-o perioadă ciudată. Neproducţie serioasă. Oricâte îndemnuri îmi fac, nu mă apuc să scriu. Mi se spune din toate părţile, cât de mult este aşteptată *Răscoala*, o am plină în suflet şi amân mereu lucrul stăruitor. Dacă nu voi începe nici la mai, atunci am pierdut pământul de subt picioare. Şi totuşi, cartea aceasta are atâtea lucruri într-adevăr deosebite. Dacă voi putea-o termina cu bine, va face, desigur, mare vâlvă.

Până atunci însă mă mănâncă mărunţişurile vieţii: chiria de-aici şi cea nouă, mutarea, procesul de la Timişoara[139], datoriile diverse... Nu mai puţin *România literară*, care totuşi s-a dovedit o bună armă defensivă faţă de diverşii câini care mă lătrau înainte şi acuma stau frumos cu botul pe labe.

Marţi, 19 aprilie [1932, Bucureşti]

Se pare că va fi o amânare a mutărilor. Baremi să avem linişte de Paşti. Până atunci, poimâine trebuie să plec la Timişoara, la procese. Uf!

Miercuri, 20 aprilie [1932, Bucureşti]

Dimineaţa am fost numai la *Adevărul*, să mulţumesc lui Graur[140], avocatul, cu o *Pădurea*, legată şi dedicată, şi să iau un fragment tipărit din *Răscoala, Petre-Petre*[141]. Apoi la „Corso" şi Samarineanu[142] (un vag scriitoraş de la Oradea), care se oferă să-mi trimită un roman al său[143].

Soţii Sorbul sânt aici. După-amiazi am trecut la gară să-mi văd plecările şi sosirile trenului pentru Timişoara, şi pe la atelier, să-mi aranjeze definitiv frânele maşinii. Pe la şase am lăsat un moment pe Sorbii singuri şi am fugit să-mi cumpăr două locuri, fiind ultima zi pentru mine, căci eu plec şi nu mai aş avea când să le iau. Ca să nu-i ţin pe oaspeţi prea mult singuri, am luat o maşină de la gară, cu care am mers încet pe Calea Griviţei până să găsesc o colectură. Am găsit lângă cinema „Marconi", am luat şi m-am întors. Când am intrat în curte, îndată a sosit şi maşina mea.

Sâmbătă, 23 aprilie [1932, Bucureşti]

Am sosit de la Timişoara, unde am plecat joi dimineaţa, cu oprire la Piteşti. Am călătorit prost şi încolo şi înapoi. La Timişoara am ajuns târziu. Procesul se dezbătuse şi se amânase. Avocatul Băran[144], fost primar şi deputat, m-a introdus la preşedinte şi, la urmă, s-a reluat procesul.

Am fost scos din cauză. Reclamantul a făcut recurs. Am luat masa cu Băran, după ce în prealabil fusesem la o bere cu el şi alţi câţiva intelectuali locali. La cafenea m-a vizitat Rodim Marcovici şi un jurnalist Weiss[145], care mi-a luat un interviu despre relaţiile scriitoriceşti româno-ungare.

M-am întâlnit de asemenea cu Mănescu, care se plânge de Corneliu Moldovanu. La întoarcere, trenul ticsit, mai ales ofiţeri plecând în vacanţă. A venit Puia cu Radu. Aici însă sântem în mutare. Luni seara vom face primul transport, iar marţi restul. Cheltuială destulă şi bani deloc. Bucuţa îmi telefonează că trebuie să merg la Pen-Club, la congresul de la Budapesta.

Duminecă, 24 aprilie [1932, Bucureşti]

Tot frigurile mutării. Dimineaţa am fost cu Puia la Şosea. La masă a fost şi Puiu Negulescu. Am pierdut toată ziua zadarnic, şi seara. Dar foarte curând voi fi la datoria scrisului.

Valea Mare, duminecă, 1 mai 1932

Ieri după-amiazi am sosit aci cu maşina. În sfârşit ne-am mutat, dar casa e încă vraişte. Facem Paştele aici, pe la oameni.

Vineri seara o întrevedere la Teatru cu Mavrodi, Malaxa[146], Soare, Camil Petrescu pentru un film al acestora din urmă. Mavrodi îmi cere negreşit pe *Ion*.

Luni, 2 mai 1932 [Valea Mare]

Am fost ieri toată ziua la Ionel. Seara, la 12,1/2 am început totuşi la *Răscoala*, măcar teoretic. Am recitit capitolul I, 1, în forma

publicată în *Secolul*[147]. Mici corecturi, şi am suprimat partea privitoare la trecutul lui Grigore, pe care va trebui s-o intercalez aiurea. Am lăsat pe căpitanul de jandarmi de la Găieşti; îl voi muta la Piteşti, va face o vizită la Amara şi apoi va avea rol în cursul represiunii. Vor mai trebui câteva mici retuşări. Altfel, capitolul merge bine. Poate nici să nu-l transcriu, ci doar să-l lipesc pe o filă albă, să treacă direct pentru tipografie.

Azi am petrecut toată ziua la Sorbii la Gălăşeşti. La 10,1/2 am fost acasă. Voi continua cu *Răscoala*, deocamdată tot aşa, până voi rămâne singur.

Marţi, 3 mai [1932, Valea Mare]

Aseară am răsfoit tot ce aveam transcris din *Răscoala*. Sânt pagini bune, dar e şi umplutură. Va trebui să operez tăieturi destule. Rolul lui Titu mi se pare excesiv, mai ales că pe urmă trebuie să treacă pe planul al doilea. Trebuie să-l rotunjesc mult aici, îndeosebi în ce priveşte prezentarea lui la Gavrilaş. Pe urmă trebuiesc câteva invertiri de capitolaşe. Cel cu Predeleanu să treacă în capitolul întâi, rămânând totuşi capitolaşul cu Petre-Petre la sfârşit. Gazda lui Titu mult redusă; aventura lui va fi cu fiica gazdei. Cred că mai trebuie un capitolaş cu mătuşa lui Grigore, care e cucoană cu multe cunoştinţe în lumea mare şi politică... Chiar aşa nu ştiu dacă va ieşi destul de plin capitolul întâi, să reliefeze lumea orăşenească, potrivnică celei rurale. Apoi, parcă e niţel prea abstract, cu prea puţină viaţă intimă, directă, pitorească...

Azi am fost la Plopeanu, la Miceşti[148]. Numai la dejun.

Seara n-am scris nimica. E marţi şi nu vreau să încep. Mâine, la Bucureşti, voi scrie negreşit. În trei-patru zile vreau să sfârşesc capitolul întâi.

În mai, de altfel, aş vrea să am trei capitole gata. Deşi va fi o întrerupere cu Budapesta.

Miercuri, 4 mai [1932, Bucureşti]

Azi am venit la Bucureşti, cu maşina, toţi patru. Bine. Casa aici pe drum de aranjare. Am dormit după-amiazi. Am ieşit numai până

la „Cartea". Citiri neînsemnate. S-a făcut miezul nopţii şi de-abia acuma ar trebui să încep a scrie, fără măcar a fi putut medita asupra romanului. Cum să scrii aşa? Nici măcar a transcrie nu e posibil. Totuşi să încerc măcar a corecta începutul.

Joi, 5 mai [1932, Bucureşti]

Au fost aici soţii Sorbul; cu Marioara m-am dus pe urmă la Finanţe, la Colfeteanu, pentru acreditiv. S-a făcut ceva. Am trecut pe la tipografie şi pe la telefoane. După-amiazi la Radio; Gusti se plânge mereu şi nu acţionează.

Am mai meditat puţin asupra *Răscoalei*. Astă-seară să încerc a transcrie.

Vineri, 6 mai [1932, Bucureşti]

Dimineaţa mi-a bătut capul neobositul Fodor, apoi am fost la tipografie, unde am găsit pe Camil Petrescu şi Cicerone[149]. Mi-am luat nişte cărţi de la „C[artea] R[omânească]", am întâlnit pe Puia, pe care am condus-o la Novac[150], am stat la „Corso" cu Iancovescu şi alţii... După-amiazi la poştă, pentru un mandat, la circulaţie pentru şofer şi de vorbă la „Alcalay"[151] cu Minulescu, Stern, Voiculescu, mai mult cu acest din urmă, care mi-a spus multe despre Crainic...

Nu se poate lucra în Bucureşti serios. Tentaţiile sânt prea multe – cărţi, ziare, radio, oameni... şi văd că romanul lui Jules Romains[152] ar fi clădit după aceeaşi metodă care o aplic eu în *Răscoala*, sau aproape. Nici nu vreau să-l citesc până nu voi isprăvi. Se pare că, din pricina lui Fanny, nu voi mai merge la Budapesta. Atât mai bine. Voi putea lucra mai intens.

Duminecă, 8 mai 1932 [Valea Mare][153]

Am sosit aci cu trenul, trecând şi pe la Sorbii. Vorbă multă despre dramatizarea lui *Ion*, pe care Mavrodi o vrea negreşit şi a comandat-o lui Sorbul. Facem multe planuri de bine. Numai piesa

să iasă bunişoară. Succes desigur ar avea, graţie succesului romanului.

Acum însă să mă apuc serios de treabă.

Luni, 9 mai [1932, Valea Mare]

Am transcris azi-noapte, de la 10 seara până la 4 dimineaţa, vreo şapte pagini din primul capitol. Merge foarte greu. M-am oprit la patru, deşi hotărâsem să stau până la şase. Mă simţeam aşa de obosit că a trebuit să mă trântesc pe pat. M-a cuprins teamă şi îndoială, amândouă duble. Uneori am impresia că nu mai pot scrie, că nu-mi vine nimica. Mă umple de groază. Poate că m-am istovit complect? Poate din pricina surmenajului sau a eredităţii, celula cenuşie nu mai rezistă? Şi totuşi, nu-mi lipseşte fantezia creatoare sau creaţia interioară. Ceea ce mă chinuieşte este expresia. Am în inimă senzaţia necesară vie şi n-o pot îmbrăca în cuvinte adecvate. Mă frământ permanent pentru o frază sau un simplu cuvânt. Desigur că acest dar de uşurinţă nu l-am avut niciodată. Veşnic m-am luptat cu expresia, dar parcă acuma mai aprig. Alţii ocolesc greutăţile; eu mă încăpăţânez să le biruiesc. Asta îmi cere o sforţare cumplită. Mi-e frică tare să nu fi îmbătrânit, să-mi fi pierdut puterea creatoare. Ar însemna să-mi fi pierdut rostul în lume... Pe urmă m-au cuprins toate îndoielile. Mi se pare că tot ce am scris din *Răscoala* nu e bine. Acel prim subcapitol mi se pare prolix şi inexpresiv. Parcă e ceva artificial, lipsit de viaţă reală. Poate că nu i-am găsit încă ritmul? Şi totuşi, privind sufleteşte materialul întreg al romanului, numai acesta poate fi ritmul iniţial.

Astă-seară am să reiau începutul, să-l mai frământ, să-l mai reduc. Să vedem cum o să meargă. Pe urmă fac alt program: scriu de la opt seara până la patru dimineaţa, dorm până la douăsprezece şi am opt ore pentru meditaţie. Poate aşa va merge mai bine.

Miercuri, 11 mai [1932, Valea Mare]

Azi-noapte am terminat bine, iar azi de asemenea, de la 2 d.a., până la zece seara, fiindcă mâine dimineaţă trebuie să plec la Bucureşti. Se pare că merge mai bine binişor. Cel puţin acuma cât e

vorba mai mult de transcris. Am ajuns aproape de sfârşitul capitolului întâi. Mai am două mici capitolaşe, unul cu Predelenii şi altul cu Petre-Petre. Am scos dintre aventurile lui Titu serata de la părinţii lui Jean, rămânând să se încurce cu fata gazdei, mai scurt. Am mai redus mult. Chiar adăogând subcapitolul cu Predeleanu, tot e mai scurt ca înainte, circa 40 pagini. Suportabil. Şi pare interesant ca introducere. Chestia cu familia Predeleanu mi se pare niţel cam pompieră: fireşte e vorba de un model de fericire casnică, ceea ce trebuie să pară idiot. Sper să mai îndrept niţel, mai ales la început. Va trebui de asemenea modificată chestia cu Petre, să fie mai bine subliniat. Dar asta pe vineri.

Vineri, 13 mai [1932, Valea Mare]

Am fost ieri la Bucureşti. N-am făcut mare treabă. Doar pentru revistă. Seara au fost băieţii. Le-am dat câte-o *P[ădurea] Sp[ânzuraţilor]*. După-amiazi, Soare cu Camil Petrescu; mi-au povestit filmul. Am venit fără bani; doar pentru cheltuielile curente. Trebuie făcute venituri la revistă.

Am sosit aici azi-dimineaţă. Am dormit după prânz. Am cam lenevit. Încep cam târziu la scris, dar nu voi pleca de la biurou până nu sfârşesc capitolul I.

Sâmbătă, 21 mai [1932, Valea Mare]

Am neglijat însemnările o săptămână. Neglijenţa s-a cam resimţit şi la scris. Capitolul I, pe care mă lăudam să-l sfârşesc, de-abia duminecă noaptea l-am încheiat. Am continuat luni şi marţi binişor. Miercuri însă slab. După-amiezile am început să traduc cartea lui Jeans *The Univers around us*. Joi am fost în Bucureşti, unde am găsit încurcături de parale şi a venit sechestrul de la Blank. A trebuit pentru astea să stau şi vineri dimineaţa, încât am venit încoace ieri cu personalul şi am ajuns aci pe la şase; cheia o uitasem la Bucureşti. Pentru azi eram invitat la Ionel la dejun şi-mi era anunţată vizita lui Negrea. Ionel a contramandat. Negrea a venit să mă ducă la Plopeanu. Am refuzat şi am mers numai la şase. N-a

fost gata masa la nouă, când eu am plecat încoace. Azi n-am scris nimic, afară de traducere, din care am terminat introducerea. Astă-seară vreau să mă culc, ca să reiau mâine lucrul cu nădejde.

Miercuri, 25 mai [1932, Valea Mare]

N-am strălucit deloc săptămâna asta. Aş putea zice că am cam pierdut-o. De-abia câteva pagini scrise. N-am ajuns să sfârşesc faimosul capitol II. Duminecă prost, luni mai binişor şi marţi, iar azi o pagină. Dacă voi merge aşa, nu isprăvesc cartea până la toamnă. Sper că atunci când va veni Fanny se va îndrepta lucrul. Până la 1 iunie să fiu gata cu întâile două capitole şi ce mai am din al treilea, bine ar fi, ca să pot începe lucrul nou în luna nouă.

Acuma, mâine mă duc la Bucureşti. Trebuie o sforţare mai mare şi mai ales altă concentrare asupra lucrului. Prea mă distrează toate, începând cu astronomia. Nu ştiu de n-ar fi mai bine să las traducerea lui Jeans. Grozav mă complac în meditaţiile sterile!

Duminecă, 12 iunie [1932, Valea Mare]

Ieri de-abia am sosit de la Bucureşti, unde am fost plecat de la 1 iunie dim[ineaţa], după ce până atunci scrisesem şi sfârşisem şi capitolul II complect, de vineri până marţi seara.

În tren spre Bucureşti am mers cu Călinescu[154]. Aflasem în gara Piteşti, de la Traian Dumitrescu[155], că ieri seară căzuse guvernul Iorga şi că fusese chemat Titulescu[156] în ţară. Era vorba să se facă guvern de uniune naţională sau măcar de concentrare. Fireşte, Titulescu n-a reuşit. A fost însărcinat Vaida să facă o concentrare mai restrânsă. Şi s-a făcut la urmă guvern naţional-ţărănesc, aşa-zis de alegeri.[157] Au trecut numai oameni de a doua mână. După alegeri s-ar face guvernul definitiv, eventual de colaborare. Au fost peripeţii destule; numirea în rate. Să vedem alegerile.

Gusti e ministrul Instrucţiei[158]. Mi-a propus să-i dau concurs etc. De la el vreau comisia de cenzură a filmelor. De la Perieţeanu, care e la Comunicaţii, aş vrea comisariatul guvernului la Radio, iar de la D.R., de la Muncă, comisariatul loteriei de stat. În loc de

orice alte slujbe cu răspunderi, asta aş dori. Voi reuşi? Ce Dumnezeu, atâta nu mi se poate refuza, dacă voi cere. Până acuma însă nu mi s-a oferit direct nimica. Circulă negreşit în oraş toate zvonurile posibile, că voi fi subsecretar, că voi lua teatrele şi câte de toate. În realitate însă nimic. Lasă că nici nu mai vreau nimica, afară de lucrurile amintite sau ceva similar. Să nu-mi ia nici un timp şi să-mi producă un venit lunar care să nu fie plătit de stat. Până la toamnă să-mi isprăvesc romanul şi apoi să văd să-mi fac ceva pentru consolidarea *României literare*, care e bine c-o am. Numai de s-ar mai îndrepta situaţia financiară în general.

Perieţeanu a fost la mine de mi-a adus un volum al lui, despre care am şi scris câteva rânduri.[159] Fanny a luat asupră-şi administraţia revistei. Poate că va merge mai bine.

Dar deocamdată să reiau scrisul. Sânt la capitolul III. Astă-seară să continui. Măcar de-ar merge mai bine.

Luni, 13 iunie [1932, Valea Mare]

N-am scris nimic la *Răscoala* nici aseară nici azi. Ca să nu pierd cu totul vremea, lucrez baremi la traduceri din Jeans.

Sâmbătă, 18 iunie [1932, Valea Mare]

Miercuri dim[ineaţa] am plecat la Bucureşti cu Fanny şi azi după-amiazi m-am întors aci, la vie.

La Bucureşti însă n-am făcut în realitate nimic. Am vrut să-l văd pe Maniu şi n-am putut. Am găsit pe Caius Brediceanu[160] şi pe Gaşpar[161]. Maniu era în conferinţă cu Vaida, cu care am schimbat două vorbe anodine.

Nu mi s-a oferit de nimeni nimic, afară de Gusti, poate mai mult de amabilitate. Să vedem ce va veni. În orice caz n-aş primi nici o demnitate oficială cu răspundere. Vreau însă să caut a dobândi câteva locuri de odihnă şi un sprijin pentru *România literară*. Deci, programul viitoarei călătorii la Bucureşti trebuie să dobândească aceasta.

Aseară am inaugurat cercul ardelenilor. Destul de reuşit.

Până atunci însă să scriu ceva!

De sâmbătă până miercuri seara am scris ceva, dar puţin. Relativ. Şi joi, 23, dim[ineaţa], am plecat la Bucureşti. În fond, pentru a găsi banii de chirie. Contactul cu Ionniţiu n-a fost norocos. Mi-a răspuns hotărât că nu poate da nici un ban. Asprimea şi aproape brutalitatea declaraţiei a căutat îndată să o îndulcească prin explicaţii lungi asupra crizei, asupra greutăţilor lor speciale, intenţia de-a închide fabrica etc. etc. Fără a insista energic, l-am întrebat totuşi: dar atunci eu ce fac cu chiria? A ridicat din umeri cu alte explicaţii externe. Am înţeles că da, au greutăţi, dar parcă e şi un cuvânt de ordine să nu mai avanseze bani. M-am dus în aceeaşi zi pe la *Adevărul*. Marcovici[162] era încântat. Pauker însă lipsea din Bucureşti. Crezând că voi pleca şi eu, fără a reveni până joi, i-am dat întâlnire pe joi, după ce am ascultat exhortaţiile lui Marcovici asupra avantajelor ce voi avea la ei.

Sâmbătă după-amiazi a fost prima şedinţă pentru Premiul Naţional. S-a revenit la vechiul regulament. Gusti îmi face mereu curte asiduă.

Pentru liniştirea conştiinţei mele, înainte de-a trata serios cu *Adevărul*, am trecut pe la „Cartea Românească". I-am spus lui Ionniţiu că înţeleg bine greutăţile lor, dar nici eu nu pot rămânea în drum şi deci, fără supărare, voi da o carte a mea nouă aiurea. Foarte impresionat mi-a răspuns că asta l-ar pune într-o situaţie foarte delicată, fiindcă *Cuvântul* a scris deunăzi o notiţă, afirmând despre ei că, în vreme ce editează pe Sarina Cassvan, refuză pe Rebreanu. Plecarea mea acuma cu o carte ar însemna o confirmare a acelei notiţe şi ar fi foarte apăsătoare pentru ei. Mă roagă ca, înainte de a mă hotărî, să mai trec mâine să vorbim, să vază ce poate aranja. După-amiazi însă m-am înţeles principial cu Pauker: 25% din preţul de vânzare, 30 000 lei la semnarea contractului, 70 000 lei la predarea manuscrisului, 100 000 lei la punerea în vânzare şi restul după vânzarea ediţiei de 10 000 exemplare, care va fi pe piaţă la 1 decemvre.

A doua zi, ieri pe la amiazi, am trecut totuşi pe la „Cartea". Mai mult de curiozitate, să văd ce ar fi să facă. Era Ioachimescu şi

Dobrovici. Foarte amabili, dar au trecut îndată dincolo. Am înțeles că știau chestia și nu vroiau să asiste la convorbire, de sfială. Ionnițiu îmi spuse îndată că cu toate greutățile lor, îmi poate da azi zece mii lei. I-am mulțumit, refuzând. Am făcut rost și nu mai am nevoie. Iar mi-a făcut declarații jenate, mi-a amintit că a dat [bani] chiar nevestei mele când a făcut apel etc.

Și azi, la 11, am încheiat definitiv cu „Adevărul" și am încasat 50 000 lei. Pauker însă și-a luat măsuri de prevedere, pentru cazul când nu s-ar vinde toate exemplarele primei ediții. I-am admis ca restul să mi se plătească pe măsura desfacerii cărții. Ce Dumnezeu, cu toată publicitatea lor să nu desfac 10 000 exemplare într-o lună? Sau măcar în trei? Dintr-o carte atât de așteptată? Ar fi o catastrofă pentru mine. Dar sper că publicitatea lor îmi va fi folositoare în toate privințele. Acuma numai să meargă bine scrisul. Toată suma vreau s-o bag în casa de la vie. Am și chemat pe Trifu să revadă planurile etc. Doamne-ajută!

Luni a fost ședința pentru decernarea Premiului Național. L-a luat Victor Eftimiu, pe care l-am votat și eu, fiindcă m-a rugat el, și alții. Seara a oferit o masă la „Enescu".

După ședința cu premiul m-am retras cu Gusti într-o cameră separată, să vorbim. Întâi m-a întrebat el dacă n-aș vrea să primesc vreo însărcinare birocratică. Am refuzat, arătându-i că trebuie să scriu. De altfel, mi s-a părut că oferta lui a fost mai mult platonică, fiindcă n-a prea insistat. Despre chestia cenzurii filmelor a spus că se va sfătui cu Bucuță și mă va satisface. Că ține foarte mult să se consfătuiască cu mine asupra tuturor chestiilor culturale și mă va convoca într-o seară la dânsul cu Bucuță, Mugur și Vâlcovici, la care ține regele, să stabilim un program mare de lucru fără bani. Am vorbit despre numirea Marioarei[163] la București și a făgăduit. În sfârșit, mii de vorbe fierbinți. Faptele să le vedem.

Chefner mă roagă mereu să-l ajut să iasă deputat. Și-mi propune diferite combinații. Toată lumea mă întreabă dacă nu candidez, ce slujbă iau etc.

Deocamdată romanul să-mi iasă. Pe urmă vom vorbi.

Joi, 30 iunie [1932, Valea Mare]

Azi-noapte, fireşte, n-am scris. M-am pregătit însă, în speranţa că voi putea sta aici mai mult timp fără întrerupere. În definitiv n-ar fi excesiv să scriu câte un capitol pe săptămână, ceea ce ar reveni la un subcapitol pe noapte, circa cinci pagini. Astfel aş putea avea gata zece capitole la începutul lui septemvre, iar la sfârşitul lunii complect. Fireşte, ar trebui să suprim lenea şi distracţia cu desăvârşire. Ceea ce e neapărat necesar.

După-amiazi am făcut revizia la volumul *Iţic Ştrul, dezertor.* Şi mi-am studiat şi pus în funcţie lampa „Aladin", pe care mi-am adus-o şi care, într-adevăr, e incomparabil superioară celorlalte lămpi cu petrol.

La 4 d.a., pe când eram la masă, înăuntru a intrat o rândunică chiar în antreu, ciripindu-mi parcă, după ce întâi a zburătăcit mai îndelung prin cerdac.

Sâmbătă, 2 iulie 1932 [Valea Mare]

Dacă în noaptea de joi spre vineri am scris puţin, azi-noapte a mers mai bine, fără însă a ajunge la cantitatea ce-mi propun, de cinci pagini pe zi. Sper că, aşezându-mă aici mai temeinic, voi reuşi.

Au fost Sorbii aseară. E curtea asiduă pentru mutarea şi numirea ca directoare la Bucureşti.

Luni, 11 iulie 1932 [Valea Mare]

Nu m-am mişcat de aici. Şi scrisul merge potrivit. În orice caz, fiece noapte e complect consacrată *Răscoalei*, cu micile pauze de destindere, fireşti. Sâmbătă, pe la 11 a.m., a sosit Fanny, care de altfel se anunţase încă de marţi că poate să vină. A fost drăguţă. A pus să facă mare curăţenie. Ieri am fost la Miceşti, la Plopenii, şi am stat până seara. Am trecut la Piteşti să vedem pe Ioneli; iar nu erau acasă. La Sorbii cu Ţica[164], până s-au întors ei de la Câmpulung. Fleacuri. Azi-dimineaţă la 7,3/4 a plecat Fanny. După plecarea ei de-abia m-am culcat. În orice caz, mă simt cam moleşit. Poate şi pe urma popicelor jucate ieri mult la Plopeanu.

Evident, sâmbătă şi duminecă noaptea am scris mai puţin, dar se cam compensează cu plusurile anterioare. Socotesc cam 5 pagini de scris pe zi una peste alta. Asta ar însemna să isprăvesc cartea cam pe la mijlocul lui septemvre.

Constat în tehnica scrisului meu sau mai bine zis a creaţiei; iată că eu nu sânt capabil să elaborez amănunţit şi anticipat în schiţă un roman, fie pe hârtie, fie în cap. Oricât m-aş sili, nu merge. Există în mine un haos de material pe care însă nu-l pot organiza dinainte, ci numai scriind. Acţiunea se constituie singură în cursul scrisului, apar personajele cu trecutul şi psihologia lor, răsar tipurile diverse, amănuntele, episoadele, decorul, în sfârşit tot. *Răscoala* asta există în mine întreagă, dar într-o stare complect haotică. Singura organizare ce am izbutit s-o realizez, după ani de frământare, este o împărţire pe capitole cu o aproximaţie oarecare de conţinut. Sânt însă sute de persoane, sute de episoade şi mici detalii care, toate împreună şi numai aşa, constituie ceea ce este *Răscoala* mea. O ţesătură complicată, vie şi violentă, de oameni şi fapte, toate fragmentare şi alcătuind totuşi un ansamblu perfect legat. Urzeala generală există. Bătătura vine ţesând şi mai cu seamă alesul. De multe ori mă aşez seara la biurou şi încep un subcapitolaş fără să ştiu precis ce va cuprinde. După un contact asiduu cu hârtia şi cu mine însumi, cu fiece rând ce scriu se clarifică lucrurile şi se aşază într-o ordine organică.

Modernii, chiar eu, repudiau inspiraţia. Şi totuşi, ea e regina scrisului.

Miercuri, 20 iulie 1932 [Valea Mare]

Acuma picai de la Bucureşti, unde am plecat luni dim[ineaţa] cu Sorbul dimpreună. M-a chemat Fanny încă de joi pentru eternul proces cu Crunţu[165], pentru vechea chirie. A fost fixare de vânzare la care Chefner a răspuns prin apel contra deciziei tribunalului. Procesul a fost marţi dim[ineaţa]. Hotărârea în doi peri: divergenţă, doi contra mea, unul pentru mine. M-am aranjat însă cu cu avocatul să-i dau în septemvre 10 000 lei.

Chefner era trist de moarte; căzuse la alegerea de duminecă. Pentru partidul naţional-ţărănesc n-a fost o izbândă, fiindcă n-a putut lua majoritatea voturilor pe ţară.[166] Cine ştie ce va mai fi cu politica asta.[167]

Eu, deocamdată să-mi văd de *Răscoala*, s-o isprăvesc. Orice deplasare de-aici mă încurcă cu câteva zile, mă scoate din atmosferă.

Fanny se osteneşte mult pentru *R[omânia] l[iterară]* şi se pare cu rezultate bune.[168]

Joi, 11 august 1932 [Valea Mare]

Iar pic de la Bucureşti, după o absenţă de luni până acuma seara. Stăteam aici bine, mă antrenasem, am ajuns la 215 pagini. A trebuit să plec pentru Sorbii, s-o numesc pe Marioara directoare la şcoala unde o mutasem cu mare greutate, în Bucureşti. Pentru ea am plecat şi a trebuit să zăbovesc patru zile.

Am fost întâi luni la Bucuţă, fiindcă ministrul lipsea. Mi-a cerut hârtia, că o va da el ministrului. Guvernul Vaida de alegeri e tocmai în ajunul demisiei, de aceea şi trebuie stăruit, neştiindu-se dacă mai rămâne Gusti la Instrucţie. În urma insistenţei lui Sorbul, am rămas şi pentru a doua zi, neavând el încredere în Bucuţă. Într-adevăr, n-a făcut nimic decât a trimis prin şeful de cabinet petiţia pe care ulterior am găsit-o la registratură. Fiindcă ministrul nu venea la minister, l-am luat la telefon şi i-am dat întâlnire acasă. Mi s-a plâns că nu va mai fi în guvernul nou, căci îl lucrează Andrei şi Maniu l-a laşat. Mi-a arătat ce vrea să facă. În sfârşit, am înţeles c-ar vrea să intervin şi eu la Maniu în favoarea lui, ceea ce i-am făgăduit. Mi-a iscălit îndată numirea Marioarei. Sorbul iar, să stau să presez pe Purcariu pentru facerea formelor. Am rămas. Purcariu a făgăduit toate pentru azi. I-am spus că plec şi las pe Sorbul s-o ia. Sorbul iar, să rămân. Iar am rămas. Am luat-o.

N-am mai văzut pe nimeni. Nu mi s-a oferit nimic. Trebuie să sfârşesc romanul.

Duminecă, 14 august 1932 [Valea Mare]

O săptămână am pierdut din pricina Sorbilor, căci trei nopţi în şir, după cele de la Bucureşti, n-am mai putut lucra nimic. Adevărat

că noaptea trecută m-am culcat ca să mă pot scula azi să primesc pe Fanny cu soţii Chefner. Au venit cu maşina lui şi au stat de la cca. 11 până la 5 d.a. Chefner mi-a venit cu diverse propuneri.

Nu ştiu ce am de mă simt cam obosit parcă. În orice caz, scrisul merge greu. Nu mă pot antrena deloc.[169]

Bucureşti, miercuri, 9 noiemvre 1932.

Aseară m-am întors definitiv de la vie. Aici trebuie să termin ultimul capitol din *Răscoala*. Să vedem dacă voi putea. În vreo zece zile ar trebui să isprăvesc ca să pot ieşi înainte de Crăciun cu ea. Despre altele multe altădată, adică după ce voi termina definitiv cu *Răscoala* asta, care m-a omorât de tot. Mă simt obosit şi îmbătrânit.

Bucureşti, joi, 22 decemvre 1932

În sfârşit liber. Isprăvit *Răscoala* complect. Azi am primit ambele volume. Miercuri se va pune în vânzare în toată ţara.

M-a obosit mult. Parcă mai mult ca oricare din celelalte cărţi. A fost o sforţare grea şi foarte îndelungată. Dacă numai anul acesta, de la sfârşitul [lui] aprilie până azi, cu absolut neînsemnate intermitenţe, am stat nopţile întregi la masa de scris, deseori câte 12-14 ore în şir!... M-am şi simţit la urmă epuizat, parc-aş fi tras la jug, cu o somnolenţă aproape dureroasă. Dar, în sfârşit e gata!

Am impresia că a ieşit ceva masiv şi interesant. Desigur că amănunte de expresie mai sânt de şlefuit, dar nu prea multe. Să sperăm că va interesa pe cititori şi critica.

Până acuma, puţinii cititori sânt entuziasmaţi. Branişte zice despre volumul I, pe care-l cunoaşte, că e formidabil. Deocamdată să aşteptăm.[170]

1933[1]

București, sâmbătă, 18 februarie 1933

Trebuia să plec azi la țară, unde n-am mai fost de la Crăciun. Am renunțat fiindcă Fanny s-a îmbolnăvit subit și grav. Probabil gripă, dar serioasă. Aseară avea febră de aproape 40°, chiar azi dimineață 38,6°.

Firește, cât timp nu sânt întâmplări rele de notat, jurnalul e neglijat. După sforțarea într-adevăr grea cu *Răscoala*, am simțit o mare nevoie de odihnă cât mai absolută spirituală. Îndeosebi scrisul parcă mă înspăimântă. Dacă nu m-am putut hotărî măcar să lichidez maldărul de corespondență acumulată, să răspund cel puțin unora dintre corespondenți! M-am complăcut într-un fel de beatitudine[2].

Joi, 25 mai 1933 – Ragusa[3]

La congresul „Pen-Clubului“, aici.[4] Venit cu Fanny și Puia. Multe peripeții cu obținerea fondurilor, deși costul întregii excursii părea relativ mic. A trebuit să iau avans de la Radio 20 mii, ca să pot face față. S-au obținut 35 000 de la Instrucție și Președinție, din care mie mi s-a dat 5 500 lei. Am plecat delegație mare: Victor Eftimiu și Sângiorgiu oficiali, apoi, afară de mine, Corneliu Moldovanu, Pillat cu doamna, în ultimul moment Bucuța, iar pe drum Telega[5] de la Craiova și baronul Kemény[6] de la Cluj. De la București pornit luni seara, 29,25′ (!), accelerat, vagon de dormit. Prost. Organizație infectă, legături oribile, trenuri de persoane, în Iugoslavia. La Zagreb avem noroc să găsim un tren de persoane cu vagon de dormit spre Sisak[7]. Astfel sosim miercuri dim[ineața] la 6,1/2 în fostul foburg Fiume[8], azi mare port iugoslav. La ora 9 dim[ineața] ajungem pe vaporul „Peter“ și nu mai știu cum îi zice (moștenitorul tronului Petre, pe sârbește), unde avem rezervate

cabine mizerabile, tot din pricina proastei organizaţii, care n-a vestit venirea noastră decât [în] ultimul moment. Fanny cu Puia şi d-na Eftimiu, călăuzite de Corneliu, fac o excursie la Abbazía[9], de unde se întorc încântate la dejun. Vaporul porneşte la ore 14 la sud pe Adriatica, timp simpatic, mare foarte calmă. Călătorie încântătoare. Coasta dalmatină, cu insulele mari şi mici, pitorească. Nu sânt interesanţi participanţii la congres, afară de prea puţini. Sânt nume necunoscute, multe probabil necunoscute chiar în ţările lor. Pe Jules Romains[10] îl pun deoparte, mai interesant, înfăţişare puţin semită, deşi nu e; pe Langer[11], cehoslovac, autorul *Periferiei*, cu d-na Huşkanova[12]... Deşi proastă cabina, am dormit greu. Sosim aci la ora 8 dim[ineaţa] azi. Ciorovăială pentru cabine bune sau camere la hotel. Rămânem pe vapor cu două cabine bune. Vizită în oraş. Pitoresc, viu, simpatic, latin. Şedinţa solemnă de deschidere la care vorbeşte şi Wells[13], cu un glas slab, voalat, à la Arghezi, înfăţişare în general neînsemnată, dar împrăştiind simpatie. Vorbeşte ministrul Instrucţiei iugoslave, de o mediocritate uluitoare chiar pentru o ţară balcanică.

După-amiazi trebuia să fie prima şedinţă de lucru pe vaporul nostru. S-a amânat pentru mâine dim[ineaţa] în oraş. Comitetul pare că nu s-a putut pune de acord asupra unei moţiuni contra germanilor. Am vorbit apoi mai mult cu baronul Kemény despre relaţii româno-ungare, etc.

Seara la 22 ore reprezentaţie în aer liber, în faţa vechiului palat de reşedinţă, a unei vechi pastorale „Dubrovka". Interesantă. De ce nu utilizăm şi noi motivele noastre populare?...

Organizare însă mizerabilă.

Duminecă, 28 mai 1933 – Ragusa

Ultimele ore în Ragusa. Acuma sosim de la Bocche di Cattaro[14] şi peste două ore plecăm înainte spre Split, unde trebuie să ajungem mâine dim[ineaţa] pe la 7-8.

Vineri dimineaţa a fost prima şedinţă de lucru a congresului, în teatrul local. Prezidează Wells asistat de bătrâna Dawson Scott[15], de unul Stefanovič[16], reprezentând centrele iugoslave, şi Qued,

secretar general oarecum permanent. De la început se ivesc dificultăți. Traducerile în cele trei limbi de rigoare sânt penibile: iugoslavii au pus niște băiețoi ridicoli să facă acest oficiu. În fond, tot congresul se învârtește în jurul germanilor. Se agită dorința unui protest violent contra lor. Asta ar însemna retragerea lor din „Pen-Club" și poate distrugerea lui. Într-adevăr, secretarul general citește o moțiune a centrului New York în care se reînnoiesc principiile de bază ale organizației „Pen-Clubului". Moțiunea este de fapt o condamnare indirectă a evenimentelor din Germania decât aplicabilă și altora, dacă ar face ca ei. Grupul francez reclamă vehement să se discute concomitent cu moțiunea americană și o moțiune semnată de 16 centre, în care evenimentele din Germania se înfierează mai direct, deși fără a o numi. Wells se opune cu încăpățânare. Pare a părtini pe germani. După multă vorbărie se ridică ședința, rămânând ca în timpul prânzului să se ia contact cu germanii și să se aranjeze moțiunea celor 16, astfel încât să fie expresia tuturor. După-amiazi ședința se deschide târziu; principalii delegați sânt în consfătuire pentru a stiliza moțiunea buclucașă. Între timp se confirmă alegerea lui Wells la președinție și se expediază câteva mici lucruri. Când apar francezii cu germanii și ceilalți, Wells admite ca moțiunea nouă să fie citită, dar numai subt forma dezbaterii asupra moțiunii americane. Nedumerire generală. După ce se citește noua moțiune, adoptată de 24 centre, și contra căreia probabil nici germanii și prietenii lor nu aveau să facă opoziție, ci să se abțină, președintele pune la vot moțiunea americană. Se adoptă în unanimitate. Atunci, spre stupefacția tuturor, Wells nu admite ca moțiunea nouă să fie adoptată fără discuție, cum au cerut insistent redactorii ei prin Jules Romains, ci declară că nu este permis să se înăbușe cuvântul și că deci îl va da celor ce vor să vorbească. Protestări. Totuși, Wells dă cuvântul lui Ernst Taller[17]. Atunci delegația germană părăsește protestând ședința. Vociferări, vacarm. Americanii, olandezii și alții protestează violent. Crémieux[18] explică pe larg, că procedura președintelui e neînțeleasă. Ei au venit cu mandat să alunge pe germani din „Pen-Club". Au cedat dorinței lui Wells când au turnat apă în vinul

lor etc. Şedinţa se ridică în mijlocul unei gălăgii infernale, după ce s-a votat totuşi moţiunea nouă.

Sâmbătă dimineaţa trebuia să fie şedinţa de închidere. S-a deschis târziu, prezidată de delegatul scoţian. Raportorii înscrişi au renunţat la dezvoltarea rapoartelor. Ca să fie ceva, a vorbit Şalom Asch[19], protestând contra Germaniei. Apoi Ernst Taller, care a fost foarte aplaudat. Şi şedinţa se închide fără nici o formă.

Atmosfera e meschină. Ceva à la S.S.R.

Vineri seara a fost un concert în fortul Lovrjenac, cu masă oferită de primărie şi servită de doamne şi domnişoare din oraş. Dacă n-ar fi plouat, ar fi fost reuşit. Sâmbătă după-amiazi era în program o excursie cu vaporul la Ragusa veche, unde se află faimosul mausoleu lucrat de Mestrovič[20] şi apoi banchetul oficial oferit de „Pen-Clubul" iugoslav. A plouat rău. Marea rea. Puţini au mers cu vaporul. Noi ne-am dus cu automobil. Masa proastă, servită prost. Cinci discursuri proaste.

Azi, duminecă, am mers cu vaporul nostru la Bocche di Cattaro. Foarte reuşită excursie. Golful Cattaro încântător. De la oraşul Kotor am trecut cu automobilele peste Lovcen[21] la Cetinje[22]. Drumul superb. După câteva ore ne-am întors la vapor şi la Ragusa.

Marţi, 30 mai 1933 – Zagreb

Ieri, luni, la 9 dim[ineaţa] am sosit cu vaporul la Split (Spalato)[23]. Până la amiazi am vizitat palatul lui Diocletian, foarte interesant, cu părţi foarte bine conservate.[24] Cicerone am avut pe abatele Bulič[25], un fel de Iorga dalmat, care ne-a dat explicaţii ample şi a cărui carte despre palatul roman am cumpărat-o. Un banchet la vila Matič. După-amiazi a mai fost o excursie cu vaporul la Trogir (Trau) şi apoi pe colina Marian, cu o gustare. N-am mai luat parte. La 21 seara am pornit înainte cu vaporul. Azi, la 7 dim[ineaţa], oprire de două ore la insula Rab. N-am coborât. La ora 13 sosire Sisak: Ploaie oribilă mereu. La 15,52 cu trenul spre Zagreb, unde ajungem la 21,40′. Eftimiu, după ce tragem [la] hotel „Esplanade", ne duce la o cârciumă să mâncăm lucruri naţionale croate, proaste şi scumpe.

Miercuri, 31 mai [1933] – Zagreb

Orientare prin oraşul simpatic şi curat. Plimbare de la gară pe lângă pieţele Academiei şi Zrinyi – două monumente de Mestrovič – până în Piaţa Jelaşič şi apoi pe Ilica, un fel de Calea Victoriei. Urcare cu funicularul în oraşul de nord şi întoarcere la hotel prin Frankopanska-ulica, pe lângă teatru, muzeu, biblioteca universităţii etc. Se pare că mâine vom pleca la Belgrad, dacă vor ajunge banii.

Miercuri, 2 august 1933 – Bucureşti

Ieri dimineaţă întrevedere cu Pauker de la *Adevărul* în privinţa trecerii mele la „Cartea Românească" cu ediţia a doua din *Răscoala*. E afectat că vreau să mă întorc la „C[artea] R[omânească]" şi să-i părăsesc pe ei; va face o impresie urâtă în public că n-au fost în stare să mă păstreze sau că n-am fost mulţumit. I-am spus nemulţumirile băneşti şi greşeala de-a fi primit nişte condiţii de contract nefavorabile, fără a le fi citit, că m-au plictisit cu revista etc. El declară că s-a vândut strălucit *Răscoala*, 9 000 exemplare în şapte luni, o carte aşa de scumpă, în vremuri de criză mare – e un record. Rezultat: mă roagă să am răbdare câteva zile, să vază exact situaţia cărţii şi a banilor ce am primit - şi ţine să facă el ediţia a doua şi romanul nou, plătindu-mi înainte onorariul întreg.

După-amiazi la şase aveam întâlnire cu Ionniţiu şi Toneghin. Acesta nici nu era acolo. Am aşteptat jumătate de oră să isprăvească Ionniţiu cu un gazetar german. Era vorba să stabilim doar ratele onorariului, câte 20 000 lei la zece zile, cu începere de la 1 august, pentru *Răscoala* ed. II şi noul roman; jumătate onorariul plătit înainte, restul pentru acoperirea avansurilor din trecut. Acuma vine să-mi spuie că a vorbit cu Pauker şi că, în afară de cele 600 exemplare aflate în depozit, mai sânt vreo 2 000 la librari – că prin urmare a tipări ediţia nouă ar însemna să existe deodată două ediţii pe piaţă. M-am supărat şi l-am repezit. Numai dintr-un exces de simpatie pentru editura cu care am lucrat atâta timp am venit să le dau ediţia nouă şi romanul nou, la care eu pierd o diferenţă de procent la drepturile de autor oferite de alţi editori. Socotesc jignitor ca eu să vin de cinci ori ca să închei o afacere

proastă; ei să alerge după mine, nu eu după ei, – şi aşa am rupt-o cu onorabilii anchilozaţi...

Aseară, cu Eftimiu am fost la Chefner pentru Palatul cultural. Ne-a citit statutul societăţii. Am făcut diverse proiecte de viitor. Pe urmă, acasă, până la 3 noaptea, am pus la punct traducerea piesei lui Mussolini *O sută de zile*[26] pentru Teatrul Naţional.

Azi-dimineaţă la zece am ieşit la întâlnire cu Eftimiu. La 11 am fost împreună la Vaida acasă, care tocmai pleca la rege.[27] I-am dat petiţia pentru Palatul cultural cu lista consiliului societăţii, să le arate şi regelui. Ne-a trimis la Călinescu[28], căruia i-am telefonat. Ne-am dus. Acolo era Titeanu[29]. Călinescu ne-a spus că nu crede să trebuiască lege specială; a chemat la telefon pe Rădulescu de la comunale să-i raporteze de cine ţine începutul de construcţie a Senatului. La 8,1/2 seara, conform înţelegerii, l-am întrebat prin telefon: clădirea ţine de Finanţe, deci să vorbim cu Madgearu[30]; repetă că nu trebuie lege.

De la Călinescu eu am trecut la Teatru, la Mavrodi. Am vorbit de camarilă. I-a lăudat pe Eftimiu şi Corneliu, că sânt băieţi foarte de treabă şi că să mâncăm împreună într-o seară, poate luni. Întorsătura aceasta e urmarea pătrunderii lui Eftimiu în intimitatea camarilei; Mavrodi preferă să fie în bune relaţii acuma cu toţi, ca să nu fie eventual săpat la Palat. I-am predat traducerea, plătită cu 30 000 lei.

La amiazi vine arhitect Trifu să plecăm la ţară pentru a vedea cum merge construcţia. Eu nu pot din pricina chestiei cu Călinescu. Pleacă Fanny cu maşina. Duce 22 000 lei pentru constructor.

La 4 d.a. vine Chefner pe care-l pun în curent cu cele ce-am făcut. Îmi vorbeşte despre diverse combinaţii.

La 7 d.a. la „Corso“ întâlnire cu Savu[31] pentru un sportiv pentru care m-a rugat Radu să intervin. Perlea mă roagă mereu să-i obţin de la Buzescu un avans, dar Buzescu nu e în Bucureşti.

La 8,1/2 vine Eftimiu la mine. Mâine vom merge la Madgearu. Fanny telefonează din Piteşti. A avut o pană de direcţie; va veni mai încet.

Am telefonat lui Gusti, care m-a căutat. Am luat întâlnire la el acasă pentru mâine dimineaţă.

Şi printre toate acestea mă frământă mereu romanul cel nou...

Joi, 3 august 1933 [Bucureşti]

Fanny a sosit aseară pe la 1,1/2. Azi, la 9, am fost la Gusti, unde era Sevastos, Comarnescu[32] etc. Gusti a fost încântat de proiectul cu Palatul cultural şi ar vrea să prezideze consiliul, cel puţin după ce nu va mai fi ministru. Va lucra bucuros cu noi şi are chiar idei diverse. Mi-a aprobat 3 000 lei pentru Stamatiade, a promis ore pentru Puia[33], a observat că Caton e odios şi că a cerut bani lui Pavel, când i-a dat în primire la Cluj Opera etc. Îi surâde să reia la stat Opera din Bucureşti etc.

Până vine Eftimiu la „Corso" mă pisează Victor Orendi-Homenau[34]. La Finanţe, Madgearu ne fixează ora 1,1/4. Eftimiu îmi povesteşte păţania cu Mirto[35], cum i-a tras chiulul cu afacerea şoselelor, de unde spera să câştige 4 milioane etc. El se duce la Mavrodi, eu să pierd vremea la „Corso". Ploaie torenţială pe la 12, care ţine până la 1,3/4, când vine Eftimiu şi nu mai găsim pe Madgearu, care are la masă pe Auboin[36]. Rămâne să mergem mâine, tot la 1,1/4. Eftimiu se plânge de Soare, cum l-a ponegrit la Mavrodi.

După-amiazi, vizita Sereda-Maca. Poitvin[37] începe portretul Puia. La 6,1/2 ies cu el în oraş. Plângerile lui diverse.

Sâmbătă, 5 august [1933, Bucureşti]

Ieri am fost cu Eftimiu la Madgearu la 1,1/4. În zadar. Era o lume imensă. Am fost amânaţi seara la 7,1/2. Acolo de vorbă cu Ilie Lazăr şi Leucuţia despre Lupeasca şi Maniu. Seara ne-am întâlnit iar cu Leucuţia. Apoi Mezincescu, Toma Gâlcă[38] etc. Madgearu ne-a primit repede. Întâi a spus lui Eftimiu că a adus neveste-si de la Londra ceva, apoi i-a admirat cravata, apoi a citit hârtia noastră. Da, e pentru, deşi nu ţine de el, adică da, tot de el ţine. Auzind că regele şi Vaida sânt pentru, spune că i s-a făcut o măgărie în lipsă, dându-se un loc al ministerului său pentru subsecretariatul aerului. Deci va face şantaj: ne dă ce cerem dacă i se înapoiază locul. Protestăm. În cele din urmă zice că va vorbi cu

Vaida; notează pe petiţie şi o dă secretarei să i-o dea marţi, când revine primul-ministru.

Se pare că totuşi vom reuşi şi aici. Numai răbdare.

Seara, vizita col. Pantazi[39], Td. Radu[40], Eftimiu etc.

Azi întrevedere cu Luchide[41] pentru fotbalistul lui Radu; seara plimbare cu Poitvin.

Marţi, 8 august [1933, Bucureşti]

Ieri am trecut pe la *Adevărul*. Pauker nu venise de la mare. Wolf[42] îmi vorbeşte pentru necesitatea pentru ei de-a avea cartea mea nouă şi *Răscoala*. Azi, Eftimiu, întors de la Sinaia, unde a scris, zice, o piesă pentru Froda, spune că mâine va vedea pe Madgearu, iar mâine seară să mâncăm cu Mavrodi, pe care l-a pus în curent cu chestia Palatului cultural. Mavrodi mi-a telefonat azi, oferindu-mi loja la „Cărăbuş" şi spunându-mi că mi-a pregătit textul piesei lui Mussolini. Mâine îl voi vedea. Corneliu, de asemenea întors, se interesează de mersul chestiei. Tony Bulandra spune că Tănase a luat sala „Rio", unde la anul va trece Ventura etc. Tânărul Mugur[43] mă roagă să intervin la Vaida să permită jucarea unei piese a lui cu greva.

Am telefonat lui Pauker şi am luat întâlnire pentru mâine după-amiazi, „să mai vorbim", cum spuse dânsul.

Ortiz[44] îmi spune că pleacă la Padova; vom lua o masă înainte de a părăsi ţara.

Aseară am fost la Parcul Carol[45], unde sânt serbările pentru Fundaţiile Regale. Multă lume şi destul de bine aranjate toate.

Între timp mă frământ cu noua carte. Roman de dragoste. Subiectul e încă nebulos; numai eroina, deşi încă fără nume, e vie. Dacă se va lămuri curând, poate să-l scriu în toamna asta.

Miercuri, 9 august [1933, Bucureşti]

La Teatru, Mavrodi mi-a dat textul Mussolini. Era şi Froda. Masa va fi mâine la dejun la „Enescu"[46]. Froda îmi destăinuieşte că aduce pe Barnovsky[47] să-i monteze două piese. La 7,1/2 ne

întâlnim din nou şi-mi spune că pe Mavrodi l-a scos Aristide Blank de la „Discom", fiindcă nu i-a jucat o piesă. Vrea să clădească un teatru; e foc împotriva lui Buzescu. Nemulţumit de Mavrodi etc. etc.

Eftimiu a fost la Madgearu, fără să-l fi văzut, fiindcă a fost chemat de Vaida şi secretara nu i-a dat hârtia noastră. Mâine îl va vedea din nou.

Corneliu se agită pentru consiliul de la Radio. Vrea să intre în comitetul de direcţie.

La *Adevărul* iar n-am găsit pe Pauker, dar am aflat că am luat cu câteva mii de lei peste drepturi, fireşte socotind datoria pentru *R[omânia] l[iterară]*.

Joi, 10 august [1933, Bucureşti]

Am vrut să mă duc la Tilea pentru revistă; mi-a fost silă şi am renunţat. Am trecut pe la doi ceasornicari, am intrat la „Corso" unde mi-a venit repede Dauş[48], Vinea etc. La „Enescu" masa cu Mavrodi, Eftimiu, Corneliu. Numai prostii. La ieşire, schimb două vorbe cu Ar. Blank, care era cu Condiescu şi Urlăţeanu, făgăduindu-i *Răscoala*. Pauker telefonează regrete că n-a fost ieri şi fixăm întrevederea mâine.

Eugen Ionescu îmi cere şi azi ajutor să intre la o gazetă, că vrea să se însoare etc. Sereda cu logodnicul ei.

La Radio sânt ales vicepreşedinte. Mersi.

Cina la cârciuma „Norocul lui Jenică Marinescu", oferită de Haralamb Ionescu. Au fost Vasile Stoica, Bereta, secretar general de la externe Albania, Stoiloff, consilier legaţia bulgară (care-mi spune că s-a tradus *Iţic Ştrul*, că altul a tradus jumătate din *Pădurea* şi vrea autorizaţie, facsimil, portret). Rosenthal[49], fostul de la *Adevărul*, Corneliu, Eftimiu, Antoniu. La 11 am fost acasă.

Sâmbătă, 12 august [1933, Bucureşti]

Ieri am fost la Madgearu. Refuză categoric, dacă nu i se dă înapoi locul ce i s-a luat în lipsă. Paf! Să vedem ce se va mai putea face la Vaida sau în altă parte.

Azi n-am ieşit decât spre seară. Am întâlnit pe drum pe Ionniţiu, care mă invită graţios să mai stăm de vorbă, că-i face totdeauna plăcere! Sic!

Duminecă, 13 august [1933, Bucureşti]

La amiazi am fost la cununia lui Vlădescu cu d-ra Raşef[50], nuni fiind soţii general Uică[51]. De la biserică am mers la masă la Uică. Mi-a dat cartea lui Tăslăuanu[52], confiscată de Parchetul Militar. Am răsfoit-o. Lucruri interesante, mai ales privitoare la Goga-Averescu. Cele despre rege sânt zvonuri de cafenea şi notiţe de jurnale. Aflu însă de la Uică lucruri deosebite despre procesul Seletzki[53]. Guvernul întreg e nemulţumit de Uică şi de proces. Vaida i-a spus direct că e mâna lungă, lungă a liberalilor şi a camarilei, care vrea să compromită pe anume oameni politici. Uică protestează că s-a purtat cu extrema delicateţe posibilă, că n-a lăsat să fie citaţi măcar la instrucţie politicianii în chestie, nici chiar Boilă[54], deşi poate ar fi trebuit. Când s-a făcut descinderea la „Skoda", la ora 10 seara, Mihai Popovici[55] l-a chemat la telefon, întrebând textual: „Ce înseamnă porcăria asta?" Şi că primul-ministru a ordonat să întrerupă imediat şi să raporteze. La 1 noaptea s-a dus la Vaida, care însă zicea că nu ştie nimic, deşi ştia ce s-a întâmplat. Când a văzut actele secrete a ordonat arestarea lui Seletzky, numai după ce a luat aprobarea în scris a lui Samsonovici[56]. Acum însă, Samsonovici spune că în privinţa secretului actelor e chestie de interpretare. Guvernul a cerut să libereze pe Seletzky, dar el a refuzat, fiindcă s-ar fi zis că a fost plătit. Chiar a venit la el un avocat, prieten al lui Uică, în preziua reconfirmării mandatului, şi i-a oferit trei milioane, dacă dă drumul lui Seletzky. Mironescu[57] l-a chemat şi i-a cerut de asemenea să-i dea drumul, dar când a auzit de ofertă, a zis să-l lase arestat. El e convins că s-au dat mari comisioane, dar astea nu privesc procesul actual, ci trebuie să fie un proces anume pentru politiciani. Spune că cei trei miniştri de război[58] care au depus pentru Seletzky sânt cumpăraţi etc.

Seara am avut pe Papadopol la masă.

Luni, 14 august [1933, Bucureşti]

Nimic, în fond toată ziua. La „Corso" cu Sorbul, care vrea regulamentul căsătoriilor militare.[59] Corneliu Moldovanu, apoi Eftimiu. Chiţes[60] are să-mi vorbească joi. Acasă nu mai scap de bietul Poitvin. Un fost poliţai de la Năsăud, gen cam escroc, vine să-mi ceară ajutor pentru o slujbă, iar pe urmă caută să mă tapeze prin scrisoare. Trec pe la „Cartea Românească" pentru *Ciuleandra* şi facturi greşite: Ionniţiu vrea să aştept câteva minute să vorbim; nu pot. Merg la Chefner să vorbim despre Palatul cultural.

Miercuri, 16 august [1933, Bucureşti]

Eftimiu s-a înţeles cu Donneaud[61] şi Teodorescu să facă planul Palatului cultural şi apoi să-l arate regelui, ca astfel să exercite o presiune asupra lui Madgearu. Am fost cu Sorbul la poliţie de şi-a făcut actele pentru fată.

Duminecă, 20 august [1933, Bucureşti]

Duminecă fiind, nici n-am ieşit din casă, nici n-am făcut nimic acasă, afară de palavre. Romanul încă nu se mişcă.

Vineri, 25 august [1933, Bucureşti]

Miercuri am fost cu Sorbul la Sinaia, pentru dispensa[62] Seredei. Am întâlnit pe Puiu Dumitrescu care, foarte amabil, s-a însărcinat s-o obţină cu urgenţă. Eftimiu era acolo, dar nu l-am întâlnit.

Se pare că chestia Palatului cultural va progresa totuşi. Mirto s-a însărcinat să aranjeze lucrurile cu Madgearu. Azi, Eftimiu îmi spune că în şedinţa economică de ieri au căzut de acord să se redea lui Madgearu locul din faţa Academiei, iar pentru Ministerul Aerului să dea Mirto alt loc. În acelaşi jurnal se vor cuprinde toate schimbările, inclusiv a noastră.

Sâmbătă, 26 august [1933, Bucureşti]

Alaltăieri, Brucăr[63] îmi aduce un mesagiu din partea lui Rădulescu-Motru. Acum două luni Motru i-ar fi spus, şi chiar l-ar fi însărcinat să-mi comunice şi mie că Philippide[64] de la Iaşi e bolnav şi n-o duce mai mult de două-trei luni, iar în locul lui voi fi ales eu membru plin la Academie. Motru ar fi cel care învârteşte la Academie lucrurile acestea; tot el l-a făcut pe Maniu[65] corespondent, fiindcă pentru mine ar fi fost prea puţin atâta. Acuma, într-adevăr, Philippide a murit. Să vedem ce va fi din mesagiul acesta.

Azi, la „Corso", vâlvă mare că a căzut guvernul. Fireşte, farsă.

După-amiazi, Mihăilescu cu arhitect Doicescu[66] m-au luat la Snagov să-mi arate lucrările executate de Doicescu. Am cunoscut pe sora lui Mihăilescu, o blondă interesantă, măritată cu directorul tehnic de la U.C.B. – ceva asemănător cu eroina romanului meu.

De altfel, eroina aceasta s-a schimbat; trebuie să fie blondă, fiindcă blondele sânt mai dotate cu sensibilitate tragică. E vioaie, veselă, mereu râde – când râde ea parcă se înseninează lumea toată – cochetă foarte, suspectează iubirea şi o cântăreşte cu raţiunea; îşi zice că ea judecă şi, într-adevăr, judecă şi nu se lasă copleşită. Până ce vine pasiunea.

Duminecă, 27 august [1933, Bucureşti]

Banfi[67] a venit după bani; i-am dat 13 000 + datoria măruntă. Apoi o protejată a lui Papadopol pentru slujbă.

Încerc să încep azi scrisul regulat la roman. Să vedem!

Marţi, 29 august [1933, Bucureşti]

Am fost pentru Puia la inspectoratul regiunii, la Gusti şi la Calliani[68]. Să văd mâine pe Nae Dumitrescu[69] pentru Institutul Negoescu[70]. Cu Gusti am aranjat masa pentru Ortiz. Joi la dejun, „Eldorado". Mi-a promis pentru *România literară* zilele acestea

ceva.[71] Baltazar m-a pisat pentru apariția bilunară a revistei. Seara masa la „Enescu" cu Georgescu și Buzescu pentru chestia Operei. Papadopol mă pisează de moarte.

Și romanul mereu în pregătire!

Joi, 31 august [1933, București]

Eftimiu m-a scos din casă mai devreme, ca să mergem la Tillea[72] pentru eterna chestie cu Palatul cultural. Ne-a luat Buzescu să ne ducă până la Industrie. Acolo mi-a spus că Georgescu nu mai vrea să rămâie la Operă, că Mavrodi a vorbit cu ministrul aseară despre asta, că ministrul a răspuns azi lui Mavrodi că e de acord în principiu, după ce va lua și avizul meu, că au cerut șase milioane despăgubire din care să-mi plătească și mie leafa până la sfârșitul concesiunii... Lui Gafencu i-am arătat planul Palatului. În biuroul lui am așteptat și am vorbit apoi, întâmplător, cu Tillea, care a dat ordin lui Vlahide să facă jurnalul[73].

Masa pentru Ortiz la „Eldorado" a ieșit bine. Ministrul mi-a vorbit de chestia Operei. Refuză pe Eftimiu. Să încercăm pe Corneliu. Acesta vrea 50 000 lei pe lună cu contract. Întâlnire cu Gusti la minister sâmbătă dim. cu Georgescu.

La Chefner pentru formula jurnalului.

Luni, 4 septemvre [1933, București]

După întâlnirea de sâmbătă cu Mavrodi la Teatru, fiindcă întâlnirea cu Gusti la minister a eșuat din pricina inexactității sosirilor, am avut după-amiazi o întrevedere cu Georgescu și Buzescu, în care s-au fixat amănuntele eventualei renunțări a lor la concesie. Ieri a fost la Gusti acasă, la 9,1/2 dim[ineața], întâlnirea decisivă cu toții.

Altfel chestia Operei tot staționară, deși s-a hotărât să fie numit Eftimiu. Gusti trăgănează mereu soluția definitivă, provocând astfel dezorganizarea complectă a instituției.

Cu Palatul cultural se pare că lucrurile vor merge mai bine. Să vedem dacă mâine vom avea jurnalul iscălit.

Între timp, situaţia politică e foarte încurcată. Zilele guvernului par numărate.[74] Ce va urma, Dumnezeu ştie...

Şi romanul meu nu progresează. Se cristalizează mereu. *Poarta raiului. Calea raiului?*

Duminecă, 24 septemvre 1933 [Bucureşti]

Nu pot scrie deloc în Bucureşti, parc-ar fi un făcut. În fond, pierd vremea cu fleacuri. Simple lecturi, şi încă mai mult, ziare şi reviste fără importanţă. Cu romanul nu avansez deloc. Mi se reliefează în suflet, se adaogă mii de mici lucruri care să-i fixeze atmosfera şi viaţa, dar pe hârtie mai nimic, afară de ce am scris mai de mult şi din care va trebui să elimin multe şi să complectez. Dar nici măcar în altele nu avansez. Chestia Operei e tot nedecisă. Baremi pentru Palatul cultural am încasat până azi înjurături de la Şeicaru şi *Calendarul*. Acuma sânt gata să iscălesc mâine un angajament cu Alcalay pentru *Gorila*.[75] Dar când îl voi scrie?

1934[1]

Valea Mare, 15 iulie 1934, duminecă

Am sosit aci ieri cu maşina, cu Fanny şi Ana[2]. Am plecat din Bucureşti abia la 11 dimineaţa, fiindcă a trebuit să aştept să-mi aducă banii de la „Adevărul". Mi i-a adus Wolf, care e plin de bunăvoinţă; mi-e şi silă să-i mai cer, deşi am ajuns de-mi sânt ei datori. Acuma avea să-mi dea 50 000 lei prima rată pentru cursul primar de cărţi didactice pe care-l fac împreună cu câţiva profesori.[3] Din onorariul global de 200 000 lei, prima rată era scadentă la 1 iulie. Ieri de-abia am luat jumătate. Am avut pe drum trei pane de cauciuc şi am sosit la Ionel la 3 d.a. După-masă am plecat încoace.

Casa e gata. Şi cea veche şi cea nouă. Urmează să scoatem lucrurile din pivniţă, unde le ţin depozitate de la 15 mai, cât timp au durat lucrările de instalarea apei, luminei şi vopsit-zugrăvit. Pivniţa, deşi am cheltuit atâta, e umedă. Va trebui refăcută. De altfel, mai sânt destule lucruri de făcut aici în afară de dependinţele de peste drum. Şi bani nu prea am, iar antreprenorul îmi cere mereu.

Luni, 3 septemvre 1934 – Bucureşti

Am adus caietul la Bucureşti, să fac aici eventuale însemnări mai importante. În definitiv aici se întâmplă lucrurile care merită mai mult să fie înregistrate. La ţară notez înr-un carnet ceea ce se petrece acolo.

Duminecă, 9 septemvre [1934, Valea Mare]

Am stat în Bucureşti mai ales pentru chestiile de la Radio. Şi, într-adevăr, am avut zilnic diverse întrevederi pentru reorganizarea

programelor pe baza referatului Mugur. Au fost rezistențe. Dr. Voiculescu vrea să elimine pe Mugur din alcătuirea programelor. Am însărcinat pe Mugur să transforme referatul său într-un regulament de funcționare pe care îl vom discuta și cu Condiescu[4] și-l vom trece prin consiliu pentru a deveni oficial și executoriu. În ședința consiliului de vineri seara a fost și Condiescu, care s-a plâns că Mavrodi i-a făcut observații că nu vine regulat la Societate. După mici discuții s-a făcut pacea. Condiescu a mai aprobat să ni se plătească diferența de la congresul I.U.R. London.[5] Am mai hotărât ca miercuri să merg cu Mugur la Sinaia, unde să discutăm împreună schema programului.

Mi-am cumpărat un aparat fotografic Leica de la „Alcalay", care mă pasionează.

Ieri am avut aici pe ing. Economu de la *A.B.C.*[6] pentru colaborarea lui Radu[7] la pagina sportivă.

Vineri, 19 octomvre 1934 – V[alea] Mare

Sosesc aci cu rapidul la 10 dim[ineața] la Pitești, unde mă așteaptă mașina. Plouă cu găleata. De la gară, oprind doar să iau 10 litri benzină, merg direct la Ștefănești, la procesul ce mi l-a intentat plutonierul de jandarmi, pentru că n-aș avea autorizație de construcție. Judecătorul, foarte amabil și cuviincios. Am spus câteva cuvinte doar despre minciuna cuprinsă în procesul-verbal de contravenție și am prezintat autorizația. M-a achitat, firește, de orice penalitate, remarcând că autorizația există și că procesul-verbal nu e semnat de nici un asistent... Apoi m-am întors la Pitești, la Ocolul silvic, unde am achitat 276 lei pentru 43 copaci căzuți în marginea râului Doamnei, am rezervat 10 figuri lemn stejar pentru araci și 20 sferturi uscătură din pădurea Cantonului no.5 cu 120 lei sfertul, afară de mâna de lucru, care mă privește... Pe urmă am trecut la Ionel[8] – nu era acasă nimeni. Am pus pe Bondor[9] să-mi facă diversele cumpărături pentru casă și am venit. Am găsit bine aici. Lache a făcut gardul la dependințe, dar nu și în partea povernei. Nu s-au băgat în pivniță vasele. Fermentația mustului

continuă normal; a mai încetinat puțin. Numai damigeana cu tămâioasă n-a început încă să miște deloc. Am pus totuși să închidă pivnița, fiindcă erau abia 14° C. I-am dat lui Lache 200 lei asupra lucrului, urmând să-l socotesc când va fi și Fanny aici. L-am trimis să vadă copacii de la râu. Zice că sânt arini și plută, foarte bune lemne; le prețuiește la 3 stânjeni. Mâine va merge cu căruța să le aducă acasă. De luni, un om va începe să-mi lucreze la uscătura comandată. Pe șofer l-am trimis cu mașina la Pitești să puie ferodoul nou adus de la București cu 60 nituri (350 lei), să facă la atelier reparațiile necesare la axele planetare etc. Costă: 500 lei reparațiile la atelier, 350 lei refacerea de deunăzi a bobinei, plus ferodoul. Cel puțin sper că alte reparații nu voi mai avea câtva timp. I-am dat și lui din leafă 200 lei.

Fanny a rămas la București, să mute pe Puia.

La București am avut treburi la Teatru și la Radio. De la Teatru am venit cu trei piese de citit.[10] Zaharia Bârsan[11], Beza și Mitric[12]. Zice că de părerea mea depinde dacă să-i joace sau nu. Am să le citesc aici. La Radio am avut ședința de programe miercuri seara până la miezul nopții. Paul Prodan m-a rugat să-l primesc eu la Ateneul Român pe la mijlocul lui noiemvre.[13] Diverși amici se agită pentru mine să intru la Academie. Între alții Voiculescu, Dauș, Mugur etc. Îi las să facă ce doresc ei, dar eu nu sânt dispus să fac nici un demers. Cred că asemenea loc trebuie să mi se ofere, nu să-l cer eu. Tot astfel și în ce privește Premiul Nobel. Dar toate astea sânt în realitate lucruri mărunte. Mai important este să pot să lucrez înainte. Din nenorocire, cu *Gorila* nu avansez deloc. Am personajul, semnificația lui, și mă ține pe loc.

Duminecă, 21.X. [1934, Valea Mare]

Ieri n-am avut nimic special. Șoferul n-a venit cu mașina; n-a fost gata. Lache a pus trei oameni care, cu el dimpreună, să taie și să scoată copacii din apă. După-amiazi, trei căruțe au făcut două transporturi. M-am pripit admițând 50 lei de căruță. Azi au mai adus trei. Am fost de dimineață și eu de am văzut copacii în râu.

Mâine voi mai aduce unul gros, care-mi va servi pentru podvale în pivniță. Restul l-am revândut lui Lache pentru jumătate prețul dat de mine la Ocolul silvic. Prin Lache am dat 300 lei pădurarului Vasile Lapte, plata lucrului celor 20 sferturi de lemne uscătură. După-amiazi am fost cu maşina reparată la Piteşti, unde am văzut porcul York ce vrea să-mi vânză Ionel. Rămâne să-l vază şi Fanny. Am cumpărat un sac de tărâțe pentru purcei. Seara am aşteptat pe Fanny, zadarnic, ascultând radio şi citind *Les Femmes et la Terreur*[14]. Am citit în prealabil şi ziare. Mereu mi se pare mai inutilă lectura aceasta. În realitate, tot ce oferă ziarele, afară de ştiri materiale, e ucigător pentru suflet. Ziarele sânt o boală pentru omul modern şi cariul civilizației, cel puțin sub forma de azi a ziarelor noastre şi cele mai multe străine... De-abia aştept să pot începe scrisul la *Gorila*. În fond, e singura plăcere şi bucurie pentru mine, să scriu. Creind o lume fictivă, parcă o uiți pe asta dimprejur, oricât te inspiri din ea.

Luni, 26 noiemvre 1934 [Valea Mare]

Sânt aici de sâmbătă seara. Am venit cu Fanny, cu trenul, iar maşina noaptea a sosit cu Bondor şi Ana. Pentru mâine aşteptăm pe Puia cu Radu, iar miercuri pe Mugur pentru lucrări la Radio.

Acuma, gospodăria de aici e aproape complectă. Lache a reintrat în serviciu şi e mai harnic ca înainte, cel puțin aşa pare. Avem o vacă cu vițel, o scroafă pentru îngrăşat de Crăciun sau după, neam Mangalița, doi purcei York, trei câini, 12 găini şi un cocoş Susex, 3 gâşte, 3 curci şi 4 curcani (un curcan şi un cocoş care au fost în plus s-au tăiat pentru mâine). Avem porumb, dovleci, lucernă pentru animale. Mai lipseşte o mobilă potrivită, aranjamentul grădinii şi o femeie care să îngrijească de toate în lipsa noastră. Mai ales că am arendat 3,1/2 pogoane pământ de cultură pe cinci ani, să avem toate cele ale casei pe viitor. În sfârşit, când intru în al 50-lea an de existență pare că am ajuns să realizez aici ceea ce ar fi fost atât de bine să fi avut măcar de acum 20 ani... Dar măcar să am norocul să trăiesc să mă bucur câțiva ani de toate acestea, rodul atâtor trude şi zbuciumări!

Am fost azi la Piteşti cu maşina pentru cumpărături. Întâi însă la Ocolul silvic Trivale. Cerusem de câtva timp uscătura din pădurea Streiu. Urma să fie marcată şi încă n-a fost. În lipsa inginerului, căruia i-am dus trei sticle rachiu de vin, precum îi promisesem mai demult, conductorul mi-a spus că joi va face chiar el marcarea şi voi fi mulţumit. Mi s-a spus de ţărani că prin acest mijloc pot avea lemne mult mai ieftene pe care eventual să le şi comercializez.

Am chemat pe mâine pe Sattler[15] să-mi complectez la biurou biblioteca, galeriile tuturor ferestrelor şi eventual la Fanny în cameră. Am vrut să văd pe magistratul Lehrer, de la care aş cumpăra sfeclă furajeră; n-am putut; probabil mâine, când ţin să văd şi locurile arendate. Pe urmă de-abia, am făcut diversele cumpărături, multe. Am trecut şi pe la grădinarul Kovacs de la primărie, să-l aduc pentru un plan de aranjament al grădinii din jurul casei; nu l-am găsit; sper mâine, şi cu el să isprăvesc.

La amiazi am făcut sfeştanie. Preotul mi s-a plâns cu acest prilej că nu poate deveni protopop, deşi are toate drepturile, fiindcă a făcut politică liberală şi Mihalache[16] se opune. M-a rugat să-l ajut.

Tot azi am cumpărat de la Costică Petrescu, un ţăran chiabur, o claie de lucernă de anul trecut, două care bune, circa 1 500 kg, cu preţul global de 3 000 lei. Asta are să mă scoată din iarnă cu vaca.

Rămâne încă întreagă problema puţului. Ar trebui negreşit rezolvată în cursul iernii. Mă împiedică însă şi banii. La Comănescu nici nu ştiu încă ce sumă datorez pentru construcţiile de peste drum[17]. Mai sânt dator la sobarul Manea şi la instalatorul Teodorescu de la Piteşti. Fără să mai pomenesc despre instalaţia „Delco-Light" comandată de mult şi rămasă deocamdată baltă.

Încet-încet, dacă voi avea zile şi putere, vom ajunge cu toate la punct. Trebuie răbdare şi încredere multă.

Fireşte, dacă aş putea scrie vârtos la *Gorila*, să fie gata de primăvară, toate s-ar înlesni considerabil. Scrisul însă merge greu, ca totdeauna. Nu sânt încă deloc hotărât asupra liniei personajului principal şi nici nu pot începe nimic serios. Nu vreau să semene cu Şeicaru, să pară ca un roman-pamflet, deşi sumedenie din trăsăturile Şeicarului se potrivesc grozav eroului meu...

În noaptea aceasta se împlinesc 49 de ani de când am văzut lumina zilei. Simt o emoție stranie. Cât am luptat, cât am suferit în viața aceasta! Am reușit, evident, dar cu câte cumplite sforțări! N-am avut de nicăiri nici un sprijin, nici moral, nici material. Singură inteligența sau talentul m-au ajutat, și o sănătate robustă, cu o putere de muncă mare. Nici măcar îndrăzneală n-am avut de-a da din coate și a mă supravalorifica, precum fac alții, cei mai mulți.

Dar în sfârșit, intru în al cincizecilea an de viață. Cine știe ce mă mai așteaptă. Să sper că va fi un an de fericire și de încoronare. Așa se spune mereu. Diverși academicieni îmi promit că voi fi și eu curând. Poate. Și mai poate să fie și altele. Se caută să fiu propus la Premiul Nobel... Toate însă sânt în funcție de opera mea și de zilele ce-mi mai sânt hărăzite de soartă. Cu Dumnezeu înainte!

Fanny mi-a oferit cadouri de ziua mea o pereche de papuci și alta de jartiere, foarte frumoase. Drăguța de ea! Cât mă iubește de mult! Poate nimeni nu m-a iubit atâta, nici mama mea. De altfel, și mie ea mi-e cea mai dragă mereu.

Miercuri, 28 noiemvre 1934 [Valea Mare]

Ieri, de ziua mea, am fost la magistratul Lehrer pentru sfeclă furajeră. Am luat 2 000 kg a 0,50 lei, dându-i avans 500 lei. Am adus pe Sattler, căruia i-am comandat complectările la biurou, între care și un dulap pentru haine și o etajeră deasupra patului – acestea din urmă după sugestia lui Mugur, azi. De asemenea, ieri am adus și pe grădinarul Kovacs, care a început măsurătoarea grădinii și a terminat-o azi, rămânând să-mi facă o schiță pentru săptămâna viitoare.

Au sosit Puia cu Radu, firește cu cadouri drăguțe. Seara am avut la masă pe Ionel cu Lina și Toto[18], precum și pe dr. Păcescu[19]. Am stat până pe la miezul nopții într-o petrecere familiară, fără vreun avânt deosebit, dar simpatică.

Azi a venit Mugur. Vrea să facă o conferință la Radio despre mine, situându-mă în cadrul de-aici. Am vorbit firește multe,

el lăudându-se cumplit ca totdeauna şi socotindu-se buricul pământului.

La 5 d.a. au plecat toţi. Eu cu Fanny vom pleca tot astă-seară cu trenul, iar maşina va veni mâine dimineaţă.

Cred că am găsit un subiect bun cu titlu bun, *Iubirea literară*, pentru conferinţa ce mi se cere la S.S.R. şi pe care aş vrea s-o repet în diverse oraşe unde mi s-ar cere.[20]

Joi, 6 decemvre 1934 [Bucureşti]

Sânt aproape zece zile de când am venit de la ţară. Mâine pleacă Fanny să dea de mâncare pentru vite, mai ales porcii şi păsările.

În fond nu fac nimic în Bucureşti. Trăiesc. Sedentar. De-abia am fost de două-trei ori la teatru şi tot de atâtea ori la cinematograf. Nu mă atrage deosebit nimic. Fireşte, mă ocup de programele Radio, dar n-am cu cine lucra serios. Condiescu e un suflet cald, dar nu-l interesează nimic în mod real. El abia îşi aduce aminte că e şeful suprem al radiofoniei româneşti, o instituţie de o importanţă capitală pentru cultura românească. Ceilalţi, funcţionarii, nu pot lucra când nu se află o conducere unică solidă. Sânt zeci de stăpâni şi în realitate nici unul. Totuşi, programele se îmbunătăţesc mereu. Fac sforţări să ridicăm nivelul lor şi să le alcătuim cât mai interesante.

Ieri am avut comitet de programe, cu încurcătura cu loteria, provocată de Condiescu[21]. Am alergat la şase până la Teatru, unde aveam consiliu şi unde m-am împotrivit energic să fie angajat un actor mediocru de la Cluj în locul lui Sârbu[22], care vrea să plece acolo, ca să nu-şi piardă catedra de la conservator. La urmă, Prodan îmi spuse particular că angajarea acestui Vasilescu i-a cerut-o insistent Tătărăscu[23]. Regret, nu-mi pot schimba părerea.

Aseară am fost la Naţional, la *Knock-out*[24], o piesă slăbuţă, care însă a fost excesiv maltratată de critică.

Alaltăieri, Froda îmi spunea pe larg de o combinaţie pe care ar urmări-o Prodan cu Buzescu prin închirierea teatrului „Comedia“ ca studio al „Naţionalului“. Zice că Buzescu a notificat

proprietarilor că renunţă la contract în aprilie viitor, dacă nu-i reduce chiria cu câteva sute de mii de lei. El, Froda, se află în contact cu avocatul proprietarului şi ar vrea să puie el mâna pe teatru în tovărăşie cu I. Brănişteanu... Mi-a povestit de asemenea o mulţime de lucruri despre Wieder[25] şi descinderea cu percheziţie, despre Puiu Dumitrescu, Mavrodi etc.

Azi am ieşit pe la unsprezece cu Fanny la croitor, apoi am trecut la „Corso", unde m-a pisat Baltazar până a venit Corneliu cu ştiri politice şi altele. Pe urmă a sosit Puia şi ne-a adus acasă Sereda cu soţul ei.

După-amiazi am avut diverse vizite. Întâi d-ra Nella Stroescu[26], cu piesa ei *Harap-Alb*. Am discutat mai lung – parcă are oarecare talent. Vom mai vorbi. Un domn Drăghicescu de la Editura „Cugetarea" a venit să-mi ceară o carte. Mulţumesc, dar deocamdată n-am. Îmi spune că ei au refuzat cartea lui Damian Stănoiu[27] pe care apoi a tipărit-o „Cartea Românească"; acuma avea la el un manuscris al lui Dragoş Protopopescu, pe care de asemenea îl înapoiază, fiind prost. Dacă aşa ceva e admisibil pentru un scriitor!

Pe urmă m-a vizitat Puiu Gârcineanu[28], oferindu-mi un roman al său, să-mi dau părerea.

În acest răstimp mi-a telefonat Chefner că vrea să mă vază mâine dim[ineaţa] şi Manzoni, directorul institutului italian de cultură, care mă invită la conferinţa lui Sylvio D'Amico[29]. Acuma, seara, Mugur mă invită să mergem mâine la 10,1/2 la Condiescu.

Vineri, 7 decemvre 1934 [Bucureşti]

La 10,1/2 am fost cu Mugur la Condiescu. Era în baie şi l-am aşteptat puţin. Vrem să punem ordine la Radio. Întâi, chestia cu loteria. Condiescu e impresionat de Marin S[imionescu] Râmniceanu, care are negreşit un fel de scuze, ameninţând altfel cu scandal, socotindu-se tare pentru că e vorba şi de loteria Fundaţiilor Regale. El va mai vorbi cu M[arin] S[imionescu] R[âmniceanu] azi şi mă roagă ca eventual să merg şi eu, ca împreună să liniştim lucrurile. Oricât mi-ar fi de silă, i-am spus că

voi merge la nevoie. S-a angajat să vorbească negreşit cu Tătărăscu şi Titeanu[30], cerându-le să ia măsuri ca să fim lăsaţi în pace. În chestia Munteanu[31] zice că trebuie să se ia o hotărâre; el ar vrea să-i dăm un concediu de şase luni şi în acest răstimp să dăm delegaţie de director lui Dimitriu[32], deoarece eu refuz asemenea însărcinare. În consiliul de mâine se vor lua toate hotărârile şi se va da comunicatul necesar. I-am spus să cheme şi pe Titeanu la şedinţă.

M-a vizitat apoi Chefner la 12 pentru Ticu Arhip[33] şi la 12,1/2 Fanny a plecat la ţară, de unde s-a întors la 7 cu bine.

La 1,1/2 am fost cu Pauker la „Continental". Am discutat despre toate. Mai interesantă chestia revistei de radio, în privinţa căreia declară că se pune cu totul la dispoziţia mea. Ne vom întruni cât mai curând cu toţii, ca să luăm hotărârea definitivă, încât eventual chiar de la 1 ianuarie să pornim la drum. Revista nu va fi în editura *Adevărului*, ci doar se va tipări în atelierele lor, rămânând absolut independentă în toate privinţele.

La 4 a venit Robot[34] de la *Rampa* pentru o anchetă. Fireşte, îşi cam ocărăşte stăpânul acest tânăr redactor-poet.

La 4,1/2 apare Baltazar, care mă duce până la Teatru. Se citeşte o piesă de Ion Luca[35], un act numai. Pe urmă decidem despre piesa d-rei Arhip. După stăruinţa şi pe garanţia mea, e primită, cu condiţia să facă toate modificările ce i le voi indica.[36]

La 6,3/4 plec la Institutul italian pentru conferinţa lui Silvio D'Amico. Am ajuns prea târziu şi, sala fiind prea plină, am renunţat, lăsând o cartă de vizită.

Mi-a telefonat Dimitriu, să-mi spuie că Titeanu a cerut diverse acte spre a putea eventual răspunde la Cameră şi că el crede că nu trebuie să se dea nici un act fără adresă oficială şi aprobarea consiliului. Cere părerea mea. Sânt de acord.

Duminecă, 9 decemvre 1934 [Bucureşti]

Ieri am trecut întâi pe la croitorul Sorescu şi am încercat; marţi trebuie să reviu. La „Corso" i-am spus şi lui Corneliu ce am hotărât cu Condiescu.

După-amiazi trebuia să vie Barbu Catargi[37] la 4 şi avocăţelul care s-a dat drept Corina Sbiera[38]; nu i-am primit. La 5,1/2 vine Blazian cu o scrisoare de la Petre Andrei; îmi cere concursul ca să nu fie dat afară de la Radio. Cu maşina de la Radio las pe Fanny la croitor şi trec la *Adevărul*, unde Pauker mă roagă să intervin să i se înapoieze scrisoarea de garanţie dată pentru Matei. La Radio pun în curent şi pe Dimitriu cu dorinţa noastră de a-l însărcina pe el cu direcţia generală, apoi mă reped până la Delco-Light, unde sânt primit drăguţ, dar parcă maşina nu mă mai atrage cu adevărat. Înapoi la Radio, în aşteptarea marelui consiliu.

Şedinţa începe, dar peste câteva minute apare Titeanu. Condiescu pune imediat chestia Blazian cu loteria şi cere consiliului să hotărască. După oarecare discuţie se însărcinează consiliul să facă o anchetă. Se citeşte apoi referatul comisiei în chestia Munteanu, fără concluzii. Condiescu cere concluzii. Comisia se codeşte. Titeanu, discret, apără pe Munteanu şi cere să fim prudenţi, să nu ne lăsăm influenţaţi de campanii de presă care sânt totdeauna interesate. În sfârşit se hotărăşte ca comisia, complectată şi cu reprezentantul Ministerului de Finanţe, să aducă concluzii în şedinţa viitoare. Deocamdată, atribuţiile directorului general trec asupra comitetului de direcţie, care va fi ajutat de Mugur şi Mircea Georgescu[39]. Şi alte mărunţişuri, neînsemnate.

Invit pe toţi membrii la o întrunire miercuri, 7 d.a., cu Pauker. Trebuie să vie Condiescu, Corneliu, Dauş, Dimitriu, Nae Popescu[40], Mugur, Voiculescu, să stabilim apariţia revistei de radio.

La 9,1/2 am mers cu Dauş la masa *Adevărului*, la „Luzana", prezidată de Batzaria[41]. Vreo 50 persoane. Discursuri până la 1.

Azi n-am ieşit deloc. Dimineaţa, Vereşti; după-amiazi, Economu şi alţi doi de la *A.B.C.*, Barbu Catargi şi Blazian, care-mi aduce o scrisoare de la dr. Lupu[42]. Diseară mergem la Ressu.

Luni, 10 decemvre 1934 [Bucureşti]

Cu maşina de la Radio m-am dus să aranjez acolo unele lucruri, în special cu Barbu Catargi, să nu mai cânte decât româneşte

tarafurile etc. Apoi cu Corneliu la „Corso", unde Furtună mă roagă să am grijă de el. Corneliu insistă să merg negreşit mâine seară la agapa Obedenaru[43]. După-amiazi am ieşit pe la 4,1/4 la plimbare. La 5, la T[eatrul] N[aţional], lectura piesei *Rachieriţa* de Ion Luca, respinsă. Seara cu Fanny la filmul *Amok*.

Sâmbătă, 15 decemvre 1934 [Bucureşti]

Ieri am avut la Teatrul Naţional comitet de lectură, în care am primit o piesă destul de bună, de Cruţescu[44]. La 7 am alergat la Radio, unde aveam întâlnirea cu Pauker şi membrii din consiliu pentru proiectata revistă de radio. Au fost prezenţi Condiescu, Corneliu, Dauş, Dimitriu, Mugur, Voiculescu, Cantacuzino[45]. După discuţii multe am rămas să cerem oferte şi de la *Universul*, „Cartea Românească", „Fundaţiile Regale". Pauker a fost foarte culant. Sper că în cele din urmă se va face revista tot cu el.

După aceea am fost cu toţii de am luat masa la „Continental", iar de-acolo la „Gambrinus", unde am stat până la 4 dim[ineaţa]. Glume proaste şi pierdere de timp.

Azi, la 5 d.a., întâlnirea cu şefii tarafurilor de lăutari, cărora le-am dat dispoziţii să aibă programe strict româneşti. A urmat consiliul pentru lichidarea afacerii Munteanu. O şedinţă penibilă sfârşită cu decapitarea nenorocitului.[46]

Pe urmă am fost la Radu, care e bolnav. Mâine plec la ţară.

Vineri, 21 decemvre 1934 [Valea Mare]

Am sosit miercuri seara, după o absenţă lungă. Am adus şi pe Tiţa[47] să ne vază „domeniul". Cu ea am fost ieri la Florica[48] şi Piteşti, iar la 2 d.a. a plecat. Ieri, Fanny a cumpărat de la Bascov-Stăncuţa[49] un porc de Crăciun de circa 50 kg cu 700 lei. Azi l-am şi tăiat.

Luni, 24 decemvre – înainte de pom [1934, Valea Mare]

Sâmbătă am fost la Bucureşti pentru şedinţa de consiliu de la Radio. În ultimul moment, dimineaţa, Fanny a renunţat să mai

meargă şi ea. Era cât pe-aci să pierd trenul, bara liniei Câmpulung fiind lăsată şi de altfel maşina mergând foarte domol şi împiedicându-se mereu de căruţele ţărăneşti ce se îmbulzeau spre bâlciul săptămânal la Piteşti.

La Bucureşti am văzut întâi pe Puia, care la ora 13 pleca cu Radu la Atena[50]. Cu un scurt popas de telefoane acasă, am mers la Radio, unde am ascultat repetiţia generală a *Vicleimului*. Între timp a venit Condiescu să-şi ia drepturile pe ianuarie şi să mă roage să prezidez eu consiliul, deoarece el trebuie să plece cu prinţul Mihai la Florenţa până în februarie. Am avut o mică conferinţă cu toţi domnii de la program, discutând spectacolul; acolo am fixat onorariile pentru autori, actori, traducători. Popa[51] regizor etc. Sâmbăta viitoare la 22 dim[ineaţa] voi asculta repetiţia celorlalte trei piese.

Pe urmă m-am dus la „Corso". Arţăreanu[52] mi-a vorbit despre Zwiebel[53].

Ieri a sosit doamna Ressu şi Marioara[54]. Febrile pregătiri pentru pomul de Crăciun, cu mulţi copii din sat invitaţi etc.

1935[1]

Sâmbătă, 5 ianuarie 1935 [Valea Mare]

Despre Crăciun nu mai e nimic de zis. Fanny a împărţit diverse daruri la o serie de copii săraci din sat. Afară de d-na Ressu a mai fost familia Ionel cu Vişoiu[2], preotul de aici cu copiii, învăţătoarea, dr. Păcescu cu fiică-sa[3]. Am stat până târziu cu mâncare şi băutură. În prima zi am fost la Ionel, a doua zi a venit Ressu cu Ion[4], a treia, ziua lui Fanny, Sereda cu soţul, Sorbii, soţii Dauş etc. Sâmbătă a trebuit să merg din nou la Bucureşti pentru consiliul cu bugetul. Chestia Munteanu a revenit la ordinea zilei. Se pare că sânt insistenţe mari pentru menţinerea lui. Dimitriu ne spune la sfârşit, fiind prezenţi numai Dauş, Corneliu şi cu mine, că i se cer câteva locuri în consiliu. A făcut aluzie la noi? I-am ripostat sever.

Azi a sosit Puia cu Radu de la Atena. La masă am avut şi pe dr. Păcescu cu fata. Acuma mă silesc să fac conferinţa despre „Iubirea în literatură", pe care s-o pot ţine de mai multe ori şi mai întâi la Cernăuţi la 18 crt.

Sâmbătă, 12 ianuarie 1935 [Valea Mare]

Am picat la 3,1/2 după-amiazi, cu maşina lui Ionel. Special ca să ticluiesc şi să învăţ pe din afară conferinţa pentru Cernăuţi.

Miercuri am plecat la Bucureşti singur. Fanny a mai rămas aci până după-amiazi, să sfârşească pritocitul vinului.

[Ianuarie 1935, Valea Mare][5]

[În] gara Cernăuţi mă aştepta primarul municipiului Marmeliuc[6], Lecca Morariu[7], Mitric, studenţi. Până la 9 seara am stat la hotel să-mi termin conferinţa. Teatrul Naţional arhiplin. Lecca Morariu

mi-a ţinut un discurs, un cor a cântat, apoi am venit eu cu conferinţa care e interesantă, dar poate prea grea pentru un public mai provincial. După spectacol o masă la „Pajura neagră". A doua zi o vizită la o fabrică de galoşi, la *Glasul Bucovinei*[8], unde am fost primit cu discursul lui Aurel Morariu[9] şi Traian Chelariu[10], am vizitat tipografia, mi s-au oferit publicaţiile editurii şi un Schiller din 1830 etc. Am făcut o vizită scurtă la Lecca Morariu şi apoi repede la gară. La 12,1/2, în tren, a venit să mă salute prefectul judeţului, Vântu. Seara la 11,1/2 eram acasă.

[Sfârşit ianuarie 1935, Valea Mare]

Duminecă a fost o adunare la S.S.R. contra impozitului pe scris. Şi azi am venit încoace pentru nevoile de-aici: porumb pentru păsări, lemnele etc.

De azi e vorba să începem, împreună cu Fanny, o cură de raţionalizare a mâncării. Am respectat-o relativ. Iată: omlet cu şuncă şi pâine prăjită în vagon, cu o bere şi cafea neagră; o mică bucăţică de cârnat uscat aici ziua; două maşini cafea neagră; cinci cartofi copţi cu sare; 1/2 litru lapte. Cam mult, totuşi în proporţie cu trecutul e progres. Mâine va fi mai redus.

Duminecă, 3 februarie 1935 [Valea Mare]

De când am plecat de-aici am avut tot consilii şi comitete, iar Puia a fost foarte rău bolnavă. Încolo nimic deosebit. Domnişoara Nella Stroescu, care venise demult cu o piesă *Harap-Alb*, a fost de vreo două ori până ce am recomandat-o lui Maican[11] s-o ia eventual la teatrul din Timişoara ca actriţă şi eventual să-i joace şi piesa.

Luni, 4 februarie [1935, Valea Mare]

Dimineaţa l-am trimis pe Lache la Piteşti ca, împreună cu şoferul lui Ionel, să plătească la Ocolul silvic lemnele demult

angajate. Am plătit azi 4 451 lei, iar deunăzi 812, total 5 263 lei pentru 219 arbori, reprezentând oficial 87,1/2 steri de lemne. Se pare însă că vor rezulta aproape dublu, cel puțin din cei 59 arbori cu 13,1/2 steri, aduși deja în curte; se zice că ar ieși peste 20 dublisteri. Vom vedea la sfârșit. Pe seară a venit dr. Păcescu, tovarășul căruia i-am predat bonurile de plată ca să continuie tăierea și căratul. Crede că în două săptămâni va termina.

Vineri, 8 februarie 1935 [București]

Am făcut notări mai dese în carnetul de la țară și în privința întâmplărilor principale de la București. Mă zbucium aici mai mult în gol, pentru lucruri care nu au să sporească adevărata mea activitate și nici să-mi contureze personalitatea literară. Sânt însă lucrurile pentru viața de toate zilele de care depinde tot restul. Între Radio și Teatru se petrece toată sforțarea mea de azi. La Radio mă silesc să organizez programele atât ca formă cât și ca cuprins. Sânt și lucruri mari dar mai ales mărunțișuri care răpesc timp, pentru că nu există organ de execuție într-adevăr conștiincios. La Teatrul Național mai cu seamă cu lectura pieselor ne pierdem timpul și nu putem descoperi nimic remarcabil.

Marți, 12 februarie 1935 [Valea Mare]

Sânt de duminecă aci, venit cu sania. Trebuia să-mi vină ieri un puțar sârb de la Mărăcineni, să ne învoim definitiv (îmi ceruse 2 500 lei). N-a venit. În schimb a fost Ionel cu avocatul Marinescu pentru procesul ce mi l-a intentat instalatorul de la Pitești. Procesul e azi. Am dat procură avocatului. Pe preotul din sat, care venea să se intereseze, nu l-am mai primit, fiindcă nu am aranjat încă nimic pentru dânsul. Am descoperit o piesă radiofonică foarte interesantă: am s-o prelucrez eu pentru postul nostru. Fiindcă pentru joi sânt pus cu forța să vorbesc într-un simpozion despre „București, metropola culturii“, am scris câteva pagini care mai trebuiesc pieptănate serios.

În altă ordine de idei trebuie să menţionez că în consiliul de la Radio a intrat şi Pamfil Şeicaru, cu care astfel m-am împăcat, devenind chiar prieteni, aşa cum poţi fi cu el. De altă parte la S.S.R. tineretul se agită să mă proclame pe mine iar preşedinte împotriva chiar a voinţei mele.[12]

Luni, 8 aprilie 1935 [Valea Mare]

Am mai vrut să viu, dar m-a reţinut la Bucureşti o încurcătură idioată, afară de eternele amânări de consiliu la Radio. A fost vorba de preşedinţia S.S.R. Corneliu, în eternele-i diplomaţii, a scos la iveală candidatura lui Perieţeanu. Tineretul s-a revoltat, a făcut polemici etc. Am convocat o adunare preliminară la S.S.R., să discute chestia preşedinţiei. Şi acolo au hotărât să mă aleagă pe mine, deşi eu am refuzat să candidez. Am delegat pe Nigrim[13], prezident de vârstă, să-mi ofere candidatura. Fireşte, combinaţia Perieţeanu s-a dat peste cap. Gregorian, eternul escroc, a început să lucreze, să ameninţe că va face scandal etc. Era zadarnic totul. Alegerea ar fi mers strună. Dar erau nemulţumiţi alde Pillat, Herescu[14] etc. Şi atunci, în ultima zi, au născocit candidatura lui Nicu Condiescu. Asta însemna candidatură regală. Am declarat, fireşte, că nu sânt candidat... O bună parte totuşi m-a votat, adică o listă făcută de Stamatiad. Totuşi m-a scârbit afacerea asta. Dovedeşte un politicianism nedemn pentru breasla scriitoricească. Platitudine şi toate celelalte. Dar mai ales faptul că pe lista lui Condiescu figurează Gregorian. Bunii mei prieteni Condiescu, Marin Sadoveanu, Voiculescu, Corneliu, Vianu etc. nu se sfiesc a se alia cu individul care m-a insultat murdar la Societate acum patru ani. Pentru cunoaşterea oamenilor este şi asta o experienţă utilă.

Luni, 3 iunie 1935 [Bucureşti]

Sâmbătă, 1 iunie, îmi telefonează Marton Herz, că o casă centrală de editură de la Moscova i-a cerut romane româneşti pe

care să le publice în ruseşte, ca un început de apropiere culturală. El vrea să propuie *Ion*; îmi cere şi celelalte romane. I-am spus de *Răscoala*, că o traduce d-na Feodoroff[15], că Ostrovski[16] ştie despre asta şi Boris Pilniak cu Sahia etc.[17]

Duminecă, 2 iunie, am fost în treacăt la Moşi. La dejun am pe Camil Petrescu, care e indignat că n-am fost eu ales la Academie, dar mai ales că Lucian Blaga a luat premiul de 100 000 lei. Seara am fost la „Luzana", la o masă oferită de direcţia presei în onoarea tânărului scriitor englez Peter Hall[18], care a scris o carte interesantă despre România. Au participat I. Dragu[19], G. Hârsu, Necşeşti[20] (directorul *Universului*), Neniţescu[21], Ciotori[22], Busuioceanu[23], Al. Filotti şi d-na Hall. Am invitat pentru sâmbătă la dejun pe soţii Hall şi Ciotori. Între altele, Dragu îmi spune că Ostrovski i-a cerut să-i recomande un roman românesc pe care să-l publice în ruseşte şi că i-a recomandat *Ion*. Am stat până la miezul nopţii. Am luat cu maşina pe Necşeşti şi Eftimiu. Ziua fusei la meciul de fotbal România A-Viena: interesant.

Azi, la „Corso", Sorbul îmi spune că Sadoveanu a declarat că la anul are să mă propuie pe mine la Academie în locul la care a căzut Bassarabescu[24]. Vianu, care a fost ales corespondent, spune că Bassarabescu a căzut din cauza mea, pentru că academicienii erau indignaţi să voteze pe Bassarabescu dacă nu sânt eu.

Dimineaţa, la *Adevărul*, se adună juriul premiului de roman de 60 000 lei: Sadoveanu, Botez[25], Sevastos cu mine şi Pauker. Nu s-a dat premiul. Conform propunerii mele am acordat o primă menţiune şi 10 000 lei romanului *Altceva*[26]. Autorul e un profesor de la Ismail.

Seara am avut o masă la Colonade cu aceiaşi, plus Branişte. Acolo am plasat pe Baltazar la *Cuvântul liber*[27].

Miercuri, 5.VI.35 [Bucureşti]

Marţi seara, consiliu la Radio. Am aranjat angajarea lui Vereşti. Seara au fost soţii Plopeanu la masă.

Azi am fost pentru lecţie de florărie la Iacobi[28], apoi poliţă Mihăescu, Teatrul Naţional pentru Mitric, *Adevărul* pentru onorariul premiului; după-amiazi percepţie şi circulaţie, comitet programe Radio. Seara Wolf şi Baltazar pentru Editura Scriitorilor Români.

Vineri, 7 iunie 1935 [Bucureşti]

Ieri am fost la Puia la masă, apoi la meciul Ripensia-C.F.R.

Azi o convorbire telefonică cu profesorul Petrovici. Deunăzi Eftimiu îmi spuse că a cerut votul lui Petrovici pentru Academie, declarând că în afară de mine nu admite să-i treacă nimeni înainte; Petrovici i-ar fi spus că Goga a declarat că, atât cât va trăi el, eu nu voi intra la Academie, iar că el, Eftimiu, n-are talent. Petrovici precizează: Goga n-a spus că cât va trăi el nu voi intra eu la Academie; a auzit şi el că am unele adversităţi pronunţate acolo, că Goga acuma, când i-a vorbit de mine, i-ar fi spus că am unele încurcături, lucruri neprecise, zvonuri; că dimpotrivă a spus lui Vianu că la anul are să dea o mare bătălie pentru mine şi eventual pentru Lovinescu.

Luni, 11 noiemvre 1935 [Bucureşti]

După banchetul de aseară al autorilor didactici, oferit de *Adevărul*, unde am repezit pe javra de Sângiorgiu, am stat puţin la „Corso" cu Negulescu şi Fanny. Azi-dimineaţă, când să ies, venea Ovidiu Cioarba[29], pe care l-am luat cu mine în oraş. Întâi la telefoane, unde am plătit trimestrul trecut şi convorbirile interurbane la zi: am mai rămas dator doar trimestrul în curs. La „Foto-sport" am dat o serie de măriri, în special vreo 5-6 între 13/18 şi 24/30. Pe urmă am luat 12 ceşti de cafea neagră şi 6 pentru cafea cu lapte de la „Gospodina" Câmpineanu. S-a ataşat acolo şi Mitric, apoi Camil Petrescu, căruia i-am lăudat studiul despre Proust[30] din *Revista Fundaţiilor*. Am continuat până la Radio: Ionescu[31] spune că după-amiazi termină cu Mitric, că aranjează chestia popririlor – mi se pare puţin rece; cu Geles[32] despre Bod, etc.; cu Alfred

Alessandrescu[33] să puie mai curând pe Lenuţa[34] în program; cu Munteanu despre orele suplimentare. Lenuţa mă aştepta acolo; a plecat cu Ovidiu[35]. De-acolo am mers la „Corso", unde era Corneliu[36], Herz etc.

La masă am avut pe Ovidiu. Am primit pe domnul Necşulea pentru fiul său, care ar dori să intre la Radio ca inginer. La 3 d.a. la tribunal pentru autentificarea actelor cu „Divanul meşterilor şi cărturarilor de la Hanul Ancuţei"[37]. De vorbă mai mult cu Simionescu; alţii: Ressu, Steriade, Jalea[38], Medrea, Han, Arghezi, Cezar Petrescu, Păstorel[39], Rosetti, Jora etc. Apoi cu Ovidiu la Marius Georgescu[40] pentru examenul de medici sanitari. Mi-a promis solemn.

La 5 d.a. comitet de lectură la T.N. cu o piesă a lui Crevedia[41], slabă. Seara cu Fanny la *Rose-Marie.*

Duminecă, 22 decemvre 1935 [Valea Mare]

Am sosit ieri cu Fanny şi două servitoare, plus Sorbul, care mi-a dăruit o sanie foarte frumoasă drept recunoştinţă pentru concursul ce i-am dat la serbarea lui de 50 ani[42] şi probabil ca acont pentru premiul de 100 000 lei ce mă silesc să i-l dau de la Teatru. Azi am tăiat unul din porcii „York" crescuţi şi îngrăşaţi de noi. Pare să fie destul de gras; rezultatul în untură se va vedea mâine. Ionel cu Lina au fost prezenţi şi de mare ajutor. Eu însumi n-am ieşit deloc din casă. Mă sâcâie o răguşală rebelă de aproape o lună. Trebuie s-o vindec. Şi totuşi, mâine trebuie să plec la Bucureşti pentru „Shell-Gas".

De o lună o duc numai în sărbători şi felicitări pentru cei 50 ani împliniţi la 27 noiemvre. Au fost zeci şi zeci de articole, interviuri, note şi notiţe în mai toate ziarele şi revistele[43], exceptând doar *Universul, Curentul, Neamul*[44] şi *Ţara noastră*[45]. Mi-au dat o masă tinerii scriitori şi alta S.S.R., la care a participat cel mai mare număr de s-a văzut la „Cina"[46]. Am ţinut aci şi eu un discurs. Apoi telegrame şi scrisori cu nemiluita etc. A fost o manifestaţie generală de simpatie şi preţuire care m-a mişcat aievea.

Marți, 31 decemvre 1935 [Valea Mare]

Proiectasem să fiu la București pentru revelion. Am rămas totuși aci, ca să terminăm cu toate ale gospodăriei: s-a tăiat al doilea porc, se mai pune la punct ce trebuie, s-au spălat rufele etc. Până la Paște, afară de mine nu va mai veni aci nimeni. Eu sper să viu pe la mijlocul lui ianuarie și să mă așez serios la *Gorila*. Dacă aș sfârși până la mai, bine ar fi!

Crăciunul a mers obișnuit, cu mâncare multă. N-am avut lume afară de Ioneli. A doua zi a sosit Economu, iar a treia zi, ziua lui Fanny, au mai fost Toto, Vișoiu etc. Plus lăutari. Duminecă seara am fost noi la masă la dr. Tițescu.

De ieri, luni, urmez un tratament indicat de dr. Tițescu. M-a examinat sâmbătă și mi-a găsit un emfizem incipient, pe care vrea și speră să-l înlăture. De altfel, răgușala aproape cronică pare a fi un fenomen secundar al aceluiași emfizem. Voi încerca să mă caut mai serios, fiindcă într-adevăr respirația a început să-mi fie anevoioasă.

1936[1]

Miercuri, 1 ianuarie 1936 [Valea Mare]

Am făcut revelionul numai cu Fanny şi cu Marioara Gusan. Am mâncat, am ciocnit un pahar de vin şi am ascultat la radio revelionul Bucureşti cu inaugurarea regală a postului cel mare, apoi revelionul la Stuttgart şi la Paris. Programele deopotrivă de nesărate pretutindeni.

Azi am avut la dejun pe Ionel cu Lina[2]; mâine vom pleca la Bucureşti.

Urmez cu sfinţenie cura lui Tiţescu. Poate că ar fi necesar să mă interesez de sănătatea mea faimoasă. Am impresia că sânt bolnav, nu ştiu ce să am, dar mereu mi-e somn, sânt obosit, fără să mai pomenesc de răguşala care persistă. Poate să văd la Bucureşti şi pe Nanu-Muscel sau altcineva, să mă supun unei examinări serioase, care să mă liniştească. În orice caz e semn de bătrâneţe chiar numai faptul că nu mă mai simt atât de nepăsător ca înainte!

Miercuri, 5 februarie 1936 [Bucureşti]

Răguşala care mă supără de atâţi ani subt diverse forme a ajuns să mă exaspereze, mai ales că în cele din urmă era însoţită şi de febră. Oamenii dimprejur, în special dr. Voiculescu[3], bănuiau discret cine ştie ce boli grave. Acum vreo două săptămâni, fiind la ţară, am avut iar o izbucnire de febră, care m-a făcut să nu pot lucra nimic în patru zile cât am stat acolo. Puţin alarmat, m-am hotărât să consult serios medicii. M-am adresat prof. Nanu-Muscel. Am făcut analiza urinei, sputei, materiei fecale, sânge, radiografie; profesorul a diagnosticat o laringită cronică cu faringită şi bronşită. Fireşte, vechiul emfizem incipient rămâne, dar fără a fi prea plicticos. Vasăzică nimic grav. Mi-a dat însă să urmez strict prescripţiile

dr. Tempea: cel puţin 12 zile să stau în casă, să nu vorbesc, să fac inhalaţii dimineaţa şi seara. În plus, profesorul mi-a dat nişte picături contra tusei. Cel mai important ce am descoperit cu acest prilej şi întâmplător, de la dr. Voiculescu, este că nu e bine să tuşesc, cu atât mai puţin să mă sforţez a tuşi. Tusa irită rău gâtul întreg. Trebuie, dimpotrivă, să mă silesc a nu tuşi. Astfel am ajuns să mă mai liniştesc. Azi sânt în a opta zi de cură. În general, n-am vorbit decât în şoaptă. Se pare că merg bine. În orice caz, temperatura a dispărut. Vocea pare să se fi clarificat. Răguşala a cedat.

De aseară însă am observat parcă altceva. Am impresia că de câte ori beau cafea, fie atunci pe loc, fie puţin mai târziu, sânt cuprins de un val de sudoare, îndeosebi gâtul, capul şi dosul palmelor. Am observat asta la 6 d.a. Seara am făcut cafea şi fenomenul s-a repetat. De altfel, acum îmi amintesc clar că aproape totdeauna după cafea mă cuprind sudorile. De azi voi face observaţii directe, să vedem dacă nu e la mijloc un fel de intoxicaţie sau suprasaturaţie de cafea.

Fanny, sperioasă cum e, a alarmat lumea cu boala mea de parcă aş fi pe moarte. Fireşte, prietenii se grăbesc să se intereseze. A fost alaltăieri Şeicaru şi mi-a povestit despre cazul Han-Cezar Petrescu[4]. Era amărât, deşi nu voia să se arate.

Duminecă, 9 februarie 1936 [Bucureşti]

S-a sfârşit boala, adică mai exact cura de 12 zile de neieşire, nevorbire şi inhalaţii. Se pare că s-a dres gâtul, deşi încă nu complect. Vorbesc bine, fără sforţare, deşi vocea e încă puţin voalată.

Tot răstimpul am stat într-adevăr în casă şi am vorbit numai în şoaptă. N-aş fi vorbit deloc, dar am avut multe vizite, care m-au silit să conversez. Corneliu Moldovanu îmi spune că s-a aranjat să fie numit din nou în consiliu la Radio; îl ocărăşte rău pe Şeicaru etc. Acuma îşi dă seama ce greşală a făcut când a plecat de la S.S.R. Prea târziu. Măciucescu ieri mi-a povestit diverse întâmplări cu Vulturescu[5], care s-a împuşcat deunăzi, şi mai ales despre Matei

Caragiale, mort de asemenea deunăzi[6]. Acesta a fost copil nelegitim al lui Caragiale, făcut cu o lucrătoare de la regie, pe când era el funcţionar acolo, şi înfiat pe urmă. Spune că a fost un tip straniu, caracter abject, leneş. S-a ferit toată viaţa să arate cuiva pe maică-sa, deşi a trăit mereu pe spinarea ei. Avea ambiţii aristocratice şi-i era ruşine de mamă-sa, o biată femeie muncitoare care îl diviniza. Îşi luase abia bacalaureatul şi a fost odată vag şef de cabinet al lui Bădărău[7]. Ca să poată trăi lenevind, s-a însurat îndată după război cu o femeie de două ori mai bătrână ca el şi a trândăvit până la moarte, mulţumindu-se să mănânce şi să bea bine. De altfel, era şi puţin beţiv. În sfârşit, pare a nu fi moştenit de la tatăl său decât cele rele.

Azi am avut pe Dauş cu doamna, care vor veni poimâine la dejun. Maşina a avut un accident deunăzi, joi: s-a aprins benzina la motor şi s-au distrus fişele, vacuum-ul, bobina etc. Azi, cu ajutorul lui Bran, s-a pus la punct. M-a costat însă 1 000 lei.

În aceste 12 zile am lichidat aproape toate scrisorile – am răspuns la toţi care trebuia.

Miercuri, 12 februarie 1936 [Valea Mare]

După boala de laringită, care m-a ţinut peste două săptămâni în casă la Bucureşti, sosesc aci cu sania mea nouă, pe un ger considerabil, cu zăpadă mare. Am luat masa la Ionel. Discuţie politică, zadarnică.

Aici am găsit toate destul de bine. Iapa pare într-adevăr a fi plină; vaca de asemenea.

Stau numai până mâine la amiazi, aşa că nu poate fi vorba de scris.

Marţi, 18 februarie 1936 [Valea Mare]

Iar am venit, de astă dată pentru trei zile, până joi. Înainte de a mă instala aici pentru scris, aş vrea să mă consolidez cu sănătatea, adică de fapt cu răguşala. Mi-a trecut dar... peste câteva zile vocea

mi-a slăbit şi s-a voalat din nou, cu toate că seara fac inhalaţie şi că am redus considerabil tutunul. Fireşte, o boală care trenează de vreo şapte ani, nu se poate suprima în două săptămâni de cură. Va trebui să continui şi cu inhalaţiile, dar mai ales cu menajarea coardelor vocale...

De fapt, acuma vin mai mult să mă izolez şi să mă prepar pentru scris. La Bucureşti mă copleşesc mărunţişurile. În fiecare zi am câte-un oaspe literar, tineri cu manuscrise, uneori, destul de des, bătrâni. Apoi e Teatrul şi mai ales Radio. La Radio îmi expiră mandatul împreună cu ceilalţi consilieri. Se zice că voi fi re-numit. Avocatul Ionescu[8], omul lui Şeicaru, m-a asigurat că s-a şi aranjat numirea. Zice că va fi reînnoit mandatul.

Marţi, 3 martie 1936 [Bucureşti]

Încă de duminecă seara, prin Puia, care era de serviciu, Şeicaru mi-a trimis vorbă că mi s-a reînnoit mandatul la Radio etc.

Luni, 9 martie 1936 [Bucureşti]

Ieri am mai fost la ţară de am mai dus nişte arbuşti şi arbori ornamentali pentru mica grădină de flori, pe care aş vrea s-o facem frumoasă. Iacobi a venit de la Plopeanu pe la 3 d.a. Într-o oră circa am terminat ce aveam de făcut şi am plecat la gară, încât seara la 7,1/4 am fost acasă.

Am vrut să încep a nota în dimineaţa asta de luni din superstiţia de-a avea continuitate. Am ajuns să fiu de o lene îngrozitoare. Mă ucid jurnalele şi actualitatea. Pierd pe zi câteva ore citind ziare sau reviste. Mă interesează prea mult întâmplările din afară şi parcă nu mă pot ocupa suficient de cele din mine.

Marţi, 10 martie 1936 [Bucureşti]

Ieri dimineaţă, la 11 fix, am fost la Mihai Popovici. Mă chemase acum o lună şi nu m-am dus. Alaltăseară i-am promis prin

telefon că voi merge. M-a primit cu mare efuziune. Are o casă superbă într-adevăr. Era cu Gârneață[9], pe care l-a expediat imediat. M-a dus la etaj, într-o cameră retrasă, biuroul său de lucru. După câteva minute de literatură, a trecut direct asupra propunerii ce voia să-mi facă: având în vedere că se apropia venirea la guvern a partidului, să primesc a fi ales deputat sau senator. Îmi face propunerea ca şef al Ardealului în dorinţa de a aduna personalităţile.[10]

Miercuri, 25 martie [1936, Bucureşti]

N-am mai notat nimic, deşi ar fi fost destule: sărbătorirea de la Ateneu, reînnoirea mandatului la Radio etc.

Azi după-amiazi a fost recepţia la S.A.D.R. Nu ne-am prăpădit de multă lume. Mulţi s-au scuzat. Din 70 invitaţi, au venit cam jumătate: Caton, Blank, Minulescu, Sorbul, Bucuţa, prof. Gusti, Ion Dragu, Sadoveanu[11], Prodan, Camil Petrescu, Sebastian, Maniu[12], Mircea Ştefănescu, Eftimiu, Valjan etc. A vorbit Caton, apoi Sadoveanu, Bucuţa, Prodan, Valjan. Am răspuns cred binişor, poate puţin cam livresc. Nu ştiu de ce, însă am un sentiment de nemulţumire stranie.

Gusti ne-a poftit la dejun pe săptămâna viitoare.

Să mai notez iar zvonurile insistente care circulă despre alegerea mea la Academie. Petrovici a declarat categoric că va da o luptă acerbă. Iorga însuşi pare că s-a convertit; am şi fost la premiera piesei lui alaltăieri. Să vedem. Numai cartea mea stă pe loc.

Joi, 2 aprilie [1936, Bucureşti]

Sâmbătă am plecat la ţară, de unde am venit marţi, când am avut dejunul la Mihai Popovici, unde se adunase destulă lume, cu Maniu[13] în frunte, şi unde s-a băut un pahar de şampanie pentru cei 50 ani ai mei. Aseară, miercuri, la „Cina", a fost o masă oferită de *Adevărul* tot pentru jubileul meu – au participat vreo 30 de redactori etc.

Sâmbătă, 4 aprilie [1936, București]

Ieri am fost la dejun la prof. Gusti. Era prezent și Halippa. Am discutat chestia Mugur și chioșcurile Fundațiilor etc. Dimineața comitet programe la Radio și după-amiazi de lectură la „Național". O surpriză agreabilă la Național: 10 000 lei din excedentul consiliului.

Joi, 7 mai 1936 [București]

Am fost azi la țară, să văd ce e pe-acolo și m-am întors la 5 d.a., ca să fiu la consiliul de la Radio, important, la care am fost insistent rugat să nu lipsesc, fiindcă era vorba de rectificarea de buget elaborată de o comisie prezidată de mine și pentru că Dimitriu cu mine voiam să intensificăm începerea Casei Radiofoniei. S-a făcut o comisie, prezidată de mine, cu Dimitriu și Șeicaru, care să lucreze așa încât în toamnă să punem temelia.

În preajma sesiunii Academiei, a început agitația pentru alegerea noilor membri, între care, firește, aș fi și eu. Petrovici vrea să dea lupta. Primul contact cu Motru n-a fost fericit – Motru era supărat pe mine pentru o neplăcere ce a avut-o la Radio. A trebuit să-i scriu și să am o întrevedere cu el, ca să ne lămurim. Astfel am aflat că i s-a propus de Caracostea să fie proclamat „doctor honoris causa" și că el, din același motiv, s-a eschivat.

Luni, 12 octomvre 1936 [Valea Mare]

În frigurile *Gorilei*, care merge greu.[14] Lenea și lipsa de liniște. Numai când sânt singur sânt capabil să stau toată ziua și noaptea la masa de scris, să dobândesc patima hârtiei albe.

Pentru romanul polițist[15] – eroul Agatha Vasiliu. Ea, Marița. Fratele lui – Gică, nevasta Mița; servitoarea Tia. Cumnatul Pascal. A fost primar și deputat în Pitești. Om cu avere mare – negustor fruntaș. Zgârcit de moarte. Casa în strada Speranței, lângă Piața Brătianu, cu fântână. Curte imensă, arbori mulți care acoperă casa

dublă. Împrejmuire de scânduri lipite, să nu se vadă înăuntru. Două pogoane grădină. Două case; una nelocuită, ca să nu-i omoare chiriaşii. Viaţa lor la bătrâneţe. Început: servitorul bisericii Sf. Niculae, trimis de preot să cheme pe Agatha, preşedintele Eforiei, să încheie socoteli. Agatha nu-i acasă. Seara idem. Îl caută la Gică. Nu e; o fi plecat la Bucureşti pentru chirii. Peste trei zile din nou nu e. Preotul la Gică, speriat puţin, să nu fie bolnavi şi n-au pe nimeni. Nu se poate, că doar servitorul a bătut. Merge Miţa cu Tia, care leşină când latră câinele. Morţii. Procurorul e rudă de departe cu familia. Nepotul de la Bucureşti a stat două săptămâni la Agatha.

Pentru *Minunea minunilor*[16]: Şeful guvernului e un inginer mare care crede în ştiinţă. Guvern autoritar. Parlamentul e numai lux. Partidele există pe hârtie şi ca speranţe. De câteva ori pe an şedinţe zgomotoase. Savantul distruge formulele şi nu se mai poate repeta vaccinarea. Statele autoritare trimit observatori. Cea mai favorabilă experienţă ce s-a făcut vreodată pentru înnobilarea omului.

Duminecă, 18 octomvre 1936, Bucureşti

Zilnic cel puţin trei ore la masa de scris, cu stiloul în mână şi hârtia albă dinainte. Trec zilele, lunile, şi nimic! Mâine-pomâine se sfârşeşte tot şi nu rămâne decât ce am scris. Dacă *Gorila* nu e gata în iarna asta – e ruşine! Dar va fi! Sigur!

1937[1]

Miercuri, 13 ianuarie 1937 – București

Joia trecută m-am pomenit la țară cu avocatul Ionescu și Radu, veniți cu mașina, să mă ducă urgent la București pentru scandalul de la Radio. Șeicaru a contestat bugetul și Ministerul de Interne, printr-o adresă către mine, cere să convoc consiliul pentru 18 ian[uarie], la care va veni ministrul, și să suspend toate măsurile luate întru executarea bugetului contestat. Atunci abia aflu că în lista celor meniți să fie înlăturați din serviciu se afla și Radu. În aceeași seară m-am întâlnit cu Șeicaru și am făcut hârtiile de rigoare. A doua zi am fost la Dimitriu să-l pun în curent cu măsurile ce iau și mai ales să-i reproșez violent măgăria cu Radu. La 1 d.a. am fost cu Șeicaru la Radio, unde convocasem pe toți directorii și am comunicat măsurile luate. N-a participat directorul Munteanu. L-am suspendat și am delegat pe Mircea Georgescu[2], apoi am convocat consiliul pentru luni, 18, să-mi ratifice măsurile.

Explozia aceasta a făcut destulă senzație. Au început, firește, lucrături și din cealaltă parte. Așa, luni pe la 6,1/2, după ce fusese la mine o consfătuire cu Șeicaru, Ciugureanu[3], Cazaban, Ionescu, în care am hotărât cum să lucrăm solidar, m-am pomenit la Teatru cu telefon de la Iuca[4], rugându-mă să nu ținem ședința. Șeicaru l-a repezit încât peste un sfert de oră același ministru îmi spune s-o ținem. Ședința a fost relativ calmă. O ieșire gravă a avut Dimitriu contra Betolian[5] și mai târziu Șeicaru. La urmă s-a ordonat anchetă contra Munteanu și Haraga[6], suspendați. Comisia prezidată de mine cu Ciugureanu și Geles. Ieri am ținut ședință comitet direcție cu amândoi; azi, comitet programe și altă ședință, aceasta cu gravă ieșire Șeicaru contra Dimitriu. Azi am constituit comisia de anchetă; prima ședință.

Astea în rezumat extrem. De fapt, în zilele acestea zvonurile, cancanurile etc. se țin lanț. La mine în casă în primul rând. Telefoane și intervenții și de toate. Se zice că Hodoș ar fi fost

trimis la Florența, la Condiescu[7], să-l puie în curent; că s-a scris și telegrafiat lui Condiescu să intervie la rege; că Munteanu umblă la Palat și guvern să împiedice urmările; că Cipăianu[8] a fost lângă Iuca la telefon; că oamenii lui Dimitriu răspândesc în oraș că, îndată la venirea [lui] Condiescu, vom fi dați afară toți din consiliu etc. De altă parte, Șeicaru declară că îl va răsturna și pe Condiescu și-l va alunga chiar de la Palat, că regele îl știe bețiv etc. Apoi îmi propune insistent mie să iau direcția generală la Radio, că voi fi chemat de rege și adus pe pat de flori etc.

Cu astea însă am întrerupt de tot scrisul la *Gorila*. Și fiindcă va trebui să stau aci mai mult timp, am luat o odăiță la Negulescu, unde să vin noaptea să scriu liniștit. Astă-seară încep. Am venit însă târziu, fiindcă abia la 9,1/2 am scăpat de la Radio. Comitetul de programe, la 5,1/2, a mers destul de bine. La 6,1/2 Șeicaru m-a luat să prezidez comitetul de direcție. Aici s-a iscat un conflict grav la sfârșit. Ieri, Dimitriu făcuse două afirmații referitoare la avocatul Ionescu. Azi, Șeicaru l-a chemat să se justifice. Dimitriu n-a vrut să asculte; ba la urmă mi-a reproșat că l-am atras în cursă, deoarece i-am promis că nu vor fi funcționari prezenți și totuși sânt, iar el nu vrea să facă nimic decât lucruri curente în timpul provizoratului în care trăim. Atunci eu am rugat să plece funcționarii și am protestat față de afirmațiile și atitudinile [lui] Dimitriu. Ce-a spus el înseamnă că el mai speră să se revină la situația veche, deși întreg consiliul s-a ridicat hotărât contra. Asta înseamnă că de la el pornesc afirmațiile acoliților săi la cafenele că generalul are să ne dea afară pe toți îndată ce va veni. Apoi nu e admisibil să acuze un funcționar și să refuze a-i asculta justificările. Atunci Șeicaru s-a înfuriat, a răcnit, l-a amenințat și a plecat. Rămas cu Dimitriu, m-a pisat cu aceleași lucruri, spunând că la consiliul de luni se va clarifica tot, că el nu poate părăsi punctul de vedere inițial, neștiind dacă nu va sosi o telegramă de la prezident, că Munteanu are relații la Palat și în guvern; că a fost informat că consiliul s-a adunat întâi la mine acasă pentru a-și stabili o linie de conduită. Pe urmă l-am dus eu acasă. I-am telefonat lui Șeicaru punctele noi cu Condiescu; m-a asigurat că victoria e a noastră etc. La 10 seara am venit apoi la camera de

scris. Mică, îmbulzită, dar posibilitate de diversiune. Mi-am adus două ziare franceze să-mi schimb gândurile şi pe urmă vom vedea.

Pentru antrenament poate că voi face în fiece seară, înainte de a scrie la roman, câteva însemnări aici.

Joi, 14 ianuarie 1937 – Bucureşti

Aseară am stat până la 5 dim[ineaţa]. N-am scris mult, dar am fost în atmosferă şi sper să rămân din ce în ce cu toate întâmplările exterioare zgomotoase.

M-am sculat pe la 12,1/2 şi am ieşit la 13,1/4 de m-am tuns, apoi am luat masa. La 17,1/2 am ieşit la „Alcalay" pentru cărţi comandate – anuarul astronomic Flammarion singur mi s-a dat azi. Am lăsat ochelarii la reparat şi apoi am mers la Radio, unde am semnat pentru lefurile funcţionarilor şi am făcut, cu secretarul, procesul-verbal al şedinţei consiliului. La 7,1/2 am început şedinţa comisiei de anchetă şi am primit pe Munteanu şi Haraga. Am aflat apoi că *Dreptatea* înjură cele întâmplate la Radio şi laudă pe Dimitriu. Blazian s-a dus la Mihalache, care a fost afectat şi a dat ordin să se pună lucrurile la punct. Se va publica mâine ce trebuie atât în *Dreptatea*, cât şi în *Adevărul*. Mihalache doreşte să mă vadă, ceea ce se va întâmpla mâine sau poimâine.

Vineri, 15 ianuarie [1937, Bucureşti]

Aseară am lucrat infect, adică nimic. Eram agitat, enervat. Toată afacerea asta de la Radio mă sâcâie suficient, mai ales din cauza lui Radu care, în caz că mişcarea noastră eşuează, riscă să rămâie pe drum, după ce a ieşit din armată pentru Radio. Am stat până pe la 8 dim[ineaţa], degeaba. Am făcut prostia să aduc şi cărţi, încât am citit şi am pierdut vremea. Uneori mă apucă aproape o groază; cum de un an aproape mă tot silesc să încep şi nu izbutesc să găsesc ritmul care să mă ducă înainte cu toate că încolo am impresia că totul ar merge strună. În realitate este numai pentru că mă preocupă

prea mult lucrurile exterioare, străine de scris. Sper să scap de cele mai multe curând...

Azi la 2 am fost acasă, dar n-am ieşit până la 6, când am avut consiliul la Teatru. M-a condus Camil, care mi-a povestit relaţiile lui cu d-na Seni[9], destul de încurcate. La Radio am găsit pe inspectorul general Tomescu, venit de la Interne să ia informaţii pentru o interpelare făcută la Cameră în contra Societăţii. Cu Şeicaru împreună am dat o rezoluţie onorabilă. Apoi, comitet de direcţie. S-a început plata salariilor cu noi. Dimitriu n-a venit. M-a căutat ieri şi azi la telefon în zadar; azi eu pe el la fel. Munteanu n-a fost la triajul hârtiilor sub pretext că e bolnav. Ancheta se amână până luni.

De altfel,eu, mâine dim[ineaţa], plec la ţară să văd ce mai e pe acolo şi să dau merinde, eventual să-mi iau hainele de la croitor. Am dat [bani] lui Fanny să scoată hainele [lui] Radu mâine de la Sorescu, să plătească servitorii etc. Astă-seară nu mai scriu nimic. Am venit la 10 şi la 12,1/2 voi pleca să dorm acasă. Iau cu mine actele cu prima anchetă Munteanu spre cercetare.

Duminecă, 17 ianuarie [1937, Bucureşti]

Am fost ieri la ţară, de unde am sosit azi după-amiazi cu personalul. Acolo toate relativ bune. Foarte frig. Toată ziua a geruit. Am venit, fireşte, încărcat.

Aici nimic nou, afară de articolul [din] *Dreptatea* despre Radio, în care întoarce foaia în favoarea mea. Vom vedea mâine consiliul cu ministrul. În prealabil însă trebuie o înţelegere cu Şeicaru şi ceilalţi.

Vineri noaptea iar n-am scris nimic. Ce-o fi această permanentă amânare şi eschivare? Impotenţă cerebrală? Oh, oh!

Luni, 18 ianuarie [1937, Bucureşti]

Până la 4 dim[ineaţa] n-am scris nimic şi, totuşi, noaptea n-a fost pierdută. Pe deoparte mi-am lămurit perfect primele circa trei

capitolaşe din *Gorila*, care vor da atmosfera generală şi pe care sper să le pun pe hârtie astă-seară. Pe urmă, lungă meditaţie asupra romanului poliţist de la Piteşti – trei sau mai mulţi bănuiţi, cu aparenţe de criminali deopotrivă şi la urmă (ochiul lui Dumnezeu) apare criminalul, care însă s-a spânzurat demult (bijuteria la văduva fostului prim-procuror, bijuterie pe care o purta femeia ucisă).

Am telefonat pe la 1, şi de-aici, şi de acasă pentru Şeicaru, să vină pregătit la şedinţa consiliului, să fie ferm etc. Ministrul a sosit precis la ora 4. Ceilalţi au mai întârziat vreun sfert de oră. Şedinţa a ţinut până la 7,1/2. A fost destul de liniştită. După expunerea lungă a lui Şeicaru, a vorbit Dimitriu, pe care, la un moment dat, l-a înecat plânsul de n-a putut continua. Şi-a revenit la urmă. În fond, se justifică. Apără pe Munteanu-Haraga, contestând dreptul administratorului şi preşedintelui de a da ordine decât prin comitet sau consiliu. După diverse controverse şi insistenţa lui Şeicaru se hotărăşte: rămâne aprobat bugetul, dar pentru aplicarea lui o comisie – Hurmuzescu[10], Alexandrini[11] şi eu, împreună cu administratorii delegaţi – va face propunerile necesare consiliului într-o şedinţă prezidată de Condiescu. Fireşte, ancheta cu Munteanu continuă. În sfârşit, o victorie cu temperanţa. Cel puţin Radu e salvat. Şi asta era un motiv. Să sper că vom face mai multă dreptate. Atunci va fi victoria întreagă.

Marţi, 19 ianuarie [1937, Bucureşti]

Iar n-am scris nimic. Am ajuns să mă zbucium pentru început cu atâta stăruinţă,încât sau e o manie,sau e incapacitate. Toată lumea care apare în acest început e clară, făcută, văzută, auzită, toată desfăşurarea hotărâtă în linia ei, chiar cuvintele principalilor oameni îmi palpită în creieri, oamenii înşişi sânt conturaţi cu trăsăturile lor fizice şi sufleteşti – şi totuşi stau pe loc. De luni, aproape de ani de zile. E ceva îngrozitor. Nu ştiu unde am să ies. Sper necontenit că odată începutul realizat, restul va merge mai uşor, cu mai multă bucurie, altfel creaţia aceasta ar fi cea mai dureroasă şi mai

sleitoare. Mai ales mă osteneşte pierderea de timp fără măsură. Sânt atâtea zeci, poate sute de nopţi de veghe zadarnică. Însăşi atenţia, concentrarea dătătoare de inspiraţie nu poate lucra dacă mă frământ pe loc. Cel mai mic lucru îmi distruge meditaţia. Îmi trec prin minte mii de alte lucruri, numai fraza salvatoare nu vine, fraza care să fixeze ritmul adevărat. Am venit în odaia asta de student tocmai ca să mă feresc de distracţie, să n-am în jurul meu nimic ce mi-ar putea împiedeca lucrul rodnic, nici cărţi, nici ziare sau reviste, nici zgomote, nici măcar mâncare. Şi totuşi, nu vine ritmul, şi fără el nu mă încumet să înaintez. În sfârşit, să persistăm. Creaţia e şi voinţă stăruitoare, ucigătoare, energie neclintită...

Am stat până la 3 şi pe la 4 m-am culcat. La 7 m-am deşteptat. Şi am avut o întâmplare care merită să fie notată cât mai complect. A fost prima mare spaimă a morţii. Ar fi, poate să spun, avertismentul morţii... De câte ori mă culc, până să adorm vreau să mă gândesc la începutul romanului, care nu vine, sperând mereu în minunea care mi-l va scoate din subconştientul meu. Meditaţia aceasta e de obicei foarte scurtă, fiindcă am norocul să adorm aproape îndată ce mă culc. Abia rareori mă zvârcolesc şi atunci foarte îndelung, fără a mă putea concentra asupra vreunui lucru; sânt adevăratele insomnii, obositoare, enervante, istovitoare. Repet însă, foarte rare. De altfel, insomnia aceasta vine după o aţipire de câteva minute, uneori de o oră. Mă deştept din aţipeală şi nu mai pot adormi. Aseară însă am adormit repede, normal... La 7 dimineaţa m-am deşteptat tocmai pe când mă întorceam de pe dreapta pe stânga. În acel moment de semi-somn mi-a trecut prin gând: cu siguranţă eu am să mor asfixiat, fiindcă a început să mi se scurteze respiraţia şi uneori trebuie să respir adânc... Apoi deodată m-a cuprins o groază: ce-ar fi dacă, adormind acuma, nu m-aş mai trezi deloc. E tot ce se poate mai verosimil. Mori în somn. Un atac de tusă sau aşa ceva te face să-ţi pierzi cunoştinţa etc. Groaza mi s-a încleştat în inimă şi a început să mă zgâlţâie. Nu era nici o durere, nimic, ci numai o spaimă cumplită că am să mor, că totul s-a sfârşit, că lumea asta s-a terminat pentru mine şi încă fără să fi terminat baremi romanul, că nu voi mai apuca ziua, nu voi mai vedea pe Fanny, pe Puia, pe nimeni... Şi ce oribil rămâne Fanny, fără nimic, vai de capul ei.

Nici n-am făcut măcar un testament. Va trebui negreşit să fac... Spaima era de fapt un fel de regret nespus de dureros pentru lumea asta sensibilă, fără nici un gând, ce poate fi dincolo. Aveam aşa de mare siguranţa că am să mor, încât, vrând să nu mor aici, în odăiţa asta străină, şi socotind să mă scol, să plec, îmi ziceam că e inutil, fiindcă am să mor alunecând pe scări sau căzând subt tramvai, în sfârşit, că nu voi putea evita moartea. Încercam să mă liniştesc, spunându-mi că ceea ce fac e o prostie, că la urma urmelor dacă voi muri nu e nimic excepţional, că tot trebuie să mor odată şi trebuie să primesc ideea morţii cu sânge rece, cu înţelepciunea omului... În zadar, nu reuşeam deloc să-mi risipesc spaima cea nebună care mă sleia... Şi iar ziceam: bietul Radu, care rămâne complect în vânt, ce-o să se aleagă de el... Siguranţa morţii care a venit mi-o certificam singur amintindu-mi că şi tata a murit brusc, la 51 ani. Te pomeneşti că am să mor şi eu exact la vârsta lui. Oare câte luni a mai trăit peste cei 51 ani?... Am aprins lampa. Parcă s-au mai risipit puţin negurile ameninţătoare, dar peste puţin au reînceput tot aşa de intense. Îmi ziceam să adorm cu becul aprins, dar imediat adăugam că nu, adormirea are să fie eternă. Atunci mi-a venit în gând că poate asta e o formă de nebunie, poate cea mai crâncenă; a nu îndrăzni să adormi de frica morţii şi a muri prin epuizare. Acest gând sporea spaima, mai ales că se plimba oarecum lucid prin sufletul meu. Totuşi, mi-am dat seama vag că nu poate fi nebunie când îţi dai seama că e nebunie... Voiam să-mi alung gândurile şi nu aveam măcar o carte sau ceva. Am descoperit ziarul *Dreptatea*, şi am început să citesc, ca să-mi întorc atenţia. După sforţări de mai multe minute am reuşit să înţeleg foiletonul despre Constituţia cehoslovacă. La 7.1/2 am scăpat de teroarea asta unică. Am simţit ceva similar doar în somn, când scriam la *Pădurea Spânzuraţilor* şi apoi când aveam flegmon întâia oară, de eram cu febră mare şi aiuram... În orice caz a fost un *avant-goût* a ceea ce simte un muribund, sau aşa ceva... Pe urmă am adormit din nou normal.

La 11 m-am sculat şi am ieşit după cafea, ziare franceze, cerneală etc. La 5 am avut la Radio comisie de anchetă. Munteanu a refuzat să deschidă dulapul. Am încheiat deci cercetarea cu

dânsul şi vom refera consiliului. Am comunicat şi comitetului. Dimitriu m-a adus acasă cu declaraţii de amor.

Joi am o conferinţă la Constanţa, cu primire mare. Mâine trebuie să plec la ţară, să-mi iau manuscrisul. Iar zile pierdute pentru scris. De altfel, şi acum: e ora 2, şi eu încă fac însemnări aici. Ce să mai pot face la roman când la trei trebuie să mă culc, ca să mă scol la 10? Doamne, Doamne, ce-o să mai fie cu *Gorila* asta? Şi ce frumoase lucruri am în suflet pentru cartea asta!

Vineri, 22 ianuarie [1937, Bucureşti]

Miercuri după-amiazi am fost la Valea Mare de mi-am luat conferinţa; la 7 seara am fost înapoi. Ieri dimineaţă, pe urmă am plecat la Constanţa, însoţit de Mugur, Blazian şi Negulescu. Ne-a primit în gară numai Mitric, cu un profesor, poet local, G.Sălceanu[12], împreună cu doamnele lor. Am tras la „Grand-Hotel" şi până la amiazi am făcut o vizită primarului Horia Grigorescu[13], foarte amabil, care ne-a pus la dispoziţie o maşină să vizităm oraşul. M-am oprit întâi la muzeul comunal pentru secţia arheologică, apoi în port la gara maritimă. Am dejunat la restaurant „Veneţia", oaspeţii managerului, iar apoi am mers cu maşina la Mamaia, unde într-adevăr s-au făcut lucruri admirabile. Am fost dus acolo mai ales pentru că se zice că primăria vrea să-mi dea un loc să-mi fac o mică vilă. La 5,1/2 am făcut o vizită la prof. Sălceanu, care s-a ostenit mult să ne cinstească. Apoi, la 8,1/2 am plecat la sala de festivităţi a liceului. Arhiplină, fireşte. Serbarea prezidată de episcopul Gherontie[14], o figură de o mediocritate îngrozitoare. A vorbit directorul liceului, apoi Sălceanu, Aurel Vulpe şi Mugur, care mi-a făcut o apologie într-adevăr excepţională. Conferinţa mea despre Coşbuc a avut obişnuitul succes. Au cântat pe urmă la pian un elev şi o tânără italiancă măritată cu un marinar român, doamna Ceauşa-Camozzi, care vrea să cânte şi la Radio. La acelaşi restaurant „Veneţia" a urmat o masă de 20 persoane, oferită de primărie. Primarul trebuind să plece la Bucureşti, a venit ajutorul Scarlat Huhulescu. Dintre cei prezenţi să însemn pe directorul

portului, Cotaru, cu doamna, care face literatură şi care m-a invitat să vizitez portul etc., surorile acestei d-ne – d-le Dancea şi Isăcescu. A trebuit să dau câteva autografe pe cărţi aduse la miezul nopţii de la librărie. La 2,1/2 am trecut cu primarul la un cabaret, unde artiştii, care terminaseră programul, au fost puşi să dea o reprezentaţie pentru noi. Nostim tipul directorului, un pezevenghi şi jumătate. La 3,1/2 am ajuns la hotel, la 4 m-am culcat, la 5,3/4 m-am sculat, la 6,3/4 am plecat spre Bucureşti cu rapidul şi am sosit la 10,20′. Rezultat, 6 000 lei onorar. Primarul mi-a promis solemn un loc la Mamaia. Să-l vedem.

Aici, azi am avut comitet de programe la 11, la Radio, şi comitet de lectură la „Naţional" după-amiazi. Se pare că Hodoş va fi sancţionat pentru scrisoarea ce a publicat în *Universul*[15]. La 5 d.a. am avut o convorbire cu funcţionarii superiori în vederea şedinţei comisiei bugetare care ar fi să se ţie luni seara. Mâine la amiazi am convocat comisia de anchetă. Voi însărcina pe Plopeanu cu expertiza în chestia Haraga.

Sâmbătă, 23 ianuarie [1937, Bucureşti]

Am stat aseară până la 3 şi n-am scris nimic. Nu mai comentez. Notez însă mereu pentru curiozitate. Fac parcă tot posibilul să nu scriu. Sau, în orice caz, fac împrejurările. Sânt în stare să stau o noapte întreagă gândindu-mă la balamucul de la Radio sau la îngrăşatul porcilor, şi nu pot să mă concentrez complect pentru scris...

La 12 m-am dus la „Casa Şcoalelor" să-mi dreagă luneta făcută de „Cartea Românească". Acolo, d-ra Spirescu, conducătoarea laboratoarelor, mi-a vorbit de lunetele pe care le fabrică ei, mărind la 200 ori; mi-ar face şi mie în preţ de costul materialelor. Voi merge să văd una gata săptămâna viitoare. Între timp să mi-o dreagă pe cea existentă. La Radio vorbă zadarnică. Munteanu a răspuns la scrisoare prin alt protest. După-amiazi, cu Geles şi funcţionarii superiori – mi s-au spus câteva afaceri de-ale lui Munteanu.

Duminecă, 24 ianuarie [1937, București]

Numai două rânduri am scris aseară și totuși am fost mulțumit, fiindcă m-am simțit în atmosferă și cu atenția în subiect, ca să nu zic inspirat. La miezul nopții însă am plecat acasă, căci a trebuit să merg la țară să dau merinde și să văd ce e pe acolo. Am descoperit cum m-a înșelat Lache cu 3 duble porumb la uruiala trecută. Am dat merinda până la 1.II inclusiv; lui de asemenea. Am adus diverse mâncăruri. Fanny e bolnavă de gripă în pat. Puia a fost. Altfel nimic...[16] *Robul*[17] lui Dem Theodorescu, despre care am văzut laude multe; am renunțat, fiindcă e tot genul lui, antiliterar, polemic. Credeam că personajele lui ar fi din *Gorila* mea. Nu, nu. Dacă n-aș fi în stare să fac decât asemenea lucru, m-aș lăsa de scris. *Gorila* trebuie să aducă noutate. În orice caz, să arate cum se scrie un roman social urban român. La noi, romanele de acest fel au fost satirice, pătimașe. Autorii se războiau cu anume date sociale în loc să creeze oameni. Eu aș pune două lumi față-n față, dar nu prin vorbe, ci prin fapte – România de ieri și cea de mâine.

Luni, 25 ianuarie [1937, București]

Aseară am putut striga Evrika sau Thalassa! În sfârșit mi-a apărut adevărata semnificație a *Gorilei*. Până acuma era un roman oarecare, poate bine făcut și bine scris, cu un erou puternic, dar fără anvergura interioară care caracterizează o operă într-adevăr solidă și durabilă, piatră de hotar într-o literatură prin valoarea ei etică și estetică. Aseară am găsit ce germina în mine de ani de zile – *Gorila* e lumea veche în fața căreia se ridică frumoasă lumea nouă. Pe eroul vechi îl ucide reprezentantul lumii noi, ca să simbolizeze ruperea cu putregaiul trecutului, începutul unei ere noi, curate, de viață românească adevărată.[18]

De-acuma dar înainte, cu mai multă nădejde!

Azi am făcut câteva mici curse, apoi la Teatrul Național comitet de lectură și pe urmă bomba de la Radio. Toată agitația de două săptămâni s-a încheiat azi fulgerător cu un decret regal prin care se numesc alți membri în consiliul de administrație de la Radio din

partea guvernului: Condiescu şi popa Nae[19] dintre cei vechi şi alţi trei noi, Amza[20], ing.Ciolac[21] şi un magistrat pensionar de la Giurgiu. Ceea ce înseamnă că am fost înlocuiţi eu, Ciugureanu, Cazaban, Geles.

Radu îmi telefonase la Teatru că s-a întâmplat ceva. Nici nu bănuiam. Betolian mi-a arătat ce s-a întâmplat: Mircea Georgescu a fost chemat la telefon de Iuca şi înştiinţat că s-a schimbat consiliul.

Marţi, 26 ianuarie [1937, Bucureşti]

Am stat şi aseară până pe la 3, dar n-a fost chip nici măcar să meditez serios pentru carte. Afacerea de la Radio m-a mâhnit mai mult decât îmi închipuiam în primul moment. Îmi apărea ca o ofensă gratuită. E posibil ca un scriitor de talia mea, cu reputaţia mea, să poată fi azvârlit din fruntea unei societăţi culturale cu atâta uşurinţă şi chiar nepăsare, mai rău ca un servitor? De nişte oameni care nici servitori n-ar putea să-mi fie în eternitate?... Nu vreau să-mi arăt mâhnirea, dar îmi roade inima. Chiar în somn. M-am trezit dimineaţa şi am avut o emoţie cruntă aducându-mi aminte de jignirea suferită.

Miercuri, 27 ianuarie [1937, Bucureşti]

N-am făcut aseară decât să citesc notiţele din război ale lui Averescu[22] până pe la 4 dimineaţa. Acuma, la 2 noaptea, le-am şi terminat. Sânt interesante fiindcă sânt scrise de Averescu şi pentru că, prin observaţiile critice şi polemice, redă atmosfera fierbinte a zilelor de război. Încolo, nimic instructiv. Se vede un militar priceput, dar şi ambiţios şi mai ales mereu preocupat de ceva instinctiv politic. Nu face politică, dar îi place să fie considerat ca un cap salvator şi, prin diverse gesturi şi vorbe, face propagandă, desigur foarte discretă, pentru popularitatea sa. În orice caz, cred că e dintre puţinii noştri generali care au fost realmente buni conducători.

Luni, 1 februarie [1937, București]

De sâmbătă dimineața până azi-dim[ineața] am fost la țară, unde am avut ieri și pe Sorbul în vizită. Așa că nu mai știu nimic special de pe-aici. De altfel, viața acuma mi-e dominată de chestia de la Radio. Am impresia chiar că se exagerează enorm toată afacerea asta. În definitiv, prezența în acest consiliu n-a fost un titlu de glorie specială pentru mine. Nu mi-a ridicat întru nimic valoarea literară sau socială. Am fost chemat acolo de la început pentru o colaborare culturală plătită. Era un ajutor bănesc în primul rând. Din moment ce partea aceasta era problematică și ajunsese ca un mijloc deghizat de a-mi cumpăra cu ea adeziunea la sistemul de administrație, n-are ce să mă mai intereseze... Vineri mi s-a spus că vor să-mi propună, ca o compensație, președinția comitetului de programe, bine plătită. Dacă nu ar fi făcut măgăria să mă scoată nedelicat din consiliu, aș fi renunțat poate singur și aș fi primit în schimb conducerea programelor. Așa, chiar de-ar fi adevărat zvonul propunerii, ar fi inacceptabil, cel puțin pentru moment. Pe Mihalache nu l-am văzut; e mereu bolnav.

E curios ce neînsemnate și meschine apar de departe toate frământările astea cu Radio și alte asemenea fleacuri. Cel mult, partea materială mă îngrijește, că n-am plătit chiria, că mi-a dispărut o sursă de unde se mai putea găsi un ban etc. Încolo păreau mărunțișuri asupra cărora nici nu merită să te oprești. De o mie de ori mai important e orice detaliu ce privește *Gorila*, care însă stă pe loc mereu.

Marți, 2 februarie [1937, București]

Aseară am sfârșit un idiot roman polițist de Agatha Cristie[23] și apoi m-am culcat. Mă durea capul, eram obosit, cu o depresiune ciudată în suflet. M-am sculat abia la 12.

N-am avut nimic special; n-am ieșit din casă. Cu Mugur am vorbit la telefon pentru interviul lui Radu. Pe urmă m-a chemat Gusti să-mi spună cât e de indignat.

Miercuri, 3 februarie [1937, Bucureşti]

De la 7,1/2 seara până la 4,1/4 dimineaţa am stat în zadar. Am început cu relativ elan, am scris o pagină şi m-am oprit cuprins de îndoieli. Nu-mi place deloc începutul şi fără început nu pot merge mai departe, fiindcă-mi lipseşte linia şi ritmul. Am ajuns la adevărată disperare. Parcă niciodată n-am fost aşa de steril în invenţie... Nu-i adevărat. Nu e sterilitate. Am poate zece-douăzeci de variante, dar nici una nu-mi place, nu mă duce înainte cum ar trebui... Şi totuşi, am fost destul de bine dispus şi bine concentrat, fără obişnuitele distracţii ale atenţiei. Poate că şi scrupulele estetice sânt excesive. Dacă făceam aşa, nu mai scriam *Ion* niciodată. Şi când am început să scriu la *Ion* n-aveam nici pe sfert material ca acuma...

Am dormit pe urmă destul de prost. Până să adorm iarăşi mici încercări de spaime.

Joi, 4 februarie [1937, Bucureşti]

N-am scris nici aseară nimic. M-am agitat de pomană cu gânduri inutile. Şi totuşi, am pierdut noaptea stând până la 5 dim[ineaţa], negreşit utilizând ultima oră cu recitirea din *Război şi pace*.

Vereşti îmi spune că contenciosul de la Radio s-a derobat a se pronunţa asupra legalităţii numirii membrilor consiliului, propunând să se treacă această sarcină contenciosului de la Interne. De la Blazian: că Amza s-a certat cu Dimitriu şi nu mai lucrează împreună.

În matineu am fost la Comedia. Nu m-am prăpădit nici după piesa *Poveste de iubire*[24] nici după interpreta cântată, Deculescu[25], deşi asta are talent frumos. Pe urmă, la *Adevărul* cu Marcovici despre chestia Sadoveanu.[26] Despre acelaşi lucru vag şi cu Sevastos şi mai târziu cu Blazian. La „Naţional" am avut consiliu – mărunţişuri. Afară mă aştepta Blazian să mergem la Mihalache, dar era prea târziu; m-a dus până acasă.

Vineri, 5 februarie [1937, Bucureşti]

Nici n-ar mai trebui să însemnez că n-am scris nimic. E ceva normal. Orice e bine venit pentru a nu scrie, chiar a nu încerca.

Aseară m-am simţit greoi; era foarte cald în cameră etc. Şi de altfel, mi-am găsit altceva de lucru: să răspund unei anchete la *Adevărul*. Pentru rest a fost lectură. Şi aşa am pierdut altă noapte, fiindcă abia la 5,1/2 dim[ineaţa] m-am culcat.

Duminecă, 7 februarie [1937, Bucureşti]

Am făcut un răspuns la ancheta *Adevărului*[27] şi am citit. Atâta a fost activitatea până la 5 dim[ineaţa]. Şi cu asta s-a sfârşit camera de la Neguleşti unde, în fond, n-am făcut nimic decât meditaţie. Mi-a folosit ceva şi meditaţia asta, evident – dar trebuie să terminăm cu meditaţiile, să trecem la altceva. Nici n-am să mai las să treacă atâta timp fără să mă încordez la lucru serios.

La masă au fost Sorbii şi copiii. Apoi vizita lui Ocneanu[28], cu care am vrut să fac un aranjament, dar n-am ajuns; a trebuit să plec la Sadoveanu. A fost foarte mişcat de iniţiativa mea; a şi plâns. Mi-a mulţumit. Ne vom mai vedea. Pe urmă am tratat puţin cu Branişte şi Marcovici în aceeaşi chestiune. Am să fac o ciornă de protest care va servi de bază, iar după ce zece inşi au semnat, vom da-o mai departe.[29]

Seara am fost pe la Neguleştii.

După proces[30] am scris o scrisoare lui Şeicaru că nu mai vreau să ştiu nimic, fiindcă am auzit că Amza a fost la preşedintele Curţii, să-i spuie că regele doreşte să se câştige procesul. Şeicaru voia să facă să parvină scrisoarea la rege prin Urdăreanu[31].

Dar despre toate astea prea mult. Am lăsat complect scrisul. Doamne, Doamne, când voi isprăvi odată cu *Gorila* asta? Dacă viaţa nu mă lasă-n pace!

Astă-seară reiau. Deocamdată numai orientare şi reintrare în atmosferă. De când am găsit eroului un contra-erou, mi-e mai dragă cartea asta dureroasă. Pe omul vechi îl voi face sigur, pe omul nou va fi mai greu – îl simt numai un pachet de nervi, de fanatism, de misticism. Un eroism zgomotos, scandalagiu şi totuşi enorm de simpatic. Amândoi sânt într-un fel arivişti, dar şi îi desparte o prăpastie un *überbrückbar*[32]. Nu se pot înţelege niciodată. Sânt cu adevărat două lumi, fiindcă unul e individualist, celălalt e

colectivist în suflet, nu cum au fost liberalii colectivişti. Întruchiparea acelui faimos „servir", care abia acuma îşi capătă semnificaţia reală...

Explicaţiile aici nu contează decât ca o convorbire cu viitorul.

Miercuri, 3 martie [1937, Valea Mare]

Urmez cura contra răguşelii cu o conştiinciozitate oribilă. Fac câte cinci inhalaţii pe zi, diferite: beau lapte cu miere şi mai ales nu vorbesc deloc – strictul necesar în şoapte cu Lache sau Tinca, ceea ce nu face mai mult de cinci minute pe zi. Chiar cu mâncarea sânt de o sobrietate rară – o singură dată pe zi mănânc, şi foarte frugal. Ieri am fumat numai 11 ţigări, dar cafea am băut normal. Sper să fiu şi mai sever în privinţa asta.

Pentru scris cura ar fi bună, dacă n-ar lua prea mult timp. În orice caz, am reintrat în atmosferă complect. Dacă mi-ar ajuta Dumnezeu să pot lucra cu spor! Acuma sânt sigur că va ieşi un roman mare. Mai ales dacă voi reuşi să zugrăvesc cum îl simt pe omul meu, românul nou[33]!

Situaţia e destul de complicată. E o iluzie să ne închipuim că revenind vom putea face ce vom vrea. E probabil că se va numi un preşedinte autoritar care să puie frâna necesară. E de văzut dacă Tătărăscu va primi să anuleze decretul. Prin proces, afacerea poate să treneze cine ştie cât. Şansele sânt şanse. Numai faptul că Ionescu e suspendat poate să fie spre bine. El, în desperare, montează mereu pe Şeicaru, care iarăşi nu poate înghiţi înfrângerea aşa de uşor, plus cheltuiala ce a făcut cu procesul... Aşteptarea e tot ce se impune, şi răbdarea...

Vineri, 8 aprilie [1937, Valea Mare]

Ieri am fost la Bucureşti pentru adunarea [Societăţii] Autorilor Dramatici. Era necesară prezenţa mea, dacă vreau să fiu reales la Teatrul Naţional. Fiindcă în lipsa mea Corneliu s-a făcut candidat, cerând voturi şi asigurând pe toţi că eu nu mai vreau. Fireşte,

lucrurile au mers neted. S-a votat prin aclamaţie cu unanimitate. Cu ocazia asta am aflat impresia oribilă ce a produs-o revocarea consiliului de la Radio la 24 ore după reintegrare.

Miercuri, 7 iulie dim[ineaţa, 1937], V[alea] Mare

La 5 dim[ineaţa] am închis dosarul cu manuscrisul. Duminecă făcusem legământ cu mine să stau în fiecare noapte până la 5-6 dim[ineaţa]. Am stat, dar încă n-a venit inspiraţia care să-mi dea ritmul definitiv. Cred că acuma l-am găsit pentru întreg subcapitolaşul iniţial. Fiindcă e vorba de un roman politic, trebuie să înceapă cu o indicaţie politică, aşa că exclamaţia d-nei Cornoiu, „m-aţi ameţit cu atâta politică", sper că dă nota trebuincioasă. Am lămurit, pornind de-aici, mersul începutului, aşa că noaptea asta, cu toate că n-am transcris decât o pagină, care va trebui reluată mâine, a fost totuşi rodnică. Dacă voi scăpa de primul capitol, am impresia că restul va merge bine. Materialul îl am în mine ca şi la *Răscoala* – un haos care nu se ordonează decât în faţa hârtiei albe.

Joi, 8 iulie [1937, Valea Mare]

Deşi am stat până la 5 dim[ineaţa], n-am lucrat nimic efectiv. Am reînceput, a nu ştiu câta oară, transcrierea. Mă împotmolesc mereu din pricina proporţiilor. Prezentarea aceasta trebuie să se facă şi interesant, dar şi fără prolixitate. Dacă mi-aş da drumul, ar ieşi cel puţin o sută de pagini numai din descrierea logodnei. În realitate, logodna asta e mijlocul cel mai expeditiv de a prezenta o bună parte dintre personajele care vor purta acţiunea romanului, şi de-a închega atmosfera generală. De aceea, la fiece frază, dacă nu chiar la fiece cuvânt, mă opreşte teama de-a nu spune prea mult. Se adaogă însă şi o distracţie revoltătoare, o lene ciudată de-a aduna toate gândurile şi toată atenţia asupra lucrului... Doamne, de-aş scăpa de primele o sută de pagini! Restul sânt sigur că va merge cu bucurie. De altfel, şi acuma, de câte ori meditez asupra începutului, mă trezesc bucurându-mă de cutare scene sau momente de pe la sfârşit...

Mâine trebuie să plec la Bucureşti pentru a face rost de bani. Stau infam băneşte şi mă sâcâie îngrozitor. În loc să mă pot concentra în totul asupra scrisului, mereu să născocesc cum să mai găsesc câteva mii de lei. Totuşi am să stau şi astă-seară măcar până pe la 1, iar manuscrisul îl iau la Bucureşti.

Duminecă, 11 iulie [1937, Valea Mare]

•

Fireşte, nici nu m-am atins de manuscris în Bucureşti, deşi îl aveam la mine. Eram atât de amărât că aş fi fost incapabil să scriu un rând.

Plecasem la Bucureşti să văd dacă s-a făcut ceva la Fundaţiile Regale cu cartea despre care vorbisem cu Rosetti. Afacerea a început pe la sfârşitul lui aprilie mi se pare. Am propus eu lui Rosetti romanul poliţist ce-l voi scoate după *Gorila* şi pe care l-am botezat, provizoriu, *Ochiul lui Dumnezeu*. Cu condiţia să-mi dea imediat 70 000 lei. Rosetti s-a arătat încântat, dar s-a plâns că nu poate lucra, fiindcă regele se amestecă în toate. Într-altele, regele aprobă un buget pe un an înainte şi nu se mai poate achiziţiona nimic în cursul anului fără aprobarea lui. Aşa că aici trebuie să se ceară consimţământul regelui care, fireşte, nu poate să nu se dea e c. Prin urmare, trebuie să aştept câteva zile, ca să supuie regelui chestia. Nu direct, ci prin Condiescu, singurul care lucrează cu regele în asemenea afaceri. Peste vreo două săptămâni îl întrebai la telefon. (Trebuia să mă cheme el, dar nu mă chemase.) Nimic. Regele a lipsit, sau e bolnav. Să mai aşteptăm. La ziua cărţii. Nimic. Peste câteva zile, când regele a vizitat pavilionul cărţii, Condiescu îmi spuse că îndată ce va pleca Mościcki[34] va lucra cu regele şi va aranja lucrurile. A plecat polonezul, a plecat şi regele în Polonia şi s-a întors şi tot nu aveam nici un semn de viaţă. Auzeam că regele pleacă iar în străinătate pentru mai mult timp. Voiam să aflu dacă nu s-a aranjat cumva, fiindcă nu-mi închipuiam că în două luni de zile nu s-a putut lua o aprobare.

Am întrebat întâi pe Rosetti, prin telefon. Foarte calm îmi spuse că nu s-a făcut nimic, că el nu mai poate spune nimic, totul depinde

de Condiescu. Regele a plecat azi în străinătate pentru 23 zile. Dacă nu s-a aranjat încă, atunci va trebui să aşteptăm până la întoarcere. Să vorbesc cu Condiescu?... Da, în orice caz el trebuie să ştie şi să mă lămurească. Am chemat pe Condiescu acasă; nu era. L-am chemat la Palat. „Da, dragă L[iviu]. Vino marţi, pe la 12,1/2, la Palat, cu Rosetti, să vorbim, să vedem ce putem face." „Parcă era vorba să aprobe regele." „Da, dar regele aprobă numai o dată pe an bugetul; pe urmă nu-l mai putem deranja. Dar vino tu cu Rosetti şi aranjăm împreună." Chemai iar pe Rosetti, să-i spun ce-mi propune Condiescu. De la Fundaţie mi se spune că chiar atunci a plecat la Palat, la Condiescu. În timpul mesei l-am chemat acasă. El nu va fi marţi în Bucureşti, dar să mergem miercuri; Condiescu rămâne în Bucureşti mereu. Dacă n-a luat aprobare de la rege, nu crede că se poate face nimic.

Iată-mă, om de 52 ani, în plină glorie literară, o personalitate care va avea totdeauna un loc în istoria culturii româneşti – şi nu am asigurată nici măcar pâinea cea de toate zilele, pe când oricine, în altă meserie, la vârsta aceasta, are cel puţin un minim de trai. De şapte luni trăiesc numai din aconturi şi expediente. Până când va mai merge şi asta?... Pentru moment nici nu vedeam cui să mă adresez măcar pentru 2-3 000 lei, să nu mă întorc aci cu mâna goală. Voiam să-i cer lui Plopeanu – plecat la Karlsbad. Mă gândeam să-i cer indirect lui Ionescu-Radio, din pricina căruia am pierdut mica siguranţă materială ce-o aveam acolo. Nu l-am găsit. Încolo nu mai vedeam nimic. De la „Alcalay" sau „Adevărul" nu mai puteam cere; îmi era ruşine.

Aşa a venit seara. Eram desperat. Nici nu puteam citi, necum să scriu. Într-un târziu m-am gândit să-i cer lui Serafim[35] de la Teatru până ce va veni Plopeanu, sau eventual lui Negrea. Era penibil pentru mine. De altfel, în toată vremea aceasta, mai dureroasă era ruşinea ca să fiu silit să cer câteva mii de lei, la vârsta şi situaţia mea, de la nişte oameni care-mi sânt subalterni în toate privinţele. Serafim n-a răspuns la telefon. În cele din urmă mi-am zis că voi veni la Piteşti şi voi mai lua de la ovreiul *Adevărului* 2 000 lei.

N-am putut adormi până pe la 3 noaptea, frământându-mi mereu creierii. Am aţipit în sfârşit cu speranţa că voi găsi totuşi pe

Serafim. La Radio auzisem că Iamandi[36] va pleca sâmbătă seara la Iaşi. Mi-a trecut prin minte să mă adresez lui, dar am refuzat, de ruşine.

A doua zi, pe la 9, am cerut din nou pe Serafim. Nu răspundea. Atunci mi-a venit în cap că trebuie să fie în concediu. În disperare de cauză am hotărât să-i cer lui Măciucescu de la S.S.R. 2 500 lei şi să încerc şi la Iamandi. Măciucescu ieşise. La S.S.R. nu era, nici la Dotaţie. Va veni pe la 10. Iamandi răspunse îndată şi-mi dădu întrevedere la el acasă 11,1/2. Cu Măciucescu am aranjat îndată. N-avea cu cine să-mi trimită. Mergând la Iamandi, am trecut eu şi am ridicat banii.

Iamandi a fost foarte drăguţ. I-am cerut 50 000 lei sub o formă care să nu fie umilitoare. Nu numai că i-a aprobat imediat, dar, ca să nu mai umblu pe la minister, mi-a dat chiar el banii. Mi-a vorbit despre Stelian Popescu, Manoilescu, Vaida, naţional-ţărănişti etc.

Am avut impresia că în acel sfert de oră cât am stat la Iamandi s-a spart un ghinion mare pentru mine şi că de-aci încolo iarăşi o să-mi meargă toate în plin. Atât de mult cred asta, încât chiar vreau să reţin un loz de loterie ce mi s-a trimis; cred că am să câştig.

Mai mult: cred că şi ghinionul cu scrisul s-a sfârşit şi că până în trei luni voi scăpa de *Gorila*.

Vineri, 16 iulie [1937, Valea Mare]

Miercuri am fost la Bucureşti după invitaţia lui Condiescu, fără nici o încredere însă. Am telefonat întâi lui Şeicaru, cu care am luat întâlnire la restaurantul Gării de Nord. Pe urmă am chemat pe Rosetti. Părea cam uimit. Îmi spuse că adineaori a vorbit cu casa generalului şi servitoarea i-a spus că generalul a intrat foarte târziu azi-noapte, că doarme şi nu va merge azi la Palat. Eu să caut totuşi a lua contact cu Condiescu şi, dacă-l găsesc, să-i telefonez la Fundaţie şi să-l iau, că el merge până la 1,1/2. Am întrebat la Palat: nu venise şi nu ştia dacă vine. Am chemat casa; servitoarea mi-a repetat ceea ce-mi spusese Rosetti. Atunci am spus servitoarei să comunice generalului când se va scula, că l-am căutat şi am venit la invitaţia lui, şi-l rog să-mi spună dacă are ceva de a-mi spune, trebuind să mă întorc la ţară. Cu combinaţiile astea însă n-am mai

respectat legământul cu scrisul. În fiecare seară până după miezul nopţii e Fanny cu viaţa casei, iar la 4,1/2 dim[ineaţa] începe viaţa, aşa că nu-mi rămâne timp serios de lucru. Apoi aici prea mă distrează toate, începând cu radio şi jurnalele şi sfârşind cu diversele preocupări de gospodărie. Din iniţiativa [lui] Fanny am hotărât să mă instalez la Bascov, unde toată casa şi moşia e liberă şi goală. Cred că chiar de luni voi începe. Dacă nici în sihăstria aceea tăcută şi singuratecă nu voi progresa cu *Gorila*, atunci nu-mi rămâne decât să pun lira-n cui. Să sperăm însă că vom merge vertiginos.

Miercuri, 5 august [1937], Bascov

De la 18 iulie m-am mutat la moşia lui Ionel, unde am deplină linişte şi singurătate pentru scris. Fanny a rămas să vadă de gospodărie şi de toate.

Merge, dar foarte încet. Transcriu pentru definitiv. Ei bine, până azi exclusiv abia am 18 pagini făcute. Mă muncesc enorm cu amănuntele. De altfel e expoziţia, când fiecare cuvânt are repercusiuni.

De astă-seară, fiindcă scriu ziua, vreau să notez mersul lucrului în amănunte zilnice. Dacă mă voi ţine.[37]

Valea Mare, 13 noiemvre 1937

Iar să însemnez decursul unei aşa-zise crize politice în care sânt interesat puţin, fiindcă mi se oferă anume participări. Se pare că mai demult cercurile politice se agită. Se împlinesc patru ani de când Duca a fost chemat la putere şi prin urmare trebuie să se facă o schimbare. Evident, s-ar putea să se schimbe numai Parlamentul, dar cum la noi Parlamentul e emanaţia guvernului şi nu invers, neschimbarea guvernului ar fi continuarea regimului Partidului Liberal.

De vreo săptămână, regele primeşte pe şefii de partide, care se agită îngrozitor. Pentru rege, situaţia e delicată destul. El a

încurajat fărâmițarea partidelor și sporirea poftelor. În loc să avem două partide cu echipe ministeriale puternice, avem zece partidute, expresia paraponiselii şi ambițiilor nemăsurate a unor politicieni mediocri care, în calitate de şefi de partide, au dreptul să aspire la conducerea totală a țării. Sânt partide d-astea foarte pretențioase care ar fi incapabile să înjghebe o listă ministerială de nume măcar pasabile. De aceea mai ales, partidele acestea se maimuțăresc a se numi totalitare spre a justifica inexistența unor individualități şi a îndreptăți pe şef să-şi considere drept slugi colaboratorii... Ca să poată guverna el, regele a stimulat pe toți duşmanii partidelor mari fie din partidele însăşi, fie din afară. Probabil că le-a făcut şi oarecare promisiuni vagi. Acuma e ceasul răfuielilor. Şi bietul rege nu poate plăti. Acuma știe că trebuiesc partide mari şi că poate guverna şi cu ele. De aceea e criză. Altfel, normal, lucrurile ar fi simple de tot... Ar chema partidul de opoziție cel mai puternic, cerând eventuale colaborări. Cum a făcut cu liberalii, care cu numai doi-trei ani înainte îl insultau pe stradă şi prin publicitate, făcându-l aventurier etc.

Azi însă lucrurile par complicate. „Dreapta“, adică Goga, amenință cu revoluția, dacă ar veni național-țărăniștii.[38] Aceştia, în caz că n-ar fi aduşi la putere, amenință cu Maniu[39]. Mai încolo, Vaida[40] ar fi complect distrus politiceşte nevenind, fiindcă singurul rost al acțiunii lui a fost să încurce pe național-țărănişti. Etc.

Au fost zilele acestea diverse consultări. Ieri s-au terminat prin Averescu[41], preşedinții Corpurilor legiuitoare, Tătărăscu[42]. La 6 d.a. s-a prezintat din nou Mihalache. Imediat s-a răspândit zvonul că a fost însărcinat să formeze guvernul. *Timpul* a dat vestea aceasta într-o ediție specială. O făcea verosimilă şi sosirea cu avionul de la Paris a lui Gusti, viitorul ministru de externe național-țărănesc, şi persoana *grata* la Palat. La T[eatrul] N[ațional], unde aveam comitet de lectură, au fost dureri înăbuşite. Prodan m-a luat de câteva ori deoparte să mă întrebe diverse lucruri. Petrovici, dezinteresat, protesta că dintr-o generație întreagă de oameni nu pot servi țara decât cei înfeodați lui Tătărăscu sau lui Maniu... Pe urmă s-a aflat că nu e adevărat încă. Şi combinațiile au continuat.

(Nu la Teatru, de unde plecarăm cu credința că s-a sfârșit – vine Mihalache.)

Dar astea sânt lucrurile de-afară, oarecum oglinda presei. Eu mai am puține știri directe și nici acelea mai precise. Fiindcă în fond nu știe nimeni nimic sigur.

Când am fost aici săptămâna trecută, m-a căutat la telefon Mihai Popovici, cu care am mai avut și acum doi ani convorbiri, în cursul cărora mi-a propus să fiu deputat sau senator în caz că „venim". Ne-a poftit pentru marția trecută la un ceai. Era o adunare a fruntașilor ardeleni pentru informație. Fanny s-a dus direct la d-na Popovici, cu care a stat tot timpul, de la 5-8.

Am fost primit, evident, cu mare efuziune de toți, ca scriitorul cel mai mare al Ardealului și al țării. Mihai Popovici, după câteva clipe, m-a luat sus, în cabinetul lui, să vorbim separat. Mi-a mulțumit de felicitările de ziua lui, ieri. M-a rugat să transmit și lui Șeicaru mulțumiri că și-a adus aminte, măcar acuma, de el. Au fost prieteni, pe urmă Șeicaru s-a schimbat etc.

București, 18 noiemvre 1937, joi

Comedia s-a sfârșit, încât însemnările despre ea ar fi inutile. Privind în urmă, acuma se vede clar c-a fost un simplu joc pentru ochii lumii, că lucrurile erau de mult și complect aranjate. Cât trebuie să se fi amuzat regele cu Tătărăscu în cursul așa-zisei crize!

Să notez că Mihai Popovici mi-a oferit un loc în Parlament, unde voi dori eu, rămânând ca pe urmă să spun ce mai doresc. A fost cu ceilalți vorbă lungă cu speranțe multe. Nu voiau deloc unii să puie în față eventualitatea cea rea. Cei mai mulți erau totuși sceptici. După ce au plecat toți, Popovici m-a mai reținut să-mi spuie diverse episoade din frământările opoziționiste.

Zilele următoare, miercuri, joi, vineri, s-a menținut mereu părerea publică: vine Mihalache. Vineri a venit la mine Pavel Pavel la „Corso", să mă întrebe insistent ce vreau, ca să mă susțină toți ardelenii, care nu vor admite să se dea un subsecretariat lui Eftimiu (cum se zvonea de el însuși) înaintea mea; așa că trebuie să mă pronunț, fiindcă e sigură acuma venirea lui Mihalache. Evident,

m-am derobat – îmi ajunge un mandat; pentru rest văzând şi făcând.

Sâmbătă am fost la ţară. Regele urma să primească iar pe Mihalache. Seara am aflat de la Ionel că a fost însărcinat Mihalache să formeze guvernul în colaborarea lui Vaida. Eu ştiam, de la Popovici, că Mihalache mai discutase cu regele imposibilitatea morală de-a lucra cu Vaida şi că regele înţelesese şi aprobase... Când am sosit aci am aflat că colaborarea cu Vaida era o condiţie *sine qua non*, că Mihalache voise să refuze pe loc şi numai din deferenţă a primit totuşi mandatul, că însă nu va merge la Vaida, ci se sfătuieşte cu membrii biuroului şi mâine va depune însărcinarea. Aşa s-a şi întâmplat. Pe urmă se spunea că regele l-a îmbrăţişat şi i-a promis că vor mai lucra împreună, iar Mihalache ar fi răspuns: „Numai până joi, Sire." „De ce?" s-a mirat regele. „Fiindcă joi devine Maniu şeful partidului." Mai plauzibil pare alt răspuns: „Da, Sire, dar nu în calitatea de azi." De altfel, Tătărăscu nici nu-şi dăduse demisia – ca să nu se producă un gol de autoritate! Imediat apoi a venit Tătărăscu, şi-a dat demisia şi a fost însărcinat să formeze un guvern cu baze lărgite. Tătărăscu intra şi ieşea la Palat tot timpul crizei şi după fiece audienţă a şefilor de partide, ca şi când ar fi fost consultat asupra tuturor celor ce spuneau regelui ceilalţi. Asta a fost duminecă. Luni, Tătărăscu a oferit colaborarea lui Gh. Brătianu[43] şi Iunian[44]. Ambii au refuzat până marţi la amiazi. Atunci a făcut apel la... partidul Iorga[45]! Şi cartel oferit lui Vaida! Cu iorghiştii a mers pe loc. Vaida, marele Vaida, figura asta superbă, a şovăit pare-se să intre complect în serviciul liberalilor pe care i-a combătut o viaţă întreagă. Miercuri au mai fost zbuciumări sau poate numai târguieli conduse de scârnavul Tillea. Până seara, totul s-a consumat. Vaida a fost cumpărat cu 50 locuri în Parlament. Şi seara, Guţă[46] a depus jurământul cu noul guvern, care [e] tot cel vechi plus doi aşa-zişi specialişti...

S-ar părea că toată comedia s-a făcut pentru satisfacţia lui Vaida. Regele îşi dă seama că l-a compromis, încurajându-l să-şi părăsească la bătrâneţe prietenii[47] de toată viaţa şi caută să-i dea cel

puțin iluzia puterii și grației regale. Se zice că, dacă Mihalache ar fi mers la Vaida, i s-ar fi primit orice ofertă – urmând firește ca pe urmă să-i saboteze toată guvernarea. Așa a trebuit și Tătărăscu să-l ia la remorcă, numai ca să nu rămâie cu totul de căruță. Și totuși rolul lui s-a isprăvit și încă așa de urât! „Țopârlanul"[48] a fost gentleman, iar boierul Vaida a primit un blid de linte...

Acuma, la național-țărăniști pare a stăpâni o liniște complectă. A fost o unanimitate impresionantă în respingerea oricărei colaborări cu Vaida. Nici o defecțiune. Să vedem ce-or zice alegerile. Poate să vină Maniu șef.[49] La o situație schimbată e nevoie de om nou. Și trebuie o activitate vie. Dinamism, ce Dumnezeu!...

Între timp mă zbat în necazuri bănești. Chiria și altele. Și veniturile amânate de tot. Am scris lui Condiescu pentru un avans de la revistă. Astă-seară mi-a telefonat că până duminecă face de unde-o fi.

Luni, 6 decemvre 1937 [București]

Azi vreau să reiau *Gorila*, să termin. De peste o lună stau pe loc. Efectul politicii și al necazurilor. Și totuși, n-ar fi fost rău dacă aveam gata cartea de Crăciun. Librarii spun c-ar fi epuizat o ediție în sărbători. Acuma e prea târziu.

Luni, 13 decemvre 1937 [București]

Nici până azi n-am reînceput scrisul efectiv. De fapt mă zbucium cu nevoile și procesele izvorâte din nevoi. Mi-e imposibil să mă concentrez pentru ficțiuni, când creditorii bat mereu la ușă.

Mai este evident și situația extrem de încordată în politica țării, care atrage atenția în alte direcții. Cu revenirea lui Maniu în activitate s-a dat un dinamism poate excesiv vieții politice, mai ales că se amestecă în polemici și persoana regelui sub forma camarilei. Nu știu ce va ieși din toate astea. Prea mult bine nu, în nici un caz.[50]

1938[1]

Sâmbătă, 12 februarie [1938, Valea Mare]

Tot mai sânt în luptă cu *Gorila*. De pe la 15 octomvre mă țin în loc evenimentele politice care mă interesează prea mult. În sfârşit se pare că pentru un răstimp s-a sfârşit cu politica. După căderea [lui] Tătărăscu în alegeri, după aventura guvernului Goga de 44 zile, am ajuns la dictatura regală girată de guvernul cu patriarhul în frunte şi cu 7 foşti prim-miniştri ca sfetnicei fără portofoliu. Maniu a refuzat să participe. Prefecţi militari. Ziarele nu mai au voie să scrie nimic despre politică, partide etc. Vor deveni toate literare şi sportive. Parlamentul suspendat fără termen.

Miercuri, 18 mai 1938 [Bucureşti]

În ajun de 10 mai a murit Goga la Ciucea, după o bolire de câteva zile. Congestie cerebrală cu pulmonară. A avut funeralii naţionale frumoase, impresionante. Mă delegase şi S.S.R. şi S.A.D.R. să vorbesc în numele lor. N-au fost discursuri şi am scăpat. Nu mă trăgea inima. Mi-a fost un duşman înverşunat. M-a combătut pe unde a putut.

Lucrez cu disperare la corecturile *Gorilei*. Sper să fie gata, pe piaţă, de ziua cărţii, 8 iunie. Stau toată ziua şi noaptea.

Ieri, pe la 6 d.a. un telefon de la Petrovici mă anunţă că adineaori secţia literară a Academiei m-a votat în unanimitate membru activ. I-am mulţumit cu emoţie, mai ales convins că de la el a pornit propunerea. I-a mulţumit şi Fanny, foarte satisfăcută. Peste vreo jumătate de oră alt telefon de la Rădulescu-Motru, care de asemenea îmi anunţă vestea şi spune să fac îndată o scrisoare preşedintelui declarând că primesc alegerea, căci numai pe baza acestei declaraţii poate fi pusă şi în plenul adunării. Dacă vreau, să i-o dau lui sau mai bine lui Lapedatu[2]. De la el aflu că au fost de

față 5 membri din cei 12 ai secției. Petrovici îmi spusese că mai este hopul plenului, pe care speră să-l trecem; avea totuși puțină îndoială. Motru e sigur. Dacă nu reușesc la primele 2 scrutine, care cer două treimi, la al treilea merg la sigur, fiindcă afară de cei 9 nu-mi trebuie decât 4-5 voturi, care e imposibil să nu le avem, Seara, pe la 9, am telefonat eu lui Brătescu-Voinești, mulțumindu-i din toată inima. El mi-a povestit că s-au pus înainte diverse nume de artiști, plastici, muzicali etc., căci locul este pentru un artist cu reputație recunoscută. Atunci, el Brătescu a spus că există un scriitor asupra căruia toată lumea e de acord și care lipsește Academiei: eu. Și toți au fost, fără nici o excepție, de acord. (Petrovici spunea că la un moment dat s-a vânturat numele unui filolog, Drăganu[3].) I-am exprimat o îndoială în privința votului în plenul adunării. Mi-a declarat că [e] absolut sigură alegerea, explicându-mi chiar că fiecare din cei 9 au cel puțin câte un prieten în celelalte secții, așa că alegerea e absolut sigură... Ceva mai târziu am primit felicitări de la Herescu[4], care aflase de la Capidan[5], care-i spunea că tocmai vorbiseră despre mine, că trebuie să mi se dea o reparație. De la Herescu aflu că au mai fost aleși Nichifor Crainic, în locul lui Goga, și Caracostea, pentru locul de critic, pe care-l dorise anul trecut Lovinescu. Azi am telefonat lui Lapedatu, care mi-a dat întâlnire acasă la el, „Hotel Splendid", la ora 6 d.a.; i-am dus scrisoarea de acceptare. A fost foarte drăguț. Și el mi-a spus că e sigură alegerea mea. „Mai poate încăpea îndoială când e vorba de d-ta?" M-a felicitat călduros. Mi-a spus că azi au fost aleși la secția științifică dr. Ciucă[6] și general Antonescu[7].

Duminecă, 22 mai 1938 [București]

Bucuria pură cu Academia n-a ținut prea mult. Joi, în cursul zilei, am mai primit ici-colo câte-o felicitare de la unii inițiați care au aflat. Seara însă, pe la ora 10, un telefon: Brătescu-Voinești. Cu un glas voalat și șovăitor îmi cere o întâlnire pentru a doua zi, negreșit, având să-mi vorbească. Ne-am înțeles să fie la 12,1/2 la „Clubul Tinerimei". Am bănuit îndată că ceva de bine nu poate fi.

Peste un sfert de oră l-am chemat eu: m-ai făcut atât de curios, că trebuie să ştiu măcar în linii mari despre ce e vorba? Mi-a spus, adăogând cât îi e de penibil. După-amiazi, la Academie, în timpul şedinţei, generalul Rosetti[8] a arătat o tăietură de ziar, nu ştiu anume ce, în care se spun pe seama mea o serie de grozăvii... (Faimoasa notiţă a lui Karnabatt din *Îndreptarea* 1929).[9] A trecut-o din om în om. A fost o consternare. Motru, foarte grav, i-a spus lui Brătescu să-mi ceară un document de dezminţire a celor cuprinse în notiţă, sau altfel să retrag scrisoarea de acceptare, ca să nu se mai pună la vot în plenul adunării alegerea mea din secţie. Lui i-a fost penibilă însărcinarea şi a ezitat până acuma să-mi spuie, dar trebuia negreşit o certificare. I-am răspuns că-i voi aduce la întâlnirea de mâine ceea ce voi putea culege mâine dimineaţă şi-i voi da lui toate explicaţiile.

Desigur că am avut o noapte îngrozitoare. Se repetă povestea la intervale, cu încercarea de asasinat moral. Brătescu crede că tăietura a fost trimisă de vreun candidat înlăturat, pomenind pe Eftimiu sau chiar Bassarabescu. Eftimiu e capabil. A mai făcut-o şi la Paris, cu Legiunea de onoare. Eu cred mai curând că e tot de la Karnabatt, care astfel îşi răzbună nevasta. În orice caz, ar fi oribil să cad acuma pe asemenea considerente... Am pierdut noaptea fără să pot lucra, deşi corecturile *Gorilei* mă îndemnau stăruitor.

Vineri dimineaţa m-am dus la *Adevărul* să caut documentele. Am găsit notiţa din *Îndreptarea*[10] şi am copiat-o împreună cu răspunsul meu. Mi-am notat numerele din *Rampa* cu adunarea generală S.S.R. din 1930[11] şi cu manifestul-protest a vreo sută de scriitori. De asemenea, numărul din *Adevărul* cu răspunsul explicativ definitiv.[12] Au durat cercetările colecţiilor vechi de ziare până pe la ora 12, când m-am dus la „Clubul Tinerimei". (Să mai notez că înainte de-a ieşi, după sfatul lui Brătescu, am chemat pe secretarul Academiei, Stavrachescu[13], să-mi comunice ce anume este tăietura de ziar. El nu ştia nimic. M-a îndemnat să întreb pe secretarul general Ţiţeica[14]. El mi-a spus că n-a primit[-o] el, nu ştie cine, dar într-adevăr a circulat o notiţă şi el chiar a luat oarecare informaţii. Nu trebuie să mă alarmez, fiindcă lucrurile nu sânt aşa de grave. Ceea ce a părut mai important era că aş fi făcut

închisoare pentru delict comun. Or, a aflat că e vorba de un lucru de 30 ani şi de o detenţiune făcută din ordinul unui guvern străin. În orice caz, Academia nu este făcută ca să facă rău, ci bine. Dar am şi eu o greşeală, să-i dau voie să-mi spuie: de ce n-am clarificat lucrul? Ripostai că am clarificat. A încheiat repetând că Academia nu va hotărî nimic fără a se informa. De altfel, de-abia peste câteva zile va veni în plen.)

I-am arătat lui Brătescu notiţa din *Îndreptarea*. Asta era. I-am explicat mai ales chestia cu închisoarea. S-a emoţionat, a plâns, m-a sărutat. Să n-am nici o grijă. Nu-i trebuie nici un document. Ştie el ce are să spuie, şi nu va tolera să învingă ticăloşii... Mi-a povestit apoi despre Peltz, Mavrodi, Arghezi, cu care a păţit şi el la fel. Ne-am despărţit, asigurându-mă că mi se va face dreptate la Academie.

În aceeaşi zi de vineri mi s-a comunicat de Ocneanu dimineaţa că bietul Camil Baltazar a înnebunit şi trebuie internat, cerându-mi-se concursul.

Pe la 5 d.a. un telefon de la Mihai Sadoveanu. În chestia aceea a vorbit şi Lapedatu. Trebuie să-i dau lui un document, sentinţa de achitare de la instanţa definitivă. Dar n-o am şi nici n-am avut-o vreodată. El îşi aduce aminte că n-a fost nimic, dar nu în amănunte. Îi ofer să-i dau răspunsul către Crainic, apărut acum vreo zece ani în *Adevărul*[15], în care se explică pe larg toată afacerea. Foarte bine. Voi pune să-l copieze, fiindcă nu se mai găsesc exemplare din ziar. Atunci, să-i trimit vreo 3-4 exemplare într-un plic, pe numele lui, la Academie, cât mai curând. Îmi dă toate speranţele că vom reuşi.

La 6 d.a. comitet de lectură la „Naţional". Sânt întâmpinat cu felicitări. Ies cu Petrovici, care speră că vom reuşi şi îmi spune că şi Crainic are dificultăţi, fiind învinuit că e legionar şi că a mâncat bătaie într-un restaurant. Mă sfătuieşte să vorbesc cu membrii din celelalte secţiuni, care-mi sânt prieteni, căci acuma, după ce secţia literară unanimă m-a ales şi propus, nu mai e vorba decât de o formă. Vor fi dificultăţi, dar crede că vom trece. Mi se pare însă că nu o spune cu gura plină. S-a mirat că n-a fost încă pusă chestia de secretariat, căci după aceea mai trebuie să treacă trei zile până la

vot. Îi spusei de Ţiţeica şi el zice că tocmai Ţiţeica a reţinut toate alegerile.

Am trecut pe la *Adevărul* şi am comandat 4 copii după articolul din *Adevărul* pentru mâine la ora 12. Acasă găsesc pe Stamatiade, care îmi cere votul pentru Premiul naţional, fireşte cu felicitări.

Sâmbătă dim[ineaţa]am fost la Baltazar de l-am văzut înainte de a-l duce la spitalul Central. Am vorbit pentru el cu prof.Tomescu[16], am dat şi o scrisoare, am vorbit cu Herescu la S.S.R. Vizita lui Dem. Botez pentru Premiul naţional.

În sfârşit, azi a fost dr. Nanu la masă. Pe la 5 îmi telefonează Caracostea, să mă felicite şi să-mi spuie ce-a spus unor membri ai secţiei literare – că Academia trebuie să se onoreze alegându-mă, cel mai mare scriitor contemporan, că şi el are duşmani, că de s-ar întâmpla să fie ales el mai întâi, se va ridica în plen şi va face declaraţia despre mine. Pe la 8,1/2 telefonează Voiculescu. Mă felicită numai pe jumătate, până se va vedea rezultatul definitiv. N-a vorbit cu nimeni, dar a auzit rumori. Nu crede că Crainic să aibă rezistenţe. În orice caz, eu şi Crainic putem avea mândria că n-am cerut să fim aleşi.

Telefoanele acestea de azi mi se par puţin ciudate. Caracostea ştiu că mă preţuieşte mult, dar mă întreb dacă nu cumva telefonul a vrut să fie o scuză a lui faţă de mine că el a intrat iar eu nu. De asemenea, rumorile pe care le-a auzit Voiculescu şi considerarea că pot avea satisfacţia a nu fi cerut eu să fiu primit, n-o fi oare un zvon care circulă prin anume cercuri, poate chiar în jurul lui Crainic, care totuşi are speranţa că el nu e periclitat? Ştiu că el mi-a vorbit de fapt ca să-mi amintesc de el la Premiul naţional, deşi n-a pomenit nimic. Dar n-a început nici cu Academia mea, ca şi când ar avea mari îndoieli? Doctorul e mare diplomat şi n-ar fi neglijat a fi foarte amabil, dacă n-ar fi avut ştiri prea rele, mai ales că ar fi vrut să fie simpatic şi pentru premiul lui?

În sfârşit, am pregătit 8 copii după răspuns, din care 4 le voi trimite mâine dimineaţă lui Sadoveanu. Ce va fi, vom vedea... După vorba lui Petrovici, am telefonat ieri lui Simionescu pentru o întâlnire. Mi-a spus că dacă e pentru Academie, nu e nevoie să mă deranjez, căci votul lui mi-e sigur. Voiam să mai vorbesc cu câţiva:

Gusti, Nistor[17], Nae Popescu... Nu mai vorbesc cu nimeni. Dacă mă vor, bine – dacă nu – tot bine. N-am să scad cu nimic în talent sau în glorie.

Nu ştiu câtă plăcere voi avea la urmă, dar până acuma mi-a pricinuit mai multă agitaţie şi emoţie şi chiar tristeţe afacerea asta academică. I-am spus franc lui Brătescu: ar fi monstruos ca Academia să-mi facă un gest de dezonorare în loc să mă onoreze, cum ar fi datoare!

Luni, 23 mai [1938, Bucureşti]

Am trimis lui Sadoveanu cele patru exemplare de explicaţii-răspuns, la Academie. I-am telefonat acasă să-l vestesc, adăogând că în articolul trimis se găsesc toate explicaţiile crimei pe care apoi se întemeiază toate legendele şi crimele viitoare, încât cine vrea poate să fie complect lămurit, iar cine nu... „Evident, zice el. Pe răuvoitori nu-i poţi dezarma. În orice caz, sperăm să facem ceva. Că unii ziceau să ne oprim etc. Eu cred că secţia literară trebuie să dea lupta în plen, iar plenul va face cum crede. Pe urmă vom discuta noi în presă, la nevoie..." Cam aşa ceva a spus. Nu părea deloc sigur, deşi Sadoveanu e totdeauna rezervat, niciodată expansiv. Îmi lăsa impresia de mari dificultăţi şi de o nehotărâre mare în sânul chiar al secţiei literare. Baremi perspectiva discuţiei în presă e dezastruoasă... În sfârşit, vom mai vedea mâine, la comisia Premiilor naţionale, unde vom întâlni şi pe Iorga. (A, Sadoveanu a mai spus că în plen poate să mă atace Iorga.)

N-am ieşit deloc. Am primit doi scriitori tineri, Const. Salcia şi George Constant, pentru recomandaţii. Pe seară, d-na Stamatiad, tot pentru premiu.

La 9 seara a venit avocat Ionescu[18] să mă ia la Şeicaru. Pe drum îmi spune că Şeicaru a spart gheaţa la Radio, introducând în comitetul programelor pe Tiberiu Brediceanu[19]. Crede că îi va fi mai uşor să facă loc pentru mine şi Cazaban după acest precedent. Şeicaru îmi cere votul pentru Tutoveanu[20]. E certat rău cu Iorga, care îl sapă pretutindeni, fiindcă regele a spus într-un consiliu că iubeşte pe Şeicaru. Iorga şi Miron Cristea l-au înlăturat de unde se

poate, încât sub noul regim are mai multe greutăți ca înainte. Mi-a arătat noua rotativă colosală și mi-a spus planuri diverse. Vrea să ne mai vedem... Zice că e mai sigură alegerea mea la Academie decât a lui Crainic, fiindcă Academia e dominată de ardeleni...

Acuma, scriind, aud iar cântecul cucuvelei, peste apă. Înainte de vestea bună cu Academia a cântat insistent. Te pomenești că-mi vestește iar bine!

Joi, 11 august 1938 [Valea Mare]

Ar fi poate interesant de notat zvonurile care circulă mereu asupra evenimentelor politice. De când cu noul regim și cu încătușarea complectă a presei sau cel puțin a criticismului, numai zvonurile mai alimentează curiozitatea și setea de informație a oamenilor. Așa se nasc și se răspândesc fulgerător cele mai abracadabrante știri, multe născocite complect, altele cuprinzând un bob de adevăr, iar unele adevărate de tot, precum dovedesc ulterior evenimentele. Acuma s-a adoptat sistemul de-a nu lăsa să se publice nimic înainte ca un eveniment să fi devenit fapt împlinit adus la cunoștința lumii prin vreun comunicat oficial care nu se poate comenta sau chiar necomunicat deloc publicului. Totuși anume indiscreții fac să se strecoare în anturajul conducătorilor câte ceva, de unde apoi trec mai departe, umflându-se ca bulgărele de zăpadă. De multe ori se întâmplă că știri pornite din cercuri complect informate să nu se confirme; pricina e că nici înșiși guvernanții nu sânt cu adevărat informați de cele ce se pregătesc; în realitate, regele singur guvernează și decide, iar miniștrii și ceilalți nu sânt decât executanți servili, deseori împotriva propriei lor convingeri.

Noul regim urmărește deocamdată distrugerea legionarismului, cu o perseverență remarcabilă și cu un curaj care denotă o bună cunoaștere a psihologiei colective românești. Codreanu[21], condamnat la zece ani ocnă, alți vreo 20 la câte șapte ani, vreo două sute în lagăr de concentrare – și nimeni n-a schițat măcar un gest de împotrivire.[22] Cei ce erau atât de iuți la riposte au devenit de o placiditate uluitoare. Poate să fie o tactică? Poate să fie mai curând

laşitatea noastră tradiţională? Fapt este că toţi eroii naţionali de ieri au intrat în pământ sau se întrec în a condamna ceea ce au adorat.

Dintr-un punct de vedere superior românesc ar fi trist dacă şi mişcarea aceasta n-a fost decât un foc de paie: dacă mistica legionară, care ameninţa să cotropească tot, nu s-a deosebit întru nimic de mistica averescană sau ţărănească. Ar însemna că sântem incapabili de o adevărată înnoire, de formarea unui tip nou de român, eroic, bronz, conştiincios, cinstit, harnic. Fiindcă asta părea a fi mai preţios în mişcarea legionară, educarea românului de mâine. Dacă nici asta n-a fost decât o farsă, viitorul românesc nu e prea măgulitor, cel puţin în perspectiva mai apropiată.

Regimul nou încearcă să adopte parte din armele de luptă legionare, mai ales străjeria. Dar poliţismul nu poate stârni entuziasm şi nici nu poate crea o mistică, încât ceea ce se face pare factice. Credinţa e înlocuită cu linguşirea cea mai plată. Trăim o epocă de linguşire dezgustătoare. Te miri cum regele, atât de inteligent şi atât de cunoscător de oameni, primeşte adulările odios de nesincere. Şi mai ales cum se înconjoară de oameni fără caracter, chiar când ar avea oarecare talent. Poate de nevoie?

Şi totuşi noul curs ar avea şanse să cucerească. Democraţia noastră zănatică a pregătit foarte bine calea unui regim autoritar, cinstit, constructiv. Regele e bine intenţionat – se vede de departe. S-au făcut lucruri bune, care nu s-ar fi putut realiza cu vechiul sistem. Din nenorocire, din pricina executanţilor, regimul pare şubred, fragil şi lumea se aşteaptă din zi în zi la schimbări care sau să consolideze direcţia actuală, sau să aducă alta. Aşa şi de aceea sânt multiplele zvonuri.

Dar astea sânt lucruri care mă interesează numai ca pitoresc. Încolo, treaba luptătorilor. Important e să păstrăm ce avem. Şi, în vremile acestea, e bine că avem un comandament unic şi că s-a pus capăt certurilor care primejduiau poate chiar existenţa noii ţări...

Mai mult mă frământă noile cărţi pe care vreau să le scriu. Am crezut că după *Gorila* voi face o pauză adevărată. Nu pot. Mă trudesc să încep romanul poliţist care mă urmăreşte de câţiva ani şi pe care l-aş putea scrie în câteva luni, dacă nu mi s-ar părea că va ieşi prea fără semnificaţie. N-aş dori să adaog şi eu unul la miile de

mii de romane de acest fel. Chiar un roman polițist poate să cuprindă ceva și dincolo de o simplă aventură sau crimă. În sfârșit, vom vedea în curând, când voi începe lucrul serios.

Între timp, e curios cât mă zbuciumă *Păcală și Tândală*[23]. Asta da, ar putea fi o creație tipic românească și totuși cu o semnificație universală. Goana după dreptate sau simpla sete de dreptate e un instinct profund uman. E mai puțin și mai mult ca *Don Quijote*. Dacă l-aș putea realiza cum îl simt, ar putea fi opera mea recapitulativă și într-adevăr reprezentativă.

Dar despre *Păcală și Tândală* vom mai discuta aici.

Joi, 15 septemvre [1938, Valea Mare]

Alarmă de război din ce în ce mai aprigă! Cehoslovacia e amenințată cu dezmembrarea: germanii sudeți sânt în plină revoltă și chiar au declarat că nu mai vor să rămână în statul cehoslovac.[24] „Chamberlain[25] se află în vizită la Hitler[26], să discute menținerea păcii..."

Vineri, 23 septemvre [1938, Valea Mare]

De vreo două săptămâni ascult cu înfrigurare știrile la radio, franceze, germane, italiene, unguresți... Războiul parcă e în aer. Speranțele se încrucișează neîncetat cu prevestirile rele. Nu mai poți înțelege nimic. Aci se pare că s-au îndreptat lucrurile, aci se arată deodată că mai tare s-au înrăutățit. Chamberlain se află de ieri din nou în Germania. Cehoslovacia a primit să cedeze teritoriile cu germani. Acuma însă din nou s-au încurcat lucrurile cu intervenția polonezilor și ungurilor, care de asemenea cer să li se cedeze teritoriile respective. Hitler îi susține. Rusia a încercat azi să oprească Polonia de a ataca pe cehi[27], amenințând cu ruperea pactului de neagresiune. Mai grav este însă că întrevederea Chamberlain-Hitler pare să nu fi dat rezultate. Ieri au avut o convorbire de trei ore, urmând ca azi să continue. Azi, însă, Chamberlain a trimis o scrisoare în loc să meargă iar la întâlnire, făcând să depindă continuarea tratativelor de răspunsul lui Hitler. Pe seară, totul părea pierdut. Noaptea, Chamberlain, după ce a primit răspunsul, s-a dus să-și ia adio de la Hitler și atunci au avut

o nouă consfătuire de vreo trei ore, care pare să mai fi liniştit spiritele. Ameninţarea rămâne totuşi mare şi iminentă. Cehoslovacia a decretat mobilizarea generală; Franţa a mai chemat azi rezervişti. Pretutindeni pregătiri intense de război. La noi nu s-a făcut încă nimic deosebit. De altfel, noi sântem într-o situaţie cum nu se poate mai încurcată. Aliaţi cu cehii împotriva ungurilor şi cu polonezii contra ruşilor. Polonia e în lagărul german din pricina Teschenului[28]. Ce să facem?

Luni, 26 septemvre 1938 [Valea Mare]

Ieri am fost la Bucureşti pentru meciul de fotbal România-Germania. O întâlnire interesantă, deşi am fost învinşi, cum era de aşteptat. Sântem doar mult inferiori nemţilor. Totuşi ai noştri au luptat foarte bine; în prima parte ne-am menţinut într-un joc egal, cu toate că ei ne-au marcat un gol.

Primejdia războiului persistă. Primul-ministru francez[29] e iar la Londra, să discute memorandul german transmis cehilor prin intermediul lui Chamberlain, după întrevederea ultimă de la Godesberg. Iar Hitler vorbeşte diseară la Berlin. Ce-o mai fi?

Luni, 12 decemvre 1938 [Bucureşti]

După Hans Friedrich Blunck[30], săptămâna trecută au fost francezii G.Duhamel, André Thérive[31] şi Vaudoyer[32]. Şi toată săptămâna conferinţe, ceaiuri, mese, banchete etc. Duhamel nu m-a uitat, ba chiar dimpotrivă.[33] Masa scriitorilor a fost cam lamentabilă.

Titeanu[34] m-a vestit din nou, după ce-mi spusese la premiera lui Iorga că săptămâna viitoare, asta, are să mă cheme să punem ceva la cale. E continuarea ofertei cu direcţia *României*[35]. De altfel, şi din alte părţi se simte că e o criză la conducerea ziarului guvernului. Serghie[36] spune că Cezar Petrescu are multe nemulţumiri, în special cu banii. I s-a făgăduit contract şi n-are nimic. E o nesiguranţă care ucide orice entuziasm. Vom vedea ce va fi.

1939[1]

Luni, 2 ianuarie 1939 [București]

Afacerea cu *România* continuă, deși parcă mai în surdină. Zvonurile cele mai diferite circulă în lumea interesată: că Șeicaru a semnat cu ministerul contractul pentru tipărirea *României* la tipografia lui; că *România*, prin „Fundațiile Regale“, a cumpărat toată instalația *Adevărului* și va face o mare editură, încât Șeicaru rămâne cu buzele umflate; că C[ezar] P[etrescu] și-a dat demisia și că am fost numit eu în locul lui; că C[ezar] P[etrescu] va avea o întrevedere decisivă cu Călinescu[2]; că tocmai fiindcă au observat că C[ezar] P[etrescu] cedează în toate, Călinescu vrea să-l înlăture din pricina lipsei de diligență etc.

Deocamdată însă cert este numai că Titeanu nu m-a chemat, cum mă vestise chiar el de vreo două ori.

Mai interesant este că regimul sub care trăim de un an, deși a dat și rezultate bune, distruge moralmente și puținul ce exista în țara asta blagoslovită. Nu s-a văzut nicăiri și de când e lumea atâta lașitate, lingușire, *Kriecherei*, lipsă de caracter. E o emulație fără seamăn în lipsa de demnitate. Exemplul cel mai rușinos l-a dat însăși „Garda de Fier“, cu toți șefii legionari care voiau să regenereze România, care umblau să puie la zid pe vechii politiciani.

Luni, 9 ianuarie 1939 [București]

Sosesc la 5.1/4 de la țară, firește încărcat. M-au căutat telefoanele, mai ales din cauza morții lui Caton Theodorian. Camil Petrescu mă consultă ce să facă și cât ajutor să dea familiei de la Autori[3]. Zice că ar fi obținut 8 000 lei de la S.S.R., 10 000 de la T[eatrul] N[ațional], 10 000 de la Arte. Atunci să dea 20 000 lei de la Autori, din care să se scadă cei 5 000 lei dați deunăzi prin intervenția mea. Urma să mă vadă seara la Teatru, dar nu s-a mai

arătat. Corneliu Moldovanu spune că bietul Caton şi-a făcut singur articolele funerare pentru ziare. Sorbul a fost la mort, a stat o oră; el va vorbi din partea S.S.R.

Seara am fost la premiera *Duduca Sevastiţa*, de Sângiorgiu, la „Naţional". Sângiorgiu îmi spune că la Berlin a aflat la „Deutscher Verlag" că se va edita *Răscoala* în nemţeşte[4]; traducerea doamnei din Elveţia. Interesant. Spectacolul a reuşit bine. Sângiorgiu m-a poftit la ei la un pahar de şampanie, dar n-am primit.

Mi se spune că Autorii, unii, ar vrea să mă facă pe mine preşedinte în locul lui Caton. Nu-mi surâde. Minuleştii ar umbla să facă pe Valjean. Nu se poate. Trebuie un profesionist.

Vineri, 13 ianuarie [1939, Bucureşti]

Azi-dimineaţă am fost la 11, la Ralea, ministrul Muncii, pentru a accelera legea pensiilor scriitorilor, împreună cu Demostene Botez, Arghezi, Sorbul, Corneliu, Dauş. Într-o săptămână să facem anteproiectul. Mâine seară vor fi toţi la mine, împreună cu Barasch, să lucrăm.

Oricât, ar părea până la urmă aproape comic să notez iar o declaraţie în legătură cu intrarea mea la Academie. Petrovici îmi spuse azi, ieşind de la şedinţa comitetului de lectură [al] T[eatrului] N[aţional] că la Academie generalul Rosetti a făcut o declaraţie de admiraţie pentru mine, fiindcă a citit *Răscoala*, care i se pare formidabilă, mai ales că el a trăit evenimentele. În legătură cu asta, am vorbit despre alegerile care se vor face. Le trebuie un filolog şi vor să bage pe Drăganu, care multora le pare idiot. Pentru secţia literară vor să menţie alegerea făcută, adică eu şi Crainic. Rosetti atunci spunea că Iorga are să mă combată. Petrovici însă ar fi spus că Academia nu poate face imensa greşeală ca, după ce n-a avut în mijlocul ei pe Eminescu şi Caragiale, să nu aibă nici pe Rebreanu, cel mai mare epic pe care l-a produs neamul românesc... O, dar vorbe d-astea câte n-am auzit?

Sâmbătă, 20 mai 1939 [Bucureşti]

Oricât pare de ridicol, iar trebuie să fac însemnări despre Academie. De câţi ani mă urmăreşte Academia asta? Şi nu pentru

că i-aş fi cerut eu ceva, aş fi făcut în vreun fel oarecare act de candidatură, fie măcar prin vreo aluzie către cineva... Niciodată şi nimănui nici un gest, nici o vorbă, nici o aluzie. Şi totuşi, de zece-cincisprezece ani Academia mă urmăreşte mereu. Întâi Bogdan-Duică[5] a vrut să mă facă membru corespondent, mi-a luat şi adeziunea necesară – dar n-a izbutit să mă treacă măcar prin secţie din pricina lui Iorga, care m-ar fi combătut cu vehemenţă pe motive naţionale... Cel puţin aşa cred, fiindcă de spus nu mi-a spus nimeni nimic, nici Duică; probabil s-a jenat, iar eu la fel. Pe urmă, de vreo zece ani a început să circule mereu zvonul că voi fi ales membru activ, aproape în fiecare an. Motru a declarat multora, chiar nevestei mele (mie însă nu), că primul loc mi se va da mie – asta de mulţi ani, de când stăteam în str. Pietăţii. La fel Gusti, Petrovici, Sadoveanu, Murnu[6], Caracostea, Lapedatu etc. Cât a trăit Goga părea, pentru mine, că va fi imposibil să intru la Academie. Ar fi primit pe oricine afară de mine. Pretextele erau pompoase, motivele mici, egoiste – singurul scriitor ardelean care îl întreceam. Deja alegerea lui Blaga înaintea mea a nemulţumit lumea, chiar pe adversarii mei. Astfel, anul trecut, ca un fel de protestare din sânul Academiei însăşi, am fost ales de secţia literară cu unanimitate – eu şi Crainic, ceea ce diminuează considerabil gestul. Cum-necum însă, n-am ajuns în faţa plenului.

Anul acesta s-a repetat gestul secţiei literare. Şi din fericire, imediat, într-o şedinţă plenară, s-au clarificat şi adversităţile. Anunţându-se alegerea mea, Iorga a protestat energic arătând un pamflet dactilografiat, în care mi se aduceau obişnuitele acuzaţii şi cerând preşedinţiei să cerceteze amănunţit, cum stau aievea lucrurile. Motru a răspuns scurt că asemenea calomnii circulă de mult şi n-au nici o valoare. Iorga însă a insistat, că cere să fie examinate toate acuzaţiile. Lapedatu l-a potolit, că se vor face cercetări. Atunci însă, Sadoveanu a transmis lui Lapedatu răspunsul meu, dat lui Crainic în privinţa acuzaţiilor, iar Lapedatu l-a transmis îndată lui Iorga, care însă, fără a citi, a stăruit că trebuie răspunsuri cu documente oficiale, nu fraze de gazete... Având în faţă răspunsul meu, totuşi a început să citească, a fost interesat şi a citit cu mare atenţie până la capăt. Atunci, deşi se discuta altceva, a cerut

îndată cuvântul, declarând că retrage tot ce a spus adineaori împotriva mea, recunoaşte că sânt la mijloc calomnii odioase, împrăştiate de interesaţi şi roagă să se considere neavenită intervenţia de adineaori, adăogând că e vorba de un mare scriitor al neamului, care nu poate decât să onoreze Academia.

Această întâmplare a făcut să se considere complect elucidate lucrurile. Dacă dispare adversitatea lui Iorga, alegerea mea e sigură în plen. Aşa, seara, miercuri, la banchetul lui Ralea, am primit nenumărate felicitări de la toată lumea, începând cu miniştrii şi sfârşind cu micii ziarişti.

Votul în plen trebuia să se facă astăzi. Ieri, Petrovici îmi spune că trebuie să dau o nouă adeziune scrisă, că primesc să fiu ales. Dimineaţa am trecut pe la Academie şi Fanny a lăsat scrisoarea către Lapedatu unui funcţionar. După-amiazi, aveam oarecare emoţie. Până la 5 d.a. n-am primit nici o veste. Am ieşit cu maşina şi m-am întors pe la 8 – tot nimic. Părea suspect. M-am dus la Teatru. Radu aduce ştirea că la Academie au fost aleşi Drăgan şi un istoric, activi, precum şi doi corespondenţi. Despre mine nu se pomeneşte... Am venit acasă şi am chemat pe câţiva la telefon, să aflu ce s-a întâmplat? Brătescu-Voineşti îmi spune că Sadoveanu, care trebuia să facă raportul meu, a lipsit de la şedinţă şi de aceea nici nu s-a putut pune votarea mea. Din aceeaşi pricină, Crainic a căzut azi, având numai 19 voturi în loc de 21 – Sadoveanu a lipsit, iar Ciobanu[7] a venit târziu. Nu e însă nici o primejdie. Atmosfera e bună.

Am întrebat la Sadoveanu. La prânz, astăzi, a venit frate-său şi l-a luat la Iaşi pentru vreo afacere foarte gravă. Luni dimineaţa însă va fi aici.

Cum se vede, nu se poate ca afacerile mele cu Academia să meargă fără incidente şi emoţii... Şi în fond, toată chestia asta mă plictiseşte. Aproape că-mi vine să renunţ cu vehemenţă. E prea târziu ca să-mi mai facă vreo plăcere. Şi prea mult m-a necăjit povestea asta...

Marţi, 23 mai [1939, Bucureşti]

Se putea altfel? Pare că nici până astă-seară nu s-a făcut nimic cu alegerea mea la Academie sau s-a făcut ceva rău, fiindcă nimeni n-a găsit de cuviinţă să-mi comunice ceva.

Ieri, luni, a vorbit Fanny cu Sadoveanu pe la amiazi. I-a spus c-a trebuit negreşit să plece sâmbătă, nu de plăcere, dar se miră că nu s-a făcut nimic; el credea că are să facă raportul meu Caracostea. (Deşi nu-i spusese nimic, probabil.) A sosit, şi să n-aibă nici o grijă, că lucrurile vor merge strună după-amiazi.

El însă se vede că habar n-avea ce s-a întâmplat aici. După-amiazi am aşteptat până pe la ora 6,1/4, crezând mereu că are să-mi dea cineva un telefon. Nimic. Atunci am chemat Academia, şi un funcţionar, Caruso, a comunicat că au fost aleşi membri activi la secţia ştiinţifică, dr. Parhon[8] şi Gh.Macovei[9], geologul. Dar din secţia literară? Nu. S-au amânat.

Nu mai înţelegeam nimic. Am chemat casa Petrovici, să mă lămurească el. Mi-a răspuns doamna: Petrovici lipseşte din Bucureşti; a plecat aseară la Iaşi şi se întoarce astă-seară; s-a înţeles cu Motru ca azi să nu se facă alegeri pentru secţia literară; aşa că noi vom trece probabil mâine; dar să nu avem nici o grijă, căci lucrurile merg bine...

Azi n-am vorbit cu nimeni. După-amiazi am lipsit de-acasă până la opt. Speram să găsesc urme de vreun telefon. Nimic, nimic. Nu mai vreau să întreb pe nimeni. Să aştept radio-jurnalul. Te pomeneşti că s-a ales Crainic şi am fost respins eu. Nimic despre Academie. Atunci ce-a fost? Nu s-a pus la vot deloc alegerea noastră? De ce? S-a pus şi am fost respins?

Mă enervează atât de mult toată afacerea asta! Mai ales că până şi la Cluj a ajuns vestea că am fost ales. Şi când colo?... Totuşi trebuie să-mi păstrez sângele rece... Ieri mă gândeam mereu, ce ghinion pe mine să fiu pus la vot tocmai într-o marţi. Îmi ziceam că are să-mi meargă rău chiar dacă aş fi ales...

Dar ce Dumnezeu poate să mai fie?

Miercuri, 24 mai [1939, Bucureşti]

Parte din mister s-a dezlegat azi-dimineaţă printr-o convorbire cu Petrovici. Ieri am fost pus la vot, în plen, şi am avut 20 voturi din 32, adică mi-au lipsit două voturi ca să fiu ales. Tot atunci a fost pus şi Crainic, a doua oară, întrunind 21 voturi. Azi vom

reveni din nou, eu a doua oară, iar Crainic a treia oară, la simplă majoritate. Astfel, Crainic va fi ales chiar azi, iar eu, dacă nu voi ieşi azi cu două treimi, voi ieşi mâine sigur la majoritate... Înţelege enervarea şi nerăbdarea mea. Crainic l-a aşteptat ieri la un colţ de stradă. La Academie însă aşa este. Personalităţile proeminente găsesc veşnic adversităţi. Pe cei necunoscuţi şi inofensivi nimeni nu-i ia în seamă şi biletele albe curg. Iorga s-a ales abia la al treilea scrutin cu majoritate, ca şi alţii. El, Petrovici, a avut şapte bile negre, iar generalul Rosetti, în aceeaşi şedinţă, numai două... Dar alegerea noastră în orice caz e asigurată cel puţin cu o majoritate foarte puternică. Să nu mă mir că atâtea calomnii ce s-au pus în circulaţie pe socoteala mea au făcut mai multă impresie asupra unora, căci calomniile sânt mai uşor de reţinut decât meritele de apreciat... În sfârşit, nici o grije. Cel mai târziu mâine se sfârşeşte. E destul de lucru în astfel de ocazii, trebuie să dai telefoane, să vezi ca prietenii să participe la vot etc.

De altfel, înainte mă chemase Sadoveanu şi-mi spusese să fiu liniştit căci lucrurile merg bine, mi-au lipsit doar două voturi, fiindcă diverşi membri sânt ocupaţi în alte părţi şi n-au putut veni. Dar cel mai târziu mâine se termină tot...

Seara surpriza: aud la radio că s-au ales doi corespondenţi – despre Crainic nimic. De neînţeles. Nu s-a pus la vot azi – de ce? A căzut la majoritate? Imposibil. Nu l-a dat ca să-l anunţe o dată cu mine? N-ar avea sens. Nu l-au dat la radio Hodoş şi ceilalţi duşmani ai lui? Ar fi excesiv!

Mă ocup de Crainic fiindcă sânt oarecum legat de el. Dacă ar fi căzut el, înseamnă că şi eu voi cădea... Nu ştiu ce mai poate fi... Oribilă afacere şi Academia asta!

Joi, 25 mai [1939, Bucureşti]

Numai câteva cuvinte. Amănunte voi nota poate pe urmă.

În şedinţa de azi, Academia, în plenul ei, m-a ales, în sfârşit, membru activ. Am ieşit deci abia la al treilea scrutin, cu majoritatea de 19 contra 14. Ieri – am aflat abia azi dimineaţă de la

Petrovici – Crainic a căzut, neîntrunind la al treilea scrutin decât 16 contra 20 voturi.

Mâine trebuie să mă prezint la Academie. Am să dau o telegramă regelui[10] şi să pregătesc ceva, drept răspuns, la salutarea preşedintelui.

Sâmbătă, 27 mai [1939, Bucureşti]

M-am obişnuit. S-a isprăvit cu emoţiile academice. Ieri am participat întâia oară la şedinţa solemnă prezidată de rege, pentru comemorarea bătrânului Carol I. Am fost îmbrăţişat la propriu şi la figurat de noii mei colegi. După discursuri, regele a coborât în incintă şi cel dintâi la mine a venit şi, dându-mi mâna, mi-a zis: „Fii bine venit între noi! Te felicit din toată inima!“ Pe urmă, când am rămas în şedinţă intimă, Motru mi-a ţinut o cuvântare foarte caldă şi măgulitoare, recunoscând că chemarea mea vine cam târziu, dar să n-am nici o amărăciune căci numai copacii mari, care se ridică deasupra, sus de tot, sânt bătuţi de vânturi etc. Am răspuns cu un mic *speach* scris. Am fost foarte aplaudat. Azi am fost la recepţia dr. Ciucă. Aceeaşi prietenie din toate părţile.

Premiul naţional de dramă s-a acordat azi lui Camil Petrescu prin marea mea stăruinţă.

Nu mai spun câte felicitări primesc de pretutindeni... Asta e în firea lucrurilor.

Vineri, 16 [iunie[11] 1939, Bucureşti]

Şedinţă solemnă la Academie pentru comemorarea cincentenarului morţii lui Eminescu. Vine şi regele, precedat de Călinescu, Urdăreanu şi o serie de miniştri şi jumătăţi. Publicul puţin şi cam pestriţ. În incintă mai mulţi corespondenţi şi – Radu Cosmin[12] în haine gris. (Mai târziu soseşte şi Bassarabescu în haine maron.) Regele e frumos şi parcă puţin trist. Poate moartea lui Condiescu[13]?... Motru face o introducere de vreo zece minute, apoi vorbeşte Caracostea, bine şi pe alocuri impresionant. Între ei a spus şi regele câteva cuvinte bine improvizate, ca totdeauna. Pe urmă regele a

coborât în incintă, a felicitat pe Caracostea şi a dat mâna simplu cu toţi academicienii şi apoi s-a retras cu toată suita, ducându-se pare-se la concursul hipic.

Iorga n-avea deloc astâmpăr. Din pricina alegerii lui Argetoianu la preşedinţia Senatului. A venit cu o serie de epigrame la adresa lui, iar în timpul conferinţelor mi-a cerut un creion şi a mai făcut una. Altfel mereu căsca şi se plictisea, căutând a vorbi încet în dreapta şi stânga, parcă spre a arăta că nu se impresionează de prezenţa regelui. A întins mâna lui Sadoveanu, cu care nu vorbeau până azi, iar pe urmă i-a dat să citească o piesă a sa, *Alexandru cel mare*, în corectură, plângându-se că n-a fost înţeleasă. Îmi spuse că are acuma o piesă *Sulla*, în care combate dictatura, dacă guvernul nu-i va face plictiseli.

După plecarea regelui, a citit Murnu o aşa-zisă conferinţă despre Eminescu, lamentabilă din toate punctele de vedere. L-am îmbrăţişat pe Caracostea. Era emoţionat. Vorbeam cu el, Petrovici şi Capidan despre greutatea de a vorbi despre Eminescu, în legătură cu Murnu. Toată lumea crede că se pricepe în literatură, când în realitate... „Nu se pricepe deloc!" observă Antipa[14]. „Dar votează!" adaogă ironic Petrovici, cu aluzie la votările contra scriitorilor.

Luni, 19 iunie [1939, Bucureşti]

Acuma sânt copleşit oarecum de onoruri, dar toate onorifice, încât necazurile băneşti mă plictisesc necontenit. Călinescu, de mai bine o lună, mi-a pus în vedere că voi lua conducerea *României*, şi nimic. S-a umplut oraşul cu vestea, dar în fapt nu mişcă nimic. De câteva ori m-am întâlnit cu el şi nu mi-a mai spus o vorbă. În schimb, dr. Voiculescu, în casa mortuară a lui Condiescu, mă previne să-mi iau gândul de la *România*, fiindcă nu se schimbă nimic. N-a vrut să spuie de unde are ştirea asta atât de sigură.

Vineri, 30 iunie [1939, Bucureşti]

Şedinţa săptămânală la Academie. Lume relativ mai multă, membri evident, căci şedinţa e intimă. Blaga îmi vorbeşte, de ce

n-a ţinut comunicare la comemorarea lui Eminescu, despre opera lui filozofică (cinci trilogii etc.), despre efectul sistemului lui în Germania. Simionescu îmi cere un memorandum despre criza cărţii. L-am depus la Academie de câteva zile, iar azi unul lui Brătescu-Voineşti, care vrea să intervie împreună cu Sadoveanu la primul-ministru. Mai dau un exemplar lui Lapedatu, care aminteşte în relaţia către adunare despre el. Sadoveanu îmi cere mai multe exemplare. Schimb de vorbe cu Petrovici, Nae Popescu, Antipa, Traian Săvulescu[15] etc.

O discuţie se încinge în jurul uniformei. Lapedatu anunţă că Academia nu poate suporta ea însăşi cheltuielile uniformelor membrilor, dar poate face înlesniri, adică să crediteze. Iorga încearcă să convingă că membrii nu sânt obligaţi să-şi facă uniforma şi s-o poarte, ci doar bicornul. Intervenţia lui e urmarea nemulţumirilor lui recente cu guvernul şi regele; astfel caută să facă iar opoziţie suveranului, ştiind bine că uniformele au fost dorite de el.

De altfel,în timpul şedinţei mi se adresează glumind că fumez prea mult şi că în alte Academii nu se admite fumatul. Ripostez că nu fac decât să urmez exemplul celor mai vechi de-aici, la care el adaogă că cei de la ştiinţe sânt capul tuturor relelor în Academie etc.

Plec cu Murnu, Caracostea şi Brătescu-Voineşti. Despre pescuit, fumat şi altele. Caracostea se interesează despre ce vreau să vorbesc în discursul de recepţie. Îi spun: *Ţăranul în literatura românească*[16] sau *Eminescu, Creangă, Caragiale care au lipsit din Academie*...Îi place al doilea subiect.

Sâmbătă, 1 iulie [1939, Bucureşti]

Primesc de la Mesnard[17] contractul cu Editura „Plon“ despre editarea lui *Ion* în franţuzeşte.

Azi am încheiat [contractul,] principial, cu „Socec“ pentru romanul *Alibi*[18].

Marţi, 4 iulie [1939, Bucureşti]

Nu ştiu dacă am însemnat undeva întrevederea cu primul-ministru de-acum o lună jumătate, pe la 15 mai, când mi-a

vorbit că s-a gândit să-mi dea mie conducerea ziarului *România*. Nu mi-a dat şi nici n-am cerut amănunte. Am primit principial propunerea, rămânând să discutăm la timp condiţiile. În nici un caz, n-am vrut nici acuma, ca nici altă dată, să am nici cel mai mic amestec în mazilirea unui scriitor şi confrate. Dar, oricât eu am păstrat discreţia firească, în câteva zile s-a aflat în cercuri din ce în ce mai largi că voi lua direcţia *României*. Mai ales că aceasta coincide oarecum cu alegerea mea la Academie. Au trecut însă săptămânile şi nu s-a schimbat nimic, afară de zvonul care continua să circule, şi încă mereu mai insistent.

Ieri dimineaţă mă pomenesc cu un telefon de la Titeanu. Vrea să mă vază. Întâi însă principial: aş primi să mă numească în comisia de control al filmelor? Al. Rosetti a demisionat şi s-a gândit că nimeni n-ar fi mai potrivit ca mine să-i ia locul. Am primit. Mai ales că auzisem că acuma, subt noul regim, membrii comisiei au câte 15 000 lei pe lună.

Azi m-am dus. Mi-a făcut decizia. Pe urmă mi-a spus că ţine mult să mă utilizeze. Vrea să mă numească la Radio, la conducerea programelor. I-am obiectat că n-aş putea primi să fiu un simplu figurant, după ce am fost vicepreşedintele consiliului şi preşedintele comitetului, şi încă acuma, când directorul, prin legea ce i s-a făcut anume, este stăpânul de fapt al programnului, un director analfabet, care nici jurnalele nu e în stare să le descifreze. Spuse că legea a fost făcută de Călinescu, cu intenţia de a concentra autoritatea într-o singură mână, fără să-şi dea seama că directorul e cum e. El are să schimbe însă legea aceasta. De altfel, la 1 august expiră mandatele consiliului şi atunci are să mă numească în consiliu, cu însărcinarea specială de preşedinte al comitetului de programe. Aşa da – voi primi bucuros.

În cursul convorbirii îmi adaogă că propunerile acestea sânt ale lui, dar trebuie să ia şi consimţământul primului-ministru; primul-ministru, de altfel, a primit cu vădită plăcere propunerile... Mie mi s-a părut, tocmai din insistenţa asta, că primul-ministru i-a dat ordin să facă propunerile. Ceea ce pare plauzibil din convorbirea ce-am avut-o cu Titeanu asupra afacerii *României*. L-am întrebat direct să mă lămurească ce a fost chemarea ce mi-a

făcut-o Călinescu şi apoi tăcerea insistentă? Ce s-a întâmplat în realitate şi cum stăm?

România merge oribil. Cea mai grozavă dezorganizare ce s-a pomenit vreodată. Titeanu n-a vrut să se amestece. Ziarul e copilul răsfăţat al lui Călinescu. Când a trebuit să constate cât de rău merge, a însărcinat pe Titeanu să controleze, să inspecteze. N-a făcut nici un gest, tocmai ca să nu se spună, la prăbuşire, că s-a întâmplat dezastrul deşi controlat de el. În sfârşit, prin aprilie, Călinescu a ordonat anchetă. A făcut-o Titeanu şi a găsit un gol de circa cinci milioane. Cezar Petrescu s-a plâns că ancheta n-a fost obiectivă. Altă anchetă s-a făcut de către *Monitorul oficial,* cu rezultatul de patru milioane risipite. Diferenţa înseamnă doar faptul că *Monitorul* n-a calculat datoriile la fisc... Atunci, primul-ministru s-a hotărât să schimbe pe Cezar Petrescu. Un moment a fost vorba de Şeişanu, cu gândul că, luându-l, s-ar strica *Universul.* Pe urmă el, Titeanu, a explicat că *Universul* trăieşte nu prin Şeişanu sau alţii ca el, că eu aş fi singurul care aş putea lua conducerea cu şanse de seriozitate etc. Călinescu însuşi, de altfel, la mine se gândise în primul rând. Nu poţi înlocui pe un scriitor cu mare circulaţie decât cu unul mai mare etc. Şi aşa s-a ajuns de m-a chemat şi mi-a propus, iar lui i-a dat ordin să facă formele. Pe urmă, între timp, s-a răzgândit. A aflat probabil de jubilările lui Şeicaru. Adversitatea acestuia menţine pe Cezar Petrescu la *România.* Călinescu nu vrea să dea lui Şeicaru nici măcar aparenţa unei satisfacţii, căci Şeicaru e definitiv culat. Şi a spus să mai aşteptăm, căci nu se poate să fie astfel compromis un scriitor etc. Încât afacerea deocamdată e moartă. Dar el nu-i dă trei luni. Sfârşitul e tot o prăbuşire, şi încă mai gravă. Cu 26 000 lei vânzare nu poate trăi o gazetă; Cezar zice că vinde 35 000, dar nu sânt decât 26 000. Trebuie să mai aşteptăm. Dacă Cezar nu va avea inspiraţia să plece singur, va avea probabil o prăbuşire strigătoare.

Şi aşa cu afacerea *România*...

Vineri, 7 iulie [1939, Bucureşti]

Şedinţă publică la Academie, cu o comunicare a lui G. G. Mironescu – scrisori de-ale lui C.Negri[19] şi Kogălniceanu[20].

Prof. Hulubei[21] a fost salutat călduros şi a răspuns lung. E un tip interesant, negricios, vioi. E senator numit de rege. De altfel, regele l-a adus de la Paris şi l-a impus profesor la Iaşi – cum mi-a povestit prof. Niculescu[22], care, împreună cu Urdăreanu, au atras atenţia regelui asupra tânărului savant român, descoperitorul noului corp Moldavium[23].

A prezidat Petrovici – demn şi amuzant, cu o replică fină şi puţin ironică lui Mironescu, cu o prezentare caldă lui Hulubei... Lume puţină, ca totdeauna.

Am stat de vorbă cu Ionescu-Siseşti, tânărul[24], despre boala lui Arghezi[25]. Gusti m-a sărutat, că demult trebuia să fiu, că el a luptat atâta şi tocmai acuma n-a fost să mă voteze, că-i pare bine că s-au eliminat piedicile, probabil au venit documente categorice etc. E plictisit. Probabil nu l-a primit regele. Vorbeşte despre retragerea de la Serviciul Social, unde are multe plictiseli etc. Vrea să-şi facă opera...

Mici schimburi de vorbe cu Siseşti, ministrul, cu Lapedatu, care spune că se face intervenţia pentru cărţi, cu Petrovici, care a fost bolnav, cu Rosetti, Caracostea, Murnu, Simionescu, Antipa, Motru etc.

Despre cartea lui Drăganu[26] cu Rosetti: ar fi interesantă, dar a sărit peste cal şi e greoaie; de aceea are polemici grele cu ungurii, care şi ei exagerează...

Şedinţă la Casa Scriitorilor, unde dăm 30 000 lei [lui] Arghezi bolnav.

Prima participare la Comisia de filme. Nimic. Doar pentru Papatanasiu[27] am obţinut de la Bucuţa nişte ajutoare, deocamdată promise.

Miercuri, 12 iulie [1939, Bucureşti]

Cred că sânt pe calea cea bună cu *Alibi*, faimosul meu roman criminal. În câteva zile, cât am stat acuma singur aici, am lucrat destul de bine. E mai clar ca niciodată. Numai să nu fie prea transparent, adică lipsit de densitate şi semnificaţie... Dar astea mai încolo!

Luni, 14 august [1939, Valea Mare]

Niciodată n-am avut o carte atât de complect făcută în cap ca acuma *Alibi* sau cum îi voi zice. Şi totuşi, nu lucrez cu sporul ce s-ar cuveni... Nu-mi place încă mersul. Trebuie un ritm mai viu şi o accelerare, fără a cădea în goliciunea romanelor poliţiste. Păstrând tehnica „haletantă", trebuie menţinută şi substanţa deplină. Asta ar face interesul şi preţul cărţii. Eroina poate să iasă bogată în toate privinţele. Şi, mai ales, încărcată de mistere. Dacă o ucigaşă şi sinucigaşă poate rămânea justificat pură până la capăt, adică dacă în ciuda crimei poate să fie albă?

Joi, 24 august [1939, Valea Mare]

Iar primejdie şi spaima războiului! Acuma însă şi noi participăm deocamdată cel puţin cu pregătiri febrile. De la 15 august se zice că sânt concentraţi 600 000 oameni. Se fac rechiziţii – calul meu a plecat la 6 artilerie. Radu concentrat a doua oară. Se spune c-ar fi pentru manevre mari. Dar cine ştie ce se va întâmpla până atunci? Zarva în jurul Danzigului continuă ca acum un an în jurul Sudeţilor. Polonia, încurajată şi probabil împinsă de Anglia mai ales, s-a încăpăţânat să nu trateze cu Germania şi să răspundă de sus propunerii lui Hitler în aprilie.[28] Acuma prăpastia s-a lărgit. Rusia Sovietică, după ce tratează din mai cu Anglia şi Franţa, ba a primit şi comisii militare franco-engleze, ieri a încheiat brusc un tratat de neagresiune cu Germania, care pare aproape un tratat de alianţă. Ce n-au putut face franco-englezii în luni de zile, Ribbentrop a făcut în câteva ceasuri la Moscova...

Şi acuma noi ne aflăm între doi uriaşi hrăpăreţi. Ce să facem? Garanţia Angliei şi Franţei e frumoasă, dar pe hârtie. Cine să ne ajute? De jur-împrejur duşmani. Germanii anunţă la radio astă-seară că am fi declarat la Varşovia strictă neutralitate pentru cazul unui conflict cu Germania. Să fie începutul schimbării noastre la faţă?

Şi totuşi, numai printr-o politică de mare cuminţenie şi modestie vom putea să dăinuim între cele două mari imperii.

Fanfaronadele ar fi inutile. Lumea e a celor mari, care totdeauna vor cădea la învoială pe socoteala celor mai mici. Principiile şi ideologiile sunt praf în ochii mulţimilor. Imoralitatea cea mai dezgustătoare e caracteristica politicii externe totdeauna şi mai ales azi. Germanii tunau şi fulgerau până ieri contra bolşevicilor, iar sovieticii, mai furios, contra naţional-socialiştilor – şi azi sânt prieteni. La fel voiau,de altfel,să facă şi anglo-francezii, democraţiile care s-au milogit luni de zile la comuniştii detestaţi, cum s-au milogit odinioară la ţarismul odios. Şi în vreme ce toţi îşi urmăresc propriile lor interese egoiste, discursurile tuturor sânt pline de principii generoase, simple vorbe umflate. În lumea asta numai Dumnezeu ne poate salva şi norocul nostru tradiţional. E odios proverbul nostru: capul plecat sabia nu-l taie; dar se pare, pentru neamul nostru, ca şi pentru altele ca noi de mici, nu există altă posibilitate de existenţă în mijlocul fiarelor veşnic flămânde care stăpânesc pământul...

Vineri, 1 septemvre [1939, Valea Mare]

De azi-dimineaţă războiul de fapt, fără declaraţie, există între Germania şi Polonia. Seara, comunicat oficial german anunţă că trupele germane au pătruns în Polonia, iar avioane germane au bombardat numeroase aerodromuri în interiorul Poloniei. Polonia anunţă de asemenea că a fost atacată de Germania. Plus trucul obişnuit, că avioanele au omorât numai copii şi femei... Hitler a vorbit în Reichstagul adunat azi-dimineaţă; violent şi impresionant. Propunerile germane către Polonia, anunţate aseară la radio, au fost rezonabile. Poate că Polonia a făcut o mare greşeală că n-a vrut să trateze, bazându-se pe Anglia şi Franţa.

Marţi, 5 septemvre [1939, Valea Mare]

Situaţia începe să se limpezească. Război au declarat Germaniei Anglia şi Franţa. Italia stă deoparte. La fel restul ţărilor europene şi extraeuropene. Dominioanele şi coloniile, fireşte, trebuie să-şi urmeze patronii, afară poate de Irlanda. Astfel poate că războiul va

rămânea localizat între Germania şi Polonia la răsărit, Germania cu Franţa-Anglia în apus. Ar fi, măcar relativ, o uşurare pentru omenire, şi mai ales pentru ţările ca noi. Democraţiile au început, negreşit, vechile fraze despre lupta lor morală etc. Anevoie au să mai prindă vorbele goale; Franţa-Anglia sânt tot atât de mieluşele ca şi Germania, doar că ele sânt mai ipocrite şi-şi ascund rapacitatea în cuvinte sunătoare şi în principii pe care le aplică după interesul lor. Polonia însăşi nu poate fi simpatizată excesiv nici de cei mai romantici liberali. S-a purtat neleal cu toţi în timp de 20 ani de când şi-a redobândit independenţa; a avut tratat de alianţă cu Franţa şi a trădat-o cu Germania; a avut pact cu Germania şi a profitat să jupoaie, anul trecut, pe bieţii cehoslovaci, întocmai ca o hienă; a făcut acum alianţă cu Anglia, ca să poată poza în intransigentă şi să provoace Germania, ca astfel Anglia să aibă pretextul de-a începe o luptă de exterminare contra Germaniei prea puternice. Baremi faţă de noi a fost oribilă: ne-a dispreţuit, socotindu-ne nu aliaţi, ci vasali; a cochetat cu ungurii împotriva noastră şi a făcut frontieră comună cu ei graţie germanilor, deşi nouă nu ne putea fi agreabilă etc. Desigur că nici germanii nu sânt sfinţi, ba dimpotrivă. Dar cel puţin au curajul şi bărbăţia să declare făţiş ce vor. Hitler a pornit războiul contra polonilor, deşi ar fi putut obţine Danzigul şi coridorul prin tratative care nu i-ar fi diminuat deloc prestigiul. Pe ce se va fi bizuit, nu se poate şti. Germania singură anevoie va putea răpune pe anglo-francezi, mai ales că nici flotă adevărată nu are... Dacă nu rezervă vreo surpriză specială, războiul pe care l-a început e o nebunie. Desigur că situaţia Germaniei e mult mai bună azi ca în 1914, cel puţin din punct de vedere politic. Naţional-socialismul e o mişcare cu simpatii, mai mult sau mai puţin pronunţate, în toată lumea. Ca şi comunismul şi fascismul, nazismul e o revoluţie şi ca atare o mişcare de avangardă care totdeauna face prozeliţi. Astfel, Anglia anevoie ar mai putea răscula împotriva Germaniei toată planeta, ca odinioară. Dacă ocupă Polonia, Germania împrietenită cu Rusia nu mai poate fi redusă prin blocadă, iar prin arme şi mai puţin, chiar dacă şi Statele Unite ar ajuta pe anglo-francezi. Pe urmă, în Franţa, orice s-ar spune, războiul acesta nu poate fi atât de popular ca în 1914, când era vorba de apărat pământul francez. Acuma

trebuie să facă război ofensiv, să sacrifice sute de mii de oameni ca să pătrundă pe pământ străin. S-ar putea să fie surprize dacă războiul va dura și pierderile vor fi prea grele... Pe urmă, există o necunoscută: Italia. Ea s-a declarat neutră deocamdată, deși are o alianță defensivă-ofensivă cu Germania. Mulți cred că Italia e pe cale să trădeze Germania. Ar fi o copilărie să se creadă serios aceasta. Germania zdrobită, Italia i-ar urma soarta. Italia știe prea bine...

Iată, însemn aici azi prevederea mea asupra desfășurării acestui război. Să vedem pe urmă dacă voi fi fost bun profet sau cel puțin destul de perspicace în judecarea evenimentelor:

Italia n-a intrat în război și nu va intra, fiindcă așa este înțeleasă cu Germania. Dacă ar intra, ar da prilej anglo-francezilor să-și concentreze toate puterile asupra ei, care e mai vulnerabilă, și s-o doboare sau cel puțin să aibă succese. Stând de-o parte, poate să ajute Germania în toate felurile și în același timp să rămâie o amenințare permanentă pentru ceilalți. După ce Germania va fi zdrobit și ocupat Polonia, și dacă anglo-francezii nu vor izbuti să aibă izbânzi reale la apus, adică să spargă linia Siegfried, dacă de altă parte nici germanii nu vor putea să spargă linia Maginot – va interveni Italia cu propunerea de mediație și de pace. Cuvântul ei va fi greu atunci când beligeranții vor fi obosiți. Dacă nu va fi ascultat, ar amenința cu intrarea în război alături de Germania. Intervenția ei va putea fi sprijinită și de Rusia, prietenă a Germaniei... Și în cele din urmă beligeranții vor primi propunerea Italiei și se va face o conferință care să reglementeze pe baze drepte o pace care să fie acceptată realmente de toți. Acolo probabil se vor discuta toate eventualele revizuiri pe care le râvnesc învinșii de la Versailles, revizuiri raționale care să puie capăt altor pretenții viitoare și să realizeze statele unite ale Europei. O asemenea conferință, adică fără învinși și învingători, la care să participe toate marile puteri, fără ură și părtinire, chiar care n-au participat la război, ar putea face o operă acceptabilă pentru toți. Evident, ar trebui să se redea coloniile Germaniei, ca să poată avea spațiu de viață și să nu mai tulbure Europa, de asemenea Italiei... Așa s-ar explica și justifica atitudinea actuală a Italiei,

care, deşi aliată de oţel a Germaniei, stă pe loc când Germania e în război cu trei duşmani de moarte.

Miercuri, 6 septemvre [1939, Valea Mare]

Tot în legătură cu războiul: dezlănţuirea acestui război poate să fie şi un gest de desperare a Germaniei. Strânsă în centrul Europei, fără posibilitatea de expansiune nici la apus, nici la răsărit, nici peste mare, cu o populaţie care creşte vertiginos pe un pământ destul de steril, e ameninţată să se asfixieze. O greşeală mare a Angliei este că n-a înţeles, sau n-a vrut, acest fenomen natural, poate şi de frică: un popor atât de muncitor şi de războinic, dacă se întinde prea mult, ajunge fatal să domine lumea. Germaniei nu-i rămâne decât să încerce a sparge cu forţa zidurile care o strivesc. Înţelegerea cu Rusia comunistă poată să aibă un tâlc: dacă va fi să fie învinsă în războiul cu anglo-francezii, în loc să capituleze, se va bolşeviza şi se va uni cu ruşii, ca să bolşevizeze împreună restul Europei şi poate toată planeta. Asta ar însemna instaurarea unei lumi noi. Germanii cu ruşii împreună pot face faţă lumii întregi... Atunci adio naţionalism şi particularism european. În câteva decenii, Europa va deveni Federaţia Republicilor Socialiste Sovietice în care dominaţia vor avea-o germanii...

Din punct de vedere liberal-burghez sau democratic e păcat că anglo-francezii n-au încercat o înţelegere amicală cu italo-germanii. Totalitarismul s-ar fi democratizat cu timpul, şi civilizaţia ar fi profitat poate.

În condiţiile de azi, o victorie germană totală asupra anglo-francezilor e imposibilă. Chiar dacă ar zdrobi Franţa, Anglia nu poate fi redusă fără o flotă cel puţin egală, iar Germania e aproape inexistentă în privinţa asta. Pe urmă, în cazul când Anglia ar fi în mare primejdie, i-ar sări în ajutor Statele Unite şi poate alte ţări, ca să nu ajungă Germania stăpâna lumii.

Luni, 18 septemvre [1939, Valea Mare]

Finis Poloniae?... Deocamdată statul polon a dispărut. Preşedintele, guvernul, şeful armatei au trecut la noi ieri, după ce

ieri dimineața a intrat și Rusia împotriva Poloniei... Noi ne-am grăbit să anunțăm oficial că continuăm cea mai strictă neutralitate. Subînțelegându-se: chiar după agresiunea sovietică, față de care eram obligați a interveni în împrejurări normale. Din moment ce Polonia se află în război cu Germania, fără noi, ar fi fost o aberație să luăm altă atitudine, mai ales când în momentul intrării trupelor rusești pe teritoriul polonez, Polonia era deja zdrobită, iar guvernul ei pe teritoriul nostru.

Dar ce ne rezervă viitorul? Pactul ruso-german pare a fi într-adevăr mai complicat decât s-a presupus. Rusia s-a înțeles în parte cu Japonia – deși democrațiile strigau că relațiile dintre Germania și Japonia s-au stricat pe urma pactului cu rușii. Ba se pare că Rusia, după intervenția germană, va încheia și cu Japonia un pact de neagresiune... Se precizează din ce în ce mai mult că Germania are la spatele ei trei mari puteri care, la nevoie, vor interveni în marea horă a războiului.

Nu știu dacă n-a greșit calculele Anglia, când a stârnit acest război, prin ațâțarea Poloniei la rezistență contra Germaniei, în loc s-o fi îndemnat să se înțeleagă. Dacă a greșit, va plăti crâncen, probabil cu prăbușirea imperiului mondial. Aceasta însă ar avea ca urmare o epocă de nesfârșite războaie pentru supremație între moștenitorii prezumptivi până ce se va ajunge la o împărțire a planetei. Ce se va alege de țările mici în vălmășagul furtunos? România?... Dictatura Angliei a făcut posibilă viața și civilizația, cel puțin un secol, pentru toată lumea, mari și mici, firește, cu concesiunile de rigoare ale celor mici. Poate că în curând lumea va regreta pe britanici, chiar dușmanii lor cei mai dârzi, când se va vedea urmarea.

Duminecă, 24 septemvre [1939, Valea Mare]

Deodată ne-am pomenit într-o turburare groaznică... Tocmai când sântem înconjurați aproape complect de două mari neamuri de pradă.

Joi am sosit la București cu mare întârziere și cu un personal în locul acceleratului. Fusese pe linie, dincolo de Craiova, o deraiere

care a încurcat circulaţia... La amiazi aşteptam radio-jurnalul. La 14,05′ se întrerupe brusc muzica şi o voce puţin sugrumată de emoţie anunţă: „Atenţiune! Armand Călinescu a fost omorât! O echipă de legionari l-a executat!“ Pe urmă pauză lungă. Trec minute. În casă discuţie mare. Fanny extrem de agitată: „Vai, săracul! Nu se poate! Ce oroare!“ Vocea părea să fi fost a lui Munteanu-Râmnic. Chemăm la telefon Radio. Nu răspunde nimeni. Încep să ne asalteze telefoane: Ce-a fost? Aţi auzit? E adevărat? Peste vreo 15 minute – radio anunţă: „Un incident regretabil a făcut să se întrerupă emisiunea...“.Apoi iar tăcere. Apoi aceeaşi frază. Se simţea la Radio mare încurcătură... În sfârşit se difuzează radio-jurnalul – numai câteva ştiri din străinătate. Între timp, Marioara Sorbul ne telefonează că vestea e adevărată: Călinescu a fost ucis de cinci legionari pe Bulevardul Berindei... Ca să controlăm, plec cu Radu spre casa Călinescu. Pe drum întâlnim maşini de-ale poliţiei, pe Radu Lobei[29], unii miniştri... Nu putem ajunge la Călinescu: poliţia nu permite trecerea pe stradă. Ne întoarcem spre Bulevardul Independenţei, unde se vedea mulţime mare.

Nişte doamne şi domni care mă cunoşteau spun că şase legionari l-au împuşcat pe Călinescu adineaori. A fost ucis şi agentul ce-l însoţea. Salvarea l-a dus la Spitalul Militar. Ucigaşii au fost prinşi, cel puţin unul... După un mic incident cu un poliţist, care spune că n-a fost nimic... se vede la încrucişarea bulevardelor o căruţă ruptă, o maşină răsucită. Pe agentul mort acuma l-au ridicat... Un gazetăraş ştie mai mult: maşina lui Călinescu a fost urmărită de altă maşină; la încrucişare, maşina din urmă a tamponat puternic maşina primului-ministru, încât a dat peste cap căruţa care tocmai trecea, întorcându-se cu botul spre bordura trotuarului. Bănuind un accident, agentul a sărit din maşina primului-ministru, să vadă ce s-a întâmplat. În aceeaşi clipă, cei din maşina din urmă, şase inşi, au sărit de asemenea şi au început a trage cu revolvere-mitraliere. Au doborât întâi agentul. Călinescu a vrut să coboare. Pe scară a fost ciuruit de gloanţe şi s-a prăbuşit jos, mort. Ucigaşii au dispărut. Au mers la Radio de au anunţat asasinatul. Acolo au fost prinşi toţi şase...

Mai târziu, în cursul serii, grație și radioului străin, în special italian și unguresc, am putut reconstitui întâmplarea aproape complect. Călinescu venea de la Ministerul de Război acasă. Ucigașii îi cunoșteau probabil drumul. L-au ucis, așa cum spusese gazetarul. Douăzeci de gloanțe l-au nemerit, dintre care trei în cap. După aceea asasinii, fiindcă mașina lor se defectase cu ocazia tamponării, au oprit o mașină ce trecea – se pare, tocmai pe a lui Bujoiu[30] – și au poruncit șoferului să-i ducă la Radio. Acolo au năvălit înăuntru. Santinela a fost busculată, ca și alții care se aflau la intrare. Portarul a fost împușcat în picior. Au ajuns în studioul mare, unde orchestra tocmai cânta. Cu revolverele întinse, i-au făcut să tacă pe muzicanți, iar unul din ei a făcut la microfon anunțarea. În afară de ce s-a auzit ar mai fi spus: „Nici rușii, nici nemții nu sânt amestecați. Numai legionarii prahoveni și-au făcut datoria, ca să răzbune pe căpitanul lor !" Inginerul de sus însă a închis contactul după primele cuvinte... Pe urmă, cel ce a vorbit la microfon ar fi declarat: „Misiunea noastră e terminată! Acuma să vie poliția, să ne omoare!" Și au depus revolverele, petardele și un kilogram de ecrazită ce aveau. Atunci a năvălit înlăuntru Lulu Ionescu cu câțiva servitori și i-a legat. A sosit poliția, cu Paximade[31] în frunte, care a început să-i bată îngrozitor. Legionarii însă n-ar fi scos nici un vaiet. Pe urmă a venit justiția militară, cu o nouă bătaie. Astea toate la Radio, unde s-au adunat și toți conducătorii Societății. În sfârșit au fost transportați la poliție, unde ar fi fost supuși unor torturi îngrozitoare: unora li s-ar fi rupt dinții, altora li s-ar fi răsucit mâinile și brațele etc...

Pe la 1 noaptea am fost sculat din pat de Mitric: să merg negreșit să văd pe criminalii care au fost executați în același loc unde au săvârșit crima. M-am dus. Era lume destulă. Am întâlnit pe Sică Alexandrescu[32], care m-a luat în mașina lui... În mijlocul bulevardului, un cerc împrejmuit cu o funie ținută de soldați. În centrul cercului, claie peste grămadă, nouă cadavre oribile, în bălți de sânge, cu craniile sfârticate... Spectacolul înspăimântător. De o barbarie medievală. Așa ceva poate să fi fost în urma pogromurilor în Rusia odinioară sau atrocitățile denunțate de germani la Bromberg... Chiar atunci se înălța o pânză de-a curmezișul străzii,

sus cu inscripția: „Asta va fi soarta de-aici înainte a tuturor asasinilor trădători de țară!" Mi s-a spus că au fost executați pe la 10,1/2 seara. Au fost aduși pentru reconstituirea crimei. Fiecare era întrebat: Cum ai făcut? Așa și așa. Și anchetatorul îi trăgea în cap sau în ceafă câteva gloanțe, doborându-l. Șeful echipei, un avocat, Dumitrescu, ar fi fost ucis cu douăzeci de gloanțe. Alții spun că erau întrebați: Care ți-e ultima dorință? Și că unii ar fi răspuns: regretul de a nu fi băut din sângele lui Carol. (Cred că asta e inventată la tribunal de avocați fără clientelă, care au născocit că rudele celor executați astfel, fără judecată, vor să reclame parchetele pentru asasinat.) La Radio Roma s-a spus că au fost condamnați de un consiliu de război și executați de voluntari pe locul și cu armele cu care au săvârșit omorul... Venind acasă, un magistrat îmi spune că guvernul vrea să execute pe toți legionarii cu ocazia asta, drept răzbunare și represiune.

A doua zi, vineri, a fost un bâlci oribil împrejurul cadavrelor expuse. Sute de mii de oameni alergau și se îmbulzeau să vază sângele și hoiturile. Am impresia, din convorbirile cu diverși oameni, că efectul este tocmai contrariul celui scontat de guvern. Lumea, în imensa-i majoritate, după prima revoltă pentru uciderea lui Călinescu, văzând sălbăticia represiunii, începe să considere victime și martiri pe asasini.

La Academie s-a făcut un panegiric. În conversațiile particulare nu observ încă interesul și indignarea. Se vorbește de altceva, ca și când crimele n-ar avea importanță. Ici-colo se exprimă temerea ca nu cumva rușii să profite și să ne invadeze țara – ca în Polonia. Mi se spune că Radio sovietic ar fi anunțat aseară că întreg guvernul român a fost asasinat, că a izbucnit revoluția etc. Vineri seara Radio Roma spune că au fost executați 44 legionari la Miercurea Ciucului și 30 la Ploiești.

Sâmbătă circulă vești numai despre uciderea de legionari în diferite orașe. Se citează nume. La Ploiești, trei uciși ar fi fost expuși, cu craniile sfărâmate...

Azi, sosind la Pitești, birjarul îmi spune că alaltăieri au fost omorâți trei legionari, iar ieri șase – lăsați să-i vază lumea. Servitoarea de la Ionel sporește mult cifrele. Treizeci de legionari ar fi arestați la poliție. Au fost omorâte și câteva studente etc.

Dă-le, Doamne, minte guvernanţilor să-şi vie în fire! Sângele vărsat cere mereu sânge. O crimă nu se pedepseşte prin răzbunare personală – atunci e o vendetă între particulari. Crima trebuie reprimată prin lege şi judecată. Atunci devine pedeapsa un exemplu şi împlineşte o funcţie socială. Un stat care părăseşte temelia de drept riscă să se prăbuşească în anarhie.

Duminecă, 31 decemvre [1939, Valea Mare]

Cu câteva minute înainte de încheierea acestui an atât de plin de întâmplări... Am venit de joi, să isprăvesc cu romanul *Amândoi*. Se pare că merge destul de bine lucrul, oricât mă distrează în general radio cu veştile lui din toată lumea, mai toate rele, războinice, distrugătoare... Deşi e o zăpadă mare şi frumoasă, care te îndeamnă măcar la plimbare, nu prea ies din casă. De altfel, mă scol la 1,1/2 – 2 d.a., fiindcă scriu până târziu dimineaţa.

1940[1]

Miercuri, 10 ianuarie [1940, Valea Mare]

Acuma am terminat *Amândoi*, noaptea spre joi, la 3,1/2 dim[ineaţa]. O încercare de roman criminal-literarizat. Cred să fie interesant. Pentru mine e Solomia care, deşi aici apare oarecum fragmentar, chiar fiind eroină... am să mai revin.

Joi, 21 martie 1940 [Bucureşti]

După ce a apărut *Amândoi*, acum câteva zile, vreau să mă apuc serios de *Păcală şi Tândală*, care aş dori să fie într-un fel opera mea cea mai reprezentativă, matură, dacă s-ar putea, o epopee a vieţii româneşti într-un sens, cum e d[e] ex[exmplu] *Don Quijotte* sau *Suflete moarte*. Fireşte, de la intenţie până la realizare drumul e mai lung ca de la Ierusalim până la Roma, dar lucrul mă pasionează.

Ar putea fi din toate punctele de vedere o carte nouă şi densă. Dacă va reuşi într-adevăr. Păcală ar fi compromisul, Tândală adevărul; unul realitatea, cellalt adevărul. Păcală minte, Tândală spune totdeauna adevărul şi iese prost. În căutarea dreptăţii care nu există, fiindcă dreptatea e subiectivă. Conflictul între dreptăţi. Toţi fac dreptate, după părerea lor, lui Tândală, iar el se simte mereu nedreptăţit etc.

Păcală se numeşte Toma, iar Tândală Tănase. Păcală e pehlivan, leneş, deştept, acomodant; Tândală molâu, greoi, harnic, muncitor, fără noroc. (Când pleacă cu trenul, Toma reuşeşte să călătorească gratis, Tănase plăteşte, pierde biletul, e dat jos din tren etc., încât continuă drumul pe jos până la Beclean sau Dej.)

În satul Chiuza[2], lângă Beclean[3]. După război, în România Mare, prin 1925. Toma a tras chiulul cât a putut, n-a văzut frontul,

a fost deseori pe-acasă, a fost ordonanță etc. La sfârşit vine acasă cu revoluția, apoi devine şeful gărzii naționale, pe urmă e agent electoral, întâi cu naționalii, cu averescanii, iar naționalii... E împroprietărit şi erou...

Tănase a fost mereu pe front, în foc, participă la lupte grele, rănit grav de câteva ori, pe urmă dispărut şi dat mort. În realitate a căzut prizonier cu ocazia ultimei ofensive ruseşti, ajunge prin Siberia, de unde se întoarce spre țară şi ajunge acasă în 1925.

Găseşte acasă foc şi pârjol. Nevastă-sa s-a remăritat şi pe urmă, de trai rău, a plecat din sat şi e servitoare la Cluj. Copilul a murit. Casă nu mai are etc. Viața în Chiuza. El e străin. Numai Toma îl îmbrățişează. Au fost frați de cruce. Şi Toma are necazuri: fiindcă nu s-a făcut liberal, primarul îi ia pământul etc. Sfatul lor. Tănase vrea dreptate, cum a auzit prin Rusia; ce-a pățit pe-acolo, cum s-a strecurat în țară.

La notar, care e regățean şi nu-l cunoaşte, Tănase n-are acte. Trebuie să-i anuleze actul de moarte, altfel Tănase nu există. Lupta lor cu autoritățile satului pentru dreptate... Când nu izbutesc cu nimic, hotărăsc să meargă la Beclean să reclame dreptate.

În acest roman vor figura personagiile din celelalte romane, după posibilitate, alcătuind un fel de recapitulare.

Luni, 25 martie [1940, Bucureşti]

Radu povesteşte de la Munteanu-Râmnic fiul[4], şef de cabinet la Giurescu[5], că e vorba să se înnoiască complect conducerea de la Radio, adică consiliul, în care aş reintra şi eu etc. Pe de altă parte, Ciolac îi spune că ar lua Flondor[6] preşidenția... Mugur nu suflă nimic.

Amândoi pare să meargă foarte bine şi chiar să culeagă adeziuni literare fervente.[7] Benador şi Camil Baltazar se entuziasmează; cel dintâi după ce nu gustase deloc fragmentul din *Viața Românească*[8]. Entuziasme similare întâlnesc mereu, la literați ca şi la simpli cititori...

Nicolae Ottescu îmi anunţă dimineaţa moartea lui Nona Ottescu[9]. Om de talent, păcat că leneş, încât n-a putut sfârşi măcar opera *De la Matei citire*, atât de mult promiţătoare.

Marţi, 26 martie [1940, Bucureşti]

D-na Pilder[10], traducătoarea *Pădurii Spânzuraţilor* în nemţeşte, s-a întors de curând din Germania. Zice că acolo e multă încredere în victorie; viaţa *knapp*[11], dar suficient. Aduce veşti despre posibilitatea de editare a *P[ădurii] Sp[ânzuraţilor]*. Editura „Wolfgang Krüger"–Berlin i-a făcut o propunere foarte avantagioasă: 7,1/2 % la primele 10 000 ex., 10% la 10-20 000 ex[emplare] şi 15% de la 20 000 în sus. Cere manuscrisul imediat, dar manuscrisul s-a pierdut la Viena, încât acuma trebuie să prelucreze un text în mare grabă. Se pare că e o editură nouă, dinamică, specializată în publicare de traduceri.

Miercuri, 27 martie [1940, Bucureşti]

O masă „literară" la Aristide Blank: Al.Rosetti, Camil Petrescu, Păstorel Teodoreanu, Eftimiu, M.Sebastian şi doamnele respective... Victor Eftimiu anunţă că mi-a trimis o scrisoare în care arată câte piedici i-aş fi pus eu în ascensiunea lui; i-am promis că-i voi răspunde cu vârf şi îndesat. La masă mi-a imputat că nu am sfătuit pe cei ce s-au solidarizat cu el să rămâie totuşi în comitetul S.A.D.R. Am respins categoric imputarea ca o minciună, adăogând că celor ce m-au consultat le-am spus părerea mea... Când a îndrăznit să afirme că i-am făgăduit că-l voi susţine, i-am răspuns că niciodată nici nu m-am gândit măcar, de vreme ce am crezut că ar trebui să fie Camil Petrescu...

Mugur îmi spune că a fost chemat într-o audienţă de 1,1/2 oră la rege, cu care a discutat întreaga problemă radiofonică. Regele se ocupă direct cu rezolvarea acestei probleme. A numit pe Flondor preşedinte şi zilele acestea vor fi numiţi ceilalţi consilieri. Se va realiza planul de reorganizare... Seara, dr. Voiculescu îmi telefonează,

confirmând numirea [lui] Flondor şi adăogând că ei ar dori să intru şi eu în consiliu, unde sânt indispensabil, îndemnându-mă să vorbesc cu prietenii mei – ceea ce am refuzat foarte categoric. Atunci se ocupă ei...

Joi, 28 martie [1940, Bucureşti]

Sică Alexandrescu şi Froda m-au vizitat să-mi propuie preşidenţia consiliului unor societăţi de filme româneşti. S-ar crea un studio complect, ultima expresie a perfecţiilor tehnice şi o organizaţie separată pentru producţie de filme. Nu s-ar cere nimic statului, decât să nu ne puie beţe-n roate. S-ar începe cu specialişti străini delegaţi de români, care să se specializeze. Capital ar avea ei, prin oamenii lor. În consiliu ar trebui să intre negreşit câteva persoane apropiate de Palat, spre a avea ocrotirea necesară... Deocamdată să se tatoneze posibilităţile.

Alte zvonuri despre schimbări în compoziţia guvernului: Iamandi preşidenţie, Micescu Externele, Gafencu la Londra, Ralea la Moscova... La urma urmelor, toate sânt posibile.[12] Numai să nu fie o tendinţă de solidarizare cu Germania-Rusia...

Fanny a avut bucuria să mă ducă la fotograf în uniformă academică.

Vineri, 29 martie [1940, Bucureşti]

Cunescu de la Ministerul Muncii şi apoi Sadoveanu[13], la Academie, îmi propun să particip la nişte şezători pentru muncitori, în cadrul [organizaţiei] „Muncă şi Voie Bună"[14], vreo trei deocamdată; am cerut 5 000 lei, ceea ce pe Sadoveanu l-a pus pe gânduri – i se pare nu prea mult, dar pentru bugetul lor prea greu. Fireşte, el, ca preşedinte al organizaţiei, retribuit, poate participa chiar gratis...

La Academie o comunicare interesantă a dr. Danielopol[15] despre învierea inimii. În şedinţa intimă, Iorga protestează pe un ton familial contra ediţiei Creangă a Fundaţiilor, în care s-au publicat cele două poveşti „corozive" şi cere Academiei să intervie pentru a

se retrage din comerț.[16] Am intervenit imediat, arătând că e vorba de un număr strict limitat de exemplare, la care s-au adăogat cele două povești și care s-au oferit unor persoane serioase, cunoscute ca bibliofile.

– Vasăzică și pe mine mă consideră serios – glumește dânsul. Dar atunci, lui Mehedinți[17] i s-a trimis?

Pe urmă diverși membri se plâng că nu li s-a trimis și lor în glumă; Petrovici observă că s-a trimis lui Iorga, cunoscându-l amator de astfel de lucruri.

Mai târziu Iorga îmi spune, de față cu păr[intele] Nae Popescu: „Dar regele a reținut trei exemplare, cu siguranță... Unul pentru Mihai, altul pentru dânsul și al treilea pentru cine?..." Pe urmă iar întreabă: „Dar lui Maniu i-a trimis?"

În ședința secției literare am propus să dăm premiul cel mare al Academiei operei complecte a lui Caragiale, apărută de curând[18], aceasta fiind o recompensare postumă, dar și o reparație din partea Academiei față de Caragiale și față de opera lui, care odinioară a fost pe nedrept ofensată. Secția a primit principial propunerea, urmând să se vadă dacă dispozițiile regulamentare permit...

Herescu[19] îmi spune că, în înțelegere cu autoritățile italiene, ar fi să facem un schimb de conferențiari; din partea noastră aș merge eu ca prozator, Pillat ca poet și I. M. Sadoveanu pentru teatru... Astă-seară se vede cu Giurescu pentru a pune la punct lucrurile.

Marți [sâmbătă], 30 martie 1940 [București]

Ieri am fost poftit la dejun la Mihalache la Dobrești împreună cu Fanny. Am mers cu mașina, bine. La masă a mai picat și un profesor bătrân, Vasiliu parcă, fost pe vremuri la școala normală [din] Câmpulung profesorul lui Mihalache, însoțit de fiul său, inginer la minele de aur din Brad, și soția acestuia, născută Mețianu, precum și de fiică-sa, măritată Cărămidaru, soția unui director de la Creditul Minier, rezident la Milano. Oameni simpli. Inginerul a studiat în America pentru specializare, trimis cu

ajutorul lui Mihalache, pe care totuşi nu l-a mai vizitat de când a apărut noul regim.

Înainte de a pleca, Mihalache m-a luat într-o cameră să-mi vorbească deosebit. Mi-a povestit întrevederea cu regele, rezervele făcute şi acceptate de rege, discuţiile cu Maniu etc. Mi-a cerut, pentru cazul când ar trebui să accepte anume însărcinare, să-i dau concursul – ceea ce am făgăduit, evident. Regele nu e mulţumit cu Tătărăscu pentru că guvernul nu e omogen şi mai ales primul-ministru nu unifică nimic.[20] El însă s-ar găsi într-o situaţie extrem de delicată, în caz că i s-ar face propunerea pe care toată lumea o crede şi aşteaptă – neintrând în Frontul Renaşterii, nici nu l-ar putea conduce. Dar ce va fi, se va vedea. Politica internă rămâne pe planul al doilea faţă de marile greutăţi externe. Mai ales Rusia!

Joi, 4 aprilie [1940, Bucureşti]

De sâmbătă am fost la ţară, unde am terminat ciorna discursului de recepţie. Va mai trebui să reduc şi să cioplesc destul. Mergând încolo sâmbăta trecută, în tren am călătorit cu Şeicaru şi Adrian Brudariu[21]. Îmi povestesc cum s-a ajuns la împăcarea cu Garda de Fier prin intervenţia [lui] Şeicaru la Urdăreanu etc.

Vineri, 5 aprilie [1940, Bucureşti]

Am dat în lucru poveştile lui Creangă pentru luna Bucureştilor, ilustrate de Kiriakoff[22]. Păcat că nu au atmosfera destul de românească.

La Academie, Sadoveanu mă roagă să particip totuşi la cele 3 şezători „Muncă şi Voie Bună", oferindu-mi 10 000 lei, suma maximă ce se poate obţine. Silviu Dragomir[23] insistă din nou pentru pensia Ecaterina Pitiş[24]. Nistor[25] îmi spune c-a primit un denunţ anonim că n-aş fi fost destul de deferent faţă de rege într-un comitet de premii. E o murdărie prostească în care parcă s-ar vedea urechile lui Victor Eftimiu.

La Casa Scriitorilor Herescu mă vesteşte că la sfârşitul lunii va fi plecarea la Roma pentru conferinţă.

Sâmbătă, 6 aprilie [1940, Bucureşti]

Rosetti telefonează din partea lui Giurescu că m-a pus în consiliu la Radio, urmând să se vadă dacă regele va agrea lista.

Seara deschiderea institutului germano-român cu Gamillscheg[26]. Revine discuţia despre premiul Nobel. (Ieri Caracostea mă vestea că, într-o comisie de pregătire a propagandei peste hotare, s-a hotărât să fie susţinută candidatura mea pentru premiul Nobel.) Acuma Caracostea spune că a făcut referat despre acesta în scris şi că secretarul general de la minister a dat ideea să se ceară sprijinul regelui Carol pe lângă regele Suediei.

Duminecă, 7 aprilie [1940, Bucureşti]

D-na Geta Pop m-a vizitat însoţită de Corneliu Moldovanu pentru piesa *Altoiul*, care ar putea fi o piesă adevărată dacă s-ar reface.

Am dejunat la Dauş, care mi-a povestit câteva orori despre Eftimiu.

Luni, 8 aprilie [1940, Bucureşti]

Astă-seară s-a jucat *Baronul* lui Sorbul. Piesa artificială şi goală, interpretată la fel. Păcat de bietul Sorbulică. Nu mai merge. S-a isprăvit stofa.

Vineri, 12 aprilie [1940, Bucureşti]

La ţară am transcris la discursul de recepţie. Poate să fie interesant.

La Academie Iorga se supără din pricina numărului comemorativ al *Gândirii*, în care Crainic e prea lăudat. Rosetti gustă mult *Amândoi*, iar Horia Roman[27] îl găseşte grozăvie mare...

Joi, 18 aprilie [1940, București]

Iar vin de la țară, unde am terminat, afară de o pagină, transcrierea discursului. Nu mai pot să-mi dau seama ce-o fi. Mai târziu, când se va răci.

Seara, până la nouă, mă doftoricesc și mă culc – răcit rău.

Vineri, 19 aprilie [1940, București]

Iorga, la Academie, se plânge că nu vede cu ochiul drept și nu îndrăznește să se opereze. Seara Sorbii, apoi sfârșesc complect cu ultima pagină din discurs.

Sâmbătă, 20 aprilie [1940, București]

Eugen Boureanu[1][28] mă roagă să-i dau concursul pentru îmbunătățirea pensiei. Am dat la scris la mașină discursul, iar după-amiazi îl depun la Academie și la Petrovici[29]. Seara plec la Timișoara pentru șezătorile „Muncă și Voie Bună".

Miercuri, 15 mai [1940, București]

S-a deschis sesiunea generală a Academiei. Fusei la dejun la Pillat cu Gamillscheg, Voiculescu, Herescu. Neamțul mă asigură că apare negreșit *Ion* în germană la toamnă. Se glumește despre alegerea lui Crainic[30]; Herescu e sigur că are să cadă, ceilalți nu spun, dar cred la fel.

La Academie public puțin. Dări de seamă și lucruri plicticoase. Petrovici îmi vorbește despre *Adam și Eva* cu multă admirație, apoi mă roagă să dau votul meu la primul scrutin lui Torouțiu[31] pe care-l propune el, fiindcă a apucat a promite, și nu vrea să fie singur, de altfel și Motru i-a promis. La scrutinele următoare, firește, votez pe cine cred. El, având în vedere lipsa de relief a candidaților, propune să amân alegerea pentru la anul. E vorba de locul lui Drăganu[32].

Pentru Crainic rămâne să-l propunem din nou. I-a spus lui Crainic cum am declarat că-l voi vota şi a fost enorm de impresionat, arătându-i că mi-a întins mâna. Puşcariu Sextil îmi vorbeşte despre Procopovici[33]. Îi promit, dar după primul scrutin, pe care l-am făgăduit lui Torouţiu. Profesorul Cartojan[34] îmi cere votul, dacă nu sânt angajat. Motru mă roagă pentru Marius Theodorian[35] – pensie.

Joi, 16 mai [1940, Bucureşti]

Mă lupt să isprăvesc cu Creangă. Lipsesc ilustraţii, iar eu încă n-am făcut introducerea. Corectorii, doi scriitori, mi-au lăsat mulţime de greşeli destul de grave.[36]

La Academie, după şedinţa plenară administrativă în care s-a bătut apa-n piuă aproape trei ore pe articole de regulamentul funcţionarilor, am avut şedinţă de secţie pentru completarea celor două vacante. Sextil Puşcariu a vorbit întâi în privinţa locului Goga, spunând că secţia hotărâse să reînnoiască propunerea privitoare la Nichifor Crainic, adăogând că secţia a fost unanimă, afară de mine care, fireşte, sânt liber să votez cum cred, nefiind obligat la această hotărâre. Am repetat declaraţia de solidarizare cu secţia. S-a votat secret. Unanimitate. Înainte însă Petrovici şi Caracostea au observat, când Puşcariu a spus ca să transmitem imediat propunerea plenului pentru a fi pusă la vot spre a putea, în caz că ar cădea Crainic, să facem altă propunere – că ar fi trist pentru prestigiul secţiei dacă plenul n-ar confirma alegerea repetată pentru a treia oară şi că, din informaţiile culese la membrii celorlalte secţii, s-ar părea că secţia noastră însăşi nu merge cu solidaritatea până la votul din plen şi că în plen membrii votează altfel decât în secţie. Sadoveanu a protestat că asemenea vot ar fi nedemn din partea oricui etc.

Pentru locul lui Drăganu, Sextil Puşcariu[37] propune în scris şi cu un discurs destul de convingător pe Procopovici de la Cluj. Motru, tot în scris şi cu discurs, propune pe Cartojan. Petrovici, numai cu discurs, propune pe Torouţiu. Eu declar că am vrut să propun pe Rosetti, dar, faţă de filologi, cu părerea lor autorizată,

renunţ deocamdată. Cinci scrutinuri se sfârşesc cu vot nul, încât locul va rămâne vacant până la anul.

Secţia trebuie să delege un membru în comisia de premii naţionale. Va merge Motru. Petrovici mă roagă să mă gândesc la el pentru premiul de proză, mai ales că se cere şi proză educativă. Eu mă gândisem la Ionel Teodoreanu. Dacă ministrul vrea să dea prioritate prozei educative, atunci fireşte că este indicat Petrovici. Pentru Ionel Teodoreanu mă gândesc atunci la o compensaţie imediată: premiul de roman Hamangiu de 100 000 lei. Am să-i fac chiar mâine, ultima zi, raportul şi voi izbuti.

Vineri, 17 mai [1940, Bucureşti]

Mi-am pierdut dimineaţa văzând două filme la cenzură. La Academie am vorbit cu Ciobanu[38] pentru Petrovici. Încolo nimic interesant. Am făcut referatul pentru Ionel Teodoreanu şi puţină propagandă pentru el. I-am spus pe urmă, la Casa Scriitorilor, să depună cinci exemplare, cum cere regulamentul.

Sâmbătă, 18 mai [1940, Bucureşti]

La Academie întâi tratative cu Puşcariu şi Caracostea în vederea reluării scrutinului pentru locul Drăganu. Regulamentul nu admite amânarea decât după cinci scrutinuri împreună cu delegaţia. În acest caz vreau să reiau candidatura Rosetti. Puşcariu crede că mai poate încă rupe voturi în favoarea lui Procopovici; dacă nu, e de acord cu soluţia mea. În secţie s-a lucrat la premii. În primul rând a venit Ionel Teodoreanu, care a trecut relativ destul de uşor. Petrovici a vrut să dobândească pentru Mircea Rădulescu o parte dintr-un premiu mai mare; Blaga s-a opus vehement, şi Caracostea. În sfârşit, toată comisia n-a agreat propunerea, spre mâhnirea lui Petrovici. În schimb s-a dat lui Banea[39] pentru *Zile de lazaret*[40] etc. Un premiu s-a dat lui Medrea, şi de pictură lui Lucian Grigorescu[41], mai puţin.

Luni, 20 mai [1940, Bucureşti]

Discursul de recepţie al lui Parhon cu răspunsul lui Karpen[42]. N-au prea ieşit din banalitate. Pe urmă votul asupra lui Nichifor Crainic. A reuşit la limită. Azi a fost înmormântat Măciucescu.

Sânt îngrijorări mari pentru soarta Franţei. Se pare că germanii sânt mult superiori. Războiul merge vertiginos în favoarea germanilor.[43] Dacă cumva nu va interveni un nou miracol ca în '914.

Marţi, 21 mai [1940, Bucureşti]

Am primit vizita lui Dupront, directorul Institutului Francez, care venise şi aseară în urma unei neînţelegeri telefonice în privinţa orei de întâlnire. Îmi spuse că Duhamel, care are anume însărcinări la radiofonia franceză, a luat iniţiativa să se facă la microfonul francez, în iulie-august, câte-un sfert de oră de „causerie", de câte o personalitate marcantă din ţările străine despre subiecte privitoare la ţara respectivă, fireşte subiect cultural. S-a gândit în primul rând la mine. Vor mai fi câţiva români de primă mărime. S-ar oferi 10 000 franci onorariu, plus găzduire completă la Pen-Clubul francez. Evident, iniţiativa se luase înainte de începerea gravelor evenimente actuale. Mi-a făcut propunerea în speranţa că lucrurile se vor îndrepta şi asemenea manifestări se vor putea realiza într-un timp oarecare. Am acceptat, adăogând că am fost invitat la Roma pentru o conferinţă similară, pe care însă am amânat-o din cauza evenimentelor pentru la toamnă sau când se va putea; acolo era vorba să prezint epica română contimporană. Ceva la fel aş dori să fac şi la Paris, când va fi cazul. Desigur, a spus, ar fi tot ce se poate mai interesant. Asta însă ar trece peste ceea ce s-a prevăzut. Deocamdată e vorba numai pentru Radio. Sugestia mea i se pare importantă şi practică, deşi o conferinţă în iulie-august ar fi greu de realizat în condiţii bune. În orice caz, s-ar putea lega ambele, încât efectul să fie mai deplin. De altfel,cu evenimentele în curs e probabil că toate acestea vor suferi o amânare, încât ideea mea se va putea realiza într-un timp mai bun. Conferinţa s-ar putea ţine la Sorbona sau la Soc[ietatea] Scriitorilor etc. Mulţumeşte

c-am acceptat principial şi mă va ţine în curent. Era îndurerat de situaţia războiului până la lacrimi.

La Academie o şedinţă scurtă, ca să putem merge pe urmă la Motru, care îşi serbează ziua numelui. Iorga, după boală, a reapărut. Povesteşte boala – fleac, uşoară tuse, urmare a unei uşoare răceli. Oprescu[44], revenind de la Londra, aduce impresii de mare încredere în victoria aliaţilor. Iorga refuză să dea mâna lui Caracostea pentru că a conferenţiat în Germania.

Cu Blaga şi Puşcariu împreună am mers la Motru. Acolo Panaitescu[45], istoricul, aduse vestea că germanii au ajuns la Marea Mânecii şi-au făcut prizonier pe comandantul armatei franceze Giraud[46]. Bănescu[47] cere lui Motru să intervie la Palat să se dea şi mai noilor academicieni gradul de ofiţer al „Meritului cultural" şi marea cruce a „Coroanei". Discutăm pe urmă, şi Motru vrea să realizeze, cu ajutorul regelui, ideea ca membrii Academiei să primească de la stat un salariu sau o complectare egală cu a consilierilor regali.

Miercuri, 22 mai [1940, Bucureşti]

La Academie, înainte de începerea şedinţei, Crainic a venit să-mi mulţumească pentru concursul ce i l-am dat şi atitudinea ce-am avut-o. „Ne-am porcăit destul, să nu mai fim supăraţi!" „Nu, pardon, tu ai fost porc! Şi nici azi nu ştiu pentru ce. Eu n-am făcut decât să ripostez târziu..." „Ce-a fost a trecut... Fii sigur că eu la fel aş fi procedat faţă de tine...". „Eu am făcut-o din convingere că eşti cel mai bun. A fost o chestie de conştiinţă."

Motru i-a spus câteva cuvinte banale. Crainic a răspuns destul de abil. A mulţumit întâi secţiei, apoi celor ce l-au votat, apoi chiar celor ce nu l-au votat. Iorga întrerupe: „Dar cei care au fost absenţi şi te-ar fi votat?"... În sfârşit, promite că va fi trup şi suflet cu corpul academic.

La sfârşit, Iorga spune lui Petrovici şi mie: „Ei, aţi văzut cum ne-a luat peste picior şi ne-a categorisit, binevoind a ne da note?"...

De altfel, Iorga se plânge mereu de boală, că nu poate dormi noaptea, în schimb ziua oricând, că are mereu visuri tulburătoare,

că iar nu vede bine cu nişte ochelari etc. Generalul Rosetti spune că ar fi auzit că Gamelin[48] s-ar fi sinucis, că francezii dezmint capturarea generalului Giraud, că au reluat Arras etc.

În comisia premiului Năsturel am dat 4 000 lei lui Buzdugan[49], iar alt premiu de 3 000 lei pentru *Ghidul României*.

Joi, 23 mai [1940, Bucureşti]

Fiindcă am avut la masă pe soţii Dauş şi pe Horia Oprescu[50], am ajuns mai târziu la Academie, unde, de altfel, Lupaş[51] ţinea o comunicare despre Gojdu[52], destul de mediocră. S-au făcut pe urmă nişte voturi de membri onorari la care n-am participat, trebuind să merg la şedinţa comisiei pentru acordarea Premiului naţional de proză. Am propus pe Ion Petrovici pentru proza-i literară artistic-educativă. Pregătisem alegerea, aşa că s-a făcut în unanimitate, după ce Minulescu a propus în treacăt pe Brăescu[53] şi Papadat-Bengescu[54], iar ministrul[55] a spus că Lupaş şi Caracostea, care ar fi fost candidaţi, au renunţat anticipat.

Pe urmă am fost la Institutul german, unde am ascultat conferinţa foarte interesantă, a profesorului Herbert Gysarz[56], despre Nietzsche[57] şi timpul nostru. Acolo Caracostea mi-a spus că bine am dat lui Petrovici premiul de proză, dar cu un vizibil regret. Richter[58] n-a primit încă nimic de la editorul cu *Ion*, dar un funcţionar de la propagandă l-ar fi sfătuit să propuie ministrului să-l tipărească. Am refuzat net asemenea idee.

Vineri, 24 mai [1940, Bucureşti]

Am dejunat la spitalul Elias al Academiei împreună cu mai mulţi colegi şi personalul medical. La Academie întâi în secţie, împreună cu delegaţia, am repetat votul de cinci ori pentru locul vacant al lui Drăganu. A rămas vacant.

Iorga îmi spune că face el singur toate corecturile, chiar la *Neamul românesc pentru popor.*[59] Asta cu ocazia primului volum de discursuri parlamentare.

De ce nu pune pe altcineva, de pildă pe fiică-sa, care e atât de pasionată pentru istorie[60]? I-e milă fiindcă e şubredă. De altfel, ca şi cealaltă fată[61], care a absolvit o şcoală de bele-arte străină, nu e întrebuinţată. Iar băiatul de la şcoala de meserii[62] a fost suspendat; tracasat de Călinescu[63], pe când regele, ori de câte ori e propus pentru ceva, îl şterge...

Războiul continuă a zgâlţâi nervii lumii întregi în aşteptarea lichidării marei bătălii ce se dă în Belgia şi nordul Franţei. Situaţia pare disperată pentru aliaţi. Germanii au izbutit să despartă pe linia Abbeville-Amiens-Laon-Aisne-Rethel-Longuyon armatele franco-belgo-engleze, ce operează în nord, de restul armatei franceze. Armatele despărţite se află prinse într-un cleşte care se strânge mereu, având capul între Arras-Cambrai-Valenciennes, iar ghearele una de la Valenciennes la nord prin Tournai-Lys-Escaut-Anvers şi cealaltă de la Arras prin St. Omer la Boulogne. Germanii au atins Canalul Mânecii la Abbeville, Montreuil, Boulogne, întinzându-se spre Calais-Dunkerque. Dacă francezii nu reuşesc să spargă frontul german spre sud, pentru a restabili legătura cu restul armatei franceze, în cele din urmă toate trupele aflate în cleştele german vor fi nimicite sau capturate. Situaţia actuală e dramatică în ultimul grad. Bătălia extrem de violentă continuă de vreo trei zile în triunghiul Arras-Cambrai-Valenciennes. E bătălia decisivă pentru soarta războiului, în orice caz pentru soarta celor poate un milion de soldaţi anglo-francezi prinşi în strânsoarea germană.

Duminecă, 2 iunie [1940, Valea Mare]

Miercuri am avut la Academie solemnitatea discursului de recepţie. A fost într-adevăr o zi solemnă pentru Academie, atâta lume s-a grăbit să participe şi atât de mare a fost interesul. Regele n-a venit. Se zice că din pricina evenimentelor externe. Ulterior Motru a fost chemat în audienţă şi regele s-a scuzat că n-a putut veni deloc la Academie în această sesiune, dând ca motiv împrejurările şi ocupaţiile. În sfârşit... Solemnitatea s-a difuzat prin radio... Discursul meu, *Lauda ţăranului român*, a impresionat

foarte mult. Am simţit-o pe când îl citeam, am auzit-o pe urmă şi am văzut-o din ecoul ce l-a avut în toată ţara. Petrovici a răspuns foarte cald şi elogios şi lung, ici-colo polemizând cu unele părţi din discursul meu. Efectul general a fost covârşitor. Felicitările m-au covârşit. Iorga zice că va propune să fie tradus discursul meu în patru limbi şi răspândit drept cea mai bună propagandă românească; în schimb înjură pe Petrovici. Lapedatu îmi spune emoţionat că a fost cea mai frumoasă zi a Academiei etc.

Sâmbătă, 8 iunie [1940, Valea Mare]

Ar trebui să revin asupra discursului de recepţie de la Academie. Se pare că a avut un răsunet cu siguranţă peste valoarea lui. Cred că a impresionat mai mult prin spiritul de frondă sau ici-colo chiar de răzvrătire, neobişnuit într-o adunare atât de liniştită. În afară de ecoul în presă, interesant e efectul asupra lumii care a ascultat la radio şi care continuă să mă copleşească cu felicitări. Dar vremurile sânt prea cumplite ca să te poţi bucura de astfel de succese. Evenimentele se precipită vertiginos şi ameninţă să răstoarne faţa pământului...

Luni, 17 iunie [1940, Valea Mare]

Parisul a căzut. De două zile se află subt stăpânirea germană. Armatele franceze, complect sfărâmate, se retrag într-un ritm aproape de dezordine. Face impresia că nu pot sau nu vor să mai opună o rezistenţă serioasă. Alaltăieri germanii au ocupat Verdun – într-o singură zi! Au spart linia Maginot la sud de Saar – într-o singură zi! Mai mult, coloane germane, pornite de la Reims-Chalôns, au trecut platoul Langres şi peste râul Sâone, înspre Besançon şi frontiera elveţiană, tăind astfel retragerea armatelor care ocupă linia Maginot şi toată zona fortificată din triunghiul Verdun-Belfort-Strasbourg – şi toate acestea în două sau trei zile! E ceva miraculos şi îngrozitor. Forţa germană pare absolut irezistibilă. Să se adaoge şi ameninţarea italiană pe frontiera

Alpilor şi, până la un punct, o ostilitate încă nebeligerantă în Pirinei a spaniolilor, ca să se înţeleagă deplin primejdia imensă în care se află Franţa. Ajutor nu poate avea de nicăiri, cel puţin un ajutor eficace şi imediat. Corpul expediţionar britanic a fost zdrobit în Flandra, iar rămăşiţele salvate la Dunkerque nu pot intra în luptă înainte de a fi reechipate, şi chiar atunci nişte trupe scăpate dintr-un infern nu vor fi capabile să oprească elanul triumfal german. Reynaud[64] a făcut un apel patetic la Statele Unite – i s-au promis ajutoare şi atât! În realitate, în aceste momente de viaţă şi moarte, Franţa e singură, iar Anglia îi oferă încurajări, mesagii de admiraţie şi speranţe în victoria finală graţie flotei engleze.

În asemenea condiţii, la marginea prăpastiei, guvernul francez a trebuit să reconsidere foarte serios situaţia militară şi diplomatică. Ieri guvernul Reynaud s-a prăbuşit, înlocuit fiind cu un guvern cvasi-militar în frunte cu mareşalul Pétain[65], iar la război cu Weigand[66]. Se pare că noul guvern e în preajma unor hotărâri grave. Se aude că va cere pace separată. Radio Budapesta spunea aseară că propunerile ar fi şi fost transmise guvernului german, care ar fi cerut capitularea fără condiţii. Radio francez azi-dimineaţă anunţa că guvernul nou, asupra căruia apasă cea mai cumplită răspundere ce-a avut vreun guvern, va lua azi hotărâri cu profunde repercusiuni. Ceea ce vrea să însemne, probabil, propuneri de pace...

Evenimentele se rostogolesc atât de vertiginos că nu-ţi lasă timp de chibzuiri. Începusem pe la 10 dim[ineaţa] însemnările acestea. La 11,1/2 am prins întâmplător, la unde scurte, emisiunea radio-jurnalului francez. Se repeta discursul ţinut dimineaţa la radio de către mareşalul Pétain, vestind poporului francez că azi-noapte a luat contact cu inamicul pentru încheierea ostilităţilor, fiindcă Franţa nu mai poate continua lupta. A fost într-adevăr zguduitor. *Speakerul* adăoga câteva explicaţii şi invita lumea să fie calmă şi să aştepte urmările. Mai târziu prin radio englez am aflat că Spania a fost intermediarul între Franţa şi Germania. Iar pe seară că Hitler se va întâlni cu Mussolini spre a decide răspunsul de dat Franţei.

Nu desfăşurarea evenimentelor am vrut s-o însemn aci, care îşi urmează mersul lor fatal. Ci unele consideraţii asupra efectelor ce

s-ar putea să aibă evenimentele acestea. O presimţire am avut mereu că Germania va înfrânge pe cei doi aliaţi democratici. Germania, prin Hitler, a dobândit o credinţă nouă, pe când Franţa şi Anglia stăruiau în credinţe perimate, agonizante, în care ele însele credeau numai în aparenţă. Era antagonismul între două lumi, între tinereţe şi bătrâneţe. Victoria nu poate fi decât cu viitorul. Lumea veche nu mai putea dăinui mult. Dacă n-ar fi venit acest război, s-ar fi prăbuşit poate în convulsiuni interne. Omenirea nu poate trăi fără ideal. Lumea veche nu mai credea aievea în nimic. Se anarhiza într-un egoism mărunt individualist. Subt pretextul libertăţii omului se proteja lenea, nesimţirea, meschinăria generală. Pacea de la Versailles n-a fost capabilă să instaureze adevărată pace. Deşi inspirată dintr-un principiu frumos, libertatea popoarelor de-a dispune de ele[67], ura învingătorilor a fost prea mare şi a menţinut înadins focare de ură în Europa nouă. Rezultatul îl avem azi...

Dar noi?... Ce facem noi acuma?... O teamă generală domneşte că vom fi sfărâmaţi. Desigur, e teama celor ce au sperat în slăbiciunea eternă germană. Eu cred că România va rămâne în picioare şi chiar se va întări. E posibil să cedăm ceva unor vecini – poate Cadrilaterul, poate regiunile ungureşti de la graniţă... Dar astea n-ar slăbi ţara, ci ar face-o mai omogenă. Mai ales însă sper că subt o influenţă germană mai sănătoasă decât a fost cea franceză, neamul românesc s-ar regăsi pe sine însuşi, ar dobândi o vitalitate mai puternică şi o disciplină a muncii. Dacă se va elimina orientalismul, tembelismul, pezevenglâcul şi şmecherismul, şi se va cultiva seriozitatea, munca, hărnicia, vom ajunge la o înflorire vrednică de un neam mare. Avem puteri imense în adâncurile noastre. Trebuiesc numai lăsate să se manifeste, încurajate, stimulate. Pilda germană poate să ne fie folositoare.

Joi, 27 iunie [1940, Bucureşti]

Prima lovitură pentru noi a războiului a venit azi: ruşii au cerut Basarabia şi nordul Bucovinei. După exemplul Hitler, lovitura a căzut ca din senin, adică în clipa când ne-am fi aşteptat mai puţin.

Acum câteva zile a sosit ministrul Sovietelor la Bucureşti, după ce de doi ani locul era vacant. Toată lumea, cu drept cuvânt, credea că aceasta înseamnă liniştire...

Mai de mult se ştia că ruşii îngrămădesc trupe la graniţele noastre. Se zicea că vor să facă presiune asupra germanilor, ale căror succese îi îngrijorează. De vreo două zile circulau zvonuri alarmante: că ruşii încearcă să provoace incidente la frontieră, că avioane ruseşti evoluează deasupra teritoriului român, unii ştiau chiar că ar fi fost ciocniri de detaşamente etc.

La dejun Puia ne spuse că la noapte va fi mobilizare. Pe seară un avocat îmi spuse că Consiliul de Coroană a deliberat ieri şi azi asupra ultimatului rusesc prin care ni se cere Basarabia, Bucovina şi bază navală la Constanţa. Mai târziu am întrebat la *Timpul*, de unde Mircea Grigorescu[68] mi-a comunicat cuprinsul hotărârei Consiliului de Coroană care peste vreo oră s-a difuzat la radio: guvernul sovietic, printr-o notă predată aseară ministrului nostru la Moscova, ne-a cerut să-i cedăm Basarabia şi nordul Bucovinei, aşteptând răspunsul în cursul zilei de azi. Guvernul român a propus la Moscova, în interesul menţinerii păcii, să se desemneze data şi locul unde delegaţii noştri să trateze cu delegaţii ruşi asupra notei sovietice.

De la Radio Budapesta am aflat seara mai multe detalii: că regele a primit pe ministrul Germaniei şi pe al Italiei după Consiliul de Coroană de la amiazi, că la Roma şi în toată lumea nota rusească a produs consternare, că la Roma se speră totuşi că România, în interesul păcii, va ceda etc. De altfel, Mircea Grigorescu m-a lăsat să înţeleg acelaşi lucru; deşi situaţia e gravă, trebuie să fim calmi şi să primim decizia regelui oricare ar fi, că agenţia germană a şi anunţat că vom ceda etc. Pe urmă am aflat că s-a cerut sfatul lui Hitler, şi că nu s-a dat răspunsul ruşilor până nu s-a primit răspunsul lui Hitler, că Fabricius[69] ar fi sfătuit conciliantă etc.

Toate acestea arată că Basarabia e pierdută. Şi tare mi-e teamă că aceasta e numai începutul. Ne consolăm sperând că germanii, la pacea generală, ne vor face dreptate. Din nenorocire, speranţele sânt şubrede. Toată politica noastră externă, cu multiplele-i abilităţi,

ne-a adus în situaţia de azi, cu slabe perspective. În 22 ani au fost atâtea momente când am fi putut consolida tocmai situaţia Basarabiei. S-au făcut adevărate crime în privinţa asta. Nici măcar dinlăuntru nu s-a încercat să se ataşeze aievea noua provincie. Dimpotrivă, parcă înadins s-a căutat să se înstrăineze. Încât azi nici plebiscit nu putem cere. căci n-am avea şanse!

Să dea Dumnezeu să trecem cu bine prin clipele acestea crâncene!

Vineri, 28 iunie [1940, Bucureşti]

S-a consumat Basarabia şi nordul Bucovinei!

Toată noaptea am căutat la radio ştiri despre drama abătută asupra noastră şi despre care conducătorii acestei ţări nu spun nimic.[70] Sânt câţiva oameni mediocri care îşi arogă dreptul să hotărască despre pământul românesc cu uşile închise. În jurul nostru pârâie şi se prăbuşeşte tot şi noi nu ştim nimic.

Ce să mai însemnez amănunte când simt că toată România e în primejdie de moarte! Cernăuţi, Chişinău, Cetatea-Albă sânt deja ocupate de ruşi. În patru zile trebuie să fie evacuat tot. Nici nu se ştie încă bine ce anume din Bucovina.

În acelaşi timp, Budapesta jubilează. Noaptea la radio anunţă ungurii că au înăsprit paza hotarelor spre România şi au împins înainte trupele de vânători. Tot de-acolo se anunţă mobilizarea noastră generală. Se pare că ungurii vor să profite şi să ne atace de asemenea. Ce va mai fi, numai Dumnezeu ştie... La unguri se spune, din sursă italiană, că toate sânt aranjate dinainte în ce priveşte Balcanii de către Germania-Italia-Rusia. Ceea ce înseamnă sfărâmarea noastră. Adică unirea noastră a fost un vis!

Sâmbătă, 29 iunie [1940, Bucureşti]

Atmosferă de panică. Mobilizarea armatei a zăpăcit mai mult lumea: dacă am sacrificat o treime din ţară fără a trage un foc de armă, de ce mai mobilizăm? Şi imediat conjuncturile: ciocniri în

Dobrogea, ungurii au ajuns la Satu Mare... Lumea se aşteaptă la ce e mai rău. Deja ne vedem reduşi la ceea ce eram înainte de unire. Mulţi spun: de ce să ne batem dacă rezultatul are să fie acelaşi? Ungurii şi bulgarii n-ar cuteza să ne atace, dacă n-ar fi susţinuţi de germani... Seara, chiar Radio Budapesta anunţă că la Roma şi Berlin deopotrivă se doreşte ca aici să fie deocamdată linişte şi deci se îndeamnă stăruitor Ungaria şi Bulgaria la prudenţă. Tonul ungurilor a scăzut considerabil. De unde aseară erau gata pentru orice eventualitate, azi speranţele s-au amânat pentru viitor... Ceea ce înseamnă că deocamdată pare exclus să fim atacaţi. Când însă se va apropia pacea generală, nu se ştie dacă ungurii conjugaţi cu bulgarii nu vor încerca să-şi creeze fapte împlinite pentru conferinţa păcii viitoare... Se mai spunea că germanii ar încerca să ne convingă să tratăm cu ungurii o înţelegere paşnică...

În orice caz, perspectivele noastre nu sânt deloc strălucite... Dacă am încerca acuma să invocăm ajutorul Germaniei punându-ne direct sub scutul lor?

Duminecă, 30 iunie [1940, Bucureşti]

Atmosfera tulbure, apăsată. Parcă toată lumea simte o ameninţare mai cruntă în aer. Circulă fireşte toate zvonurile posibile şi imposibile. Că ruşii au debarcat în Bulgaria şi bulgarii ne-au atacat în Dobrogea, că în Bucovina au trecut peste linia de demarcaţie, că au fost ciocniri între trupele noastre şi cele ruseşti etc. Refugiaţii contribuie evident la sporirea panicei prin povestiri de multe ori arhiexagerate pentru a se pune în valoare. Se spune că fostul deputat ţărănist Mâţă[71] a devenit guvernatorul Basarabiei, iar Terziman[72] comisar pentru cultură, şi Gândea, gazetar de pe la *Adevărul*, comisar mare la Cernăuţi... În realitate nu se ştie nimic precis.

Seara la S.S.R. ne-am întâlnit, împreună cu comitetul, vreo 20 scriitori, să hotărâm ce să facem în faţa pierderii unităţii noastre naţionale. Am propus să facem un apel la conştiinţa de dreptate a lumii civilizate, protestând împotriva forţei care sfâşie un popor. Unii spuneau să consultăm guvernul etc. Am protestat vehement, cerând să facem apelul nostru chiar împotriva guvernului.

indiferent dacă ar servi sau nu anume interese momentane. Noi sântem conştiinţa permanentă a neamului şi nu putem tăcea când ni se răpeşte o treime din pământul românesc. Peste cenzură şi peste oportunităţi momentane, cu riscul de-a fi arestaţi, noi trebuie să ridicăm glasul de protestare... S-au raliat cu toţii îndată. M-au rugat să redactez împreună cu Ionel Teodoreanu şi Herescu apelul de protestare, iar marţi seara să ne revedem.

Miercuri, 3 iulie [1940, Bucureşti]

Azi la amiazi trebuie să se fi terminat evacuarea armatei din Basarabia şi Bucovina. Încă nu ştiu precis cum s-a desfăşurat operaţia. Circulă toate zvonurile: ciocniri sângeroase între detaşamente ruseşti şi româneşti, ba că românii au fugit bătuţi, ba că au fost foarte bravi şi au risipit grupuri de tancuri ruseşti numai cu gloanţe de puşcă, că ruşii au dezarmat orice trupe româneşti ajunse din urmă, că au trecut dincoace de linia de demarcaţie, în Bucovina, că au sosit la Bucureşti ofiţeri şi soldaţi români rupţi şi fără arme, risipiţi de către ruşi etc. Asta în ce priveşte armata. Cu civilii sânt mai multe, despre mizeriile ce le-au îndurat mai ales din partea jidovilor. S-ar părea că jidanii au făcut într-adevăr acte oribile, atacând cu pietre şi cu arme pe funcţionarii români, ba chiar şi pe militarii români în retragere. Se povestesc multe cazuri şi detalii, care de care mai urâte, dar nimeni nu poate şti până unde merge adevărul şi unde începe fantezia. Sigur este însă că reacţiunea se simte aici; o atmosferă de ură gravă împotriva evreilor. Servitorul Puicii, un ucrainean care a plecat spre Hotin şi de la Dorneşti a trebuit să se întoarcă înapoi, spune că prin trenuri evreii sânt bătuţi şi schingiuiţi la sânge, când nu sânt aruncaţi simplu pe fereastră. Pe-aici se spune că evreii ar fi provocatori. Aşa am auzit că în Calea Dudeşti ieri ar fi fost împuşcaţi vreo doi jidani care ar fi încercat acte de sabotaj. Ieri se vorbea despre întâmplarea de la Galaţi, unde mai mulţi ovrei, sosiţi acolo din diferite părţi ale ţării ca să treacă în Basarabia, s-ar fi opus armatei şi chiar ar fi tras cu revolverele, iar ca urmare armata ar fi împuşcat vreo trei sute dintr-înşii.

Temerea cea mare o inspiră de fapt comuniştii, care ar fi foarte numeroşi şi agresivi. Se zice că mobilizarea din pricina lor s-ar fi făcut mai ales. Există îngrijorarea că ruşii ar putea trimite agenţi provocatori şi că ne-am putea pomeni cu o răscoală comunistă care ar fi susţinută de toată populaţia nevoiaşă bucureşteană sau care ar putea provoca intervenţia rusească. De aceea se face o mare desfăşurare de forţe armate, noaptea patrule militare pretutindeni, sergenţii de stradă înarmaţi cu carabine, tancuri ale poliţiei cu mitraliere şi tunuri demonstrează pe străzi... Paza s-a înăsprit la toate instituţiile principale. Încât spaima de comunismul intern e mai mare ca de primejdiile externe.

Prin renunţarea la garanţia anglo-franceză, politica noastră externă caută să se orienteze spre Germania. Nu se ştie cu ce rezultate. Mulţi cred că e prea târziu, germanii fiind prea angajaţi faţă de unguri şi bulgari. În orice caz până la pacea generală germanii ne asigură o linişte relativă, potolind revendicările ungaro-bulgare. Dar pericolul rusesc nu a trecut complect. Lumea se teme că ruşii nu se vor opri şi că, spre a se garanta împotriva germanilor pentru viitor, fie că vor pune mâna pe Gurile Dunării şi Dobrogea spre Constantinopol, fie că vor ocupa terenurile petrolifere şi Bucureştii. Astea mi se par cam fantastice, căci ar fi un atac direct contra Germaniei, pe care cine ştie dacă l-ar primi fără ripostă. În orice caz noi nu vom mai da înapoi fără rezistenţă... Sânt zvonuri de panică toate acestea. Viitorul apropiat, câteva săptămâni sau numai zile, ne vor lămuri.

În legătură cu acestea circulă apoi alte zvonuri: că regele vrea să abdice, că guvernul şi-a pierdut capul, că Iaşii au început să fie evacuaţi şi alte oraşe moldovene etc. Realitatea e că, într-adevăr, în Consiliul de Coroană, care a hotărât acceptarea ultimatului sovietic, regele ar fi plâns cu hohote spunând că vrea să abdice, dar că Argetoianu şi ceilalţi l-ar fi ostoit... Ieri în Comisiile de politică externă ale Parlamentului, Tătărăscu a ţinut un discurs demn de protestare. Totuşi se zice, parlamentarii i-au fost ostili şi că au aplaudat frenetic pe Ciobanu şi Hacman[73].

Azi a fost zi de doliu. La Cameră nu s-a ţinut şedinţă, ceea ce iar dă de gândit şi de zvonit. Radio Budapesta se interesează strâns de chestia românească pentru a menţine tensiunea.

E criza cea mai mare prin care a trecut România nouă.

Şi perspectivele rămân negre. În sfârşit am făcut un protest şi noi scriitorii. Nu e prea strălucit, dar merge.

De la Radu am primit ştire: se află la Iaşi.

Joi, 4 iulie [1940, Bucureşti]

Aceeaşi atmosferă grea şi tulbure. Dimineaţa am primit şi vizita unui scriitor germano-polonez emigrant, Csokor, şi a d-nei Dusza Czara[74]. Amândoi violent mâncători de germani şi răspânditori de panică. De altfel, în general continuă neîncrederea în ruşi şi teama că vor invada mai mari părţi din ţară, în special regiunile petrolifere şi Bucureştii, precum şi îngrijorarea în privinţa comunismului intern. Dar nimic nu se precizează. Radu a telefonat la Iaşi, spunând şi despre sinuciderea cpt. Epure, care a fost prins de ruşi. Se vorbeşte că la Braşov ar fi sosit 500 avioane Messerschmidt de vânătoare sau 300 de bombardament, precauţie germană pentru regiunea Prahovei.

Surpriza zilei a fost alcătuirea unui nou guvern subt Gigurtu[75]. Sânt numai generali, cuzişti şi legionari. Între ei Caracostea şi Crainic. Asta înseamnă pură politică germană. Se zice că s-ar fi primit anume garanţii germane înainte de a se fi făcut guvernul. După anume precizări la ora 9 şi-ar fi înaintat demisia Tătărăscu, la 10 ar fi fost însărcinat Gigurtu, la 10,1/2 regele a primit o delegaţie de zece vechi oameni politici în frunte cu Maniu şi Dinu Brătianu[76] cu care a discutat situaţia, şi numai pe urmă s-a format guvernul în care Cuza a refuzat să intre, cel tânăr[77], fireşte. Se zvonea că ar fi vorba ca Maniu şi Brătianu să fie numiţi consilieri regali, ceea ce nu pare verosimil, mai ales în ce priveşte pe Maniu.[78]

Seara îmi telefonează Halippa pentru necazurile lui. Dr. Lupu, care a fost în delegaţie, i-a spus că situaţia e extrem de încurcată, încât nu se ştie nimic precis de azi pe mâine.

Vineri, 5 iulie [1940, Bucureşti]

Noul guvern[79] nu inspiră publicului şanse de durabilitate. Zvonurile alarmiste continuă şi chiar se înteţesc. Unii cred a şti că, înainte de-a se fi alcătuit guvernul, Manoilescu ar fi fost la Berlin împreună cu Fabricius şi s-au întors cu garanţii de la Hitler. Alţii, mai serioşi, afirmă că, dimpotrivă, n-avem nici un fel de garanţie şi că abia prin formarea acestui guvern hitlerist am vrea să ne asigurăm simpatiile germane. Iarăşi alţii spun că germanii condiţionează garanţia lor de o înţelegere cu ungurii şi bulgarii, subt arbitrajul lor, fireşte, înţelegere prealabilă. Ungurii ar avea o revizie mică – retrocedarea judeţelor de la Tisa, şi o revizie mare până la vechile frontiere. Bulgarii par a fi mai acomodanţi.

Teama mare e mereu de ruşi şi de comunism. E în aer o nesiguranţă dureroasă. Eu plec mâine la ţară pentru câteva zile; cine aude se miră; Al.Rosetti spune că poţi pleca, dar nu ştii dacă te mai poţi întoarce. Ceea ce e însă mai tragic e reţeaua de zvonuri în jurul armatei. Se pare că multe unităţi au fost complect dezorganizate, împrăştiate, risipite. Mulţi ofiţeri şi-ar fi părăsit trupele. Ar fi mulţi morţi şi răniţi. În unele locuri soldaţii şi-ar fi ucis ofiţerii. În orice caz se zice că trupele care au fost în teritoriile cedate trebuiesc retrase şi complect reorganizate. Asta ar fi culmea!

La Academie am propus un protest contra răpirii ruseşti. Am întâmpinat o laşitate caracteristică pentru toată lumea. Abia încetul cu încetul s-a încins discuţia. Unii, mai ales corespondenţii, au şters-o englezeşte, ca nu cumva să împartă vreo răspundere. Au vorbit Racoviţă[80], Petrovici, Nistor, Ciobanu, Gusti, Lapedatu etc. S-a hotărât să se facă un memoriu şi un protest.

Luni, 8 iulie [1940, Valea Mare]

Aici, la ţară, parcă e mai multă siguranţă şi încredere. În orice caz nu sânt zvonuri şi astfel nici atmosfera de panică de la Bucureşti. Pentru neseriozitatea noastră sânt caracteristice extremele absolute. Până deunăzi grandilocvenţa şi fanfaronada, pornite de sus, de pe tron (regii oratori totdeauna sânt demagogi) –

nici o brazdă de pământ, linia Carol e siguranța hotarelor, armata noastră etc. Ultimatul rusesc, cumplit de jignitor, ne-a luat Basarabia și nordul Bucovinei în patru zile, fără să tragem un foc de pușcă, pierzând probabil mari cantități de arme grele, depozite și echipamente militare, fără a mai vorbi de cele civile. Și am trecut la extrema cealaltă; disperarea complectă, neîncrederea profundă în viitorul țării, o spaimă totală care vede pretutindeni dezastru, destrămare, anarhie, revoluție, ceea ce nu împiedică pe unii limbuți oficiali să se mai bată în piept despre vitejia românească și celelalte vorbe goale patriotice care vor să înșele pe alții, fără a izbuti, și ne înșeală pe noi înșine.

Situația României nu e de invidiat, evident. Dar tocmai de aceea ar trebui să fim mai calmi, să privim lucrurile mai serios și să căutăm a salva ce se poate. Ne-am umflat prea mult și mai ales ni s-a părut că prin meritele noastre, când de fapt era numai o conjunctură norocoasă, căci isprăvile noastre în războiul mondial nu ne-au câștigat lauri speciali. În cei douăzeci de ani de Românie Mare ne-am purtat întocmai ca omul care a dobândit o bogăție nemuncită și neașteptată: am căutat să trăim bine, ușor, am fost mândri și țanțoși, ne-am îmbătat de mărimea noastră și n-am muncit, nu ne-am gândit la ziua de mâine, nu ne-am asigurat viitorul. Am crezut că tratatele care ne-au creat vor dura infinit și am desconsiderat geografia. Ne-am făcut sateliții unor puteri îndepărtate[81], în loc să căutăm prietenie și apropiere la puterile de care depinde soarta noastră. Nici măcar cu Sovietele n-am vrut să legalizăm alipirea Basarabiei, ceea ce ar fi fost foarte ușor, mai ales îndată după război, și destul de posibil chiar în anii din urmă. Ne-am bizuit pe inerția altora, fără să observăm că inerția era în noi înșine.

Acuma, după ce am pierdut un sfert și mai bine din țară și după ce Germania e victorioasă, ne-am întors brusc spre Hitler, punându-ne în el toate speranțele. Asemenea întorsătură e totdeauna puțin suspectă și lipsită de eleganță. Oricâtă nevoie ar avea Germania de noi, adică de produsele noastre, nu poate să trădeze de dragul nostru Ungaria, care i-a fost totdeauna devotată.

Unele ziare străine afirmă că ne-am găsi în situaţia Cehoslovaciei după München.[82] Nu. E exagerat. Dar nici departe nu sântem. Va trebui să facem concesii ungurilor şi bulgarilor. Cît de mari? Depinde de Hitler. Ieri ar fi fost mai mici şi ne-ar fi adus prietenii. Azi, Dumnezeu ştie...

Marţi, 9 iulie [1940, Bucureşti]

Parcă s-ar mai fi liniştit puţin lumea, dar în cercurile iniţiate îngrijorarea continuă. Ungurii se înverşunează contra noastră; la radio declară mereu că nu vor înceta măsurile militare până ce nu vor fi satisfăcute doleanţele lor. Azi, primul-ministru[83] şi ministrul de externe[84], însoţiţi de mare alai, au plecat în Germania, oficial. Nu mai încape îndoială că vor să contrabalanseze orientarea noastră germană. De altfel, astă-seară, din cercuri ziaristice, aflu că Manoilescu ar vrea să propuie chiar el o înţelegere cu ungurii pe baza unor concesii teritoriale din partea noastră, cele cinci judeţe faimoase.

Joi, 11 iulie [1940, Bucureşti]

Téleky şi Csáky au fost primiţi de Hitler la München împreună cu Ribbentrop[85] şi Ciano[86]. Pare aproape sigur că s-au discutat pretenţiile ungureşti, deşi nu se spune nimic. În răstimp, la noi nebunia continuă. Iar se vorbeşte despre căderea guvernului. Iniţiaţii spuneau aseară că guvernul ar fi demisionar. Hans Otto Roth[87] n-a depus jurământul – nu vrea să fie ministru de opt zile. Nici ceilalţi, legionari şi cuzişti, n-ar vrea să semneze ei ciopârţirea ţării de care nu sânt responsabili. În Consiliul de alaltăieri dimineaţă s-ar fi hotărât exproprierea rurală a evreilor, iar după-amiazi Manoilescu ar fi cerut să facem noi propuneri ungurilor de-a le ceda cele cinci judeţe de margine. Aseară apoi Manoilescu a anunţat ieşirea României din Liga Naţiunilor. Toate gesturile acestea vor să dovedească sinceritatea noastră faţă de politica Axei[88]. De aceea i-am întrecut pe unguri în manifestările de solidaritate cu germano-italienii: regimul intern totalitar,

despărțirea de englezi fățișe, părăsirea Ligii, încât aproape am renunțat la neutralitate. Dacă s-ar baza pe o situație internă solidă, poate că ar impresiona. Dar înlăuntru pare că sântem în plin haos. Nimeni nu mai are încredere în nimic. Nimeni nu vrea să-şi ia cu adevărat răspunderea situației. Nu sântem capabili să renunțăm categoric la frazele goale, să înțelegem că trebuie făcute sacrificii şi să ne reducem proporțional pretențiile şi trena de viață ca stat şi ca particulari. Prin politica de zece ani regele a reuşit să dezorganizeze complect aparatul de stat, să devalorizeze toate personalitățile conducătoare, fără să creeze sau să selecteze altele în loc, încât azi ajung la conducere oameni complect necunoscuți, fără rădăcini în conştiința publică şi fără calități de conducere. Ce să mai spun de oamenii de casă, de valeții puşi în fruntea treburilor publice care se dovedesc imediat idioți, izbutind să dărâme încrederea în autoritate şi ierarhie. Regele a distrus orice veleitate de caracter, înconjurându-se numai cu slugi. Se confundă disciplina cu slugărnicia. Cu cât cineva e mai puțin demn şi mai lipsit de şira spinării, cu atât are mai multe şanse de-a fi agreat de rege. În asemenea condiții regele nu mai are sfetnici, ci numai slugi care caută să-i ghicească gândurile, ca nu cumva să spună altceva decât ceea ce gândeşte stăpânul. De aceea, regele, oricât ar fi de bine intenționat, poate săvârşi greşelile cele mai grave în interesul său şi al țării, convins că reprezintă voința țării. Singura organizație care cultiva educația caracterului, legionarismul, a fost nimicită de politiciani lichele şi slugarnici.[89]

Aşa, nu se poate prevedea nimic... Numai Dumnezeu poate să ne salveze.

Vineri, 12 iulie [1940, Bucureşti]

Alt zvon senzațional: că în câteva zile poate vom deveni protectorat german, păstrându-ne suveranitatea, regele etc. şi dând ungurilor anume rectificări... Poate să fie pus în circulație de anume amatori care speră satisfacții personale pe urma unei atari soluții. De asemenea persistă zvonul despre plecarea guvernului. Şi altul despre proiecte de pace anglo-germană în legătură cu venirea lui Loyd George[90] la putere.

Miercuri, 7 august [1940, Valea Mare]

Parcă niciodată n-am fost într-o stare sufletească mai stranie ca în timpurile acestea de când s-a răpit Basarabia. Parcă s-ar fi sfărâmat ceva din adâncul meu – încrederea în destinul neamului românesc. Îmi dau seama că rezistența față de ultimatul rusesc ar fi fost zadarnică și poate fatală pentru însăși existența noastră, și totuși... A fost prea rușinoasă supunerea noastră fără nici o discuție, unui simplu ordin ofensator. Conducătorii acestei țări dacă au știut (și trebuiau să știe) că odată și odată aci vom ajunge cu vecinii sovietici, de ce n-au căutat să previe primejdia fie prin tratative directe mai demult, fie prin alianță cu alții? În orice caz, tratând cu rușii, chiar dacă ar fi trebuit să le cedăm toată Basarabia și Bucovina (ceea ce nu cred), s-ar fi făcut în condiții onorabile, fără umilirea țării și a armatei românești.

Sâmbătă, 31 august [1940, Valea Mare]

S-a consumat și ciopârțirea Ardealului.[91] Locurile mele natale nu mai sânt în România. Vom merge iar cu pașaport acasă. Arbitrajul germano-italian de la Viena a atribuit ungurilor aproape jumătate din Ardeal, inclusiv Clujul, regiunea Năsăud, Secuimea etc. Cam 11 județe, dintre care opt în întregime, cu vreo 2,1/2 milioane locuitori dintre care 1,1/4 milion români cel puțin. Idealurile noastre imperialiste s-au prăbușit. Epoca marilor fraze – „nici o brazdă de pământ“ – s-a încheiat. Va trebui să schimbăm complect sistemul, dacă vrem să dăinuim și să sperăm a reface cândva unitatea națională atât de repede pierdută. Mâine-poimâine se va face aranjamentul și cu bulgarii pentru retrocedarea Cadrilaterului și vom rămâne aproximativ egali ca întindere cu Ungaria mărită, și ca număr de locuitori, circa 13 000 000. Mi-e imposibil să notez ceva. Azi-noapte, după ce am auzit la Radio Budapesta rezultatele arbitrajului, am lăcrimat singur în neștire și m-am zvârcolit până dimineață. S-au sfărâmat visurile toate și speranțele. De-abia acuma au observat conducătorii noștri cît sântem de singuri în mijlocul atâtor dușmani și numai dușmani!

De-acum trei zile regele Carol II a dispărut din circulaţie. Silit să abdice, a părăsit ţara cu Lupeasca lui, lăsând în urmă România mutilată cu o treime din teritoriu şi populaţie, într-o cruntă dezmembrare sufletească. Om foarte capabil, cu scăpărări de geniu, s-a prăbuşit din pricina unei nătângii oarbe şi nebuneşti care l-a împedecat mereu să asculte sfaturi sau măcar părerile altora decât ale linguşitorilor abjecţi. Prea încrezător în puterea sa de înţelegere şi cunoaştere a poporului românesc şi mai ales a politicianilor români, dispreţuind pe toţi de la o înălţime astronomică, s-a înconjurat numai de lichele care i-au bătut în strună şi a vrut să construiască pe minciună, laşitate şi ticăloşie. Cu puţine excepţii, oamenii conducători s-au dovedit de o laşitate şi slugărnicie fără pereche, începând cu Vaida şi mai cu seamă Tătărăscu, sfârşind cu javrele mărunte, profitoare până la scandal. Venal fără margini, a făcut din tronul românesc o tarabă de afaceri murdare pe spinarea statului... Era fatal să ajungă la o prăbuşire totală. Ciopârţirea Ardealului prin arbitrajul germano-italian a pus vârf la toate. Indignarea şi furia poporului, înăbuşite atâta vreme prin asasinate, au izbucnit viforos şi l-au aruncat în câteva zile de pe piedestal. Trenul special, plecat în mare taină, a fost atacat la Timişoara de legionari şi ciuruit de gloanţe. E cel mai lamentabil sfârşit pentru un suveran-dictator.

Pe urmele lui a rămas haos şi anarhie. A sfărâmat toate organele politice, întreaga organizaţie socială, înlăturând pe oamenii cinstiţi şi demni. Generalul Antonescu[92], investit conducător al statului, trebuie într-adevăr să facă o organizaţie nouă. Va merge destul de greu. Legionarii au reapărut fără conducătorii de odinioară, ucişi, totuşi cu o coeziune sufletească parcă sporită. Pe ei singuri însă nu se poate baza noua Românie. Ei pot să servească împreună cu alţii. Nimeni nu poate şti ce va fi. Cred că nici Antonescu însuşi. Măsurile ce le-a luat până acuma sânt cuminţi şi îndeosebi arată o schimbare de metodă înspre bine. E autoritate fără să se facă vorbărie. Şi parcă o tendinţă de-a stârpi necinstea, murdăria, ticăloşia.

Sfărâmarea graniței naturale a Transilvaniei a răscolit până în adâncime neamul românesc. Pierderea Basarabiei a durut mult, dar s-a suportat. Perspectiva pierderii Cadrilaterului n-a stârnit vreo zbuciumare specială.[93] Mutilarea Ardealului însă a lovit toate inimile, parcă neamul întreg ar simți că în Ardeal bate inima cea mare. Durerea și revolta a răsturnat toate artificiile unui regim clădit pe minciună și murdărie...

Și iată-mă iarăși cu rădăcinile în afară de statul român! Dacă aș avea dincolo vreo proprietate sau o meserie pe care s-o pot exercita – avocat, medic, inginer etc. – m-aș simți dator și mândru să rămân acolo în mijlocul poporului românesc rupt de la matcă și ajuns iar subt jug străin. Ar fi o datorie pentru toți intelectualii să rămâie pe loc, să nu lase poporul fără conducători. Din nenorocire se pare că cei mai mulți năvălesc încoace, unde se cred în mai mare siguranță. De aci va rezulta fatal o pierdere pentru românism – cei rămași dincolo singuri se vor socoti trădați de frații lor liberi.

De altfel, aici acuma, probabil după un cuvânt de ordine, nu se mai spune nici un cuvânt în presă despre unguri și despre ruperea pământului românesc. Lumea se interesează de proclamațiile și măsurile noului nostru dictator – măsuri de altfel până acum cuminți și drepte.

Nu mai poți afla nimic. Se zice că în Ardeal lumea e foarte agitată. Ce va fi mâine când se va evacua Clujul?

Am mereu impresia că nu sântem destul de copți pentru a stăpâni o țară mare...

Luni, 7 octomvre [1940, Valea Mare]

Era fatal ca ciopârțirea Ardealului fără a schița un gest energic să nu rămâie fără grave urmări. În primul rând pentru regele Carol care, tocmai în vremile acestea cumplite, s-a îmbulzit să-și ia toate răspunderile guvernării. El a fost prima victimă, silit să abdice și să plece rușinos din țară în tovărășia Lupeascăi și a lui Urdăreanu. Victimă, vorba vine. Și-a luat pedeapsa prea mică față de relele ce

s-au săvârşit subt oblăduirea lui şi care au culminat în asasinatele cele mai oribile ce s-au pomenit în istoria unui popor civilizat. Ocrotitorul asasinilor şi al jefuitorilor ţării, jefuitor el însuşi, a scăpat uşor numai graţie prinţului moştenitor, de care neamul avea nevoie în ceasurile acestea de mare cumpănă.

Acuma avem România Legionară. Să dea D[umne]zeu să fie trainică! Dar trainică va fi numai dacă legionarii vor fi, într-adevăr, cum i-a dorit Codreanu: cinstiţi, harnici, gata de jertfă.

Ieri a fost la Bucureşti prima mare demonstraţie legionară. Generalul i-a pus să jure că vor fi disciplinaţi, ascultători, muncitori. Poate că era nevoie de acest legământ solemn, deşi n-au făcut nimic prea grav. Mici abateri ici-colo nu pot compromite o mişcare revoluţionară. Trebuie văzute lucrurile bune, nu scăderile inerente oricărui început. Nu s-a vărsat sânge – asta e mare lucru din partea unor oameni care până ieri au fost omorâţi, schingiuiţi şi scoşi afară de orice lege. E prima mişcare generoasă şi eroică românească. Dacă va persevera şi mai ales dacă va rămâne curată, poate să însemne cea mai mare întorsătură în istoria neamului, să creeze pe românul nou, care să refacă unitatea cea mare, atât de ruşinos pierdută. Dă, Doamne, minte tuturor!

Marţi, 8 octomvre [1940, Valea Mare]

Mă cuprinde uneori un fel de silă de viaţă. În ultimul timp parcă tot mai des. O indiferenţă şi o oboseală fără motive aparente. În realitate îmi dau seama că e un dezgust de toate cele ce se petrec, o imposibilitate de acomodare şi de urmărire a vertiginoaselor transformări. Poate nici o generaţie n-a trecut prin mai multe şi mai radicale evenimente exterioare şi interioare. De azi pe mâine se răstoarnă toate: valori, oameni, instituţii... Ajungi să nu mai poţi crede în nimic. Ce-a fost mare ieri, azi e zero; ce-ai iubit ieri, trebuie să urăşti azi; ce-ai respectat ieri, se cere să huduieşti azi. În toate domeniile – spirituale şi materiale. România mică, războiul balcanic, războiul mondial, războiul unirii, ocupaţia germană, România Mare, socialism, umanitarism, Liga Naţiunilor, Regenţă,

carlism, legionarism, asasinate medievale, pierderea Basarabiei, Bucovinei, Ardealul[lui] de Nord, România mijlocie, prăbuşirea carlismului, totalitarism legionar... Toate astea în mai puţin de treizeci de ani. Şi fiecare din astea vrând să transforme şi fizionomia morală a omului, să impună alte valori, să dărâme tot ce a fost... Se clatină şi se zdruncină încrederea în însăşi rostul omului pe lume. Dacă nu poţi avea un ideal, de ce să mai trăieşti? Ce valoare mai are viaţa omului în astfel de lume?

Vineri, 11 octomvre [1940, Bucureşti]

Aseară am avut o masă cu Hans Carossa[94], dată de S.S.R. la „Cina". Puţin reuşită. Invitaţi mediocri. Opera scriitorului german e,desigur,superioară omului. Un modest, timid medic de provincie, fără nici o strălucire, fără nici o expresivitate deosebită. De altfel, era şi obosit după două zile de conferinţe şi mese şi excursii, fatale unei astfel de vizite oficiale. Dar poate că e fatală o decepţie când întâlneşti un scriitor mare. Doar un comerţ mai intim cu dânsul îţi dezvăluie comoara sufletului. Şi totuşi, Goethe impresiona adânc pe oricine îl întâlnea. Un scriitor adevărat mare trebuie să aibă ceva mare şi la prima vedere!

În timpul mesei s-a vorbit mai mult despre legionari şi germani. Se zice că trei divizii germane sânt pe drum spre România. Unele trupe speciale ar fi şi sosit. (Azi am văzut trei ofiţeri aviatori germani pe Calea Victoriei.) Alţii vorbesc chiar de şase divizii. Regiunile petrolifere ar fi să fie apărate de mosafirii noştri. Se adaogă că acestea ar fi o avangardă a armatelor germane, care vor ocupa Ungaria, Iugoslavia, Bulgaria, Turcia, ca să combată pe englezi în Asia, direcţia generală India.

Azi la Academie s-a vorbit despre atrocităţile ungureşti în regiunile cedate din Ardeal. Am fost însărcinat să întocmesc un protest care să fie trimis în toată lumea. Şi aici se vorbeşte despre ocupaţia germană iminentă, iar mulţi se arată foarte decepţionaţi de măsurile de guvernare legionară, mai ales că ele lovesc în personalităţile culturale cele mai marcante.

Sâmbătă, 12 octomvre [1940, Bucureşti]

În sfârşit s-a anunţat că au sosit trupe germane conduse de doi generali de divizie. Tonul de la Radio Budapesta s-a moderat. Se pare că legionarismul nostru are încrederea Germaniei cu adevărat. La „Socec" mi se povesteşte că ieri noapte poliţia legionară a confiscat de la Şaraga[95] şi alţi jidovi dintr-un bloc câteva camioane de merinde acumulată, iar apoi au rechiziţionat maşinile tuturor, inclusiv a lui Schwartz[96]. Ovreii sânt fierţi.

Am cerut lui Ocneanu să-mi lichideze socotelile de editură. Mă gândesc să-mi editez singur cărţile. Vom mai vedea.

Duminică, 13 octomvre [1940, Bucureşti]

Corneliu Moldovanu îmi propune să aderăm, cu un bloc de vreo zece scriitori, la asociaţia Pro-Transilvania a lui Maniu. Eu am primit invitaţie la constituirea societăţii, dar am lipsit din Bucureşti şi n-am mai răspuns. Îmi face impresia că e o mişcare a lumii vechi care mai speră întoarcerea trecutului. Corneliu vrea să circule cu orice preţ şi, fiindcă singur nu poate...

Luni, 14 octomvre [1940, Bucureşti]

Nu pot scrie nimic. Nici măcar o însemnare. Mă simt parcă inutil într-o lume smulsă din făgaşurile ei. Am trăit prea mult – asta mi-e impresia deseori. Un om nu poate trăi atâtea transformări esenţiale câte a îndurat generaţia mea. Ajungi să nu mai ştii pe ce lume eşti. Sânt momente când confunzi ceea ce ai visat sau ai închipuit în trecut cu ceea ce ai trăit aievea. E o viaţă aproape neverosimilă, fireşte, dacă vrei s-o înţelegi şi s-o adânceşti, nu să te mulţumeşti a o trăi animalic, lăsând-o să treacă peste tine fără să-i înregistrezi decât zbuciumările stomacale.

Miercuri, 16 octomvre [1940, Bucureşti]

Nichifor Crainic, în conferinţa de la Institutul German, a spus câteva lucruri interesante despre sufletul românesc. Între altele:

poporul românesc, aruncat în mijlocul slavilor, îşi simte adânc singurătatea şi izolarea în lume, departe de fraţii de sânge – doina ar fi expresia acestui sentiment profund românesc.

Vineri, 18 octomvre [1940, Bucureşti]

Cu Ionel Teodoreanu am fost azi la ministrul Muncii Iasinski[97] pentru Casa Scriitorilor. Un om cinstit, simplu, plin de toate bunăvoinţele pare acest tânăr ministru care ştie să asculte şi parcă să înţeleagă.

Ionel Teodoreanu mi-a povestit multe despre Ralea şi despre amanta lui care s-a sinucis de curând, o fată frumoasă, inteligentă. Interesante aduceri-aminte despre Puiu Gârcineanu.

Duminecă, 20 octomvre [1940, Valea Mare]

M-am pomenit cu Mugur aici. M-a invitat la masă la fiul său, dar aveam şi eu pe Păceşcu. Îmi spuse că a venit pentru afacerea cu „Biblioteca pentru toţi". Mai bine de o lună Ocneanu mi-a sugerat să cumpăr „Biblioteca" aceasta pentru că „Alcalay" trebuie să se desfiinţeze, poate chiar „Socec", şi ar fi păcat să dispară o colecţie care are vreo mie şi cinci sute de numere, bine introdusă şi căutată mai ales de tineret. El crede că aş face şi o foarte bună afacere materială, care m-ar pune la adăpost de grijile mărunte. Zice că s-ar vinde cam un milion de numere pe an, deşi azi, „Biblioteca" e neglijată; apărând sub direcţia mea, vânzarea s-ar putea dubla, fără să mai vorbim de îmbunătăţirile calitative ce aş aduce întregii „Biblioteci". S-ar afla cam trei milioane numere în fiinţă, parte în depozitul central, parte la librari. Crede că s-ar putea lua la circa doi lei numărul cu înlesniri de plată. Alţii, între care Dauş cu insistenţă, mă îndeamnă să fac „afacerea" aceasta foarte promiţătoare. Am aruncat o vorbă la Dimitriu[98] şi Slăvescu[99] dacă aş putea fi ajutat de Creditul Industrial pentru o afacere editorială, fără a preciza nimic, şi mi s-a promis principial tot concursul. Pe urmă însă patronii parcă s-au lăsat greu: Şaraga vrea 3,50 lei numărul, iar Ocneanu se codeşte, evită să mai

vorbească, aşteptând sau să insist eu, sau să aibă o ofertă mai bună. Aşa a trecut vremea până ce regimul legionar a pus comisar de românizare la „Socec-Lafayette" cu perspectiva de a expulza repede pe evrei din afacere.[100] Zilele acestea Ocneanu a revenit cu propunerea. Am consultat pe Mugur, care e prieten cu ministrul economiei naţionale de care depind românizările, şi i-am oferit eu eventual să colaborăm la continuarea „Bibliotecii".

A venit după-masă împreună cu fiu-său, Remus, să-mi comunice că aseară a vorbit cu Leon[101] despre afacerea mea, de faţă fiind şi Malaxa[102]. Leon i-a promis că-mi dă mie negreşit „Biblioteca" şi tot concursul. Doreşte amănunte ca să vadă mai precis ce trebuie să facă. Am discutat amănunţit şi Mugur şi-a luat notele necesare pe care le va duce chiar mâine la Leon, care, de altfel, i-a spus îndată că ar trebui s-o luăm cu 1,50 numărul. În sfârşit, te pomeneşti că reuşesc. Ar fi mare uşurare pentru mine. Mi-aş edita singur toate cărţile în aceeaşi editură şi aş scăpa de toate balamucurile. Dă, Doamne!

Marţi, 29 octomvre [1940, Bucureşti]

De ieri şi Grecia a căzut în vâltoarea războiului. Italia o atacă. N-ar fi nimic. Lumea s-a obişnuit ca giganţii să atace pe cei mici când le vine pofta. Ceea ce e mai oribil e că agresorul vrea să dovedească lumii vina şi crima victimei. Nu e destul că te omoară, mai vrea şi să te dezonoreze. A, ţi-e scârbă!

Joi, 7 noiemvre [1940, Bucureşti]

De când ne-am întors de la ţară, Ocneanu mi-a propus să iau întâi întreaga Editură „Socec", apoi numai „Biblioteca pentru toţi". Inutil să notez amănuntele propunerilor. Era mai ales vorba de a salva pentru ei o instituţie care nu mai poate rămânea în mâini şi conduceri jidoveşti. Evident că, din capul locului, pentru mine, se punea categoric condiţia: nu vreau şi nu pot să contribuiesc la o camunflare a unei proprietăţi evreeşti, să devin complice în sabotarea românismului. Eu aş putea să cumpăr cu capital

împrumutat „Biblioteca p[entru] toți", care are o însemnătate culturală mai mare, să devin stăpân fără nici o reticență, înlăturând orice legătură sau contract cu orice fel de jidovime. Am ajuns și aci. Mi s-a făcut un inventar succint al stocului de volume și alte averi ale „Bibliotecii" și mi s-a cerut 3,50 lei de fiecare număr, ceea ce ar fi ajuns la circa zece milioane. Am oferit 2 lei, socotind să ajung până la 2,50 lei de număr. După cum bat vânturile politicii, ba primeau, ba reveneau asupra prețului și însuși gândului vânzării. Când li se părea că apare o cât de vagă speranță de a se strecura mai departe și a păstra proprietatea și conducerea editurii, se îmbățoșau, reveneau, reîncepeau discuția etc. Totuși am luat contact cu Dimitriu de la Creditul Industrial, care m-a îndemnat și mi-a promis tot sprijinul. După aceasta le-am cerut un inventar serios ca să putem ajunge la o încheiere și să pot relua discuția despre împrumut la Credit pe o bază reală. După o săptămână, azi Schwartz îmi propune o lărgire a problemei: să-mi dea întreaga Editură „Socec", pe un preț ce se va fixa pe baza inventarului etc. Asta n-aș mai putea-o face singur. De altfel, mă bătea gândul să nu iau singur nici chiar „B.p.t."

Am vorbit cu Ionel Teodoreanu. Nu s-a arătat entuziasmat cum aș fi crezut. I-e teamă să nu apară o camuflare și apoi să nu ceară prea mult timp gospodăria unei afaceri atât de mari. În trei zile, îmi va da răspuns definitiv. Am vorbit și cu Herescu, al doilea la care mă gândeam. El a părut foarte înțelegător. Merge bucuros și poate să-mi dea ajutor chiar pentru găsirea banilor. Mă sfătuiește stăruitor să nu abandonez ideea.

Herescu îmi comunică însă multe îngrijorări asupra situației S.S.R. Au cooptat în comitet pe Radu Gyr[103], care nu primește dacă nu pleacă I. M. Sadoveanu, Periețeanu și Victor Ion Popa. Asta ar însemna o legionarizare a Societății, ceea ce ar putea avea grave urmări pentru viitor, dacă cumva regimul legionar n-ar dura. Mă roagă să-i dau concursul să ferim S.S.R. de un amestec în politică, fie chiar legionară. El va face adunare generală în ianuarie, când va avea libere acele trei locuri în comitet, dar liberate amical, nu forțat – și va cere să fie complectate prin mine, Dan Botta[104] și Băgulescu[105], rugându-mă ca eu să iau președinția, ceea ce refuz

categoric de pe-acum. Dacă Radu Gyr n-ar accepta acest aranjament, atunci va provoca alegeri noi, ceea ce nu va aduce legionarilor nici zece voturi, deoarece scriitorii sânt profund nemulţumiţi, căci mai toţi au fost jigniţi sau păgubiţi în diferite feluri de noul regim.

Îmi spune că Societatea însăşi a fost lovită, tăindu-i-se subvenţiile de la Arte şi Finanţe. La Arte e Vladimir Dumitrescu[106], care e împotriva Societăţii. Herescu a făcut să parvie generalului Antonescu un memoriu explicând rostul subvenţiilor tăiate, iar generalul ar fi spălat rău de tot într-un consiliu de miniştri pe cei ce fac astfel de prostii, stârnind şi ura scriitorilor contra regimului.

În orice caz, scriitorii trec printr-o gravă criză şi trebuie să ne unim sforţările pentru a apăra autonomia breslei.

Desigur că, principial, sânt de acord. Exagerările fatale ale mişcării legionare totalitare nu trebuie să distrugă creaţia literară. Dacă va fi cazul, voi da concursul meu. De altfel, Radu Gyr m-a întâlnit sâmbătă în tren şi tocmai mi-a spus că are să-mi telefoneze să ne vedem ca să facem ceva pentru S.S.R., care ar fi păcat să sufere din pricina câtorva. N-am insistat, deşi n-am înţeles la cine face aluzie.

Tot atunci am stat până la Piteşti cu prof. Dan Rădulescu[107], care mi-a vorbit multe despre mişcarea legionară şi m-a copleşit de admiraţia lui şi a tuturor.

Vineri, 8 noiemvre [1940, Bucureşti]

Camil Baltazar îmi aduce pe Ciornei-fiul, rugându-mă să-i dau ajutor să salveze editura[108]. I-am explicat că aceasta e imposibil şi pare a fi înţeles. Mi-a propus să constituiesc eu o editură nouă care să preia de la cele trei edituri evreieşti cărţile care merită să fie continuate, achitându-le pe măsură ce se vor vinde etc.

Şerban Cioculescu[109] vine din partea Editurii Delafras[110], propunându-mi să le dau spre editare o carte. Principial aş da noul volum de note de călătorie la care tocmai lucrez, deşi aş prefera un editor serios care să se intereseze de întreaga operă. Goana după o carte de un autor de succes nu duce la o editură trainică.

Azi, la $3^{h}40'$ a fost cel mai puternic cutremur de pământ ce s-a pomenit pe aici. Senzaţia a fost oribilă.

M-a trezit din somn Fanny: „E cutremur de pământ!" Într-adevăr, toată casa se clătina foarte violent. Un zgomot surd din care se detaşau sunetele metalice făcute de candelabre etc. Şi pârâituri ciudate. Zăpăcit, m-am repezit spre sufragerie. Era încă întunerec. Zvâcniturile continuau parcă mai vehement. Atunci am sărit şi am aprins lumina în sufragerie. Fanny cu Marioara Gusan stăteau acuma în pervazul uşii spre dependinţe. M-am postat şi eu în uşa dintre dormitor şi sufragerie, ţinându-mă de pervaz cu amândouă mâinile. Zguduiturile se înteţeau, erau legănări mânioase în direcţia est-vest, adică perpendicular pe linia pe care stăteam eu în pervaz. La fiece legănare mă plecam împreună cu casa care părea o jucărie scuturată de o mână uriaşă, în răstimpuri egale. Mereu, după fiecare zguduitură, îmi ziceam că dacă mai durează, casa are să se prăbuşească şi eram îngrozit că nu mai încetează zdruncinările. Foarte fugar şi vag îmi fulgera prin minte că, de se va prăbuşi casa, vom muri cu toţii zdrobiţi, dar fără nici o teamă, ci mai curând cu un fel de uimire. În acest timp, Fanny se închina mereu şi bâlbâia „Mare e puterea ta, Doamne, apără-ne, Doamne", cu faţa palidă, cu ochii mari în care însă nu era groază, ci un fel de resemnare uluită. Mi s-a părut că nu mai vrea să se sfârşească clătinarea, încât nu-mi dădeam seama de durata ei. Credeam că au trecut 2-3 minute, când, în sfârşit, mişcarea de legănare s-a oprit. Între timp, zgomotele s-au înteţit. Uşile bufetului s-au deschis şi câteva farfurii au alunecat pe jos, fără să se spargă. În salon un zgomot mai mare vestea că a căzut ceva – două candelabre de pe pian. În biurou alt zgomot – un vas de sticlă cu flori etc. etc.

Când s-a sfârşit, am examinat casa şi am constatat că zidurile erau neatinse. Fotografia colorată [a lui] Fanny căzuse de pe etajeră, împreună cu vasul de flori, dar nu s-a spart. În antreu o bucată mică de tencuială împreună cu fotografia Puicii, de asemenea intactă. Pendula s-a oprit exact la ora $4^{h}40'$. Întâi am dat drumul pendulei, în vreme ce Fanny examina restul. Acuma ne

miram şi ne îngrozeam prin ce am trecut, dar totuşi cu mare calm. Afară, pe scară, se auzeau acuma strigăte şi paşi. Fanny s-a uitat şi a văzut locatari de la etajele superioare coborând în mare grabă, îmbrăcaţi sumar, îngroziţi. Spectacolul fugarilor a speriat-o şi pe ea, încât deodată a fost cuprinsă de nervi şi de o groază irezistibilă. A vrut să telefoneze la copii, dar telefonul nu avea ton. Peste câteva minute a sunat Radu, al cărui glas îngrozit a îngrozit-o şi pe ea definitiv. „Trebuie să coborâm şi noi imediat!" În zadar am vrut s-o mai liniştesc. Abia îmbrăcaţi, cu pardesiul peste pijama şi în papuci, am coborât pe scări, lăsând lumina aprinsă. Jos, în holul de intrare, oameni îngroziţi, unii numai în cămaşă de noapte. Panica era în toate privirile... Am ieşit în stradă, deşi ţârâia ploaia, şi am trecut pe cellalt trotuar. După vreun sfert de oră cineva a adus vestea că blocul Carlton s-a prăbuşit, ceea ce a sporit groaza. Fanny a cerut să venim sus, să ne îmbrăcăm şi să plecăm la copii.... Ne-am urcat, ne-am îmbrăcat şi am plecat pe jos, prin ploaie, lăsând acasă servitoarele. Fanny nu-şi mai putea reveni. Nervii ei, şi altfel în tensiune, îi sporeau spaima...

Stranie senzaţia legănării îngrozite care te urmăreşte mereu ceasuri, zile întregi.

Miercuri, 13 noiemvre [1940, Bucureşti]

Duminecă dim[ineaţa] m-a vizitat Delafras, propunându-mi orice condiţie doresc eu pentru a-mi edita întreaga operă. Am stabilit 25% plătibil jumătate la încheierea contractului şi restul la apariţia cărţii. Pentru început va fi volumul de călătorie *Din miazănoapte în miazăzi*[111] şi un roman liber. Mai înainte însă vreau să înştiinţez pe „Socec", ca să ia cunoştinţă, deşi n-am nici o obligaţie, dar dintr-o curtoazie firească. În momentele acestea, „Socec" n-ar mai putea edita o nouă carte şi mai ales eu nu m-aş putea încurca. Din prietenie am îngăduit să mai tipărească o ediţie din *Amândoi* – mai departe însă n-aş putea merge fără a mă păgubi pe mine însumi material şi în special moral.

În sfârşit, azi am fost la „Cugetarea" şi am încheiat numai pentru *Crăişorul Horia*, o ediţie de 4 000 exemplare, care poate să

apară înainte de Crăciun. Pentru rest văzând şi făcând – ca să nu aibă de dat prea mari sume deodată, pe cât posibil. Volumul de călătorii nu e încă gata (dimpotrivă), aşa că mai avem timp.

Delafras e simplişor, dar pare om de treabă. Vom vedea cum vom conlucra. Speranţele sânt optime.

N-am încheiat mai mult şi din pricină că n-am terminat încă tratativele pentru „Biblioteca p[entru] toţi". Schwartz pare acuma mai grăbit. Astă-seară, tocmai când veneam de la „Cugetarea", m-a rugat să mai vorbim, de faţă fiind şi Pavel Suru. Recapitulând, s-a accentuat că iau „B.p.t." ferm, iar din Editura „Socec" ce voi dori, pe preţ de cost şi cu plata în anume timp lung. El mai oferă să-mi închirieze şi tipografia, chiria urmând să reprezinte atât la sută din dever. Când va fi gata inventarul, vom discuta mai pe îndelete.

Joi, 28 noiemvre [1940, Bucureşti]

Ieri, de ziua mea, s-a petrecut altă oribilă crimă: pe la 2,1/2 noaptea legionarii au pătruns în închisoarea Jilava şi au ucis 64 de deţinuţi care au ordonat sau executat odinioară omorârea lui Codreanu[112] şi a celorlalţi. Nu se cunosc încă amănunte. Mie mi-a spus pe seară Arghezi, pe urmă mi-a fost confirmată şi din alte părţi, iar pe la zece un comunicat la radio i-a dat şi pecetea oficială. Radio Budapesta aducea precizări: au fost ucişi generalii Argeşanu[113], Gavrilă Marinescu[114], Bengliu[115], doi colonei, plutonierii ucigaşi etc., că execuţia a fost efectuată de grupul Răzleţi, din care au făcut parte şi ucigaşii lui Călinescu, că Gigârtu, Argetoianu[116], Ilasievici[117] au fost arestaţi. Pe de altă parte, Consiliul de Miniştri a deliberat toată ziua...

Crimele nu se mai isprăvesc. Legionarii au săvârşit exact aceeaşi ticăloşie de-a omorî oameni fără judecată... Cei omorâţi acuma desigur că-şi meritau soarta de vreme ce ei au dezlănţuit seria uciderilor. Dar uciderea lor fără judecată nu e o sancţiune, ci o crimă îngrozitoare care dezonorează ţara. Legionarii acuma au puterea în mână. Trebuiau să judece pe cei vinovaţi, justiţia să-i condamne la pedepse oricât de grave, pedepse pentru care se puteau face chiar legi speciale, încât bandiţii să fie eventual traşi pe

roată sau în țeapă. Fără de lege însă și fără judecată, uciderea e o monstruozitate care nu poate rămâne fără urmări grave. În orice caz, mișcarea legionară, în care vedeam suprema înnoire a neamului românesc, s-a dezonorat pentru totdeauna.

Duminecă, 1 decemvre [1940, București]

Sânt niște vremuri așa de tulburi și de pline de întâmplări că par aproape neverosimile. Când citești în cronici vechi despre vărsări de sânge fără număr, crezi că sânt timpuri care nu se mai pot întoarce. Ceea ce se petrece însă la noi e mai îngrozitor decât toate povestirile istorice.

Joi dimineața Corneliu Moldovanu îmi spunea că ar fi fost uciși Iorga și Madgearu. Mihăileanu[118] confirmă. Până la „Socec" alți câțiva repetau știrea. Spre seară aflai amănunte: Iorga a fost ridicat de la Sinaia, subt pretext că are să dea o declarație în procesul reabilitării lui Codreanu, miercuri 5,1/2 seara, de un grup de șase legionari, care s-ar fi legitimat, iar joi dim[ineața] pe la 4,1/2, cadavrul său, lovit de trei gloanțe în cap și alte câteva în trup, a fost găsit aruncat pe șosea lângă satul Streșnic (Prahova), de către administratorul moșiei Radovici, care a anunțat jandarmii. Madgearu a fost luat de la masă, tot miercuri la prânz, și a doua zi a fost găsit ucis în pădurea Snagov.

Vești despre alte ucideri începură să circule: dr. Lupu, Vidrighin[119], chiar Mihalache... Însuși Maniu ar fi amenințat și e păzit de prietenii săi înarmați. La Jilava ar fi fost ucis și Cezar Petrescu[120] etc.

Joi seara Motru confirmă moartea lui Iorga și înmormântarea lui a doua zi, fără coroane sau discursuri, și participând numai familia.

Vineri dimineața mă anunță de la Academie că ședința va fi la ora trei, iar la patru, Academia va participa totuși la înmormântarea lui Iorga. În oraș, Ilie Lazăr îmi spune amănunte, iar Titulescu că Iorga ar fi fost maltratat înainte de a fi fost ucis, că i s-a smuls barba[121] și că ucigașii i-ar fi umplut gura cu excremente. Ion Barbu e consternat, nu înțelege, dar încearcă să motiveze, dacă nu să justifice, prin jertfele făcute de legionari.

Şedinţa de vineri a Academiei a fost lugubră. Au venit membrii obişnuiţi, afară de Crainic, care probabil n-a vrut să se compromită. Motru a vorbit cuminte. Toată lumea e îngrozită şi revoltată şi mai ales înfricoşată. Foştii politiciani se aşteaptă la toate relele.

Ne ducem la înmormântare abia vreo zece academicieni, deşi sânt automobile suficiente: Motru, Petrovici, Antipa, Nistor, Nae Popescu, Bănescu, Caracostea, Capidan, Rosetti, Karpen... Lume foarte multă şi bună; intelectuali de toate neamurile. Flori multe, mai ales modeste. Slujba simplă în capela de la Belu, apoi ducerea la groapă. Solemnitatea impresionantă în modestia ei şi mai ales gândindu-te ce-ar fi fost în alte împrejurări înmormântarea lui Iorga.

Acolo, Făgeţel spune, auzit de la un profesor, că azi ar fi fost împuşcat Mihai Sadoveanu...[122]

Vorbim seara până târziu despre evenimentele nemaipomenite. Se spune că legionarii au vrut să omoare, la înmormântarea lui Codreanu, cel puţin tot atâţia câţi au căzut dintre dânşii în cursul prigoanelor. La 12,1/2 noaptea primesc invitaţie pentru ceremonia reînhumării osemintelor Căpitanului.[123]

Sâmbătă dim[ineaţa] am participat la biserica Sf. Ilie Gorgani la solemnitatea într-adevăr impresionantă. Mai ales cosciugele cu resturile celor omorâţi mişeleşte.

Azi, duminecă, alte zvonuri: c-ar fi fost ucis generalul Mihail[124], Perieţeanu, ba că şi în provincie au pierit mulţi, la Ploieşti douăzeci... Că la preşidenţie sânt păziţi de furia legionară Tătărăscu, Argetoianu, Ghelmegeanu[125] etc.

Fireşte, zvonurile nu vor înceta un răstimp. Fiecare vrea să aducă ceva nou. Ba că Mihalache a fost omorât sigur, ba că Tătărăscu a fost făcut scăpat în Bulgaria... Că la morgă au fost expuse 90 cadavre... Că legionarii au o listă de o mie persoane, sau chiar de 4 000, pe care le vor suprima ca să-şi asigure guvernarea pentru totdeauna. O doamnă spune că la 3 decemvre se vor întâmpla lucruri grave, că ar fi o dată fatidică pentru legionari sau pentru alţii. Mulţi se aşteaptă să intervie nemţii şi să facă ordine ori măcar să puie capăt măcelului...

Toate acestea vor continua, fireşte. Nu mai are importanţă. Oroarea s-a consumat. Că lista va fi mai lungă ori mai scurtă, indiferent. Pentru onoarea ţării, pata este şi rămâne la fel. Asasinatele săvârşite de puterea constituită sânt cele mai abominabile, tocmai fiindcă sânt fără riscuri pentru ucigaşi. Sau cel puţin fără riscuri momentane. Tâlharii care au ucis pe Codreanu au crezut că nu riscă nimic şi iată-i azi la morgă. Cine ştie cum se poate învârti roata destinului şi pentru ucigaşii de azi. Doamne, fereşte biata ţară românească de mai rău!

Marţi, 3 decemvre [1940, Valea Mare]

De la asasinarea lui Iorga, regimul legionar m-a dezgustat de toate. Dacă asemenea crimă monstruoasă e posibilă şi tolerată într-un regim de regenerare naţională, atunci viitorul României e catastrofal...

Marţi, 31 decemvre [1940, Valea Mare]

Cum se împacă omul cu toate! Mereu trebuie să constaţi că viaţa e numai prezentul; restul fum şi scrum. Tradiţie, amintiri – simple visuri.

1941[1]

[Miercuri], 1 ianuarie 1941 [Valea Mare]

Ce să însemn la începutul altui an? Speranţe personale n-am sau sânt puţin vijelioase. Odinioară râvneam izbândă şi glorie literară, ori măcar realizarea unei opere. Azi mă simt *désabusé*. Poate plictisit şi sătul de viaţă? Parcă mi s-ar fi limpezit că nimica în lume n-are o valoare în sine, ci numai în raport cu altceva...

Pentru ţară însă aş dori mult, puternic o reînălţare şi o refacere. România Mare n-a fost decât o dreptate istorică pentru un neam care a meritat-o prin mare suferinţă. Dacă Dumnezeu mi-ar dărui să apuc măcar ziua definitivei biruinţi româneşti, aş muri fericit!

Anul trecut a fost nefast din toate punctele de vedere pentru România şi într-un sens pentru toată lumea, inclusiv Germania victorioasă – dar pentru mine, personal, n-a fost rău: am publicat *Amândoi*, am avut discursul de recepţie la Academie, triumfal, am pus la cale Editura „Globul" cu concernul Gigârtu[2]... Dar mulţumirile personale sânt lipsite de elan când împrejur e prăbuşirea.

Poate că 1941 va fi deopotrivă de bun pentru mine, pentru românime şi pentru toată omenirea. Dă Doamne să fie aşa!

Miercuri, 22 ianuarie [1941, Bucureşti]

Se vede că e scris acestui neam să bea paharul de otravă până-n fund. N-au fost deajuns nenorocirile anului fatal trecut – de ieri ne aflăm în altă revoluţie, mai gravă şi poate catastrofală pentru România.[3]

Se pare că ruptura s-a făcut din motive nu tocmai ideale. Desfiinţarea bruscă a comisarilor de românizare ar fi pricina reală a acestei revoluţii stranii. Evident, în presa legionară motivul e arătat a fi uciderea unui ofiţer german[4] de către un grec în solda Angliei,

crimă ce n-ar fi fost sancţionată decât cu ezitare. Generalul Antonescu, din pricina întârzierii ce s-a pus în luarea măsurilor, a înlocuit pe generalul Petrovicescu[5] de la Interne prin general[ul] Popescu Dumitru, comandantul garnizoanei Bucureşti, care, la rându-i, a fost înlocuit prin gen[eralul] Sănătescu[6]. Acuma se vede că Petrovicescu e favoritul legionarilor, care au refuzat să recunoască pe noul ministru de interne şi să predea prefectura poliţiei în fruntea căreia s-ar fi numit gen[eralul] Mitrea[7]. Legionarii, în diferite manifeste, proclamă vinovat pe Rioşeanu[8] şi în general pe „masonii"din guvern care sânt toţi nelegionari[9]. În realitate partea cealaltă afirmă, şi toată lumea nelegionară şi chiar mulţi legionari, că comisarii de românizare s-au făcut vinovaţi de adevărate tâlhării, cumpărând pe sume derizorii şi care urmau să fie plătite cândva – fabrici, uzine, întreprinderi etc., încât proprietatea oamenilor nu mai era sigură. Mai mult: unii au cumpărat, au vândut, tot ce-au găsit şi pe urmă au închis porţile sau au chemat înapoi pe vechii proprietari. Cazuri de-astea am auzit şi eu multe. Desigur, multe au fost exagerate, dar cert rămâne că se făceau samavolnicii fără seamăn subt pretextul românizării. Nimeni nu se gândea că aşa se distruge toată economia naţională. Fiecare urmărea parcă numai propria-i procopsire.

Faptele acestea, ca şi omorurile, au stricat enorm de mult mişcării legionare. E neîndoielnic că azi legionarii sânt ca un corp străin în mijlocul neamului, ca un fel de ocupanţi fanarioţi care nu urmăresc decât îmbogăţirea prin orice mijloace, oricât de reprobabile. De aceea lumea are adevărată groază de legionari şi numai de frică tace, întocmai ca pe vremea [lui] Călinescu. De altfel ei înşişi par a urmări să se impună prin teroare, încât nimeni nu i-ar mai regreta azi dacă s-ar întâmpla să fie înlăturaţi de la putere.

Mă doare inima de constatările acestea tocmai despre mişcarea care am crezut-o cea mai curată şi regeneratoare a neamului. Lipsa unui şef de mare prestigiu se simte. Horia Sima[10] poate să fie foarte valoros, dar nu poate tăia răul când se iveşte în legiune. Codreanu zicea că primul spânzurat va fi legionarul care va săvârşi o faptă nedemnă de legiune. El ar fi pedepsit pe prevaricatori. Horia Sima

pare că nu îndrăzneşte, deşi un exemplu drastic ar fi fost suficient poate.

Acuma toate acestea sânt depăşite. Conflictul între Antonescu şi legiune a izbucnit în forme care nu mai admit decât victoria definitivă. Era compromisurilor s-a sfârşit.

Ziua de ieri s-a început în relativă linişte. Ziarele legionare[11] n-au publicat comunicatul preşedinţiei cu motivele înlocuirii lui Petrovicescu. Pe la amiazi prefectura poliţiei a fost înconjurată de armată. Înlăuntru, pe la ferestre, legionarii cântau şi strigau: „Jos masonii din guvern!“ Seara precedentă la radio s-a citit, de către chiar directorul general, un manifest al şefului studenţimii, care cerea guvern legionar. Pe ziua de ieri intra în vigoare militarizarea mai tuturor instituţiilor mari. Armata a ocupat principalele autorităţi, ministere etc. Cam târziu.

Seara, general[ul] Antonescu a publicat, prin radio, un apel către ţară în care dădea legionarilor 24 ore să restabilească ordinea. Azi numai *Universul* l-a publicat, fiindcă aseară echipe de legionari înarmaţi au ocupat *Curentul* şi *Timpul*, declarându-le legionare. *Universul* a scăpat numai cerând grabnic ajutorul armatei.

Ieri, pe la amiazi, au fost omorâţi doi legionari în faţa prefecturii de către un căpitan. Se zice că legionarii ar fi vrut să toarne benzină şi să dea foc tancului în care se afla căpitanul. Orice ar fi fost, aceasta însemna tăierea tuturor punţilor între legionari şi generalul Antonescu.

Azi toată ziua s-au făcut defilări pe străzi de legionari în grupuri mai mari sau mai mici. Armata a fost mai discretă, ca şi când ar fi vrut să dea răgaz de gândire. Legionarii se arată foarte bătăioşi. Cer negreşit capul masonilor din guvern. Se află că ieri au mai fost ucişi şi alţi legionari în provincie – aşa Victor Silaghi[12] la Ploieşti.

Prefectura poliţiei şi Prefectura Ilfov, în fostul Hotel Bristol, sânt ocupate de legionari. După-amiazi apar ediţii speciale legionare anunţând reînceperea prigoanei. *Cuvântul* spune că se trage cu tunul în legionarii blocaţi în cazarma gardienilor. Se răspândesc zvonuri nenumărate. Un ziar vesteşte că armata a trecut de partea legionarilor etc.

Pe la 5 d.a. am ieşit să văd desfăşurarea răzmeriţei.[13] Tramvaiele nu mai mergeau. Taxiuri foarte puţine, pentru că li s-a tăiat benzina de legionari. Trotoarele sânt pline de oameni care, ca şi mine, sânt curioşi să vadă. Se aud îndată împuşcături dinspre Ştirbey Vodă, răzleţe. Lumea abia ia seama. Cotesc la „Alcalay“[14] pe Calea Victoriei, care e însă barată cu două camioane în dreptul intrării la Circulaţie. Oameni mulţi cască gura. Băieţandrii nespălaţi, ucenici neisprăviţi menţin ordinea. În unele balcoane sânt legionari care vorbesc cine ştie ce, cântă secundaţi de cei de pe stradă. Se citeşte un apel către Antonescu să înceteze masacrul... Am trecut pe strada Doamnei şi apoi pe Karagheorghevici[15] până-n Lipscani spre „Lafayette“[16]. Trec în goana mare câteva motociclete legionare cu ataş, de la „Lafayette“ se întorc înapoi în aceeaşi goană. Un camion gol vine dinspre Sf. Gheorghe şi opreşte pe Karagheorghevici; cei trei nespălaţi răcnesc despre legiune. Trag clopotele la biserica Zlătari. Calea Victoriei geme de lume. Legionari cu capetele goale străjuiesc... poate alţi morţi. Nu mi se pare prea interesant. Acelaşi spectacol l-am văzut aseară: cei doi legionari omorâţi erau întinşi în stradă cu lumânări la cap şi flori; grupuri de legionari, cu capetele goale, sileau toată lumea să se descopere şi să participe la priveghi... Pare o punere în scenă care, prin prea deasă repetiţie, îşi pierde efectul. Miroase parcă puţin a sistem de exploatare a morţilor în favoarea învârtelilor celor vii.

M-am întors pe Academiei, unde, la prefectura Ilfov, aceiaşi legionari umpleau ferestrele. Pe bulevard trecea o echipă de circa patruzeci derbedei strigând în cor: *rechts, links*![17] Ca să dovedească nemţilor cât îi iubesc. Trebuie să fi fost o pleavă de muncitori, zdrenţăroşi, murdari.

M.Tican îmi spune că spectacolul are ceva asemănător cu începutul războiului civil în Spania. Coborâm pe lângă „Capşa“ spre Teatrul Naţional. Palatul telefoanelor era ocupat de armată. Dinspre Ministerul de Război izbucnesc deodată trăsnăituri de mitralieră şi câteva răbufniri ca de granate de mână. Am mers apoi până în Piaţa Palatului. Luminile nu erau aprinse decât la magazine. Atmosfera părea mai apăsătoare ca întunerecul. Ne-am oprit în colţul rondului, de unde se oferea o privelişte puţin lugubră

cu profilul regelui Carol I călare. În fund, spre „Athenée-Palace", părea că se frământă ceva, apoi auzirăm zgomote, cântece. În sfârşit, văzurăm formaţii de legionari cu drapele apropiindu-se. În dreptul monumentului s-au oprit cu faţa spre Palat. În clipa aceea s-au aprins toate luminile de la Palat şi de la Fundaţie[18]. Legionarii intonară imnul regal. Pe la mijloc însă răbufniră rafale de mitraliere, stăruitoare. Lumea din jurul nostru şi din toată piaţa imensă a început să se împrăştie într-o goană sălbatică. În realitate erau gloanţe oarbe. Am privit apoi defilarea celor patru grupuri de câte 70-100 oameni. Vai de capul lor. Lombrozieni. Şi aceşti nenorociţi vreau să regenereze neamul românesc! Aceştia să creeze pe românul nou pe care-l visam!

M-au obosit şi m-au decepţionat atât de cumplit toate câte le vedeam, că am venit acasă. Fireşte, pe jos. De la prânz aici telefoanele nu mai funcţionează. Sânt îngrozit şi desperat de viitorul ţării. Dacă în momentele acestea, cu trupe germane în ţară, cu hotarele ciuntite, cu prestigiul degradat, cei ce vor să conducă destinele româneşti se dedau la răzmeriţe, înseamnă că nu mai merităm să trăim, sau că rostul nostru este [să] rămânem o naţie de mâna a treia, veşnic supusă şi înjosită.

Pe la 7,1/2 seara Radio Bucureşti difuzează proclamaţii legionare, după ce acest lucru îl făcuse la prânz Radio România. Mai târziu Radu aduce vestea de la Radio că s-a difuzat un apel energic al lui Antonescu în care anunţă că armata va restabili ordinea tulburată de nemernici. În vorbitoarele de la Radio s-a auzit difuzarea, încât ei nu ştiau că, în acelaşi timp, de la Băneasa se difuza de fapt propaganda rebelilor. Până la 11,1/2 oficialitatea n-a putut utiliza nici un post de radio.

Nu ştiam astfel nimic din ce se petrece. Ieşeam din când în când în balcon, împuşcături se auzeau foarte de aproape, gloanţele şuierau parcă la câţiva metri – habar n-aveam de unde. În răstimpuri răsunau sirenele de alarmă anti-aeriană, iar spre miezul nopţii clopotele de la mai multe biserici. E ceva lugubru şi atât de apăsător că-mi pare rău că mai trăiesc şi aş dori să mă culc şi să nu mă mai trezesc niciodată în astfel de lume.

M-am zvârcolit toată noaptea în gânduri negre. Cu cât meditam, cu atât mi se părea mai imposibil ca Antonescu să reușească a înfrânge o mișcare organizată aproape masonic și subteran, care a pus mâna pe toate posturile de comandă ale vieții românești.

Dimineața aflu că n-au apărut ziare, afară de *Cuvântul,* care s-a epuizat. Din fericire pe la 9 începe să funcționeze Radio și aflăm apelul lui Antonescu foarte energic și comunicatul statului major dezmințând orice defecțiune în armată.

Cobor în oraș. Imediat aflu că ieri după-amiazi au fost devastate și prădate cumplit toate magazinele pe Rahova, Dudești, Văcărești, Calea Moșilor etc. S-a furat ca-n codru, iar camioanele rechiziționate de legionari cărau obiectele parte pe la casele jefuitorilor, parte la câteva sedii de rezistență. Un astfel de punct a fost și Facultatea de Drept, unde azi noapte au fost câteva sute de studenți și muncitori – ei au fost cei care au tras toată noaptea. Aici s-ar fi depozitat mare cantitate de obiecte jefuite. Dimineața însă localul a fost evacuat, încât n-am mai văzut și auzit nimic. De fapt cred că acel sediu a fost nu la Facultatea de Drept, ci la căminul studenților.

Aflu că în cursul nopții s-au dat lupte destul de serioase în mai multe locuri. Morți s-ar găsi pe diverse străzi – judecătorul Duca a văzut și pe [strada] Popa Tatu trei oameni și doi cai uciși. Se zice că aseară pe la opt, în piața Teatrului, s-a făcut o adunare, că a vorbit Radu Gyr și că s-a încercat să se atace Telefoanele[19] – mitralierele au intrat în funcție și au făcut multe victime. *Cuvântul* vorbește despre „masacru". Cu tunuri și mitraliere s-a tras la sediul legionar din str. Roma, la cazarma gardienilor și pe lângă Radio. Numărul morților ar fi poate de trei mii, după unii.[20]

Pe la amiazi apare *Cuvântul* și *Bunavestire*, special, cu un ordin al lui Horia Sima de a se înceta lupta și de a evacua toate clădirile. Asta înseamnă capitulare, deși vorbește de început de tratative între conducerea statului și legionari. Guvernul nu ține seama de apelul lui Sima și continuă represiunea.

Din oră în oră la radio se citeşte apelul lui Antonescu, apoi ordinul de zi către armată, mulţumindu-i c-a restabilit ordinea, apoi telegrama către reprezentanţele din străinătate că rebelii au fost înfrânţi, în sfârşit o lege să se depună toate armele în 24 ore sub sancţiunile cele mai severe. Pe urmă ministrul de interne ordonă să se numească primari în toate comunele, să se reia munca şi mai ales vesteşte că se va proceda la o nouă organizare politică a ţării.

Legionarii, înfrânţi, încearcă să se apropie de Antonescu. În zadar. Se pare că a avut experienţe prea rele cu dânşii. Anunţă că toţi capii revoltei şi cei mai vinovaţi de prădăciuni şi violenţă vor fi aspru pedepsiţi.

La Radio azi-noapte a fost numit director Lulu Ionescu, care în cursul nopţii a restabilit ordinea, a reocupat postul Băneasa, a îndepărtat pe legionari. De altfel, un grup de legionari ar fi încercat să dea un atac asupra sediului de radio din Berthelot. Ar fi vreo 40 din care 14 funcţionari de la Radio. Au fost însă blocaţi într-o casă pe Esculap, vreo opt din cei de la Radio sânt prinşi. Operaţia de curăţire continuă. De altfel, şi la poliţie, unde legionari răzleţi sânt ascunşi prin poduri, coperişe, casele vecine etc.

Seara pare că ordinea s-a restabilit. Revolta a fost zdrobită crunt şi rapid.

Astfel regimul legionar s-a prăbuşit în abia patru luni de guvernare fără a lăsa regrete, întocmai ca regimul Carol II. Calculam greşit psihologic azi-noapte socotind anevoioasă victoria lui Antonescu. N-am ţinut seama de faptul că lupta o dădeau după o guvernare îngrozitor de rea, în cursul căreia au lovit absolut toate categoriile de cetăţeni, de la simpli muncitori, comercianţi, meseriaşi, negustori, funcţionari, profesori şi toate felurile de intelectuali. Au abuzat, au nedreptăţit, au înjosit, au umilit şi mai ales au fost fără milă şi generozitate. De un egoism fără pereche şi de o lipsă de scrupule nemaipomenită, au ajuns să apară ca o bandă duşmană pusă să jefuiască şi să stoarcă ţara în folosul lor propriu. Toate actele lor au fost demagogie ieftină. Subt pretextul românizării şi al ajutorării celor săraci, au săvârşit murdării fără număr. Eu îi credeam cinstiţi, corecţi şi drepţi S-a arătat treptat că sânt mai răi decât toţi care i-au precedat. Baremi după omorârea celor închişi la

Jilava şi în condiţii oribile şi mai ales a lui Iorga şi Madgearu, nici un român nu mai putea crede într-înşii.

Toate acestea fac ca azi toată lumea să fie mulţumită că s-au prăbuşit şi nimeni să nu fie îndurerat că sânt împuşcaţi. N-am auzit un om care să zică: săracii! În asemenea condiţii nici nu mai poate fi vorba de o revenire a regimului legionar aşa cum a fost. Poate să facă Antonescu ceva, poate să-i zică legionar, dar spiritul de teroare ce a caracterizat cele patru luni s-a isprăvit pentru totdeauna...

Şi totuşi... La prăbuşirea regimului Carol II părea că nu poate urma ceva mai rău. Doamne fereşte măcar acuma! A suferit destul neamul acesta şi a plătit toate păcatele. Ar trebui să vie şi zile mai senine.

Vineri, 24 ianuarie [1941, Bucureşti]

Ce tristă aniversare a Unirii! Nici nu s-a serbat, aproape nici nu s-a pomenit de ea. Azi e în joc însăşi existenţa neamului... La radio câteva cuvinte, repaosul general şi drapelele tricolore pe multe case – atât. Lumea mai multă şi mai curioasă umple străzile să vadă urmele bătăliilor. Şi se vede o maşină cu anvelopele sfâşiate, o camionetă pusă curmeziş pe Calea Victoriei, alături de o maşină verde furată de la Legaţia britanică, spre a baricada drumul la poliţie, iar în partea spre „Lafayette" altă camionetă grea de baraj. În curtea poliţiei şi în balcoane, unde alaltăieri urlau legionarii, sânt soldaţi înarmaţi şi tancuri. Stricăciuni mari pe-afară nu apar. O vitrină spartă la „Lafayette", urme de gloanţe ici-colo în zidurile de *vis-à-vis*.

Mai multe se văd pe Calea Victoriei spre Şosea, în apropierea Pieţii Victoriei. Întâi o maşină cu parbrizul ciuruit de gloanţe. Apoi scheletul ars, numai fier, al unui camion-automobil. Un tanc cu urme de gloanţe. În Piaţă, tancuri şi toate gurile de străzi barate de armată, care percheziţionează pe trecătorii suspecţi. Lângă Palatul Sturdza[21], cazarma gardienilor[22] e literalmente ciuruită de gloanţe, geamurile sparte, uşile de asemenea, – ocupată de soldaţi. Casele de peste drum au şi ele urme de gloanţe destule, în special fosta casă a lui Iorga[23]. Şoseaua Bonaparte e interzisă pietonilor. Ajung

pe străzi lăturalnice în str. Cometa, dar la str. Roma nu pot pătrunde. Acolo pare că au fost lupte mai dârze; se zice că încă mai rezistă unii sau cel puțin sânt ascunși prin casele asediate... De la alții aflu amănunte despre devastările ce s-au făcut în mai toate cartierele.

Lumea respiră ca după un coșmar, atât de mult au reușit legionarii s-o îngrozească cu regimul lor efemer. Poate de aceea m-a impresionat o scenetă: un tânăr, slăbuț, curățel, cu căciulă cenușie, întâlnește o domnișoară mai rotofeie, tip de legionară mijlocie; amândoi se bucură și zâmbesc; el face salutul legionar, apoi îi sărută ceremonios mâna și trec amândoi înainte... Zâmbetul lor jenat și totuși sincer parcă vrea să le dovedească lor înșile că nu s-a prăbușit totul, că credința lor a rămas și speranța...

La Academie se povestesc atrocități săvârșite de legionari asupra soldaților. E o ușurare și aici. Comemorarea Unirii se face simplu, sobru. Discursul lui Motru e ascultat în picioare. Se trimite câte-o telegramă regelui și lui Antonescu.

După-amiazi au fost ocupate de armată toate localurile Universității. Se caută capii rebelilor. Președinția cere publicului să denunțe ascunzătorile tuturor persoanelor care au participat la revoltă, începând cu Horia Sima până la ultimul borfaș. Se aude că ar fi fost arestat fostul ministru al Propagandei, Constant. Pe Medrea[24] nu l-a găsit comisarul regal venit să-l ridice. Se pare că represiunea va fi severă, fiindcă au fost uciși și mulți soldați și chiar ofițeri. General[ul] Antonescu promite că va merge până la capăt.

Sâmbătă, 25 ianuarie [1941, București]

Se zice că arestarea șefilor legionari se continuă metodic. Unii spun că mai toți ar fi arestați, inclusiv Horia Sima.[25] De asemenea Malaxa ar fi arestat, în a cărui casă a fost un cuib de rezistență; casa ar fi distrusă.

Am văzut puțin din devastările făcute de legionari pe Bărăției, Văcărești și Dudești. Sânt lucruri groaznice și rușinoase. Sânt distruse mai cu seamă prăvălii de oameni săraci, amărâți... Ce

suflet pot să aibă tâlharii care au prădat tocmai pe cei umili?... Parcă mi-e şi ruşine după spectacolul ce l-am văzut azi şi care e abia o infimă parte din seria de prădăciuni săvârşite de „apostolii jertfei şi ai suferinţei".

Într-o dugheană sfărâmată care fusese o sărmană croitorie, din care s-a furat absolut tot şi ce nu s-a putut căra s-a distrus complect, amărâtul de croitor a reuşit în două zile să improvizeze o uşă şi câteva ochiuri de sticlă în locul vitrinei, iar acuma, în picioare, grăbindu-se a profita de lumina zilei – căci instalaţia de lumină nu se putea reface curând – muncea de zor un tip slab, gălbejit, nebărbierit demult, cu nişte ochi în care ardea resemnarea şi voinţa de viaţă. El n-are de la cine aştepta ajutoare ca să-şi refacă posibilitatea de trai. Singură munca lui dârză îl poate ajuta. Iar munca aceasta o împlineşte cu o pasiune fanatică... Pe astfel de oameni nu-i poţi ucide cu devastări, ci numai prin muncă! Oare când ne vom da seama? Când vom avea şi noi fanatismul muncii în locul fanatismului lenei?

Miercuri, 5 februarie [1941, Bucureşti]

De o săptămână, Fanny se află în sanatoriul Elias. Cu greu s-a hotărât şi numai după criza grea de ficat ce-a îndurat-o. La început nu s-a împăcat cu liniştea de-acolo, pe urmă, văzând cât de bine e îngrijită, a dobândit încredere în dr. Stoicescu[26] şi ceilalţi, mai ales când a spus că poate nici să nu fie nevoie de operaţie. A fost pusă la regim consistent – să-şi aleagă singură mâncările. A mers bine şi speranţele au fost bune până ieri când a avut, din senin parcă, un început de criză care i-a dat brusc febră de 39,6°, care însă a cedat curând, coborând azi dimineaţă la 36,9°. Doctorii sânt puţin consternaţi. Stoicescu spunea că trebuie să aibă un focar de infecţie în băşica fierei care e periculos şi nu mai vede o salvare decât în operaţie, deşi ea e slăbită. Pe seară însă era mai bine dispusă, aproape veselă, deşi avusese 37,2°. Vom încerca să reluăm alimentaţia bună şi, dacă va mai fi ceva, va trebui să se facă şi operaţia.

În două luni am trăit două lumi – îngrozitor calambur când e vorba de întâmplări atât de oribil de dureroase. Toate speranţele în anul nou s-au dovedit mai zadarnice decât oricând. Mişcarea legionară, marea speranţă a neamului acesta oropsit, s-a prăbuşit în ruşine, necinste şi crimă. Cât eram de naiv [crezând] că regimul legionar e corectitudinea şi cinstea însăşi!

Inutil să mai vorbim despre insurecţia de la 21 ianuarie şi despre urmările ei pentru ideea legionară. Generalul Antonescu, deşi ar fi putut să înăbuşe în sânge răzmeriţa, s-a dovedit de o umanitate aproape de slăbiciune. Şi se pare că legionarii nu stimează atitudinea aceasta omenească a generalului. Dimpotrivă, par a-l dispreţui. În primele zile ale înfrângerii erau cuprinşi de panică şi se aşteptau la sancţiuni cumplite. Fiindcă n-au venit, ba s-a accentuat mereu blândeţea şi încercarea de persuasiune, spaima lor s-a schimbat în bravadă şi îndrăzneală. La tribunal îşi insultă acuzatorii. Pe Lulu Ionescu l-a făcut bestie, în faţa juriului, faimosul Iacobescu, care a sabotat postul de radio şi a împrăştiat groaza şi îndoiala în ţară. Judecătorii înşişi par terorizaţi şi judecă parcă mereu cu spaima sancţiunilor ce le vor pătimi ei mâine de la alt regim.

În asemenea condiţii, guvernarea actuală se [confruntă] cu greutăţi aproape insurmontabile. Vrea să fie autoritară şi e oprită mereu de directiva blândeţei cu orice preţ a şefului statului. Orice reclamaţie la preşedinţie, chiar şi mai ales anonimă, e aruncată ca o ghiulea autorităţii respective, parcă mai multă crezare s-ar da denunţătorului anonim decât autorităţii constituite. Se urmăreşte o vacanţă a vieţii politice până la încheierea păcii. Între timp să se facă numai administraţie. Bine ar fi. Dar dacă legionarii, dinamici prin excelenţă, vor dori altfel? Se vorbeşte de pregătirea activităţii echipelor morţii. Poate să înceapă atentate. Atunci? Ar fi mai trist dacă atunci ar trebui să se înece în sânge mult şi poate nevinovat ceea ce azi, cu o energie dreaptă, s-ar putea obţine lesne...

M-am pomenit bombardat la direcţia generală a teatrelor şi a Teatrului Naţional, fără voia mea şi aproape rechiziţionat. Încerc să

fac ce se poate. Apoi, prin Ilieşu[27], am ajuns coproprietar al Tipografiei „Eminescu“, având o treime din acţiuni cedate de Livezeanu. Trebuie să fiu şi în consiliul de administraţie, fireşte. Ar fi bine să scoatem un ziar care dacă ar merge, ar da de lucru instituţiei şi i-ar asigura existenţa. E o datorie de onoare să ducem înainte o întreprindere care subt conducerea evreiască a înflorit şi s-a menţinut până a venit epoca antisemitismului efectiv.

Cu noile preocupări însă scrisul meu se opreşte. Ce va mai fi din notele de drum *Din miazănoapte în miazăzi* şi din *Păcală şi Tândală?* Dar ce va fi oare din toate sforţările noastre? Azi nu e sigur nimic. Nici existenţa ţării şi neamului... Atunci noi cu micile noastre zbuciumări ce mai contăm?

Miercuri, 18 iunie [1941, Bucureşti]

De un răstimp circulă ştiri insistente despre iminenta noastră intrare în război, alături de Germania, contra Rusiei pentru redobândirea Basarabiei şi Bucovinei. Aşa cum se vorbeşte, ar fi sigur că poate chiar mâine noapte va începe. La Radio, ieri, directorul general spunea că mâine vor fi difuzate manifestele ce se vor arunca din avioane în Basarabia. Rechiziţii sălbatice au început în toată ţara; şi iapa mea a fost luată. Trupe germane şi române se îndreaptă de săptămâni spre graniţa Prutului. În Bucureşti s-a reînceput camuflarea complectă, iar părinţii sânt îndemnaţi de poliţie să-şi evacueze copiii. Lumea nu mai discută decât despre aviaţia rusă care va bombarda Bucureştii; mulţi pleacă în provincie... În sfârşit alarmă şi atmosferă de război.

Şi totuşi, nimic nu arată că ar fi vreun conflict între Germania şi Rusia. S-a spus că s-ar fi dat un ultimatum Rusiei care ar expira la 18 iunie, azi. Ruşii au dezminţit. Nici chiar englezii nu anunţă că ar fi vreun conflict iminent germano-rus, iar pomenind despre atmosfera de la noi, o socoteşte întreţinută de germani ca să ne păcălească etc.

Atunci?... Mister. Deocamdată intră în vigoare toate restricţiile şi mizeriile care nu constituie o introducere plăcută pentru războiul nostru. Dacă se impun excesive privaţiuni, lumea nu va mai

aplauda, ci dimpotrivă. Se pare că sânt temeri în privinţa atitudinii ce ar lua-o legionarii, să nu profite adică spre a provoca noi tulburări cu ocazia războiului.

Dar dacă am fi înşelaţi iar şi n-ar rămânea decât speranţele şi restricţiile nesfârşite? Doamne fereşte! Poate că neamul românesc va avea norocul să se ridice iarăşi din prăpastia în care se zvârcoleşte.

Miercuri, 22 iulie [1941, Bucureşti]

Se împlineşte exact luna de când a început războiul contra Rusiei în care noi avem o parte importantă şi glorioasă. Soldaţii noştri se bat admirabil. Aviatorii români sânt de clasă superioară. Doar în privinţa ofiţerilor superiori s-ar auzi nemulţumiri din partea germanilor, doctori în arta războiului. Bucovina s-a reluat, Basarabia în mare parte, afară de unele părţi de la sud, unde pare că se urmăreşte înconjurarea marilor forţe ruseşti şi capturarea sau nimicirea lor. După intrarea în Chişinău s-au făcut serbări la Bucureşti şi în toată ţara.

În sfârşit a dat Dumnezeu şi, cel puţin în parte, s-a şters ruşinea şi umilinţa ce am îndurat în groaznicul an 1940. Generalul Antonescu pare să fie omul nostru providenţial. În orice caz a reuşit să dobândească încrederea şi preţuirea Germaniei, ceea ce e mare lucru faţă de trecut, când atât germanii, cât şi foştii aliaţi ne considerau ca o naţiune lipsită de seriozitate şi care nu merită încredere.

1943[1]

Joi, 23 septemvre [1943, Bucureşti]

Curios că tocmai când se petrec evenimente mari nu-ţi vine să notezi nimic în aşa-zisul jurnal intim. De peste doi ani, deşi am fost de atâtea ori pe aici, n-am scris o vorbă. Şi doar s-au întâmplat atâtea lucruri hotărâtoare poate pentru soarta omenirii!

Am intrat în al cincilea an de război; noi în al treilea. Mulţi cred că sântem aproape de sfârşit. N-am credinţa asta. Mă tem că va mai dura poate câţiva ani. Prăbuşirea Italiei a clarificat într-un fel lucrurile; Germania nu mai trebuie s-o ajute; pe de altă parte, în locul diviziilor italiene, care cel puţin ţineau locul, acuma trebuie să intre divizii germane. Pe urmă partea morală – un partener la pământ. Şi încă unul care făcea mai mare gălăgie!

Nu ştiu cum ar mai putea Germania să câştige războiul. Poate prin rezistenţă lungă, în speranţa că şi ceilalţi vor obosi sau se vor încurca; sau poate prin vreo invenţie miraculoasă care să puie pe adversari la pământ. Dar astea sânt fantezii. Realitatea e că ceilalţi îşi înmulţesc mereu armamentul şi armatele, iar Germania nu poate ţine pas cu ei. Nici măcar pe ruşi n-a reuşit să-i înfrângă. Atunci ar fi avut alte şanse. Aşa, ruşii îi alungă cum vor şi germanii se retrag mereu elastic.

1944[1]

Duminecă, 2 ianuarie [1944, Valea Mare]

Am venit aci cu Fanny să mă odihnesc câteva zile. Sânt într-adevăr obosit, poate mai mult abătut, întristat, profund plictisit până la amărăciune. Greutatea de respirație a început să mă chinuiască. Nu știu care e pricina: bronșita, emfizemul, altele... N-am găsit nici un medic care să mă lămurească aievea. Pornim mereu de la bronșită sau de la emfizem, dar se pare că acestea nu ajung la ceea ce am eu. E o impresie ciudată de insuficiență respiratorie. Cea mai mică oboseală mă silește să respir adânc, prelung și să simt dificultăți, aproape un fel de frică. Tușesc nu prea mult și tusa începe să devie fără murdăriile ce le eliminam cât fumam. Câte-o chintă de tusă mă obosește mai mult, dar nu cred că asta e mai interesant. Mi se pare că plămânii se umflă oricât, dar că nu am destul aer sau că aerul nu pătrunde până unde ar fi nevoie. Atunci, respirația devine istovitoare. Aveam acest simptom sau aproximativ și înainte, dar acuma îl am aproape la fiece mișcare sau sforțare fizică. Citesc acuma: astea ar fi simptomele dispneei, adică respirație scurtă, *Kurzahnigkeit*. Dar asta n-are legătură cu bronșita și cere alt tratament. Vreau să consult mâine pe Tițescu, să fac o radiografie a bronșelor și a plămânilor, să-i spui despre respirația scurtă. Ce curios să nu găsesc un specialist în România care să mă lumineze!

Greutatea aceasta de respirație îmi amărăște viața, mă face să fiu posomorât, să văd toate în negru, să aștept mereu moartea. Desigur că moartea o aștept; când ai 58 ani, trebuie să fii pregătit. Pe cât un biet om poate să se pregătească spre a o primi cu resemnare fatală. Dar nu cred că e nevoie să-mi înnegresc ziua de azi în așteptarea celei de mâine. Mai cu seamă când viața e atât de neagră prin perspectivele ce ni le oferă.

Dacă vin aşa de rar aci şi veşnic pe goană, sigur că nu mai pot însemna nimic. Mărunţişurile cotidiene la Bucureşti îţi iau toate preocupările, încât pentru gândurile serioase nu mai rămâne răgaz. Ne amăgim cu speranţe deşarte şi zvonuri dulci şi uitare chiar că sântem în inima celui mai oribil război care va hotărî pentru totdeauna poate soarta neamului nostru şi a noastră a tuturor celor de azi.

Luni, 3 ianuarie [1944, Valea Mare]

Am fost la Piteşti azi, în fond mai ales ca să văd pe dr. Tiţescu, să-mi facă radioscopia şi eventual radiografia plămânilor şi a bronchiilor, să vedem ce este în realitate cu mine? De unde şi de ce respiraţia asta atât de scurtă?

M-am pomenit cu o surpriză: la radioscopie partea inferioară şi mijloc a lobului drept e opac, adică e în congestie şi congestia asta face dificultatea respiraţiei. Emfizemul şi bronşita stau pe loc; ele nu m-ar plictisi. Joi îmi va aduce radiografia cu amănuntele posibile. Îndată ce voi ajunge la Bucureşti să consult pe Gheorghian-Popescu, arătându-i radiografia, să fac eventual un consult şi cu alţi doctori etc.[2] El crede că cu radiaţii de radio se va putea risipi congestia aceasta rece, adică fără febră importantă, şi-mi recomandă pe dr. Jovin[3], cel mai bun radiolog din Bucureşti, elevul lui Bequerel[4].

În sfârşit, cel puţin aflu ceva plauzibil. Era îngrozitor să te tratezi de o boală şi să mergi tot mai rău, cum făceam eu. M-am liniştit. Voi încerca să vindec congestia şi astfel să revin la normal.

Vineri, 7 iulie [1944, Valea Mare]

De trei luni sânt la ţară împreună cu Fanny şi Puia. Am venit grav bolnav cu maşina lui Manolescu[5], îndată ce am scăpat din primul mare bombardament la Bucureşti, la 4 aprilie. Pe la 9 seara am sosit complect istovit; nu ştiam că sufeream de pneumonie, a patra zi, cu perspective puţine de salvare, date fiind vârsta mea, chistul din plămânul drept, emfizemul vechi şi bronşita cronică,

fără a mai pomeni neglijenţa-mi din tot cursul iernii de-a trata serios începuturile multiple de congestii pulmonare, care mi-au dat avertismentele necesare din vreme.

A fost o boală teribilă. Două luni am zăcut în pat, iar când m-am sculat, nu puteam sta în picioare. Acuma aş fi în convalescenţă, dar merge greu de tot. Pofta de mâncare nu e faimoasă şi e vorba de refăcut muşchi întregi. Cred că va mai trece vreme lungă până să mă văd zdravăn cu adevărat.

Dar despre boala aceasta s-ar putea spune, când s-ar ivi ocazia, şi lucruri mai interesante şi mai de preţ. Impresiile şi sentimentele şi observaţiile omului între viaţă şi moarte, trăite obiectiv, fiind pregătit pentru trecerea pragului, nu prin vorbe, ci prin apropierea treptată de nefiinţă.

Dar despre bombardamentele acestea anglo-americane, care n-au absolut nimic cu războiul, ci numai cu barbaria cea mai primitivă... Ei vor să se ucidă cu orice preţ, şi asta înseamnă război. Pentru cei ce vor să spună că civilizaţia omenească intră în secolul american. În realitate, americanii n-au digerat încă aproape nimic din cultura adevărată şi se socotesc cultivaţi numai pentru că au multe uzine de toate felurile şi se închină maşinii.

Luni, 10 iulie 1944 [Valea Mare]

Când am venit aci credeam că vom fi scutiţi complect de alarme şi bombe. Aveam nevoie de linişte complectă. În Valea Mare nu e nimic ce ar putea tenta la bombardamente, iar oraşul vecin, Piteştii, de asemenea, e modest şi fără obiective militare serioase, afară poate de gară (n-are nici un tun antiaerian). Şi totuşi la 10 mai o formaţie puternică americană a aruncat peste 300 bombe şi a omorât mulţi oameni veniţi la bâlciul săptămânal. Deşi distanţa [e] de 5-6 km, s-au zguduit şi casele din Valea Mare.[6]

ADDENDA

1916

Miercuri, 15 iulie [1916, Bucureşti]

Riţa[1] m-a sculat, după cum îi lăsasem scris, la ceasul opt, aducându-mi cafeaua pe scaunul cu hainele lângă sobă, jurnalele *Universul* şi *Dimineaţa* tot acolo şi foiţe de 10 bani pe noptieră. Eram somnoros şi aş fi vrut să mai dorm. M-am uitat la ceasul meu; era 8,1/4. M-am frecat la ochi, care parcă se lipeau mereu, încât mă gândeam că m-a lovit vreo dambla. Am mai aţipit câteva clipe, apoi mi-am luat inima-n dinţi şi m-am ridicat. Am tras scaunul cu hainele, mi-am potrivit ceaşca de cafea pe plapomă şi am băut cafeaua citind *Dimineaţa*, unde n-am prea găsit lucruri de seamă despre războiul ce mă interesează. M-a enervat iar strategul N., care-i idiot de tot. Am făcut o ţigară şi am citit *Universul*, unde articolul de fond laudă pe nemţi.

Sâmbătă, 13 august 1916 [Bucureşti]

Am ieşit din casă pe la 11 a.m. Citisem ziarele, primisem câteva rânduri de la Făgeţel pentru *Golanii*. Nimic neliniştitor; dimpotrivă, după ştirile de ieri, războiul se îndepărtase.

De la tutungerie luai *Flacăra*[2], care n-avea nimic deosebit. Mersei citind-o până la Ateneu, unde pusei să-mi văxuiască pantofii. Deodată aud: *„Adevărul*, ediţie specială!“ În mâna unui domn citesc titlul: *Convocarea Consiliului de Coroană.* La altul zăresc *Naţionalul*[3], special. Simţeam că trebuie să fie ceva serios. Nici un vânzător nu se apropia însă.

M-am repezit la „Imperial“, am luat *Adevărul*: „Consiliu de Coroană, mâine“ etc. Primul rând: s-a isprăvit, a venit războiul. Până să-mi aducă şvarţul şi *Berliner Tageblatt*, am citit de vreo două ori rândurile grase din ziar.

Eram lămurit: Consiliul de Coroană. Chemaţi: miniştrii[4], Carp[5], Maiorescu[6], Rosetti[7], şefii de partide[8], prezidenţii Corpurilor Legiuitoare[9] şi foştii[10]. În total 19. Aveam un sentiment de nelinişte, îmi tremurau mâinile. Mă gândeam să mă duc îndată la Ministerul de Război, să văd ce-i cu situaţia mea militară. Am răsfoit totuşi *Furnica*[11], dar n-am putut zâmbi măcar. Din *Tageblatt* n-am înţeles nimic. Eram foarte tulburat. Mereu mă întorceam la *Adevărul* cu Consiliul. Am început să socotesc care vor fi pentru şi care contra războiului. Totul atârna de Brătianu; de care parte e el, acolo e decizia. Căutam să mă conving că Brătianu trebuie să fie contra războiului şi simţeam în suflet că mă îmbăt cu apă rece.

Nerăbdarea mă rodea şi nu venea nimeni; stam singur la masă. Stamatiad a trecut pe trotuar. „Nimic!", zise zâmbind cu superioritate în treacăt. Pe urmă pică Grigoraş: „Ei, aţi băgat-o pe mânecă!", îmi zice. Ş-apoi îmi destăinuieşte: „Nimic, monşer. Consiliul este convocat ca să trântească pe războinici. Guvernul a trimis în Basarabia un ofiţer de stat major care a venit cu ştirea că acolo nu se află nici 20 000 ruşi la Odessa şi Reni. Toată armata ce-a fost acolo au dus-o la nord, căci Hindenburg[12] cu 600 000 oameni o să-i izbească pe frontul din Galiţia... Aşa că s-a isprăvit cu războiul nostru. Regele cu Brătianu are să le arate federaţilor[13] în ce au vrut să ne bage."

Oricât era de fantastică, vestea m-a liniştit puţin. Plecai la „Cartea de aur"[14] să văd *Revista idealistă*[15] în care mi-a spus ieri Ionel Pavelescu[16] că mă înjură pentru *Golanii* unul Florea Simionescu. Nu-i adevărat şi m-am întors la cafenea, aşezându-mă singur pe o canapea la fereastră. Luai *Pesti Hirlap* să citesc interpelările din Camera ungurească. Pică Dariu Pop, care spune că-i sigur că mâine intrăm în război.

Peste câtva timp se aşează alături Stamatiad, care mă ia peste picior pentru că cred că intrăm. Îndată vine Iser[17] şi Ressu. Iser crede că mobilizăm. Ressu socoteşte voturile din Consiliu ca şi mine. Stamatiad ţipă că nu-i nimic. Iser: „Ascultă, mă. Aş vrea să te văd după ce vom fi mobilizaţi, dacă tot nu vei crede că mergem contra nemţilor!" Stamatiad spune că el are să se prezinte în a 5-a zi de mobilizare, când o fi. Cei doi pleacă, apoi şi Stamatiad.

Pe la 12, 1/2 vin dr. Nanu, Corneliu[18] şi Minulescu. Corneliu e sigur că mergem, Minulescu şi Nanu, cred şi nu cred, o scaldă în glume. Corneliu zice că eu sânt obligat să merg în prima linie, că am fost ofiţer şi mereu am zis că sânt germanofil, dar la mobilizare să mă vadă. I-am replicat că el ar trebui să meargă în frunte, căci cere mereu război, pe când eu am fost mereu contra intrării. *Dreptatea*[19] aduce aceeaşi ştire despre Consiliu.

În sfârşit, la 1 plec la tribunal, după ce mai sosise şi Iancovescu.

În tramvai lumea citeşte ediţiile speciale. A ieşit şi *Universul*, care adaogă că numai guvernul are să hotărască, iar Consiliul doar sfătuieşte. Pe nimeni nu aud bucurându-se că intrăm în război. Este un fel de consternare pe toate feţele.

Trebuie să trec pe la Solomon, în str. Păstorului. Tocmai ieşea pe poartă. Mergem pe jos la tribunal să desfiinţeze poprirea. Ovreiul e contra intrării, fireşte. Pe Calea Rahovei un soldat sanitar: Constantinescu-Procurorul, care mi-a dat tabachera de lemn. Îmi cere o bere, pe care i-o refuz categoric.

Plictiseală la tribunal. Sepeanu nu ştie nimic.

Pe la 3,1/2 scap de la tribunal şi plec cu aprodul şi Solomon spre Teatru. La *Universul* iată pe Porfiriu. Spune că toate sânt minciuni. Nu-i nici un Consiliu. *Viitorul* special a dezminţit. Tot e pus la cale de Take Ionescu. Ca şi spionajul de la poştă: Busche[20] a reclamat la poliţie că i se sustrag scrisori şi telegrame; s-au destituit trei funcţionari, şi Take face şi de aici spionaj nemţesc.

La braserie văd pe Romano[21], care zice că vrea să fie societar la mine la Chişinău[22]. Îi iau *Viitorul*. Confirmă Consiliul, dar spune că este pentru a linişti publicul şi e convocat de rege.

La Teatru două vorbe cu Danieleasca[23], Brezeanu[24], Plopeanu[25], apoi Locusteanu[26], toţi sânt siguri că mâine se hotărăşte mobilizarea. Brezeanu zice că ruşii ne-au tras chiulul, că n-au trupe în Basarabia, dar au făgăduit să trimită în curând, iar noi ştim ce plăteşte promisiunea rusească, căci vreau să ne puie să ne batem noi cu bulgarii.

Ieşind, iată *Dreptatea*, a doua ediţie, zice că Consiliul are să calmeze lumea, dar în nici un caz nu-i război.

Acasă Marioara[27] pentru certificat medical. Mănânc şi plec îndată să mai aflu. *Adevărul* obişnuit cu titlul: *România în război*. O sumă de amănunte. Intrarea sigură.

La „Terasă". Cu Iser, Steriade, Corneliu. Glume. *Naționalul* e pesimist şi îngrijorat. *Steagul*[28] reproduce *Viitorul*. *Independența*[29] asemenea. Clarnet nu-şi dă seama ce-o fi. *Moldova*[30] zice că vom merge contra ruşilor. *Politique*[31] adaogă puțin la *Viitorul*. Gartenberg[31a] spune că doi unguri cerealişti, citind de Consiliu, au alergat la Czernin[32], care i-a liniştit.

Dr. Olivenbaum îmi face certificatul Marioarei. Nu prea ştie nimic. Îmi prezice rezultatul Consiliului: „Se aprobă măsurile luate de guvern pentru apărarea țării".

Gogu Mihăescu e radios: nu mergem, ba chiar poate să vie marghilomaniştii la putere, dacă Brătianu vine la Consiliu cu tratat iscălit.

Grigorescu mă ia repede să-i dau polul lui Rosen[33]. L-am repezit.

Acasă îngrijorare. Țica a primit scrisoare de la Mitică[34], care e pe frontieră în Cadrilater. Plânge.

Seara la 9,1/4 la „Terasă". Sion, Corneliu, Vintilă II, Rovine. Afară de Corneliu, ceilalți nu cred, Leon Popescu[35] vine şi nu crede. Caton[36] soseşte de la Constanța. Crede că mergem, deşi ceva îi spune că nu. Logica însă îl biruieşte. Const. Bacalbaşa[37] l-a sfătuit la Constanța să plece, altfel riscă să nu mai poată veni. Ferekyde[38] a venit vineri la Bucureşti lăsând acolo pe d-na Mustață, unde avea să se întoarcă mâine pentru vânătoare; aseară a telegrafiat doamnei să vie urgent în Capitală. Culoglu[39] de asemenea a adus aci pe d-na V. Generalul Castriş şi-a adus de acolo familia. Lumea toată vine încoace. Trenurile tixite. Un fel de alarmă tacită la Constanța. Caton mai explică: regele vrea să se spele pe mâini. Poate n-a avut curaj să refuze pe Brătianu şi a recurs la Consiliu, cu gândul că va întoarce lucrurile. Imposibil. Afară de 4[40], toți pentru război. Regele s-ar face odios dacă nu s-ar supune Consiliului.

Trecem la „Alhambra" cu Caton. Nimic. Caton însă explică mereu că intrăm negreşit şi doar o minune ar întoarce lucrurile. S-au făcut pregătiri formidabile.

Dimineața specială dă toate amănuntele Convenției[41]. *Epoca* specială dă amănunte, dar mai domol.

Pe drum întâlnesc pe Const. Bacalbaşa care spune: mâine mobilizare, luni intră în țară 80 000 cazaci, noi vom lupta numai în Ardeal. Goga[42], tot pe drum: s-a sfârşit, intrăm, gata tot.

Caton mai spune: în regiunea militară la Cernavodă, trenurile cu geamuri înnegrite, 7-8 soldați în fiecare vagon, nimeni nu mişcă. Locuitorii din comune au fost jurați în biserici să nu spună o vorbă din ce văd. S-au rechiziționat în Cadrilater toate vitele, caii etc. Asemenea crede că Morțun[43] a jurat pe Minulescu, care la Constanța a sărutat pe gură pe Condrus[44], zicându-i „Poate nu ne mai vedem", iar lui i-a spus că nu ştie nimic; dovadă că trebuie să ştie ceva.

La „Imperial": Cair[45] zice că mergem sigur, lui Caton.

Dr. Nanu nu crede că mobilizăm mâine. Filozoful crede. Iancovescu aduce ştirea că la granița bulgară de azi de la 4 d.a. se dă o luptă; ştirea e la lt. col. Bacaloglu.

Să vedem ce-o fi mâine.

Sâmbătă, 13 august 1916 [Bucureşti]

Înainte de Consiliul de Coroană.

Edițiile speciale anunță de pe la orele zece înainte că pentru mâine este convocat un Consiliu de Coroană la palatul Cotroceni, din inițiativa regelui.

Toată lumea, pe Calea Victoriei, smulge, din mâinile vânzătorilor, foile de ziare. O nedumerire se citeşte pe fețe: ce-o fi asta? Război sau pace?... Aceasta însă numai o clipă; pe urmă îşi caută toți de treabă. Ce-o fi să fie!

Un gazetar germanofil, cu nasul strâmb şi cu capul supraîncărcat, spune:

– Ați băgat-o pe mânecă, ai? Proşti mai sânteți!... Consiliul e chemat să dea o palmă zdravănă războincilor, să se sfârşească odată cu scălămbăielile nesărate. Regele şi cu Brătianu le pregătesc o surpriză fenomenală. Ştiți că ruşii ne-au tot pisat să intrăm, că ei au

în Basarabia milioane de soldaţi, că au să strivească pe bulgari, dacă le dăm drumul prin Dobrogea... Ei bine, guvernul a trimis un ofiţer de stat major în Basarabia să vază armatele acelea fantastice. Ei bine, a găsit acolo, la Odessa şi Reni, exact 23 000 de oameni. Aţi înţeles? 23 000, în loc de 300 000! E ceva fenomenal. Numai muscalii pot învârti minciuni aşa de grozave. Acuma se zice că ruşii au avut într-adevăr ceva armată în Basarabia, acum câteva săptămâni. Dar au aflat că Hindenburg a concentrat 600 000 oameni, cu care vrea să pocnească pe ruşi, şi încă în Galiţia, unde credea Brusilov[46] că s-a sfârşit cu austro-nemţii. Parcă-i văd pe muscali cărăbănindu-se iar din Cernăuţi, ba şi din Basarabia, unde o să intrăm noi să ocupăm drept recompensă că am stat liniştiţi... Ei, vedeţi? Pentru asta-i Consiliu de Coroană. Regele cu Brătianu au să le arate gălăgioşilor în ce chichion voiau să ne vâre... Hahaha! Salve!...

Un agent de la Siguranţa statului, spân, blond, subţire, detaşat la Câineni, sosit aseară în Bucureşti, spune:

– Intrăm sigur în război! Sigur! Eu am văzut şi ştiu ce-i la graniţă, doar eu am aflat ce trupe austriace sânt dincolo, prin oamenii mei, şi cunosc măsurile ce s-au luat la noi. Intrăm garantat. De altfel, pare că şi ungurii bănuiesc ceva. De câteva zile nu mai intră în ţară aproape nimeni din Ardeal. Trenurile de călători sosesc regulat, dar goale; rareori câte un călător fricos. Agenţii de dincolo, care vin uneori la noi şi bem bere împreună, nu cred că noi vom intra şi sânt siguri că victoria finală e a lor. Eu însă repet: intrăm. Consiliul va aduce mobilizarea. Pot să-ţi spun şi trupele care sânt dincolo: regimentele 64 şi 82 secuieşti, un regiment slovac din Zemplen... Sânt şi germani; pe mânecă au *E 31*.

Un gazetar tânăr, frumuşel, iubitor de mărci şi de teatru:

– Minciuni. Nici vorbă de Consiliu. *Viitorul* dezminte. Citiţi ediţia specială. Toate astea sânt intrigi de-ale lui Take. E absolut scârbos ce se face aici. Deunăzi cu spionajul de la poştă tot aşa.

Busche reclamă poliției că i se sustrag la poștă scrisori și telegrame. Directorul poștelor găsește vinovați niște funcționari și-i dă afară. Ei bine, Take face din asta spionaj nemțesc. E culmea culmilor! Inconștientul vrea să ducă țara de râpă!...

Un actor bătrân, chel, pisălog, te oprește în stradă:

– Mă fac societar la Chișinău, s-a isprăvit.

Un ziarist rusofil, jigărit, elegant, cu monoclu, geme clătinând din cap:

– Nu pot să-mi dau seama deloc. Stelian[47] e îngrijorat, nemțofilii jubilează, intervenționiștii sânt plouați... nu mai pricep nimic. Cred totuși că Consiliul de mâine nu va fi cel din urmă. Vom mai sta neutri câtva timp, pe urmă...

Un doctor germanofil, inițiat în secretele legațiilor franceză și rusească:

– Mult nu pot spune. Plutește ceva în aer. Totuși aș paria că rezultatul Consiliului de Coroană va fi un comunicat în termenii aceștia: „Consiliul aprobă măsurile luate de guvern pentru apărarea țării". Dacă n-o fi așa, primesc să-mi zici cum vrei.

Un samsar ras de mustăți, care prezintă tuturor pe soră-sa, frumușică, pentru ca apoi să-i poată tapa mai lesne, ovrei, firește:

– Azi, când a ieșit ediția cu Consiliul, eram tocmai cu doi unguri cerealiști. Au alergat îndată la Czernin și Czernin le-a spus categoric: „Stați liniștiți, nu-i nici o primejdie!"

Un avocat marghilomanist, simpatic, fost actor:

– Consiliul e bun. Nu vezi că majoritatea-i cu noi? Iar dacă Brătianu vine cu vreo convenție, și mai bine. Atunci venim sigur la putere!...

Un fost senator takist, acuma întreprinzător artistic, putred de bogat, cu un briliant uriaș în deget:

– Mă rog, eu ca omul prost, de, cum mă pricep. Fac socoteală și zic: câți sânt la Consiliu? Nouăsprezece. Bun. Și-i iau pe rând: Carp, germanofil, Maiorescu, Rosetti, Marghiloman[48], asemenea. Olănescu[49] e cum zice regele, că se sperie repede. Apoi miniștrii:

Duca, Morţun, Constantinescu[50] şi Radovici[51], cu nemţii... Ferekyde, iar, Robescu[52], iar... Câţi sânt? Socotiţi şi d-voastră. Şi nu pun pe Brătianu, care nu face război până nu-i sigur. În sfârşit, credinţa mea-i asta. Poate că n-am dreptate, mai ştii. Dar eu cred că rămânem tot neutri... Eu aşa cred. Părerea mea... Mă rog, nu-i supărare... Omul poate să aibă o părere...

Un scriitor energic, veşnic răguşit, foarte nervos şi grosuţ, cu o convingere înfricoşată:

– Niciodată nu mi-am schimbat părerile. Sânt franc. Nu-mi plac războaiele în general. Eu nu pot auzi măcar să moară atâţia oameni tineri... Dar, în sfârşit, noi intrăm mâine în război. Şi iată de ce, că eu nu vorbesc fleacuri. Când spun ceva ştiu ce spun... Am fost la Constanţa şi mă simţeam nespus de bine şi aş mai fi stat câteva zile. Să vedeţi ce m-a făcut să plec îndată şi să cred că se petrec lucruri grave la Bucureşti... Vineri am plecat de la Constanţa. Ferekyde lăsând acolo pe doamna, nu spun cum o cheamă, cu care trăieşte... Duminecă trebuia să se întoarcă însă la o vânătoare. Ei, vineri seara doamna primeşte o depeşe să plece şi ea imediat. Poate că tot n-aş fi plecat, dacă Costache Bacalbaşa nu-mi spunea să mă cărăbănesc numaidecât, altfel risc să nu mai găsesc tren cine ştie câtă vreme... Trenul ticsit de lume... la Constanţa ca un fel de alarmă tacită... Avem război!

Dl. Const. Bacalbaşa, pe stradă, unui prieten, zâmbind.

– Mâine se decretează mobilizarea. Luni intră în ţară 80 000 de cazaci. Noi vom lupta numai în Ardeal.

Dl. Goga, pe stradă, grav, îngândurat:

– S-a aranjat tot. Intrăm.

Un doctor cu barbişon negru, foarte simpatic, cumpătat şi ardelenist, spune cu un zâmbet sceptic:

– Probabil că vom rămâne tot în neutralitate. Vom intra însă mai târziu. Nu simt eu atmosfera războiului acuma, degeaba.

Un actor obraznic şi cu talent:

– Azi, de la orele patru d.a. a început o luptă crâncenă în

Cadrilater, care mai durează... Ştirea e sigură. O am de la maiorul Bacaloglu...

Duminecă, 14 august 1916 [Bucureşti]

Încep a scrie exact în clipa când începe mobilizarea armatei române. În sfârşit, s-a făcut: intrăm în război. Presimţirea mea de ieri s-a realizat.

Ziarele de dimineaţă nu spuneau mai mult decât ştiam aseară. Doar că *Viitorul* şi *Universul* anunţau că Consiliul va fi după-amiazi la 3, în loc de 10 a.m.

Am ieşit pe la 11 în oraş. Pe străzi, publicul obişnuit de duminecă. Nici o mişcare deosebită. La „Imperial" nu văzui cunoscuţi. Am trecut înainte la „Terasă".

Acolo Apăteanu[53] la o masă, la care m-am aşezat. În trecere, d-na Gîrleanu[54] îmi şopteşte că regele, fiind pentru neutralitate, va pleca în Germania.

Apăteanu nu ştia nimic deosebit, afară doar că Consiliul se ţine tot la ora 10, cum a fost anunţat întâi, şi schimbarea a fost numai pentru a induce în eroare publicul, ca să nu se facă manifestaţii. Mai spunea că lucrătorii la *Monitorul oficial* au fost chemaţi şi azi, pentru că *Monitorul* va publica imediat rezultatul Consiliului. Apoi mai spune că la toate tipografiile s-au postat soldaţi, ca să nu se mai tipărească nimic fără ştirea guvernului.

La masă s-au mai adunat dr. Nanu, Stamatiad, Săulescu, Ressu şi alţii. Părerea generală era că Consiliul nu va aduce război imediat.

Am plecat spre casă pe la 12,1/2, după ce Stoica[55] mi-a dat *Suferinţele din Ardeal*. Nici Stoica nu credea că intrăm în curând.

La Ateneu întâlnesc pe Saidman. „S-a sfârşit – zice el. Intrăm în război, sigur. Busche cu Czernin treceau adineaori în automobil, urmaţi de doi agenţi secreţi. Nemţii au plecat cei mai mulţi. Legaţiile nemţeşti au împachetat tot, sânt gata de plecare."

Îmi spunea cu atâta siguranţă, încât mi-a întărit credinţa.

Acasă, la masă, pică Ţica cu Mitică, care azi a venit, deconcentrat, de la Bazargic. Povesteşte c-a fost tocmai pe graniţă, la pichetele 14 şi 15, dormind fără corturi, veşnic gata.

Am dormit după-amiazi şi am ieşit numai pe la 5,1/2. Pe zidul tutungeriei imediat văd un afiş cu litere roşii, mic: „Se aduce la

cunoştinţă decretarea Legii pentru Starea de asediu". Aşa ceva. Vasăzică am mobilizat!

În oraş ceva mai multă animaţie. Ziarele speciale nicăiri. La „Imperial" plin de ardeleni entuziasmaţi. La „Terasă" plin. Tot cu Apăteanu, unde se adună Nanu, Moldovanu etc. Se povestesc amănunte din Consiliul de Coroană. S-a şi semnat decretul de mobilizare.

E o atmosferă de o demnitate rară. Lumea parcă simte seriozitatea clipei. Eu sânt emoţionat ca un copil. Mulţimea creşte. Calea Victoriei geme de lume. Trece automobilul regal; urale entuziaste. Trece regina, asemenea. Muzica cântă *La Arme, Marsillieza*. Un incident. Când cântă *Trăiască regele*, toată lumea e în picioare. Numai unul la o masă stă jos. I se strigă: „Scoală". El „Nu vreau." Câţiva au tăbărât pe el. A luat un baston în cap, deşi era cu nevasta. Încolo foarte multă demnitate.[56]

Duminecă, 14 august 1916 [Bucureşti]

Consiliul de Coroană.

A fost anunţat ieri pentru orele zece; azi însă câteva ziare spun că are să fie după-amiazi la trei sau la cinci. Şi s-a ţinut tot la zece. Se pare că manevra ziarelor a fost înadins pusă la cale pentru a deruta publicul şi a evita manifestaţiile.

Toată înaintea de amiazi a stăpânit aceeaşi nedumerire, aceeaşi aşteptare grea: război sau pace? Majoritatea prorocea pacea, deşi circulau veşti care dădeau de bănuit că a sosit războiul. Un funcţionar frumos de la Finanţe, de altfel convins că vom continua să rămânem neutri, spunea că ştie din izvor absolut sigur că *Monitorul oficial* n-a ieşit azi şi că toţi lucrătorii au fost chemaţi la locurile lor, suspendându-se repaosul duminecal. Asta înseamnă că, după Consiliu, *Monitorul* va comunica ceva foarte grav şi urgent. Acelaşi domn mai povestea că, la gară, a văzut un bilet afişat care anunţă suspendarea tuturor trenurilor de plăcere... Un pictor de mare talent ştie că la toate tipografiile şi ziarele sânt postaţi câte doi soldaţi şi că e oprit să se mai tipărească ceva fără ştirea guvernului...

Numai un inginer germanofil, speriat şi palid, vesteşte cu o siguranţă uimitoare: „S-a consumat. Astăzi se decretează mobilizarea. Mare nenorocire. Am văzut adineaori pe Czernin cu Busche, într-un auto, urmăriţi de doi agenţi. Erau nespus de abătuţi. Nemţii

au început încă de aseară să plece grabnic. Azi au plecat cu duiumul. Legaţia austriacă e împachetată... S-a sfârşit!"

Şi după-amiazi s-a aflat şi vestea s-a răspândit ca fulgerul: mobilizarea şi declaraţie de război Austriei.

La tutungerie am văzut primul semn: un afiş mic, alb, cu litere roşii, foarte laconic. Decretarea stării de asediu.

Apoi a venit aşteptarea înfrigurată a ziarelor. Cinci, şase, şapte, şi nu mai ieşea nici unul. Iar între timp zvonurile se împrăştiau, străzile se umpleau de curioşi.

Toţi ştiau amănunte precise de la Consiliul de Coroană. Unuia i-a spus Filipescu, altuia Marghiloman, altuia Take Ionescu, în sfârşit, toţi sânt perfect informaţi.

– Brătianu s-a sărutat cu regele şi toţi au izbucnit în lacrimi la sfârşit – zice un reporter trecând din cafenea în cafenea.

– Filipescu l-a executat straşnic pe Marghiloman – adaogă alt gazetar.

– Marghiloman s-a pupat cu Filipescu. Ferekyde a fost nemilos cu Carp. I-a strigat în faţa regelui: „Să-ţi fie ruşine".

În sfârşit, un autor dramatic însemnat povesteşte pe larg:

– Eu m-am întâlnit adineaori cu Goga, care ieşea de la Filipescu. De la el ştiu tot. Aflasem însă şi mai înainte de la un văr al meu, prieten intim cu Marghiloman. Uite cum s-au petrecut lucrurile. La zece fix erau toţi adunaţi la Cotroceni. Regele a deschis şedinţa şi a vorbit aşa: „V-am chemat, domnilor, să vă comunic o hotărâre ce am luat-o după o matură chibzuire şi o îndelungată luptă sufletească. Şi sânt fericit, domnilor, să vă înştiinţez că am repurtat o mare victorie asupra mea însumi hotărându-mă ca eu, Ferdinand de Hohenzollern[57], să scot sabia împotriva Austriei, prietena Germaniei. O fac însă cu însufleţire, pentru că astfel cer interesele ţării şi neamului şi pentru că eu sânt un român bun, cel mai bun român între români." Cuvintele regelui au făcut impresie mare. În ochii multora licăreau lacrămi de fericire. Atunci însă s-a ridicat Carp şi a zis: „Vasăzică, Majestatea Voastră ne-a convocat să ne comunice o hotărâre, iar nu să ne ceară sfatul?" Regele a răspuns calm: „Nu, domnule Carp. Fiecare poate să vorbească, să-şi spună părerea... Eu ascult cu atenţie." Şi Carp a zis: „Bine. Să auzim comunicările primului-ministru." După acestea Brătianu a început să citească tratativele, tratatele şi concepţiile ce

le-a făcut cu aliaţii. Zice că a citit vreun ceas şi jumătate şi a citit lucruri atât de extraordinare, încât Filipescu, sorbindu-i vorbele, nu s-a putut stăpâni până la sfârşit, s-a aruncat la el şi l-a sărutat pe amândoi obrajii. Brătianu, fireşte, i-a întors sărutările, emoţionat şi dânsul, poate să-şi închipuie oricine. Apoi, regele a dat cuvântul lui Maiorescu, care ar fi spus că el crede că încă nu trebuie să intrăm, că nu e bine să ne amestecăm în cearta ţărilor mari, că ardelenii nu ne vor, că Hindenburg cine ştie ce surpriză mai rezervă ruşilor... Dar regele zice că l-ar fi întrerupt: „Domnule Maiorescu, mi-a fost mai greu să înving pe un Hohenzollern; pe Hindenburg sper să-l batem mai uşor". Nu vă mai spun ce emoţie trebuie să fi simţit toţi auzind pe rege vorbind astfel. Rosetti a spus tot cam ce a spus şi Maiorescu. Pe urmă a venit Carp şi a declarat: „Cu hotărârea pe care aţi luat-o eu am convingerea că duceţi ţara la o catastrofă în care va fi târâtă şi Coroana şi împreună cu ea dinastia de Hohenzollern, pentru că în locul ei, pe tronul gol, să se urce un Brătianu sau un Ştirbei[58]. Eu n-am să fac decât două jertfe: un ziar, care-mi exprimă convingerile şi care mâine va înceta, şi trei copii, pe care-i trimit să moară. Sânt sigur însă că mergeţi la neizbândă şi vă doresc să fiţi înfrânţi!" A fost o indignare generală, iar Carp s-a dus la o fereastră şi, cu degetele în vestă, a privit afară tot restul şedinţii. A urmat Marghiloman, care a spus: „Eu ca conservator nu pot admite din principiu o cooperare cu ruşii. Am urmat, de când a izbucnit războiul cel mare, o politică, jertfindu-mi popularitatea, prin care ţineam deschisă ţării posibilitatea şi celeilalte direcţii, în caz când cea pe care aţi ales-o n-ar fi izbutit. Politica aceasta a ferit guvernul de hotărâri pripite, a dat ţării posibilitatea să-şi facă toate pregătirile, a fost cumpănă binefăcătoare care a contribuit la victoria ce o dorim şi o nădăjduim cu toţii. Acuma, când se cere ţării jertfa supremă, eu nu pot să nu-i ofer tot ce am şi ce sânt şi să-i urez izbândă deplină." Au făcut o impresie excelentă vorbele acestea. Filipescu şi Take Ionescu au fost cei dintâi care l-au felicitat... În sfârşit, regele a mai spus câteva cuvinte şi s-au despărţit toţi adânc mişcaţi, după ce vodă a semnat decretul de mobilizare...

Un actor comic, care face mai multă politică şi strategie decât artă, complectează:

– Tot aşa am auzit şi eu că s-a petrecut, afară de câteva amănunte... Când Marghiloman a zis că el, ca conservator, nu poate înţelege să mergem cu ruşii, Filipescu îndată i-a ripostat: „Eu ca şeful Partidului Conservator îţi spun că la data cutare şi cutare (fiindcă Filipescu-i mare diplomat: are însemnat într-un carnet tot ce i-a spus Marghiloman, împreună cu ziua şi locul, exacte), că la data cutare d-ta mi-ai declarat mie că România nu-şi poate realiza idealul naţional decât alături de Rusia. Cum se potriveşte, d-le Marghiloman, ceea ce mi-ai spus atunci cu ce spui acuma?" Marghiloman a bâlbâit că-i neagră, că-i albă, şi a înghiţit-o... Asta-i una. Acuma se mai zice că, după ce s-a aranjat tot, regele s-a dus la Filipescu, l-a bătut pe umăr şi i-a zis zâmbind: „Ei, d-le Filipescu, nu credeai că eu sânt bun român. Acuma te-ai convins?" Filipescu era atât de mişcat, încât a izbucnit într-un hohot de plâns. Şi atunci, regele l-a sărutat şi a plâns...

Dar amănuntele nu se mai isprăvesc şi ziarele nu sosesc. Un reporter foarte spilcuit declară categoric: „Azi nu iese nici un jurnal. E cenzură."

Pe la ceasurile cinci, Calea Victoriei geme de lume. Parcă s-ar fi desfundat mahalalele. Feţe, pe care nu le vezi decât la 10 mai, se uită speriate.

Revelionul [la] Minulescu, unde e şi Dem Theodorescu, care între altele spune că are să scrie un articol de distrugere contra Fundoianu[1] pentru că el ar fi spus că-i venal etc.

Venind acasă la 2,1/2, am stat citind până la 5 dim[ineaţa].

Anul Nou, în casă. D[upă] a[miazi] Fanny cu Puia şi Mioriţa[2] la *Înşiră-te*[3]. M. Dragomirescu îmi spune prin telefon că încă n-a deschis *Pădurea Spânzuraţilor* şi mă roagă să scriu despre traducerea lui (*Romeo şi Julieta*).

Pe la 6 d.a. ies să iau aer, întâlnesc pe dr. Nanu cu frate-său, poetul[4]. Peste câţiva paşi, Iancovescu mă roagă să trec îndată la Teatrul Mic, unde îmi propune să-i traduc *École des cocottes* cât mai grabnic. Pe urmă, plimbându-ne pe stradă, îmi povesteşte din peripeţiile teatrului său, între altele că Sc. Froda, cât a fost director, a încasat patru chenzine de-ale Elvirei[5], iscălind-o fals, apoi că avea o scrisoare de la Froda în care îi propunea să plătească pe Herz şi Theodorescu, ca să-i aibă favorabili teatrului etc. Pe urmă întâlnim pe Minulescu...

La 11 a.m. la Ministerul Artelor pentru şezătorile în Ardeal. Acordă 300 000 lei, să mergem echipă permanentă de opt inşi, plus alţii în diverse locuri. Banu[6] spune că doreşte să subvenţioneze revistele literare, luându-le abonamente p[entru] minister, spre a para primejdia iudaizării. Corneliu[7] vorbeşte ministrului despre proiectata mea revistă[8] care ar avea imensă însemnătate pentru cultura românească. Banu mai zice că pe viitor va cere să colaboreze scriitorii cu trupele de teatru care merg în provinciile alipite spre a lupta contra propagandelor subversive.

La 6 d.a. căpitan Popa[9] cu locul [din] Bonaparte[10]. Întâlnire la Pillat cu Minulescu şi Moşoiu[11] pentru şezători. D-na Pillat oferă

ceai. Fixăm 12 oraşe şi preşidenţii de episcopi. La plecare, pe drum, Minulescu indignat contra „păduchelui" de Pillat, care vrea să fie un fel de Vintilă[12] în afacerile literare.

Seara aranjez itinerariul turneului.

Puia mi-a adus ştirea că Claudia[13] a citit *Pădurea* şi e extraordinară.

11 a.m., Ministerul Artelor, fixăm pe scriitorii care şi unde să meargă în Ardeal, împreună cu adresa.[14]

12,1/2 „Capşa". Felicitări mari de la Ramiro Ortiz. Înainte de-a pleca de-acasă, la 10 a.m., Lovinescu mi-a telefonat că *Pădurea* e admirabilă etc.

D[upă] a[miazi] vine Struţeanu, care-mi citeşte articolul despre *Pădurea* pentru *Flacăra*[15]. Ieşim împreună. Constatăm la librăria „Grasiany" că a vândut toate exemplarele.

La „Capşa", fleacuri.

6 aprilie [1923]vineri [Bucureşti]

Pregătiri p[entru] repetiţia generală *Plicul*. Fanny iese în târg dis-de-dimineaţă, croitor etc. Nenorocită că nici la amiazi nu-i sânt gata toaletele. Pleacă la Teatru fără ele. Puia i le duce pe urmă. Vine dr. Nanu, Struţeanu, Perpessicius, mergem împreună. În sală vreo 25 oameni, Han, Camil Petrescu, Valjean, Livescu, Steriadi etc. Enescu[16] şi toţi actorii[17] cu emoţie. Nanu grimat şi îmbrăcat oribil.

Repetiţia începe la 3,1/2, durează până la 6,1/2. Merge bine. Soreanu totuşi nu e în verva lui adevărată. Fanny foarte bine. Ecelent Mărculescu. S-a râs puţin de tot. A fost însă bună dispoziţie la spectatori. După actul întâi, Valjean zice că e foarte bine, dar crud.[18] În general, place la toţi. După al doilea se prevede succes monstru. Al treilea întăreşte mai mult impresia de succês. Directorul speră să meargă cu *Plicul* să închidă stagiunea. Felicitările mai mult ca de rigoare. N-au fost deloc aplauze. În definitiv, nu sânt orientat. Să vedem.

Am cerut directorului să joace Fanny de trei ori în şir. Împreună cu Livescu m-au rugat să renunţ a nedreptăţi pe cealaltă şi a le crea greutăţi.[19] A rămas în suspensie.

La „Capşa", Iançovescu îmi cere să-i traduc o adaptare după Calderon[20] pentru o montare la Ateneu. Altfel s-a vorbit numai de „succesul" meu.

Caton[21] îmi telefonează că nevestei sale, deşi nu o spune pe şleau, nu i-a plăcut *Plicul*. Mă consolează şi mă asigură că trebuie să placă.

În sfârşit, să vedem contactul cu publicul.

7 aprilie [1923], sâmbătă [Bucureşti]

La 11 am fost la Struţeanu, unde a venit şi Perpessicius, să examinăm împreună prospectul „Athenaeum" făcut de Dragomirescu. După două ore de discuţii diverse, am însărcinat pe Struţeanu să alcătuiască ceva mai potrivit şi mai puţin scolastic.

Seara la „Capşa", iar despre *Plicul*. Toţi mă asigură de mare succes. Iancovescu nu suflă nimic cu „misterul". În schimb, Gregorian îmi spune că ar fi vorba de o adaptare pe care el s-o actualizeze şi care apoi să se joace cu Tănase. La „Cărăbuş". Mersi. Nici nu vreau să aud de asemenea mistere.

Venind spre casă, lungă convorbire cu Struţeanu despre revistă.

Am fost cu Puia la Înviere, apoi am luat masa cu familia. Hristos a înviat!

8 aprilie [1923], duminecă, Paşti [Bucureşti]

Toată ziua n-am ieşit din casă. După-amiazi am dezlegat o problemă de matematică p[entru] Puia.

Seara, pe când făceam rolul cu Fanny, au sosit Sorbii de la Aiud pentru premiera mea. Am stat de vorbă până la 3 noaptea.

9 aprilie [1923], luni, Paşti [Bucureşti]

A venit Mitică la hiritisit. Fanny l-a şi trimis la croitor pentru rochii. Am ieşit cu Sorbul la „Capşa", unde iar am vorbit de *Plicul* şi iar prorociri de mare succes. Struţeanu a făcut un prospect p[entru] revistă; va trebui să-l revadă Perpessicius.

La masă, Ţica şi d-na Dumitrescu[22].

Pe la 5 am ieşit la aer cu Sorbul, până la 8. Din toată conversaţia de reţinut: să dau *Plicul* pentru turneu cu tantieme şi să iau casa grofoaiei în Maieru[23], s-o restaurez şi să-mi fac acolo gospodărie.

Seara, lungă convorbire în familie, mai ales ideea unui turneu de şezători în America. Despre asta se va putea vorbi după ce vom vedea rezultatul din Ardeal.

Am trecut pe la Teatru, spunând să se fotografieze miercuri piesa mea.

10 aprilie [1923], marţi, Paşti [Bucureşti]

Dimineaţa la „Capşa", fleacuri. Se zice că evreii boicotează Teatrul Naţional, cel puţin pe la Teatru se zice.

După-amiazi, târgul închis. Ieşind cu Sorbul, întâlnim pe Minulescu, care spune că i-a făcut 5 000 lei de la Arte; mâine să ia ordonanţa, iar eu să trec pentru exemplarele *Ion*[24]. La Teatru dau noi instrucţii pentru repetiţia de mâine. Ne oprim la „Imperial", unde stăm cu Davidescu, care spune că lucrează pe jidani cu diplomaţie pe unde poate. Ceea ce nu-l împiedică să scrie la ziare pentru ei.

Seara, 2,1/2 ore la croitor cu Fanny. Uf!

11 aprilie [1923], miercuri [Bucureşti]

Ministerul Artelor închis. Tocmai luni să fac ceva cu *Ion*. La Teatru vedem pe Valjean, unde Camil pisează mereu, deşi un interpret principal i-a căzut bolnav. La „Capşa", nimic.

Acasă catastrofă: nu i-a adus rochiile croitorul. Pleacă degrabă să te cerţi. În sfârşit, le aduce.

Repetiţia generală a doua. Fotograf. Emoţii. Vreo 50 oameni în sală: Herz, Soare, Iosif Nădejde, Ghermani, Stratulat[25] etc. Se repetă cu şovăiri şi bâlbăieli. Soreanu incolor. Totuşi Herz îmi spune că piesa e foarte bună, făcând însă rezerve în privinţa femeii. Iosif Nădejde e îndurerat din pricina lui Albeanu[26]. S-a râs mai mult ca vineri. În orice caz, nu plictiseşte, ci amuză. Am primit droaie

de felicitări de la toţi cunoscuţii. Ce-o fi mâine, Dumnezeu ştie! Sânt foarte enervat. Măcar de-ar trece odată şi pacostea asta!

La „Capşa“ iar despre *Plicul*. Glume, bine.

12 aprilie [1923], joi [Bucureşti]

Toată ziua m-a ros curiozitatea: cum stăm cu casa pentru premiera de astă-seară? Întâlnind pe Enescu, spune să cerem ceva bilete de favoare, să împărţim la prieteni. Directorul şi Livescu se împotrivesc, fiindcă vânzarea a început să meargă bine. De-abia atunci îmi spune şi Sorbul că până acuma a mers prost... În sfârşit, seara, când merg la Teatru, stau foarte bine: nu mai sânt decât două loji III nevândute; reţeta, vreo 21 000 lei. Emoţie multă şi la actori. Începe la 8,40. N-am răbdare; umblu de ici-colo, ascult în dosul culiselor. Dialogul Morţun[27]-Manu[28] sparge gheaţa; se aud râsete. Apoi din ce în ce mai multe. Actul întâi se isprăveşte cu aplauze mari; cortina de vreo zece ori. Vine Minulescu, încântat: capodoperă! Alţii asemenea. Actul al doilea are aplauze la scenă deschisă; rechemări mai multe; ies de câteva ori la rampă. Al treilea consfinţeşte succesul franc, mare, cu alte rechemări.

Cu Sorbii, dr. Nanu, Petrescu[29], mergem la „Arta culinară“, unde găsim pe Minuleşti cu D.Theodorescu, care e nenorocit că Manu i-ar fi făcut capul lui. Aflu că Eftimiu mi-a făcut atmosferă ostilă, că aproape toată presa e indignată din pricina lui Albeanu.

Înainte de-a începe m-a vizitat directorul *Dimineţii*, Graur[30], cu Herz, cerându-mi să scot *Adevărul*[31]. Am făcut-o.

13 aprilie [1923], vineri [Bucureşti]

Dim[ineaţa] telefon de la Mavrodi că i s-a plâns Rosenthal din pricina piesei; altfel felicitărei p[entru] succes. Mă duc la *Adevărul*, unde Rosenthal e supărat că mi-am bătut joc de presă şi-mi cere o scrisoare de lămurire. La „Capşa“ şi pretutindeni primesc felicitări. E succes. Vânzarea merge foarte bine. Mă hotărăsc să nu mai dau nici o scrisoare.

Sorbii pleacă seara.

Toate biletele vândute. Zimniceanca joacă slab şi nu e în rol. Iată şi triumful lui Fanny. Deşi nu voiam să mai ies la rampă, am fost silit să mă arăt după actul al doilea.

14 aprilie [1923], sâmbătă [Bucureşti]

Mereu despre piesă. Manu şi-a schimbat aseară capul. Acuma seamănă cu Steriadi. De altfel, chestia cu Theodorescu a fost o farsă pusă la cale de câţiva gazetari.

Iar tăbliţă la casă. Spectacolul foarte bun. Un student în litere a fluierat. L-am văzut la galerie; zicea că nu-i place piesa şi de aceea vrea să manifesteze. L-am potolit.

15 aprilie [1923], duminecă [Bucureşti]

La Lovinescu se vorbeşte numai de *Plicul*. Lui nu-i place, dar recunoaşte succesul foarte franc. Are anume rezerve stupide: cinismul etc. L-am repezit puţin.

Casa închisă. S-a jucat prost de tot. Mai puţine ridicări de cortină.

Am dat la actori exemplare din *Plicul* cu dedicaţii.

16 aprilie [1923], luni [Bucureşti]

Dim[ineaţa] la Oncescu[32] pentru proces; să-i fac procură. Bally[33] p[entru] haine. La Teatru p[entru] tantieme; nu-i casierul. La „Capşa“ Camil citeşte două articole contra Arghezi. La „Arte“ dau petiţia *Ion* lui Minulescu, găsesc aprobarea lui Sorbul, nu se face nimic cu Fundoianu.

D[upă] a[miazi] asist la repetiţia *Stăpâna*[34]. Merge bine. Piesa e bună, cu oarecari prisosuri şi cu eroina imposibilă. Încerc hainele Bally, cumpăr pantofi de lac. „Capşa“: Corneliu 2 000 lei pentru şezători şi un cec de 60 000 lei la Arad. Conversaţii de nimic.

Văd un act din *Suflete tari*[35]. Lume puţină. Scrisoare lui Dariu[36].

17 aprilie [1923], marți [București]

Pregătiri pentru plecarea în turneu. Trec pe la Teatru și iau 6 500 din tantieme. Vorbesc cu Valjean, care-mi spune că s-ar fi auzit că vor, guvernul, să oprească *Plicul*. El ar fi auzit de la unul care a vorbit cu Valaori[37]. Zice că el nu va permite în ruptul capului; să-i trimit din fiecare oraș să știe unde să mă ia de va fi nevoie. Cumpăr diverse lucruri pentru turneu. Ridic ordonanța lui Sorbul... D[upă] a[miazi] împachetări, iar la 7 plecare cu trăsura pe la Teatru să văd cum merge *Plicul*. E bine. Puia mă duce la gară.

Avem vagon foarte bun. Am un compartiment întreg la dispoziție. Mă culc devreme, în pijama. Dorm, dar mă ciupe frigul.

18 aprilie [1923], miercuri [Cluj]

Mă scol pe la șapte, mă îmbrac. La Aiud se urcă Sorbul. Sosim exact [la] Cluj, unde ne așteaptă primarul Moga, general Petala[38], col. Vlădescu, Zaharia Bârsan[39], Emil Isac, un reprezentant al studenților. Găsesc pe Letiția[40] cu soră-sa Ana și Ieronim[41], insistând să trag la ei. După discursuri în sala de onoare, mă duc cu Sorbul la Galan[42]. La masă invitați la Petala. Masă bună, cu discursuri.

Seara reprezentație de gală la operă cu *Samson și Dalila*. Pe urmă o masă intimă la „New York".

19 aprilie [1923], joi [Cluj]

Vizitarea orașului, teatrul vechi și biblioteca Universității. La 12,1/2, Sorbul, venit din nou, mă ia iar la Seni[43], care vine de abia sâmbătă din inspecție. Masa la Zaharia Bârsan. Apoi iar vizită la manufactura de tutun, la fabrica „Renner", pielărie. Apoi, cu Corneliu și Minulescu, lăsăm cărți de vizită la toate redacțiile. Eu mă urc la episcopul Ivan[44], cu care schimbăm câteva vorbe, și la Vaida-Voievod, unde întâlnesc și pe Maniu care, amândoi, sânt încântați a mă cunoaște, mi-au citit pe *Ion* și au cumpărat *Pădurea*.

Pe urmă vizitarea fabricii de bere „Zell", unde noi ajungem doar la masă.

Mă îmbrac pentru teatru. Întâi cu Corneliu, Minu[lescu] şi Moşoiu mergem la teatrul unguresc, unde ne primeşte dr. Ianovici[45]. Vedem un act de comedie. Trecem la români: *Scrisoare pierdută*. Plec înainte de a se termina piesa. Masa la „New York". Culcare târziu. Telegramă de la Fanny.

SPOVEDANII[1]

ROSTUL SPOVEDANIILOR

Deosebirea între amintiri şi spovedanii. Crainic zice mereu: Eu am făcut... Eu am spus... Eu... eu... eu... Tipul parvenitului şi al omului care la noi se impune. De care oamenii au teamă. E escroc, dar e nebun... dă-l dracului...

Eu, dimpotrivă, totdeauna m-am ascuns. Când am făcut ceva, am lăsat să se înţeleagă că mi-am făcut doar datoria. Am făcut multe, prea multe servicii de toate felurile, multora, prea multora. Nicodată nu ostentativ. Mă gândeam să nu jicnesc sensibilitatea oamenilor. Am judecat pe oameni după mine. Ce ţie nu-ţi place... O greşeală. Pe când faţă de El, se simte obligat şi recunoscător, faţă de mine e ca şi când ei m-ar fi servit. Astfel, R.D.[2], care a trăit de pe urma mea mulţi ani şi trupeşte, şi sufleteşte, se poate crede îndreptăţit să mă atace în fiecare zi, într-un jurnal. Sau Ş.F.[3], prietenul meu, să se plângă că nu i-am făcut nimic...

Am fost scriitorul cel mai crunt atacat. Nu mi-a fost cruţat nimic. Viaţa mea cea mai intimă, ca şi activitatea mea publică. Şi ce oameni m-au atacat?... N-am răspuns niciodată. De cele mai multe ori din scârbă; alte ori, dintr-o nepăsare. Şi ce lesne mi-ar fi fost să răspund cu date şi acte...

S-au creat legende pe seama mea, numeroase. O doamnă, scriitoare, căreia i-am respins o piesă, povestea că sânt tâlhar şi spărgător; că am devalizat în timpul ocupaţiei nişte bijuterii ale unei doamne, în casa căreia am fost adăpostit când a trebuit să mă ascund de nemţi, după ce anterior aş fi spart tejgheaua cutărui negustor... şi poate că au fost „colegi" neprocopsiţi care au crezut şi au jubilat. Vedeţi ce soi de atacuri „literare"... Sau alţii care răspândeau în surdină că odinioară, când am venit în ţară, am sosit cu casa regimentului, unde aş fi fost ofiţer de administraţie, şi când am fost prins aici şi trimis peste graniţă, am fost totuşi iertat, dar

angajat ca spion şi astfel m-am întors aici repede de tot... După nevoia momentului povestea se schimba însă: am fost totuşi condamnat, dovadă fişa care se găseşte şi cu care pot fi şantajat...

„Un trecut tenebros“ – mi-a reproşat un ziar şi am vrut să scriu o carte despre acest trecut. Ar fi fost carte de amintiri, o autobiografie. Am renunţat. Nu amintiri. Spovedanii.

Dar nu ca să răspund sau ca să rectific. Legendele nu se nasc şi nu mor decât singure, de moarte naturală.

Amintiri scriu cei cu Eu mare, cei victorioşi, şi mândri, şi îndrăzneţi. Spovedaniile sânt însemnările celor sinceri. Sânt revărsări ale sufletului când era prea încărcat. Amintirile trebuiesc aranjate, potrivite. Se ocupă de oameni şi vor să menajeze pe unii sau să înnegrească pe alţii.

Desigur, spovedaniile se ocupă şi ele de oameni, dar fără consideraţii oportuniste, şi cu singura preocupare de-a fi cu adevărat spovedanii, ca în faţa duhovnicului. Pentru un scriitor, cititorii sânt duhovnicul. Scriitorul trebuie să ştie că viaţa lui întreagă nu poate avea ascunzişuri, nici taine, nici menajamente. Mai curând sau mai târziu toate se vor da pe faţă, toate secretele. Prin hârtiile lui vor scotoci oameni diferiţi, indiscreţi. Discreţia scriitorului în viaţă e inutilă.

Viaţa mea n-a fost uşoară niciodată. N-am avut daruri speciale care să-mi netezească puţin calea. Din copilărie şi până azi am trecut prin toate încercările posibile. Nu evenimente epocale, ci mici lucruri care însă punctează greu o viaţă. Cele mai multe însă sânt atât de banale, atât de reale, că nici nu merită să fie povestite. Lupta cotidiană, ani de ani, cu sărăcia crâncenă, cu necazurile mărunte, cu grijile fără sfârşit pentru pâinea de-a doua zi, nu sânt fapte care să facă să tremure pe cititorul obişnuit cu senzaţionalul ziarului. O viaţă de fapte diverse ce interes să prezinte? Nouăzeci la sută dintre oameni o trăiesc la fel. Nuanţele sânt abia perceptibile. Pentru un scriitor român asemenea viaţă e poate o excepţie. Cel puţin în închipuirea unora. În orice caz, scriitor mare nu poate fi decât cel ce are la activ anume evenimente eroice. Scriitorul, cu posibilităţi de exprimare în public, chiar se sileşte de obicei să-şi împodobească viaţa pentru public, să-i dea un lustru

romantic, în orice caz să se arate ca un exponent politic şi patriotic. Scriitorul român, cu mici excepţii, are experienţa vieţii din cafenea sau din cărţi. Trăieşte la suprafaţă. Eu am trăit viaţa din plin. Dacă în scrisul meu, în cărţile mele e vreo calitate, e aceea a vieţii trăite.

Am suferit, m-am chinuit şi am fost umilit de viaţă în toate felurile. Am făcut experienţa directă. Am învăţat să mă simt bine pretutindeni, să văd pe om cum este, ca pe mine însumi. Am învăţat să iubesc pe om şi să fiu optimist. Pentru mine, orice om e bun şi rămâne bun chiar dacă îmi pricinuieşte deziluzii. Om rău nu există. Bunătatea e mai mult sau mai puţin pronunţată, şi atât.

Nimic mai comic decât scriitorul care zugrăveşte tipuri fonciarmente bune sau rele.

Aiurea luptele unui scriitor cu viaţa stârnesc interese şi în orice caz sânt socotite, cel puţin de cei dătători de ton, ca un plus în favoarea lui. La noi, dacă nu-i politica la mijloc, suferinţele unui om sânt batjocorite. Parcă toţi ar fi prinţi şi în orice caz bronzuri formidabile.

Omul judecă pe alţii după sine. Imputi altuia de ceea ce eşti capabil tu însuţi. Abilitatea de a te strecora printre codul penal e admirată. Principalul e să nu existe o dovadă. Încolo poţi face orice. Cinstea, ca o conştiinţă proprie, nu contează. Cinismul scuză tot. Poţi săvârşi orice crimă; dacă ai cinismul să te mândreşti cu ea, eşti admirat. Numai proştii suferă. Sărăcia e o ruşine. Dacă te îmbogăţeşti prin furt, devii boier, ţi se deschid toate uşile. Un funcţionar care iese la pensie sărac e socotit idiot. Discreţia e o inferioritate. Timiditatea, sfiala, şi mai mare. Amabilitatea cu colegii sau inferiorii e semn de slăbiciune. Mojicia e semnul nobleţei. Cazul Iuliu Moldovanu.

PUNCTE DE VEDERE

Un profesor de la un liceu moldovan m-a cercetat azi acasă şi mi-a cerut autorizaţia să publice în traducere germană, într-un ziar oarecare din Cernăuţi, nuvela *Iţic Ştrul, dezertor*. Mi-a prezentat textul traducerii. „O ciornă, zice, care va fi radical pieptănată". Am

cetit numai o pagină şi l-am rugat să renunţe. Traducerea e foarte corectă, e chiar prea corectă, dar nici o pieptănătură nu-i va putea dărui tocmai duhul fără de care nuvela devine o simplă înşirare de vorbe goale. Dacă corectitudinea poate fi eventual suficientă la transpunerea unui roman într-o limbă străină, fiindcă romanul are osatura unei construcţii în mare, unde detaliile se pot trece cu vederea, unde se zugrăveşte o lume închisă, dar întreagă –, o nuvelă, adică un răstimp măsurat în viaţă specială, nu poate exista fără ritmul ei deosebit care-i dă toată culoarea, viaţa. Şi mai cu seamă *Iţic Ştrul, dezertor*, care se întemeiază întreagă numai pe o respiraţie comună între două suflete într-un moment anume...

Sânt sigur că n-am convins pe amabilul meu traducător. Nedumerit, mi-a mărturisit că e profesor de germană, că e ovrei şi a studiat în şcoli nemţeşti, că a lucrat cu pasiune şi absolut dezinteresat, numai pentru că îi place foarte mult nuvela şi ar fi vrut să fie cunoscută de cititorii germani iubitori de literatură superioară etc.

De altfel, profesorul nu e întâiul traducător în nemţeşte al acestei nuvele. Cel puţin vreo cinci l-au precedat.

UTOPII

Când viaţa ţi-e mai aprigă, când necazurile te copleşesc mai rău, când desperarea te ameninţă în privinţa ta însuţi şi chiar a soartei mulţimii din care faci parte, aruncă-ţi privirea sus, pe cer, şi vei găsi consolare, încredere, înălţare şi, în cazul cel mai rău, vei începe să vezi viaţa şi lumea în mare, în proporţiile eternităţii.

Am avut şi eu atâtea amărăciuni că am început tot mai des să mă uit la cerul înstelat. Şi,fireşte,mi-am luat diferite călăuze. Între care cel mai simpatic mi-a fost Sir James Jeans. Cartea acestui mare învăţat, unul din cei mai harnici astronomi ai lumii de azi, *The Univers around us*, mi-a căzut în mână într-o traducere germană conştiincioasă. E o lucrare pentru cititorii profani, nu de specialitate, care nu m-ar fi interesat. E mai palpitantă ca orice

roman, fiindcă e vorba doar de o monografie a Universului, de un fel de viaţă romanţată după cele mai stricte date ştiinţifice a lumii văzute şi nevăzute.

În cartea aceasta, Sir James Jeans, pe baza ştiinţei de azi, se coboară şi în treacăt şi aleargă şi în viitor. Stabileşte, în ani pământeni, câte miliarde de ani ar fi de la începutul Universului şi câte alte bilioane i se pot prevedea în viitor. Fireşte, dacă calculele sânt mai riscate pentru Universul întreg, pentru universul nostru mai mic, sistemul nostru solar, sânt mai comode, iar pentru planeta noastră, sânt aproape sigure.

Cifrele acestea astronomice te încântă şi te îmbată. Astfel, Jeans socoteşte vârsta pământului la 2 miliarde ani, din care 300 000 de la apariţia omului, 10 000 civilizaţie, 300 astronomie modernă. Pentru viitor prevede cam tot atâta. În orice caz, în atâtea milioane de ani căldura solară nu va scădea considerabil. Media de 15° Celsius, necesară vieţii omului şi vieţii în general, se va menţine cel puţin atâtea milioane de ani.

Dar nu cifrele acestea m-ar interesa pe mine. Nu ele mă fac să mă amestec într-un domeniu unde distinşii noştri astronomi s-ar putea supăra că-mi vâr nasul. De altfel, nu m-aş mira ca aceşti astronomi străluciţi să zâmbească ironic că iau în serios pe un popularizator ca Jeans. Specialiştii zâmbesc de oamenii care sânt capabili să explice şi altora formulele misterioase graţie cărora ei se socot superiori altora.

Pe mine mă interesează aici perspectivele omului, de care micile necazuri actuale sânt ridicole. Câte cărţi de utopii s-au scris? Toate însă vorbeau despre ceea ce va fi peste câteva sute de ani sau maximum câteva mii...

Dacă am socoti odată cu milioanele aşa cum se cuvine când e vorba de corpuri cereşti? Peste un milion de ani ce va fi omul, căci Pământul are toate şansele să fie la fel de cald şi de potrivit pentru a adăposti viaţa? Dacă în 10 000 ani omul a fost capabil de o dezvoltare ca aceea de azi? Nu există oare toate probabilităţile că omul, sau fiinţa care [va] lua locul omului, care se va dezvolta din om, va dezlega toate tainele? Şi ale începutului şi ale sfârşitului? Că va suprima moartea? Că va realiza călătoria în Universul cel

mare?... Oare omul de peste un miliard de ani nu va fi un om-sinteză, cu posibilități de viață în toate dimensiunile, în toate spațiile, cu posibilități de recreere a vieții?

Jeans este partizanul unei alte teorii a nașterii sistemului nostru planetar decât cel cu care ne-am obișnuit al lui Kant-Laplace. El socotește că aștrii cu planetele sânt rarități și mai ales că planetele cu viață și mai mult. În sfârșit, fără a afirma categoric, lasă a se înțelege că singur Pământul are cinstea să adăpostească viața, cea mai înaltă formă a vieții universale. Pământul redevine centrul Universului și mai ales omul, în care conștiința vieții devine plauzibilă. Oare perspectiva aceasta nu deschide omului un viitor pe care încă nici un romancier nu l-a închipuit?

CUM AM DEVENIT SCRIITOR ROMÂN ?[4]

Ofițer.[5] Încercări literare ungurești.[6] Amor.[7] Dorința de-a pleca din armată.[8] Cererea. Maiorul Șioldea. Observația mentală. Român. Acasă.[9] Din sat în sat.[10] Se găsește portofelul. Astra.[11] În București.[12] Dragomirescu.[13] Gavriluț.[14] Falanga.[15] Văcărești.[16] Patru luni. Extrădat și expulzat.[17] Închisoare ungurească.[18] Judecată.[19] Ofițerii. Acasă.[20] Așteptare. Sosesc bani.[21] Înapoi la București.[22] Prima: Ranetti în *Epoca*...[23]

CEI DINTÂI PAȘI[24]

Nuvela *Ex-Învățătorul*[25] – la *B[uda]pesti Hirlap*, la *Ujság*, la *Vasárnap* (poștă)

Opereta, libretul – vizita la libretistul lui Kálmán[26]

Drama *Alcohol*[27] – vizita la „Vigszinház"

Volumul *Scara*[28] – la Legrády.

CEA DINTÂI NUVELĂ[29]

Dragomirescu, Cincinat, Gîrleanu, Moldovan, Nanu, Mândru[30], Minulescu, Dragoslav[31], Stamatiad, Lovinescu, Gregorian, Sorbul, Săulescu, V. Lascăr[32], Costin Petrescu[33], d-rele Olănescu.

ÎN TIMPUL OCUPAȚIEI[34]

Neutralitatea. *Ziua*[35]: Cecropide[36], secretar de legație [sic!]. Refugiații. Încercări de înrolare. Războiul. Numai eu neocupat. Discuții la cafenea. Retragerea. Rămânem în București. Nemții. *Scena*.[37] Lumina.[38] Teatru. Prima arestare. Subt observație. A doua arestare. Fuga. Casa Sorbul. Irina Savu. Doamnele necunoscute. Kiriac[39]. Odaia din str. Occidentului. Muzeul Simu. Steriade. Titel Petrescu[40]. Groful.[41] Ploiești. Gherea.[42] Buzău. Boiangiu.[43] Focșani – Mărășești, prins. Înapoi Mărășești. Liber. Tâlmaciul. Amenda. Noaptea la cizmar. Simionescu-Râmniceanu. În automobil. Trecerea. Tecuci. În tren. Iași. Sorbii. Ceilalți. Condrus. Cocea[44] Corneliu Moldovanu. Elvira Popescu. Steinberg-fiul. Chișinău-bătaia. Odaia lui Crainic. Primul tren.

O ȘEDINȚĂ LA RADIO

Gusti, Kirițescu, Alessianu, Bucuța, Mugur, Culea, Brătescu-Voinești, Rebreanu, Maniu, Jora, Petrescu, Munteanu-Cârnu, secretară, colonelul p[entru] militari, Mândru p[entru] agronomie.[45]

CINEMA

De ce se învechesc imediat filmele, pe când în toate artele operele durează mult mai mult? Arta mecanică e fatal să îmbătrânească, afară de gramofon. Cinema nu și-a găsit expresia proprie.

DESPRE „SPOVEDANII" ȘI ALTELE

Cazul cu Ranetti
Cazul cu Lucreția Karnabatt[46]
Cazul lui Crainic
Cazul cu Gregorian

Cazul cu Froda
Cazul cu Dianu

PENTRU „SPOVEDANII"

Direcţia Educaţiei Poporului
Teatrul Naţional
Societatea Scriitorilor
Note de călătorie – Norvegia, Anglia, Spania
Din casă de nebuni
Cum se face o lege? (Legea teatrelor)[47]

DESPRE „SPOVEDANII" ŞI ALTELE

Ţărani – poeţi
Cea dintâi nuvelă
Excluderea emoţiei
România: primul stat socialist
Puncte de vedere
Maniu

[PROIECT]

Rostul *Spovedaniilor*
Puncte de vedere (*Iţic Ştrul*; Pârvan[48]; *Universul* etc.) – Marţi
Cea dintâi nuvelă – Miercuri
Ţăranul şi poezia (vizite de poeţi-ţărani) – Joi
România socialistă – Vineri
Legenda cu *Vagabondul stelelor*[49] – Sâmbătă
La Forêt des pendus[50]
La Foresta degli impiccati[51]
The Forest of the Hanged[52]
Les oběsených[53]

Rostul spovedaniilor
Puncte de vedere (*Iţic Ştrul* etc.)
Excluderea mirării
Cea dintâi nuvelă
Poeţi-ţărani
România socialistă
Legenda *Vagabondul stelelor*
Maniu
În pragul minunii[54]
Iorga-Enescu-Goga
Conştiinţa profesională (v. convorbirea cu C.B.[55])
Panait Istrati[56]
Programe radiofonice[57]
Utopii

SPOVEDANII

I

Un capitol din *Mojarul iluziilor*[58] . . . . .25 pag.
O introducere de o pagină . . . . .1 pag.
Jurnal . . . . .25 pag.
Iţic Ştrul, dezertor . . . . întâmplări
(Pârvan, Fildermann etc.) . . . . .3 pag.
Nichifor Crainic . . . . .25 pag.
Cea dintâi nuvelă . . . . .10 pag.
Legenda cu *Vagabondul stelelor* . . . . .4 pag.
Fragment din note de călătorie . . . . .15 pag.
Iorga, Maniu, Goga, Enescu – aniversări etc. . . . . . .4 pag.
O şedinţă la Comitetul de radio . . . . .5 pag.
Cum se cènzurează filmele? . . . . .5 pag.
Efemeride . . . . .10 pag.

Procesul cu Crainic	30 pagini
Nuvela	30 pagini
Jurnal	30 pagini
Lecturi	20 pagini
Teatru-radio-cinema	15 pagini
Efemeride	15 pagini

Procesul Crainic
Goga 50 ani
În pragul minunii, lectura dr.Voiculescu
Legenda cu *Adam şi Eva, Vagabondul stelelor*
Cea dintâi nuvelă – amintiri de la Mihalache
În serviciul Siguranţei la *Jurnal*
Cu prilejul conversiunii: România primul stat socialist
Levaditi[60] şi catedra lui Babeş, şi Univ. Cluj
Centenarul lui Goethe
Amintiri din Casa de nebuni
Lecturi: *Revoluţiile europene; Les meneurs des animaux; [indescifrabil]; Razele cosmice*
Maniu
O şedinţă la Comitetul de Radio
Cenzura filmelor

FRAGMENTE DE JURNAL

Între *Amintiri* şi *Spovedanii*[61]

Noiemvre, luni. Încă n-am vârsta pentru a scrie „amintiri", oricât de bogată mi-ar fi viaţa în amintiri. Între a avea amintiri şi a...

SPOVEDANII

În suplimente şi [pe] coperte a reproduce citaţii din criticile străine asupra diferitelor mele cărţi.

*

Poeţi-ţărani.

*

Un critic foarte tânăr remarcă ironic, scriind despre *Metropole*, că nu ştie de câte ori am avut emoţii şi m-am mirat vizitând capitalele Apusului sau văzând anume lucruri acolo – şi adaogă că Paul Morand sau alţi „moderni“ nu se miră de nimic.

Curiozitatea e mania filozofiei; mirarea e a poeziei. Cine nu e capabil să primească o emoţie, cum va fi capabil să emoţioneze pe alţii cu scrisul său?

Omul mobil nu se grăbeşte, nu râde şi nu se miră (proverb unguresc).

Note de drum din Spania dictaturii
La [indescifrabil]
Spre Madrid sau Luptele cu taurii ....20 pag.
Aspecte madrilene

*

Un capitol din *Mojarul iluziilor* ....20 pag.

*

Procesul cu Crainic ....20 pag.

*

Efemeride ....10 pag.

ANEXE

ISTORIA UNUI JURNAL

[prefață la ediția din 1984, vol. I]

De existența jurnalului pe care astăzi îl facem cunoscut cititorilor am aflat târziu. Lăsate cu legământ să nu fie date publicității decât după cel puțin 30 de ani de la moartea celui care le-a scris, însemnările jurnaliere au fost păstrate cu o desăvârșită discreție încă din timpul vieții sale. La data legământului, 24 iunie 1927, Rebreanu încă nu împlinise 42 de ani, fiind în puterea vârstei și a gloriei. Cu șapte ani în urmă, se afirmase pe deplin cu al său *Ion*, urmat, la scurt interval, de *Pădurea Spânzuraților* (1922), *Adam și Eva* (1925) și *Ciuleandra* (1927). Lucru rar întâlnit în literatura de până atunci, fiecare roman reprezenta altceva, deschizând noi drumuri în proza românească. Între altele, scriitorul se impusese prin marea lui capacitate de a se reînnoi de la o carte la alta, înscriindu-și numele cu litere de aur în proza obiectivă, psihologică, metafizică sau analitică, ceea ce avea să-i confere, cu trecerea anilor, titlul de întemeietor al prozei moderne românești.

La data apariției primului roman, când acesta încă nu ajunsese bine în vitrinele librăriilor, E.Lovinescu scria, cu o desvârșită intuiție critică: „*Ion* e cea mai puternică creațiune obiectivă a literaturii române, și cum procesul firesc al epicei e spre obiectivare, poate fi pus pe treapta ultimă a scării evolutive“[1].

După cum era de așteptat, aprecierea criticului a contrariat fantastic spiritele conservatoare, declanșând replici violente. Deloc înfricoșat, același critic avea să afirme, peste trei ani, cu o neclintită siguranță, cu un calm imperturbabil: „Pe altarul lui Rebreanu jertfim toată epica română de la Filimon până la Sadoveanu“[2]. Drept este că, între timp, apăruse și romanul *Pădurea Spânzuraților*, dar, oricum, îndrăzneala lui Lovinescu era fără precedent, cel puțin în receptarea operei rebreniene.

Cu vremea, convingerile sale aveau să fie preluate, încetul cu încetul, și de alți confrați. Astfel, prin 1935, la trei ani de la apariția *Răscoalei*,

---

[1] E. Lovinescu, *L.Rebreanu*, în *Sburătorul*, II, nr.30-33, 4-25 dec.1920.

[2] *De vorbă cu Lovinescu*, în *Spre ziuă*, I, nr.4.

G. Călinescu scria despre autorul ei: „El pentru întâia oară a născut în cititorul român convingerea că un roman românesc poate exista şi se poate citi“[3], adăugând că oricare ar fi evoluţia genului va trebui „să stea în frunte ca un patriarh, pentru bunul motiv că el a descoperit America“[4].

Cu excepţia lui G. Ibrăileanu, mult prea rezervat în faţa cărţilor lui Liviu Rebreanu (deşi termenul de „tăcut“ s-ar părea că exprimă mai bine o stare de fapt), mai toţi criticii de seamă ai epocii aveau să subscrie, într-o formă sau alta, la judecata lovinesciană. Nu este locul să diferenţiem opiniile, fie şi pentru faptul că o retrospectivă istorică ne-ar obliga să depăşim intervalul la care ne-am referit. Aşa, de pildă, s-ar cuveni să insistăm asupra notaţiilor critice ale lui Mihail Dragomirescu, care, încă înainte de *Ion*, manifestase încredere în evoluţia tânărului ardelean, îi publicase primele povestiri după venirea lui în Capitala ţării (1909), prefaţându-i chiar şi volumul de nuvele *Golanii* (1916), cu care prozatorul încercase, fără succes, să se facă cunoscut în lumea literară bucureşteană. S-ar cuveni, de asemenea, să subliniez constanţa prieteniei cu Perpessicius, devotatul său cronicar, cu Pompiliu Constantinescu şi cu atâţia alţii. Repet, nu este acum locul să reactualizăm socotelile de mult încheiate la bursa criticii literare interbelice. Ceea ce vreau să subliniez este că, în 1927, când Rebreanu îşi mărturiseşte intenţia de a se adresa prin jurnalul său cititorului postum, era deja un scriitor format, cunoscut şi recunoscut. Făcând abstracţie de modul în care îi fusese interpretată opere, circulaţia cărţilor lui rămânea, atunci ca şi acum, în afara oricărei discuţii. Între anii 1920 şi 1927, *Ion* a fost tipărit de cinci ori; între 1922 şi 1927, *Pădurea Spânzuraţilor* a cunoscut patru ediţii; între 1925 şi 1927, romanul *Adam şi Eva* a fost publicat de două ori. Totul în decurs de şapte ani; enorm pentru ceea ce ştim că se petrecea cu alţi confraţi, cu alte cărţi. Alături de Sadoveanu, Rebreanu se număra atunci printre puţinii profesionişti ai scrisului. Spre deosebire de alţii, el îşi rezuma însă activitatea, în modul cel mai strict, la scris, neangajându-se în vreun fel în viaţa politică sau administrativă a ţării. Cu toate succesele literare, traiul lui şi al familiei continua să fie modest. Repetatele schimburi de locuinţă din Calea Griviţei în strada Primăverii, din Polonă în Popa Tatu (unde a fost început jurnalul) explică, într-un fel, viaţa deloc tihnită a chiriaşilor care îşi tot căutau un loc cât de cât confortabil, loc pe care, paradoxal, părinţii mei aveau să-l obţină, mai târziu, departe de larma oraşului, la Valea Mare.

[3, 4] G.Călinescu, *L:Rebreanu,* în *Adevărul literar şi artistic,* XIV, nr.783, 8 dec. 1935.

La 42 de ani, când începe în mod organizat să-şi scrie jurnalul, Rebreanu nu avea de unde să ştie că va închide definitiv ochii, în floarea vârstei, la aproape 59 de ani. Amintită în primele pagini, „moartea“ apare doar ca o condiţie a discreţiei ce va trebui păstrată multă vreme în jurul spovedaniei sale. Liviu Rebreanu nu cocheta cu moartea. Sobrietatea lui era la antipodul celei mai nevinovate forme de alintare sau cabotinaj. Cu atât mai puţin trecerea în nefiinţă nu o discuta cu noi, cărora, până în ultima clipă a vieţii lui, a încercat să ne insufle numai speranţă, o încredere fără margini în viitor. „Răbdare şi încredere“ erau cuvinte rostite şi scrise în mai toate momentele de încordare. Avea să le repete chiar şi pe patul morţii.

Nu. Nici mama mea, nici eu nu am ştiut, vreme îndelungată, de faptul că, în tăcerea nopţii, cel care se afla aplecat pe albul hârtiei înceta să se mai adreseze generaţiei lui, epocii în care trăia, ci generaţiilor viitoare, cititorilor de acum şi de mâine. O uriaşă punte se ridica în timp, înlesnind călătoria gândurilor de ieri şi de azi spre inevitabilul mâine.

Jurnalul poartă caracterul monologului interior, fiind reflexul unei desăvârşite solitudini. Conceput ca o „spovedanie pentru mine însumi“[5], el ţine, de la bun început, să fie înţeles ca atare.

„La o anumită vârstă – notează Rebreanu – începi să-ţi dai seamă cât eşti de singur în lume ca om sau ca individ. În realitate nu există nici rude, nici prieteni cu care să poţi fi într-o adevărată şi desăvârşită comuniune sufletească. Trebuie să înţelegi că menirea omului (de altfel, cred că şi a oricărei fiinţe vii) este să ducă singur o viaţă în fond solitară. Omul e o lume complectă şi puternic izolată de toate celelalte lumi omeneşti. Legăturile cu lumile exterioare sânt doar aparente, în orice caz superficiale. Slăbiciunea şi nevoile vieţii te fac să-ţi închipui că înţelegi pe alţii, că iubeşti şi eşti iubit şi înţeles. Eroare grea, despre a cărei realitate dureroasă ajungi să-ţi dai seama tocmai în clipele când singurătatea, maiestuoasă şi divină, te copleşeşte mai crâncen.“[6]

Citesc şi recitesc aceste cuvinte, încercând să destram timpul care mă desparte de rostirea lor. Cu o lună în urmă, părintele meu vizitase Italia, ca delegat al Societăţii Autorilor Dramatici din România, la primul congres care a avut loc, între 18-21 mai, la Roma. Deşi în programul manifestărilor se prevăzuse ca, după încheierea lucrărilor Congresului, să se facă excursii la Neapole, Pompei, Perugia şi Assisi, fixate pentru 22 mai 1927,

---

[5] *Jurnal*, vineri, 24 iun. 1927.

[6] *Ibid.*

Rebreanu îşi prelungeşte călătoria, insistând să vadă mai multe aşezări, între care Veneţia.

Departe de ţară, purta cu el nostalgia casei, anunţându-ne totodată că va trebui să facem tot posibilul pentru ca „să revenim aici toată familia noastră mică“[7], „poate chiar în acest an“[8]. Neîndoios, contactul cu pitoreasca Veneţie îi încântase privirea. Acolo plecase istovit şi enervat. Cu puţin timp în urmă, la Orlat, scrisese, pe nerăsuflate, prima variantă a romanului *Ciuleandra*, în decurs de nouă zile; mai precis: între 2 şi 10 martie 1927.[9] N-a avut răbdarea să-şi transcrie, după obicei, noul roman, chinuit de ideea realizării unui mai vechi proiect: *Răscoala*.

Romanul consacrat tragicelor evenimente de la 1907 îl purta în minte de mult. Subiectul îl preocupase încă înainte de a veni în Capitală, un caiet din Prislopul copilăriei lui, datat 1909, fiind chiar martorul începutului de documentare.[10] Interesant de remarcat că în acelaşi caiet se află, în forme embrionare, conflictele altor două romane: 1. *Ion*; 2. *Adam şi Eva*. La vremea aceea, tânărul scriitor, fost ofiţer şi ajutor de notar la primăria din Vărarea, de pe Valea Someşului, era doar autorul a trei povestiri, de circulaţie locală, considerate mai târziu de el însuşi drept mediocre. „Cu atâta bagaj literar în spinare, m-am hotărât totuşi să devin cântăreţul răscoalei ţăranilor“[11] – va nota el mai târziu – „pentru că scontam să dobândesc un succes grabnic tratând un subiect atât de fierbinte“[12].

A urmat apoi însă un întreg calvar. Conferinţa ţinută de romancier la 26 iunie 1943, în sala Ateneului Român[13], precum şi documentele de arhivă reproduse în cadrul monumentalei ediţii Rebreanu, apărută sub îngrijirea lui Niculae Gheran, amintesc, în mod convingător, uriaşa combustie spirituală cheltuită pe parcursul a 22 de ani ce despart proiectul amintit de realizarea definitivă a romanului din 1932. Este drept, în aceste două decenii, acelaşi romancier semnase multe volume de nuvele şi romane – între care câteva capodopere indiscutabile –, dar *Răscoala*

[7-8] Vezi scrisorile din 24 mai 1927 trimise lui Fanny şi Puia Rebreanu, în volumul L.R., *La lumina lămpii*, ediţie îngrijită şi prezentată de Puia-Florica Rebreanu şi Niculae Gheran, Editura Minerva, 1981, p.87. Documente inedite despre vizita în Italia, în *Arh.L.R., XIII, varia 1.*

[9] Vezi şi L.R., *Opere*, vol. 7, 1975, p.374.

[10] În dreptul intenţiei de a scrie piesa *Ţăranii*, se conspectează cauzele răscoalei de la 1907, după Radu Rosetti (cf. *Arh. L.R., I(1)ms.20*, f/14; reprodus în volumul de studii şi documente *Rebreanu – Caiete*, prezentate de Niculae Gheran, 1974, p.121).

[11-12] Cf.*ms.rom.4063*, f.58; reprodus în L.R., *Opere*, vol.8, 1975, p.579.

[13] *Ibid.*; textul integral, în L.R., *Opere*, vol.8, 1975, p.571-591.

continuă să-l preocupe, devenind adevărat coşmar. Intenţiile se clarifică greu: de la piesa de teatru din 1909-1910, *Răscoala* devine, în 1912, titlul unui volum de nuvele; reproiectată, în 1913, ca dramă, *Răscoala* revine printre planurile romancierului din 1919-1920.

Intenţia persistă şi, nu o singură dată, notaţii proprii unui caiet de creaţie apar marginal, pe manuscrisele altor romane. Astfel, în 1919, autorul insera pe fila de gardă a cărţii a III-a din *Pădurea Spânzuraţilor*:

„În *Răscoala*: o mulţime de ţărani, vociferând, alergând nebuneşte. Din gălăgia lor se desprinde, departe, ca un tunet sălbatec, vag şi impresionant: Pământ! Pământ!“[14]

Aşa se şi explică de ce, după editarea *Pădurii Spânzuraţilor*, intervievat, Rebreanu anunţa apropiata apariţie a *Răscoalei*, respectiv înainte de a fi fost tipărite romanele *Adam şi Eva*, *Ciuleandra* sau *Crăişorul*.[15] Rescriind istoria neînchipuit de zbuciumată a romanului *Răscoala*, Niculae Gheran, la care mereu sânt nevoită să fac trimiteri, aminteşte câteva stadii excepţional de importante pentru înţelegerea stării de spirit pe care Rebreanu o avea în 1927. Cu un an în urmă, mai precis prin noiembrie 1926, romancierul încercase, fără succes, să treacă la scrierea propriu-zisă a romanului *Răscoala*, fiind nevoit să-l abandoneze după câteva introduceri ce i se păreau nepotrivite.[16] Perseverent, fără să renunţe la această primordială intenţie de creaţie, el îl anunţa pe I.Valerian, în *februarie 1927*:

„Lucrez în prezent la romanul *Răscoala*, care va apare la primăvară“[17].

Comunicând această veste şi, implicit, un termen ce bătea la uşă, Rebreanu trebuie să fi avut foarte bine în minte întreaga desfăşurare a romanului, să fi fost familiarizat cu lumea personajelor, să le vadă mişcându-se şi vorbind de-aproape. Încercarea de reluare a scrisului îl enervează, părăsind noi pagini introductive, datate 9, 10 şi 15 iulie 1927.[18] Oprindu-se brusc, rescrie, în numai şase zile (21-27 iul. 1927), romanul *Ciuleandra*[19].

Adevărată recreaţie, în ambele sensuri ale cuvântului.

---

[14] B.A.R., *ms. 2540*, f. 220 v.; cf. *Opere*, vol. 8, 1975, p. 592.

[15] Cf. *De vorbă cu Liviu Rebreanu*, în *Spre ziuă*, I, nr.1, febr. 1963.

[16] Cf. *Arh.L.R., I ms.1 d*, f. 19, 20, 3; aceste file au fost precedate de câteva schiţe de plan datate încă din apr. al aceluiaşi an (vezi L.R., *Opere*, vol. 8, p. 607-608).

[17] Cf. *Viaţa literară*, I, nr. 1, febr. 1926.

[18] Cf. *Arh. L.R., I, ms.1 d*, f. 1-2, 4-5, 14-16 (vezi L.R., *Opere*, vol. 8, 1975, p. 610-614).

[19] Cf. *ms. rom 2529* (vezi L.R., *Opere*, vol. 7, 1975, p. 375).

La această tensiune, trăind în febra unui proces creator, demult început şi totuşi nefinalizat, obosit peste măsură de o muncă titanică, încercând o stare ambiguă de mulţumire pentru ce scria, şi de profundă insatisfacţie pentru ce ar fi dorit să scrie, Rebreanu începe să se spovedească viitorimii, deschizând paginile jurnalului său cu sentimentul unei adevărate evadări din lumea imediat înconjurătoare. Era în firea lui Rebreanu. Să nu uităm că după călătoria la Ghimeş-Palanca din vara anului 1919, unde asistase la deshumarea lui Emil, întrerupe o vreme romanul *Pădurea Spânzuraţilor*, copleşit de tragicul deznodământ al fratelui său. Mâna îi rămăsese paralizată. Încercând să evadeze din acest coşmar, reactivează proiecte mai vechi şi mai noi, între care, cine ar fi crezut, chiar şi două comedii.

Am creionat acest cadru pentru a sugera stadiul de realizare al scriitorului atunci când îşi propunea să întreţină un jurnal cu mai multă consecvenţă decât o făcuse (încercări au existat şi până atunci), dar şi starea lui de spirit, deosebit de importantă pentru înţelegerea primelor spovedanii.

„Însemnările pe care le voi face aici – scrie Rebreanu – aş dori să fie o încercare de pătrundere în mine însumi, lentă, necruţătoare, francă şi de absolută sinceritate. Impresiile despre alţii, despre lumea din afară vor înfăţişa nu senzaţiile momentane, ci mai ales – aşa aş vrea cel puţin – păreri filtrate prin judecata mea rece, obiectivă, ceva ca o reflectare vie în oglinda sufletului meu."[20]

Avea să-şi împlinească gândurile? Şi da, şi nu, căci tonalitatea însemnărilor lui nu este defel monocordă. De la o zi la alta, ba au caracterul unor meditaţii asupra realităţii înconjurătoare, cu toate răsfrângerile în lumea conştiinţei sale, ba au valoarea unui seismograf, înregistrând mersul evenimentelor exterioare. În bună măsură, aceasta se datoreşte şi faptului că graniţele pe care autorul încerca să le aşeze între *jurnal* şi *spovedanie*, între *confesiune* şi *amintiri*, deşi perfect teoretizate, se dovedeau totuşi fragile la masa de scris. De aici caracterul eterogen al multor pagini din jurnal, ca şi eşuarea altora, rămase în arhivă, deloc străine tentaţiei de a se mărturisi cititorilor săi. Numeroasele proiecte găsite în sertarele scriitorului trădează încercarea de a surprinde *întregul*, de a depăna cu obiectivitate povestea unei vieţi, independent, sau mai bine zis paralel, cu mersul jurnalului său. Întreprinderile nu se suprapun, deşi, în mare măsură, ele sânt convergente. Ceea ce se impune cercetătorului de azi şi de mâine este studiul tuturor surselor, care, alăturate, lărgesc

[20] *Jurnal*, 24 iun. 1927.

substanţial orizontul biografic, îngăduindu-ne, mai aproape de obiect şi mai documentat, cunoaşterea în ansamblu.

Interferenţa documentelor ne obligă să abordăm cercetarea lor comparată, ele completându-se pe alocuri şi, mai important, atenuând, în mare măsură, discontinuitatea existentă.

Uneori chiar şi tonalitatea le este comună. Iată mai jos cum sună unele spovedanii, rătăcite, în masa documentelor de arhivă, printre multele file izolate, hârtii, de calităţi şi mărimi diferite.

„Am fost scriitorul cel mai crunt atacat. Nu mi-a fost cruţat nimic. Viaţa mea cea mai intimă, ca şi activitatea mea publică. Şi ce oameni m-au atacat!... N-am răspuns niciodată. De cele mai multe ori din scârbă; alteori, dintr-o nepăsare. Şi ce lesne mi-ar fi fost să răspund cu date şi acte...

S-au creat legende pe seama mea, numeroase. O doamnă scriitoare, căreia i-am respins o piesă, povestea că sânt tâlhar şi spărgător; că am devalizat în timpul ocupaţiei nişte bijuterii ale unei doamne în casa căreia am fost adăpostit când a trebuit să mă ascund de nemţi, după ce anterior aş fi spart tejgheaua cutărui negustor. Şi poate au fost «colegi» neprocopsiţi care au crezut şi au jubilat. Vedeţi ce soi de atacuri «literare»... Sau alţii care răspândeau în surdină că odinioară, când am venit în ţară, am sosit cu casa regimentului unde aş fi fost ofiţer de administraţie şi când am fost prins aici şi trimis peste graniţă, am fost totuşi iertat, dar angajat ca spion şi astfel m-am întors aici repede de tot... După nevoia momentului, povestea se schimba însă: am fost totuşi condamnat, dovadă fişa care se găseşte şi cu care pot fi şantajat.

«Un trecut tenebros» mi-a reproşat un ziar şi am vrut să scriu o carte despre acest trecut. Ar fi fost carte de amintiri, o autobiografie. Am renunţat. Nu amintiri. Spovedanii.

Dar nu ca să răspund sau ca să rectific. Legendele nu se nasc şi nu mor decât singure, de moarte naturală.

Amintiri scriu cei cu Eu mare, cei victorioşi, şi mândri, şi îndrăzneţi. Spovedaniile sânt însemnările celor sinceri. Sânt revărsări ale sufletului când e prea încărcat. Amintirile trebuiesc aranjate, potrivite. Se ocupă de oameni şi vor să menajeze pe unii sau să înnegrească pe alţii.

Desigur, spovedaniile se ocupă şi ele de oameni, dar fără consideraţii oportuniste, ci cu singura preocupare de a fi cu adevărat spovedanii, ca în faţa duhovnicului... Pentru un scriitor, cititorii sânt duhovnicul."[21]

Cu ce sânt mai prejos aceste însemnări în comparaţie cu altele de aceeaşi factură? Numai rătăcirea lor de restul mărturisirilor (din păcate nu

---

[21] *Arh. L.R., ms. 6,* f. 5-7.

sânt singurele) le explică astăzi rostul de „adaos".[22] Utilitatatea lor este deosebit de importantă, determinând cercetătorul şi implicit cititorul să stăruie asupra unor episoade mai puţin cunoscute din viaţa scriitorului, caricaturizate sau înceţoşate de mahalaua literară interbelică.

Desigur, aceasta presupune coroborarea datelor, apel la documentele existente. Am aminti memoriul lui Liviu Rebreanu în legătură cu extrădarea sa, cerută, în 1910, de autorităţile ungare[23], căruia, fireşte, i se pot adăuga şi alte piese de dosar. Mereu trebuie făcute trimiteri la fondul documentar de care dispunem, altfel existând pericolul să se tragă concluzii eronate. Cum pot fi înţelese ştirile redactate de Rebreanu din timpul războiului balcanic din 1913 (păstrate cu discreţie într-o arhivă anume), dacă se omite că, pe vremea aceea, autorul lor era reporter la *Adevărul*. Modest slujbaş în Bucureştiul în care nu izbutise să se afirme defel, nu făcea atunci altceva decât să transporte şi să prelucreze pentru ziar ştirile oficiale puse la dispoziţie de Ministerul de Război (Serviciul supravegherii ştirilor, biroul de presă). Şi astăzi se mai află în arhiva păstrată la Academie o parte din buletinele de informaţii eliberate de acest minister, datate în 1913, alături de instrucţiunile generalului Averescu, privind regimul corespondenţilor de război.[24]

De reţinut că astfel de aspecte sânt lămurite în numeroase interviuri date de Rebreanu după afirmarea lui în viaţa literară a României, pagini deosebit de importante pentru acoperirea unor goluri din jurnal.[25] Nu mai puţin interesante sânt şi restul „spovedaniilor" din arhivă, la care ne-am referit mai sus.

În asemenea împrejurări, însuşi conceptul de „jurnal" dobândeşte valenţe noi, obligându-ne să cuprindem în sfera lui şi alte documente literare cum sânt, de pildă, jurnalele de creaţie. Nu sânt singurele. Structura

---

[22] Astfel de „spovedanii", nefiind datate, au fost grupate în *Addenda* volumului de faţă (e vorba de versiunea din 1984, *n. ed.*).

[23] Se află în *Arh. L.R.I (1), ms. 32*. Parţial, a fost publicat şi comentat de N. Gheran în L.R., *Opere*, vol. 4, 1970, p. 686-688, apoi tipărit, de acelaşi autor, în revista *Manuscriptum*, IV, nr. 4 (13), 1973, p. 89-91, sub titlul *Domnişorul Liviu şi Ion al Glanetaşului.*

[24] Vezi *Arh. L.R., XIII, Varia 1*. În buletinele de informaţie se amintesc numărul cazurilor de holeră, de răniţi, numele celor căzuţi în lupte.

[25] De exemplu, în interviul publicat în *Adevărul* din 28 nov. 1935 L.R. relatează: „La *Adevărul* am intrat pe vremea războiului balcanic. Misiunea mea era să mă duc de câteva ori pe zi la Ministerul de Război, ca să aduc ştirile de pe câmpul de bătălie. Câştigam cu asta 100 de lei pe lună. Fericirea n-a fost însă de lungă durată. La terminarea războiului, făcându-se o revizuire a personalului, eu am fost dat afară."

lor aminteşte perfect organizarea informaţiei din *Spovedanii*, sugerând îngrijitorului de ediţie contopirea informaţiei pe criterii cronologice (an, lună, zi). Înainte de toate, se impune însă o scurtă prezentare a surselor documentare, fie şi pentru a vedea în ce măsură ele răspund unor legitime cerinţe de informare asupra vieţii şi operei lui Liviu Rebreanu.

După săvârşirea din viaţă a părintelui meu, eveniment tragic petrecut la 1 septembrie 1944, jurnalul a fost descoperit la locuinţa sa din Bucureşti şi de la Valea Mare. Scris la etape diferite, pe caiete şi pe hârtii izolate, el a fost adunat, la început de Fanny Rebreanu, în mape distincte, urmând mai târziu să fie legate. Treabă dificilă, câtă vreme, pe măsură ce era clasată arhiva, răsăreau alte caiete, noi şi noi file cu notaţii, care, având un caracter comun, reclamau acelaşi regim.

Multă vreme lectura lor a fost hrana sufletească a măicuţei mele. Chiar şi după mutarea ei (1948) în casa din parcul Cotroceni, unde locuiesc şi astăzi, nu înceta să citească şi să recitească spovedaniile soţului, fiind fericită când descoperea o filă rătăcită sau când i se părea că desluşeşte mai clar o însemnare redactată prea lapidar. Sub impulsul acestor lecturi, a scris, la rândul ei, *Cu soţul meu*, volum tipărit în 1963, mai mult cu dorinţa de a evoca oameni şi fapte dintr-un trecut îndepărtat, situaţii deloc pomenite în jurnal, operă pornită abrupt, abia în 1927. I se părea târziu. După cum se ştie, evenimentele narate de Fanny Rebreanu încep în 1909, an ales şi el arbitrar, din considerente de ordin literar. Spun „arbitrar", căci versiunea manuscrisului volumului de amintiri mărturiseşte intenţia autoarei de a fi coborât şi mai mult în timp. În cele din urmă, a renunţat, preferând să surprindă viaţa lui Liviu Rebreanu după venirea lui în Capitala ţării, adevăratul loc de manifestare a talentului său, mediu artistic ştiut îndeaproape de cea care avea să-i fie soţie. Când George Călinescu i-a elogiat cartea într-o cronică tipărită în paginile *Contemporanului*[26], măicuţa era în culmea fericirii. Avea sentimentul că îşi făcuse datoria, aşteptându-şi cu linişte sufletească propriul ei sfârşit. Istovită de puteri, ne-a cerut să batem la maşină jurnalul, fără să-l scoatem însă din casă. Era îngrijorată; se apropia termenul stabilit de Rebreanu pentru ca însemnările lui să fie date publicităţii. Dânsa a stabilit şi editorul căruia urma să-i fie încredinţate: Mihai Gafiţa, la acea dată redactor-şef al Editurii „Cartea Românească". Toate acestea în 1973.

Pregătirea dactilogramei era deosebit de dificilă. Într-o primă fază, mai mult decât toate deranjau tulburările ce interveneau în cronologia evenimentelor, „lacună" datorată existenţei mai multor caiete consacrate

---

[26] Vezi articolul *Un suflet înalt şi plin de stele*, în nr. 36, 4 sept. 1964, p. 1.

aceleiaşi perioade. Mai târziu, au început să ne reţină atenţia „golurile“, lipsa însemnărilor în ani cruciali din viaţa scriitorului. Cum multe notaţii erau făcute pe hârtii izolate (redactate în aceeaşi manieră ca mai toate caietele de creaţie cunoscute din ediţia de *Opere*), nu puteam exclude posibilitatea ca unele din ele să se fi rătăcit. Aflarea altor file cu caracter jurnalier în diverse mape existente în posesia familiei ne întărea supoziţia. Situaţia devenea îngrijorătoare, câtă vreme cufere întregi de documente (mai ales cele transportate la Bucureşti, după vânzarea casei de la Valea Mare, în 1947), donate Academiei, rămăseseră neclasate, neştiindu-se în consecinţă ce se mai află acolo din fragmentele cărora le simţeam lipsa.

M-am apropiat cu sfială de spovedaniile părintelui meu. În copilărie, accepţiunea cuvântului „jurnal“ includea şi senzaţia de spaimă. N-am să uit niciodată groaza prin care a trecut familia noastră, în anii ocupaţiei germane din timpul primului război mondial, când, la percheziţia făcută de autorităţile străine, printre lucrurile confiscate s-a aflat şi jurnalul de atunci scris de Rebreanu. Îngrijorarea de a fi citit la comandamentul german de către un cunoscător al limbii române, ceea ce ar fi declanşat o arestare sigură, adunase nori negri deasupra familiei noastre. Nu vreau să insist asupra acestui episod, oricât de interesant ar fi pentru istoria jurnalului publicat de noi, momentul fiind surprins de scriitor în *Calvarul* (1919), unde este trecut însă pe seama eroului său, Remus Lunceanu (ale cărui iniţiale sânt, în acelaşi timp, şi ale autorului).[27] De altfel, întregul volum este o confesiune literaturizată, indispensabilă în desluşirea evenimentelor petrecute în jurul scriitorului, în anii primului război mondial. Într-un fel, cartea era un răspuns indirect la acuzaţia de colaboraţionism. Peste ani, Rebreanu va reveni asupra acestei chestiuni numai în câteva interviuri, între altele şi cu referiri la *Jurnalul zvonurilor*, a ştirilor subterane care circulau în epocă, surprinse de el în caietul care i-a fost confiscat.

Jurnalul de acum mă impresiona şi prin faptul că, deliberat, fusese multă vreme ţinut departe de orice privire indiscretă. Doar autorul lui îşi îngăduia uneori să-l revadă, adăugând un cuvânt care i se părea, probabil, că împlineşte mai bine un gând, schimbând sau înlăturând total o expresie sau alta. Din acest punct de vedere, manuscrisul jurnalului nu se

---

[27] Cu prilejul retipăririi în „Biblioteca pentru toţi“ (1963) de către N. Gheran, precum şi în ediţia de *Opere* (vol.3, 1968), se fac referiri la semnificaţiile povestirii, precum şi la raportul realitate-ficţiune. Vezi L.R., *Caiete*, 1974.

deosebeşte fundamental de celelalte grafii personale păstrate în arhivă, luminând aceeaşi trudă, aceeaşi nelinişte în faţa slovei scrise, preocuparea omului care, întotdeauna, a fost obsedat să îmbrace încărcătura de idei a frazei cu o haină adecvată.

Modificările lui sânt în afara oricărei discuţii; grafia din „premier jet" şi cea adăugată, ulterior, de regulă cu o altă cerneală, amintindu-ne particularităţile scrisului său, dezvăluite deopotrivă de lucrările anilor de ucenicie (să zicem nuvela *Răfuiala*) sau de manuscrisele capodoperelor sale.

O primă încercare de organizare a jurnalului s-a concretizat în dactilograma făcută de soţul meu, Radu Vasilescu, încredinţată, încă din 1973, lui Mihai Gafiţa. Nu ne dădeam seama atunci cât de incompletă era informaţia jurnalului.

Aparent banal, acest început se cere consemnat, întrucât stă la baza operaţiei bibliografice care s-a desfăşurat paralel: legarea mapelor prin concentrarea caietelor şi însemnărilor jurnaliere pe criterii cronologice.[28] Fiind vorba de mape constituite, lăsate prin testament unei colecţii publice, ne îngăduim să facem o scurtă prezentare a caietelor şi a mapelor existente, cu atât mai mult cu cât, din punct de vedere bibliografic, *aceste* surse rămân primordiale în editarea jurnalului pe care îl dăm publicităţii în volumul de faţă:

– *Caietul 1*: însemnări datate între vineri 24 iunie 1927 – marţi 26 ianuarie 1932 (257 file)[29];

– *Caietul 2*: însemnări datate între miercuri 27 ianuarie 1932 – miercuri 5 februarie 1941 (138 file)[30];

– *Caietul 3*: însemnări datate între vineri 19 octombrie 1934 – miercuri 22 iulie 1941 (70 file) şi între joi 23 septembrie 1943 – luni 10 iulie 1944 (6 file).[31]

Constituirea acestor caiete a presupus, uneori, numeroase intervenţii bibliografice, de unde şi aspectul caietelor cu multe adaosuri în file de

---

[28] Când suita notaţiilor făcute pe hârtii izolate (începute şi continuate ulterior) era tulburată de însemnări de *aceeaşi* factură, datate în aceeaşi perioadă, fragmentele au fost introduse la anul, luna şi ziua în cauză.

[29] Scris cu cerneală pe o singură faţă a hârtiei (excepţie f. 10-11, 12-13, 217-217 bis), velină, format 20,5 x 17 cm, coperţi roşii.

[30-31] *Idem;* scoarţe bleumarin. Parţialele „suprapuneri" cronologice se explică prin existenţa unor jurnale paralele: *Caietul 1*, început la Bucureşti; *Caietul 2*, început la Valea Mare. Le-am păstrat ţinuta pe care autorul le-a imprimat-o de la început.

format relativ uniform. Nu acelaşi lucru avea să se petreacă cu alte caiete, al căror caracter unitar ne-a obligat să le păstrăm sub legătura lor originală. Este vorba de:

– *Caietul 4* (denumit şi *Caietul de la vie*): însemnări datate între luni 10 iunie 1935 – duminică 27 august 1939 (19 file).[32];

– *Caietul 5* (continuarea *Caietului de la vie*): însemnări datate între luni 28 august 1939 - luni 9 august 1943 (103 file, plus 50 file albe)[33];

– *Caietul 6* însemnări de călătorie în Norvegia şi Spania, cu popasuri în Germania, Austria şi Franţa, datate între 7 martie – miercuri 4 aprilie 1928 şi miercuri 15 mai – duminică 9 iunie 1929 (38 file, plus 56 file albe)[34];

– *Caietul 7*: însemnări de călătorie în Germania, Austria, Iugoslavia, Finlanda şi Suedia, datate duminică 4 ianuarie 1942 – luni 24 mai 1943 (69 file, plus 30 file albe)[35];

– *Caietul 8:* însemnări de la Teatrul Naţional, datate duminică 2 februarie 1941 – 26 februarie 1942 (36 file, plus 2 file albe).[36]

Cercetarea actelor aflate în posesia familie a dus, de asemenea, la catalogarea câtorva fragmente răzleţe de jurnal, datând din 1916 (16 file)[37] şi din 1923 (10 file)[38], precum şi a unui documentar – intitulat de însuşi Liviu Rebreanu *Jurnal de bord* – alcătuit din repere, mici „spovedanii“

---

[32] Iniţial, caietul avea o altă destinaţie; citim pe copertă: *Gorila*. Peste un timp, se adaugă un nou titlu: *Înainte*, şi numai ulterior *Jurnal*, cu datarea „10.VI.1935 - 27.VIII.1937“. Caiet scris în întregime. (El nu a intrat decât fragmentar în atenţia noastră, la data primelor dactilografieri însemnările părându-ni-se atunci minore.) Jurnal scris cu cerneală, pe o singură parte a filei, hârtie velină, format 20 x 16 cm, coperţi bleu.

[33] Pe copertă: „*Jurnal*/28.VIII.1939“; scris cu cerneală, pe o singură parte a filei, hârtie velină, format 19,5 x 15,5 cm, coperţi maron.

[34] Caiet scris cu cerneală, pe o singură parte a filei (excepţie f.5), hârtie velină, format 22 x 17 cm, coperţi maron, la cotor legătură roşie.

[35] Scris cu cerneală, pe o singură parte a filei, hârtie velină, format 21 x 14,3 cm, coperţi bleumarin.

[36] Două fascicule, scrise cu cerneală, pe o singură parte a filei, hârtie velină, format 19,5 x 16 cm, fără copertă.

[37] Scrise cu cerneală, pe hârtii de culori şi formate diferite, datate 15 iul., 13 şi 14 aug.1916.

[38] Manuscrisul, pe foi de agendă, a fost donat Casei memoriale „Liviu Rebreanu“ de la Valea Mare; cuprinde însemnări jurnaliere, datate 13-16 ian., 6-19 apr.1923.

(nedatate), scrise, după 1931, cu ocazia deplasărilor efectuate la Târgu Jiu, Tismana, Severin, Lugoj, Timişoara, Arad, Cluj, Târgu Mureş, Deva, Alba Iulia, Sibiu (19 file)[39].

Acestea erau toate materialele cu caracter jurnalier, aflate în posesia familiei scriitorului, puse în 1973 la dispoziţia editorului. Până atunci, se publicaseră doar două „inedite" în coloanele *Gazetei literare*[40] şi ale *Tribunei*[41], fără să se menţioneze că fac parte dintr-un *Jurnal*. Tipărirea fragmentară a unor documente (majoritatea provenind din filele corespondenţei) a dus chiar la nedorite polemici, generate de legitima dorinţă de cunoaştere integrală a însemnărilor jurnaliere, aparţinând lui Liviu Rebreanu.[42]

Cu toate acestea, notele entuziaste sânt caracteristice primelor comentarii critice consacrate jurnalului. Regretatul nostru prieten, Mihai Gafiţa, căruia familia noastră îi pusese la dispoziţie o dactilogramă de 581 de pagini, anunţa, încă cu zece ani în urmă, *Un document inedit excepţional: Jurnalul lui Liviu Rebreanu,* articol însoţit de texte ilustrative[43]. Criticul atrăgea atenţia asupra faptului că registrul jurnalului este cuprinzător, adunând evenimentele vieţii literar-sociale, politice, prezenţa scriitorului în epocă, atitudinile lui, raporturile cu confraţii, cu presa şi editurile, cu oficialităţile vremii. „E multă schiţă literară în notaţiile celor patru serii de consemnări (o dată în 1916 şi de trei ori după război, *n.n.*) – scria Mihai Gafiţa; câteodată sânt numai proiecte ale unor viitoare cărţi – e cazul, mai ales al spaţiilor ocupate de călătorii; în unele momente sânt reconstituite cu o minuţie extraordinară dialoguri de pagini întregi cu unele persoane având roluri de prim-plan cu viaţa publică – e cazul discuţiilor cu Iuliu Maniu şi cu Carol II, unde se află, faţă în faţă, confruntându-se, înfruntându-se *scriitorul*, constituindu-se în exponent al

---

[39] Scrise cu cerneală, pe o singură parte a filei (excepţie f. 12-13), hârtie velină, format 20 x 16,5 cm.

[40] *O însemnare (Din cuprinsul unor file lăsate de romancier soţiei sale).* Cu o prezentare de Fanny Rebreanu, în *G.L.*, XI, nr. 36, 3 sept. 1964, p. 1.

[41] Liviu Rebreanu, *Însemnare inedită,* în *Tr.*, XIII, nr. 37, 11 sept. 1969, p. 4.

[42] Cf. scrisoarea lui Fanny Liviu Rebreanu şi Puia-Florica Rebreanu, precum şi răspunsul lui Mircea Zaciu, publicate în *Tribuna,* XV, nr. 4, 28 ian., p. 14.

[43] Articolul s-a tipărit în revista *Luceafărul*, XVI, nr. 16 (573), 21 apr. 1973, p. 1. Pe pagina 3, Liviu Rebreanu, *Pagini din Jurnal,* însemnări datate între 24 iun. 1927-28 oct. 1928.

breslei, şi *oficialul*, demnitarul vechiului stat burghez, cu care frecvent se afla în evidentă opoziţie."[44]

Amintind că avem de-a face cu un jurnal al vieţii literare – dată fiind calitatea pe care Rebreanu a avut-o ca preşedinte al Societăţii Scriitorilor Români (peste zece ani), de director al Educaţiei Poporului (adevărat secretariat de stat al Culturii), de director general al teatrelor (de două ori) şi de director al unor reviste şi ziare –, subliniind în acelaşi timp că el ne oferă şi o „diagramă sumară, dar de o fineţe neegalată"[45], a elaborării unora din romanele sale, îndeosebi *Răscoala* şi *Gorila*, Mihai Gafiţa conchidea pe drept: „Este, indiscutabil, o operă fundamentală a literaturii noastre acest *Jurnal* al lui Liviu Rebreanu[46].

Din păcate, topite atunci într-un singur jurnal dactilografiat, caietele părintelui meu îşi pierdeau individualitatea, confesiunea – caracteristică unei anume notaţii – fiind înecată în masa consemnărilor mărunte, prezente şi ele, dar în caiete distincte. De aici şi caracterul eterogen al diferitelor pagini.

La data aceea (şi chiar mai târziu) nu eram conştienţi încă de structura reală a jurnalului, de părţile componente care urmau să cunoască un tratament variat, de necesitatea ordonării însemnărilor de prim-plan şi a celor din planul secund. Atunci şi mai târziu regretam doar discontinuitatea însemnărilor, încercând să o contrabalansăm cu notaţiile de tip jurnalier din corespondenţa scriitorului cu familia lui din Bucureşti. Oricum, scrisorile se defineau ca o sursă complementară de informaţii.

Problema, deosebit de importantă pentru întreaga noastră istorie literară, nu putea să nu aibă un ecou în lumea cercetătorilor şi, mai ales, a exegeţilor vieţii şi operei lui Liviu Rebreanu.

La începutul lui 1974, Niculae Gheran avea să prezinte un manuscris inedit, intitulat de Rebreanu *Journal*, scris în epoca anilor de ucenic, cu datări între 15 decembrie 1907 şi 12 februarie 1908.[47] În cea mai mare

---

[44] *Ibid.*, p.1.

[45-46] *Ibid.*

[47] Cf. Niculae Gheran, *Rebreanu - „Journal"*, în *Tribuna*, XVIII, nr. 5 (893), 31 ian. 1974, p. 14-15. Descrierea jurnalului scris mai ales în limba maghiară (dar şi cu notaţia de limbă franceză, germană şi română). Excerpte şi notaţii de lectură din Schiller, Shakespeare, Wilde, Hamsun, Spinoza, Sienkiewicz, Nietzsche, Paul Bourget, Karl May, Gorki, Heine, D'Annunzio, Hugo, Tolstoi, excerpte din românii Anton Pann şi Sandu-Aldea, precum şi din scriitorii maghiari Csokonai, Jókai, Heltai Jenö, Szini Gyula (prieten), Biró L., Vay Sarolta, Alba Nèvis, Doczi Lajos, Ambrus Zoltan (majoritatea acestora din urmă fiindu-i contemporani, colaboratori la *Pesti Hirlap)*.

parte, avem de-a face cu un jurnal de lector, revelator pentru formaţia tânărului scriitor. Amintirile din Maieru, aşternute pentru prima oară în limba maghiară, încă înaintea oricărui debut literar, mărturisesc tentaţia de reconstituire a universului copilăriei. Suita de portrete din lumea satului năsăudean, cu nume şi porecle ale unor persoane autentice (popa Groze, Tuptil, „Dihorul", „Armanul", Ileana baroneasa) revine şi în tălmăcire românească, în pagini cu caracter evocator, ca cele reproduse, la scurt interval, în *Caiete* (1974). Autorul articolului şi al volumului amintit făcea trimiteri la surse documentare care, fără să se mai intituleze *jurnal*, conţin însemnări de aceeaşi natură.[48] Este vorba de vechi documente, aflate în „Arhiva Liviu Rebreanu" de la Biblioteca Academiei R.S.R., purtând cotele: *I(1) ms.19* documente cu notaţii datate între 8 aprilie şi 2 iulie 1907[49], *ibid. II, ms 5*[50], cu datări din decembrie 1908 şi ianuarie 1909, precum şi *I(1) ms.23,* manuscris purtând pe copertă titlul *Spicuiri* şi datarea „3 nov. 908-[19]11".

Dacă primele „jurnale" ale tânărului ofiţer (demisionat din armată la începutul anului 1908) ne dezvăluie setea lui de lectură, contactul său cu mari personalităţi ale gândirii filosofice şi literare universale, precum şi cu contemporanii lui din perimetrul ungar (pe vremea aceea Rebreanu aflându-se la Budapesta şi Gyula), însemnările lui ulterioare sânt revelatoare pentru ambiţia sa de a se integra total în spiritualitatea românească, de a cunoaşte profund viaţa literară a poporului său, făcând apel, pentru început, la revista *Viaţa românească*, îndeosebi la criticele lui Ibrăileanu. Contactul cu proza lui Creangă şi Sadoveanu, cu numeroase

---

[48] *Journalul* se află la B.A.R., *Arh. L.R., II ms. 8* (90 file). După prezentarea lui de către N. Gheran (31 ian. 1974), Stancu Ilin a publicat în presă fragmente, în vara aceluiaşi an. În formă integrală, apare, tot în 1974, în volumul *Caiete*, prezentate de Niculae Gheran, stabilirea textului în colaborare cu Valeria Dumitrescu şi Gh. Fischer, Editura Dacia, 1974, p. 38-97, traducerea la p. 451-484.

[49] Cf. Rebreanu, *Caiete*, 1974, p. 41-43. Caietul la care se referă N.G. (36 file legate şi 15 izolate, cuprinzând însemnări în limbile franceză, germană şi maghiară) poartă caracterul unui jurnal de lector, conţinând şi note de creaţie, studii de vocabular. Atestă lecturi din Hugo, Tolstoi, Renan, Vigny, Cousin, Donelly, Gorki, Schopenhauer, Alexander Bernat, Jókai, Diogene, Carl G. Jung, Holló L., H. Murger, O. Feuillet, Spencer, Byron, Montesquieu, La Rochefoucauld, Bossuet, P. Bourger, Ellen Key, Schnitzler, Maeterlinck, Ibsen, Beaumarchais.

[50] Prelucrări, în limba română, ale amintirilor din copilărie din *Journal*, plus inedite. În total 13 file, reproduse în *Caiete*, 1974, p.144-168.

elemente dialectale, îl sperie într-atât încât se va simţi nevoit să întreprindă studii sistematice de vocabular, soldate cu alcătuirea unor glosare din Creangă, cu excerpte din St. O. Iosif, V. Alecsandri, M. Sadoveanu, I. Pop-Reteganu, C. Sandu-Aldea, A. Ciura, O. Goga, I. Ciocârlan, I. Agârbiceanu, V. Eftimiu, Al. Cazaban, P. Dulfu (menţionaţi în ordinea apariţiei în texte).[51] Cu aceeaşi ambiţie, sânt receptate unele probleme de teorie şi critică literară din scrierile lui Taine, Faguet şi Brunetière, păstrându-se contactul, direct sau mediat, cu arta şi literatura universală (Aristofan, Platon, Aristotel, Juvenal, Dante, Michelangelo, Kant, Hoffmann, Goethe, Schopenhauer, Nietzsche, Shakespeare, Swift, Byron, Shelley, Poe, Dickens, Rimbaud, Gide, Turgheniev, Vereşceaghin, Tolstoi, Mickiewicz, Ibsen, Björnson, Verhaeren ş.a.). Dintre români, conspectul tânărului reţine pe Eminescu, Caragiale, Vlahuţă, Coşbuc, Brătescu-Voineşti, Bassarabescu, Sandu-Aldea, Ioan Adam, Elena Farago, Gîrleanu, Sadoveanu, Pop-Reteganu ş.a.[52]

Filtrul primelor lecturi este foarte fin, surprinzând esenţialul. Iată ce reţine Rebreanu dintr-un studiu despre Maupassant:

„Stilul nevăzut este perfecţiunea stilului (Taine). Aceasta e adevărat cel puţin pentru operele literare în care stilul nu e de trebuinţă şi în care e bine ca personalitatea autorului să nu se vădească deloc, în roman, în nuvelă şi în teatru. Într-acestea numai realitatea singură trebuie să vorbească."[53]

Lecţia va fi atât de bine însuşită, încât, peste ani, întreaga evoluţie scriitoricească a celui care avea să revoluţioneze proza românească va purta pecetea acestei obiectivări artistice.

Parcurgerea „jurnalelor de lector" este edificatoare pentru înţelegerea climatului intelectual în care s-a format Liviu Rebreanu. Altminteri n-am face altceva decât să repetăm, la nesfârşit, informaţia lapidară a autorului:

„La Năsăud, întors în mijlocul familiei, am început să-mi perfecţionez, cu numeroase lecturi, cunoaşterea limbii literare româneşti. L-am citit întâi pe Creangă, cu însemnări pe marginea cărţii, şi apoi pe Caragiale, din care n-am înţeles absolut nimic."[54]

---

[51] Cf. comentariile lui N. Gheran, din *Caiete*, 1974, capitolul *Studii de limbă şi stil*, p. 485-497.

[52] Cf. *ibid.*, p. 171.

[53] *Spicuiri*, în *Arh. L.R.*, *I(1) ms. 23*, f. 21 v.; cf. *Caiete*, p. 169.

[54] Cf. *Dl. Liviu Rebreanu a terminat „Răscoala". O vizită la via marelui nostru romancier*, în *Dimineaţa*, XXVIII, nr. 9249, 26 sept. 1932.

Pe de altă parte, una este când beneficiem direct de manuscrisul din epoca împricinată, autentic în toate privinţele, şi alta este când ni se relatează, târziu, despre el, sub forma unor vechi amintiri.

Acelaşi lucru se petrece şi cu notaţia referitoare la universul copilăriei. Este ştiut faptul că un scriitor, cu precădere un prozator, are la început tentaţia să-şi povestească viaţa şi, în primul rând, copilăria. După cum am văzut, acest lucru se petrece şi cu Rebreanu. Reluarea temei încă în faza dinaintea debutului literar – intervenit în *Luceafărul*, la 15 sept. 1908 – şi transfigurarea artistică a realităţii într-o povestire cu un pronunţat caracter autobiografic, *Cuibul visurilor* (în revistă în 1919 şi în volum în 1927)[55], îi vlăguieşte tentaţia de a se confesa, de a reveni asupra aceloraşi împrejurări, rezumându-se, ulterior, la evocarea câtorva date esenţiale. În această privinţă, mai vorbăreţ se dovedeşte a fi în interviuri. Acelaşi lucru l-am remarcat şi cu avatarurile sale din timpul primului război mondial, rememorate, dar şi transfigurate artistic, în volumul *Calvarul* (1919).

Desigur, într-un sens larg, se poate afirma că întreaga proză rebreniană, îndeosebi opera circumscrisă în aria ardeleană, izbuteşte să ne familiarizeze cu mediul în care a trăit şi s-a dezvoltat tânărul scriitor până la venirea lui în Capitala ţării. Pentru o şi mai bună cunoaştere, era firesc să insistăm asupra diverselor surse de informaţii, conceptul de „jurnal" fiind, după cum se vede, destul de larg în însăşi înţelegerea celui care, pe parcursul anilor, a folosit însemnarea jurnalieră, în varii tipuri de consemnare a datelor şi a evenimentelor din viaţa sa. Altminteri, „golurile" din *Caietele 1, 2 şi 3* – jurnale literare care stau la baza volumului ce-l publicăm – ar reprezenta cu fidelitate şi golurile de informaţie ale unei întreprinderi ce se vrea temerară.

Semnalul de alarmă l-a tras Niculae Gheran, care scria, în 1974:

„De fapt, există *mai multe* jurnale intitulate sau neintitulate ca atare. Coroborate cu alte documente, ele îngăduie alcătuirea unei biografii nelacunare, de tipul *Rebreanu par lui-même* (o monografie ştiinţifică solicitând încă timp şi, mai ales, răbdare).

Prin caracterul lor eterogen, jurnalele în cauză se aseamănă, paginile completându-se armonios. Ceea ce le diferenţiază este gradul lor de *funcţionalitate*. Nu toate au fost scrise *pentru mai târziu*, autorul

---

[55] Din punct de vedere biografic, date despre anii copilăriei se pot afla şi în povestirea *Idilă de la ţară*, tipărită în *Cosânzeana*, II, nr.14-15, 7 apr. 1912 (s-a reprodus în L.R., *Opere*, 1968, vol. 4, p.262-267; vezi şi comentariile de la p.418-419).

neintenționând a le edita *tale-quale*. Unele jurnale au avut menirea să răspundă cerințelor de moment (jurnale de lectură, de creație, însemnări de agendă etc.). Ele se deosebesc ca modalitate de consemnare a faptului insolit (precum jurnalele lui T. Maiorescu, T. Vianu sau E. Barbu), dar la un loc alcătuiesc totuşi un întreg. Nu excludem din această categorie nici însemnările de pe calendarele de birou, menționând, zi de zi, bune şi rele. Rebreanu era atât de pedant şi de scrupulos, încât ținea socoteala paginilor şi chiar a rândurilor scrise, a orelor consumate la masa de lucru, a «capitalului» rulant şi stabil (venituri şi cheltuieli), socoteala pieței, partidelor de biliard ş.am.d. Cum putea omite evenimentele cruciale din viața sa? Am zice mai curând că *deliberat* nu le destinează publicității, cazul jurnalului *literar* fiind cel mai concludent în această privință. Ştirea crudă, neprelucrată, rămâne consemnată în alte caiete şi documente şi tocmai din această pricină este, după părerea noastră, mai puțin «frumoasă», dar mai autentică.

Celelalte jurnale au deci o valoare *documentară*, completând şi corectând versiunea transcrisă viitorimii. Ele nu-i anulează valoarea, ci, dimpotrivă, fixează uneori mai clar cadrul istorico-literar al consemnărilor destinate tiparului."[56]

Într-adevăr, contopite, însemnările cu caracter jurnalier din diferite surse documentare nu numai că întregesc spovedania întreruptă în *Caietele 1, 2 şi 3* (jurnalul literar), dar izbutesc, fără risipă de vorbe, să contureze imaginea scriitorului devotat crezului său artistic, a omului aşezat la masa lui de lucru.

„Eveniment crucial" în viața artistului este scrisul, această fantastică aventură a gândurilor şi cuvintelor sale, imensa lui capacitate de a hărăzi oameni şi fapte, de a imagina o lume şi mai reală decât cea în care se află, uitând de tot ce-l înconjoară. Aşa se explică de ce, uneori, evenimente exterioare, precum căderea unui guvern sau victoria efemeră a vreunui partid politic din multele care s-au perindat la cârma țării, rămân în afara câmpului de observație al celui ce îşi scria jurnalul, dar niciodată soarta propriei opere. Stând la masa de lucru, nimeni şi nimic nu-l poate clinti, de unde şi indiferența cu care trece pe lângă unele „evenimente", neconsemnate în vreun fel în jurnal. Privească cine vrea datările lui de pe manuscrise, jurnalele speciale pe care şi le-a întocmit ca anexe, ca piese funcționale ale caietelor de creație. Pe baza lor putem preciza cu uşurință, în dreptul fiecărui rând din operă, ziua şi ora când a fost scris, de multe ori chiar şi caracterizarea lucrului efectuat, pendulând între deplină satisfacție şi totală nemulțumire.

---

[56] Niculae Gheran, *Rebreanu – „Journal"*, în *Tribuna*, XVIII, nr. 5(893), 31 ian. 1974, p. 14.

În perspectiva ei istorică, notaţia jurnalieră „măruntă" devine majoră în toate privinţele. Ea consemnează, cu precizie matematică, geneza operelor, fixând totodată locul scriitorului în contextul vremii sale. Cu cât „tăcerea" este mai profundă în paginile discontinue ale jurnalului *literar*, cu atât se aude mai bine vocea Glanetaşului, a lui Apostol Bologa sau Petre Petre. „Mersul scrisului" – cum îşi denumea autorul cronologia diverselor opere – consemnează evoluţia creaţiei, în cele mai mici amănunte. Ani în şir, el nu s-a desprins de la masa de lucru, noaptea fiindu-i, de regulă, linişte şi veghe.

Desprindem din diversele documente, reproduse în ediţia critică a operelor lui Rebreanu (vol. 4-10), următorul calendar[57]:

Romanul:	Versiunea:	Scrisă în:	Intervalul:
Ion	I	122 zile	27 aug. 1916 – 14 aug. 1917
Ion	a II-a	–	nov. 1919 – 3 oct. 1920
Pădurea Spânzuraţilor	I	90 zile	15 dec. 1921 – 27 iun. 1922
Pădurea Spânzuraţilor	a II-a	–	5 iul. – 17 nov. 1922
Adam şi Eva	I	79 zile	2 iul. 1924 – 14 ian. 1925
Adam şi Eva	a II-a	–	12 ian. – 22 mart. 1925
Ciuleandra	I	9 zile	2 mart. – 10 mart. 1927
Ciuleandra	a II-a	–	21 iul – 8 aug. 1927
Crăişorul	I	–	1 iul. – (aug.) 1929
Răscoala	I[58]	17 zile	1 – 31 aug. 1927
Răscoala	a II-a[59]	28 zile	12 aug. – 28 sept. 1931
Răscoala	a III-a	126 zile	8 iun. – 11 dec. 1932
Jar	I[60]	15 zile	2 dec. 1931 – 28 ian. 1932
Jar	a II-a	59 zile	3 febr. – 1 mai 1934
Gorila	I[61]	–	11 mai – 31 dec. 1934
Gorila	a II-a	148 zile	1 mart. 1937 – 10 ian. 1938

[57] El are în vedere numărul de zile când L.R. s-a aflat la masa de lucru, preocupat de scrierea romanelor sale, precum şi intervalul în care sânt datate diversele pagini. De regulă, acestea sânt amănunţite în cazul primelor versiuni şi mai puţin concrete în versiunile definitive.

[58] Abandonată după 136 de file (cf. L.R., *Opere*, vol. 8, p. 727-730, 755-846).

[59] Abandonată după aproximativ 70 de file (cf. L.R., *Opere*, vol. 8, p. 730-732, 847-884).

[60] Versiune abandonată după 34 de file, purtând titlul *Mojarul iluziilor*; a fost publicată în L.R., *Opere*, vol. 9, p. 635-658; în aparatul critic, N. Gheran prezintă confluenţa acestei scrieri cu romanele *Răscoala* şi *Gorila* (*ibid.*, p. 573-631).

[61] Versiune abandonată după 69 de file; publicată în L.R., *Opere*, vol. 9, p. 659-720.

De-ar fi să ne oprim doar la acest cadru calendaristic (el ar putea fi oricând completat cu date referitoare la geneza altor scrieri din domeniul dramaturgiei, nuvelisticii sau însemnărilor de călătorie, atestând continuitatea preocupărilor literare, prioritatea lor în ansamblul vieţii prozatorului), şi încă ar fi suficient pentru acoperirea unor goluri de informaţie din jurnalul transmis posterităţii.

La masa de lucru, însemnarea jurnalieră este lapidară, dar concludentă pentru înregistrarea febrei interioare a creatorului.

Exemple din cronologia *Răscoalei*:

„Miercuri, 12.VIII.1931, de la ora 1,1/2 noaptea (spre joi) până la 5 dim.: [scris] 1 pag. până la [fila] 14 [rândul] 6."[62]

„Vineri, 4.IX [1931], de la ora 24 (spre sâmbătă) până la 5 nimic."[63]

„Luni, 29.VIII.1932, de la ora 21, 3/4 până la pag. 297 [rândul] 23 [scris] 3 pagini în 9 ore; urlă câinele."[64]

„Vineri, 2 septemvre, de la ora 22,30 până la 6,5′ [scris] până la pag. 312 [rândul] 5 [în] 7 1/2 ore; nici o dispoziţie."[65]

„Sâmbătă, 24 septemvre, de la ora 21 până la 8: până la pag. 373 [rândul] 1 [scris] 1 pagină în 6 ore [de la orele] 24,1/2 la 5,1/2, somn prost, lipsă de inspiraţie."[66]

Asemenea notaţii se găsesc pe numeroase file din „Arhiva Rebreanu", ca şi pe manuscrisele operelor lui. Citite şi mai ales recitite, ele reliefează truda celui care, nu o dată, consemnează simplu: „nimic", bilanţ telegrafiat pentru sine însuşi, notat, cu oboseală, de regulă în zorii zilei, după ore în şir petrecute în faţa hârtiei albe. Nicăieri tenacitatea romancierului nu este mai elocventă decât în această continuă luptă cu scrisul, în disciplina pe care şi-a impus-o la masa de lucru. Pe acest şantier, omul de rând devine robul scriitorului, nici o altă activitate, oricât de atrăgătoare prin profilul şi profitul ei, neputând să-i întreacă înalta şi nobila lui pasiune. Era firesc ca la orele marilor sale sale tensiuni ceasornicul jurnalului să se oprească.

Aşa se explică lipsa de continuitate a multor însemnări, după cum numai coroborarea documentelor le poate corecta.

Cronologia scrisului dublează şi vitalizează conţinutul jurnalului literar. Însemnarea pasageră de pe verso-ul filelor de roman o întregeşte şi mai mult prin culoarea notaţiei. Iată câteva mostre din *Ion*:

[62-66] Cf. *Mersul scrisului*, în *Arh. L.R., I ms.1 h.*, f. 2-4.

„Aici, pe când transcriam, a cântat cucuveaua în dud. Marţi, 29 iunie 1920, ora 3 noaptea“[67];

„La ora 1 noaptea a cântat iar cucuvaia, pe casa de-alături parcă“[68];

„Azi-noapte, joi, 5 aug. 1920, spre vineri, la ora 4 noaptea, a cântat iar cucuveaua, nu ştiu dacă în dud, sau pe casa de-alături.“[69]

Şi mai nutrită cu informaţii privind mersul creaţiei se dovedeşte corespondenţa scriitorului. În epistole, ştirea încetează să fie redusă la graficul activităţii, concurând, în multe privinţe, cu spovedaniile din jurnalul literar. La un anume moment, a existat chiar propunerea ca fragmente din scrisorile adresate soţiei şi fiicei romancierului să fie anexate jurnalului, pornindu-se de la credinţa că ele îi împlinesc, pe-alocuri, conţinutul. În articolul citat, Mihai Gafiţa, consideră că epistolele către familie sânt „aproape parte integrantă a *Jurnalului*“, că adesea îl întregesc şi îl suplinesc, existenţa lor explicând de ce el are mereu mari întreruperi în cronologia lui. Revenind asupra temei puse în dezbatere, N. Gheran atrage însă atenţia asupra faptului că ar fi greşit să legăm soarta jurnalului de cea a scrisorilor adresate familiei scriitorului, câtă vreme corespondenţa aflată în arhivele de stat depăşeşte cu mult cercul epistolar amintit.[70] El exemplifică afirmaţia cu un şir de mari personalităţi ale vieţii culturale româneşti, care au intrat în contact cu Liviu Rebreanu, publicând şi comentând ulterior scrisori aparţinând lui Eugen Ionescu, Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, Camil Petrescu, C. Stere, G. Ibrăileanu, Păstorel Teodoreanu ş.a.[71] Îndeosebi articolul *Rebreanu. Slove din închisoare*, având în centru lunga epistolă din 1 august 1910, adresată de tânărul ardelean lui Mihail Dragomirescu, era elocventă pentru relevarea corespondenţei confesive, cu valoare de jurnal.[72]

Între timp, s-a făcut un pas înainte prin editarea corespondenţei de familie, netezindu-se astfel, în multe privinţe, terenul documentar al întreprinderii de acum. Este vorba de volumul *La lumina lămpii*, tipărit la

---

[67-69] *Ms. rom. 2540*, f. 340, 384, 402 v.

[70] Niculae Gheran, *Cuvânt înainte la o corespondenţă de valoare unică*, în *Tribuna*, XVII, nr. 47, 22 nov. 1973, p. 12.

[71] Vezi articole publicate de N. Gheran în *Tribuna*, XVII, nr. 47, 22 nov. 1973; nr. 50, 13 dec. 1973; în *Ramuri*, XI, nr. 3, 15 mart. 1974; nr. 4, 15 apr. 1974; XII, nr. 3, 15 mart. 1975; în *Cronica*, X, nr. 50, 12 dec. 1975.

[72] Articol publicat de N. Gheran, în *Tribuna*, XVIII, nr. 4, 24 ian. 1974, p. 14-15.

Editura Minerva, în anul 1981, de către semnatara acestor pagini în colaborare cu N. Gheran.

Cunoscut şi comentat cu stăruinţă, consider că nu este cazul să revenim asupra volumului, să insistăm asupra elementelor inedite pe care le-a adăugat exegezei rebreniene. S-ar cuveni de precizat un singur lucru. În timp ce jurnalul trage o cortină peste viaţa de familie, remarcându-se printr-o ţinută sobră, uneori distantă faţă de obiectul relatării, corespondenţa dezvăluie un univers nou, intim, mărturisirea scriitorului fiind lirică prin excelenţă. Căldura raporturilor familiale a fost remarcată de mulţi cronicari ai volumului de corespondenţă, spre bucuria celei care, cu ani în urmă, luase cunoştinţă, cu amărăciune, de opinia unui mare confrate, Marin Preda, dispărut prematur dintre noi.[73]

De regulă, cu cât un scriitor este mai mare cu atât bârfa contemporanilor îl însoţeşte la tot pasul, prelungindu-i umbra. Câtă vreme a stat izolat, departe de funcţii administrative, Rebreanu a cunoscut în prea mică măsură bucuria calomniei. Aceasta s-a accentuat o dată cu numirea lui ca director al Teatrului Naţional (1928) şi ca director al „Educaţiei Poporului" (dec. 1929), funcţii râvnite de mulţi confraţi de-ai săi. Atacurile sânt concentrate, desfăşurându-se împotriva scriitorului (Rebreanu era preşedinte al Societăţii Scriitorilor Români din 1926), cât şi a funcţionarului de stat. Ele sânt conduse de fruntaşii presei de scandal (în special Pamfil Şeicaru şi ciracii lui de la *Curentul*), precum şi de „ortodoxiştii" de la *Gândirea*, în cap cu Nichifor Crainic. Atacurile se înmulţesc, determinându-l pe romancier să-şi prezinte demisia (nov. 1930), să revină la masa lui de lucru. Această experienţă îl va marca multă vreme, făcându-l să înţeleagă că puterea lui rezidă, înainte de toate, în scris.

Prea puţin obişnuit cu legile nescrise ale mahalalei literare, ardeleanul avea să poarte multă vreme cu el amărăciunea jignirilor ce-i fuseseră aduse. Aşa se întâmplă că, până în preajma primirii lui în Academia Română (26 mai 1939), îl obsedează acuzaţiile aduse, încercând să se despovăreze într-un fel sau altul. Desigur, această stare este alimentată, în primul rând, de „binevoitori", care, din când în când, au grija de a-l ataca,

---

[73] În scrisoarea din 22 apr. 1979, el se adresează lui Cezar Ivănescu, amintind, între altele, faptul că Fanny Rebreanu ar fi tăiat din jurnal „orice referire la persoana ei" (cf. *Scrisoare*, în *Luceafărul*, nr. 20, 18 mai 1980, p. 3). Afirmaţia m-a surprins atunci ca şi azi, ştiind în plus că niciodată manuscrisul original nu a trecut graniţa casei noastre pentru a prilejui atare supoziţii. Din fericire, existenţa scrisorilor rămase de la Rebreanu dezleagă „misterul".

cu intenţia ca el să părăsească şi conducerea Societăţii Scriitorilor Români.

Într-un timp este chiar tentat să-şi povestească viaţa, să scrie o carte pur autobiografică. Ni s-au transmis planurile. Volumul urma să se numească *Spovedanii* şi a fost conceput în 1932. (Reproducem în *Addenda* documentele rămase în „Arhiva Liviu Rebreanu", de la Biblioteca Academiei R.S.R.)[74]

Obişnuit să-şi întocmească planuri detaliate înainte de a se aşterne la scris, Rebreanu creionează profilul câtorva capitole, rememorând împrejurări de viaţă, interesante, esenţiale pentru o viitoare biografie:

„Cum am devenit scriitor român?

Ofiţer. Încercări literare ungureşti. Amor. Dorinţa de a pleca din armată. Cererea. Maiorul Sioldea. Observaţia mentală. Acasă. Din sat în sat. Se găseşte portofelul. Astra. În Bucureşti. Dragomirescu. Gavriluţ. *Falanga*. Văcăreşti. Patru luni. Extrădat şi expulzat. Închisoarea ungurească. Judecata, Ofiţerii. Aşteptare. Sosesc banii. Înapoi la Bucureşti. Prima: Ranetti în *Epoca*."[75]

Deşi telegrafiate, unele informaţii îşi păstrează valoarea de unicat. Astfel, dintr-un alt plan de capitol, *Cei dintâi paşi*, rezultă încercarea de debut literar în presa maghiară (la *Budapesti Hirlap, Ujság* şi *Vasárnap*, cu nuvela *Învăţătorul*, expediată prin poştă), vizita la libretistul lui Kalman, precum şi la un teatru pentru punerea în scenă a unei drame, scrierea unui volum de proză *Scara* etc.[76]

Alteori, o simplă enumerare onomastică din dreptul capitolului *Cea dintâi nuvelă* (citită, după venirea în Bucureşti, în cercul *Convorbirilor*

---

[74] Cf. *mapa 1 ms. 6.* Au fost publicate de Stancu Ilin, în revista *Transilvania*, I, nr. 6, oct. 1972, p. 18-21; reproduse de Mircea Muthu în *Addenda* volumului *Amalgam*, Editura Dacia, 1976, p. 198-206.

[75] *Mapa I, ms. 6,* f. 11 (numerotaţia B.A.R.).

[76] Pentru cunoaşterea anilor de ucenicie, cele mai importante surse de informaţie rămân volumele 1 şi 11 din seria de *Opere*. În primul volum (1968), N. Liu publică *Szamarlétra [Scara măgarilor]*, povestiri satirice din viaţa cazonă, binecunoscută de L.R. din perioada 1900-1908, când a fost elev la şcoala militară din Şopron, cursant la Academia militară „Ludoviceum" din Budapesta şi sublocotenent de honvezi la Gyula. În volumul 11 (1981), N. Gheran publică numeroase piese de teatru, aparţinând aceloraşi ani de ucenicie. Tot el prezintă, în volumul *Caiete* (1974), planurile de creaţie ale tânărului, proiecte de laborator cu ecouri puternice în creaţia de maturitate.

critice) conturează mediul literar în care s-a aflat o vreme: Mihail Dragomirescu, Cincinat Pavelescu, Emil Gîrleanu, Corneliu Moldovanu, Al. T. Stamatiad, E. Lovinescu, Mihail Săulescu, Mihail Sorbul (viitor cumnat) ş.a.[77]

La fel şi în cazul capitolului *În timpul ocupaţiei*, cu referiri la modul în care socialiştii, îndeosebi Const. Titel Petrescu, l-au ajutat să fugă de urmărirea nemţilor în Moldova.

Spovedania cu care îşi începea aceste crochiuri îşi păstrează pe deplin valoarea pentru masa însemnărilor sale jurnaliere de mai târziu.

„Viaţa mea n-a fost uşoară niciodată. N-am avut daruri speciale care să-mi netezească puţin calea. Din copilărie şi până azi am trecut prin toate încercările posibile. Nu evenimente epocale, ci mici bucurii care însă punctează greu o viaţă. Cele mai înalte sânt atât de banale, atât de reale, că nici nu merită să fie povestite. Lupta cotidiană, ani de ani, cu sărăcia crâncenă, cu necazurile mărunte, cu grijile fără sfârşit pentru pâinea de-a doua zi, nu sânt fapte care să facă să tremure pe cititorul obişnuit cu senzaţionalul ziarului. O viaţă de fapte diverse ce interes să prezinte? Nouăzeci la sută dintre oameni trăiesc la fel."[78] Cu gândul la gălăgioşii colegi de breaslă care nu o dată l-au persiflat, contestându-l pe toate planurile, adaugă: „Scriitorul român, cu mici excepţii, are experienţa vieţii de cafenea sau din cărţi. Trăiesc la suprafaţă. Eu am trăit viaţa din plin. Dacă în scrisul meu, în cărţile mele e vreo calitate, e aceea a vieţii trăite."[79]

Pe o anumită treaptă a existenţei lui, conflictele cu A. Ranetti, Lucreţia Karnabatt, Nichifor Crainic, George Gregorian, Scarlat Froda sau Romulus Dianu, amintite cu insistenţă în jurnal sau numai în treacăt, l-au îndemnat să se spovedească viitorimii, fără nici o sfială, căci – scria el – „scriitorul trebuie să ştie că viaţa lui întreagă nu poate avea ascunzişuri, nici taine, nici menajamente. Mai curând sau mai târziu toate se vor da pe faţă, toate secretele. Prin hârtiile lui vor scotoci oameni diferiţi, indiscreţi. Discreţia scriitorului în viaţă e inutilă."[80]

Atacat cu vehemenţă în continuare, el şi-a curmat elanul spovedaniei, temându-se poate de preţul sincerităţii. Planurile lui, păstrate în arhivă, oferă oricum un punct de pornire în realizarea unei viitoare monografii, cu sugestii generoase.

---

[77] *Arh, L.R., I ms. 6,* f. 12.

[78] *Ibid,* f. 3.

[79] *Ibid,* f. 3-4.

[80] *Ibid,* f. 2

Se mai adaugă un fapt care explică, întrucâtva, „deturnarea“ proiectului amintit. În acelaşi an 1932, autorul lui *Ion* este invitat să răspundă la chestionarul profesorului D. Caracostea, directorul Institutului de literatură de pe lângă Universitatea din Bucureşti.

Invitaţia se soldează cu o conferinţă despre viaţă şi operă, ţinută de Rebreanu în faţa studenţilor de la Facultatea de Litere şi Filosofie din Capitală. Cunoscute sub titlul *Mărturisiri,* relatările scriitorului au rămas până astăzi cel mai important document, care, în mod deliberat, completează informaţia jurnalului început în 1927 (*Caietul 1*). Avem această convingere câtă vreme adaosul din 1932 nu face altceva decât să întoarcă acele ceasornicului, punându-l să bată în limite impuse de întregul context jurnalier. Încadrate în timp, *Mărturisirile* acoperă perioada 1885-1925, exact cea care nu face obiectul *Caietelor 1-3.* Istoriceşte, legătura este perfectă, având în vedere datele esenţiale din viaţa şi opera scriitorului. Căci, dacă *Mărturisirile* se opresc la 1925, incluzând şi geneza romanului *Adam şi Eva*, *Jurnalul* debutează cu spovedanii din 1927, privind cartea imediat următoare: *Ciuleandra*.

Desăvârşit constructor, Rebreanu a ţinut parcă să-şi întregească memorialistica, adăugându-i, fie şi într-o formă concisă, paginile care îi lipseau. Altfel să fie oare o pură întâmplare că în conferinţa ţinută la Universitatea din Bucureşti el nu a găsit de cuviinţă să spună un singur cuvânt despre *Ciuleandra* sau *Crăişorul*, cărţi deja tipărite la acea oră, să nu rostească o vorbă despre *Răscoala*, atunci în plină elaborare?[81] Istoria acestor opere îl reţinuse însă destul în paginile jurnalului, revenirea părându-i-se, poate, inutilă sau obositoare.

Viaţa satului năsăudean, pe cât de molcomă, pe atât de colorată, mediul familial din casa învăţătorului Vasile Rebreanu, gospodăria împovărată de grija multor copii, universul copilăriei petrecute la Maieru, sub poalele Rodnei, anii de şcoală de la Năsăud şi Bistriţa, alegerea profesiei de militar, ofiţeria şi demisia din armată sânt doar o parte din episoadele vieţii depănate în *Mărturisiri*. Tot aici facem cunoştinţă cu peregrinările tânărului pe meleagurile someşene, cu primele sale încercări literare, la început destinate teatrului, cu povestirile publicate de O. Tăslăoanu, în paginile revistei sibiene *Luceafărul,* cu năzuinţa debutantului de a pleca,

[81] Abia târziu, la 26 iun. 1943, va ţine o conferinţă la Ateneul Român pe tema „Cum am scris *Răscoala*“. (Ea a fost reprodusă de N. Liu în *Manuscriptum*, III, nr. 1, 1972, precum şi de N. Gheran în L.R., *Opere*, vol. 8, 1975, ultima dată fiind însoţită de toate documentele la care se referă scriitorul.)

peste munți, în Capitala țării sale. Pornit să reconstituie cu obiectivitate treptele unei existențe, Rebreanu evocă primele lui contacte cu lumea bucureșteană, ucenicia în redacțiile unor ziare și reviste literare, funcțiile sale, mai mult onorifice, să prezinte primele bucurii și dezamăgiri cu confrați într-ale scrisului ș.a.m.d. Poate mai mult decât aceste avataruri, geneza primelor trei romane – *Ion, Pădurea Spânzuraților, Adam și Eva* – ne apropie de năzuințele omului care, deloc descurajat de insuccese, a trudit cu migală pe proiecte ambițioase, încrezător în izbândă. Evocarea realității, a materialului de viață din care și-a plămădit mai târziu capodoperele ne îngăduie să pătrundem în tainele creației, să desluşim un sinuos proces de transfigurare artistică, culminat cu nașterea Glanetașului sau a lui Apostol Bologa.

Nu vrem să repetăm ce se știe, nu vrea să prezentăm, fie și măcar succint, etapele desăvârșirii acestor opere. Am ținut doar să accentuăm locul *Mărturisirilor* în ansamblul documentaristicii rebreniene, rațiunea preluării de către noi a respectivelor pagini în *Addenda* volumului de față.[82] [*Jurnal*, vol. 1, 1984, *n. ed.*]

Desigur, pe-alocuri ele se cer completate și chiar comentate, sarcină preluată în bună măsură de monumentala ediție de *Opere*, după cum, sperăm, va fi realizată și de viitorul monograf.

Mai puțin spectaculoase, „Jurnalele de la vie" (*Caietele 4 și 5*), gospodărești prin excelență, au dobândit cu vremea o altă valoare. Citite izolat, însemnările sânt, în multe privințe, monotone. S-ar părea că un Glanetaș, știutor de carte, își urmărește cu chiverniseală socoteala pământului, a grajdului, vânzând și cumpărând pentru el și pentru alții de-ale gurii, numărând bănuții, când mulți, când puțini, mereu dornic să-și știe casa și orătaniile din curte la rostul lor.

Inevitabil, notația jurnalieră dobândește, uneori, o respirație mai largă. Raportată, în plus, la data consemnării, ea poate sugera cititorului de astăzi mai mult decât a intenționat ieri însuși cel care a scris-o.

---

[82] Inițial, *Mărturisirile* au purtat titlul *Romanul-romanului*. Ele au fost publicate, fragmentar sau integral, cu titlurile: *Între roman și viață*, în *Vremea*, V, nr. 235, 1 mai 1932; *Eu și eroinele mele*, în *Jurnalul doamnei*, nr. 3, 1938; *Mărturisiri*, în *Revista Fundațiilor Regale*, VII, nr. 11, nov. 1940; *Geneza romanului „Adam și Eva"*, în *Preocupări literare*, VII, nr. 4, apr. 1942; *Mărturisiri*, în volumul *Amalgam*, 1942. Reproduse și comentate de Niculae Gheran în aparatul critic al seriei de *Opere*, vol. 4 (1970), vol. 5 (1972), vol. 6 (1974). S-au mai tipărit în D.Caracostea, *Mărturisiri literare* (1971), ediție îngrijită de Iordan Datcu, și în *Amalgam* (1976), ediție îngrijită de Mircea Muthu. [De asemenea, în L.R., *Opere*, vol. 16, 1965, *n. ed.*]

Iată „filmul" unei zile, dintre multele petrecute în acelaşi mod:

„Sâmbătă, 27 martie 1943

Aseară m-am simţit răcit şi, după două aspirine, m-am culcat devreme relativ, iar azi m-am sculat târziu, refăcut.

Am terminat recitirea *Mioarei*[83], puţintică; nu ştiu ce vom face cu ea; numai regia poate să salveze spectacolul. Azi am terminat de asemenea piesa finlandeză a lui Artturi Järvilluoma – foarte interesantă şi caracteristică. Voi juca-o imediat.

La 12 am fost la prefectul Piteşti – 5 kg zahăr (670) şi 150 kg porumb; permis nu mai are pentru Teleorman. Am luat 1 kg iaurt bun; voi duce şi acasă. Minculescu mi-a cumpărat carne bună pentru aici; am comandat şi pentru Bucureşti – 2 100 lei care vor fi lichidaţi mâine la dejun.

Aici, instalatorul meu lucrează de zor. De fapt, reface toată instalaţia. Mereu descoperă boli noi. Soba băii complect stricată, adică cazanul – abia l-a putut drege toată ziua. În odaia mică, în perete, ţeava de plumb ruptă, zdrobită, acolo era scurgerea veche; nu ştiu cum va putea s-o dreagă. Mai are de lucru şi mâine.

Ion a afumat butoaiele şi a început pritocul vinului. A umplut un butoi de circa 20-25 vedre. Între timp s-a început fabricarea rachiului din vinul vechi; un cazan mi-a dat 17,1/2 l rachiu de 38,6^{0}. Continuarea pe mâine, fireşte.

Călugăru[84] mi-a cerut 31 anunţuri şi o convorbire de 300 lei la telefon, total 922 lei. N-a vrut să semneze o chitanţă şi a fost necuviincios; voi vedea ce se va face.

S-au pus 2 cloşte pe ouă de găină. Urmează alta pe ouă de raţă.

S-au pus 4 kg arbagic în 30 straturi. Azi am mai luat 6,1/2 kg. Voi vedea mâine pe teren.

Timpul s-a închis. Ieri a fost frumos, dar rece; noaptea aproape de brumă. Azi mohorât, dar relativ mai cald.

Vegetaţia întârziată. Nici o floare n-a apărut încă, nici chiar verde."

Sute de asemenea însemnări explică, pe de o parte, golurile din jurnalul scriitorului care, lăsându-şi de multe ori creionul din mână, nu se sfieşte să-l înlocuiască cu uneltele gospodăriei ţărăneşti; pe de altă parte, ele ne fac să înţelegem absenţa îndelungată din viaţa oficială a celui care, în fiecare zi, era menţionat, cu litere de o şchioapă, ca director al ziarului *Viaţa*.

Despre această chestiune au scris mai mulţi comentatori ai vieţii şi operei lui Liviu Rebreanu. Un fost redactor al acestui ziar, Al.

[83] Piesă de Camil Petrescu.

[84] Cârciumar la marginea Piteştiului.

Cerna-Rădulescu, pe-atunci foarte tânăr, relatează într-un volum de amintiri (*Arbori din țara promisă*, 1972) cum Liviu Rebreanu era cel dintâi hotărât să stăvilească tributurile plătite oficialității. La rândul lui, profesorul Ion Petrovici, în acele vremuri ministru, evocă într-un alt volum memorialistic (*Pe meandrele trecutului*, 1979) cum mareşalul Ion Antonescu i-a cerut, de două ori, să-l îndepărteze pe Rebreanu din conducerea Teatrului Național „fiindcă ar fi ironizat, față de nu ştiu cine, unele aspecte ale regimului; a doua oară, că având o maladie prelungită şi poate nevindecabilă, Teatrul nu este cârmuit aşa cum trebuie“[85]. Scriind istoria Teatrului Național şi ajungând la una din cele mai zbuciumate perioade ale existenței lui, anii celui de al doilea război mondial, Ioan Massoff insistă asupra atitudinii antilegionare a părintelui meu, la numeroasele sale decizii împotriva tendințelor de fascizare a repertoriului, a vieții artistice, în fruntea căreia revenise după îndepărtarea lui Radu Gyr.[86] La rândul lui, Niculae Gheran semnează, în acelaşi spirit, studiul introductiv la volumul *Rebreanu la lumina lămpii* (1981), căruia i se alătura argumentația celei care semnează aceste rânduri din interviul de la finele aceleiaşi cărți.

Desigur, au fost şi vor mai fi poate şi alte opinii. Important este că prin tipărirea jurnalului se face un pas înainte pentru elucidarea adevărului, dându-se scriitorului, în sfârşit, posibilitatea de a-şi spune şi el cuvântul. Bilanțul activității lui făcut pe parcursul anilor în gospodăria de la Valea Mare ne îngăduie să-i clarificăm rosturile, să le înțelegem, față de el însuşi, ca şi de semenii lui.

Făcând istoria jurnalului (mai bine spus, „jurnalelor“), se cuvenea să insistăm, între altele, asupra acelor surse documentare fără de care spovedania lui Rebreanu, sporadică, ar fi concurat cu un album, pe cât de real, pe atât de puțin semnificativ în prezentarea mai cuprinzătoare a vieții lui. Cu toate acestea, avem convingerea că ne aflăm abia la începutul unei întreprinderi ce se cere reluată cândva în cadrul ediției de *Opere*. Două sânt motivele care ne fac să gândim în acest mod:

1. Pe zi ce trece, se ivesc noi şi noi documente care adaugă cronologiei datări inedite. Astfel, *Ion*, ca titlu de roman, apare la „29 iunie 1914“, pe verso-ul unei file pasagere (*Arh.L.R.*, *II ms.1*), marcând o graniță între proiectele romanului *Zestrea* şi ceea ce aveam să cunoaştem mai târziu.

---

[85] I. Petrovici, *Op. cit.*

[86] Vezi *Teatrul românesc. Privire istorică*, vol. VIII, Teatrul românesc în perioada 1940-1950, Editura Minerva, 1981.

2. Autorul *Răscoalei* a fost mult prea optimist în momentul când credea că trei decenii vor fi suficiente pentru stingerea sau aplanarea gravelor conflicte relatate din paginile jurnalului său. Este drept că, prudent, condiţiona tipărirea spovedaniilor lui după „cel puţin treizeci de ani“ de la săvârşirea lui din viaţă. Repetăm: nu bănuia că va muri atât de tânăr, că istoria va continua să sângereze acolo unde el credea că timpul îi va cicatriza rănile.

Întrebat cândva de către N. Papatanasiu dacă jurnalul intim poate constitui o formulă de roman, Rebreanu avea să-i răspundă simplu, fără să amintească nimic despre propria lui experienţă, începută cu 11 ani în urmă:

„Nu, nu e o formulă de roman. Jurnalul intim preţuieşte ca un document sufletesc, nu ca artă. Un jurnal intim poate fi uneori mai important decât un roman şi poate interesa ca atmosferă de laborator de lucru. [Un] iubitor de artă poate fi mult interesat de jurnalul intim al unui roman de pildă. Grozav m-ar atrage jurnalul intim al lui Tolstoi din vremea când a scris *Ana Karenina.*“[87]

Expresia „document sufletesc“ este cea mai potrivită pentru caracterizarea jurnalului pe care astăzi îl publicăm. Căci, într-adevăr, nimic nu este mai interesant în paginile lui decât proiecţia interioară a lumii înconjurătoare, cu evenimente mai mult sau mai puţin epocale, reflexul acestei lumi în cugetul şi sufletul Omului. Contopindu-şi viaţa cu propria lui operă, el şi-a impus să fie credincios crezului său artistic, potrivit căruia sinceritatea rămâne calitatea de căpetenie a scriitorului adevărat, literatura fiind, înainte de toate, creaţie de oameni şi de viaţă.[88]

Când realitatea, cu imprevizibilele ei surprize, l-a furat de la masa de lucru, dezastrul moral avea să-l doară mai mult decât orice orgoliu sau situaţia materială. S-a reîntors de fiecare dată la scris cu bucurie copilărească, convins că n-are voie să-şi trădeze singura lui menire, literatura, adevăratul său rost pe lume. Din fericire, n-au fost multe ocaziile în care să se fi rupt de scris, repugnându-i cariera administrativă şi cu atât mai mult politicianismul. Lumea fantasmelor l-a interesat mai mult decât cea mai acută realitate, pe care, tot el, o diseca adesea cu aplecarea unui desăvârşit anatomo-patolog. Personajele operei lui, viaţa lor l-au interesat mai mult decât făpturile reale, dovada – locul pe care acestea îl au în ansamblul însemnărilor jurnaliere. Propria lui suferinţă, cauzată de o boală ce se instalase cu mult înainte de a-i pricinui sfârşitul, îl consumă

---

[87] *De vorbă cu romancierul Liviu Rebreanu,* în *Adevărul literar şi artistic,* XIX, nr. 942, 25 dec. 1938, p. 7.

[88] Cf. L.R., *Cred (1926),*în *Ideea europeană,* VII, nr. 181, 1 ian. 1926; reprodus în volumul *Amalgam.*

mai puţin decât necazul de a nu găsi începutul unui roman, de a nu limpezi imaginea unui personaj sau altul.

Multe pagini din jurnal, în special cele aşternute la Bucureşti, se explică şi prin nevoia de a relua creionul în mână. Bucureştiul îl sâcâia cu sterilitatea scrisului, desprinzându-l de liniştea mereu râvnită de la Valea Mare. Era totuşi nevoit să-i bată potecile, de Capitală legându-se mereu „pâinea cea de toate zilele". Cafeneaua literară, luptele intestine din sânul breslei scriitoriceşti, lucrăturile, combinaţiile de culise îl enervau, creându-i o stare de înstrăinare. Treburile de la Teatrul Naţional, de la Educaţia Poporului, de la Radio şi reviste, de la Societatea Scriitorilor Români, pe cât de onorabile şi în folosul confraţilor săi, îi măcinau timpul, depărtându-l şi mai mult de lumea cărţilor la care visa. Acest divorţ între ce dorea să facă şi ce era nevoit să accepte explică iritarea cu care încearcă să surprindă întregul context al vieţii sale.

Rebreanu nu a fost istoric, nici economist şi cu atât mai puţin filosof. Când părăseşte literatura, însemnarea lui este doar a omului din cetate, răspunzător de ce aude şi vede, dornic să afle cauzele ce leagă şi dezleagă lumea din care face parte. În cea mai mare măsură, timpul avea să-i confirme realismul judecăţilor, limpezimea gândului. Se întâmplă însă şi situaţia inversă, când interpretarea imediată a unor stări sociale să se menţină la suprafaţa relaţiilor politice, cu ecouri nefavorabile în propria lui operă. Evenimentele intervenite în viaţa politică a ţării se succed cu o repeziciune fantastică, îl ajung din urmă şi-l depăşesc, derutându-l. Elocventă este în această privinţă geneza romanului *Gorila*, care ocupă în paginile jurnalului său un loc deosebit. Conceput ca o satiră împotriva politicianismului burghez, romanul – a cărui istorie se deapănă pe parcursul a două decenii – se izbeşte de acute realităţi, contradictorii, sensibilizând cu virulenţă conştiinţa artistului, obişnuit, până atunci, să mediteze îndelung asupra subiectelor sale.

Precum eboşele unui pictor, schiţele unor portrete se completează şi se contrazic în egală măsură, trădând, pe-alocuri, lipsa de claritate a autorului lor.

Tipărind *Gorila*, Niculae Gheran surprinde această metamorfoză, dialectica transformărilor care, spre lauda romancierului, îl vor determina, în cele din urmă, să aşeze, pe acelaşi plan, părţile angajate în paginile cărţii, părţi simbolizând „naţionalismul cu pumnii bătuţi în piept şi falsa democraţie."[89] De remarcat că la recenta reeditare a romanului un rol

---

[89] Cf. interviul din *România*, I, nr. 13, 14 iun. 1938, p. 2, comentat de N. Gheran în L.R., *Opere*, vol. 9 (1978), capitolul „Confluenţe", şi în vol. 10 (1981), „Romanul romanului *Gorila*".

funcţional l-au avut propriile mărturisiri ale scriitorului, reproducându-se, cu acelaşi prilej, fragmente masive din însemnările sale, intercalate între 23 octombrie 1929 şi 23 ianuarie 1941.[90]

Jurnalul îşi dovedea atunci ca şi acum pe deplin utilitatea, ajutându-ne să reconstituim, cât mai aproape de adevăr, biografia omului şi a operei lui. Pe bună dreptate, istoricul Vasile Netea sublinia în articolul său din *Manuscriptum*: „Arareori spovedaniile unui scriitor au cuprins mai multă sinceritate, mai multă veridicitate şi mai multă luciditate. Însumând peste 800 de pagini, ele reprezintă deopotrivă drama şi adevărul vieţii şi gândirii lui Liviu Rebreanu."[91]

Schimbările intervenite în structura societăţii româneşti, distanţa care ne desparte de realităţile înceţoşate ale generaţiei lui, cutremurată de două războaie mondiale şi de apăsarea a trei dictaturi, îngăduie cititorului de astăzi să răspundă mai clar unor întrebări ce revin adesea în paginile lui Liviu Rebreanu.

Cu toate neclarităţile pe care i le-a imprimat o epocă tumultuoasă, cu numeroase mutaţii politice, sociale şi economice – epocă în care înseşi hotarele ţării aveau să se întregească şi să se dezmembreze, spre mâhnirea unui întreg popor ce visase îndelung la unitatea pământului strămoşesc –, scriitorul rămâne, până la sfârşitul zilelor lui, consecvent idealurilor nobile ale neamului său.

Judecat în lumina a ceea ce şi-a propus să fie – „o spovedanie pentru mine însumi" –, jurnalul, cu implicaţii majore în sociologia culturii naţionale interbelice, se dovedeşte o operă fundamentală, parte integrantă a creaţiei literare rebreniene.

PUIA-FLORICA REBREANU

Marţi, 20 aprilie 1982.

---

[90] Cf. L.R., *Opere*, vol. 10, 1981, p. 387-440. Până la această dată, s-au mai tipărit în presă câteva fragmente, sub semnătura mea şia lui V. Netea (*Spovedanii*, în *Magazin istoric*, XIII, nr. 5, mai 1979, p. 41-45), intercalate între 2 iun. – 11 iul. 1940; tot V. Netea publică în revista *Manuscriptum*, X, nr. 2(35), 1979, articolul *Liviu Rebreanu. Patosul mărturisirilor*, cu fragmente de jurnal intercalate între 1-17 ian. 1928, p. 70-76.

[91] *Art. cit.*

ÎN LOC DE NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

[*Jurnal*, vol. 1, 1984]

Oricum i-am zice – ediţie critică, de referinţă sau de popularizare –, cartea de faţă este doar începutul unei acţiuni editoriale ce se cere împlinită, căci, să nu uităm, ultimele ei pagini se închid cu însemnările jurnaliere din 1935 (şi aceasta de-ar fi să ne rezumăm strict la conţinutul propriu-zis al volumului, omiţând aspectele textologice legate de structura ediţiei, de izvoarele documentare folosite etc.). Aşa s-a întâmplat şi cu valorificarea celorlalte opere din creaţia lui Liviu Rebreanu, răspândite, multă vreme, sub diferite coperţi, până la reluarea lor în cadrul seriei de *Opere*, prilej de remeditare, cu toate eratele de rigoare. Afirmaţia nu impietează defel asupra valorii şi utilităţii ediţiei actuale, care, în sfârşit, ajunge la o formă publicabilă, după 12 ani de tatonări redacţionale. În ordinea urgenţelor, s-ar impune deci tipărirea celei de a doua părţi, cuprinzând însemnările scriitorului din ultimii nouă ani ai vieţii sale (1936-1944), perioadă bogată în evenimente, pe seama căreia au circulat şi mai circulă încă felurite legende, cu şi fără repere în realitate. Apoi, cu vremea, se vor adăuga, poate, şi alte explicaţii, mai largi, mai nuanţate, în legătură cu textul tipărit, studiul şi mai aprofundat al altor documente subliniindu-le, de pe acum, necesitatea. Căci, în cazul lui Liviu Rebreanu (şi nu numai al său), este mai greu să scrii despre ce nu cuprinde *Jurnalul* decât despre ce conţine propriu-zis.

Pentru o primă fază de cercetare, prezentarea textelor existente impunea adoptarea unui sistem de lucru care să le asigure integralitatea. De aici tentaţia noastră de a completa cât mai mult informaţia, formulă opusă trunchierilor de orice fel.

Adnotând *Jurnalul*, am fost nevoiţi adesea să revenim asupra multor documente din arhivă ori din presa literară, să le menţionăm cititorului, ca surse suplimentare de informaţie, sau, după caz, să le sintetizăm sau chiar reproduce în întregime. Nu se putea altfel, câtă vreme notaţia jurnalieră a scriitorului porneşte abrupt, din 1927, dovedindu-se lacunară chiar şi după această dată. Pe de altă parte, înseşi însemnările în cauză nu păstrează întotdeauna caracterul fixat iniţial de autor. Propunându-şi să fie o „spovedanie“ pentru sine însuşi, pe cât posibil detaşată, aşternută „la

rece“, Rebreanu se depărtează adesea de scopul urmărit, multe pagini ale *Jurnalului* concurând cu agenda de buzunar; ele fixează reperele existenței cotidiene, fără prea multă selecție și, mai grav, fără un comentariu adecvat. S-ar zice că ne găsim în fața unei ciorne, care, potrivit obiceiului, abia urma să fie reluată pe alte planuri. Este, cel puțin, cazul însemnărilor de călătorie, notațiilor de la Teatrul Național, ca și al altora, care, mai târziu, ar fi putut lesne servi la scrierea unor lucrări de sine stătătoare, unele figurând chiar printre proiectele sigure: *Spovedanii, Jurnal de bord* etc. Romancierul n-a apucat „vârsta memoriilor“, la data decesului având aproape 59 de ani. Astfel încât notațiile lui, oricât de provizorii, se constituie astăzi, paradoxal, într-o operă „definitivă“. Este important să reținem acest lucru, mai ales când luăm în discuție structura ediției de față. Păstrarea în volum doar a „Jurnalului literar“ (denumit de noi ca atare) ne-ar fi dezamăgit, lipsa de continuitate a însemnărilor fiind principala cauză. De bine, de rău, celelalte notații, oricât de lapidare, au darul de a ne spune câte ceva despre mișcarea în timp și spațiu a scriitorului nostru. Am găsit, totuși, de cuviință să delimităm sursele bibliografice, așezând câte un asterisc în fața datelor calendaristice, cu notații complementare, preluate de noi din celelalte jurnale, considerate de alți editori ca fiind de interes periferic. S-a ajuns astfel la un „jurnal al jurnalelor“, care, deși întregit, nu acoperă decât în parte golurile pomenite. Este motivul pentru care, într-o *Addenda*, am apelat la mărturisirile edite și inedite ale scriitorului, în care amănuntele biografice primau, precum și la interviurile sale. Sugestia ne-a oferit-o studiul contextului jurnalier, cu numeroase trimiteri la anchete literare, la convorbiri cu diverși gazetari, din țară și străinătate etc., înregistrate printre evenimentele zilei, dar lipsite de comentarii marginale. Preluate din presă, ele ne prilejuiesc cunoașterea mai profundă a unui crez literar, a unei atitudini statornice în viața politică și socială a epocii, a preferințelor din variile domenii ale creației spirituale și materiale etc., etc. Conținutul lor este adesea mai dens decât ceea ce ni se oferă în *Jurnal*. Nu ne gândim numai la materialele documentare privind viața și opera scriitorului de până în 1927, cu care debutează însemnările scriitorului, ci și la anii următori. (A se consulta *Addenda* anilor 1932-1935, puțin productivi în notații jurnaliere.)

Dispunând de numeroase documente, mărturisim că, la început, am fost tentați să separăm materia existentă, interviurile urmând să constituie

---

[1] Ideea poate rămânea în proiectele seriei de *Opere*, cu atât mai mult cu cât, nu este exclus, vremea va adăuga și alte interviuri, mai mult sau mai puțin cunoscute, oportune într-un volum de sine stătător și mai puțin indicate în sumarul actual.

un volum de sine stătător.[1] Am renunţat totuşi la această alternativă, mai ales când am văzut situaţia în care se află colecţiile de ziare din depozitul bibliotecilor centrale.[2] Degradarea unora ne-a obligat să ne deplasăm şi în ţară pentru a putea reîntregi textele. Astfel încât, mai bine acum decât niciodată.

Adoptând structura actuală, avem sentimentul că multe din lacunele *Jurnalului* se anulează de la sine, „spovedania" scriitorului întregindu-se prin coroborarea documentelor.

În acelaşi sens am ţinut să adăugăm şi articolele-program ale unor reviste iniţiate de L.R. sau conduse în colaborare: *Scena* (1917), *Mişcarea literară* (1924), *Gazeta literară* (1929), *România literară* (1932-1934).

Notele şi comentariile de subsol se subordonează aceleiaşi intenţii: întregirea informaţiei pe baza consultării arsenalului arhivistic. Ţinând seama de cercul cititorilor căruia i se adresează cartea, n-am găsit cu cale să transformăm aparatul critic într-un mic dicţionar, subliniind, în primul rând, natura relaţiilor dintre personalităţile implicate în textura *Jurnalului*. De regulă, explicaţiile se dau la prima intrare în scenă a personajelor, pe parcurs adăugându-se, la nevoie, explicaţii suplimentare. Sursele noastre au fost dintre cele mai felurite: de la uriaşa corespondenţă din „Arhiva Liviu Rebreanu" (aflată la B.A.R.), la articolele din presă, de la enciclopediile şi dicţionarele existente, la mărturisirile unor contemporani, în primul rând Puia-Florica Rebreanu – căreia îi datorăm numeroase informaţii istoriografice, îndeosebi din lumea familială –, apoi L. Kalustian, N. Carandino, Magda Creţoiu-Mavrodi, I. Finteşteanu, Eftimie Ionescu, I. Masoff, Maria Oprescu, Sereda Sorbul-Varduca, g-ral E. Bantea, N. Ilieşiu, V. Mândra şi Sica Marinescu, cărora, din nou, le aducem mulţumirile noastre. Aflaţi la subsol (adevărată „cuşcă a sufleurului"), am suportat, inevitabil, rigorile spaţiului restrâns, motiv pentru care, de cele mai multe ori, am fost nevoiţi să rescriem comentariile noastre. Am regretat, de fiecare dată, că trecem peste conţinutul corespondenţei, care ar fi colorat şi mai mult adnotarea actuală, mărginindu-ne, deocamdată, să facem trimiteri la cotele B.A.R.[3]

În pofida repetatelor investigaţii, făcute în lumea familială, gazetărească sau teatrală, mărturisim că numele unor persoane amintite în *Jurnal* (uneori simple prenume) continuă să nu ne spună nimic, ele

---

[2] Cazul revistei *România literară* (1932-1934), colecţia Bibliotecii Academiei R.S.R.

[3] Trimiterile poartă numărul din registrul de inventar al scriitorului, lipsind încă un catalog public.

nefigurând nici măcar în cărţile de telefon ale vremii, ca să nu mai vorbim de dicţionare şi enciclopedii.

Într-un cuvânt, lipsa mai multor instrumente de muncă intelectuală (bibliografii, dicţionare domeniale, cataloage şi repertorii) îşi spune, din nou, cuvântul. Ce să mai zicem de absenţa enciclopediilor consacrate în special marilor personalităţi ale culturii româneşti, între care şi Rebreanu, care, în mod ideal, ar trebui să elucideze şi interferenţele biografice?! Deocamdată, pe oceanul datelor necunoscute, un dicţionar de personaje „Rebreanu", alcătuit de confratele D. St. Rădulescu, pluteşte de mai mulţi ani în larg, căutând un ţărm editorial la care să acosteze.*

Studiul introductiv, alegerea şi stabilirea textului aparţin Puiei-Florica Rebreanu. Neîndoios, la finalizarea intenţiilor sale au contribuit colaborările anterioare, fiind cazul să amintim aici strădaniile lui Radu Vasilescu, Ioana şi Mihai Gafiţa, Vasile Netea, Nicolae Coban, Grigore Damirescu, Maria Simionescu, Z. Ornea şi semnatarul acestor rânduri, care, într-o măsură mai mică sau mai mare, au dezbătut cadrul şi detaliile *Jurnalului*, în vederea adoptării unei forme cât mai desăvârşite. Chiar dacă adesea discuţiile acestora nu au pledat pentru o formulă comună de editare, dezbaterea ideilor a netezit terenul actualei construcţii.

Indicii de la sfârşitul volumului au fost elaboraţi de Nicolae Coban; la colaţionarea textelor, în faza „bunului de tipar", cartea a beneficiat de aportul Nedeei Burcă; amândurora le aducem, încă o dată, mulţumiri.

Cândva, tipărind împreună cu Puia-Florica Rebreanu corespondenţa familială (aflată, ca şi jurnalele romancierului, în posesia Domniei sale), am simţit necesar, la capătul întreprinderii, să-i iau un interviu. Aş fi încântat dacă, sfârşind pregătirea volumului II al cărţii de faţă, mi-ar îngădui să repet acelaşi gen de colaborare. Ar fi un mijloc operativ de a răspunde şi la eventualele întrebări puse de cititori la apariţia volumului de faţă.

NICULAE GHERAN

27 mai -- 25 sept. 1983.

---

* Carte între timp apărută (*n.ed.*).

CUVÂNT ÎNAINTE
[*Jurnal*, vol.II, 1984]

În sfârşit, după multe programări în planurile editurilor „Cartea Românească" şi „Sport-Turism", primul volum din *Jurnalul* lui Rebreanu a apărut la... „Minerva". De fiecare dată, schimbarea firmei s-a produs concomitent cu primenirea formulei de editare, cu remanierea colectivului de autori (uneori la cererea împricinaţilor, săturaţi de un hamalâc sinistru, care, după ani de trudă, ameninţa să nu se mai termine). În pofida întârzierilor, cartea nu avea decât de câştigat de pe urma interminabilelor discuţii purtate în jurul ei. Nu vom pregeta deci să aducem omagii confraţilor editori, care, pe drumul aceloraşi străduinţe, au încercat, chiar şi fără izbândă, să reproducă întocmai însemnările zilnice ale cititorului romanului românesc modern. Mai mult decât toţi cititorii, ei ştiu ce înseamnă asperităţile muncii din subsolul marii întreprinderi, imprevizibilele greutăţi la care te supune propria-ţi onestitate când vrei să reproduci cu fidelitate textul ilustrului predecesor. Este ca şi cum ai încerca să schimbi o monedă rară, ieşită din circulaţie, într-o piaţă în care nu te izbeşti tot timpul de numismaţi.

Şi totuşi, minunea s-a produs, editarea în mai multe volume a *Jurnalului* fiind „oul lui Columb". Procedând altfel, ne-am fi întrebat poate şi acum ce şi cât putem vorbi despre unele împrejurări tragice din istoria românilor, aflaţi adesea la răspântia vânturilor, situaţii acute ce au sensibilizat profund conştiinţa scriitorului. Este aproape o impietate să mai rostim adevărul că Rebreanu şi-a iubit Ţara, că gândurile lui erau ale unui întreg neam ameninţat să-i fie sfârtecat pământul, că este absurd să-i punem la îndoială buna-credinţă, fără să fim copleşiţi de povara acuzaţiilor gratuite. A trece cu „discreţie" pe lângă însemnările sale nu înseamnă altceva decât a menţine în circulaţie opiniile eronate formulate cu trei decenii în urmă, omiţând imensa informaţie istoriografică vehiculată în cele 11 volume ale ediţiei critice „Rebreanu", realizate între 1968-1980, la care se adaugă volumele de studii şi documente tipărite (*Caiete*, 1974; *La lumina lămpii*, 1980 ş.a.).

Primirea entuziastă a primului volum din *Jurnal* – considerat adevărat act de cultură, eveniment demn de monumentalitatea creaţiei rebreniene –

ne-a încurajat neînchipuit de mult eforturile de editare integrală a operei. Pentru bibliografia sentimentală a noului tom, se cuvine a aminti numele acad. Şerban Cioculescu, Nicolae Carandino, L. Kalustian, Alexandru Piru, Nicolae Manolescu, Ion Vlad, Valeriu Râpeanu, Z. Ornea, Mircea Iorgulescu, Gheorghe Tomozei, Gheorghe Suciu, Vasile Fanache, Alexandru Dobrescu, Mihai Sin, Mircea Tomuş, Ion Simuţ şi, mai de curând, Mihai Ungheanu şi Ion Brad.

Şi iată-ne în faţa noilor pagini. Din rigoare bibliografică, le înregistrăm astfel: volumul II, partea întâi. El reproduce însemnările zilnice ale lui Rebreanu din intervalul 1 ianuarie 1935 – 8 iunie 1940. Mai puţin colorat decât ne-am fi aşteptat (dacă avem în vedere perioada pe care o relatează), *Jurnalul* continuă să-şi păstreze însă caracterul de document revelator pentru cunoaşterea biografică a marelui romancier. Relativ minore, multe notaţii, îndeosebi cele cu caracter gospodăresc de la Valea Mare, circumscriu exact cadrul vieţii de fiecare zi a scriitorului, spulberând totodată şi unele prejudecăţi referitoare la atitudinea sa social-politică din această perioadă. Căci este important să ştim unde şi cu ce se ocupa Liviu Rebreanu atunci când societatea românească parcurgea ani grei, cu aprige confruntări ideologice, când argumentarea unei idei era adesea înlocuită cu ameninţarea şi terorizarea adversarilor politici. La dimensiunile personalităţii sale, ne interesează totul, oricât de domestic ar fi, uneori, orizontul preocupărilor. (Ce bine ar fi fost dacă ni s-ar fi transmis astfel de însemnări zilnice de către un Eminescu sau Caragiale, Arghezi sau Blaga, indiferent de caracterul notaţiilor!) Din acest punct de vedere, dezamăgirea unor cititori, care s-ar fi aşteptat ca în locul *Jurnalului* să aibă în mâini un „Revolver-Zeitung“, n-avem decât s-o regretăm. Dacă însemnările păcătuiesc prin corectitudinea notaţiei nu-i însă vina nimănui. De prisos să adăugăm că această „dezamăgire“ este întreţinută şi de câţiva comentatori de la periferia vieţii culturale. Motive au; ani în şir au pus pe seama romancierului gânduri şi fapte insolite, pentru ca astăzi să le vadă anulate.

Ca şi în cazul primului volum, încheiat cu sărbătorirea semicentenarului Rebreanu, al doilea tom surprinde în final un alt eveniment: primirea scriitorului în Academia Română. Relativa independenţă a volumului se justifică şi prin faptul că, între graniţele sale, descoperim numeroase mărturisiri cu privire la ultimele opere ale lui Liviu Rebreanu: *Gorila* (1938), *Amândoi* (1940), *Lauda ţăranului român* (1940)[1]. Astfel constituite,

[1] Singura carte publicată ulterior – *Amalgam* (1943) – este o culegere de vechi articole, cu un sumar improvizat.

ambele tomuri din *Jurnal* epuizează informaţia istoriografică cu privire la geneza operelor rebreniene.

Având pe masa de lucru un maldăr de pagini ce se cer studiate pentru coroborarea şi comentarea unor date din *Jurnal* (corespondenţă emisă şi primită, articole din presă, referiri critice), precum şi pentru elaborarea unei monografii, ne-am oprit acolo unde timpul ne-a permis. Aceasta cu atât mai mult, cu cât unele evenimente, ca de pildă cele din iunie 1940, depăşesc cu mult documentarea referitoare strict la viaţa şi opera lui Liviu Rebreanu. Soluţia excerptării însemnărilor din ultimii ani de viaţă ai scriitorului – comodă, dar fără perspectivă – am exclus-o din capul locului, neavând nimic comun cu spiritul ce ne-a călăuzit la realizarea ediţiei critice „Rebreanu". Până la tipărirea părţii ce urmează, am găsit însă cu cale să reproducem la *Addenda* mai multe documente din epocă, îndeosebi interviuri, în stare să comunice cititorului temperatura morală a unei mari personalităţi, aflată, ca şi Apostol Bologa, în împrejurări dilematice.

Citâm din însemnările scriitorului datate 8 octombrie 1940:

„Mă cuprinde uneori un fel de silă de viaţă. În ultimul timp parcă tot mai des. O indiferenţă şi o oboseală fără motive aparente. În realitate îmi dau seama că e un dezgust de toate cele ce se petrec, o imposibilitate de acomodare, dar şi de urmărire a vertiginoaselor transformări. Poate nici o generaţie n-a trecut prin mai multe şi mai radicale evenimente exterioare şi interioare. De azi pe mâine se răstoarnă toate: valori, oameni, instituţii... Ajungi să nu mai poţi crede în nimic. Ce-a fost mare ieri, azi e zero; ce-ai iubit ieri, trebuie să urăşti azi; ce-ai respectat ieri, se cere să huiduieşti azi. În toate domeniile – spirituale şi materiale. România mică, războiul balcanic, războiul mondial, războiul Unirii, ocupaţia germană, România mare, socialism, umanitarism, Liga Naţiunilor, regenţă, carlism, legionarism, asasinate medievale, pierderea Basarabiei, Bucovina; Ardealul de Nord, România mijlocie, prăbuşirea carlismului, totalitarism legionar... Toate astea în mai puţin de treizeci de ani. Şi fiecare din astea vrând să transforme şi fizionomia morală a omului, să impună alte valori, să dărâme tot ce a fost... Se clatină şi se zdruncină încrederea în însuşi rostul omului pe lume. Dacă nu poţi avea un ideal, de ce să mai trăieşti? Ce valoare mai are viaţa omului în astfel de lume?"

Împovărat de ce vede şi aude, Rebreanu se va retrage la Valea Mare, viaţa lui părând să semene, într-o privinţă, cu cea a Glanetaşului. Grijile gospodăriei trec pe primul plan, mulţumirea de a avea un petec de pământ lăsându-i speranţa că-l va scuti şi de nevoi.

Într-o viitoare carte consacrată vieţii scriitorului, avatarurile acestei existenţe s-ar putea intitula *De la literatură la agricultură*, cum de altfel ne dezvăluie şi numeroase însemnări publicate în volumul de faţă. Învingător şi învins, Rebreanu se va întoarce printre ţărani, rămânând dator cititorilor săi cu o carte: *Păcală şi Tândală*, a cărei acţiune urma să se desfăşoare pe locurile romanelor anterioare. După cum ştim, n-avea s-o scrie, boala, agravată la sfârşitul anului 1943, răpunându-l puţin înainte de a fi împlinit 59 de ani. Părăsise de mult scena treburilor publice, unde, cu o rară consecvenţă, a încercat să disjungă arta de politicianism, aşa cum o dovedeşte pe deplin repertoriul Teatrului Naţional, în fruntea căruia revenise în 1941, după îndepărtarea legionarilor.

În 1927, când îşi începea *Jurnalul*, de-ar fi ştiut că va muri atât de tânăr, n-ar fi condiţionat publicarea însemnărilor doar după 30 de ani de la decesul său. Era mult prea puţin pentru închiderea rănilor.

NICULAE GHERAN

NOTE ȘI COMENTARII

P. 3, *n. 1.* Însemnările anterioare cu caracter jurnalier, datate între 15 iul. şi 14 aug. 1916, 1 ian. şi 19 apr. 1923, sunt reproduse la *Addenda*. Tot acolo am grupat şi proiectul volumului de *Spovedanii*, conceput în 1932. Din considerente de ordin documentar, cititorul îşi poate întregi informaţia, consultând *Mărturisirile* scriitorului, din 1932, cuprinse în L.R., *Opere*, vol. 15, p. 164-188, cu date esenţiale asupra vieţii şi operei lui până la anul 1925, inclusiv.

P. 4, *n. 2*. La Maieru, satul copilăriei – evocat în povestirea cu caracter autobiografic *Cuibul visurilor* (1919) –, L.R. este găzduit de vechiul său prieten Iulian Ciorba. În vara anului 1927, „fiindcă m-am dus cu întreaga-mi familie, mi s-a pus la dispoziţie pentru scrisul meu o sală de clasă din şcoala comunală, cu un pat improvizat, cu o masă lungă, fireşte, după ce băncile se adunaseră grămadă într-un colţ. Şcoala era veche, cu o grădină care mergea până la malul Someşului. Scriam numai noaptea, ca totdeauna, într-o linişte ideală. Când deschideam ferestrele se auzeau apele Someşului murmurând parcă numai amintiri. În şcoala aceasta, cu mulţi ani în urmă făcusem şi eu primele clase primare, învăţător fiind tatăl meu. Deseori, mai ales în primele nopţi, mă pomeneam copleşit de amintirile copilăriei, întorcându-mă înapoi cu gândul ca să-mi regăsesc jocurile şi bucuriile, în loc să isprăvesc aventurile eroului meu din *Ciuleandra.*" (Cf. B.A.R., *ms. 4063.*) Amănunte în legătură cu zilele petrecute în Maieru şi, implicit, cu istoria romanelor amintite în însemnarea de la 30 iul.1927 ne sunt oferite în conferinţa despre *Răscoala,* ţinută la Ateneul Român în ziua de 26 iun. 1943 (vezi L.R., *Opere*, vol. 8, p. 574-591).

n. 3. Cotidian de orientare „trăiristă", condus, în primii cinci ani, de Titus Enacovici (director politic) şi C.Gongopol (director), iar apoi de Nae Ionescu; a apărut la Bucureşti (1924-1934; 1937-1938; 1940-1941), cu numeroase remanieri redacţionale în timp. Rezervat în primii ani faţă de creaţia lui L.R., ziarul va dovedi ulterior o mai mare înţelegere, în special prin recenziile şi articolele semnate de Perpessicius şi Mihail Sebastian.

n. 4. Bucurie răutăcioasă, cinică (germ.).

P. 5, *n. 5*. Visul este de-a dreptul premonitoriu. Peste ani, fiind propus în Academia Română, L.R. va întâmpina obstrucţii din partea lui N.Iorga (1871-1940). Motivul? Între altele, starea incertă în care s-a aflat tânărul jurnalist în timpul primului război mondial, când, rămas în capitala ocupată de armata germană, a colaborat, în calitate de cronicar teatral, la *Lumina*. Atitudinea istoricului faţă de toţi gazetarii ziarului, condus de C. Stere la Bucureşti, fusese exprimată încă din timpul refugiului, când, la Iaşi, N.Iorga tipărea *Neamul românesc*. Transfigurând aceste relaţii, L.R. inserase demult în *Calvarul* (1919) un pasaj cu vădit substrat autobiografic, revelator pentru cunoaşterea vechilor raporturi, dezagreabile (vezi L.R., *Opere*, vol. 3, p. 68). Reacţia la sudalma de atunci a istoricului – apreciată în *Calvarul* ca „cea mai grea ştire ce-o primisem poate în toată viaţa" (*ibid.*) – lăsase urme.

n. 6. Cu sociologul Dimitrie Gusti (1880-1955), romancierul va întreţine raporturi cordiale (vezi corespondenţa aflată la B.A.R., nr. 143 144-143 151). Ca preşedinte al Academiei Române, numit în 1944 (anul morţii lui L.R.), va aduce primul omagiu postum „creatorului romanului românesc" (cuvântare în plenul Academiei Române, la 15 sept. 1944, publicată în vol. *Cincisprezece elogii academice*, 1945).

n. 7. Operaţie efectuată, cu întreruperi, între 21 iul. şi 8 aug. 1927 (cf. L.R., *Opere*, vol. 7, p. 374-375).

P. 6, *n. 8*. Notațiile rămase în arhivă nu amintesc defel linia conflictuală a romanului *Ciuleandra: „Nebunul*. Serată la nebun. Doctorul e prezentat ei. Ea iubește bărbatul bolnăvicios." (Cf. *Arh.L.R., II 1, ms. 45*, f. 19; vezi L.R., *Caiete*, prezentate de Niculae Gheran, 1974, p. 356.)

n. 9. Într-adevăr, prima versiune fusese realizată într-un timp record: 2-10 mart. 1927. La Orlat, L.R. a fost oaspetele unei vechi prietene din Ilva Mare: Letiția Slăvoacă (măritată cu dr. Theodor Miron), directoarea orfelinatului din localitate. Referiri cu privire la istoria acestei variante ne sunt oferite în scrisoarea lui L.R. către Fanny și Puia Rebreanu, trimisă din Orlat la 2 mart. 1927 (vezi L.R., *La lumina lămpii*, ediție îngrijită și comentată de Puia-Florica Rebreanu și Niculae Gheran, 1981, p. 86-87).

n. 10. Alte impresii de lectură, de data asta aparținând Puiei Rebreanu, sunt comentate de L.R. în scrisoarea adresată acesteia la Paris, datată 5 ian. 1928 (vezi vol. L.R., *La lumina lămpii*, p. 109-110).

P. 7, *n. 11*. În aceste spovedanii, L.R. reia o mai veche profesiune de credință, susținută ca răspuns la ancheta organizată de revista *Ideea europeană*, VII, nr. 181, 1 ian. 1926 și retipărită, cu titlul *Cred*, în vol. *Amalgam* [1943] (vezi L.R., *Opere*, vol. 15, p. 161-163). Pentru alte paralelisme edificatoare, vezi protogeneza ideilor teoretice din *Spicuiri*, în L.R., *Caiete* (1974), p. 169-224, cu numeroase repere în conspectele tânărului, pe marginea unor lecturi din Ibrăileanu, Anatole France, Izabela Sadoveanu ş.a.

n. 12. Proiect vechi – piesă de teatru în 1910 și 1913 volum de nuvele în 1912; roman în 1919, anunțat „la ordinea zilei" într-un interviu din 1923 (*Spre ziuă*, nr. 1) –, *Răscoala* revine pe masa scriitorului imediat după terminarea romanului *Ciuleandra*. La Maieru, după un început palid (datat 1 și 2 aug. 1927), L.R. va scrie, între 9-31 aug. al aceluiași an, 123 de file din noua sa operă (întreruperi între 22 și 29 aug.). Varianta va fi abandonată (vezi textul și comentariile în L.R., *Opere*, vol. 8, 1975, p. 727-730, 755-838).

n. 13. În sept. 1927, Puia Rebreanu îşi susţinuse examenele de bacalaureat (la Liceul Carmen Sylva, cu media 7, 80). La rugămintea fetei, părinţii hotărăsc să o conducă la Paris, urmând să-şi continue studiile la Sorbona (Facultatea de Ştiinţe Naturale). Starea materială a familiei continuă să fie modestă, în pofida câtorva cărţi apărute în 1927: *Ciuleandra*; *Cuibul visurilor* (culegere de nuvele): *Cântecul lebedei* (ediţie facsimilată), *Ion* (ediţia a V-a). Reales, în acelaşi an, preşedinte al Societăţii Scriitorilor Români, L.R. se bucură de o mare autoritate în epocă, continuând, însă, ca şi Balzac, să trăiască mai mult din avansuri primite pentru cărţi viitoare, decât din drepturile cuvenite în urma celor tipărite.

P. 8, *n. 14*. În toamna anului 1927, Fanny Rebreanu îşi încetase activitatea la Teatrul Naţional, după un stagiu nu prea îndelungat (debutase, în 1911, pe scena „Naţionalului" din Craiova, iar din 1912 fusese transferată la Bucureşti). După datele oferite de I. Massoff în *Istoria Teatrului Naţional* (1937), ea încă mai figura, în 1927, printre artiştii stagiari (vezi *op. cit.*, p. 270-271). Cert este că, după instalarea lui L.R. în fruntea instituţiei, statutul actriţei nu va fi schimbat, deşi, cu ani în urmă, scriitorul intervenise, în repetate rânduri, pe lângă foştii directori, pentru trecerea soţiei sale în rândul societarilor Teatrului Naţional.

n. 15. Corneliu Moldovanu (1883-1952), poet şi prozator, director al Teatrului Naţional, între 1924 şi 1925, 1927 şi 1928. În 1924 promisese Rebrenilor că o va trece pe Fanny în rândul societarilor Teatrului Naţional, angajament nerespectat (vezi L.R., *La lumina lămpii*, p. 66). În volumul de amintiri *Cu soţul meu,* semnat de Fanny Rebreanu, este prezentat ca un vechi prieten, de pe vremea când aceasta frecventa Conservatorul. Cu L.R. întreţine raporturi epistolare din 1919, la B.A.R. aflându-se mai multe scrisori (nr. 143 899-143 902).

n. 16. Grigore Tăuşan (1874-1953), filosof, gazetar şi profesor, membru în Comitetul Teatrului Naţional, director la Casa Corpului Didactic.

n. 17-18. Ambii lucrau în administraţia Teatrului Naţional.

n. 19. Dornic să-şi echilibreze veniturile şi cheltuielile, L.R. cumpărase un automobil de ocazie, ale cărui repetate reparaţii îl vor determina, în cele din urmă, să-l vândă, cumpărându-şi, în mai 1928, un „Chevrolette" nou. Pe timpul şederii la Paris, socotelile taximetrului vor fi ţinute de prietenul Costică Nanu.

n. 20. Banca „Marmorosch-Blank", condusă la acea dată de Aristide Blank, binecunoscut în lumea literară a epocii. A creditat unele acţiuni culturale, cultivând relaţii cu reprezentanţii de seamă a scrisului românesc. Numele lui figurează şi în proiectele romanului *Gorila* (cf. L.R., *Opere,* vol. 9, p. 609 ş.a.), printre prototipii bancherului Leopold Goldstein.

n. 21. Marco I. Barasch (1897-1964), publicist, iar mai târziu personalitate a baroului bucureştean. În cursul primului război mondial, lucrase cu L.R. în redacţia ziarului *Lumina*. Ulterior va susţine mai multe procese intentate de creditori împotriva acestuia, fiind delegat să apere şi unele acţiuni ale Societăţii Scriitorilor Români (S.S.R.). În legătură cu raporturile existente între cei doi; vezi L.R., *La lumina lămpii*, scrisorile nr. 15, 29, 30, 34, 236.

n. 22. În 1927, L.R. contractează un nou sediu pentru S.S.R., în Bd. Academiei nr. 4, menit să fie o adevărată Casă a scriitorilor.

n. 23. Alexandru Cazaban (1872-1966) figură luminoasă în cercul Rebrenilor. Bunele raporturi erau influenţate şi de prietenia copiilor, Puia şi Matilda, colege de liceu.

n. 24. N.Davidescu (1888-1954), scriitor cu reacţii contradictorii faţă de L.R., oscilând între lăudarea în scris a creaţiei acestuia şi uneltiri în culisele lumii literare (vezi însemnările din 31 dec.1927, 23 şi 28 oct. 1928, 2, 10, 11 şi 27 nov. 1928, 6 febr. 1929 şi 19 mai 1930). Veche cunoştinţă cu L.R. (de la *Convorbiri critice*, 1909).

n. 25. Este vorba de poetul Ion Buzdugan (1880-1967), din cercul apropiat scriitorului. Documetele aflate în arhivă (scrisoarea de la B.A.R. nr. 142 438 şi epistolele din vol. L.R., *La lumina lămpii*) atestă buna colaborare a acestora (îndeosebi după 1924).

n. 26. Aron Cotruş (1891-1961), scriitor rar întâlnit în documentarul romancierului. Epistola adresată lui L.R., la 7 mai 1929, luminează sobrietatea raporturilor existente, creionând, totodată, profilul autorului ei: *„Domnule Preşedinte,* N-am, până în prezent, nici o decoraţie şi ţin să rămân şi mai departe fără astfel de distincţii. Vă rog deci să binevoiţi a *nu* mă trece pe lista celor propuşi pentru decorare. Cu toată stima, *A.Cotruş.*" (B.A.R., scrisoare din Milano, nr. 142 654.)

n. 27. Ion Sângiorgiu (1892-1955), cunoscut în epocă mai ales prin studiile sale de germanistică. Documentele din arhiva L.R. dezvăluie raporturi profesionale, datate între 1920 şi 1943 (B.A.R., nr. 144 990-144 999). Caracter precar, ce-l determină pe romancier să-l comenteze ca atare în notaţiile sale (vezi însemnările din 7 sept. 1930 şi 11 nov. 1935. A scris despre *Exotismul d-lui Liviu Rebreanu,* în *Universul literar*, XLI, nr. 39, 27 sept.1925, p. 3, *Câteva lămuriri pentru „Mişcarea literară"*, în *Universul literar,* XLI, nr. 39, 27 sept. 1925, p. 15, *Tradiţionalismul d-lui N.Iorga şi expresionismul meu. Tot pentru „Mişcarea literară"*, în *Universul literar*, XLI, nr. 41, 11 oct. 1925, p. 12.

n. 28. Perpessicius (1891-1971), prieten şi colaborator apropiat. În calitate de critic, a fost deosebit de receptiv la operele tipărite de L.R., fiind constant în aprecierea scrisului său (vezi corespondenţa publicată de fiul său, D.D. Panaitescu, în *Manuscriptum*, nr. 4, 1981).

n. 29. I. Irimescu-Cândeşti, publicist şi avocat din Târgovişte, prieten cu L.R. (vezi la B.A.R., scrisorile nr. 143 436-143 441, datate între 1919-1929). Veche cunoştinţă de la *Convorbiri critice*, 1909.

n. 30. Poetul Mihai Codreanu (1876-1957), foarte puţin întâlnit în documentele aflate în arhiva L.R. (vezi însemnarea din 19 nov.1928 şi scrisoarea de la B.A.R. nr. 142 597). Amintit într-o scrisoare de către Mihail Sadoveanu că ar fi dispus să preia, împreună cu el, directoratul Teatrului Naţional din Iaşi (pe vremea când în conducerea acestuia se afla Iorgu Iordan), cerere nesatisfăcută.

n. 31. *Cyrano de Bergerac* de Edmond Rostand, pus în scenă de Teatrul Naţional, la 17 sept. 1927, în traducerea lui Mircea Rădulescu şi în regia lui Soare Z. Soare.

P. 9, *n. 32*. Este vorba de Comisia de cenzură a filmelor, de unde scriitorul primea o indemnizație, în calitate de președinte.

n. 33. Prieten încă de pe vremea începuturilor publicistice și literare, când ambii scriitori publicau în *Rampa* lui N.D. Cocea și în *Sburătorul* lui E. Lovinescu. Epistolele lui de la B.A.R. (nr. 144 147-144 154) amplifică și nuanțează notația jurnalieră. Vezi în acest sens articolul publicat de Stancu Ilin în *România literară* (I, nr. 7, 21 mart.1968) și cele ale lui Niculae Gheran în *Ramuri* (XI, nr. 4, 15 apr. 1974, și XII, nr. 3, 15 mart. 1975).

n. 34. Bibliografia scrierilor publicistice este sumară în 1927. De reținut colaborarea solicitată de secretariatul Comitetului de organizare a „Congresului presei latine“, ce are loc, la București, în oct. 1927. În vol. omagial *Latinitas*, L.R. publică *Două latinități* (*Însemnări dintr-o călătorie*), în suita altor scrieri semnate de Ion I.C. Brătianu, Sextil Pușcariu, G. Țițeica, M. Simionescu-Râmniceanu, O. Onicescu, Alexandru Marcu, Șt. I. Nenițescu și N. Iorga. Este un fragment din capitolul *Roma*, ce va fi inclus ulterior în vol. *Metropole* (1931). Episodul este întâlnit și în *Glasul Bucovinei*, X, nr. 2503, 12 oct. 1927, precum și în *Universul*, XLV, nr. 266, 14 nov. 1927. Două interviuri se cer, de asemenea, înregistrate: *Dl. Liviu Rebreanu răspunde la ancheta noastră în jurul crizei teatrale*, în *Comedia*, I, nr. 40, 16 oct. 1927, p. 1 și *Părerile d-lui Liviu Rebreanu* [în jurul reapariției *Universului literar*], în *Universul*, XLV, nr. 284, 5 dec. 1927, p. 1. Opinii: Conducerea unor teatre nu trebuie lăsată pe mâna nepricepuților (actori – directori amatori); o revistă populară este mai necesară decât oricând.

P. 10, *n. 35*. În comedia *Apostolii* (1926), L.R. surprinsese manifestările de acest gen, explicând totodată și substratul ei: „politicianismului de afaceri și influența pe care a avut-o Unirea asupra românilor de dincolo“ (vezi interviul din *Rampa*, XI, nr. 2515, 15 mart.1926, p. 6, reprodus în L.R., *Opere*, vol. 11, 1980, p. 1094-1095).

n. 36. Însemnările, telegrafice, vor fi reluate în *Metropole*. Confruntând însă notațiile jurnaliere din Paris (3-19 nov. 1927) cu jurnalul de călătorie publicat în volum, observăm că foarte puține însemnări de acest gen vor fi reținute, amintirile ulterioare fiind mai puternice, eliberate de povara detaliului nesemnificativ, efemer.

Judecate în raport cu multe alte „spovedanii“, însemnările ce urmează țin mai mult de agenda scriitorului, *aide-mémoire* pentru un eventual reportaj.

n. 37. J.-H. Rosny (1856-1940), scriitor francez de origine belgiană (născut: Boex), înregistrat în enciclopedii alături de fratele său, Justin Rosny (1859-1948).

P. 12, *n. 38.* Consilier de legație.

n. 39. Charles-Adolphe Cantacuzène, poet de limbă franceză, „detașat o vreme ca ministru la legația noastră de la Paris. A publicat numeroase culegeri de versuri și a fost sărbătorit, către sfârșitul carierei, de direcția revistei *Le manuscrit autographe*, cu un banchet prezidat de bărbatul politic Barthou. A fost și un om de spirit, a editat pagini alese din regele Prusiei Frederic al II-lea, scriitor de limbă franceză și el, precum și din scrierile belgianului Principe de Ligne, mareșal al imperiului austriac. Era prieten cu Paul Léautand, care-l citează cu statornică simpatie în monumentalul său *Journal littéraire.*“ (Cf. Șerban Cioculescu, *România literară,* XVII, nr. 9, 1 mart. 1984, p. 7.)

n. 40. Rotofei (fr.).

n. 41. George I.Diamandy (1867-1917), om politic, de orientare socialistă și apoi liberală, ministru plenipotențiar, director general al teatrelor, publicist și dramaturg. A înființat revista *Democrația română,* calitate în care intră în legătură cu L.R., încă din anul 1910 (scrisoare la B.A.R. nr. 142 746).

n. 42. În 1917, C.Diamandy îndeplinise funcția de ministru plenipotențiar în Rusia, informație ce ne dă posibilitatea să-i deslușim mărturisirea. La 3 oct. 1918 a intrat în componența Consiliului Național al Unității Românești, care a dus tratative cu Aliații în vederea tratatului de pace. „Vechi diplomat, om fin, cu o vastă cultură, chiar literară. Necunoștințele literare românești știe să le disimuleze agreabil.“ (L.R., *Metropole*, p. 258 – L.R., *Opere*, vol. 15, p. 137.)

n. 43. Vezi relatări mai ample în episodul „Revoluția română“, din *Metropole* (p. 253-257) – L.R. *Opere,* vol. 15, p. 135-137.

n. 44. Aceasta-i cursa ştirilor de senzaţie, cu orice preţ (fr.).

P. 13, *n. 45*. Rudolf Uhrinovski, publicist, funcţionar al Legaţiei române din Paris, „prietenul intim al lui Mateiu Caragiale“ (cf. M.N. Rusu, *Săptămâna*, II, nr. 25, 22 iun.1984, p. 3).

n. 46. „Divina, incomparabila, neîntrecuta.“ „Apariţia ei, în costumul Evei şi numai cu un brâu de banane asemenea unei centuri de castitate, a stârnit un delir. Dansul ei, «Charleston», cu tremurături de gelatină, cu elasticităţi de cauciuc, cu sincope neaşteptate, a ridicat sala în picioare“ (*Metropole*, p. 237 – L.R., *Opere*, vol. 15, p. 127).

n. 47. Agenţie de bilete şi abonamente pentru spectacole.

n. 48. Titlul unei serii de ghiduri, consultate, alături de alte instrumente de acelaşi gen, cu prilejul vizitelor în străinătate, ca şi la scrierea unor pagini despre locuri neumblate (amintim că înainte de a fi văzut Parisul, L.R. îl prezentase în capitolul *Ivonne*, din romanul *Adam şi Eva*).

P. 14, *n. 49*. Octav Botez (1884-1943), profesor universitar, colaborator de seamă al revistei *Viaţa românească*, unde, între altele, a recenzat favorabil opera lui L.R. (XX, nr. 7, iul. 1923).

P. 15, *n. 50*. Eliane Bonnet (căsătorită *Bompaire*, în 1928), întâlnită în corespondenţă şi cu numele de *Bonela*.

n. 51. Aici Puia va locui până la sfârşitul anului 1929, când va întrerupe definitiv studiile la Paris.

n. 52. Căsătorită cu prinţul D. Sturza, motiv pentru care, în corespondenţa familiei Rebreanu, este denumită şi „Prinţesa“ (vezi L.R., *La lumina lămpii*, scrisorile nr. 118, 120).

n. 53. În legătură cu raporturile culturale franco-române, vezi interviul lui L.R. *Sântem sau nu o colonie a culturii franceze?*, în *Vremea*, IV, nr. 216, 6 dec. 1931, p. 6.

P. 16, *n. 54*. Armistiţiul de la Compiègne, încheiat, la 11 nov. 1918, între puterile Antantei şi Germania învinsă.

n. 55. Dramatizare de William Busnach, după romanul lui Émile Zola, prezentată, în 1879, cu mare succes (s-a jucat de peste 300 de ori).

n. 56. Elena Văcărescu (1866-1947) era stabilită la Paris încă din 1891.

n. 57. Sereda Sorbul (n. 1916-1978 ?), fiica lui Mihail Sorbul. S-a născut în casa Rebrenilor din strada Primăverii nr. 19.

P. 17, *n. 58*. Ecoul literar al vizitei – în *Răzbunarea Venerei*, episod antologic, poate cel mai izbutit din vol. *Metropole* (p. 290-294 – L.R., *Opere*, vol. 15, p. 153-157).

n. 59. Mario Roques (1875-1961), profesor de limbi romanice (preda la Sorbona şi cursuri de română), membru corespondent al Academiei Române (1914). A înfiinţat la Paris „Institutul de Filologie Romană", fiind şi directorul revistei filologice *Romania*. Va păstra bune raporturi cu L.R. (o scrisoare trimisă romancierului se află la B.A.R., nr. 144 915).

n. 60. Scrisoare expediată printr-un mecanism cu aer comprimat.

n. 61. L.Blaringhem, profesor de ştiinţe naturale.

P. 18, *n. 62*. Vezi *Soldatul necunoscut*, în vol. *Metropole* (p. 246-249 – L.R., *Opere*, vol. 15, p. 131-133).

n. 63. Pierre A. Dangeard, profesor universitar de botanică la Facultatea de ştiinţe de la Sorbona.

n. 64. Panca Eftimiu (căsătorită Heim), doctor în ştiinţe naturale la Sorbona, întâlnită adesea în corespondenţa Rebrenilor (vezi L.R., *La lumina lămpii*, scrisorile nr. 114-120, 122-123, 129, 132, 162, 165, 167, 169, 171, 173-179).

n. 65. Victor Eftimiu (1889-1972), veche cunoştinţă încă din vremuri de restrişte (epistolele aflate la B.A.R. nr. 142 828-142 843 sunt datate între 1910 şi 1943). A întreţinut cu L.R. raporturi urbane, adesea prieteneşti, dublate uneori de explicabile rivalităţi (mai ales în privinţa conducerii Teatrului Naţional).

n. 66. Casă de editură şi librărie.

P. 19, *n. 67*. Grigore Grămăticescu, vecin în imobilul pe care Rebrenii îl ocupaseră în strada Polonă nr. 13, etajul 1, între 1923 şi 1924. (De la sfârşitul anului 1924, locuiau în strada Popa Tatu nr. 85, unde ocupau, pentru prima oară, un apartament mai bun: vestibul, sufragerie, dormitor mare, birou, salonaş, dependinţe.)

n. 68. Din 1925, L.R. îndeplinea funcţia de preşedinte al Societăţii Scriitorilor Români. Relatarea pregătirii sediului şi a inaugurării (programată pentru 22 ian. 1928 – dată nerespectată) în L.R., *La lumina lămpii*, p. 111-112. Tot acolo, şi alte acţiuni întreprinse de preşedintele S.S.R.: adunare de fonduri pentru acoperirea cheltuielilor, premii, cataloage, adunări generale, socoteli financiare etc.

n. 69. E. Lovinescu (1881-1943), unul dintre cei mai buni şi mai nobili prieteni ai scriitorului, încă de la venirea tânărului ardelean în capitala ţării (15 oct. 1909). Documente cu caracter epistolar (datate începând cu 2 dec. 1909) atestă raporturi cordiale, de o ireproşabilă colegialitate. Peste ani, în cenaclul şi la revista *Sburătorul*, L.R. se număra printre colaboratorii fervenţi (citeşte şi publică schiţe şi nuvele, întreţine o cronică teatrală, se ocupă o vreme de secretariatul redacţional etc.). La apariţia lui *Ion*, E. Lovinescu s-a dovedit a fi cel mai entuziast şi mai autorizat cronicar al operei, salutând-o în patru numere consecutive ale revistei sale (*Sburătorul*, II, nr. 30, 31, 32 şi 33, din 4, 11, 18 şi 25 dec. 1920), ca un eveniment crucial al literaturii române. „*Ion* – scria atunci criticul – e cea mai puternică creaţiune obiectivă a literaturii române, şi cum procesul firesc al epicei e spre obiectivare, poate fi pus pe treapta ultimă a scării evolutive.“ (Consultă şi vol. E. Lovinescu, *Scrisori şi documente*, ediţie de N. Scurtu, 1981, p. 263-272 şi articolul lui Stancu Ilin, *O corespondenţă E. Lovinescu – L. Rebreanu de interes major*, în *Tribuna*, XVI, nr. 35, 31 aug. 1972, p. 10-11.)

P. 20, *n. 70*. Cu acest titlu, E. Lovinescu publicase, în 1927, al treilea volum din *Istoria literaturii române contemporane*. „Menţiunile“ lui Perpessicius apar în ziarul *Cuvântul*, III, nr. 951, 958 şi 966, din 9, 16 şi 24 dec. 1927, p. 1 şi 2.

n. 71. Este vorba de articolul *Cum se scrie româneşte*, tipărit de T. Arghezi în *Cuget clar* (I, nr. 1, febr. 1922, p. 99-104), articol denigrator. „Un artist se spânzură şi nu dă la tipar asemenea rezultate" – este concluzia comentatorului, după lectura a 27 pagini din roman, „câte am avut puterea să îndurăm" (*ibid.*). Timpul va corecta eroarea cronicarului, alegerea lui L.R. în fruntea S.S.R. creând prilejul celor doi scriitori de a-şi dovedi prietenia în felurite moduri (vezi la B.A.R. scrisorile nr. 142 009-142 014, precum şi articolul lui N. Gheran, *Arghezi – Rebreanu. Raporturi discrete*, în *Ramuri*, XI, nr. 3, 15 mart. 1974).

n. 72. Aluzie răutăcioasă şi nedreaptă, deopotrivă la adresa lui E. Lovinescu, cât şi a lui Mihail Dragomirescu (1868-1942). Ca şi primul, cel de-al doilea critic jucase un rol deosebit în viaţa prozatorului. Încă înainte ca acesta să fi pus piciorul în Bucureşti, „prea stimatul domn Mihail Dragomirescu, profesor universitar, director al Bibliotecii enciclopedice „Socec", directorul revistei *Convorbiri critice*" – cum i se adresează tânărul din Prislop, la 28 apr. 1909 –, îi citise şi comentase unele încercări literare. După venirea în Capitală, L.R. este angajat la ziarul *Ordinea* cu sprijinul aceluiaşi critic, care îi publică, totodată, şi primele nuvele scrise în Bucureşti, în revista pe care o conduce. Tot el prefaţează elogios vol. *Golanii* (1916), întrevăzând (surprinzător!) evoluţia tânărului scriitor. Notaţia din jurnal pare să fie reflexul unei supărări trecătoare, dovadă şi faptul că, în 1928, preşedintele S.S.R. va sărbători cu cinste aniversarea celor 60 de ani ai fostului său ocrotitor. În cazul lui E. Lovinescu, maliţiozitatea se explică prin lipsa de entuziasm manifestată de el la apariţia romanului *Adam şi Eva* (1925). Tăcerea criticului îl supără pe L.R. mai mult decât sudălmile de odinioară ale lui Arghezi, prezent şi el, cum am văzut, în acelaşi context jurnalier.

n. 73. Referire la „revizuirile" literare – intitulate ca atare de însuşi E. Lovinescu, încă de pe vremea când începuse să le publice la *Sburătorul*. De altminteri, el a şi fundamentat teoretic necesitatea revizuirii opiniilor critice (vezi *Sincronism şi diferenţiere*).

n. 74. Întâia formulare a teoriei lovinesciene s-a afirmat în domeniul socialului, criticul susţinând, în cele trei volume ale *Istoriei civilizaţiei române moderne* (1924-1925), „că procesul civilizaţiei

noastre, ca şi al tuturor statelor intrate brusc în contact cu Apusul în solidarismul unei vieţi cu mult mai înaintate, nu s-a făcut evolutiv, ci dintr-o necesitate sociologică, revoluţionar. Nu era vorba de a exprima o preferinţă, ci de a scoate o concluzie din analiza procesului de formaţie şi a altor civilizaţii tinere cu destin identic. Principiul acestei fatalităţi sociologice, criticul l-a denumit *sincronism*, pe baza căruia civilizaţia noastră actuală s-a format prin importaţie integrală, fără refacerea treptelor de evoluţie ale civilizaţiei popoarelor dezvoltate pe cale de creştere organică. [...] Dezvoltată în *Istoria civilizaţiei române moderne*, violent contestată de toată literatura tradiţională a timpului, această idee de sincronism, ce implică modernismul ca un principiu de progres, a fost aplicată apoi în cele 5 volume ale *Istoriei literaturii române contemporane, 1900-1929.*" (E. Lovinescu, *Istoria literaturii române, 1900-1937*, p. 58-59.)

n. 75. Amintind acest „spirit", Perpessicius conchide, într-adevăr, că „toate calităţile scriitoriceşti ale d-lui Lovinescu nu pot învinge impresia de incertitudine critică în care d-sa ne aruncă" (*Cuvântul*, III, nr. 968, 24 dec. 1927, p. 2).

n. 76. Mai mult decât atât; amintind că Perpessicius purcede din „linia laterală" a lui A. Mirea (pseudonimul poeţilor Şt.O. Iosif şi D. Anghel), E.L. ţine să menţioneze că-i lipseşte „virtuozitatea sau căutarea ei, tirada cu efecte multicolore de cuvinte, îi lipseşte chiar spiritul" (*op. cit.*).

n. 77. La data aceea, în afară de Titus Enacovici şi C. Gongopol, directorii *Cuvântului*, mai semnau articole Nae Ionescu, M. Eliade, P. Şeicaru, Cezar Petrescu, I. Vinca, M. Sebastian, G. Breazul şi mulţi alţi colaboratori, cu orientări politice şi estetice diferite.

P. 21, *n. 78.* G. Călinescu (1899-1965), critic şi istoric literar, prozator, poet, memorialist şi gazetar. Însemnarea ce urmează are în vedere articolul său, intitulat *Eugen Lovinescu*, publicat în *Gândirea*, VII, nr. 12, dec. 1927, p. 351-355. Peste 10 ani, G.C. va mărturisi că *Gândirea* i-a solicitat acest articol negativist (*Celelalte portrete ale d-lui E. Lovinescu*, în *Viaţa românească*, XXIX, nr. 10, oct.1937, p. 119-121). Realitatea este şi mai stranie, căci, de-ar fi să ne oprim doar la acest interval, G. C. a semnat numeroase articole

contradictorii în care referirile la opera lovinesciană pendulează între denigrare şi apologie. Acest zigzag critic l-a făcut pe E.L.să scrie articolul *Careu de portrete* (*Adevărul*, LI, nr. 16 393, 10 iul. 1937, p. 1-2), subliniind oscilaţiile confratelui său.

n. 79. Ion Barbu (1895-1964), veche cunoştinţă a lui L.R., de pe vremea când ambii frecventau cenaclul „Sburătorul". Apariţie fulgurantă în paginile acestui *Jurnal*; romancierul nu l-a socotit niciodată „dincolo de barieră", ca să folosim propria-i expresie (25 ian. 1932).

n. 80. Vezi *Cuvântul*, III, nr. 9, 30 dec. 1927, p. 1. Republicat în vol. *Menţiuni critice*, 1934, p. 68-78. Binevoitor şi mai puţin ditirambic, articolul subliniază vigoarea cu care romancierul îşi stăpâneşte subiectele, continua înnoire a artei sale.

P. 22, *n. 81*. Mihail Sorbul (1885-1966); dramaturgul era cumnat cu L.R., fiind căsătorit cu Marioara, sora mai mică a lui Fanny. Prietenia romancierului cu Sorbul este veche, verificată de sărăcie şi idealuri comune. Se cunoscuseră în cercul lui M. Dragomirescu, legându-şi numele şi de încercarea de a scoate împreună o revistă teatrală (*Scena*, sept. 1910-ian. 1911). Este unul dintre puţinii recenzenţi ai volumului de debut, *Frământări*, publicat de Rebreanu, la Orăştie, în 1912. Amiciţie constantă (vezi corespondenţa la B.A.R., nr. 145 112-145 138).

n. 82. Referire la recenzia publicată în *Mişcarea literară*, II, nr. 29, 30 mai 1925 (revistă înfiinţată de L.R. şi Al. Dominic, tipărită între 15 nov. 1924-oct.1925), în care laudele, predominante, sălăşluiesc alături de mici insatisfacţii.

n. 83. Indiferent de mobil, N. Davidescu a scris cea mai frumoasă recenzie la *Ciuleandra*, accentele entuziaste fiind puse pe fineţea procesului psihologic dezbătut în roman (vezi *Universul literar*, XLIV, nr. 2, 8 ian. 1928, p. 24).

n. 84. Articolul lui N. Davidescu, intitulat *Intre coeficient şi număr. Ionel Teodoreanu: „Între vânturi"*, a apărut în *Universul literar* (XLIV, nr. 1, p. 10, 1 ian.1928).

n. 85. Tipărit la început în *Universul literar* (1926-1927), romanul *Vioara mută* va fi publicat la Editura literară a Casei Şcoalelor, în 1928.

n. 86. Simon Benvenisti (1870-1924), editor, îl ajutase pe L.R. să-şi tipărească primul roman („Fără entuziasmul şi înţelegerea acestui minunat suflet, *Ion* n-ar fi apărut atunci" – *Vremea*, VIII, nr. 416, 1 dec. 1935, p. 5). La recomandarea acestuia, S.B. publică romanul *Conservator & C-ia*, la Editura Ancora, în 1924.

n. 87. Răspunsul şi-l va da mai târziu (vezi notaţiile din *Jurnal*, datate 23 oct. 1928).

1928

P. 23, *n. 1*. An cu multe întreruperi în redactarea jurnalului. Între motive, deplasările peste hotare (Germania, Norvegia, Anglia, Franţa), datorate, în primul rând, participării preşedintelui S.S.R. la sărbătorile centenarului Ibsen. Pentru perioada 7 mart. – 3 apr. 1928, consultă L.R., *Opere*, vol. 18 (*Jurnal de bord*, cuprinzând însemnări de călătorie). Adăugăm că în acelaşi an romancierul se apleacă asupra unui nou roman, *Crăişorul Horia*, care-l reţine o vreme la masa de lucru.

n. 2. Epistolă publicată în vol. *La lumina lămpii*, p. 105-106 ; din Paris, în aceeaşi zi, fata îi scrisese lui L.R. (*op. cit.*, p. 107-108).

n. 3-4. „Aprecierile" pomenite nu au consistenţă critică, fiind de evidentă circumstanţă. Ele aparţin lui A.P. Samson (*Mişcarea literară a anului* în *Lupta*, VIII, nr. 1833, 1 ian. 1928, p. 5) şi lui Sergiu Dan (*Literatura anului*, în *Dreptatea*, I, nr. 65, 2 ian. 1928, p. 6.

n. 5. „Foiletonul" apare la rubrica... „Simple însemnări. În librării" (vezi *Liviu Rebreanu, „Ciuleandra"*..., în *Adevărul*, anul 41, nr. 13 411, 3 ian. p. 1). Cu T. Teodorescu-Branişte (1899-1969). L.R. a întreţinut relaţii cordiale, corespondenţa lor fiind revelatoare pentru perioada 1918-1942 (cf. B.A.R., nr. 145 397-145 403).

n. 6. Supoziţie greşită. În *Viaţa românească* (XX, nr. 4, apr. 1928, p. 127-128), Mihail Ralea (1896-1964) va publica o cronică favorabilă. Reticenţele faţă de revistă sunt mai vechi. Amintim că, înainte de a debuta, tânărul Rebreanu conspectase numeroase articole cu caracter teoretic din coloanele revistei ieşene (cf. L.R., *Caiete*, 1974, p. 169-224). Încercarea de a tipări, la Iaşi, o schiţă proprie – trimisă lui G. Ibrăileanu (1871-1936), la sfârşitul anului 1908 – se va solda însă cu un eşec. Chiar şi când va reveni, în 1911, cu o nouă colaborare (*O strângere de mână*, publicată, în cele din urmă, în sept. al aceluiaşi an), L.R. nu este scutit de necazuri (ele transpar din scrisoarea ce i-o trimite C. Stere, la 21 iul. 1911; cf. B.A.R., nr. 145 231). Nemulţumiri se vor ivi şi pe parcursul colaborărilor din 1921-1922, când L.R. publică în *Viaţa românească* o suită de cronici teatrale (vezi scrisoarea lui G.Ibrăileanu, la B.A.R., nr. 143 345). Să mai reţinem că, nu de multă vreme, G.Ibrăileanu, făcuse câteva referiri neplăcute la romanul *Adam şi Eva*, considerat de el „lipsit de valoare" (vezi studiul *Creaţie şi analiză*, în *Viaţa românească*, VIII, nr. 2-3, febr. -mart. 1926). Pentru alte aspecte istorografice, consultă şi articolul lui N. Gheran, *Rebreanu la „Viaţa românească"*, în *Cronica*, X, nr. 50, 12 dec. 1975.

n. 7. Al. Brătescu-Voineşti (1868-1946) se numără printre puţinii scriitori vârstnici care l-au protejat pe L.R., încă de pe vremea când acesta lucra ca secretar al Teatrului Naţional din Craiova (vezi scrisoarea de la B.A.R., nr. 144 559, referitor la transferarea soţiei sale la Naţionalul bucureştean).

P. 25, *n. 8*. În 1921, la propunerea lui I.Al. Brătescu-Voineşti, Academia Română îi acordase lui L.R. Premiul Herescu-Năsturel pentru romanul *Ion*. (Amănunte, în vol. lui Fanny Rebreanu, *Cu soţul meu*, 1963.)

n. 9. Cu patru ani în urmă, atât I.Al. Brătescu-Voineşti, cât şi Mihail Sadoveanu (1880-1961) fuseseră menţionaţi printre „maeştrii mei români" (cf. *Spre ziuă*, I, nr. 1, 11 mart. 1923). În realitate, amândoi confraţii figuraseră doar în lecturile anilor săi de ucenicie. La Prislop, între 1908 şi 1909, tânărul ardelean îşi propusese să scrie o piesă după nuvelele lui Br.-V (cf. *Arh.L.R.*, I 1 ms. 20, f. 11; L.R., *Caiete*, 1974, p. 117). Mult mai târziu, în 1920, va scrie nuvela *Fiara* – în mod special pentru revista *Lamura*, condusă de Br.-V. – proză

care, prin tonalitatea ei, ne trimite la *Bietul Tric*, din vol. *În lumea dreptății* (1906), și la *Bietul Castor*, din vol. *Întunerec și lumină* (1912). Cât privește pe M. Sadoveanu, sub impulsul primelor lecturi, L.R. publicase nuvela *Ofilire*, în *Luceafărul*, VII nr. 24, 15 dec. 1909, al cărui subiect ne amintește de *Păcat boieresc*.

n. 10. În afară de scris, Brătescu-Voinești desfășurase o activitate susținută ca judecător și om politic ; a făcut parte din toate legislaturile parlamentare, fiind chiar, între 1914 și 1940, secretarul general al Camerei Deputaților ; în 1918, a fost ales membru al Academiei Române. Opera literară nu-i adusese cine știe ce venituri, volumele tipărite fiind puține la număr. (Dacă totuși a fost disprețuit de unii confrați, aceasta s-a datorat atunci atitudinii sale față de scriitori.) „Și pentru că vorbim deschis – nota Perpessicius –, putem spune că prestigiul unor Mihail Sadoveanu, Octavian Goga, Brătescu-Voinești n-a făcut pentru breasla scriitorilor nici cel mai mic bine." (Cf. P., *Breasla scriitorilor*, în *Cuvântul*, III, nr. 1952, 10 dec. 1927, p. 1.)

P. 26, *n. 11*. Ion Minulescu (1881-1944), la acea vreme funcționar superior în Ministerul Cultelor și Artelor. Pe L.R. îl cunoștea din 1909, când împreună frecventaseră cercul lui M. Dragomirescu. Romancierul îl indică în fruntea poeților preferați, în interviul din *Spre ziuă*, I, nr. 1, mart. 1923. Prietenia lor – dezvoltată, la început, și datorită amiciției dintre soții și copii – va fi tulburată în vâltoarea treburilor administrative. Mai mult decât înfruntările directe, la înrăutățirea relațiilor (altminteri urbane la suprafață) au contribuit intrigile câtorva confrați (vezi însemnările din 20 iul., 28 sept. și 21 oct. 1930, precum și din 13 sept. 1931). La Academie se află mai multe scrisori ale Minuleștilor, adresate lui Liviu și Fanny Rebreanu (nr. 143 847-143 855), relevante pentru polivalența raporturilor dintre scriitori. După cum unele epistole ale lui Fanny către Liviu (nepublicate, scoase târziu la iveală) evidențiază rolul pe care ea l-a jucat, cu discreție, pentru deteriorarea colaborării celor doi scriitori (vezi scrisoarea din Techirghiol, din 14 aug. 1920, la B.A.R., *Coresp.* nr. 144 372).

n. 12. Al.T. Stamatiad (1885-1956), poet, vechi și încercat prieten de-al romancierului. A fost adesea ajutat de L.R., în realizarea intențiilor sale (sprijin material, premii etc.), după cum, la rândul lui,

i-a reprezentat cu consecvență interesele în culisele S.S.R. Peste 40 de scrisori aflate la B.A.R. – trimise lui L.R. între 1911 şi 1939 – stau mărturie acestor raporturi (vezi *Coresp.*, nr. 145 168-145 211).

n. 13. Constantin Nanu, medic, fratele poetului Dimitrie Nanu (1873-1943) şi al dr. Ioan Nanu-Muscel (1862-1938). Fire boemă, frecventa cafeneaua literară, dovedindu-se a fi un prieten sincer şi dezinteresat al tinerilor artişti şi scriitori (vezi B.A.R., *Coresp.*, nr. 143 963-143 964, datată între 1917 şi 1929).

n. 14. Sergiu Dan (1903-1976), gazetar şi tânăr prozator, care, frecventând cafeneaua literară a vremii, a avut grijă să-l avertizeze pe scriitor asupra unor maşinaţii din culise, ţinându-l la curent cu mersul „lucrăturilor" (vezi însemnările din 24 aug. şi 13 sept. 1931; în *Arh.L.R.*, cinci scrisori de ale lui, nr. 142 703-142 707, datate între 1927 şi 1931).

n. 15. Camil Baltazar (1902-1977), poet şi publicist al cărui nume revine adesea în însemnările scriitorului. Cunoscut de L.R. prin 1924, el avea să cultive bune raporturi cu marele său confrate, căutând să se facă util (informaţii din culisele vieţii literare, colaborări la revistele conduse de acesta etc.). În repetate rânduri, el şi familia lui au primit sprijinul romancierului. Cu delicateţe, autorul lui *Ion* nu a consemnat toate aceste binefaceri, ca şi surprizele neplăcute oferite de C.B. La B.A.R. se află peste 50 de scrisori ale poetului, revelatoare în acest sens. Peste ani, în opoziţie cu documentele citate, modestul colaborator avea să denatureze adevărul acestor relaţii în numele „marii prietenii" ce l-ar fi legat de sprijinitorul său. Confruntă relatările sale din vol. *Contemporan cu ei* cu scrisorile de la B.A.R. nr. 142 049-142 096, trimise lui L.R. între 1924 şi 1941; vezi, de asemenea, scrisorile către Fanny Rebreanu, precum şi cele ale Mariei-Jeanine Baltazar, nr. 142 097-142 101. Consultă şi vol. *La lumina lămpii*.

n. 16. Felix Aderca (1891-1962) se dovedise a fi unul dintre cei mai inspiraţi comentatori ai romanului rebrenian. Cu şapte ani în urmă, într-un moment de derută, el se alătură lui E. Lovinescu, scriind: „*Ion* apare ca o ironie după falimentul literar al mişcării sămănătoriste, iar eroul, uriaş, trece (cu toate imperfecţiunile de stil şi acel rudiment de compoziţie) printre figurile literaturii universale

(cf. *Izbânda*, III, nr. 713, 20 ian. 1921). În pofida diferitelor conjuncturi politice nefavorabile, sentimentele de prietenie şi colegialitate ale celor doi scriitori au rămas nealterate (vezi la B.A.R. şi scrisorile lui F.A. nr. 141 946-141 961, trimise lui L.R. între 1925-1933). Recenzia amintită în *Jurnal* a apărut în *Dreptatea*, 6 ian. 1928, p. 2. Consultă în vol. 16 de *Opere* articolele lui L.R. despre scrierile lui F. Aderca (p. 185-186, 228-230, 231-234).

n. 17. Articolul va apărea în nr. 494, 11 ian. 1928, p. 2, fiind semnat cu iniţialele S. D. (cf. *Romanul „Ciuleandra" de Liviu Rebreanu*).

n. 18. Cronica, într-adevăr elogioasă, va fi publicată peste câteva zile (vezi *Universul literar*, XLIV, nr. 2, 8 ian. 1928, p. 24).

n. 19. În 1921, F.Aderca publicase romanul *Domnişoara din strada Neptun*, pe tema dezrădăcinării, amintit de L.R. într-un context favorabil (cf. *Spre ziuă*, I, nr. 1, mart. 1923) şi despre care a scris în *Sburătorul*, II, nr. 52, 7 mai 1921, p. 416.

P. 27, *n. 20*. Mihail Sevastos (1892-1967), ziarist şi scriitor, la acea dată în conducerea revistei *Adevărul literar şi artistic*. În vol. *Amintiri de la „Viaţa românească"* (1956), face şi câteva referiri la colaborarea lui L.R. (La B.A.R., se află câteva epistole, nr. 145 066-145 073, amintind legături colegiale, între 1922 şi 1934.)

n. 21. Revistă tipărită sub auspiciile ziarului *Adevărul*, între 1920 şi 1939. Printre colaboratorii ei se numără şi L.R.

P. 28, *n. 22*. Este vorba de Elena Sevastos (1866-1929) ; în 1888, Academia Română îi acordase premiul Heliade-Rădulescu.

n. 23. Condiţie respectată. În coloanele ziarului vor apărea numeroase articole, interviuri, recenzii consacrate operei şi activităţii lui L.R. Semne de simpatie crescândă apar, în curând, sub semnătura Alexandrinei Mititelu şi a Izabelei Sadoveanu, ambele recenzente ale romanului *Ciuleandra* (vezi *Adevărul literar şi artistic*, IX, nr. 374 şi 380, din 5 febr. şi 18 mart. 1928).

n. 24. Însemnările, aparţinând lui M.Sadoveanu, apar în volum (1928), cu titlul *Olanda* (ţară vizitată de autor în 1927).

n. 25. Impresiile de călătorie, intitulate *Trei metropole. Berlin – Roma – Paris*, vor fi publicate, parțial, în paginile *Adevărului literar și artistic*, IX, nr. 407-415, între 25 sept.-18 nov. 1928. În volum, la Editura „Cartea Românească", în 1931.

n. 26. Articolul se va intitula *Cel dintâi dintre cei dintâi* (cf. *Adevărul literar și artistic*, IX, nr. 373, 29 ian. 1928, p. 1).

n. 27. Peste două luni, la 18 apr., îl vom afla pe L.R. în Orlat cu grija aceleiași lucrări (cf. L.R., *La lumina lămpii*, p. 112, 156). Abia la 2 iun. 1931 va isprăvi cartea de reportaje.

n. 28. Este vorba de a doua serie a revistei *Universul literar*, care, pe parcursul anilor (1919-1931), a avut în conducere pe Virgil N. Drăgoescu, Stelian Popescu, Perpessicius și Camil Petrescu (amintit în *Jurnal*). Ca și în prima serie (1888-1916), L.R. s-a numărat printre colaboratori, revista având o atitudine binevoitoare față de romancier. De curând, L.R. publicase în paginile ei un fragment din *Răscoala* (vezi *Aventura lui Titu Herdelea*, în *Universul literar*, XLIII, nr. 43, 25 dec. 1927, p. 677). Prezentând *Anul literar*, N. Davidescu va reveni asupra romanului *Ciuleandra*, opinând că are „strălucirea sobră de diamant negru" (*ibid.*, XLIV, nr. 4, 22 ian. 1928). Despre aceeași carte vor mai scrie C. Mincu (*ibid.*, XLIV, nr. 7, 12 febr. 1928) și Mihail Sebastian (*ibid.*, XLV, nr. 1, 1 ian. 1929) etc.

n. 29. Îi va încredința spre publicare articolul *Povestitorul*, dedicat aceluiași Brătescu-Voinești (cf. *Universul literar*, XLIV, nr. 5, 29 ian. 1928, p. 66). În plus, va scrie și medalionul *I.Al. Brătescu-Voinești*, în *Viața literară* (III, nr. 71, 28 ian. 1928), subliniind echilibrul dintre om și operă.

n. 30. Afirmați pe deplin în proza românească și având o mare audiență în lumea iubitorilor de literatură, M. Sadoveanu și I. Teodoreanu nu au stârnit niciodată invidia confratelui ardelean. Dimpotrivă; citați adesea de L.R. printre scriitorii a căror operă o urmărea cu atenție, ei aveau să fie sprijiniți de el în momente critice, după cum, invers, aveau să-l ajute când alții l-au atacat în haită. Documente rămase în arhivă (B.A.R., *Coresp.*, nr. 144 965-144 977 și 145 376-145 378) colorează plăcut aceste raporturi colegiale.

Consultă şi articolele lui N. Gheran, *Mihail Sadoveanu „Divanul cărturarilor, meşterilor şi jupâniţelor de la Hanul Ancuţii“* (*Tribuna*, XVIII, nr. 49, 6 dec. 1973), şi *Mihail Sadoveanu: Maître* (*ibid.*, XVIII, nr. 48, 29 nov. 1973).

P. 29, *n. 31*. Paul Zarifopol (1874-1934), critic şi eseist ; publicase de curând prima sa carte originală: *Din registrul ideilor gingaşe* (1929).

n. 32. La rândul său, editase primul volum de versuri, *Cuvinte potrivite* (1927).

n. 33. Cotidian teatral, înfiinţat, în 1911, de N.D. Cocea (1880-1949; la data însemnărilor, directorul ziarului era Scarlat Froda. În paginile lui, L.R. a susţinut o lungă colaborare, între 1912 şi 1914.

n. 34. Titlul amintit de poetul şi dramaturgul Adrian Maniu (1891-1968) face parte din sumarul vol. *Întunerec şi lumină*, XIII, publicat, în 1912, de I.Al. Brătescu-Voineşti. „Notiţa“ nesemnată, a apărut în *Rampa*, XIII, nr. 2994, 16 ian. 1928, p. 1. De reţinut că acelaşi ziar va consacra sărbătoritului un număr omagial, la 30 ian. 1928 (cf. *Rampa*, XIII, nr. 3005).

n. 35. Ion I.Brătianu (1864-1927), om politic, de mai multe ori preşedinte al Consiliului de Miniştri, membru al Academiei Române.

n. 36. Emanoil Bucuţa (1887-1946), poet şi prozator, la acea dată funcţionar la Ministerul Artelor. „Şiret“, „abil“, „băgăreţ“ – ca să folosim o parte din atributele cu care îl caracterizează L.R. în însemnarea din 13 nov.1928 –, va izbuti să rămână vreme îndelungată în administraţia culturii. În raporturile lui cu viitorul director al „Educaţiei Poporului“, va manifesta prudenţă (vezi la B.A.R., *Coresp.*, nr. 142 399-142 413, datată între 1926 şi 1944).

n. 37. Principesa Alexandrina Gr. Cantacuzino (1881-1941), la acea dată preşedintă a Uniunii Intelectuale Române, oferă această masă „în palatul ei din Calea Victoriei“ (cf. L.R., *La lumina lămpii*, p. 115). Pe parcursul anilor, ea avea să-l invite pe L.R. să participe la şezători literare organizate în ţară, precum şi la congrese peste hotare (vezi B.A.R., *Coresp.*, nr. 142 154-142 156, din 1928-1929). Prin 1915, tânărul o rugase să intervină pentru numirea lui în redacţia ziarului *Minerva* (vezi *ibid.*, nr. 142 158-142 159).

n. 38. Alexandru Lapedatu (1876-1954), istoric; membru al Academiei Române din 1918, deputat şi senator liberal, numit, pentru a doua oară, ministru al Cultelor şi Artelor (4 iun. 1927-16 nov. 1928).

n. 39. Aristide Demetriade (1871-1930), societar al Teatrului Naţional, preşedinte al Sindicatului artiştilor dramatici şi lirici.

P. 30, *n. 40*. George Demetrescu Mirea (1852-1934), pictor recunoscut pentru calităţile sale de portretist.

n. 41. Aida Vermont. Mai publicase un interviu luat aceluiaşi scriitor, în *Comedia*, I, nr. 40, 16 oct. 1927, p. 1.

n. 42. Ion Marin Sadoveanu (1893-1964), la acea dată cunoscut în viaţa literară mai mult din eseistica sa consacrată teatrului şi artei spectacolului (*Dramă şi teatru*, 1926). În activitatea desfăşurată pe tărâmul îndrumării vieţii culturale (a lucrat mult în administraţia artelor), s-a numărat printre colaboratorii de bază ai lui L.R., mai ales în anii directoratelor acestuia. În general, cotat de romancier ca „bun prieten“. Raporturi epistolare între 1922-1930 (B.A.R., *Coresp.*, nr. 144 958-144 964).

P. 31, *n. 43*. Cu numele de B. Madeleine, a semnat, alături de Marina Bousquet, traducerea romanului „*Ciuleandra*“, apărut la Paris, în 1929, cu titlul *La danse de l'amour et de la mort.*

n. 44. Romanul, aparţinând lui Marcel Prèvost, fusese tradus şi tipărit de L.R. cu titlul *Fecioarele nebune*, la Bucureşti, în 1921.

n. 45. Marya Kasterska (1892-?), scriitoare de origine poloneză, căsătorită cu matematicianul Petre Sergescu; la Paris, era gazda unui cenaclu (vezi L.R., *La lumina lămpii*, scrisorile nr. 130, 152, 184, 191).

n. 46. Marin Simionescu-Râmniceanu, publicist şi editor, vechi prieten. În 1918 îl ajutase pe L.R. să treacă în Moldova, scăpându-l de urmărirea autorităţilor germane (cf. scrisoarea predată de Louise Simionescu-Râmniceanu Muzeului de literatură).

n. 47. Scrisoarea de răspuns va fi scrisă a doua zi, la 30 ian. 1928 ; ea a fost publicată de Horia Oprescu în vol. *Scriitori în lumina documentelor*, 1968, p. 222. Reținem „diplomația" începutului: „*Scumpe domnule Râmniceanu,* Printr-un miracol revoltător al poştei noastre, de-abia acum primesc scrisoarea d-tale atât de bună în care îmi faci cinstea să-mi vorbeşti despre *Ciuleandra* cu prea măgulitoare cuvinte..." Mărturisirile: „din cât am scris până azi, am slăbiciunea să țin mai mult la *Ciuleandra* asta" şi „mi-a fost totuşi mai frică de soarta ei ca de a tuturor celorlalte cărți ale mele" – explică obsesia multor însemnări din *Jurnal* despre ecoul romanului în lumea literară. Scrisoarea lui M.S.R. se află la B.A.R., *Coresp.*, nr. 145 081.

n. 48. C.Angelescu (1869-1947), doctor în medicină, prof. univ., om politic şi membru al Academiei Române. Ca ministru al Instrucției (1918-1919; 1922-1926; 1927-1928; 1933-1937) a avut merite în organizarea rețelei şcolare ; în timpul cât a stat în fruntea Învățământului, s-a dorit, într-adevăr, un bun urmaş al lui Spiru Haret, legându-şi numele de clădirea a circa 6 000 de noi locuri şcolare (cf. Lucian Predescu, *Enciclopedia „Cugetarea"*).

P. 32, *n. 49*. Ioan E.Costinescu, doctor în medicină, om politic (liberal), la acea dată primar al Capitalei (1922-1928).

n. 50. Amploarea manifestărilor, fără precedent în viața fostei S.S.R., se degajă mai mult din epistola către Puia (30 ian. 1928, text publicat în L.R., *La lumina lămpii*, p. 115). Pentru înțelegerea mobilurilor care stau la baza lor, reciteşte scrisorile lui L.R. (B.A.R., *Coresp.*, nr. 144 560, 13 ian. 1921, după acordarea premiului Academiei Române pentru *Ion*) şi epistola lui Br.-V. (B.A.R., *Coresp.*, nr. 142 362).

n. 51. La B.A.R., se află un punctaj de discuție, pregătit pentru adunarea generală a „Cărții Româneşti" (*Arh. L.R., I [1] ms. 16*). Consecvent unor mai vechi opinii, preşedintele S.S.R. insistă asupra necesității editării cărților literare originale, reluând ideile de bază exprimate în memoriul pe care, la 7 iun. 1928, îl prezentase Ministerului Cultelor şi Artelor.

n. 52. Ion Simionescu (1873-1944), geolog, geograf, paleontolog; membru al Academiei Române, profesor universitar, la acea dată şi preşedinte al Consiliului de administraţie al Editurii „Cartea Românească".

n. 53. Ion I. Vlădescu (1896-1942), istoric, conferenţiar universitar, prieten devotat (vezi la B.A.R., *Coresp.*, nr. 145 630-145 640, datată între 1925-1939).

n. 54. Mariana Rarincescu, sora soţiei lui Ion Vlădescu (cumnată iubită într-ascuns de istoric).

P. 33, *n. 55*. După datările aflate pe manuscris, între 15 aug. şi 6 oct. 1928, la Lugoj, la Techirghiol şi Bucureşti, L.R. izbutise să scrie, fără continuitate, 98 file (vezi L.R., *Opere*, vol. 7, p. 416).

n. 56. Traducătoare de filme (vezi şi însemnarea din 10 oct. 1928).

n. 57. Oscar-Walter Cisek (1897-1966), poet, prozator, eseist şi critic de artă, la acea dată cunoscut mai mult din paginile publicaţiilor literare.

n. 58. Maria şi Iosif Kojecky.

n. 59. Într-adevăr, romanul va fi tipărit în 1928, traducerea fiind semnată doar de Maria Kojecká-Karácková.

n. 60. În tălmăcirea aceleiaşi traducătoare, *Ion* apare, la Praga, în 1929 (vezi şi scrisorile soţilor Kojecky, la B.A.R., nr. 143 583-143 584, datate între 11 apr. şi 24 mai 1929, ultima epistolă solicitând dactilograma romanului *Răscoala*, la acea dată încă nescris, dar, probabil, anunţat ca terminat).

n. 61. În afara traducerii integrale a volumului, apărută la Paris în 1929, bibliografia actuală nu înregistrează tălmăciri parţiale în paginile revistelor literare franceze. În schimb, consemnează o dată pe care L.R. nu lasă impresia s-o fi ştiut nici mai târziu: apariţia, în foileton, a aceluiaşi roman, în S.U.A., la Cleveland-Ohio (cf. *America*, XXVIII-XXIX, 1933-1934).

n. 62. În arhivă se păstrează proiecte detaliate, unele, apropiate de versiunea finală a romanului, fiind datate încă de la 15 aug. 1928, în Lugoj (vezi L.R., *Opere*, vol. 7, p. 426-452).

P. 34, *n. 63*. Cele mai vechi notații, înrudite tematic cu proiectul amintit, se află într-un vechi caiet cu *Însemnări*, început la 1 mai 1912 (vezi L.R., *Caiete*, p. 305 și 307). Planuri detaliate în *Arh. L.R.*, *ms. 6*, f. 23, 18-22, din care primul este datat: 10 dec. 1923. Romanul este anunțat „pe șantier" și în revista *Spre ziuă*, I, nr. 1, 1923. Proiectul va fi reluat în anii ultimului război mondial, după cum ne dezvăluie interviul din *Vremea*, XIV, nr. 679, 25 dec. 1942. Consultă crochiurile scriitorului în vol. 7 din seria de *Opere*, p. 461-462, precum și articolul lui N. Gheran, *Romane fără sfârșit*, în *Ramuri*, X, nr. 3, 15 mart. 1973.

n. 64. Intitulat *Cu dl.Liviu Rebreanu despre criza cărții*, interviul va apărea în *Lupta*, VII, nr. 2077, 19 oct. 1928, p. 2, fiind semnat de A.P. Samson.

n. 65. G. Bacovia (1881-1957); cu un an înainte, L.R. îi înmânase premiul S.S.R. pentru volumul de versuri *Scântei galbene* (1926). Peste alți doi ani, îl va angaja la „Educația Poporului", mai mult pentru a-i oferi un salariu (vezi și corespondența de la B.A.R., nr. 142 030-142 033, datată între 1925 și 1929, datorată, în special, Agathei Grigorescu-Bacovia).

n. 66. D. Ionescu-Morel, scriitor și ofițer, prieten constant cu L.R.

n. 67. Ion Anestin (1900-1964).

n. 68. La „Cultura Națională" L.R. nu publicase decât un singur volumaș, *Trei nuvele* (1924), reeditare a povestirilor de război: *Catastrofa, Ițic Ștrul, dezertor* și *Hora morții*.

n. 69. S. Ciornei, editor. În 1928 republică traducerea romanului *Les Demi-Vierges*, de Marcel Prévost, în „Colecțiunea autorilor celebri contemporani", reluând vechea tălmăcire a lui L.R.

n. 70. Învoiala avea să fie sortită eșecului. Cărțile scriitorului – în primul rând romanele – vor continua să apară la „Cartea Românească". (Părăsirea editurii se va petrece abia în 1932, o dată cu

publicarea romanului *Răscoala*, la Editura „Adevărul".) Cât priveşte proprietatea râvnită, L.R. nu va izbuti, în Bucureşti, decât să-şi schimbe proprietarii.

n. 71. Gala Galaction (1879-1961), scriitor şi teolog ; pe parcursul anilor va interveni pe lângă preşedintele S.S.R. în sprijinul unor confraţi necăjiţi, indiferent de naţionalitatea şi religia lor (vezi la B.A.R., *Coresp.*, nr. 142 983-142 993, datată între 1925 şi 1942).

n. 72. Henrik S. Streitman (1873-1949), publicist.

n. 73. Mircea Dem. Rădulescu (1889-1946), poet şi dramaturg.

P. 35, *n. 74*. Constantin Râuleţ (1882-1967), poet, prozator şi dramaturg, persoană influentă în epocă, fiind şi director al presei în Ministerul de Interne. Între altele, a creat şi Comisia de cenzură a filmelor, al cărei secretar a şi fost.

n. 75. Sereda Sorbul, fiica dramaturgului.

n. 76. Sarmiza Lungianu, fiica scriitorului Mihail Lungianu (1879-1966), viitoare actriţă a Teatrului Naţional.

n. 77. Venera şi Claudiu Isopescu, oameni de cultură cu care L.R. va întreţine, până spre sfârşitul vieţii, bune raporturi. La acea dată, C.I. era numit conferenţiar de limba şi literatura română la Universitatea din Roma, iar din 1936 profesor definitiv. La B.A.R. se află un mare număr de scrisori trimise lui L.R., datate între 1928 şi 1942, majoritatea privind nemulţumirile lui faţă de indiferenţa organelor româneşti pentru răspândirea valorilor culturii naţionale peste hotare (vezi *Coresp.*, nr. 143 450-143 510, şi epistolele Venerei Isopescu, traducătoare a operei rebreniene, nr. 143 511-143 525).

n. 78. Sarmiza Lungianu (după contextul însemnărilor din 9 şi 10 oct. 1928).

n. 79. Eliza Noian şi sora mai mică, Selma Bacal (căsătorită Kahane); audienţa privea traducerea de filme.

n. 80. În 1928, Perpessicius începe publicarea seriei de *Menţiuni critice* (5 vol., 1928-1946), cuprinzând foiletoanele tipărite în

Mişcarea literară (condusă de L.R.), *Universul literar*, *Cuvântul* şi *Revista Fundaţiilor Regale*.

n. 81. George Gregorian (1886-1962), poet, veche cunoştinţă a scriitorului (de prin 1909, de la *Convorbiri critice*). Evocându-şi ucenicia în cenaclul lui Mihail Dragomirescu, L.R. îl menţionează printre începători, alături de M. Sorbul şi M. Săulescu (cf. interviul *Cu d-l Liviu Rebreanu despre el şi despre alţii*, în *Rampa*, XIII, nr. 3232, 29 oct. 1928). Mai târziu, după alegerea romancierului ca preşedinte al S.S.R., se va număra printre denigratorii săi.

n. 82. Adrian Maniu.

n. 83. Referire la memoriul prezentat Ministerului Cultelor şi Artelor, la 7 iun. 1928, care a declanşat o mare dezbatere în presă în jurul problemei crizei cărţii, la care au participat numeroşi scriitori, editori, cadre din învăţământul de toate gradele.

n. 84. Generalul Ion Manolescu, preşedinte al Asociaţiei Publiciştilor Români.

n. 85. Este vorba de biografia romanţată *Viaţa minunată a lui Anton Pann*, ce va apărea, în 1929, sub semnătura lui Sergiu Dan şi Romulus Dianu.

n. 86. Este vorba de Comitetul Teatrului Naţional.

n. 87. I.G. Duca (1879-1933), jurist şi om politic de orientare liberală, de mai multe ori ministru şi, ulterior, prim-ministru (nov.-dec.1933), calitate în care va fi ucis de legionari.

n. 88. Jocuri mecanice pentru copii, care urmau să acţioneze la introducerea unei monede ; proiect nerealizat, comentat cu tendenţiozitate de detractorii lui L.R.

n. 89. Ca ministru al Cultelor şi Artelor, Al. Lapedatu încerca să vină în întâmpinarea cerinţelor exprimate de L.R. în memoriul înaintat ministerului.

n. 90. Caton Theodorian (1877-1939), dramaturg, primul preşedinte al Societăţii Autorilor Dramatici (1922). O bogată corespondenţă, datată între 1910 şi 1938, nuanţează şi mai mult relatările jurnaliere

(B.A.R., *Coresp.*, nr. 145 407-145 474; vezi şi scrisoarea din *Scena* (*Dragă domnule Rebreanu*), I, nr. 6-7, 1 dec. p. 10, p. 85).

n. 91. Gheorghe Plopeanu (1887-1980), administrator al Teatrului Naţional.

n. 92. Corneliu Moldovanu.

P. 36, ***n. 93***. Ignatie Hertz, proprietarul editurii cu acelaşi nume.

n. 94. *Tiparniţa literară*, ce va apărea, la Bucureşti, între oct. 1928 şi mai 1931. L.R. va răspunde solicitării poetului, încredinţându-i spre publicare un fragment din *Crăişorul*. Cu titlul *Crângul Făgetului*, el apare în primul număr al revistei.

n. 95. Alfred Moşoiu (1890-1932), poet şi dramaturg.

n. 96. Lucreţia Petrescu, scriitoare (vezi la B.A.R., *Coresp.*, nr. 144 161-144 162).

n. 97. Alexandru Kiriţescu (1888-1961), dramaturg. Cu excepţia unor pasagere rivalităţi, generate de numirea lui L.R. în fruntea Teatrului Naţional (funcţie pe care o va deţine şi Al.K.), raporturile dintre cei doi scriitori au fost cordiale (vezi la B.A.R., *Coresp.*, nr. 143 549-143 561, datată între 1929 şi 1943).

P. 37, ***n. 98***. Mihail Săulescu (1888-1916), poet şi dramaturg, căzut pe frontul de la Predeal în primul război mondial. Cu ani în urmă, fusese coleg de redacţie cu L.R., la *Rampa*, în continuarea unor şi mai vechi raporturi literare (vezi articolul *Săulescu şi Rebreanu*, în *Tiparniţa literară*, I, nr. 3, 1 ian. 1929, p. 78-79).

n. 99. Peste ani, sculptorul Oscar Han (1891-1976) va evoca figura romancierului în vol. său memorialistic *Dălţi şi pensule* (1970), pe alocuri cu o maliţiozitate pe care, anterior, nu şi-o îngăduise în raporturile sale cu familia Rebrenilor. Soţia lui avea veleităţi literare („poetă delicată, autoare, ulterior, a volumului *Cartea dimineţii*, ce va apărea în 1939 – *apud* Ş. Cioculescu, *România literară*, XVII, nr. 9, 1 mart. 1984).

n. 100. Nichifor Crainic (1889-1972), poet agreat cândva de romancier (cf. *Spre ziuă*, I, nr. 1, febr. 1923), dar situat ulterior în

fruntea celor mai aprigi duşmani. Aflat la conducerea revistei *Gândirea*, va declanşa atacuri furibunde împotriva lui L.R., în timpul directoratului acestuia de la „Educaţia Poporului".

n. 101. Octavian Goga (1881-1938), poet cu care romancierul a păstrat raporturi rezervate, datorate, în cea mai mare măsură, tribulaţiilor politice ale confratelui său. La rândul lui, Goga a cultivat o atitudine distantă faţă de coregionalul său, lăsându-i posibilitatea să-l considere „duşman înverşunat" (*Jurnal*, 18 mai 1938). Corespondenţa lor, protocolară, nu ne îngăduie să descifrăm substratul relaţiilor (vezi B.A.R., nr. 5., 34/CDLXXXVIII).

n. 102. Soţia poetului Barbu Nemţeanu, decedat în 1919.

n. 103. Este vorba de interviul lui Tudor Muşatescu (1903-1970), ce va apărea în *Rampa*, XIII, nr. 3232, 29 oct. 1928, p. 1, 3-4.

n. 104. Florica Florescu, artistă, veche prietenă a Rebrenilor, pe care i-a ajutat în timpul refugiului la Iaşi, unde dispunea de o stare materială bună (vezi L.R., *La lumina lămpii*, scrisoarea nr. 24).

n. 105. Adrian Maniu.

n. 106. Alexandru Rosetti (1895-1990), filolog şi profesor universitar, aflat în conducerea Editurii „Cultura Naţională", mai târziu director al Editurii Fundaţiilor Regale (vezi corespondenţa sa cu Liviu şi Fanny Rebreanu, aflată la B.A.R., nr. 144 916-144 925, datată între 1929 şi 1944).

n. 107. Sat în jud. Argeş (azi înglobat în comuna Ştefăneşti).

n. 108. Teodor Orghidan, economist, preşedinte al Camerei de Comerţ din Bucureşti, cunoscut de Rebreni în casa Elenei Coşbuc, văduva poetului (vezi şi L.R., *La lumina lămpii*).

n. 109. Elena Sfetea, soţia editorului-librar Sfetea şi sora poetului G. Coşbuc.

n. 110. Coca Vlădescu, soţia istoricului I. Vlădescu.

P. 38, *n. 111.* În 1928, N. Davidescu nu conducea nici o revistă. De presupus că „articolaşul" a fost publicat într-una din revistele la care colabora în acea vreme.

n. 112. Este vorba de comedia *Coriolan Secundus*, a cărei premieră avusese loc în seara zilei de 24 oct. 1928.

n. 113. Eraclie Nicoleanu, prefectul Poliţiei Capitalei.

n. 114. Pamfil Şeicaru (1894-1980), gazetar, la acea dată director-proprietar al cotidianului *Curentul*, ziar de scandal, în ale cărui pagini vor fi găzduite numeroase atacuri împotriva scriitorului.

P. 39, *n. 115.* Paul Prodan (1890-1939), gazetar şi om de teatru : în administrarea culturii a funcţionat iniţial ca inspector general al teatrelor, iar mai târziu ca director al Teatrului Naţional.

n. 116. Rodica Gîrleanu (1907-1976), fiica lui Emil şi a Marilenei Gîrleanu. Cu prilejul primei sale căsătorii, Liviu şi Fanny Rebreanu îi fuseseră într-adevăr naşi, în virtutea profundei prietenii ce îi legaseră de defunctul ei părinte. Petrecerea avusese loc în localul S.S.R. (al cărui preşedinte fusese şi Emil Gîrleanu), împrejurarea dând naştere la unele clevetiri.

n. 117. Cu titlul *Gazeta literară*, ea va fi lansată la 31 ian. 1929, având o apariţie efemeră (ultimul număr se tipăreşte la 7 febr. 1929). Vezi articolul-program în L.R., *Opere*, vol. 16, p. 297-298.

n. 118. Dezbătând problemele ridicate în memoriul adresat Ministerului Cultelor şi Artelor, L.R. valorifică unele idei exprimate cu mulţi ani în urmă (vezi articolul *Criza cărţii româneşti*, publicat în primul număr al ziarului *România*, la 16 oct. 1923, reprodus în L.R., *Opere*, vol. 16, p. 189-192).

n. 119. Mia Frollo (1886-1966), poetă şi profesoară.

n. 120. Probabil actorul Petre Sturdza (1869-1933) şi soţia lui.

n. 121. Mărgărita Miller-Verghy (1864-1951), scriitoare cu care romancierul întreţinuse bune raporturi literare ; în 1925, ea se oferise să sprijine traducerea în franceză şi engleză a romanului *Adam şi Eva*

(la B.A.R. se află corespondența ei cu L.R., nr. 143 829-143 841, datată între 1921 și 1942).

n. 122. Cella Delavrancea (1888-1989), pianistă și scriitoare.

P. 40, *n. 123*. Simona Lahovary, doamnă de onoare la Palat, rudă prin alianță cu Cella Delavrancea (vezi la B.A.R., *Coresp.*, nr. 143 596-143 597).

n. 124. Micaela Catargi, aflată și ea în cercul intelectualității feminine din jurul casei regale.

n. 125. Filip Lahovary, ministru plenipotențiar în Egipt, soțul Cellei Delavrancea.

n. 126. Martha Bibescu (1890-1973), scriitoare. Corespondența Rebrenilor nuanțează însemnarea jurnalieră din 20 oct. 1928 (vezi scrisorile 181, 185 și 189 din L.R., *La lumina lămpii*).

n. 127. În legătură cu proiectata *Gazetă literară*.

n. 128. Agatha Grigorescu-Bacovia (1895-1980), poetă. În volumele sale cu caracter memorialistic, *Bacovia. Viața poetului* (1962) și *Poezie sau destin. Viața poetei* (1971), cele relatate mai sus transpar cu mai puțină fidelitate. În versiunea *manuscrisă* a cărții din 1962, relatarea este mai concludentă.

n. 129. Gheorghe Marinescu (1863-1938), medic, fondatorul școlii românești de neurologie. Între iul. și oct. 1928, efectuase prima sa misiune științifică în Europa.

P. 41, *n. 130*. Ion Foti (1887-1946), poet și publicist (împreună cu Romulus Voinescu a condus revista *Propilee literare*, între 1926 și 1928); unul dintre puținii recenzenți entuziaști ai romanului *Adam și Eva* (cf. *Viitorul*, XVIII, nr. 5163, 22 mai 1925). După alegerea lui L.R. ca președinte al S.S.R., se va situa în tabăra adversă; cu atât mai ciudat cu cât, și înainte de 1925, urmărise evoluția romancierului, elogiindu-i creația. Revederea fișelor bibliografice de care dispunem ni-l dezvăluie printre primii cronicari ai romanului *Ion* (dacă nu chiar primul), în *Viitorul*, XV, nr. 3807, 25 nov. 1920, p. 1-2. A mai

scris şi despre *Pădurea Spânzuraţilor*, în acelaşi ziar, la 2 febr. 1923 şi 5 sept. 1924.

n. 131. Romulus Voinescu (1867-1936), jurist şi publicist, autorul câtorva scrieri aflate la periferia literaturii ; făcea parte din conducerea S.S.R., fiind concomitent şi şeful Siguranţei Capitalei. În dubla sa activitate nu a manifestat sentimente prieteneşti faţă de romancier. Acesta avea totuşi să i se adreseze în zilele când a fost ameninţat de forţele extremiste de dreapta, precum şi la rugămintea unor confraţi pentru eliberarea unor scriitori oprimaţi. Vezi, de pildă, scrisoarea lui Gala Galaction în legătură cu poetul idişist Manger („Bietul băiat, nu are nici o vină. E un visător ca tine şi ca mine şi nu-i prieşte în atmosfera subteranelor Poliţiei" – B.A.R., *Coresp.*, nr. 142 994).

n. 132. Vasile Savel (1885-1932), prozator de orientare sămănătoristă, la acea dată în conducerea S.S.R.

n. 133. A doua zi, la 10 nov. 1928, se formează un guvern naţional-ţărănesc, având în funcţie pe Iuliu Maniu, preşedintele P.N.Ţ., al cărui mandat va expira la 6 iun. 1930.

n. 134. În larma zvonurilor şi a pronosticurilor, asaltat de felicitări şi solicitări, L.R. se lasă antrenat în cursa demnităţilor, dovadă dedicarea romanului *Crăişorul* lui I. Maniu. (Reamintim că, la data însemnărilor din jurnal, opera nici nu era scrisă.) S-ar zice că prin anunţarea dedicaţiei, autorul ridică „miza jocului", încercând să influenţeze mersul aranjamentelor din culise, independente de el, având în vedere înstrăinarea sa de viaţa politică a vremii. Cartea va apărea în 1929, cu dedicaţia: „*Domnului Iuliu Maniu,* Omagiu de nestrămutată dragoste. *L.R.*".

n. 135. Ion Lugoşianu, la acea dată colaborator apropiat a lui Iuliu Maniu. În noul guvern, era ministru secretar de stat la Preşedinţia Consiliului de Miniştri, funcţie pe care o va deţine între 10 nov. 1928 şi 6 iun. 1930.

P. 42, *n. 136.* Octav Onicescu (1892-1983), matematician.

n. 137. A. Sturdza (transcris şi Sturza) era o veche cunoştinţă, documentele păstrate în arhivă atestând raporturi colegiale încă din 1910.

n. 138. Sever Bocu (1874-1953), gazetar şi om politic ţărănist. La acea dată, fusese numit ministru secretar de stat în guvernul lui I. Maniu. Ca director al ziarului *România*, colaborase cu L.R., încredinţându-i, cu ani în urmă, cronica teatrală.

n. 139. Ion Al. George (1891-1945), poet, de pe aceleaşi meleaguri bistriţene ca şi L.R.; de numele lui se leagă evenimente importante din viaţa lui Emil Rebreanu, cu implicaţii majore în istoria romanului *Pădurea Spânzuraţilor* (consultă L.R., *Opere*, vol. 5, *Emil Rebreanu – Cronologie*, p. 536, *Geneza romanului „Pădurea Spânzuraţilor"*, p. 671-678). La acea dată îndeplinea funcţia de bibliotecar la „Fundaţia Universitară Carol I" (vezi la B.A.R., *Coresp.*, nr. 141 982-141 986, emisă între 1923 şi 1929).

n. 140. Ilie Lazăr, avocat, fruntaş al Partidului Naţional Ţărănesc.

n. 141. Aurel Vlad, avocat, fruntaş al Partidului Naţional Ţărănesc ; ca om politic în cadrul fostului Partid Naţional Român, a luptat pentru Unire, făcând parte din Consiliul Dirigent al Transilvaniei (1918-1919). În noul guvern, va sta în fruntea Ministerului Cultelor şi Artelor, între 10 nov.1928 şi 13 nov.1929.

P. 43, *n. 142*. Însemnarea poate avea în vedere pe Nichifor Crainic, doctrinar al revistei *Gândirea* şi promotor al ortodoxismului în mişcarea literară, cu atât mai mult cu cât, între 1926 şi 1927, acesta mai îndeplinise funcţia de secretar general al Ministerului Cultelor şi Artelor. În paginile *Jurnalului* vom face cunoştinţă însă şi cu candidaţi în sutană, înrudiţi cu mai-marii partidului sau susţinuţi de Patriarhie.

P. 44, *n. 143*. Radu Dragnea (1893-1955), colaborator al revistei *Gândirea*, unde a semnat numeroase articole de critică şi istorie literară. Din opera rebreniană n-a reţinut date esenţiale ; astfel, în articolul *Imoralitatea criticii impresioniste* – publicat în *Gândirea* (II, nr. 8, 20 nov.1922), după premierea romanului *Ion* de către Academia Română –, se întreabă maliţios dacă generaţiile viitoare vor recunoaşte în eroul operei chipul ţăranului român. Ideea îl va

obseda, fiind reluată şi cu alte prilejuri (*Spiritul românesc creator*, în *Gândirea*, VII, nr. 5, mai 1927, unde găseşte însă cuvinte de laudă pentru *Pădurea Spânzuraţilor*).

n. 144. Speculaţii în jurul mandatului de arestare a scriitorului, eliberat de cabinetul V al Tribunalului Ilfov, la 15 febr. 1910, pe baza dosarului 628/33/1910. Pentru edificare, consultă memoriul adresat de L.R. Consiliului de Miniştri (prin care revine la dosarul oficial transmis de autorităţi aceluiaşi for, la 28 apr. 1910), publicat, parţial, în L.R., *Opere*, vol. 4, p. 686-687, şi integral în *Manuscriptum*, IV, nr. 4 (23) [oct.-dec.] 1973 (articolul *Domnişorul Liviu şi Ion al Glanetaşului*, de N. Gheran). Originalul se află la B.A.R., *Arh. L.R., I (1) ms. 32.*

n. 145. I.Theodorescu-Sion (1882-1939), pictor.

n. 146. Francisc Şirato (1877-1953), pictor.

n. 147. N. Crainic are, desigur, în vedere un mandat de deputat, lipsa de siguranţă la care se referă fiind determinată de aderenţa lui mai nouă la politica manistă.

n. 148. Până la sfârşitul vieţii, L.R. nu va fi întâlnit printre deputaţii vreunui partid. Notaţia se cere înregistrată în contextul evenimentelor narate, ţinându-se seama de întreaga febră a celor pe care cursa demnităţilor îi aducea pe primul plan al atenţiei publice.

n. 149. Nae Ionescu (1890-1940), profesor universitar de filosofie, gazetar (unul dintre conducătorii ziarului *Cuvântul*) ; după 1933 va evolua spre legionarism, după ce o vreme fusese un carlist de marcă.

n. 150. Ion Mihalache (1882-1963), om politic, învăţător, la acea dată, unul dintre conducătorii Partidului Naţional Ţărănesc (al cărui preşedinte avea să şi devină între 1935 şi 1936). Figura lui transpare în paginile romanului *Gorila* (vezi L.R., *Opere*, vol. 10, p. 50).

n. 151. Alexandru Vaida-Voievod (1872-1950), om politic, medic, unul dintre conducătorii Partidului Naţional Român din Transilvania şi ai Partidului Naţional Ţărănesc. Făcuse parte din Consiliul Dirigent al Transilvaniei (1918-1920). În guvernul lui Iuliu Maniu, fusese desemnat ca ministru de Interne; după primirea altor

demnități (a fost și prim-ministru), el se va desprinde de „național-țărăniști", creând organizația „Frontul Românesc" (1935).

n. 152. Virgil N. Madgearu (1887-1940), economist, sociolog și om politic, unul dintre fruntașii Partidului Național Țărănesc. În noul guvern, primise demnitatea de ministru la Industrie și Comerț (10 nov. 1928-13 nov.1929). Asasinat mai târziu de legionari, din pricina atitudinii sale împotriva „Gărzii de Fier".

n. 153. Scarlat Froda (1898-1964), gazetar și literat ; în acele zile conducea ziarul *Rampa*. În general, a cultivat raporturi amicale cu L.R., nescutindu-l uneori de surprize neplăcute (vezi însemnarea din 23 ian. 1931).

P. 45, *n. 154*. Este vorba de cronica dramatică la spectacolul *Romeo și Julieta*, apărută în *Curentul*, I, nr. 300, 12 nov.1928, p. 2, semnată de Ion Dimitrescu. Între altele, referindu-se la faptul că Teatrul Național este pe cale să devină național-țărănesc, cronicarul folosește prilejul de a-l denigra pe candidatul la directorat, Victor Eftimiu.

n. 155. Patriarhul Miron Cristea.

n. 156. Mihai Popovici (1879-1966), economist, fruntaș al Partidului Național Țărănesc. În noul guvern îndeplinea funcția de ministru la Finanțe ; în mai multe rânduri, deputat și ministru, ceea ce, inevitabil, îl va aduce în contact cu președintele S.S.R.

n. 157. Cf. articolul *Noi secretari generali*, în *Adevărul*, XLI, nr. 13 774, 13 nov. 1928, p. 2.

n. 158. Din nou, aluzie la reticențele patriarhului asupra confesiunii catolice de rit oriental a lui L.R. (greco-catolic), considerată improprie pentru un înalt funcționar la Ministerul Cultelor și Artelor.

P. 46, *n. 159*. Isac Peltz (1899-1980), prozator și gazetar. În vol. *Cum i-am cunoscut* (1964) evocă figura lui L.R., improvizația degradând pe alocuri narațiunea.

n. 160. Ion Buzdugan.

n. 161. Lumea politică provenită din rândurile Partidului Naţional din Transilvania (unit, în 1926, cu Partidul Ţărănesc, formând împreună P. N.Ţ.).

n. 162. George Hârsu, gazetar, director la revista săptămânală *Parlamentul* (corespondenţă la B.A.R., cu L.R., nr. 143 229-143 231, între 1929 şi 1937).

P. 47, *n. 163*. Articolaşul se intitulează *O numire potrivită* şi a apărut în ziarul *Lupta*, VII, nr. 2100, 15 nov. 1928, p. 2, la rubrica „Lucruri mari şi mici". Informând cititorii că L.R.a fost numit director general la Ministerul Cultelor şi Artelor, ziarul readuce în discuţie faptul că, în urmă cu câteva luni, scriitorul a prezentat fostului ministru, Al. Lapedatu, un memoriu cu privire la criza cărţii româneşti, cu propuneri care au trezit un viu interes în cadrul opiniei publice. Concluzia: numirea lui L.R. la direcţia generală de resort din cadrul ministerului este o chezăşie că aceste propuneri vor fi traduse în viaţă.

n. 164. Vasile Cărbune, şoferul casei.

n. 165. Iorgu Metaxa, gazetar.

n. 166. Voicu Niţescu, avocat, publicist şi om politic. În noul guvern, primise însărcinarea de ministru secretar de stat, funcţionând, între 15 oct.1929 şi 13 nov. 1929, şi ca ministru ad-interim la Ministerul Comunicaţiilor ; pe parcursul anilor, va mai fi numit în fruntea altor ministere (1930-1931; 1932-1933; 1938).

n. 167. Emil Ciuceanu, gazetar.

n. 168. Corneliu Moldovanu.

n. 169. Ion Manolescu (1881-1959), actor, societar al Teatrului Naţional, a cărui creaţie a fost adesea comentată de scriitor în cronicile sale dramatice. Corespondenţa aflată la B.A.R. (nr. 143 708-143 712) atestă raporturi apropiate încă din anul 1911.

P. 48, *n. 170*. Ion Vinea (1895-1964), poet, prozator şi publicist (a condus revista *Contimporanul* şi *Facla*), cu opinii favorabile romancierului nostru.

n. 171. Aurel Vlad, noul ministru al Cultelor şi Artelor (vezi supra, nota 141).

n. 172. În cele din urmă, romanul avea să fie tradus şi tipărit la Cernăuţi (1932), în tălmăcirea lui Ernst Carabăţ. Numele Herminei Pilder-Klein va însoţi traducerea romanului *Amândoi*, apărută, la Viena, în 1944.

n. 173. Aluzie la diferitele polemici cu unele cercuri bisericeşti, avute de N. Crainic şi de revista condusă de el.

n. 174. Pimen Georgescu (1853-1934), mitropolit al Moldovei, membru al Academiei Române (a fost şi preşedinte al Sinodului, în timpul când patriarhul Miron Cristea fusese regent).

P. 49, *n. 175*. Stancu G. Brădişteanu, la acea dată secretar general (cu delegaţie) la Ministerul Cultelor şi Artelor. În administraţia de stat şi cea bisericească îndeplinise numeroase funcţii, între care şi cea de subadministrator al Casei Bisericei, ceea ce poate explica simpatia patriarhului Miron Cristea. Era licenţiat în teologie şi drept, doctor în litere şi filosofie.

n. 176. Christu Simionescu (1877-1936), jurist, înalt funcţionar în Ministerul de Finanţe.

n. 177. C.Cernăianu, publicist, licenţiat în drept şi teologie. După o activitate gazetărească în paginile unor reviste bisericeşti şi câtorva broşuri de propagandă religioasă, atrage atenţia prin dezvăluirea unor aspecte grave din viaţa unor prelaţi şi a unor aşezăminte ortodoxe (*Conflictul cu Biserica ortodoxă din Basarabia*, 1923; *Primejdia bisericească şi naţională din Basarabia*, 1924; *Vârcolicii în biserică*, 1926; *Ţiganii în biserică, 1928; Aflaţi adevărul din eparhia R.N. Severin*, 1931; *Menagerie sacră*, 1931 etc.). În cele din urmă i se va intenta un proces de către N. Iorga, după ce, la rândul său, acesta devenise ţinta unor atacuri ale aceluiaşi publicist.

P. 50, *n. 178*. Piesele „dosarului" incriminau unele nereguli săvârşite de V. Eftimiu în conducerea Teatrului Naţional din Cluj.

n. 179. Piesă de V. Eftimiu.

n. 180. V. Eftimiu nu urmase nici o facultate.

P. 51, n. 181. Zaharia Bârsan (1879-1948), actor şi poet (vezi la B.A.R., corespondenţa cu L.R., nr. 142 230-142 235, datată între 1930 şi 1941).

n. 182. Alex. P. Mavrodi (1881-1934), gazetar, la acea dată conducătorul ziarului *Viitorul*, oficios al Partidului Liberal ; în 1931, va fi numit director general al Teatrului Naţional. Ulterior va deveni preşedintele Societăţii „Radio", preşedinte al Sindicatului Ziariştilor, precum şi subsecretar de stat la preşedinţia Consiliului de Miniştri (1933-1934). Deputat şi senator liberal. Raporturile lui cu L.R. au pendulat între amiciţie şi duşmănie, fără ca mai târziu romancierul să-i poarte ranchiună.

n. 183. Adunarea generală din 18 nov. 1928 (citeşte şi articolul lui Mihail Sebastian, *Alegeri la S.S.R.*, în *Cuvântul*, IV, nr. 1291, 24 nov. 1928, p. 1-2, în care critică votul adunării generale de respingere a cererii de primire în Societate a Otiliei Cazimir).

n. 184. Amânată, întâlnirea se va transforma într-un banchet literar, ocazionat de sărbătorirea lui L.R., în seara zilei de 20 dec. 1928, la restaurantul „Bulevard". Din partea guvernului vor participa Aurel Vlad, ministrul Cultelor şi Artelor, şi Sever Bocu, ministrul Banatului (preşedintele Consiliului de Miniştri va trimite o scrisoare); din partea Academiei Române, Ion Bianu şi G.Murnu; din partea Ministerului Instrucţiunii, Const. Kiriţescu, director general al învăţământului secundar; fiind de asemenea reprezentate Universitatea, Teatrul Naţional, editurile, artele plastice etc. Au ţinut discurs I.Gr. Perieţeanu (din partea baroului), actorii C. Nottara şi Ion Manolescu, scriitorii Ion Minulescu şi Adrian Maniu, precum şi ministrul Sever Bocu. La urmă a luat cuvântul L.R., făcând elogiul scriitorului profesionist (cf. Pentapolin, *Aspectele unui banchet literar*, în *Cuvântul*, V, nr. 1320, 23 dec. 1928, p. 2).

n. 185. Eliza Popa, profesoară (soţia căpitanului Gh.Popa din Comisia monumentelor istorice, cel care a înlesnit ridicarea monumentului închinat lui Emil Rebreanu la Ghimeş), fostă meditatoare a Puiei; o bronşită izbutise să-i redeschidă nişte leziuni pulmonare (vezi L.R., *La lumina lămpii*, scrisoarea nr. 186, din 16 nov. 1928).

n. 186. Comitetul de lectură al Teatrului Național.

n. 187. Corneliu Moldovanu.

n. 188. Vezi supra, nota 178.

P. 52, *n. 189*. Banchetul a avut loc în seara zilei de 17 nov. 1928 (vezi detalii în vol. L.R., *La lumina lămpii*, scrisoarea nr. 185, din 15 nov. 1928). Cu acest prilej, a ținut o alocuțiune, încercând să sublinieze meritele criticului, mereu „entuziast, optimist, încrezător în oameni, chiar când oamenii îi înșeală așteptările" (originalul se află la B.A.R., *ms. rom. 4063, Conferințe*). Generoase, cuvintele par mai mult să răspundă vechiului angajament formulat de L.R. între zidurile închisorii din Gyula: „Sânt foarte mâhnit că n-am avut nicidecât prilejul să vă dau până acum cel puțin vreo dovadă despre stima și dragostea ce vă datorez. Cred însă și am și nădejdea că în curând o să vie vremuri mai bune și pentru mine, când să pot răsplăti bunătatea binevoitorilor mei cel puțin prin o recunoștință cinstită. Dar chiar când m-aș înșela în toate așteptările și, de acuma înainte, ar trebui să duc o viață pribeagă, totuși nu voi înceta niciodată să-mi aduc aminte de bunătatea de care m-ați învrednicit în timpul acestor zile de grea încercare a vieții mele." (Vezi scrisoarea către M. Dragomirescu, expediată la 1 aug. 1910, B.A.R., S/67/IX/1 b.) Timpul avea totuși să încețoșeze sentimentele de recunoștință.

n. 190. Gheorghe Adamescu (1869-1942), profesor, istoric literar, cunoscut mai mult prin lucrările sale cu caracter documentar.

n. 191. „...dacă mă duceam la Tița [la Orlat, *n.n.*], mă întorceam acuma cu *Crăișorul* gata. Dar tot are să iasă curând-curând. Răbdare." (L.R., *La lumina lămpii*, scrisoarea nr. 184, din 13 nov. 1928.)

n. 192. Mihai Codreanu.

P. 53, *n. 193*. Neculai Costăchescu (1876-1939), chimist, profesor la Universitatea din Cluj, la acea dată ministru al Instrucțiunii (16 nov. 1928-13 nov. 1929). Între 14 nov. 1929 și 6 ian. 1930, va deveni, în același guvern, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, funcție pe care o va deține și mai târziu (13 iun. 1930-18 apr. 1931). Ca demnitar de stat, nu a avut cele mai bune relații cu L.R., în timpul directoratului acestuia la Teatrul Național. Este motivul pentru care,

după unificarea celor două ministere (Cultele şi Instrucţiunea Publică), Iuliu Maniu va evita „colaborarea" celor doi, înfiinţând Direcţia Educaţiei Poporului (în fruntea căreia va fi numit L.R.), în structura de organizare a Ministerului Muncii şi Ocrotirilor Sociale.

P. 54, *n. 194*. Vasile Goldiş (1862-1934), om politic, unul dintre conducătorii Partidului Naţional Român din Transilvania, după Unire ministru al Ardealului (17 dec. 1918-5 dec.1919). În 1926 se desparte de Partidul Naţional Ţărănesc, formează o grupare proprie şi intră în guvernul condus de generalul Alex. Averescu, în calitate de ministru al Cultelor şi Artelor (30 mart. 1926-4 iun. 1927). Informaţia că, fiind în această funcţie, i-ar fi oferit lui L.R. o numire în administraţia culturii este totalmente inedită. În temeiul unei „vechi cunoştinţe", va interveni pe lângă scriitor, în 1930, pentru obţinerea unei autorizaţii de funcţionare a unui cinematograf, în comuna Pecica, la rugămintea lui Cornel Borbil (cf. B.A.R., *Coresp.*, nr. 143 098-143 100).

P. 55, *n. 195*. Cf. *Pentru d. ministru al Artelor*, în *Viitorul*, XXI, nr. 6230, 20 nov. 1928, p. 5 („Ultime informaţiuni"). Cităm din articol: „Actualul ministru de Culte şi Arte se străduieşte de câteva zile, fără rezultat, ca să găsească un nou director la Teatrul Naţional din Bucureşti. Nenumăraţi candidaţi fac alegerea cât mai anevoioasă." Se invocă apoi art. 11 din Legea teatrelor, care prevede că directorul instituţiei trebuie să fie „o personalitate cu o *cunoscută reputaţie literară* şi experienţă teatrală".

n. 196. Simion C. Mândrescu (1868-1947), lingvist şi folclorist.

n. 197. Rudă îndepărtată a lui Fanny Rebreanu.

n. 198. Vasile Stoica (1889-1959), publicist, la acea dată funcţionar la Consiliul de Miniştri; mai târziu va fi trimis în diplomaţie, ca ministru plenipotenţiar la Tirana, Sofia, Riga, Kaunas şi Ancara (1936-1940); subsecretar de stat la Ministerul Propagandei Naţionale (1940) etc. Corespondenţa de la B.A.R. (nr. 145 251-145 253), datată între 1930 şi 1941, atestă relaţii amicale cu L.R.

n. 199. Olimpiu Grigore Ioan, publicist, ataşat de presă la Paris (vezi *Jurnal*, 3 nov. 1927).

n. 200. Pompiliu Păltânea, scriitor şi publicist, ataşat de presă al Legaţiei din Paris, oraş în care îndeplineşte şi funcţia de corespondent al ziarului *Universul*.

n. 201. Stelian Popescu (1874-1950), directorul cotidianului *Universul*, ziar de mare răspândire şi longevitate, în paginile căruia creaţia lui L.R. a fost prezentată cu relativă neutralitate (exceptând atacurile din timpul directoratului de la Teatrul Naţional şi „Educaţia Poporului"), fost ministru la Justiţie (1921-1922; 1927-1928).

P. 57, *n. 202*. George Storin (1883-1968), actor societar al Teatrului Naţional din Bucureşti.

n. 203. Principele Nicolae, al doilea fiu al regelui Ferdinand.

n. 204. Vezi supra, nota 195.

n. 205. În cadrul rubricii „Ştiri diverse", *Dimineaţa*, XXIV, nr. 7885, 21 nov. 1928, p. 15, reia ştirea din *Viitorul*, insistând asupra aceluiaşi articol 11 din Legea teatrelor.

n. 206. Cu titlul *Cine vine la Naţional*, V. Timuş publică un articol de fond în *Rampa*, XIII, nr. 3251, 21 nov. 1928, p. 1, comentând starea de provizorat din conducerea Teatrului Naţional şi necesitatea desemnării unei personalităţi culturale în fruntea acestei importante instituţii din Capitală.

n. 207. Şoferul casei, Vasile Cărbune.

P. 59, *n. 208*. După ce luase parte la lupta politică de eliberare a românilor din Transilvania de sub stăpânirea austro-ungară, numărându-se printre conducătorii Partidului Naţional Român, Iuliu Maniu (1873-1953) fusese desemnat de Marele Sfat Naţional de la Alba Iulia preşedinte al Consiliului Dirigent (1918-1920) ; între 1918-1926, va fi preşedinte al Partidului Naţional Român, funcţie pe care o va mai avea şi după unificare, în cadrul Partidului Naţional Ţărănesc (1926-1933 şi 1937-1947) ; în fruntea Consiliului de Miniştri va reveni între 1932 şi 1933. Arestat şi condamnat de autorităţile comuniste (1946), a murit în închisoarea de la Sighet.

n. 209. Ceea ce presupunea, în opoziţie cu vechile stări dinainte de Unire, numirea profesorilor români şi stabilirea programei de învăţământ în conformitate cu necesităţile istorice.

n. 210. Discuţia nu este chiar gratuită, căci, în ultima vreme, se vehiculase cu insistenţă zvonul că L.R. va fi numit secretar general la Ministerul Cultelor şi Artelor.

n. 211. În realitate, Iuliu Maniu nu dorea să treacă peste preferinţa lui Miron Cristea, patriarh şi regent.

P. 60, *n. 212*. Este vorba de alegerile parlamentare din dec. 1928 (P. N.Ţ. va obţine 78% din numărul voturilor).

n. 213. Asemenea afirmaţii şi altele de acelaşi gen amintite în *Jurnal* se vor dovedi cu vremea lipsite de substanţă, artele şi literatura continuând să nu fie sprijinite din punct de vedere material. Eterna replica „Nu sunt bani!“ o vom regăsi în documentele vremii, mai totdeauna când se fac referiri la doleanţele oamenilor de cultură (vezi întrevederea lui Iuliu Maniu şi Claudiu Isopescu, facilitată de L.R., în legătură cu necesitatea propagandei culturale peste hotare; B.A.R., *Coresp.*, nr. 143 450-143 510).

n. 214. O asemenea replică nu poate avea în vedere decât structura *instituţiilor* de artă şi cultură care, până în 1918, s-au bucurat de un mare sprijin oficial din partea guvernului ungar. Ele nu au putut înăbuşi manifestările creatoare româneşti, populare şi culte, predominante în viaţa culturală a Transilvaniei.

P. 61, *n. 215*. Emil Fagure (1875-1946), gazetar, cu care L.R. a întreţinut raporturi colegiale, în perioada când ziaristul s-a aflat în conducerea unor publicaţii ca: *Adevărul*, *Dimineaţa* şi *Lupta* (vezi la B.A.R., scrisorile nr. 142 866-142 869, trimise scriitorului între 1920 şi 1929, precum şi *În numele S.S.R. vorbeşte d. Liviu Rebreanu*, cuvânt rostit la sărbătorirea lui Em. Fagure, în *Rampa*, XI, nr. 2719, 17 nov.1926, p. 3).

n. 216. Marilena Bocu ; la B.A.R. se află două epistole adresate de ea lui L.R., în 1924 (nr. 142 260-241 261), referitoare la un proiect de film.

P. 62, *n. 217*. În legătură cu şederea soţiei la Paris, consultă corespondenţa de familie din vol. L.R., *La lumina lămpii*, scrisorile nr. 176-194, în care se fac auzite şi ecourile preocupărilor acestuia din lumea bucureşteană.

n. 218. Virgil Potârcă, consilier tehnic la Ministerul Agriculturii şi Domeniilor (15 nov.-30 dec.1928), deputat şi senator ţărănist, de mai multe ori ministru (la Justiţie, Comunicaţii şi ad-interim la Agricultură şi Domenii, între 1932-1938).

P. 63, *n. 219*. Honigman, numele adevărat al lui Emil D. Fagure.

n. 220. Hotărârea este luată în urma relatărilor lui Fanny, venită de la Paris în ziua de 23 nov. 1928. În aceeaşi zi, L.R. îi scria fetei: „Am hotărât ca de Crăciun chiar să vii acasă, şi să nu te mai întorci la Paris decât pentru plăcere. Eu chiar mâine mă duc aici la Universitate şi te înscriu la franceză şi istoria artelor. Deşi e niţel târziu, voi face eu orice să nu-ţi pierzi anul şi să fii înscrisă" (*op. cit.*, p. 198).

n. 221. Charles Rist (1874-1955), economist francez, autor al unor importante lucrări de istorie şi doctrină economică.

n. 222. La rubrica „Ştiri diverse", *Dimineaţa*, XXIV, nr. 7892, 28 nov. 1928, p. 15, anunţă înfiinţarea unei direcţii de propagandă culturală, cu un consilierat tehnic, asigurat de L.R.

n. 223. *Curentul*, I, nr. 316, 28 nov. 1928, p. 8, anunţă că L.R. va fi numit subsecretar de stat pentru propagandă culturală. Se menţionează, de asemenea, că preşedintele Consiliului de Miniştri i-a cerut să elaboreze un memoriu în legătură cu organizarea acestei activităţi. În prealabil – se spune –, L.R. va fi numit consilier tehnic pe lângă Ministerul Instrucţiunii.

P. 64, *n. 224*. Zenovie Pâclişanu, profesor, la acea dată director în Ministerul Cultelor şi Artelor.

P. 65, *n. 225*. Eusebiu Măciucescu (1877-1940), angajat al S.S.R., unde se ocupa îndeosebi cu problemele administrative şi economice. Vechi şi devotat colaborator al scriitorului ; corespondenţa de la B.A.R.

surprinde aspectele acestor raporturi, între 1911 şi 1935 (scrisorile nr. 143 673-143 682).

P. 66, *n. 226*. Ştirea se va difuza în cele mai diferite medii. Reţinem *Noul director al Teatrului Naţional*, în *Viitorul*, XXI, nr. 6238, 29 nov. 1928, p. 2; *Liviu Rebreanu la Teatrul Naţional*, în *Viaţa literară*, I, nr. 96, 1 dec. 1928, p. 1 ş.a.

n. 227. Instalarea lui L.R. la direcţia Teatrului stă în atenţia mai multor ziare şi reviste, cu lux de amănunte; vezi *Rampa*, XIII, nr. 3260, 1 dec. 1928, p. 1; *Universul*, XLVI, nr. 280, 1 dec. 1928, p. 9: *Viitorul*, XXI, nr. 6239, 1 dec. 1928, p. 6. În ziua instalării, Scarlat Froda publică un articol de fond în *Rampa*, XIII, nr. 3259, 30 nov. 1928, p. 1, intitulat *Pentru noul director al Naţionalului*. Cu acest prilej scoate în evidenţă trei aspecte „gingaşe": a) problema actorilor (salarizare şi încadrare legală); problema repertoriului (strictă supraveghere şi prioritate literaturii româneşti); c) problema turneelor (pentru a nu mai fi compromiţătoare).

n. 228. Cu titlul *Declaraţiile d-lui Liviu Rebreanu*, *Rampa* (XIII, nr. 3260, 1 dec. 1928, p. 1) publică un articol de fond, subliniind ideile programatice exprimate la 30 nov. 1928. În mod deosebit, se reţine insistenţa cu care scriitorul a relevat rostul literaturii originale pe prima noastră scenă, precum şi declaraţia: „sunt împotriva montărilor fastuoase menite să acopere goliciunea textului". (Consultă şi articolul *Momente de la instalarea noului director al Teatrului Naţional*, în *Universul literar*, XLIV, nr. 50, 9 dec. 1928, p. 805, precum şi interviul lui C. Şoldan, *De vorbă cu dl. Liviu Rebreanu*, publicat în *Universul*, XLVI, nr. 281, 2 dec. 1928, p. 2.) O conferinţă cu gazetarii ţinută sâmbătă 8 dec. 1928, orele 16, 30, la Teatrul Naţional (vezi *Presa la d-l Rebreanu*, în *Curentul*, I, nr. 327, 9 dec. 1928, p. 2), aduce elemente noi în legătură cu programul Teatrului Naţional. El declanşează o întreagă polemică de idei: Scarlat Froda, *Ce program teatral dorim*, în *Rampa*, XIII, nr. 3268, 10 dec. 1928, p. 1. Şi asta după ce, cu o zi înainte, I.Massoff publicase în paginile aceluiaşi ziar, articolul *Dl. Liviu Rebreanu expune criticilor dramatici programul său de activitate* (*Rampa*, XIII, nr. 3267, 9 dec. 1928, p. 4), care părea să fi lămurit întregul program.

n. 229. Const. I.Nottara (1859-1935), actor societar al Teatrului Național. În multele sale cronici, L.R. a scris adesea despre arta actorului, între cele mai vechi articole figurând și *„Hamlet" cu dl. Nottara* (*Rampa*, II, nr. 360, 4 ian. 1913 – L.R. *Opere*, vol. 12, p. 150-151). Relații epistolare între 1928 și 1934 (B.A.R., *Coresp.*, nr. 144 015-144 022).

n. 230. Gheorghe Ciprian (1883-1968), actor și scriitor. Cu titlul *La schimbarea directorului, Rampa* (XIII, nr. 3261, 4 dec. 1928, p. 1-3) publică cuvântarea în cauză. „Spiritele" amintite în *Jurnal* legitimează mai mult personalitatea actorului-scriitor, duioșia umorului său, inteligența și îndrăzneala omului de cultură. Spicuim din cuvântare: „Dumitale, d-le Rebreanu, am să-ți dezvălui o taină: ai fost numit director. E posibil ca d-ta să n-ai nici o vină. S-au văzut vinovați pătimind și mai rău. Ai primit și vei primi multe felicitări. Eu te plâng din inimă. Și nici dl. Corneliu Moldovanu nu cred să te fericească. E greu să împaci pe actori. Am să te învăț un șiretlic. Să nu dai voie nimănui să-ți vorbească la ureche." Concluzia: „Trebuie deschise ferestrele!"

n. 231. Const. I. Dediu (1883-?), din 1911 funcționar al Teatrului Național.

P. 67, *n. 232*. G. Mihăescu, regizor.

n. 233. Agepsina Macri-Eftimiu (1885-1961), artistă societară a Teatrului Național; supărarea ei, amintită în *Jurnal*, va trece, legând-o de Rebreni „o prietenie mare – ca să folosim expresia romancierului –, dar cam interesată din partea cealaltă" (infra, 11 iun. 1930). În zilele când Victor Eftimiu va fi internat în lagăr, va cere sprijinul lui L.R. (vezi la B.A.R., *Coresp.*, nr. 143 683-143 686).

n. 234. Angrenarea scriitorului în viața Teatrului duce, între altele, și la întreruperea *Jurnalului*. Din declarațiile noului director (publicate în presă) reținem următoarele probleme „la ordinea zilei": situația celor 45 de autori care aveau piesele acceptate în cadrul Comitetului de lectură (fără a fi jucați); crearea unui repertoriu permanent; „intrarea în legalitate" și în privința schemei de încadrare a Teatrului (personal feminin mare; reducerea numărului general de artiști, de la 156 persoane la 120, prin revederea situației actorilor „asimilați",

„onorifici“ etc.). Reflexul acestor preocupări în creaţia personală a scriitorului este negativ: în locul romanului *Crăişorul Horea* va termina un articol: *Pe urmele Crăişorului*, în *Adevărul literar şi artistic*, IX, nr. 419, 16 dec. 1928, p. 1), şi o prefaţă (la antologia alcătuită de Lupu Ioan, *Povestitori unguri ardeleni*). Noroc cu reeditările: *Ion*, *Pădurea Spânzuraţilor* (ed. a V-a), *Ciuleandra* (ed. a II-a) ş.a.

1929

P. 68, *n. 1*. An sărăcăcios în însemnări jurnaliere şi prea puţin semnificativ în ansamblul creaţiei rebreniene. Noianul preocupărilor administrative îl înstrăinează pe romancier de menirea lui fundamentală. Cu excepţia *Crăişorului* (scris între scandaluri şi ameninţări), a câtorva articole şi interviuri, bibliografia scrierilor sale este nesemnificativă în 1929. Un singur eveniment reţine atenţia: începerea traducerii operei peste hotare: în Franţa, *Ciuleandra*; în Cehoslovacia, *Ion*; în Italia, *Servilia* (capitolul roman din *Adam şi Eva*). Nici măcar acordarea Premiului Naţional, în iun. 1929 – premiu primit împreună cu Al. Davila - nu va fi consemnată în paginile *Jurnalului*. Informaţia biografică poate fi însă întregită, parcurgându-se însemnările de călătorie în Spania, cu un popas la Paris, incluse în L.R., *Opere*, vol. 18 (*Jurnal de bord*, cu datări între 15 mai şi 9 iun. 1929).

n. 2. În primele luni ale anului, preocupările sale teatrale erau concurate de activitatea desfăşurată în fruntea S.S.R. Multe acţiuni sunt organizate sub auspiciile ambelor instituţii (cazul şezătorilor literare, începute la 20 ian. 1929, cu participarea scriitorilor şi actorilor). Rezultatele obţinute – matineuri literare pentru elevi, contractarea traducerii multor capodopere din literatura universală, buget la S.S.R. de 1.200.000 lei (proveniţi, mai ales, din taxe pe spectacole), obţinerea unei subvenţii de 500 000 lei de la Arte, precum şi permise de călătorie C.F.R. pentru 50 de scriitori etc. – îi susţin candidatura la conducerea breslei sale, unde mai concurează alţi 13 confraţi (vot secret, cu bile). Adunarea generală din 3 febr.

1929 îl realege în funcţia de preşedinte al S.S.R. (consultă *S.S.R. intim şi activ*, în *Cuvântul*, V, nr. 1339, 13 ian. 1929, p. 2; Perpessicius, *Preşedintele Liviu Rebreanu*, *ibid.*, V, nr. 1363, 6 febr. 1929, p. 2, precum şi rubrica „Curier literar", a aceleiaşi reviste, din 7, 11, 12 şi 27 ian. 1929 ; vezi şi articolul *Adunarea scriitorilor români*, din *Gazeta literară*, I, nr. 2, 7 febr. 1929, p. 1).

n. 3. Este vorba de Constantin Kiriţescu, la acea dată director general al învăţământului secundar ; vizionând spectacolul *Amantul anonim* de Ion Minulescu, face un memoriu condamnând „imoralitatea" piesei, ceea ce va determina, în ultimă instanţă, interzicerea accesului elevilor la Teatrul Naţional de către Ministerul Instrucţiunii şi, implicit, declanşarea unui mare scandal.

n. 4. Sub titlul *Primejdie pentru educaţia tineretului*, ziarul *Universul* (XLII, nr. 22, 28 ian.1929, p. 5) publicase memoriul lui C. Kiriţescu, după ce, pe prima pagină, R. Seişanu atrăgea atenţia despre *Scandalul de la Teatrul Naţional*. Răspunzând atacului, L.R. se va adresa conducerii Ministerului Cultelor şi Artelor, solicitând anchetă. *Referatul* său va fi publicat în *Rampa*, XIV, nr. 3305, 30 ian. 1929 (vezi L.R. *Opere*, vol. 14, p. 213-214). La rândul ei, Societatea Autorilor Dramatici protestează, luând apărarea Teatrului Naţional. Polemica antrenează personalităţi marcante, ca C.Rădulescu-Motru (vezi *Academia şi Universitatea despre imoralitatea spectacolelor de la Naţional*, în *Rampa*, XIV, nr. 3310, 4 febr. 1929), care se alătură directorului Teatrului Naţional, cazul fiind reluat şi în Parlament (vezi *Repertoriul Teatrului Naţional în discuţia Camerei. Interpelările d-lor E.D. Fagure şi N. Iorga. Răspunsul d-lor miniştri Costăchescu şi Aurel Vlad*).

n. 5. Atras în polemică, ziarul *Îndreptarea*, organ al Partidului Poporului (având ca preşedinte pe g-ralul Al. Averescu), declanşează un nou atac împotriva scriitorului (XI, nr. 23, 31 ian. 1929), atac care, prin caracterul lui, depăşeşte cu mult cadrul discuţiilor anterioare. Vezi articolele *Cine a jignit Teatrul?* (p. 1) şi, îndeosebi, *Oamenii regimului. Dl.Liviu Rebreanu, directorul Teatrului Naţional.*

n. 6. Vechea denumire a teatrului condus de Tonny Bulandra (1881-1943) şi Lucia Sturdza-Bulandra (1873-1961). Cu ambii

artişti, L.R. întreţinuse bune raporturi, atestate şi de corespondenţă (B.A.R., nr. 142 421-142 422).

n. 7. Teatrul condus de Maria Ventura (1886-1954) ; artista se stabilise la Paris, unde juca la „Comedia franceză“ (a cărei societară devine în 1932). Compania teatrală din Bucureşti era subvenţionată de statul român (vezi corespondenţă cu L.R., B.A.R., nr. 145 604-145 605).

n. 8. Grigore N. Iunian (1882-1940), la acea dată ministrul Justiţiei (30 nov. 1928-6 mart. 1930), funcţie ce o va deţine şi după căderea guvernului condus de Iuliu Maniu. În 1932, va înfiinţa Partidul Ţărănesc Radical.

n. 9. Joseph Paul-Boncour (1873-1971), jurist şi om politic francez ; deputat (1914, 1919 ; 1919-1931) ; prim-ministru (dec. 1932-ian. 1933): prieten bun cu Maria Ventura.

n. 10. Marilena Gîrleanu, soţia scriitorului Emil Gîrleanu, bun şi apropiat colaborator al lui L.R. în primii ani după venirea lui în Capitală (vezi la B.A.R., *Coresp.*, nr. 143 074-143 076, datată între 1914 şi 1918 ; alte referinţe, în vol. L.R., *La lumina lămpii*).

n. 11. Revista *Viaţa literară* apare, la Bucureşti, între 1926 şi 1938, având ca director pe George Murnu ; ulterior, ea va fi publicată de un comitet, având în frunte pe Ion Valerian. Pe parcursul anilor, a manifestat o atitudine binevoitoare faţă de romancier.

n. 12. Maria Filotti (1883-1956), artistă (vezi la B.A.R. *Coresp.*, nr. 142 909-142 917, datată între anii 1929 şi 1944). L.R. i-a închinat un articol special încă de la începuturile gazetăriei lui teatrale (vezi L.R., *Opere*, vol. 12, p. 34-39).

P. 69, *n. 13*. Dimpotrivă ; articolul *Reversul medaliei* – semnat cu pseudonimul „Amyntas“ în *Cuvântul* (V, nr. 1364, 7 febr. 1929, p. 2) – precizează că Ministerul Instrucţiunii, prin acelaşi C.Kiriţescu, recomandă tuturor liceelor din ţară revista lui L.R., *Gazeta literară*, recent apărută.

n. 14. Romulus Vrăbiescu, fondator al Operei Române din Bucureşti, prim-tenor, până în 1929, iar apoi profesor la Conservatorul din Bucureşti.

n. 15. Edgar Istrati (1887-1967), bas-bariton la Opera Română din Bucureşti.

n. 16. G.Baziliu, tenor la Opera Română din Bucureşti.

n. 17. George Georgescu (1887-1964), dirijor, director, din 1929, al Operei Române şi apoi, timp de patru decenii, director al Filarmonicii din Bucureşti.

n. 18. Ionel Perlea (1900-1970), dirijor şi compozitor.

n. 19. Mihail Jora (1891-1971) compozitor şi dirijor.

n. 20. Mulţumind pentru subvenţia primită (300 000 lei), directorul *Rampei* se angajează să rezolve o situaţie foarte dificilă, articolul din *Îndreptarea* vizând şi unele puncte nevralgice din biografia scriitorului (detenţia de la Văcăreşti ; situaţia lui ambiguă din timpul ocupaţiei germane ; opoziţia lui N.Iorga, la propunerea de a fi numit, în 1926, membru corespondent al Academiei etc.). Miracol: la 8 febr. 1929, *Îndreptarea* (XI, nr. 29, p. 4) publică, cu titlul *O scrisoare a d-lui Rebreanu,* următoarea misivă: *„D-le director,* Acum câteva zile am fost obiectul unor subtile şi violente atacuri în *Îndreptarea.* Am aşteptat dezvoltările şi documentele promise, pentru a putea răspunde [de fapt, ziarul nu promisese nimic, el aşteptând răspunsuri la cele cinci întrebări-acuze puse preşedintelui Consiliului de Miniştri, în legătură cu trecutul lui L.R., *n.n.*]. Acestea nici până astăzi nu s-au produs. Nu mai rămâne decât să cred că aţi fost victima unor mistificări, lipsite de scrupule, şi că, prin urmare, v-aţi convins şi d-stră cât de nedrepte şi cu totul neîntemeiate au fost acuzaţiile ce mi-aţi făcut. În speranţa că veţi înregistra acest răspuns, vă rog să primiţi, d-le director, asigurarea consideraţiei mele deosebite. *L.R.*“ Luând act de scrisoare, redacţia precizează că n-a mai dezvoltat întrebările, „ulterior reieşind că acuzaţiile împotriva d-sale nu erau întemeiate“. (Scarlat Froda fusese la înălţime !)

n. 21. Dimitrie Karnabatt (1877-1949), poet şi publicist, aflat adesea printre ostilii preşedintelui S.S.R. Notiţa lui din *Îndreptarea* va

prilejui numeroase neplăceri romancierului, fiind nevoit, şi peste zece ani, să se disculpe de acuzaţiile aduse.

n. 22. Bunele intenţii vor mai reveni, dar vor fi părăsite. Din amintirile plănuite vor rămâne doar câteva schiţe, punctajul unor capitole (cu titlul *Spovedanii*, le reproducem la *Addenda*).

n. 23. Neînţelegerile dintre Vasile Savel şi Eustaţiu Măciucescu, administratorul S.S.R., porniseră de la chestiuni băneşti, ultimul fiind acuzat, pe nedrept, de incorectitudine.

P. 70, n. 24. Aurel Voinea, medic al Teatrului Naţional (consultă, la B.A.R., corespondenţa cu L.R., nr. 145 685-145 698, datată între 1929 şi 1932). Pentru soţia lui, Jeana Popovici-Voinea, va interveni deseori la L.R., în numele unei bune prietenii.

n. 25. Gheorghe D. Mugur (1878-1945), publicist ; după o activitate în administraţia culturală (la „Casa Şcoalelor", Ministerul Cultelor şi Artelor, Fundaţia Principele Carol - unde a îndeplinit funcţia de director general), va deveni directorul programelor la Societatea de Radio. Prin natura funcţiilor administrative, a intrat adesea în contact cu L.R., dovedindu-se un colaborator corect şi devotat (vezi la B.A.R., *Coresp.*, nr. 143 927-143 941, datată între 1928 şi 1941).

n. 26. Jean Bart (1874-1933), prozator, colaborator apropiat al lui L.R. după înfiinţarea Direcţiei Educaţiei Poporului.

n. 27. Theodor D. Costescu (1864-1939), profesor, publicist şi om politic (fost prefect şi senator de Mehedinţi) ; directorul liceului „Traian" din localitate.

n. 28. Coriolan Buracu, directorul Bibliotecii I.G. Bibicescu.

n. 29. Ioan G. Bibicescu (1849-1924), economist şi ziarist, fost guvernator al Băncii Naţionale a României.

n. 30. Lucian Costin (1886-1958), profesor şi publicist ; cu L.R. va păstra raporturi amicale până spre sfârşitul vieţii acestuia (la B.A.R., *Coresp.*, nr. 142 647-142 653, între 1931 şi 1943).

n. 31. Ştefan Cicio-Pop (1865-1934), om politic, figură reprezentativă în lupta de eliberare socială şi naţională a românilor din Transilvania

(a fost membru în Consiliul Dirigent, iar între 1918 şi 1920 ministru de stat pentru Ardeal) ; în aceste zile, era deputat şi preşedintele Camerei.

n. 32. Charles Hippolyte Laugier (1873-1930), medic şi etnograf, fondator al revistei *Arhivele Olteniei*, ce apărea, la Craiova, din 1922.

n. 33. „Prietenii Ştiinţei", societate culturală înfiinţată, la Craiova, în anul 1915, condusă, în 1929, de Ch.-H. Laugier şi C.I. Fortunescu.

n. 34. Fratele lui Emanuel Tătărescu (directorul societăţii anonime „Scrisul Românesc" din Craiova, cunoscută editură şi tipografie).

n. 35. C.D. Fortunescu (1874-1965), profesor ; împreună cu Charles Laugier (şi, ulterior, după săvârşirea acestuia din viaţă) a condus revista *Arhivele Olteniei*. A fost preşedintele Asociaţiei profesorilor din Craiova, iar în timpul guvernării lui Iorga (1931-1932) va fi numit secretar general al Ministerului Instrucţiunii (vezi scrisori către L.R., la B.A R., nr. 142 933-142 939, între 1930 şi 1933).

n. 36. Constantin Şaban-Făgeţel (1884-1947), animator al vieţii culturale craiovene ; ca publicist, a condus revista *Ramuri*, de mare longevitate (apare cu intermitenţe, între 1905-1947), în paginile căreia a publicat şi L.R. (1912). Se păstrează o bogată corespondenţă (parţial publicată), atestând raporturile celor doi din 1911-1912, când viitorul romancier funcţiona ca secretar literar la teatrul din localitate (vezi la B.A.R., *Coresp.*, nr. 142 854-142 865 şi bibliografia *Ramuri*, de Florea Firan şi Marta Mitran).

n. 37. Elena Farago (1878-1954), poetă, directoare a muzeului şi bibliotecii „Theodor Aman" din Craiova. Documentele aflate la B.A.R. (*Coresp.*, nr. 142 870-142 894, între anii 1925 şi 1942) sunt ilustrative pentru condiţiile mizere în care a trăit scriitoarea în ultima parte a vieţii sale, când, bolnavă, a fost deseori nevoită să apeleze la L.R., în calitate de preşedinte al S.S.R.

P. 71, *n. 38*. Comedia lui Shakespeare, *A douăsprezecea noapte* (*The Twelth Night*), jucată pe scenele româneşti şi cu titlul de *Noaptea regilor*.

n. 39. Al. Lezeanu, avocat, directorul Teatrului Naţional din Craiova.

n. 40. Martin Berger, regizor şi producător de filme german, a cărui neinspirată idee de a ecraniza romanul *Ciuleandra* va declanşa unul dintre cele mai mari scandaluri în presa vremii. Ca unul dintre pionierii cinematografiei naţionale (vezi scenariile şi comentariile la *Vis năprasnic* şi *Ghinionul*, publicate de noi în seria de *Opere*, vol. 11, p. 632-670, p. 1194-1201), L.R. era fascinat de ideea realizării ofertei lui M. Berger, *Ciuleandra*, urmând să fie primul film *sonor* românesc. Scenariul, împănat cu texte proprii de Kurt Schwabach, muzica de Artur Guttman, înţesată cu doine populare româneşti şi şlagăre nemţeşti, interpretarea actorilor români şi germani (N. Bălţăţeanu – rolul lui Puiu Faranga, Petre Sturza, D. Sireteanu, Elvira Godeanu – vampa filmului, Jeana Popovici-Voinea, în rolul Mădălinei, Alice Sturza, precum şi Hans Stüwe, Harry Harot, Eugen Rex, Maly Delscaft, Hilde Auen, interpretarea fiind realizată în două versiuni, cu distribuţii mixte), dar mai ales regia catastrofală a lui M. Berger vor prilejui o mare mâhnire celui care, aflat în conducerea culturală a vremii, va fi nevoit, în cele din urmă, să demisioneze, scârbit de tonul deşănţat al cronicelor şi articolelor ce-l vizau direct, reactivând întreaga ură a duşmanilor săi. Un titlu ca *Maidan cinematografic*, publicat într-un ziar condus de prieteni (vezi *Rampa*, XV, nr. 3836, 1 nov. 1930, p. 1) se numără printre cele mai nevinovate de pe frontispiciile diverselor pagini (tipărite, în special, de *Curentul* şi *Universul*). Pentru istoria raporturilor cu Martin Berger, consultă corespondenţa acestuia cu L.R., aflată la B.A.R., nr. 142 178-142 190.

n. 41. Eugen Filotti (1896-1974), ziarist şi diplomat. La acea dată conducea serviciul de presă din Ministerul de Externe, urmând să se pronunţe în legătură cu necesitatea înfiinţării unei societăţi mixte „Deutsche Rumänische Film Production“ şi, implicit, asupra ecranizării romanului *Ciuleandra*.

n. 42. „Cugetarea“, înfiinţată în 1920, de Petre C. Georgescu-Delafras (1855-1963), editură care şi-a început activitatea la domiciliul proprietarului din Bucureşti, str. Mătăsari nr. 23, dezvoltând-o, ulterior, într-un local special amenajat pe str. Popa Nan nr. 21, unde se aflau şi atelierele tipografice. Aici va publica L.R. câteva reeditări: *Crăişorul Horea* (1940, 1942, 1944), *Adam şi Eva* (1941, 1943), *Ciuleandra* (1941, 1942, 1944), şirul acestora continuând şi după moartea sa.

n. 43. Traduceri din Molière (*Avarul, Burghezul gentilom, Georges Dandin, Mizantropul* ş.a.). Peste mulţi ani, tipărindu-şi traducerile în „Biblioteca pentru toţi" (vol. Molière, Editura pentru Literatură), T. Arghezi va aminti împrejurările în care au fost realizate.

n. 44. Nelly Vinea, artistă a Teatrului Naţional.

n. 45. Aurel Buteanu (1904-1974), gazetar. „Afacerea" pentru care vine la L.R., rentabilă în epocă, fusese satirizată, cu trei ani în urmă, în comedia *Apostolii*.

n. 46. *Papagalii,* piesă de Const. Râuleţ.

n. 47. Ketty Ştefănescu, artistă a Teatrului Naţional.

n. 48. *Trecutul (Le Passé),* piesă de Georges de Porto Riche (1849-1930).

n. 49. Ecouri în articolul *Repetiţiile la Naţional au început* (*Ultima oră*, I, nr. 181, 3 aug. 1929, p. 2). Mai important este că, la începutul directoratului, L.R. fusese însărcinat să întocmească un proiect de lege pentru reglementarea spectacolelor (cf. *Viaţa literară*, IV, nr. 101, 19 ian. – 2 febr. 1929, p. 4).

n. 50. Letiţia Miron.

n. 51. Stănuţa, o fată de la orfelinat, ce urma să fie găzduită în familia lui Ionel Rădulescu, cumnatul romancierului.

n. 52. N. Milcu (1903-1933), scriitor (la B.A.R., epistolele nr. 143 818-143 827, datate între 1929 şi 1933, atestă relaţii prieteneşti, detaliind notaţia jurnalieră ; vezi epistolele din 27 iun. 1929, 1 şi 7 sept. 1929).

P. 72, *n. 53*. Bancher, persoană influentă în culisele vieţii politice bucureştene, al cărui profil apare în documentarul romanului *Gorila*.

n. 54. Vasile Enescu, regizor la Teatrul Naţional, amintit adesea în corespondenţa de familie (vezi L.R., *La lumina lămpii*). A pus în scenă toate piesele lui L.R., jucate în capitala ţării: *Cadrilul* (1919), *Plicul* (1923) şi *Apostolii* (1926).

n. 55. Gaby Danielopol, artistă, viitoare soție a regizorului Enescu.

n. 56. Localitate în jud. Sălaj, reședință transilvană a lui Iuliu Maniu.

n. 56a. Soare Z. Soare (1894-1944), regizor al Teatrului Național din București, cu care L.R. va colabora fructuos pe parcursul ambelor sale directorate.

n. 57. Piesă de Mihail Sorbul.

n. 58. Piesă de Shakespeare.

n. 59. Victor Dumitrescu-Bumbești, regizor la Teatrul Național.

n. 60. Piesă de Molière.

n. 61. Propus spre angajare la „Naționalul" bucureștean.

n. 62. Berkovici, om de afaceri, proprietar al Teatrului Mic.

P. 73, *n. 63*. Preluarea Teatrului Mic și înființarea Studioului, a doua scenă a „Naționalului" bucureștean ; vezi pe această temă *Dl. Liviu Rebreanu și studioul Teatrului Național*, în *Ultima oră*, I, nr. 186, 9 aug. 1929 și comentariile lui I.M. Sadoveanu, în *Rampa*, XIV, nr. 5668, 8 aug. 1929.

n. 64. Coca Danielescu, actriță.

n. 65. Iosif Nădejde (1879-1930), publicist și militant socialist ; cu L.R. a colaborat în redacția ziarului *Adevărul* (la B.A.R., corespondență cu L.R., nr. 143 960-143 961, din 1928 și 1929).

n. 66. Ion Iancovescu (1887-1966), actor (angajat și director al multor companii teatrale), artist al Teatrului Național. Vechi amic al Rebrenilor (consultă corespondența de la B.A.R., nr. 143 331-143 337, datând din 1918 până târziu).

n. 67. Jeana Popovici, artistă a Teatrului Național.

n. 68. Aura Buzescu (1894-1992), artistă societară a Teatrului Național.

n. 69. „Chateau Briand" (transcris și Chateaubriand), restaurant bucureștean.

n. 70. Alexandru şi Ioana Penescu, amintiţi în corespondenţa de familie (vezi L.R., *La lumina lămpii*). Inginerul Alexandru Penescu era director general al Societăţii de Tramvaie Bucureşti (S.T.B.). În vara anului 1928 (după concediul petrecut la Herculane), Rebrenii fuseseră oaspeţii lor la vila de pe litoral.

n. 70 a. Avocatul Petre Vereşti, şef de cabinet al lui L.R. la Teatrul Naţional.

n. 71. De presupus I. Brănişteanu, veche cunoştinţă a scriitorului (vezi corespondenţa de familie din L.R., *La lumina lămpii*), director de tipografie, specializat în materiale publicitare.

n. 72. Ion Romanescu, om politic.

P. 74, *n. 73*. Dida Solomon, actriţă.

n. 74. Apelativ al lui Faust *Mohr*, vechi gazetar la *Adevărul*, *Dimineaţa* şi *Rampa*.

n. 75. C.Rădulescu-Motru (1868-1957), filosof şi psiholog ; în pofida unor neînţelegeri trecătoare, va fi unul dintre susţinătorii romancierului, mai ales pentru primirea lui în Academia Română.

n. 76. Alexandru Critico, actor ; cu vremea, va deveni societar al Teatrului Naţional.

n. 77. Al.D.Dralex, directorul revistei *Cronica politică şi parlamentară* (vezi la B.A.R., *Coresp.*, nr. 142 808-142 809, din 1929 şi 1930).

n. 78. C.Şoldan, publicist ; îi mai luase un interviu la numirea în fruntea Naţionalului (*Universul*, XLVI, nr. 281, 2 dec. 1928, p. 2).

n. 79. Paul Constantinescu, pictor-scenograf, unul dintre secretarii Teatrului Naţional din Bucureşti. Rudă prin alianţă cu familia Rebrenilor ; era căsătorit cu Maria, fiica Alexandrinei Antonescu (Didina), sora lui Fanny.

n. 80. În faimosul local de la Şosea, toţi se simţeau „acasă“ ; proprietarul lui, Zghibartz, era căsătorit cu mama lui Paul Constantinescu.

n. 81. Victor Ion Popa (1895-1946), dramaturg şi, mai târziu, director de teatru ; cu piesa lui, *Muşcata din fereastră*, s-a deschis stagiunea „Studioului".

n. 82. Elvira Godeanu (1904-1991), artistă ; după două săptămâni, tânăra îi va scrie de la Vichy (vezi la B.A.R., epistola nr. 143 093 din 16 aug. 1929), după care, în 1930, va fi distribuită în filmul *Ciuleandra*. Afirmată pe scena „Naţionalului", se va număra printre colaboratorii preferaţi ai scriitorului, în timpul ambelor sale directoare, devenind societară a Teatrului.

n. 83. Virgil Cherciu, publicist. Numele său închide însemnările jurnaliere din 2 aug. 1929, pe o filă cu multe rânduri şterse, situate între ultimele alineate.

n. 84. Lulu Cruceanu, artistă, la acea dată distribuită în piesa *Este Mary Dugan vinovată?*, aflată în repetiţie.

n. 85. Camil Ressu (1880-1962), pictor ; împreună cu soţia lui, Celesta, se număra printre prietenii apropiaţi, ambii fiind adesea întâlniţi în familia Rebrenilor. A realizat portretele lui Liviu, Fanny şi Puia Rebreanu, toate aflate în Casa memorială din Bucureşti, Bd. Dr. Gh. Marinescu, nr. 19 (vezi şi corespondenţa de la B.A.R., nr. 144 870-144 874, datată între 1929 şi 1943).

n. 86. S.Albu, secretar de redacţie la Teatrul Naţional (vezi corespondenţa lui cu L.R. din 1928 şi 1929, B.A.R., nr. 141 974-141 975).

P. 75, *n. 87.* Mihail Vlahide (1879-1949), funcţionar superior la Consiliul de Miniştri, veche cunoştinţă a scriitorului (numele lui este întâlnit în corespondenţa Rebrenilor încă din 1918).

P. 76, *n. 88.* D.R. Ioaniţescu (1885-1970), jurist şi om politic, la acea dată ministru secretar de stat la Interne. În *Jurnal*, ca şi în vorbirea intimilor, denumit adesea şi: *Dere* (transcris *D.R.*).

n. 89. Pan Halippa (1882-1979), poet, publicist şi, mai ales, om politic, cu însărcinări în conducerea Ministerului Lucrărilor Publice (ministru ad-interim între 10 nov. 1928-13 nov. 1929) şi a Ministerului Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor (ministru între

14 nov. 1929-6 iun. 1930). Ca ministru al Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale, va cultiva bune raporturi cu L.R. care, în calitate de director al „Educaţiei Poporului", îi va fi subordonat.

n. 90. Grigore Gafencu (1892-1957), publicist şi om politic, unul dintre conducătorii P. N.Ţ., la acea dată secretar general la Ministerul de Externe, ulterior ministru în mai multe guverne.

n. 91. Judecată lucidă, numai că, prins în vâltoarea combinaţiilor administrative, L.R. va accepta funcţia de director al „Educaţiei Poporului", parte componentă a Ministerului Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale (decizia de numire nr. 5953 din 6 febr. 1930).

n. 92. Iuliu Moldovanu, medic, profesor universitar, la acea vreme subsecretar de stat la Ministerul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale.

P. 77, *n. 93*. La Bascov (sat aflat la marginea Piteştilor), L.R. avea ca gazdă pe Ionel Rădulescu, fratele mai mare al lui Fanny (avocat, deputat ţărănist şi prefect de Argeş), proprietarul unei ferme în localitate.

n. 94. Romanul *Adam şi Eva*, apărut în 1925, a fost reeditat în 1926, 1927, 1930, 1941 şi 1943. Ediţia amintită ar fi deci a IV-a. (În legătură cu istoria romanului consultă *Mărturisiri*, în L.R., *Opere*, vol. 15, p. 184-188.)

n. 95. Ionel Rădulescu.

n. 96. Motive de ordin conjunctural îi amânaseră chiar sosirea la Bascov. La 6 oct. îi scria Puiei la Paris: „Când am sosit acasă mi s-a telefonat că a murit regentul [Gh.] Buzdugan, despre a cărui boală desigur ai citit şi tu prin ziare. Asta îmi cam încurcă socotelile. Marţi voiam să plec la Bascov pentru o săptămână, să-mi isprăvesc corecturile cărţii noi şi altele vechi." Situaţia se complicase între timp ; regina Maria îşi manifestase dorinţa de a intra în Consiliul de Regenţă, ceea ce va declanşa opoziţia hotărâtă a lui Iuliu Maniu (în locul recentului decedat, va fi numit, în cele din urmă, C. Sărăţeanu).

n. 97. Ca om politic, Constantin Stere sprijinise manevrele reginei de a intra în Consiliul de Regenţă ; la acea dată el încă se mai număra

printre conducătorii P. N.Ţ. Divergenţele de opinie, accentuându-se, îl vor determina să părăsească acest partid, în 1930, şi să creeze Partidul Ţărănesc Democrat.

n. 98. Fiind rudă cu noul regent (C. Sărăţeanu), Mihai Popovici nu avea dreptul să facă parte din guvern. În locul lui la Finanţe, vor figura, ca subsecretari de stat ad-interim, însuşi Iuliu Maniu (15-25 oct. 1929) şi Virgil Madgearu (26 oct.-13 nov.1929), ultimul fiind definitivat ca ministru.

n. 99. Stelian Constantinescu, profesor-pedagog sibian, cunoscut de L.R. în cercul Letiţiei Miron, autor al unei psihologii a copiilor alienaţi (în scrisoarea de la B.A.R., nr. 142·620, din 25 nov. 1930, cere directorului „Educaţiei Poporului" o subvenţie ca să o publice, invitându-l totodată să stea la Castelul din Turnu-Roşu, localitate unde funcţiona un aşezământ pentru copiii handicapaţi).

n. 100. În tipografie, romanul este cules pe măsura scrierii lui. Autorul, altădată exigent, preocupat de finisarea operei (ceea ce implica, de regulă, *rescrierea* primei versiuni), începe să facă concesii artistice, graba spunându-şi cuvântul.

n. 101. Vremelnic popas. Cheltuieli mari îl vor determina să părăsească această locuinţă, la începutul anului 1932.

P. 78, *n. 102*. Datare fixată de noi pe baza contextului biobibliografic din *Jurnal* (în manuscris textul este deteriorat) ; între timp se propusese numirea lui L.R. la conducerea direcţiei „Educaţiei Poporului".

n. 103. Ion Dimitrescu (1898-1983?), ziarist şi avocat, redactor la *Curentul*, mai târziu deputat de Cernăuţi, semnatarul multor articole caustice cu referiri la directoarele lui L.R.

n. 104. Vezi Ion Dimitrescu, *Feudalitatea regizorilor*, în *Curentul*, II, nr. 667, 25 nov. 1929, p. 3 („Curentul literar şi artistic").

n. 105. Vezi *Între critica autorizată şi insulte fără autoritate. O scrisoare a d-lui Soare Z. Soare,* în *Ordinea*, II, nr. 294, 28 nov. 1929 – replică la „exerciţiile de prostie şi răutate ale copilandrilor lansaţi... în „Critica teatrală".

n. 106. Semnat cu pseudonimul „Tom", articolul a apărut în *Curentul*, II, nr. 672, 30 nov.1929, p. 2 („Carnetul zilei"). El se înscrie într-o întreagă campanie de denigrare a scriitorului ; cu o zi înainte, în acelaşi ziar, apăruse articolul lui Ion Dimitrescu, intitulat *Pentru numitul Liviu Rebreanu*. „Chestia" în discuţie („Michiduţă"), privea nişte jocuri pentru copii, pe care S.S.R. ar fi dorit să le exploateze în scopuri financiare.

n. 107. Articole semnate tot cu pseudonimul „Tom": *„Michiduţă" culturalul de la Teatrul Naţional*, în *Curentul*, II, nr. 673, 1 dec., p. 2; *În jurul lui „Michiduţă"*, *ibid.*, II, nr. 674, 2 dec. 1929, p. 2; *Gheşeftarul de la Teatrul Naţional*, *ibid.*, II, nr. 676, 4 dec. 1929, p. 2.

n. 108. Romulus Dianu (1905-1975), prozator şi publicist. După articolaşe binevoitoare în *Rampa* (XIV, nr. 3385, 3386, 3397, 3417, datate la 8, 9, 24 mai şi 16 iun. 1929), va trece la panegiric (*Liviu Rebreanu: Omagial*, în *Rampa*, XIV, nr. 3420, 20 iun. 1929), pentru ca apoi să se situeze, la *Curentul*, de cealaltă parte a baricadei. La începutul campaniei, el se foloseşte de pseudonime sau publică articole nesemnate (în aceeaşi otravă se amestecă şi cerneala lui Cezar Petrescu, cu comentarii semnate „Ion Darie", sau „Yago", ca şi a lui I.Dimitrescu). Aflându-se sursa exactă a atacurilor gazetăreşti, începând cu mai 1930, R. Dianu îşi va semna articolele denigratoare cu numele său adevărat.

n. 109. Vasile V. Haneş (1886-1962), profesor şi avocat, deputat naţional-ţărănist, fost chestor al Camerei Deputaţilor.

n. 110. În şedinţa Camerei, V.V. Haneş cere verificarea gestiunii Teatrului Naţional, mai ales a fondului alocat publicităţii şi pensiilor, apreciind totodată că subvenţia acordată de stat teatrului Mariei Ventura este exagerată.

P. 79, *n. 111*. Ilie Rădulescu, publicist, viitor conducător al ziarului *Porunca vremii*, publicaţie de extremă dreapta.

n. 112. Ionel Ţăranu, actor, om politic şi gazetar.

n. 113. Direcţia Educaţiei Poporului.

n. 114. Vezi *Gestiunea Teatrelor Naționale în discuția Parlamentului*, în *Curentul*, II, nr. 683, dec. 1929.

n. 115. *Amorul veghează*, piesă de Robert de Flers și Armand de Caillavet, pusă în scenă la „Studio".

n. 116. Leny Caler nu făcea parte din personalul artistic al „Naționalului", fiind distribuită special în această piesă (alături de Ana Luca, Marietta Sadova, Alexandru Critico, G. Stăncescu, I. Finteșteanu).

n. 117. Colonelul Radomir Călătorescu de la Prefectura Poliției Capitalei.

n. 118. Horia Furtună (1886-1952), scriitor și colaborator apropiat al lui L.R. la S.S.R., precum și la Societatea de Radiodifuziune (informații suplimentare în corespondența de la B.A.R., nr. 142 969-142 977, datată între 1929 și 1936).

n. 119. Text degradat în *Jurnal* ; cu greu se mai pot reconstitui inițialele: „P. I."

n. 120. Text degradat în *Jurnal* (omisiuni).

n. 121. Generalul Eraclie Nicoleanu, prefectul Poliției Capitalei.

n. 122. Consultă ciorna scrisorii către Siguranță, aflată la B.A.R., nr. 144 601, datată 26 dec. 1929.

P. 80, *n. 123*. Mâță, deputat național-țărănist din Basarabia.

n. 124. Moș Ion Codreanu, deputat național-țărănist din Basarabia.

n. 125. Gh. Crișan funcționar superior la Ministerul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor (condus, între 14 nov.1929 și 6 iun. 1930, de Pantelimon Halippa).

1930

P. 81, *n. 1*. Mezzo Ghermani (amintit în cercul oamenilor de teatru și la 27 ian. 1932).

n. 2. Ion Răducanu, economist, profesor universitar, subsecretar de stat la Ministerul Muncii, Cooperației și Asigurărilor Sociale (10 nov. 1928-13 nov. 1929), la Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale (14 nov. 1929-6 iun. 1930), la Ministerul Finanțelor (7-13 iun. 1930), la Ministerul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor (19 nov. 1930-18 apr. 1931), deputat și senator național-țărănist (la B.A.R., scrisori către L.R., nr. 144 268-144 270, datate între 1929 și 1940).

n. 3. Alexandru Buzescu, om de afaceri, soțul artistei Aura Buzescu, director administrativ al Societății „Letea", *Coresp.*, nr. 142 439-142 442, datată între 1929 și 1944).

P. 82, *n. 4.* Vezi *Solemnitatea instalării noului director al Teatrului Național. Cuvântările d-lor ministru Răducanu, Liviu Rebreanu, V. Eftimiu și C. Nottara,* în *Rampa*, XV, nr. 3586, 4 ian. 1930, p. 4. Reținem din ideile expuse de L.R.: „Nimic nu e mai stabil decât provizoratul" ; „Nu și-a făcut iluzii și de aceea nu pleacă decepționat". Vezi și *Instalarea noului director al Teatrului Național,* în *Curentul,* II, nr. 703, 4 ian. 1929, p. 2. (Știrea schimbării direcțiunii pătrunsese în presă și mai devreme: *Dl. Victor Eftimiu, director al Teatrului Național,* în *Curentul*, II, nr. 702, 2 ian. 1929, p. 16.)

n. 5. Nicolae Negrea, casier al Teatrului Național, totdeauna binevoitor, va rămâne în cercul colaboratorilor fideli scriitorului.

n. 6. Referire la noul regim propus pentru instituțiile de spectacole, care, din punct de vedere economic, urmau să fie asimilate întreprinderilor comerciale, prilej de mari nemulțumiri în lumea teatrului. Vezi Ioan Massoff, *Noul regim al teatrelor subvenționate de stat,* în *Rampa*, XV, nr. 3604, 27 ian. 1930, p. 1-2 (unde se află și precizarea că L.R. figurează în comisia de reorganizare a teatrelor); *Noul regim al teatrelor și operelor naționale,* în *Universul*, XLVIII, nr. 104, 10 mai 1930, p. 1 (articol de fond), precum și *Comercializarea teatrelor naționale și a operelor, ibid.*, XLVIII, nr. 106, 14 mai 1930, p. 8.

P. 83, *n. 7.* Într-adevăr, *Curentul* continuă să întrețină o atmosferă de neîncredere față de scriitor, considerat vinovat de insuccesul unor

piese puse în scenă la Teatrul Național. Scarlat Froda se referea la cronica spectacolului *Oameni feluriți* (piesă de Anton Holban), apărută în *Curentul*, III, nr. 718, 20 ian. 1930, p. 3. Cu două zile înainte, același ziar făcuse cronica piesei *Menaj de artist* (de Paul I. Prodan), cu aceleași aluzii răutăcioase la directoratul lui L.R. De asemenea, în ian.-febr. vor fi publicate și alte articole denigratoare, reacție la numirea lui L.R. în fruntea „Educației Poporului".

n. 8. Operă de Musorgski (1839-1881), inspirată după tragedia, cu același titlu, de A.S. Pușkin (1799-1837).

n. 9. Teodor Șaliapin (1873-1938), bas-bariton rus.

n. 10. Sub titlul *Educația Poporului*, Cezar Petrescu semnează în *Curentul* (III, nr. 729, 31 ian. 1930, p. 1) un articol presărat cu ironii la adresa noului director. Cu pseudonimul „Joel", același jurnal (III, nr. 732, 3 febr., p. 2) publică articolul *Dl. Liviu Olivian Rebreanu*, înțesat cu acuze menite să demonstreze lipsa de patriotism a scriitorului.

n. 11. C.Rădulescu-Motru își exprimă mirarea că Direcția Educației Poporului a fost subordonată Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, locul ei fiind în cadrul Ministerului Instrucțiunii. Cheltuielile îi par enorme: 5 milioane pentru salarizarea personalului și 15 milioane pentru diverse acțiuni. Fondurile alocate ar fi putut sprijini rezolvarea unor cerințe acute ale învățământului secundar (premii profesorilor, biblioteci, difuzarea lucrărilor literare în școală, asigurarea controlului sanitar al elevilor etc.). Ajutorarea scriitorilor „trebuie făcută cu discreție, abilitate și în proporție cu veniturile generale ale statului" (cf. *Corpurile legiuitoare*, în *Universul*, XLVIII, nr. 23, 31 ian. 1930, p. 6).

n. 12. Ioan Bianu (1856-1935), filolog, profesor universitar, președinte al Academiei Române. În alocuțiunea lui menționează, între altele: „Ați scos un scriitor de talent de la menirea lui firească, ca să-l puneți să facă un lucru pe care nu-l cunoaște. Când Academia tânjește din lipsă de fonduri, iar Casa Școalelor aproape dispare, e o eroare să improvizați asemenea instituții, menite la eșec" (*ibid.*). La B.A.R. se află corespondența sa cu L.R. (nr. 142 205-142 219, emisă între 1925 și 1931), precum și epistolele primite de la romancier

(nr. 59 630-59 633, datate între 1929 şi 1930), publicate în vol. *Scrisori către Ion Bianu*, II, ediţie de Marieta Croicu şi Petre Croicu.

P. 84, *n. 13*. Petre Cătunaru, publicist cu care L.R. a întreţinut raporturi amicale (vezi la B.A.R., *Coresp.*, nr. 142 501-142 508, datată între 1925 şi 1928). Obţinuse de la S.S.R. autorizaţie să tipărească în trei serii fotografiile scriitorilor în viaţă, cu autografe şi date biografice (cf. *Fotografiile scriitorilor*, în *Universul literar*, XLII, nr. 39, 26 sept. 1926, p. 15).

n. 14. G.M.Vlădescu (1885-1939), prozator (vezi corespondenţa cu L.R., la B.A.R., nr. 145 627-145 629, datată între 1925 şi 1931).

n. 15. Solicitând totodată preşedintelui S.S.R. „să se disculpe" (cf. *Procesul de la Soc. Scriitorilor Români*, în *Universul*, XLVIII, nr. 28, 6 febr. 1930, p. 1).

n. 16. Vezi *Scandalul de la S.S.R. Adunarea generală a scriitorilor discută chestiuni de resortul Parchetului. Demisia d-lui Liviu Rebreanu*, în *Curentul*, III, nr. 733, 4 febr. 1930, p. 4 („Ultima oră"). Subtitluri: *Dl. Rebreanu acuzat de delapidare ; Cuvântul d-lui Rebreanu ; Cazierul d-lui Rebreanu ; Un scandal înăbuşit.*

n. 17. Vezi *Scandalul de la adunarea Societăţii Scriitorilor Români. Domnul Liviu Rebreanu forţat să demisioneze. Grave acuzaţii aduse preşedintelui S.S.R.*, în *Universul*, XLVIII, nr. 27, 5 febr. 1930, p. 7. Acuzaţia lui George Gregorian („falsificarea scriptelor şi bilanţului societăţii") se face concomitent cu prezentarea unei chitanţe prin care L.R.confirmă, în numele S.S.R., primirea sumei de 41 000 lei, netrecută în scripte). Răspunsul lui L.R.: n-a predat banii, aşteptând şi alte sume pentru a le depune global, nu este deloc convingător.

n. 18. Şi totuşi mai temperată, în comparaţie cu articolele precedente: vezi *Adunarea Societăţii Scriitorilor Români*, în *Viitorul*, XXII, nr. 6594, 4 febr. 1930, p. 4. Între altele, oferă date interesante despre ordinea de zi a adunării din 2 febr. 1930 (s-a dat descărcare Comitetului şi s-a votat bugetul pe 1930 ; reînnoirea mandatului încredinţat lui Gh. Adamescu, V. Savel şi N. Budurescu, pentru redactarea proiectului Casei de pensii a S.S.R. ; raportul lui Perpessicius despre înfiinţarea unei edituri a S.S.R. şi numai apoi incidentul provocat de G. Gregorian).

n. 19. În realitate, *Dreptatea* (IV, nr. 696, 5 febr. 1930, p. 3) nu face altceva decât să reia articolul din *Viitorul*. L.R. se iluzionează contând pe sprijinul presei național-țărăniste, mult mai prudentă în fața scandalului iscat.

n. 20. Din consultarea presei s-ar fi cuvenit reținute articolele: *Adunarea generală a Soc. Scriitorilor Români*, din *Rampa* (XV, nr. 3611, 4 febr. 1930, p. 4), în care accentul cade pe faptul că L.R. a primit votul de încredere al scriitorilor ; *Procesul de la Soc. Scriitorilor români*, în *Universul* (XLVIII, nr. 28, 6 febr. 1930, p. 1), care reia „cazul" cu subtitlul: *Ce face d-l Rebreanu? Dezminte sau recunoaște?* (solicitând guvernului să intervină) ; *Cine este „Educatorul Poporului!"* ; în *Curentul* (III, nr. 735, 6 febr. 1930, p. 2, „Carnetul zilei"), cu trimiteri la articolele din *Viitorul* și *Universul* ; *Pantahuză morală, pentru Olivian Liviu Rebreanu,* publicat în *Curentul* (III, nr. 736, 7 febr. 1930, p. 2 „Carnetul zilei").

n. 21. O moțiune scriitoricească. În ziua alegerilor la S.S.R., în *Curentul*, VI, nr. 1740, 24 febr. 1930, p. 2.

n. 22. Dumitru Stănescu-Deteste, gazetar, care, între multe pseudonime, a semnat în presă și cu numele de Dinu Fortunescu.

n. 23. Scarlat Calimachi (1896-1975), poet, dramaturg și publicist ; el va publica, într-adevăr, în *Epoca*, articolul anunțat de Fortunescu (de reținut un amănunt important: cu câteva luni în urmă, L.R. refuzase angajarea Didei Solomon, soția lui Scarlat Calimachi, în trupa „Naționalului"). Atitudinea lui este reprobabilă, cu atât mai mult cu cât se înscrie împotriva unui curent de opinie favorabil scriitorului, în cadrul mișcării socialiste, din care făcea parte Sc.C., denumit în epocă și „prințul roșu".

P. 85, *n. 24.* Grigore Filipescu (1886-1938), avocat, deputat și senator, ultimul director-proprietar al ziarului *Epoca* (București, 1885-1889, 1895-1938).

n. 25. Papadopol, judecător, cu care L.R. întreținea raporturi amicale.

n. 26. Vezi *Memoriul* din 1910 (Arh. L.R. I 1, ms. 32 – L.R. *Opere*, vol. 4, p. 684-689), precum și articolul *Un ultim răspuns* (L.R. *Opere*, vol. 16, p. 318-323).

n. 27. Cf. Romulus Dianu, *Alarma scriitorilor*, în *Curentul*, III, nr. 747, 13 febr. 1930, p. 1. Revenind asupra „fraudei" de la S.S.R., el face un apel la scriitori să vină la adunarea generală din 16 febr. 1930, întrucât, potrivit statutului, trebuie să fie prezenți cel puțin 106 membri pentru luarea unor decizii definitive.

n. 28. În numerele din 13-14 febr. 1930 ale ziarului *Curentul* nu figurează nici o poezie de G. Gregorian (de presupus că a apărut într-o altă publicație).

P. 86, *n. 29*. Aurel Varlam, deputat majoritar ; în ședința Camerei din 13 febr. 1930 face o interpelare „asupra numirii d-lui Liviu Rebreanu în înalta demnitate de director al «Educației Poporului», în legătură cu ultimele revelațiuni ale presei relative la persoana morală a d-lui Rebreanu și cu recentul scandal de la S.S.R., unde d-sa a fost pus în cauză" (cf. *Corpurile legiuitoare*, în *Universul*, XLVIII, nr. 36, 15 febr. 1930, p. 6).

n. 30. Gr. I.Perieţeanu (1879-1959), poet și jurist, deputat și mai târziu vicepreședinte al Adunării Deputaților (20 iun. 1930-15 nov. 1930, 17 nov. 1930-30 apr. 1931), ministru al Adunării Deputaților (20 iun. 1930-15 nov. 1930, 17 nov. 1930-30 apr. 1931), ministru al Comunicațiilor în cabinetul Al. Vaida-Voievod (7 iun.-11 aug. 1932), membru în Comitetul de conducere al S.S.R., director al Teatrului Național (iul.1930). Cu L.R. a întreținut relații prietenești.

P. 87, *n. 31*. Cu semnătura Odo Basca (pseudonimul lui G.M.Vlădescu), *Epoca* (I, nr. 310, 13 febr. 1930, p. 1) a publicat mai întâi articolul *Toleranță inadmisibilă. În jurul scandalului de la Societatea Scriitorilor Români*. A doua zi, Scarlat Calimachi semnează *Cazul Rebreanu. Scrisoare deschisă d-lui prim-ministru Iuliu Maniu* (*Epoca*, I, nr. 311, 14 febr. 1930, p. 1), cerând luarea unor măsuri urgente împotriva directorului „Educației Poporului", care, ca cetățean, ar sta „dedesubtul tuturor scăderilor și e consumatorul tuturor păcatelor". Cu semnătura Odo Basca, *Cazul Liviu Rebreanu* este reluat în revista *Orientări*, I, nr. 1, 1930, p. 22-23.

n. 32. Între manifestările de protest împotriva campaniei de denigrare a romancierului, moțiunea celor 92 de scriitori și oameni de cultură rămâne cel mai semnificativ act de solidarizare a breslei

conduse de L.R. Între semnatari: T. Arghezi, F. Aderca, G. Bacovia, C. Baltazar, I. Barbu, I.A. Bassarabescu, N. Batzaria, Zaharia Bârsan, M. Beza, H. Blazian. E. Botez, D. Botez, Gh. Brăescu, Em. Bucuța, I. Buzdugan, M. Caragiale, M. Celarianu, Em. Ciomac, A. Clarnet, N. Condiescu, M. Damian, Radu Demetrescu, Șt. Dimitrescu, N. Dunăreanu, C.Ș. Făgețel, Elena Farago, N. Kirițescu, E. Lovinescu, A. Maniu, T. Măinescu, Claudia Millian, I. Mironescu, Mărgărita Miller-Verghy, Sanda Movilă, G.D. Mugur, T. Mușatescu, D. Nanu, I. Nădejde, P. P. Negulescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Cincinat Pavelescu, D.D. Patrașcanu, Camil Petrescu, I. Petrovici, Perpessicius V.I. Popa, Al. Philippide, Dr. Protopopescu, M. Ralea, C. Râuleț, G. Rotică, I.M. Sadoveanu, Izabela Sadoveanu, M. Sevastos, I. Sângiorgiu, M. Sorbul, Al. Stamatiad, Z. Stancu, D.I. Suchianu, D. Teodorescu-Braniște, C. Theodorian, M. Tican-Rumano, V. Timuș, A. Toma, G. Topârceanu, G. Tutoveanu, Bogdan Varvara, I. Vasilescu-Valjan, I.C. Vissarion, T. Vianu, N. Vlădoianu și alții. Protestul a fost tipărit în presă cu o zi înaintea adunării generale a scriitorilor (care a avut loc la 24 febr. 1930, la sediul din str. General Berthelot nr. 18). Vezi, în afară de *Cuvântul* citat mai sus (VI, nr. 1740, 24 febr. 1930, p. 2), și articolul *Alegerile de la S.S.R. Scriitorii susțin prin moțiune președinția d-lui Liviu Rebreanu,* în *Rampa*, XV, nr. 3628, 24 febr. 1930, p. 1. Același cotidian anunță, a doua zi după alegeri: S.S.R. realege președinte pe d. Liviu Rebreanu, cu peste două treimi, în *Rampa*, XV, nr. 3629, 26 febr. 1930, p. 4.

n. 33. Vasile Voiculescu (1884-1963), medic și poet, aflat în cercul colaboratorilor și prietenilor intimi ai scriitorului, mai ales în anii când au lucrat împreună la Societatea Radiodifuziunii Române.

n. 34. Tudor Vianu (1897-1964), estetician, unul din primii recenzenți ai romanului *Ion,* cu laude moderate și multiple rețineri (vezi *Viața românească,* III, nr. 1, ian. 1921). Mai interesante sunt considerațiile lui critice din volumul *Arta prozatorilor români,* II (1941) ; amintiri despre L.R., în *Jurnal* (1961).

n. 35. Mihail Ralea (1896-1964), sociolog, psiholog, estetician, critic literar și memorialist. Deși pasagere, referirile lui la opera rebreniană sunt edificatoare, surprinzând aspecte relevante pentru arta scriitorului. Ca ministru al Muncii și Ocrotirilor Sociale (1938-1939), a fost receptiv la propunerile pentru reglementarea

pensionării scriitorilor (la B.A.R., epistole către L.R., nr. 144 292-144 296, nedatate).

P. 88, *n. 36*. Radu D. Rosetti (1874-1964), poet, dramaturg şi memorialist, la acea dată în comitetul de conducere a S.S.R. (la B.A.R., epistole către L.R., nr. 144 926-144 927, datate între 1929 şi 1941).

n. 37. N. Vlădoianu (1895-1947), om de teatru şi publicist, specializat în organizarea spectacolelor de revistă (directorul Teatrului „Alhambra") ; prieten de familie cu L.R., care, în repetate rânduri, a apelat la el pentru împrumuturi băneşti (la B.A.R., scrisori către L.R., nr. 145 641-145 643 din 1930).

n. 38. Romulus Seişanu, publicist.

n. 39. Nicu Missir, magistrat şi muzicolog ; poseda o copie după dosarul penal al lui L.R., vehiculată adesea de el în cafeneaua literară (după relatările poetului şi magistratului Tudor Măinescu).

n. 40. În legătură cu desfăşurarea activităţii instituţiilor de artă şi cultură, foarte puţin dezvoltate în regiune ; discuţia era de actualitate cu atât mai mult cu cât, în problemele politice ale respectivei zone, apăruseră grave dispute, având ca protagonişti pe C. Stere şi P. Halippa.

P. 89, *n. 41*. Societatea Autorilor Dramatici Români (vezi infra, nota 115).

n. 42. *Şoarecele de biserică,* piesă de Fodor László.

n. 43. Henri B. Blazian (1902-1962), publicist, cu o activitate notabilă îndeosebi în comentarea artelor plastice ; după 1932, se va număra printre colaboratorii lui L.R. la *România literară* şi la Societatea Radiodifuziunii Române.

P. 90, *n. 44*. La acea oră, N. Crainic figura în schema de organizare a Direcţiei Educaţiei Poporului, alături de Em. Bucuţa, G. Galaction, G. D. Mugur, I. M. Sadoveanu, M. Sorbul, Z. Stancu, T. Vianu ş.a., mai mult sau mai puţin activi.

n. 45. Vasile Demetrius (1878-1942), prozator, obsedat peste ani de ideea că romanul *Răscoala* este tributar propriei sale creaţii.

n. 46. Dragoş Protopopescu (1892-1946), poet, prozator, eseist şi traducător (la B.A.R., corespondenţă cu L.R., nr. 144 243-144 254, din 1928 şi 1942).

n. 47. George Allen ; traducerea romanului (*The Forest of the Hanged*) apare, într-adevăr, la Londra, în 1930.

P. 91, n. 48. Scarlat Cocărăscu, director al Operei Române (la B.A.R., corespondenţă cu L.R., nr. 142 593-142 595, din 1928 şi 1929).

n. 49. Unul dintre ei, Mauriciu Athias, figurează în documentele vremii cu un birou de „locaţiuni filme", pe strada Doamnei nr. 12.

n. 50. Consecvent unor mai vechi proiecte privind soluţionarea „crizei cărţii", L.R. era preocupat de înfiinţarea unei edituri a S.S.R., precum şi de înfiinţarea unei reţele de difuzare, subordonată organelor de stat. Ca ministru al Instrucţiunii Publice, N. Costăchescu se opune, amintind experienţa Editurii „Casa Şcoalelor", instituţie bugetară, patronată de ministerul de resort. Opiniei sale i se va ralia şi Virgil Madgearu, ministrul Finanţelor. Cu toate acestea, folosind fondurile ce i-au fost alocate, Direcţia Educaţiei Poporului va sprijini editarea şi difuzarea mai multor publicaţii.

n. 51. Director economic în Ministerul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale.

P. 92, n. 52. Constantin Nanu.

n. 53. În şedinţa Camerei din 6 mai 1930, N. Crainic face o interpelare ministrului Muncii, „asupra situaţiei dezastruoase a Operei Române, care şi-a încetat activitatea cu un deficit de 11 milioane lei". Întreabă, pe acelaşi ministru, care e programul de activitate a direcţiei „Culturii Poporului" (deşi se număra printre stipendiaţii acesteia) şi „ce e cu aşa-zisa Librărie de stat?" (cf. *Universul*, XLVIII, nr. 102, 8 mai 1930).

n. 54. D.R. Ioaniţescu.

n. 55. I.M. Sadoveanu.

n. 56. Vezi *Cine va rămâne şi cine va fi eliminat de la Teatrul Naţional*, în *Rampa*, XV, nr. 3686, 8 mai 1930, p. 4. Darea în vileag

a listei ce cuprindea 40 de actrițe (două treimi din personalul feminin existent) declanşează un scandal uriaş. Vezi şi *Pentru lămurirea artiştilor Teatrului Național, Ce artişti vor fi pensionați şi eliminați de la Teatrul Național, Pentru dl. Victor Eftimiu,* Toate trei articole în *Rampa,* XV, nr. 3687, 9 mai 1930, imputând noului director „matrapazlâcurile prin care de patru luni duce la ruină Teatrul Național".

n. 57. Cu titlul *Altă „afacere" a d-lui Liviu Rebreanu. Tablourile de la Teatrul Național,* ziarul *Universul* (XLVIII, nr. 101, 7 mai 1930, p. 10) publică, într-adevăr, epistola pictorului Constantin Vlădescu (1890-1950), în care relatează că doi confrați mai tineri, T. Papatriandafil şi Ionescu-Sin, i-au adus la cunoştință că tablourile ce le-au vândut Teatrului Național (pe timpul directoratului lui L.R.) nu mai figurează decât în registrul instituției. (Surse din cadrul familiei ne informează că fuseseră alese şi înlocuite de Fanny Rebreanu.)

n. 58. Cearta va continua, determinându-l pe Pamfil Şeicaru să ceară dosarul cu privire la legea teatrelor, în vederea interpelării ministrului Muncii, Sănătății şi Ocrotirilor Sociale (vezi intervenția lui Crainic în şedința Camerei, ținută în ziua de 12 mai 1930 ; cf. *Universul,* XLVIII, nr. 106, 14 mai 1930, p. 1).

n. 59. Vezi *Actorii dați afară din casa lor,* în *Rampa,* XV, nr. 3688, 10 mai 1930 ; D[em]. T[heodorescu], *Legea lui Eftimiu, ibid.,* XV, nr. 3689, 11 mai 1930, ambele articole de fond, ultimul încercând să stabilească responsabilitățile: „Proiectul de lege pentru desființarea Teatrului Național are doi autori – un autor moral: Dl. Eftimiu (e prima oară când e şi d-sa, în sfârşit, moral), altul material: d. I. Gr. Perieţeanu, advocat distins, cu frumoase înclinări literare şi cunoscut până azi ca om foarte cumsecade". Intervenții şi solicitări mai clare, în numerele viitoare: Dem. Theodorescu, *Nu lege nouă, ci director nou* (*Rampa,* XV, nr. 3690, 14 mai 1930, p. 1) şi V. Timuş, *Teatrul Național în plină anarhie* (*Rampa,* XV, nr. 3691, 15 mai 1930, p. 1) etc.

P. 93, *n. 60.* Filippo Tommaso Marinetti (1876-1944), poet şi publicist – principalul fondator şi teoretician al futurismului – invitat de

Asociația culturală italo-română (cf. *Universul*, XLVIII nr. 101, 7 mai 1930).

n. 61. Cf. *Banchetul Societății Scriitorilor Români în onoarea d-lui F.T. Marinetti*, în *Rampa*, XV, nr. 3691, 15 mai 1930, p. 2. La banchetul de la „Chateau Briand", au vorbit L.R., I. Minulescu, G.Trancu-Iași, Ramiro Ortiz ș.a.

n. 62. În ședința Camerei din 14 mai 1930, P. Șeicaru a protestat că nu i s-au pus la dispoziție dosarele necesare spre a-și dezvolta interpelarea asupra situației Teatrului Național.

n. 63. Eduard Mirto, jurist și om politic ; în cabinetul lui Iuliu Maniu fusese ministru la Interne (10 nov.1928-6 mart.1930), la Industrie și Comerț (7 mart. 1930-6 iun. 1930).

n. 64. Vezi detalii în articolul *Camera și Legea teatrelor. Modificările aduse proiectului*, în *Universul*, XLVIII, nr. 109, 17 mai 1930, p. 7 (dintre modificări: se suprimă dispoziția că la Operă trebuie să se cânte numai românește ; tantiemele autorilor dramatici să nu depășească 15% ; tantiemele autorilor de opere să fie minimum de 15% ; la pensionări: ori 30 de ani de serviciu, ori vârsta de 57 ani ; la Teatrul Național din București să rămână doar 60 de artiști, dintre care 25 artiste ; la Teatrele Naționale din provincie, 32 de artiști, din care 12 artiste ; restul actorilor să fie angajați cu contracte pe cinci ani etc.).

n. 65. Consultă: Dem. Theodorescu, *Troglodiții*, în *Rampa*, XV, nr. 3692, 16 mai 1930, p. 1 ; Ion Dimitrescu, *În ajunul izgonirii*, *ibid.*, XV, nr. 3693, 17 mai 1930, p. 1 ; *Scandalul de la Teatrul Național (Acțiunea actorilor. Protestul criticilor. Agitația autorilor dramatici. Protestul Sindicatului din Cluj. Scandalul din Cameră. Presa înfierează pe Victor Eftimiu. O nouă interpelare în Cameră)*, *ibid.*, XV, nr. 3690, 14 mai 1930, p. 4 ; în același număr, pe aceeași pagină ; *De vorbă cu d.prof. N. Iorga* (care se declară adversar al proiectului de lege). Fără să-și fi propus, L.R. se vedea, într-un fel, răzbunat. Odată cu direcția Teatrului Național, V. Eftimiu prelua și buclucurile administrației râvnite.

n. 66. Încă de la 9 mai, o delegație a artiștilor dramatici și lirici ceruse audiență la I.Maniu, protestând împotriva proiectului de lege

(din delegaţie: Maria Filotti, V. Maximilian, N. Soreanu, I. Manolescu, Gr. Mărculescu, A. Athanasescu, I. Talianu) ; premierul promite că va avea în vedere doleanţele artiştilor (cf. *Universul*, XLVIII, nr. 106, 14 mai 1930). Delegaţia din Bucureşti este susţinută şi de Ştefan Braborescu, preşedintele sindicatului din Cluj. Sindicatul artiştilor dramatici şi lirici din România convoacă, la rândul lui, o adunare extraordinară, în care se votează o moţiune de protest împotriva proiectului de lege (cf. *Universul*, XLVIII, nr. 105, 11 mai 1930, p. 11).

P. 94 *n. 67*. Gh.Talaz (1898-1973), poet şi publicist.

P. 95, *n. 68*. Aici textul se întrerupe, lipsa de cursivitate fiind cauzată de ştergerea a două rânduri. De altfel, asemenea „intervenţii“ apar în întreg contextul însemnărilor din 19 mai 1930, cu privire la detenţia scriitorului. Amintim prezenţa mai multor rânduri şterse după alineatele 4, 6 şi 8, precum şi anularea unor cuvinte izolate.

P. 96, *n. 69*. Criticând proiectul de lege a teatrelor, N. Crainic se opreşte asupra marilor deficite ale instituţiilor de spectacole, propunând să se înfiinţeze un comitet central pentru întocmirea repertoriului. Totodată se declară împotriva regiei autonome a teatrelor. În replică, ministrul I. Răducanu constată divergenţa de păreri între colaboratorii „Educaţiei Poporului“, adăugând că va lua măsuri „să vă puneţi de acord“ (cf. *Corpurile legiuitoare*, în *Universul*, XLVIII, nr. 113, 22 mai 1930, p. 6).

n. 70. În tot acest timp, ziarul pe care Şeicaru îl conduce continuă să-l aibă „în evidenţă“ : R. Dianu, *Premiul Naţional*, în *Curentul*, III, nr. 816, 2 mai 1930 (opinând că nu trebuia să i se acorde lui L.R.) ; *Cazul Rebreanu*, *ibid.*, III, nr. 823, 9 mai 1930 ; I. Dimitrescu, *Kultur*, *Ibid.*, III, nr. 838, 23 mai 1930. Vor trece multe luni până când patronul *Curentului* va ordona „încetarea focului“.

n. 71. Deficitul Teatrului Naţional şi al Operei scandalizase întreaga presă, problema revenind adesea în dezbaterile Camerei. „E fapt cert – precizat în acte oficiale – că Teatrul Naţional a înregistrat în cursul celor cinci luni de când îl administrează samsarul casei Vionet un deficit de 2 000 000“ – se scria în *Rampa* (XV, nr. 3690, 14 mai 1930, p. 1), după ce precizase, cu câteva zile în urmă, că, până la

venirea lui V.Eftimiu, numai Studio-ul realizase un beneficiu de 2 000 000 lei, în intervalul doar a trei luni (*ibid.*, XV, nr. 3688, 10 mai 1930, p. 1). O piesă ca *Marele duhovnic*, de Victor Eftimiu, se menţine pe afiş chiar când reţeta este sub 5 000 lei pe seară. (La povara deficitului contribuia şi numărul mare de actriţe, multe fiind angajate la intervenţii „superioare".)

n. 72. După aprige discuţii în Cameră, la şedinţa din 23 mai au vorbit: Ilie Lazăr, I. Ţăranu, A.C. Cuza, iar a doua zi: Iosif Willer şi N. Iorga, acesta din urmă adăugând (după ce apreciase că „proiectul de lege este un proiect rău"): „Aţi creat «Culturii Poporului » un buget de 200 milioane, cu 15-25 inspectori, dintre care unul este cel mai talentat pornograf, dl. Tudor Arghezi, pe care l-am scos din Văcăreşti" [este întrerupt de I. Fluieraş:] „De ce l-aţi scos?" Iorga: „Dacă ţi s-o întâmpla şi d-tale nenorocirea, îţi stau la dispoziţie. Dar pe când creaţi «Cultura Poporului», vă dezbăraţi de Teatrul Naţional." Mai vorbesc: E.D. Fagure, V. Stanciu, I.Gr. Perieţeanu şi I. Moldovanu (cf. *Corpurile legiuitoare*, în *Universul*, XLVIII, nr. 116, 25 mai 1930, p. 6, şi *ibid.*, nr. 117, 26 mai 1930, p. 13).

n. 73. Nicolae M. Condiescu (1880-1939), adjutant regal şi prozator ; socotit de L.R. printre „prietenii buni", în urma colaborării apropiate la Societatea de Radio (unde N.C. conducea Consiliul de administraţie) ; spre sfârşitul vieţii, va deveni şi preşedinte al S.S.R.

P. 97, *n. 74*. „Casa romena", înfiinţată de N. Iorga la 2 apr. 1930.

n. 75. *Forest of the Hanged*, traducere de A.V. Wise, apărută la New York, în editura „Dufield", în anul 1930.

n. 76. În Senat proiectul de lege a fost dezbătut, în ziua de 4 şi 5 iun. 1930 ; au luat cuvântul, în prima zi: C. Rădulescu-Motru, Sandor Iosif şi colonelul Şeinescu ; a doua zi, raportor la lege a fost Romulus Georoceanu, după care a vorbit Eduard Miro – la acea dată ministru interimar la Ministerul Sănătăţii Publice (cf. *Corpurile legiuitoare*, în *Universul*, XLVIII, nr. 125, 6 iun. 1930, p. 6, şi *ibid.*, nr. 126, 7 iun. 1930, p. 6).

n. 77. Nicolae Condeescu, general de divizie, la acea dată ministru de Război (14 apr.-6 iun.1930), înlocuindu-l, în guvernul lui Iuliu Maniu, pe Henri Cihoschi (ministru între 10 nov.1928-4 apr. 1930).

P. 98, n. 78. Constantin Prezan (1861-1943), mareşal (din 1930) ; în primul război mondial a fost şeful statului major al armatei române. Însărcinat de rege, în 1930, să formeze un guvern de „uniune naţională", nu izbuteşte să realizeze misiunea încredinţată.

n. 79. Cu ştiri lapidare, de tipul: „A.S. Principele Carol a sosit aseară, cu avionul, în Capitală. A.S. Regală a luat contact cu A.S. Regală principele Regent Nicolae şi cu dl. Iuliu Maniu, preşedintele Consiliului de Miniştri. Un Consiliu de Miniştri se întruneşte spre a aviza", dar şi cu o informaţie din Cameră: „Şedinţa de ieri după-amiază s-a ridicat brusc, într-o atmosferă de nedumerire" (cf.*Universul*, XLVIII, nr. 127, 8 iun. 1930).

n. 80. G.G. Mironescu (1874-1949), jurist, profesor universitar şi om politic ; în cabinetul lui I.Maniu, îndeplinise funcţia de ministru de Externe. La 7 iun. 1930, este desemnat să conducă un guvern naţional-ţărănesc, cu misiunea de a îndeplini procedura constituţională de proclamare a noului rege.

n. 81. Carol de Hohenzollern-Sigmaringen (1893-1953), rege al României, între 1930 şi 1940, aşezat în tron la 8 iun. 1930, după ce, la 4 ian. 1926, Parlamentul ţării votase împotriva dreptului său la succesiune, ca fiu al regelui Ferdinand I.

n. 82. Grigore T. Coandă, director de bancă şi om politic (deputat şi senator de Argeş).

n. 83. Aici avea să scrie o parte din operă (*Răscoala, Jar, Gorila* şi *Amândoi*), să închidă ochii pentru totdeauna (1 sept.1944). După săvârşirea din viaţă, casa a fost vândută doctorului Ierbaşu din Piteşti. Trecută în fondul de stat (1948), a purtat o vreme firma unui dispensar veterinar. Mai târziu, clădirea a fost restaurată, devenind casă memorială (1964).

n. 84. Vezi, în presa vremii: *Spre un guvern Prezan. Dl. Iuliu Maniu n-a acceptat însărcinarea de a forma cabinetul. Motivele reale ale abţinerii. Dl. Prezan a fost chemat în Capitală* (*Universul*, XLVIII, nr. 131, 13 iun.1930, p. 11) ; *Criza de guvern. Generalul Prezan şi-a depus mandatul. Demersurile pentru formarea unui guvern de concentrare n-au reuşit. Ce ne declară şefii de partide* [N. Iorga, I. Maniu, V. Brătianu, dr. N. Lupu, g-ral Al. Averescu, *n.n.*], (*ibid.*,

nr. 132, 14 iun. 1930, p. 3) ; *Noul guvern Maniu* (*ibid.*, nr. 133, 15 iun. 1930, p. 3). Guvernul, format la 13 iun. 1930, va fi naţional-ţărănesc. Preşedintele P. N.Ţ. refuzase invitaţia regelui de a forma un guvern de coaliţie nu din „motive de frondă", ci fiindcă era mult prea implicat în lupta politică dintre partide, ca să mai poată asigura colaborarea dorită de „factorul constituţional".

P. 99, n. 85. În arhivă se află scrisori emise şi primite după 1938 (cf. B.A.R., nr. 142 476-142 477, semnate de Carol al II-lea ; 144 562-144 566, semnate de scriitor).

n. 86. Rudolf Schweitzer-Cumpăna (1886-1975), pictor.

n. 87. Corneliu Medrea (1889-1964), sculptor (la B.A.R. se află scrisorile lui către L.R., nr. 143 376-143 778, din 1930 şi 1931).

n. 88. Necesitatea sprijinirii traducătorilor era evidentă, câtă vreme primele tălmăciri efectuate din opera scriitorului (după *Pădurea Spânzuraţilor, Ciuleandra*) lăsaseră în umbră un roman deosebit de valoros. Prima traducere din *Ion* apare târziu, la Praga (1929, traducătoare Marie Kojecká). Următoarele tălmăciri vor fi înregistrate în Italia (1931, traducător Silvestri Giorgi), în Polonia (1932, traducător Stanislaw Lukasik), Austria (1941, traducător Konrad Richter), Cehoslovacia (1943, traducătoare Z. Iovalová), Iugoslavia (1943, traducător dr. Ivan Esih), urmate de multe ediţii postume.

P. 100, n. 89. Cităm din lucrările Camerei: „N. Crainic întreabă pe d. ministru al Muncii dacă are cunoştinţă că direcţia «Cultura Poporului» a concediat pe d-nii Gala Galaction, Jean Bart, Tudor Vianu, Al. Busuioceanu şi Z. Stancu, fără prealabila înştiinţare", adăugând, în alocuţiunea lui, şi menţiunea că „scriitorii concediaţi n-au vrut să se solidarizeze cu d-l Rebreanu, când i s-au adus grave acuzaţii, în calitate de preşedinte al S.S.R." (cf. *Corpurile legiuitoare*, în *Universul*, XLVIII, nr. 139, 22 iun. 1930). Luând cuvântul, Al. Vaida menţionează că „nicăieri nu se calomniază oamenii mai mult ca în lumea artiştilor... E un abuz ceea ce face dl. Crainic. Şi e penibil în acelaşi timp", că profită de mandatul său de deputat pentru a-şi ataca confratele (cf. *Camera*, în *Dimineaţa*, XXVI, nr. 8439, 22 iun. 1930, p. 10).

n. 90. Eugen I. Mironescu (1883-1939), medic, profesor universitar, membru al S.S.R.

n. 91. Deputat național-țărănist.

n. 92. Şi totuşi a replicat: „Cer dreptate pentru cinci scriitori de mare talent care au fost concediați în mod abuziv" (cf. *Corpurile legiuitoare*, în *Universul*, XLVIII, nr. 139, 22 iun. 1930).

n. 93. *Viitorul* (XX, nr. 6710, 22 iun. 1930, p. 4), ziar liberal condus de Alex. Mavrodi, nu menționează nimic despre conflictul Crainic-Rebreanu, deşi se fac trimiteri la şedința Camerei din 20 iun. 1930.

n. 94. Permis C.F.R. (Între 14 nov. 1929 şi 6 iun.1930, P. Halippa fusese în fruntea Ministerului Lucrărilor Publice şi Comunicațiilor.)

P. 101, n. 95. În aceeaşi zi apăruse în *Curentul* un articol nesemnat, *Eftimiu, Rebreanu et comp*. În el se citează o notă din *Îndreptarea*, cerându-se apoi înlăturarea lui L.R. din fruntea „Educației Poporului" (cf. *Curentul*, III, nr. 865, 21 iun. 1930, p. 2). Peste câteva zile, Nichifor Crainic va semna un nou articol în paginile aceleiaşi gazete (III, nr. 869, 25 iun. 1930, p. 2), revenind asupra celor relatate în *Universul*, de pictorul Constantin Vlădescu.

P. 102, n. 96. George Trifu, arhitect la care, în mod constant, L.R. va apela pentru consolidarea şi renovarea gospodăriei de la Valea Mare (1930, 1932, 1941, 1942).

n. 97. Constantin Cesianu (transcris şi Cezianu), jurist şi diplomat, unul dintre colaboratorii devotați ai noului monarh. În acelaşi an va fi numit ministru plenipotențiar la Paris.

n. 98. Ştefan Holban, avocat şi om politic.

n. 99. Ioan Gh. Pelivan, jurist, profesor universitar şi om politic, cunoscut de scriitor încă din 1918 (vezi scrisoarea nr. 32, în L.R., *La lumina lămpii*, cu relatări asupra deplasării sale la Chişinău, pe vremea refugiului la Iaşi).

P. 104, n. 100. Puiu Dumitrescu, în acea vreme secretar particular al lui Carol al II-lea (mai târziu va fi izgonit de acelaşi monarh).

n. 101. Mihail Manoilescu (1891-1950), economist, inginer, profesor universitar la Politehnică şi om politic ; în noul guvern, îndeplinea funcţia de subsecretar de stat la Ministerul Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor (13 iun.-10 oct.1930), după care va fi transferat, cu acelaşi grad, la Industrie şi Comerţ (10 oct. 1930-12 mai 1931). Guvernator al Băncii Naţionale a României (1930). Unul din partizanii aducerii lui Carol al II-lea pe tronul României. (Din 1929, făcea parte din P. N.Ţ.)

P. 105, n. 102. Nicolae Drosso, colonel, prefect al Palatului regal.

n. 103. Alexandru sau Henri Cihoschi, ambii generali la acea dată.

n. 104. Probabil Traian Grigorescu, colonel adjutant.

P. 106, n. 105. Maria Giurgea, artistă, societară a „Naţionalului", care, la rândul ei, avusese un proces cu administraţia Teatrului, din pricina unei pensionări forţate.

n. 106. Semnat de Napoleon I Bonaparte (1769-1821), la Moscova, în timpul campaniei din 1812.

P. 108, n. 107. Ion I. Livescu (1873-1944), actor societar al Teatrului Naţional. În timpul guvernării liberale, fiind subdirector general al teatrelor, s-a folosit de atelierele „Naţionalului" pentru confecţionarea mobilierului personal, abuz care a declanşat un scandal în lumea artistică. Afacerea fiind deferită tribunalului (se pare la presiunea actorului Romald Bulfinski, societar al aceluiaşi Teatru), I. Livescu va fi judecat şi condamnat la închisoare (informaţie furnizată de I. Massoff). Vezi şi articolul: *Fraudele de la Teatrul Naţional. Arestarea d-lui Ion Livescu*, în *România*, I, nr. 18 ; 4 nov. p. 23, p. 2.

P. 109, n. 108. Paul Wegener (1874-1948), actor şi regizor german de teatru şi film.

n. 109. Cécile Sorel, actriţă franceză.

P. 110, n. 110. Referitor la menţinerea în trupă a unor actori şi regizori bătrâni, cu merite excepţionale în istoria mişcării teatrale.

n. 111. Paul Gusty (1859-1944), regizor, director de scenă (aproape 60 de ani), la Teatrul Naţional din Bucureşti, al cărui director a şi fost (iul.- aug.1918).

n. 112. *Brassói Lapok*, cotidian de limbă maghiară, tipărit, la Braşov, între 1894 şi 1940. În numerele din iul. 1930, nu figurează interviul amintit.

n. 113. Lică Teodorescu, impresar.

P. 111, n. 114. Vintilă Brătianu (1867-1930), om politic, din 1928 preşedinte al Partidului Liberal ; de mai multe ori ministru (între 24 nov. 1927-16 nov.1928, prim-ministru).

n. 115. Societatea Autorilor Dramatici Români, înfiinţată la 14 mart. 1923, în Bucureşti, din al cărui prim comitet a făcut parte şi L.R., alături de Caton Theodorian (preşedinte), I.Al. Vasilescu-Valjean (vicepreşedinte), M. Sorbul ; între 1930 şi 1933, S.A.D.R. va fi condusă de I. Minulescu, iar apoi, din nou, de C. Theodorian.

n. 116. Asociaţia Criticilor Dramatici.

n. 117. Nicolae Dărăscu (1885-1959), pictor.

n. 118. Prof. Ion Vlădescu.

n. 119. Alexandru Alecsiu, ziarist, cunoscut în epocă prin reportajele publicate în *Adevărul* şi *Dimineaţa*.

n. 120. Dumitru Mezincescu, medic, profesor universitar, deputat şi senator, fost director general al Serviciului Sanitar.

n. 121. Dr. Rudolf Brandsch, profesor universitar la Cluj, fruntaş al Partidului Popular German din România, deputat de Sibiu (între 1910 şi 1934), subsecretar de stat la Minorităţi (1931-1932).

P. 112, n. 122. În cadrul noilor reglementări, unele teatre sau săli de spectacole erau concesionate diverselor trupe din Capitală şi provincie, pe baza unor decrete de stat ; în cazul unor „concesii" (cazul Operei Române din Bucureşti), împuternicirea directorilor se realiza şi prin „caiete de sarcini", statul acordând subvenţii pentru echilibrarea bugetului respectivelor instituţii (vezi declaraţiile lui L.R., publicate în

Rampa, XIV, nr. 3483, 1 sept. 1929, p. 1 şi *ibid.*, XV, nr. 3636, 6 mart. 1930, p. 4).

n. 123. Ion Dumitrescu (1883-1951), actor al Teatrului Naţional ; în lumea artistică i se mai spunea „Colţoni" sau „Dantură".

n. 124. I.M.Sadoveanu.

n. 125. În noul cabinet ministerial, Gr.N. Iunian continua să fie subsecretar de stat la Justiţie, fiind indicat să se pronunţe în procesul intentat lui I. Livescu.

P. 113, n. 126. A. de Herz (1887-1936), dramaturg şi om de teatru ; bănuit a fi denunţat pe L.R. autorităţilor germane, ca dezertor din armata Imperiului (în *Calvarul* denumit H. Adler, „o inimă acră setoasă de răzbunare, şi o limbă pătimaşă, neagră, veninoasă"). Relaţiile de amiciţie dintre cei doi scriitori se deteriorează, în urma cronicii lui L.R. la piesele *Boier Buflea* şi *Îţi place bluza mea?* de A. de Herz, considerate de cronicar „improvizaţii superficiale" (consultă *Lumina,* I, nr. 52 şi 54, din 23 şi 25 oct. 1917 şi, mai ales, *Rândunica* (*Lumina*, I, nr. 76, 16 nov. 1917, p. 2). De reţinut că, peste ani, rugat de dramaturg să-l ajute (vezi supra, 21 mai 1930), L.R. nu va păstra nici un fel de ranchiună, numindu-şi confratele în fruntea „Naţionalului" craiovean. La B.A.R. se află o bogată corespondenţă (nr. 143 204-143 223), atestând vechi relaţii între cei doi scriitori (1911-1931).

n. 127. Cf. Romulus Dianu, *Educatorul poporului în audienţă,* în *Curentul*, III, nr. 895, 21 iul. 1930, p. 3 („Curentul literar şi artistic"). Repetarea acuzaţiilor aduse directorului „Educaţiei Poporului" - ornate cu epitete mahalageşti – îl fac să se întrebe: „Cum l-o fi lăsat vardistul să intre la Palat? Trimiteri la acuzaţiile din *Îndreptarea* (31 ian. 1929), *Curentul* (febr.-apr. 1930) şi *Epoca* (3 febr. 1930).

n. 128. Alexandru Hodoş (1893-1967), publicist şi director al mai multor publicaţii, al Radiodifuziunii şi Teatrului Naţional din Bucureşti, subsecretar de stat la Preşedinţia Consiliului de Miniştri (28 dec. 1937-10 febr. 1938) şi, ulterior, diplomat. În scris a făcut referiri denigratoare la profilul moral al romancierului (cf. *„Ciuleandra" sau Jocul neruşinării,* în *Ţara noastră,* X, nr. 36,

9 nov. 1930, p. 1250-1252), pornind de la ecranizarea romanului din 1927. Mai târziu, raporturile vor reveni pe făgaşul normal.

P. 114, n. 129. Între timp, la Bucureşti, „amicii" de la *Curentul* folosesc prilejul comemorării a cinci ani de la încetarea din viaţă a lui I.Slavici, pentru a mai turna o picătură de otravă în disputa lor cu directorul „Educaţiei Poporului" (vezi *La mormântul „trădătorului"*, în *Curentul*, III, nr. 917, 12 aug. 1930).

n. 130. Romulus I. Cândea (1886-1973), profesor universitar la Sibiu, Cernăuţi şi Cluj (la facultăţile de teologie şi istorie), fost rector şi primar la Cernăuţi, o vreme cu însărcinări speciale în cadrul departamentului Cultelor.

P. 115, n. 131. Ion Banciu, profesor de matematică şi publicist, director la Ministerul Instrucţiei Publice (1928-1929) şi apoi director general la Finanţe (după 1930).

n. 132. Iulius-Sabin (1886-1947), fratele lui L.R. (al doilea copil în familia ardeleană) ; avea cu un an mai puţin decât L.R. şi îndeplinise mai multe profesii în administraţie la Zombor, Budapesta şi Târgu-Mureş, lucrând, de regulă, în cadrul Gărzii financiare (consultă, la B.A.R., corespondenţa către L.R., nr. 144 488-144 553, datată între 1913 şi 1932).

n. 133. Intitulat iniţial *Mojarul iluziilor*, romanul avea între personajele sale figuri caracteristice presei de scandal interbelice. S-au păstrat o parte din caietele de creaţie şi chiar un fragment de roman (consultă L.R., *Opere*, vol. 9, capitolele *Geneza romanului „Jar"*, *Variante*, şi *Confluenţe*, p. 474-461, 471-524 şi 573-630). Cu vremea, L.R. va renunţa la acest prim proiect, reorganizând materia pe două planuri distincte, pentru romanele *Jar* (1934) şi *Gorila* (1938). Supărarea pricinuită de S. Calimachi se va dovedi trecătoare, în procesul transfigurării artistice, atenţia scriitorului fiind îndreptată spre alţi prototipi, precum Nichifor Crainic şi Pamfil Şeicaru.

n. 134. Inspector general la Ministerul Instrucţiunii Publice, căruia L.R. i se va mai adresa cu cereri similare (cf. *Jurnal*, 11 aug. 1932 etc.).

P. 116, n. 135. Petre Ghiţescu, director în Ministerul Instrucţiei Publice.

n. 136. Antreprenor, al cărui nume revine de mai multe ori în *Jurnalul de la vie*.

n. 137. G.Timică (numele adevărat: Mitică Georgescu, 1886-1954), actor.

n. 138. Scarlat Băluță, ziarist.

n. 139. Alexandru Rally, poet, traducător şi bibliograf ; în 1930 se afla în Franța (membru al Şcolii române de la Paris), unde publică *Bibliographie Franco-Roumaine (2 vol.)*

n. 140. Probabil N. Mischonznichi, proprietarul magazinului de muzică din strada Colţei nr. 7 (în documentele epocii se mai aminteşte şi de un O. Mischonznichi).

n. 141. Marieta Ionaşcu, artistă.

n. 142. Petre Andrei (1891-1940), sociolog, profesor universitar, la acea dată subsecretar de stat la Ministerul Agriculturii şi Domeniilor, funcție ce o va deține, de asemenea, la Ministerul Instrucţiei Publice şi Cultelor (12 aug. 1932-14 nov.1933). În 1938, va fi numit ministru al Educației Naționale. La B.A.R. se află scrisori către L.R., nr. 141 996-144 997, datate între 1926 şi 1930.

P. 117, *n. 143*. George Nichita, poet. A condus revista *Sinteze* (apr. 1927-mart.1928), cu opinii favorabile romancierului.

n. 144. Proprietar de cinematografe (informaţie de la I. Massoff).

n. 145. Dumitru Popa, director în Ministerul de Finanțe (viitor soț al Mariei Crețoiu, crainica Societății de Radio).

n. 146. Ion Şahighian (1897-1965), regizor cu care L.R. a avut bune raporturi în timpul directoratelor sale la Teatrul Național.

n. 147. Cotty Hociung, actor.

n. 148. De regulă, asemenea intervenţii erau făcute la solicitarea prietenului său. Cităm dintr-o scrisoare a lui Camil: „Îţi anexez un creion roşu. Te autorizez să tai din piesă tot ceea ce nu merge. Dacă vrei să mă consulţi, îţi stau la dispoziţie cu dragă inimă." (Vezi

N. Gheran, *Camil Petrescu: „N-am noroc în teatru și pace"*, în *Ramuri*, XXI, nr. 3, 15 mart. 1975, p. 13-14.)

n. 149. „Actriță de roluri mici" (informație de la I. Massoff).

n. 150. Constantin Vasile Pavel, muzician solist, director de scenă și, mai târziu, director al Operei Române din Cluj.

n. 151. Theodor Ciocâlteu, regizor de culise (amintit în *Jurnal* și la 27 febr. 1941).

n. 152. Zisu Fessler, implicat în tratativele de la Berlin cu turnarea filmului, va reveni în spovedaniile scriitorului ca sursă de împrumutat bani (vezi *Jurnal*, 2 oct. 1931). La B.A.R., o epistolă către L.R., nr. 142 905.

n. 153. Jeana Popovici-Voinea abia se întorsese de la Berlin, unde interpretase rolul de ingenuă din filmul *Ciuleandra* (Mădălina). Vezi interviul din *Rampa*, XV, nr. 3778, 25 aug. 1930.

n. 154. Alexandru Lucian, avocat, deputat socialist în 1928 și 1930.

n. 155. Ioan Flueraș (1882-1953), om politic, fost membru al Consiliului Dirigent al Transilvaniei (1918-1920), președinte al Confederației Generale a Muncii (1926-1936), lider al social-democrației române.

n. 156. Cu ani în urmă, L.R. fusese nevoit să ceară ajutorul socialiștilor (în 1918, îl ajutaseră să scape de urmărirea autorităților germane). Rămânându-le dator, va figura printre martorii acuzaților în procesul intentat militanților P.C.R. (vezi *Procesul comuniștilor*, în *Lupta*, 2 iun. 1925, p. 4).

P. 118, *n. 157*. Petre Sturza, actor și director de scenă.

n. 158. Numit între timp directorul regiei autonome a Teatrului Național.

n. 159. Gh. Crișan (vezi p. 516, n. 125).

n. 160. Constantin Tănase (1880-1945), actor, director al Teatrului „Cărăbuș".

n. 161. Coriolan Buracu, directorul bibliotecii „I.G. Bibicescu" din Turnu Severin.

n. 162. Neagu Boerescu, inspector general de educaţie fizică, cronicar sportiv şi conducător al multor asociaţii sportive (mai târziu, director general al U.F.S.R.).

n. 163. Din deficitul fostei direcţiuni a Operei Române, rămăsese neachitată suma de 8 500 000 lei, care reprezenta plata salariilor în restanţă şi plata furnizorilor. Ministerul în care lucra L.R. hotărăşte ca această sumă să fie achitată în trei rate din subvenţia ce o mai avea de primit Opera până la sfârşitul anului, urmând ca pentru subvenţia alocată concesionarului să se deschidă, printr-un jurnal al Consiliului de Miniştri, un credit excepţional. La 22 aug. 1930 s-a pus la dispoziţia Operei prima rată, celelalte plăţi urmând să se facă la 1 sept. şi 1 oct. 1930 (cf. *Plata salariilor artiştilor Operei*, în *Rampa*, XV, nr. 3777, 24 aug. 1930, p. 4). Măsurile se vor dovedi paliative, situaţia celor 500 salariaţi ai Operei Române rămânând tragică.

n. 164. Nicolae Negulescu, profesor de fizică şi chimie la Constanţa, din cercul prietenilor intimi ai familiei Rebreanu ; ultima scrisoare a romancierului – cunoscută de noi ca atare – lui i-a fost expediată, la 9 iul. 1944 (vezi L.R., *La lumina lămpii*, p. 289). Numele său, al soţiei (Caterina), al băiatului lor (Puiu) revin adesea în notaţiile jurnaliere (în special în *Jurnalul de la vie*).

P. 119, *n. 165*. *Ziua*, cotidian, apare la Bucureşti sub conducerea lui I.Slavici, militând pentru atragerea României de partea Puterilor Centrale.

n. 166. Ea va fi publicată pe prima pagină în *Curentul*, III, nr. 940, 4 sept. 1930, având următorul text: „Iubite maestre, iartă-mă că te deranjez din nou. Mi-ai spus zilele trecute că până în câteva zile, până mâine adică, îmi vei comunica ce-ai aranjat cu privire la intrarea mea în redacţia ziarului *Ziua*. // Ţin foarte mult la aceasta şi de aceea te plictisesc necontenit. // Acuma că *Minerva* şi *Seara* au trecut în posesiunea unui consorţiu german, afacerea ia chiar o întorsătură urgentă. Ar trebui să ştiu dacă fac ceva cu *Ziua*, sau dacă să nu intervin la *Minerva* sau *Seara*. // De aceea te rog mult:

anunţă-mă prin câteva rânduri acum ce-ai făcut, şi dacă n-ai putut face nimic la *Ziua*, n-am putea face ceva la *Minerva* sau *Seara?* Aş veni mâine pe la 2 d.a. să vorbim mai amănunţit, dacă n-ai nimic împotrivă? Cu cele mai afectuoase salutări, // *L. Rebreanu*."

n. 167. L.R. se baza pe un fapt de notorietate publică: nu semnase, cu nume propriu, articole în *Ziua*, ceea ce lăsa de înţeles că nu se numărase printre colaboratorii ei. În realitate, publicase, în anul 1914, opt cronici dramatice şi trei articole literare (vezi L.R., *Opere*, vol. 12, p. 601-610, vol. 16, p. 117-121), semnate: *Sfinx* şi *Sf.* Colaborarea este evidentă. Între probe, şi următoarea misivă: „Iubite amice, Am dat articolul la tipar şi mâine voi stărui să ţi se dea onorarul. Azi n-am putut s-o fac aceasta, căci în urma scandalului de ieri seara sunt toate zăpăcite. Slavici." (Cu o seară înainte fusese devastată tipografia, *n.n.*)

n. 168. Supoziţie greşită. În realitate, îl va urmări vreme de un deceniu.

P. 120, ***n. 169***. Eugen Todie, prozator.

n. 170. Jean Al. Steriade (1880-1956), pictor şi grafician, prieten devotat scriitorului. În *Calvarul*, multe din peripeţiile amiciţiei lor vor fi transfigurate şi puse pe seama personajului Manole Stelian. În 1918, când L.R. a fost urmărit de autorităţile germane, ca nesupus la încorporare, J.Al.S. l-a ascuns în Muzeul Kalinderu. Faptele, reale, nu se regăsesc doar în mărturisirile scriitorului, ci şi în proza altor confraţi (consultă *Memoriile* lui Sextil Puşcariu, 1978, p. 559). În 1928, pictorul i-a făcut „Prietenului Rebreanu" un portret, aflat astăzi la casa memorială Rebreanu din Bd. Dr. Gh. Marinescu nr. 19, fosta casă a Puiei Rebreanu-Vasilescu, donată de aceasta Muzeului Literaturii Române.

n. 171. Ionel Rădulescu.

n. 172. Frederic Isidor Pop, medic şi gazetar, director al mai multor publicaţii.

n. 173. Funcţionar superior la Ministerul Comunicaţiilor ; la el L.R. va apela adesea pentru reduceri de taxe pe C.F.R.

n. 174. Autorul dialogurilor din scenariul filmului *Ciuleandra* (cf. *Rampa*, XV, nr. 3829, 24 oct. 1930, p. 3).

n. 175. Gheorghe I. Tăzlăuanu, publicist.

n. 176. „Straja țării", organizație înființată de Carol al II-lea în rândurile elevilor. Cu titlurile *Straja regelui* și *Străjerul*, Gh.I. Tăzlăuanu tipărise două gazete de propagandă a regalității.

P. 121, *n. 177*. Marioara Voiculescu.

n. 178. Iancu Klein, avocat și publicist, director al ziarului *Cuvântul nostru* (la B.A R. se află și o scrisoare către L.R., nr. 143 579, mărturisind înțelegerea romancierului față de problema evreiască).

n. 179. Alexandru Șerban.

n. 180. Nicolae Bălțățeanu (1893-1956), actor ; a interpretat rolul lui Puiu Faranga în filmul *Ciuleandra*.

n. 181. Angela Luncescu, actriță, viitoarea soție a lui N. Bălțățeanu (informație de la I.Massoff). Cu L.R. se afla în relații amicale (vezi B.A.R., scrisorile nr. 143 648-143 649).

n. 182. La 1 sept. 1930, Ionel Teodoreanu fusese instalat în funcția de director al Teatrului Național din Iași.

n. 183. Cincinat Pavelescu (1873-1934), poet. Veche cunoștință de familie ; L.R. îl întâlnise în cenaclul *Convorbirilor critice,* încă din 1909. La B.A.R. se află mai multe scrisori, datate între 1912 și 1931, care sugerează și mai mult natura raporturilor amicale (cf. *Coresp.*, nr. 144 100-144 112).

n. 184. Fiul profesorului Nicolae Negulescu.

n. 185. Unde plecase într-o croazieră.

n. 186. Elena-Magda Lupescu, amanta *en titre* a lui Carol al II-lea, evreică.

n. 187. Premiera piesei *Casandra* de N. Iorga, în regia lui C.I. Nottara. (De reţinut că L.R. nu găseşte de cuviinţă să scrie nimic despre spectacol, despre autorul piesei etc.)

P. 122, n. 188. *Gazeta Bucureştilor*, denumită şi *Bukarester Tageblatt*, gazetă bilingvă, apărută la 12 dec. 1916, o săptămână mai târziu, după ocuparea Capitalei de către trupele germane. Nu există dovezi că L.R. ar fi colaborat la această publicaţie.

n. 189. I.M. Sadoveanu, inspector în cadrul „Educaţiei Poporului".

n. 190. Semnarea contractului de concesionare a Operei Române fusese amânată pentru primele zile ale lui sept. În dispută, câteva clauze ale „Caietului de sarcini": concesionarul se obligă să reprezinte operele originale indicate de Comitetul de lectură (directorul concesionar, directorul Conservatorului, un compozitor, un solist, un critic) ; să fie folosite orchestra Filarmonicii ; un comisar al guvernului să vegheze la respectarea dispoziţiilor (cf. *Care este situaţia Operei Române*, în *Rampa*, XV, nr. 3779, 27 aug. 1930, p. 4).

n. 191. *Industrie şi comerţ* (*Leinen aus Island*), de Stephan Kamare, în regia lui Soare Z. Soare.

n. 192. Didina Millian (căsătorită Dubert), una dintre surorile mai mari ale soţiei poetului Ion Minulescu.

P. 123, n. 193. Mielu Constantinescu, actor, conducător al unor efemere companii teatrale. În acele zile era preocupat să obţină Teatrul Mic (cf. *Rampa*, XV, nr. 3776, 23 aug. 1930, p. 4).

n. 194. Theodor Iorga, tânăr gazetar (24 de ani), „specializat" în organizarea căderii unor spectacole (vociferări, scandal, huiduieli) ; având meritul de a fi făcut inofensiv un atentator pătruns în incinta *Adevărului*, a fost atras printre colaboratorii ziarului (informaţie de la I. Massoff).

n. 195. Publicat pe prima pagină, în *Curentul*, III, nr. 940, 4 sept. 1930. După numeroase invective, reproduce scrisoarea lui L.R. către Slavici (vezi supra, nota 166), ca o încercare de prezentare a celui ce

urma să vorbească, a doua zi, la Predeal. Concluzia: „Nu va fi nimeni să-l oprească?“

P. 124, n. 196. Au mai fost: T. Arghezi, J. Bart, Cincinat Pavelescu, M. Sorbul, I. Theodorescu-Sion ş.a.

n. 196 a. Marcu Beza (1882-1949), scriitor şi diplomat ; din 1909 se afla la Londra, la început ca interpret la legaţia română, apoi consul al României şi colaborator al universităţii londoneze. Din 1925 întreţinea cu L.R. relaţii epistolare, intensificate în perioada directoratului de la Teatrul Naţional, când îi facilitează relaţii cu Bernard Shaw (cf. B.A.R., *Coresp.*, nr. 142 194-142 204 ; vezi şi George Munteanu, *Corespondenţa dintre Liviu Rebreanu şi Marcu Beza,* în *Revista de istorie şi teorie literară,* XIX, nr. 1, ian.-febr. 1970, p. 121-131).

n. 197. Generalii: C. Ilasevici (mareşalul Palatului), Mihail Ionescu (comandantul trupelor de munte) şi Marcel Olteanu (comandantul Corpului 5 al armatei). Mai erau prezenţi coloneii N. Condiescu, Stoicescu şi comandorul Păiş (adjutanţi regali).

P. 125, n. 198. Despre solemnitate, consultă V. Timuş, în *Rampa*, XV, nr. 3789, 6 sept. 1930, p. 1, şi reportajul lui Titu Mihăescu, în *Curentul*, III, nr. 942, 6 sept. 1930, p. 5.

P. 126, n. 199. Nina Măruţă, viitoare soţie a lui Gh. Plopeanu.

n. 200. Articolul citat mai sus (vezi notele 166 şi 195).

P. 127, n. 201. Ciudat cum L.R. nu-şi dă seama că, în angrenajul administraţiei centrale, el continuă să fie o piesă măruntă. „Situaţia morală şi materială atât de înaltă“ nu-l va scuti de umilinţa datoriilor, chiriei, proceselor cu diverşi creditori.

P. 128, n. 202. Paul Morand (1888-1976), poet, romancier, memorialist, eseist şi diplomat. În Bucureşti a sosit vineri 3 oct. 1930 (cf. *Călătorul Paul Morand,* în *Rampa*, XV, nr. 3812, 4 oct. 1930, p. 1).

P. 129, n. 203. Viorel Virgil Tillea, avocat şi om politic, ulterior ministru.

n. 204. Ioan Coltor, canonic, profesor de teologie la Blaj, deputat, ulterior subsecretar de stat la Ministerul Muncii, Sănătăţii şi

Ocrotirilor Sociale, în guvernul Vaida (9 iun.-20 oct.1932).

n. 205. Leopold Stern, autorul unor scrieri minore de economie şi beletristică.

P. 130, n. 206. Mai mult îngrijorarea de propria lui situaţie îl determină să se implice în starea de lucruri, L.R. fiind în afara vieţii partidului guvernamental. De altfel, până la această dată, el înregistrase adversitatea multor oameni politici din gruparea aflată la putere, „o antipatie pronunţată contra mea“ – cum notase, în *Jurnal*, la 2 mai 1930.

n. 207. Un reportaj mai amplu, *Demisia guvernului Maniu*, în *Curentul*, III, nr. 974, 8 oct. 1930, p. 4.

n. 208. Se va avea în vedere faptul că P. N.Ţ. deţinea la acea dată majoritatea parlamentară.

n. 209. Alexandru Cicio-Pop, fiul lui Ştefan Cicio-Pop (preşedintele Camerei).

n. 210. Ernest Ene, economist şi deputat (ginerele industriaşului D. Mociorniţă) ; între însărcinările publice, a fost şi secretar general la Industrie şi Comerţ.

n. 211. Stan Vidrighin, directorul general al C.F.R.

n. 212. Victor G. Antonescu, jurist şi om politic.

P. 131, n. 213. Max Reinhardt (1873-1943), regizor german, al cărui nume îl întâlnim printre notaţiile tânărului Rebreanu, din caietul datat: „1 mai 1912“ (cf. *Arh. L.R., II, ms. 1,* f. 10, reprodus de noi în L.R., *Caiete*, p. 291-292), precum şi în numeroasele sale articole de teatru.

n. 214. Jucată cu titlul *Die Heilige Flamme,* traducere în germană a piesei scriitorului englez Somerset Maugham (1874-1965) ; piesa figurează şi în repertoriul Teatrului Naţional (stagiunea 1930-1931), fiind tradusă de V. Enescu.

n. 215. Emil Haţieganu, profesor universitar de drept şi om politic naţional-ţărănist, ministrul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale

(funcţie pe care o deţine între 10 oct. 1930 şi 18 apr. 1931). Ulterior va mai fi numit ministru al Transilvaniei (6 iun.-20 oct. 1932, 13 ian.-14 nov. 1933).

n. 216. Constantin Pavel.

P. 132, n. 217. Acelaşi ministru va reveni, factori neştiuţi de noi determinându-l să promoveze pe C. Pavel în conducerea Teatrului şi Operei clujene.

n. 218. Mai scandalos va fi articolul lui Ion Dimitrescu, *Spiţeria culturii*, publicat în *Curentul*, III, nr. 979, 13 oct. 1930, p. 3: „O veste – pentru unii consternantă, îmbucurătoare pentru alţii – a făcut ieri să tresară pe profesioniştii slovei bucureştene: ştirea, dezminţită, confirmată apoi, şi în cele din urmă redezminţită, că celebra Direcţie a Educaţiei Poporului va fi incinerată în crematoriul cheltuielilor inutile, odată cu realizarea mult-aşteptatelor economii bugetare" etc., etc.

P. 133, n. 219. Voicu Niţescu va fi numit la Comunicaţii, chiar în ziua discuţiei relatate în *Jurnal* (ciudat este că din contextul relatărilor rezultă că nici fostul lider al guvernului, nici Emil Haţieganu nu erau încă edificaţi asupra noului cabinet). De altminteri modificările prezentate de noul guvern nu sunt structurale ; dintre miniştri lipsesc I. Maniu şi Al. Vaida-Voievod, iar dintre subsecretarii de stat, I. Lugoşianu, Gr. Gafencu, Gh. Crişan, P. Andrei, Pompiliu Ioaniţescu şi Iuliu Moldovanu ; în noul cabinet, miniştri noi sunt V. Niţescu şi E. Haţieganu, iar ca subsecretar de stat, doar Viorel Virgil Tillea.

n. 220. Aurel Leucuţia, jurist, om politic naţional-ţărănist, fost secretar al Consiliului Naţional Român din Transilvania, preşedinte al organizaţiei jud. Timiş-Torontal al P. N.Ţ.

P. 134, n. 221. *Înşir-te mărgărite*, piesă de Victor Eftimiu.

n. 222. Vasile Voiculescu ; piesa citită pare să fie *Fata ursului*, ce va fi reprezentată pe scena „Naţionalului" din Bucureşti în nov. al aceluiaşi an.

n. 223. Victor Gomoiu, medic, secretar general la Ministerul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale.

n. 224. Ion Petrovici (1882-1972), filosof, profesor universitar, om de teatru şi scriitor ; fost director general al teatrelor (1918) şi ministru (1921 ; 1926-1927 ; 1937-1938 ; 1941-1944). Pe parcursul anilor, a manifestat o preţuire constantă faţă de scriitor, susţinând cu perseverenţă primirea lui în Academia Română. (Cu prilejul discursului rostit de L.R. la primirea în Academie, în şedinţa de la 29 mai 1940, „răspunsul" i-a aparţinut.) A susţinut revenirea lui L.R. în fruntea „Naţionalului" bucureştean (1941). Ca ministru, l-a apărat atunci când Ion Antonescu i-a cerut să-l destituie (cf. I. Petrovici, *Pe meandrele trecutului,* 1980). La B.A.R. se află câteva scrisori ale sale trimise lui L.R., nr. 144 170-144 172 (din 1935 şi fără dată).

n. 225. *Femeia şi paiaţa* (*La Femme et la pautin*), piesă de Pierre Louys şi Pierre Frondaie, după romanul cu acelaşi titlu al lui Pierre Louys (1870-1925). Premiera a avut loc, la Bucureşti, în ziua de 17 oct. 1930. Traducerea i-a aparţinut lui Dem. Theodorescu.

n. 226. Leanţa Almăjan, actriţă.

P. 135, n. 227. C. Ilasievici, mareşalul Palatului

n. 228. Situaţia Operei continua să .ie jalnică, instituţia fiind „în lichidare" (cf. Liviu Artemie, *Nı ne trebuie Opera Română la Bucureşti?*, *Rampa*, XV, nr. 3818, 11 oct. 1930, p. 1).

n. 229. Emil Jannings (1884-1950), artist de teatru şi film german.

P. 136, n. 230. Articolul a fost publicat la rubrica „Cronica măruntă" (cf. N. Crainic, *Liviu Rebreanu, Gândirea*, X, nr. 10, oct. 1930, p. 361-362). În el se reproduce scrisoarea lui L.R. către I. Slavici, publicată de R. Dianu în *Curentul* (vezi supra) ; prilej de a lovi iarăşi în directorul „Educaţiei Poporului", cotat „dezertor şi spion german", „osândit la trei luni închisoare pentru sustragere de bani publici", precum şi alte invective, care, repetate cu ostentaţie, vor declanşa răspunsuri polemice.

n. 231. Articolul lui Crainic făcea parte dintr-o campanie bine concertată de adversarii scriitorului. Acuzaţiile şi insultele sunt

reluate, cu şi fără semnătură, specialişti în materie dovedindu-se gazetarii *Curentului.* Consultă Alfa, *„Ciuleandra“, film germano-român,* în *Curentul,* III, nr. 916, 11 aug. 1930, p. 3 („Maidan literar“), care, plecând de la o scrisoare a prof. C. Rădulescu-Motru (trimisă ziarului, la începutul anului, în legătură cu bugetul mare al „Educaţiei Poporului“, judecat în comparaţie cu fondurile Academiei), atacă pe acelaşi „dezertor“, noul pretext fiind *Ciuleandra,* „film germano-român, în cinci acte şi câteva milioane“. Cu semnătură proprie, Romulus Dianu foloseşte aceeaşi manieră, publicând articolul *Este Rebreanu un plagiator?,* în *Curentul,* III, nr. 972, 8 oct. 1930, p. 3 („Curentul literar şi artistic“). Acuzaţiile de plagiat fac trimiteri la romanul lui G. Cornea, *Nebunia lumii* (pe care L.R. l-ar fi avut în *manuscris* înainte de a tipări *Pădurea Spânzuraţilor*) şi la nuvela *La Dent,* din volumul *Contes et Nouvelles* de Rachilde (pagini comparate cu nuvela *Dintele* de L.R., surprinzând, la rândul ei, momentul tragic al căderii primului dinte ; se dau şi texte paralele).

n. 232. Articolul său deschide numărul revistei, şi se intitulează *Isus* (*Gândirea,* X, nr. 10, oct. 1930, p. 315-320).

n. 233. Publicistul Varvara Bogdan, cunoscut de L.R. de la *Adevărul* şi *Dimineaţa,* nu vine degeaba. În primul număr al revistei *Excelsior,* tipărit la 7 nov. 1930, se publică *Două lumi* (fragment din *Răscoala* ; vezi *Excelsior,* I, nr. 1, 7 nov. 1930, p. 3).

n. 234. Nicolae Ghiulea, sociolog, profesor universitar.

P. 137, n. 235. Controlor financiar (vezi *Jurnal,* 29 oct. 1930).

n. 236. N. Demetrescu, ca şi V. Gomoiu, îndeplinea la acea dată funcţia de secretar general la ministerul în care lucra L.R.

n. 237. Gândită în 1930, va apărea, ardeleneşte, în 1932.

n. 238. Cu excepţia *Curentului,* presa bucureşteană făcuse până atunci o bună reclamă filmului, crescând curiozitatea specialiştilor şi a spectatorilor. Exemple: *Primul film sonor – „Ciuleandra“ d-lui Liviu Rebreanu cu actori germani şi români,* în *Adevărul,* XLIII, nr. 14 322, 4 sept. 1930, p. 2 ; Ioan Massoff, *Dl. Liviu Rebreanu despre filmul „Ciuleandra“. Cinematograful face concurenţa*

teatrului?, în *Rampa*, XV, nr. 3801, 21 sept. 1930, p. 2 ; *„Ciuleandra"*, în *Rampa, XV, nr. 3807, 28 sept. 1930, p. 3* ; *Repertoriul cinematografelor „Roxy" şi „Capitol"*, în *Rampa*, XV, nr. 3818, 11 oct. 1930, p. 3 ; *„Ciuleandra" a fost proiectat la Berlin*, în *Rampa*, XV, nr. 3828, 23 oct. 1930, p. 3: *Primul film sonor şi vorbitor românesc*, în *Rampa*, XV, nr. 3829, 24 oct. 1930, p. 3 ; *„Ciuleandra"*, în *Rampa*, XV, nr. 3830, 25 oct. 1930, p. 3 ; *„Ciuleandra" la Roxy" şi „Capitol"*, în *Rampa*, XV, nr. 3831, 26 oct. 1930, p. 3 ; Idem, în *Rampa*, XV, nr. 3833, 29 oct. 1930, p. 3 ; *Astăzi: „Ciuleandra" la Roxy şi „Capitol"*, în *Rampa*, XV, nr. 3834, 30 oct. 1930, p. 3.

n. 239. La „Ventura" fusese să vadă premiera piesei *Grand-Hotel*, de Paul Frank, spectacol completat cu pieseta *Când doi se ceartă*, de I. Minulescu.

P. 138, n. 240. Impresar ; a lucrat apoi în administraţia Filarmonicii.

n. 241. Un singur articolaş, convenţional, ţinea să salute „izbânda *Ciuleandra*" ; V.T.[Timuş?], *„Ciuleandra"*, în *Rampa*, XV, nr. 3835, 31 oct. 1930, p. 2.

n. 242. *Vremea*, ziar politic, social şi cultural, apărut la Bucureşti, sub conducerea lui Vladimir Al. Donescu. De la începutul ei, revista a avut o atitudine favorabilă scriitorului, publicând, sub semnătura lui T. Teodorescu-Branişte (1928), O. Şuluţiu (1931), Pompiliu Constantinescu (1933, 1934, 1938) ş.a., numeroase articole speciale sau referiri elogioase la opera lui L.R. A tipărit mai multe interviuri şi răspunsuri ale lui L.R. la anchetele ziarului (1931, 1935, 1942), semnate de Al. Sahia, C. Baltazar, V. Netea ş.a. Însuşi L.R. figurase printre colaboratori. Supărarea va fi de-o clipă (sau exagerată de C. Baltazar), căci în anul următor (nr. de Crăciun, 1931) L.R. va publica, în *Vremea, Bucuriile şi amărăciunile lui Titu Herdelea* (fragment din *Răscoala*), iar mai târziu, *Între roman şi viaţă*, mărturii autobiografice (V, nr. 235, 1 mai 1932, p. 11) etc.

n. 243. *Omul liber*, ziar înfiinţat de N.D. Cocea, în 1918, la Iaşi ; titlul va fi reluat, la Bucureşti, între 1923 şi 1925.

P. 139, n. 244. Între comerţ şi cultură, comentariul variază de la o zi la alta ; astfel, după un articol de scandal, *Cum se face propagandă...*

românească prin filmele sonore, apărut în *Universul*, XLVIII, nr. 270, 1 nov. 1930, p. 9, acelaşi jurnal trece, candid, la reclama filmului (vezi *ibid.*, nr. 274, 275 ş.a.). „Căderea" este comentată şi în ziarele prietenilor săi, care, până atunci, manifestaseră bunăvoinţă faţă de scriitor şi opera lui. După *Rampa*, filmul continuă să aibă acelaşi succes de ilaritate, rivalizând cu Circul Cludsky, care, totuşi, „nu poate concura cu *Ciuleandra*. Avea acolo câteva pârlite de animale şi doi-trei clovni, pe când ingeniosul regizor Berger aduce în film o paradă întreagă cu tunuri, cai şi mitraliere şi interpreţi aparţinând nu ştiu câtor naţii" (*ibid.*, XV, nr. 3837, 2 nov. 1930, p. 1 ; vezi şi I[oan] M[assoff], *Martin Berger la „Naţional"*, *ibid.*, nr. 3837, 2 nov. 1930, p. 1). În *Cuvântul*, VI, nr. 1926, 1 nov. 1930, p. 2 („În loc de cronică"), concluzia este şi ea dură: „*Ciuleandra*" constituie o încercare ratată – o încercare care nu face decât să întrezărească imensele sacrificii care s-au făcut".

n. 245. Polemic, articolul semnat de Ion Dimitrescu, *Escrocheriile Kulturii* (*Dansul milioanelor cu duetul Berger-Rebreanu*), din *Curentul*, III, nr. 1000, 3 nov. 1930, p. 2 („Carnetul zilei"), întrece, prin tonalitatea lui, tot ce s-a scris mai infamant împotriva romancierului.

n. 246. Martin Conitz, secretar general de redacţie la *Dimineaţa*. Ion Pas mărturiseşte că numele lui adevărat ar fi George Rosin (vezi *Manuscriptum*, IV, nr. 4, 1973, p. 72-73).

n. 247. Notaţia este în mare parte influenţată de articolul apărut, în aceeaşi zi, de data asta sub semnătura lui Pamfil Şeicaru: *Nici un fel de risipă*, în *Curentul*, III, nr. 1001, 4 nov. 1930, p. 1, de citit şi de uitat. Blestemele vor continua şi în zilele ce urmează, nemaifiind pomenite în *Jurnal*. Între autorii articolelor se află un actor din film, Petre Sturdza (*Un film sonor antiromânesc*, în *Universul*, XLVIII, nr. 277, 6 nov. 1930, p. 2) şi un preot, Traian Chirulescu (*Filmul „Ciuleandra"*, în *Universul*, XLVIII, nr. 277, 8 nov. 1930, p. 2).

P. 140*, *n. 248. Richard Franasovici, jurist, om politic liberal, fost subsecretar de stat la Interne, viitor ministru şi ambasador.

n. 249. Constantin Bucşan, jurist şi om politic averescan, fost deputat şi subsecretar de stat la Interne.

n. 250. *Boabe de grâu*, revistă ilustrată de cultură, tipărită la Bucureşti, între 1930 şi 1935. În paginile ei a publicat şi L.R. (vezi *Basmul dreptăţii*, în nr. 4, iun. 1930, p. 241-243, fragment din prima versiune a romanului *Răscoala*).

n. 251. *Vatra*, publicaţie proiectată pentru muncitori şi ţărani, având caracter enciclopedic.

P. 141, n. 252. „Ţara noastră", colecţie de tipărituri.

n. 253. Academia Naţională de Educaţie Fizică.

P. 143, n. 254. Comisia de cenzură a filmelor.

P. 144, n. 255. În aceeaşi zi, gazetele comentează ştirea: *Dl. I. Gr. Perieţeanu a demisionat de la direcţia Teatrului Naţional* (*Rampa*, XV, nr. 3849, 15 nov. 1930, p. 4) ; a doua zi, în aceeaşi gazetă, Ioan Massoff comenta evenimentul, subliniind că de la direcţia Teatrului „a plecat un om cumsecade".

P. 145, n. 256. Ion V. Borgovan (1889-1970), medic, compozitor, cronicar muzical.

n. 257. Ion Marin Sadoveanu.

P. 147, n. 258. „Acolo intenţionez să reiau tema iubirii integrale, cea de la maturitate, iubirea ca un element de viaţă, nu ca un trecător divertisment de tinereţe, ca o boală de copilărie, ci ca un lucru primordial şi tragic. Fără să fie începutul acelui mare roman pe care intenţionez să-l scriu, *Jar* se leagă organic de el, tot astfel cum se leagă de această carte de mâine... *Adam şi Eva*, pe care am intenţia s-o reiau. Va fi povestea unui om care, după ce trăieşte o viaţă întreagă, descoperă femeia abia la maturitate, femeia care îi este sortită, şi atunci tot eşafodajul vieţii de până atunci e dărâmat şi omul începe o viaţă nouă" – va reveni cu precizări, peste patru ani, despre acelaşi roman (cf. *De vorbă cu Liviu Rebreanu cu prilejul apariţiei romanului „Jar"*, în *Reporter*, II, nr. 22, 16 mai 1934, p. 5).

P. 148, n. 259. Maurice Bedel (1883-1954), scriitor francez ; romanul lui, *Jerôme, L.N. 60,* pentru care primise Premiul Goncourt, este

recomandat spre lectură de L.R., în scrisoarea către Puia, datată 1 ian. 1928 (cf. L.R., *La lumina lămpii*, p. 106).

n. 260. Léon Thévenin, traducător, corespondent de presă francez la Bucureşti ; împreună cu B[raunstein] Madelaine, a efectuat traducerea romanului *Pădurea Spânzuraţilor* (*La forét des pendus,* Paris, 1932).

n. 261. *Evantaiul doamnei Windermere* (*Lady Windermere's Fan*), piesă de Oscar Wilde.

n. 262. Mişu Fotino, actor, veche cunoştinţă a lui L.R. (ca şi acesta din urmă, activase o vreme la Teatrul Naţional din Craiova) ; după numeroase turnee în ţară, se stabilise în Capitală, luând parte la înfiinţarea „Teatrului Mic".

n. 263. Eugeniu Bădărău, fizician, profesor universitar, neconfirmat în funcţia de director al Teatrului Naţional din Cernăuţi, conducerea artistică încredinţându-i-se lui Mişu Fotino (după stabilirea profesorului în Capitală, artistul M.Fotino va rămâne directorul Teatrului). De reţinut că, la fel ca şi confratele A. de Herz – directorul „Naţionalului" craiovean -, nu va uita să introducă *Plicul* în repertoriul teatrului din Cernăuţi (vezi la B.A.R. *Coresp.*, nr. 142 034-142 036, datată de E. Bădărău între 1930 şi 1931).

P. 149, n. 264. Impresiile de călătorie, adunate mai târziu sub titlul *Metropole.*

P. 150, n. 265. Emil Isac (1889-1954), poet ; numirea lui era pe deplin indicată, câtă vreme, după 1920, fusese multă vreme inspector al artelor şi teatrelor din Transilvania. La B.A.R. se păstrează mai multe epistole ale sale, trimise lui L.R., între 1924 şi 1942 (*Coresp.*, nr. 143 442-143 449).

n. 266. Apostol Culea, profesor şi publicist, fost inspector la „Casa Şcoalelor", iar mai târziu subdirector în Ministerul Instrucţiei Publice şi director la Fundaţia Culturală Regală „Principele Carol".

n. 267. George Topârceanu (1886-1937), poet aflat în raporturi colegiale cu L.R. Se numără printre puţinii recenzenţi ai volumului *Golanii* (semnând, cu iniţiale, un scurt comentariu în *Viaţa*

românească, XI, nr. 4-5, apr.-mai 1916, p. 202). După două luni, prozatorul va publica, la rândul său, recenzia *G.Topârceanu, „Parodii originale“*, în *Capitala*, I, nr. 17, 22 iul. 1916, p. 204-205. La B.A.R. se află câteva scrisori ale poetului către confratele bucureştean (*Coresp.*, nr. 145 536-145 541).

n. 268. Urmează un text deteriorat, din care se mai poate citi „timpul cum a trebuit să fac de doi ani“.

P. 151, n. 269. O asemenea însemnare, datată în 1930, este edificatoare pentru geneza romanului *Gorila*, greşit comentat de unii critici ca fiind un tribut conjunctural al anului când apare: 1938.

n. 270. Acelaşi bancher Grigore T. Coandă îi acordase, cu luni în urmă, un împrumut substanţial pentru cumpărarea gospodăriei de la Valea Mare. „Garanţia“ menţionată îl priveşte pe M.Sorbul (vezi *Jurnal*, 8 ian. 1931).

n. 271. Conţinutul însemnării – datată 31 dec. 1930, dar scrisă la 1 ian. 1931 – ne pune în gardă şi asupra altor datări din *Jurnal*. Multe din ele, scrise după miezul nopţii, dar datate în contul zilei trecute, ne derutează adesea, fără prea multe mijloace de control.

1931

P. 152, n. 1. Demisionând din conducerea Direcţiei Educaţiei Poporului, L.R. se va concentra asupra creaţiei proprii, ceea ce explică, parţial, abandonarea *Jurnalului*, care, în acest an, cuprinde doar 37 însemnări zilnice. Nevoile materiale ale scriitorului îl vor determina să organizeze un turneu de conferinţe în ţară, despre el şi operă. „Însemnările de bord“, datate între 14 mart.-16 apr. 1931, sunt folositoare pentru întregirea informaţiei (vezi vol. 18 de *Opere*). Datări între 12 aug.-28 sept. 1931 se află în *Mersul scrisului [la] „Răscoala“* (L.R., *Opere* vol. 8, p. 691-692).

n. 2. Şi, în primul rând, *Dreptatea*, oficiosul naţional-ţărănist.

P. 153, n. 3. Cezar Petrescu (1892-1961), scriitor care a avut o atitudine duplicitară faţă de L.R., invidia fiind singura explicaţie a deteriorării raporturilor literare. Aşa cum s-a menţionat mai sus, nu o dată a publicat sub semnătură laude la adresa confratelui său, folosind în schimb pseudonimele în cazul „loviturilor sub centură". Confratele ardelean îl va „ţine în evidenţă", plătindu-i o parte din „datorii", după înfiinţarea revistei *România literară*. Adversităţile nu transpar de regulă la suprafaţă, după cum ne-o demonstrează şi corespondenţa lui Cezar Petrescu către L.R., aflată la B.A.R. (nr. 144 155-144 158), datată între 1924 şi 1944.

P. 154, n. 4. Apropo de faptul că, în plină guvernare ţărănistă, Alexandru Mavrodi revine la conducerea Teatrului Naţional, fiind notorie aderenţa sa la politica Partidului Liberal (reamintim chiar că era directorul cotidianului *Viitorul*, oficiosul partidului). Mavrodi va sta în fruntea „Naţionalului" până în 1934, când va fi înlocuit cu Paul Prodan. Mai fusese director între 1915 şi 1916, 1921 şi 1923.

n. 5. *Adevărul literar şi artistic* (X, seria a II-a, nr. 529, 25 ian. 1931, p. 1) comentează copios această „despărţire". Reportajul, intitulat *Săbătorirea d-lui Liviu Rebreanu*, ţine locul articolului de fond. În introducere, se reproduce omagiul lui I.Al. Bassarabescu, la retragerea lui L.R. din fruntea D.E.P. „Sunt aproape doi ani de când pusese punct chemărilor sale artistice. Era prea mult. Iată pentru ce, până şi eu, care am privit totdeauna cu mulţumire numirea unui scriitor într-o demnitate oficială, văd acum cu bucurie trecerea prietenului Rebreanu de la «Educaţia Poporului», prin circulări, la desfăşurarea lui prin romane. Şi-l felicit." Vezi şi Horia Roman, *Retragerea d-lui Liviu Rebreanu*, în *Adevărul*, XLIV, nr. 14435, 20 ian. 1931, p. 2.

n. 6. Între altele: „Pentru mine, Direcţia Educaţiei Poporului a fost un accident, din care mă bucur că am scăpat totuşi teafăr". „Vor veni negreşit vremuri mai bune, când, cu mijloace suficiente, se vor putea realiza treptat atâtea din proiectele frumoase şi folositoare care s-au pregătit şi se vor mai pregăti." „Ieri am fost încătuşat, azi sunt liber."

n. 7. Local de noapte.

n. 8. Ecranizare după romanul *Pe frontul de vest nimic nou* (*Im Westen nichts Neues*), al lui Erich Maria Remarque (1898-1970), apărut în 1929. În acelaşi timp, pe ecranele cinematografelor bucureştene mai rula şi *Pe frontul de Vest 1918*, după romanul *Vier von der Infanterie* de Fr. Johansen (cf. *Rampa*, XV, nr. 3835, 31 oct.1930, p. 3).

n. 9. *R.U.R.* (*Rossum's Universal Robots*), piesă de Karel Čapek 1890-1938), jucată pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti, în traducerea lui Felix Aderca.

n. 10. Mihail Dragomirescu. Supărarea maestrului provenea de la faptul că, în timpul directoratului de la Teatrul Naţional şi în activitatea de consilier la „Casa Şcoalelor", L.R. nu a fost receptiv la traducerea unei piese din literatura engleză, efectuată de Laura Dragomirescu (soţia lui Mihalache), preferând tălmăcirea lui Dragoş Protopopescu.

P. 155, n. 11. După cum se va vedea în *Jurnal de bord* (L.R., *Opere*, vol. 18), pentru organizarea conferinţelor în provincie, L.R. se va folosi de impresariatul Teatrului „Cărăbuş".

n. 12. Ion Morţun (1877-1940), actor al Teatrului Naţional din Bucureşti, veche cunoştinţă a scriitorului ; o scrisoare aflată la B.A.R. (*Coresp.*, nr. 143 920) atestă legături încă din anul 1911. La 2 febr. 1931, îşi dă reprezentaţia de retragere din teatru, jucând rolul lui Chirică din *Omul cu mârţoaga* de G. Ciprian.

P. 156, n. 13. *Punctul negru*, piesa austriacilor G.Kadelburg şi R. Presber.

n. 14. *Patima roşie*, piesă de M. Sorbul. După lista comunicată de I. Massoff (*Istoria Teatrului Naţional din Bucureşti, 1877-1937*) piesa figurează în repertoriul din 1931-1932.

n. 15. Elvira Godeanu.

n. 16. Probabil Ion (Iancu) Brezeanu (1869-1940), actor.

n. 17. *Burghezul gentilom* (*Le bourgeois genthilhomme*), piesă de Molière.

n. 18. *Vlad Ţepeş*, piesă de Ludovic Dauş (1873-1953), inclusă în repertoriul anului 1931.

P. 157, n. 19. Iulius Rebreanu, fratele lui L.R.

n. 20. Tiberiu Rebreanu (1911-1986).

n. 21. La B.A.R. se află în fondul de corespondență scrisorile nr. 144 831-144 855, datate între 1924 și 1940, care, conjugate, nuanțează raporturile obiective dintre frați.

n. 22. Mult prea lapidară, întreaga însemnare din 7 febr. 1931 se cere studiată alături de întregul „dosar de familie". Din nou, corespondența este una din căile ce stau la dispoziția viitorului biograf. În afară de „misiva" amintită mai sus lui Tiberiu Rebreanu, la B.A.R. se află epistolele părinților, Vasile și Ludovica Rebreanu (*Coresp.*, nr. 144 777-144 824, 144 857-144 865, datate între 1910 și 1943), ale lui Emil Rebreanu (*Coresp.*, nr. 144 305-144 328, datate între 1912 și 1916, reproduse de noi în L.R., *Opere*, vol. 5), ale lui Iulius Rebreanu (*Coresp.*, nr. 144 488-144 554, datate între 1913 și 1932), ale Liviei Rebreanu (*Coresp.*, nr. 143 272-143 324, datate între 1910 și 1944), ale cumnatului Ovidiu Hulea – soțul Liviei (*Coresp.*, nr. 143 248-143 271, datate între 1920 și 1937) etc. La aceeași bibliotecă se găsește și manuscrisul lui Miți Rebreanu, *Amintiri duioase* (*Arh. L.R. II, 1, ms. 9*). Postum, au apărut volumele de memorialistică aparținând lui Tiberiu Rebreanu (*Calvarul gloriei*, 1995) și Liviei Rebreanu-Hulea (*Familia Herdelea*, 1995), la fel de semnificative în privința relațiilor tensionate din cadrul familiei. Ca și volumele semnate de Fanny Rebreanu (*Cu soțul meu*, 1963) Puia Rebreanu (*Zilele care au plecat*, 1969 și *Pământul bătătorit de părintele meu*, 1980) ele sunt piese de dosar ale unui proces literar aflat încă pe rol. Adversiunile la care L.R. face referință aveau să se manifeste zgomotos după încetarea lui din viață, doamnele Fanny și lui Puia făcând totală abstracție de marile greutăți în care se zbăteau surorile și fratele cel mic al scriitorului. Este notoriu faptul că și atunci când i-ar fi putut ajuta ele au preferat să n-o facă, schimbând destinația unor danii. Flambarea relațiilor de familie au accentuat gradul de subiectivitate a unor „amintiri", obligându-ne să nu credem pe nici un martor care nu-și probează afirmațiile.

n. 23. Din cercetarea scrisorilor și prelucrărilor operei lui L.R., dramatizarea care s-a impus aparține lui M. Sorbul. Nu este însă și singura, câtă vreme în *Cuvântul țărănimii*, X, nr. 250, 8 febr. 1931,

p. 3, întâlnim titlul: *Premiera lui „Ion“, dramă în 12 tablouri de Al. Mitric, după romanul d-lui Livbiu Rebreanu.*

P. 158, n. 24. Al. Giovanni, actor în trupa „Cărăbuş“, folosit şi ca impresar pentru organizarea turneelor.

n. 25. Vezi L.R., *Opere*, vol. 18, *Jurnal de bord*, Turneul de Conferinţe (desfăşurat între 14 mart.-16 apr. 1931). Notaţiile alcătuiesc un „punctaj“ pentru viitoare „impresii de călătorie“. Conferinţa va fi rostită pe parcursul anilor în numeroase oraşe, stând la baza *Mărturisirilor*, publicate la început fragmentar şi reproduse apoi în *Revista Fundaţiilor Regale*, precum şi în volumul *Amalgam* (vezi L.R., *Opere*, vol. 15, p. 164-188).

n. 26. Radu Urlăţeanu, publicist, fost director adjunct la Operă ; pornind de la o polemică avută cu L.R. în presă, R.U. îi va intenta un proces ce se va judeca la Timişoara. Cu prilejul deplasării prozatorului în acest oraş a făcut „o propagandă intensă împotriva conferinţei mele“ (L.R., *Opere*, vol. 18, *Jurnal de bord*).

n. 27. Cf. *Dl. Liviu Rebreanu*, în *Gândirea*, XI, nr. 3, mart. 1931, p. 143, 144 („Cronica măruntă“), articol semnat cu numele revistei. Luând ca pretext o ştire din ziarul *Avântul* (Piatra Neamţ), potrivit căreia, la 22 apr. 1931, L.R. va conferenţia în localitate despre *Romanul romanelor*, revista reia vechile acuze pentru a insinua că plecarea lui de la „Educaţia Poporului“ a fost dictată de lipsa unei pregătiri culturale corespunzătoare şi, mai ales, de moralitate. Totodată sunt ironizaţi Perpessicius şi Sevastos, „admiratori ostentativi ai moralităţii rebreneşti“, pentru cele scrise şi publicate după demisia romancierului de la conducerea treburilor culturale.

n. 28. Vezi, *Cine-i Nichifor Crainic?*, în *Adevărul literar şi artistic*, X, seria a II-a, nr. 539, 5 apr. 1931, p. 8. Articol polemic dezvoltat în jurul câtorva însemnări de „jurnal“ (dec.1928 ; mai 1929 ; ian. 1929), menite să explice pricina neînţelegerii cu N. Crainic şi să creioneze dubioasa moralitate a şefului ortodoxist. (Articol reprodus în L.R., *Opere*, vol. 16, p. 309-315.)

n. 29. Cf. Nichifor Crainic, *Răspuns unui calomniator*, în *Universul*, XLIX, nr. 94, 8 apr. 1931, p. 2.

n. 30. Cf. *Cazul d-lui Nichifor Crainic, O scrisoare a d-lui Liviu Rebreanu,* în *Adevărul,* XLIV, nr. 14502, 9 apr. 1931, p. 5 (articol reprodus în L.R., *Opere*, vol. 16, p. 315-318).

n. 31. Impresii exprimate în cerc închis, fără ecou în presa vremii. De altfel, polemica romancierului este firavă, copie palidă a genului şeicăresc, schiţat astfel în caietele de creaţie ale scriitorului: „Când te înjură unul, nu-i răspunzi niciodată la acuzaţii, ci declari că-l tragi în judecată pentru calomnie, şi apoi continui să-i arunci în cap toate hârdaiele cu lături. [...] În general trebuie să ai totdeauna iniţiativa, să înjuri, mereu-mereu, fireşte cu talent. Orice murdărie merge dacă e talentată." (*Arh. L.R., I ms. 4* b, f. 38-39.) Urmând pilda „maestrului", L.R. se dovedea însă mai puţin înzestrat în arta înjurăturii.

P. 159, n. 32. La două zile după articolul din *Adevărul* (supra, nota 29), N. Crainic, publică un *Ultim răspuns la un atac nedemn,* în *Universul* (XLIX, nr. 97, 11 apr. 1931, p. 7), de fapt o scurtă scrisoare adresată directorului ziarului, prin care îl roagă să tipărească „un document juridic": fişa de la poliţie a scriitorului cu amprentele degetelor de la mâna stângă, întocmită în 1910.

n. 33. Cf. *Un ultim răspuns*, în *Adevărul,* XLIV, nr. 14513, 23 apr. 1931, p. 3. Povestea vieţii, cu insistenţă asupra necazurilor intervenite în armată şi, ulterior, după ce a fost arestat şi extrădat. Pagini autobiografice de cea mai mare importanţă istoriografică, deşi uşor literaturizate (consultă L.R. *Opere*, vol. 16, p. 318-323, sugerând cititorilor compararea afirmaţiilor cu *Memoriul* din 1910.

P. 160, n. 34. Deşi se anunţase cu un „ultim răspuns" (supra, nota 32), N.C. avea să revină în presă după numai câteva zile, producând noi „dezvăluiri". Vezi articolele *Romancier de mâna stângă* (*Gândirea,* XI, nr. 4, apr. 1931, p. 180-182) şi *Rebrenismul* (*ibid.,* p. 192). Trecând peste noianul de invective, reţinem un amănunt : în 1926, la pretinsele insistenţe ale lui L.R. de a fi numit în fruntea „Naţionalului", N. Crainic (pe atunci secretar general la Arte) nu i-a putut satisface cererea, împotrivindu-se O.Goga (pe atunci ministru la Interne). De reţinut că, la data apariţiei articolului, poetul *Oltului* trăia, necontestând relatarea lui Crainic.

n. 35. La 4 apr. 1931, guvernul prezidat de G.C.Mironescu îşi prezentase demisia. La 18 apr. 1931, se formează un guvern de „tehnicieni", condus de N. Iorga.

n. 36. Romulus Georoceanu, avocat şi fost senator naţional-ţărănist (1928), autor, între altele, al unor comentarii privind Legea Teatrelor Naţionale (1930).

P. 161, n. 37. Dariu Pop, compozitor şi folclorist, prieten din copilărie, la vremea aceea inspector şcolar, evocat mai târziu în nuvela *Dincolo* (sub numele de Iulian Moga). La B.A.R. se află scrisori de-ale sale trimise romancierului (*Coresp.*, nr. 144 189-144 194), datate între 1927 şi 1938.

n. 38. Alexandra Slătineanu (1895-1979), sculptoriţă (fiica Anei Lahovary, doamnă de onoare la Palat, şi soţia etnografului Barbu Slătineanu).

P. 162, n. 39. Victor Vâlcovici, inginer, profesor universitar.

n. 40. *Cuvântul studenţesc,* publicaţie săptămânală, tipărită, la Bucureşti, între 1923-1933.

n. 41. Giovani Battista Angioletti (1896-1961), prozator şi eseist italian.

n. 42. *L'Italia letteraria*, săptămânal de literatură, tipărită, între 1929 şi 1936, sub conducerea lui G.B. Angioletti şi Curzio Malaparte (1898-1957), iar mai târziu a lui Corrado Pavolini (1898-1980).

n. 43. Liste pregătite în vederea alegerilor parlamentare, încheiate, la 1 iun. 1931, cu victoria „Uniunii Naţionale", bloc electoral creat de N. Iorga. Ziarul, cu numele „Uniunii" şi tipărit sub auspiciile *Neamului românesc,* era oficiosul guvernului.

n. 44. Constantin Argetoianu (1871-1952), om politic ; la data aceea îl seconda pe N. Iorga la conducerea guvernului, fiind ministru la Finanţe şi Interne.

P. 163, n. 45. Cu câteva zile în urmă, o veste în presă: *Liviu Rebreanu în franţuzeşte,* în *Adevărul*, XLIV, nr. 14537, 23 mai 1931, p: 1-2 (traducerea nuvelei *Nevasta*, în revista *Nouvel Age*).

P. 164, n. 46. Din administrația „Cărții Românești“, amintit în *Jurnal* și la 29 iun. 1932, într-un context similar.

n. 47. Marioara Sorbul, cumnată.

P. 165, n. 48. Zizi Lambrino, una dintre iubitele prințului Carol, cu care s-a căsătorit la Odessa, în 1917, fără știrea lui Ferdinand, fiind determinat ulterior să divorțeze la presiunile guvernanților. Din căsătoria lor a rezultat un băiat, Mircea, care, după moartea tatălui, avea să-și reclame drepturile.

n. 49. Elena Lupescu ; deși căsătorită cu un ofițer, acceptase să fugă în Italia cu prințul Carol.

P. 166, n. 50. Alexandru Averescu (1859-1938), mareșal și om politic. („Nu face politică, dar îi place să fie considerat ca un cap salvator și, prin diverse gesturi și vorbe, face propagandă, desigur, foarte discretă, pentru popularitatea sa“ – va nota despre el L.R., la 27 ian. 1932).

n. 51. Referirea privește fragmentul de roman scris în 1927 (aflat astăzi la B.A.R., *Arh. L.R., I ms. 1 a*, 136 file ; *ibid., I ms. 1 c.*, 13 file – fragmente reproduse de noi în *Opere*, vol. 8, p. 755-846).

n. 52. Din administrația „Cărți Românești“, specializat în calculația și urmărirea procesului poligrafic.

n. 53. Volumul *Metropole* s-a tipărit în sept. 1931, cu următoarea dedicație: „Fetiței mele Puia, cea mai iubită! L.R.“.

P. 167, n. 54. Travaliul privește mai curând planurile de creație, căci o nouă versiune va fi începută abia la 12 aug. 1931 (vezi *Mersul scrisului la „Răscoala“*, în *Opere*, vol. 8, p. 691-692).

n. 55. Între 12-30 aug. 1931 izbutise să scrie 44 file și 3 rânduri din noua versiune a romanului (*ibid.*, p. 691).

n. 56. Nunta va avea loc în nov. 1931, Puia Rebreanu căsătorindu-se cu Radu Vasilescu (1906-1975), la data aceea sublocotenent de cavalerie. Era fiul lui Alexandru Vasilescu (colonel de stat-major la marele cartier – în timpul primului război mondial –, apoi comandant al Școlii de Război) și al lui Mary Vasilescu, pe nume de fată Eliatte, englezoaică, decedată, în 1909, când băiatul împlinise

trei ani. (Tatăl moare în 1925.) Între timp, Rebrenii se vor muta în vila din str. Take Ionescu nr. 12, domiciliu de scurtă durată, din pricina chiriei exagerate. La căsătorie naşi vor fi Iuliu Maniu şi Elena Coşbuc, văduva poetului. (Pentru amănunte, vezi Puia-Florica Rebreanu, *Zilele care au plecat*, E.P.L., 1963, p. 276-282.)

P. 168, n. 57. O precizare: având o stare materială foarte bună, dota prevăzută de regulamentele cazone va fi plătită de ginere.

P. 169, n. 58. General Gheorghe Linteş şi Irina, soţia sa, vechi prieteni de familie, amintiţi în corespondenţa de familie încă din anul 1918 (cf. L.R., *La lumina lămpii*).

P. 170, n. 59. În ziua de 28 sept. 1931, este abandonată versiunea romanului din 1931. Greutăţile materiale îl copleşesc. Citim în *Mersul scrisului la „Răscoala“*: „Luni 28.XI.[1931], de la 8, 15' nimic până seara la 22-23, circa o pag.“

P. 171, n. 60. Între 9 oct.-2 dec. 1931, lipsesc notaţii în *Jurnal*. Gândurile şi preocupările autorului din acest interval transpar în interviurile luate de Al. Sahia, *De vorbă cu dl. Liviu Rebreanu*, în *Vremea*, IV, nr. 212, 8 nov. 1931, p. 7, p. 433-435), şi Miron Grindea, *Interviu cu dl. Liviu Rebreanu*, în *Lupta*, X, nr. 3004, 11 nov. 1931, p. 2.

n. 61. Căsătoria civilă avusese loc la 25 oct. 1931, iar cea religioasă, la 26 oct. 1931.

n. 62. Publicate şi comentate de noi în aparatul critic al romanului *Jar* (L.R., *Opere*, vol. 5), precum şi în capitolul *Connfluenţe* (*ibid.*, vol. 9).

n. 63. Cu titlul generic *Un sfert de oră cu scriitorii*, *Rampa*, XV, nr. 4182, 25 dec. 1931, p. 9, prezintă, între altele, discuţia cu L.R., care se referă şi la noua lui carte.

n. 64. Grigore Graur, medic balneolog, publicist şi deputat. La B.A.R. se află scrisorile lui către L.R. (*Coresp.*, nr. 143 120-143 121, datată 1938), prin care se angajează, din Karlsbad, să pregătească tratamentul Puiei.

P. 172, n. 65. Intentat proprietarului maşinii, în urma accidentării unei femei, de către şoferul Vasile Cărbune (accident soldat, luni în şir, cu plata cheltuielilor medicale).

n. 66. S-ar mai fi cuvenit amintite şi răspunsurile la două anchete din presă: *Suntem sau nu o colonie a culturii franceze?*, în *Vremea*, IV, nr. 216, 6 dec. 1931, p. 6 şi *În ce cred*, în *Adevărul literar şi artistic* (seria a II-a), X, nr. 574, 6 dec. 1931, p. 3-4, profesiune de credinţă teistă, din care reţinem: „Credinţa în Dumnezeu mă face să cred în om şi în viaţă. Mi-e drag omul şi cred în bunătatea lui primordială oricât întâmplările vieţii de toate zilele ar părea să demonstreze contrarul. Un grăunte de bunătate pură se găseşte permanent în sufletul fiecărui om, al celui mai ticălos, ca şi al celui mai virtuos. Acest grăunte minunat e comoara divină a pământului, nădejdea viitorului şi cheagul adevăratei civilizaţii care va să vie. Poate că asprele zvârcoliri de azi ale omenirii sunt durerile de naştere ale unei lumi noi, în a cărei venire eu cred cu patimă, lumea clădită de bunătatea omului care va înstăpâni mai multă bucurie şi mai puţină suferinţă pentru toţi oamenii deopotrivă, care va înfrumuseţa viaţa cu farmecul deplinei solidarităţi umane." Mai departe, despre dragostea de viaţă şi rosturile artei (cf. L.R., *Opere*, vol. 16, p. 323-324).

n. 67. Ionel Rădulescu.

P. 173, n. 68. În presă, de ochii lumii, nu va lăsa să se întrevadă adevărata stare de lucruri (cf. interviul publicat în *Rampa*, XV, nr. 4182, 25 dec. 1931, p. 9).

n. 69. În *Cuvântul*, VIII, nr. 2387, 11 dec. 1931, p. 2, cu titlul *Sărbătorirea lui Enescu*, o informaţie suplimentară: „Mâine, vineri, cu prilejul ultimului concert popular al lui George Enescu, Uniunea Intelectuală Română îi va oferi o plachetă-triptic, executată în bronz, cu efigia maestrului, de către d-na Militza Pătraşcu". Nimic despre cuvântarea lui L.R. Sărbătorirea oficială a avut loc duminică 13 dec. la Ateneul Român, unde au vorbit Dem. Dobrescu, primarul general al Capitalei, Alexandrina Cantacuzino, Nona Ottescu ş.a. nemenţionându-se, iarăşi, prezenţa scriitorului nostru (cf. *Cuvântul*, VIII, nr. 2389, 14 dec. 1931, p. 3).

n. 70. Articolul intitulat *Octavian Goga sau Poetul,* apare în *Rampa nouă ilustrată*, XIV, nr. 4173, 14 dec. 1931, p. 1(număr omagial, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de către Goga, la care își mai dau concursul M. Sadoveanu, dr. N. Lupu, N. Crainic, I. Massoff, C. Nottara, I. Bianu, I. Minulescu, Gh. Brăescu, E. Lovinescu, C. Theodorian, R. Bulfinski și Camil Petrescu). Articol generos, care nu lasă să se întrevadă raporturile înghețate dintre cei doi scriitori ardeleni („Poezie curată, viguroasă, cu o aromă specială. Poezie fără etichetă circumstanțială. Poezie pentru totdeauna" etc.). Articol reprodus în L.R., *Opere*, vol. 16, p. 325-326.

n. 71. Consultă *Sărbătorirea d-lui Octavian Goga la „Societatea Scriitorilor". Cuvântările. Răspunsul d-lui Goga,* în *Rampa*, XIV, nr. 4174, 16 dec. 1931, p. 4. Au vorbit L.R., I. Minulescu, Constanța Hodoș și I. Pillat.

n. 72. Multe din sumarele publicate de noi la sfârșitul *Spovedaniilor* (vezi *Addenda*), mărturisesc această intenție, din păcate prea mult grevată de improvizație, de spaima greutăților materiale.

n. 73. Victor Fodor, avocat.

n. 74. Asociația, „bloc al ardelenilor din București", după cum va fi caracterizată de L.R. în același *Jurnal* (9 mart. 1932), nu-și găsește expresia juridică, în pofida repetatelor reveniri ale „neobositului Fodor" (6 mai 1932). La sfârșitul lui 1931, o altă organizație îi acordă un titlu nou: *Scriitorul Liviu Rebreanu, președinte de onoare al Academiei Latine* (cf. *Drumul nou,* I, nr. 166, 4 dec. 1931, p. 2).

P. 174, n. 75. Situația se agravase și prin faptul că, spre deosebire de anii anteriori, în 1931 nu se retipărise nici o operă a lui L.R., în țară și străinătate, în pofida declarațiilor sale (vezi Victor Milorian, *De vorbă cu dl. Liviu Rebreanu, președintele S.S.R. și poate autorul cel mai tradus în limbile streine,* în *Gazeta Transilvaniei,* XCIV, nr. 41, 19 apr. 1931, p. 2.

n. 76. Ilya Grigorievici Ehrenburg (1891-1967), prozator și ziarist sovietic.

P. 176, n. 1. Însemnările – în număr de 85 – se cer coroborate cu notațiile succinte din *Mersul scrisului la „Răscoala"* (vezi L.R., *Opere*, vol. 8, p. 692-698), intercalate între 8 mai şi 11 dec. 1932, perioadă în care este începută şi terminată versiunea pentru tipar a romanului. Adevărată performanță, căci, din evidența ce ni s-a transmis – pe zile şi ore, pagini şi rânduri –, rezultă că a fost săvârşită în ... 126 de zile. Informația biobibliografică poate fi amplificată prin consultarea articolelor publicate de L.R. în revista *România literară* – înființată de romancier în acest an şi reproduse de noi în L.R., *Opere*, vol. 16, p. 326-364 – anchetelor literare şi interviurilor din: *Vremea*, V, nr. 221, 17 ian. 1932, p. 4; *Ibidem*, V, nr. 232, p. 6 ; *Dimineața*, XXVIII, nr. 9249, 26 sept. 1932, p. 3 (semnat de Horia Roman) ; *Rampa*, XV, nr. 4485, 25 dec. 1932, p. 7 (Al. Robot).

n. 2. Maca (sau Țica), pe adevăratul ei nume Alexandrina Rădulescu, mama lui Fanny Rebreanu. Se trăgea dintr-o familie înstărită (Vlădescu), fiind, la vremea ei, o femeie instruită (colegă de liceu cu Maica Smara). Era nepoata mitropolitului Nifon (1797-1875), ceea ce explică ajutorul pe care strănepoții acestuia îl vor primi din partea aşezămintelor bisericeşti. În clasa a V-a, s-a căsătorit cu Iancu Rădulescu, avocat, aducând pe lume cinci copii: doi băieți – Ion şi Dumitru –, precum şi trei fete – Alexandrina (Didina), Ştefana (Fanny), şi Maria (Marioara). Soțul ei fusese şi deputat, făcând politică conservatoare, alături de Petre Carp. Tot el stăpânise cândva o moşie în Budeasa (jud.Argeş), care se fărâmițează după moartea sa (intervenită în urma unui accident). De aici starea de „boieri scăpătați" a unor urmaşi. „Maca" revine adesea şi în corespondența de familie (vezi L.R., *La lumina lămpii*).

n. 3. Marioara Sorbul (1891-1957), sora lui Fanny ; era profesoară de „mode şi flori", fiind specializată la Paris, unde fusese pe cheltuiala Seminarului Nifon. Era căsătorită cu dramaturgul Mihail Sorbul, veche cunoştință a lui L.R., amiciția lor fiind ulterior întărită prin relații de familie (consultă şi vol. L.R., *La lumina lămpii*). O curiozitate: în onomastica creației rebreniene, numele Marioarei Rădulescu apare în varianta romanului *Răscoala*, abandonată în 1927. (Elevă la o şcoală profesională şi stând în gazdă pe Grivița, la

un oarecare Gavrilaş, în realitate Gavriluţ, fata se numără printre „victimele“ lui Titu Herdelea ; consultă L.R., *Opere*, vol. 8, p. 727-730 ; în versiunea definitivă a romanului L.R. îi va schimba numele: Niculina.)

n. 4. Lache, grădinar la Valea Mare, al cărui nume revine cu osebire în *Jurnalul de la vie*. Fugitiv, numele îi apare şi în scrisori (vezi L.R., *La lumina lămpii*).

P. 177, *n. 5*. *Manhatten Transfer*, roman de John Dos Passos (1896-1970), scriitor american.

n. 6. Eugenia Grigoriu, prietenă de familie (era căsătorită cu Constantin Grigoriu, proprietarul unei mari tăbăcării, un mare admirator al scriitorului ; vezi vol. L.R., *La lumina lămpii*).

n. 7. Constanţa Grigoriu, sculptoriţă (căsătorită cu Dimitrie Buzdugan, fiul regentului).

n. 8. În apropiere de Piteşti – oraş în care sora lui Fanny era directoare de şcoală –, Sorbii aveau o casă de odihnă, la Gălăşeşti, casă modestă, nicidecum „conac“. Gospodăria va rămâne multă vreme în posesia familiei, fiind înstrăinată târziu, după încetarea din viaţă a Mariei Sorbul.

n. 9. Lina şi Ionel Rădulescu, cumnaţi. Ca şi Ionel, Lina revine adesea în însemnările scriitorului, îndeosebi în *Jurnalul de la vie*, precum şi în scrisorile de familie (vezi L.R., *La lumina lămpii*). Era a treia soţie a lui Ionel Rădulescu, mai vârstnică decât el, dar şi mai bogată, scutindu-şi soţul să practice avocatura, profesie abandonată, fără regrete, pentru politică şi o viaţă fără griji.

n. 10. În documentarul existent, numele acestuia – transcris şi Mănescu-Schiller – revine adesea în contexte privind organizarea (exploatarea) reţelei de cinematografe.

n. 11. Adrian Maniu.

P. 178, *n. 12*. Vasile Tiţescu, medic din Piteşti ; numele lui revine în documentarul existent (în special în *Jurnalul de la vie*). Aflat în apropierea Văii Mari, era adesea consultat, mai ales de către L.R., a cărui boală pulmonară a urmărit-o până la tragicul sfârşit din 1 sept.

1944 (vezi articolul său, *Într-un amurg de august la Casa memorială Liviu Rebreanu*, din vol. *Tribuna şcolii argeşene*, 1971, p. 15-18).

n. 13. Sir James Hopwood Jeans (1877-1946), fizician şi astronom englez ; citindu-i cartea (*The Universe around us*), L.R. notează în *Spovedanii*: „Jeans este partizanul unei alte teorii a naşterii sistemului nostru planetar, decât cea cu care ne-am obişnuit, a lui Kant-Laplace [...]. Pământul redevine centrul Universului şi mai ales omul, în care conştiinţa vieţii devine plauzibilă. Oare perspectiva aceasta nu deschide omului un viitor pe care încă nici un romancier nu l-a închipuit?" (Vezi însemnările intitulate *Utopii*, în *Spovedaniile* reproduse de noi la *Addenda*.)

P. 179, n. 13a. Emil Gîrleanu (1878-1914), scriitor care, după venirea lui L.R. în Bucureşti (1909), i-a acordat întregul său sprijin (vezi la B.A.R., *Coresp.*, nr. 143 064-143 072).

n. 14. Ioan Georgescu, preot, profesor şi publicist. Până la Unire, a fost profesor în Beiuş, mai târziu la Constanţa. Între publicaţiile sale, aflăm şi câteva broşuri despre activitatea A.S.T.R.A., precum şi despre biserica „unită". A colaborat susţinut la *Analele Dobrogei* din Constanţa şi la *Vestitorul* din Oradea, întreţinând o corespondenţă cu L.R., între 1923-1925, pentru obţinerea unor colaborări (vezi B.A.R., nr. 143 023-143 029, 143 039-143 041).

n. 15. Hildebrand Frollo (1878-1923), profesor şi poet.

n. 16. I.M. Raşcu (1890-1971), profesor şi poet.

n. 17. *Danton*, piesă de teatru, tipărită în 1930.

n. 18. *Transcendentalia*, plachetă de versuri, publicată în 1931.

P. 180, n. 19. Alexandru Tzigara-Samurcaş (1872-1952), profesor universitar de istoria artelor.

n. 20. Nu va prelua nimic. După Unire şi până în 1939, revista *Convorbiri literare* va fi sub conducerea lui Al. Tzigara-Samurcaş, după care va fi condusă de I.E. Torouţiu (1888-1953).

n. 21. Tipărit iniţial cu titlul *Trei nuvele* (1924), volumul va fi reluat de „Cartea Românească", în 1932, şi intitulat *Iţic Ştrul, dezertor*. La reeditare se vor adăuga 30 gravuri în lemn de Paul Konrad Hönich.

n. 22. Menny Toneghin, editor şi prozator, angajat al Editurii „Cartea Românească".

n. 23. Enric Otetelişanu, conferenţiar de meteorologie şi climatologie la Institutul Politehnic. La B.A.R. se află două scrisori ale sale trimise lui L.R., în 1942 (*Coresp.*, nr. 144 043-144 044).

n. 24. Gheorghe Demetrescu (1885-1969), astronom şi seismolog.

n. 25. N.N. Hârjeu, publicist ; veche cunoştinţă a Rebrenilor (la B.A.R. se află o epistolă a sa trimisă scriitorului în anul 1915 ; vezi *Coresp.*, nr. 143 228).

n. 26. Greta Garbo (pseudonimul Gretei Lovisa Gustafsson), actriţă de cinema suedeză, stabilită în S.U.A.

P. 181, *n. 27*. Tanţi Bogdan, artistă.

n. 28. Soţia lui Paul Constantinescu (şeful de cabinet al lui L.R.) ; fiica lor, Livia, a fost botezată de L.R.

n. 29. Într-adevăr, volumul *Metropole* apăruse, la „Cartea Românească", în 1931 ; bibliografia existentă nu înregistrează nici o reeditare a piesei *Apostolii*, în afara celor două ediţii din 1926.

n. 30. Nici *Ciuleandra* nu se va reedita în 1932 ; ediţia a doua se tipărise în 1928, iar a treia va fi tipărită abia în 1934 (să fie vorba de suplimentări de tiraje camuflate, scoase de sub rigorile fiscului?).

P. 182, *n. 31*. N.T. Ionniţiu, editor aflat în Consiliul de conducere al „Cărţii Româneşti" ; în această calitate participase, alături de alţi confraţi ai săi, la ancheta revistei *Adevărul literar şi artistic*, iniţiată de Mircea Damian, anchetă la care răspunsese şi L.R. (vezi nr. 454 din 18 aug. 1929).

n. 32. Alexandru Bilciurescu şi M.Toneghin proiectau în acele zile tipărirea romanului *Doamna Casanova*, titlu schimbat ulterior cu *Fecioare la licitaţie* (cf. *România literară*, I, nr. 39, 12 nov. 1932, p. 4 şi II, nr. 53, 18 febr. 1933, p. 4).

n. 33. Adolf Clarnet, ziarist ; la B.A.R. se află două scrisori ale sale, datând din 1929, adresate scriitorului nostru (*Coresp.*, nr. 142 576-142 577).

n. 34. Georges Duhamel (1884-1966), scriitor francez, care, la sfârşitul anului 1931, făcuse o vizită în România. Cu acest prilej, L.R. scrisese în *Cuvântul* (VIII, nr. 2355, 9 nov. 1931, p. 3) un medalion.

n. 35. Librar de la „Cartea Românească“ (vezi şi însemnarea de la 8 ian. 1928, cu un interlocutor de aceeaşi factură, poate chiar acelaşi).

n. 36. Eftimie Antonescu, profesor universitar de drept internaţional la Academia comercială.

n. 37. Emanuel Antonescu, profesor universitar de drept civil ; cunoscut de L.R. din lumea teatrală „Nolică“ era şi autorul unei piese jucate pe scena „Naţionalului“.

n. 38. Aida Vrioni, publicistă şi scriitoare. Conducând *Revista scriitoarelor şi scriitorilor români* (1926-1943), l-a solicitat adesea pe L.R. să colaboreze în paginile publicaţiei (în ian. 1929 i se tipărise un fragment din *Răscoala*), revista comentând favorabil creaţia romancierului (1933, 1938, 1942).

n. 39. Alexandru Dominic (1889-1942), poet şi dramaturg. Împreună cu L.R., a tipărit revista *Mişcarea literară* (15 nov. 1924-14 oct. 1925); vezi în L.R., *Opere,* vol. 16, articolul-program.

n. 40. Alexandru Sahia (1908-1937), prozator şi gazetar ; pe parcursul anilor, a manifestat un interes constant faţă de personalitatea romancierului. Cu tact şi deferenţă, a angajat adesea discuţii cu L.R. despre situaţia politică a României, manifestându-şi indirect crezurile socialiste (în afară de *Jurnal,* consultă şi interviul din *Vremea,* IV, nr. 212, 8 nov. 1931, p. 7).

n. 41. Este vorba de ancheta *Între intelectualitate şi sport,* iniţiată de Lorin Firu (gazetar care va semna şi cronica sportivă în paginile *României literare*). Implicarea lui Al. Sahia ne îndeamnă să meditãm asupra câtorva afirmaţii din răspunsurile romancierului (tipărite în *Vremea,* V, nr. 221, 17 ian. 1932, p. 4), cu privire la perspectivele comunismului în cadrul sec. al XX-lea.

n. 42. Ion Ressu.

n. 43. Din alte însemnări (*Jurnal*, 3 mart. 1941), aflăm că a îndeplinit şi funcţia de preşedinte al Casei de pensii a actorilor.

P. 183, n. 44. Gh. Arghirescu, profesor universitar de geografie economică la Academia Comercială.

n. 45. Teodor Alessianu, profesor şi publicist, administrator al „Casei Şcoalelor", din al cărui Consiliu făcuse parte şi L.R.

n. 46. Nicolae Petraşcu (1859-1944), prozator, critic şi istoric literar, publicist.

n. 47. Petre Munteanu-Cârnu, director general la Societatea Radiodifuziunii Române.

n. 48. Didina (Alexandrina), sora lui Fanny.

n. 49. Iacob Negruzzi (1842-1932), scriitor, fost secretar al „Junimii" şi redactor al revistei *Convorbiri literare* (1867).

n. 50. Incident petrecut în anul 1926.

n. 50 a. Ion Pillat (1891-1945), poet cu care L.R. a întreţinut raporturi cordiale. Numele lui şi al soţiei sale, Maria Pillat (1892-1975), revin în „Notele de drum din Spania" (L.R., *Opere*, vol. 18).

n. 51. G.Ionescu-Siseşti (1885-1967), profesor universitar la Agronomie, la acea dată ministru al Agriculturii şi Domeniilor, în guvernul condus de N. Iorga.

P. 184, n. 52. Alice Soare (?-1945), poetă, cunoscută de L.R. în cercul „Sburătorului".

n. 53. *Calendarul* (vezi infra, nota 67).

n. 54. Pavel Suru, proprietarul librăriei din Calea Victoriei nr. 118.

P. 185, n. 55. C.Angelescu, guvernatorul Băncii Naţionale a României.

P. 187, n. 56. *Omul cu mârţoaga,* comedie de G. Ciprian.

n. 57. Romanul *Pădurea Spânzuraţilor* fusese chiar şi recenzat de către N. Crainic, în interpretarea lui insistând asupra ideii eliberării

prin credință (cf. *Gândirea*, VIII, nr. 4, apr. 1928, p. 192, Apostol Bologa fiind caracterizat ca „simbol al generației noastre").

n. 58. Maria Mohor, artistă a Teatrului Național. Se va căsători cu V.I. Popa (vezi la B.A.R., *Coresp.*, nr. 143 896),

n. 59. Compania va rezista, totuşi, până în 1934.

n. 60. I.M. Sadoveanu va deveni director al Teatrului Național, dar mai târziu (1938 ; 1940), în 1939 fiind numit chiar subsecretar de stat la Ministerul Cultelor şi Artelor (1 febr.-24 nov.1939).

n. 61. Panait Istrati (1884-1935), scriitor față de care L.R. a manifestat constant o admirație sinceră. Fascinat de imensa lui experiență de viață, L.R. i-a urmărit cu atenție evoluția credințelor politice, acest contact răsfrângându-se în formarea şi susținerea multor idei proprii de stânga, la locul artistului în viața socială. Dezamăgirile lui Istrati îl vor influența mai mult decât se poate crede, tocmai într-un moment când scriitorul avea o mare deschidere față de schimbările înnoitoare ce avuseseră loc pe arena istoriei. Într-o perioadă când autorul *Kirei Kiralinei* avea să fie ținta multor atacuri, romancierul îi închina un articol cu o concluzie definitorie: „Luptătorul poate avea duşmani şi prieteni. Povestitorul are numai prețuitori." (*Panait Istrati*, în *România literară*, II, nr. 65, 13 mai 1933, p. 1; vezi L.R. *Opere*, vol. 16, p. 375-376.) În acelaşi număr, revista condusă de L.R. mai publică omagii de aceeaşi factură sub semnătura lui E. Bucuța, C. Moldovanu, R. Boureanu, I. Minulescu, I.A. Basarabescu). De remarcat că Istrati a figurat printre colaboratorii *Mişcării literare* şi ai *României literare*. La B.A.R. se află corespondența sa către L.R. (S: 9/CCXVII din 1934).

P. 188, *n. 62*. Este vorba de *Secolul*, revistă de scurtă durată, ce apare între 14 febr. şi 21 aug. 1932, la Craiova şi Bucureşti.

n. 63. Nicolae Bălan (1882-1955), mitropolit ortodox al Ardealului, membru al Academiei Române (din 1920).

n. 64. *Florea de foc*, revistă de scură durată (6 ian. 1932-30 apr. 1933), înființată la Bucureşti.

n. 65. Sandu Tudor (1889-1966), poet şi gazetar.

P. 189, n. 66. Angajament respectat. În primul număr al revistei *Secolul* (I, 14 febr. 1932, p. 1), aflăm un fragment din romanul *Răscoala*, purtând titlul *Răsăritul*, cu care se va deschide sumarul cărții din 1932.

P. 190, n. 67. *Calendarul*, cotidian de orientare naționalistă și ortodoxistă, s-a tipărit, la București, între 25 ian. 1932 și 24 mart. 1932 ; după o întrerupere (25 mart. – 8 iun. 1932), va fi reluat până în anul 1933.

n. 68. Ion I. Cantacuzino, medic, critic literar și de artă cinematografică. În *România literară* a avut colaborări diverse, începând cu însemnări de călătorie și sfârșind cu studii de sinteză consacrate creației literare contemporane (de reținut comentariile la opera lui I. Teodoreanu și I. Barbu).

n. 69. Eugen Ionescu (1909-1994), scriitor abia răsărit în publicistica vremii (*Bilete de papagal, Vremea*), autor al unei singure plachete de versuri, *Elegii pentru ființe mici* (1931). În *România literară* a publicat numeroase articole de critică literară (despre creația lui Titu Maiorescu, E. Lovinescu, Camil Petrescu, H. Stamatu, D. Tomescu, C.I. Emilian, Emil Gulian, G.M. Zamfirescu, A. Huxley, Proust, P. Valéry), precum și numeroase cronici de artă plastică. Chemat la armată să-și facă stagiul militar, tânărul se va considera mai departe colaboratorul *României literare*, corespondând cu directorul ei (vezi articolul lui N. Gheran, *Eugen Ionescu artilerist*, publicat în *Tribuna*, XVIII, nr. 47, 22 nov. 1973).

n. 70. Mihail Sebastian (1907-1945), dramaturg, prozator și critic literar ; la data intrării lui în redacția *României literare*, era, ca și alți confrați din jurul lui, un tânăr promițător, fără un debut editorial. În revistă publică proze personale, dar mai ales cazuistică literară. Nu va scrie un studiu compact despre Cezar Petrescu, cum ne anunță L.R., ci doar recenzii defavorabile la două volume ale acestuia: *Kremlin* și *Plecat fără adresă*. Despre L.R. va semna o excelentă cronică la *Răscoala* (*R.L.*, 1, nr. 52, 11 febr. 1933, p. 3).

n. 71. Cicerone Theodorescu (1908-1974), poet și publicist. Netrădându-și vocația literară, a semnat în paginile revistei și versuri proprii, majoritatea articolelor urmărind însă evenimentele vieții teatrale. La fel de tânăr ca și confrații amintiți, nu debutase încă editorial.

n. 72. Andrei Tudor (1907-1959), poet şi eseist. La data „angajării", era autorul unei plachete de versuri (*Amor*, 1926). Rubrica de muzică nu a susţinut-o singur, ci alături de Virgil Gheorghiu, A. Holban, G. Breazul, M. Grindea, R. Cioculescu, N. Popovici şi V. Cristian.

n. 73. Condiţie respectată.

n. 74. Lucian Blaga (1895-1961), poet, dramaturg, filosof, eseist şi memorialist. Pe parcursul vremii, a întreţinut bune raporturi cu L.R., mai ales când romancierul s-a aflat în fruntea „Naţionalului". Foarte puţin lirice, scrisorile trimise acestuia din străinătate urmăresc cu asiduitate reprezentarea creaţiei sale dramatice pe prima scenă a ţării (cf. B.A.R., *Coresp.*, nr. 142 237-142 152). Intenţiile lui Camil nu-şi vor găsi realizarea, în *România literară* tipărindu-se şi comentarii favorabile creaţiei lui Blaga.

n. 75. Gib Mihăescu (1894-1935), prozator şi publicist, întemeietor, împreună cu Cezar Petrescu, al revistei *Gândirea* (1921); cunoscut de L.R. din cenaclul „Sburătorului" (1919), unde G.M. venise puţin timp după debutul său din paginile *Luceafărului* (febr. 1919). *România literară* va avea o atitudine civilizată faţă de scriitor, recenzându-i opera, luându-i un interviu.

P. 191, *n. 76*. Nicuşor Constantinescu, revuist şi om de teatru, colaborator apropiat al lui N. Vlădoianu la programele teatrului „Alhambra" (vezi la B.A.R., *Coresp.*, nr. 142 616, scrisoare către L.R.).

n. 77. Silly Vasiliu, actriţă, distribuită în special în programele teatrelor de operetă şi de revistă.

n. 78. Lulu Nicolau, actriţă *en-vogue* pe scena teatrelor de revistă.

n. 79. Numele lui G. Călinescu va fi întâlnit adesea în paginile revistei. Cronicar entuziast al romanului *Răscoala* (în *Viaţa românească*, XXV, nr. 1-2, ian.-febr. 1933) şi autor al unui studiu monografic *Liviu Rebreanu* (1939), reluat în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* (1941).

n. 80. Menalque (pseudonimul lui Barbu Florian), publicist ; a semnat în *România literară* cronica cinematografică.

n. 81. Gh. Rădulescu, medic, prieten de familie (amintit adesea în *Jurnalul de la vie*), era însoțit de soția sa Claudia (farmacistă) și de fiica lor Magdalena, balerină la Opera Română.

P. 192, n. 82. Sfârșitul *Caietului 1* din *Jurnal* (vezi *Addenda*, *Istoria unui jurnal* de Puia-Florica Rebreanu).

n. 83. Reamintim că atât *Dreptatea* din București, cât și *Patria* din Cluj erau organe de presă ale Partidului Național Țărănesc.

n. 84. Piesă de Caton Theodorian.

n. 85. Marcel Iancu, pictor, grafician.

n. 86. Nistor Cassvan, publicist.

P. 193, n. 87. În 1924 fondase revista *Cinema*, iar în 1930 revista *Filmul*, îngrijindu-se îndeaproape de realizarea lor poligrafică, precum și de difuzare.

n. 88. Sarina Cassvan-Pas (1894-1978), prozatoare, traducătoare și autoare de literatură pentru copii. La B.A.R. se află mai multe epistole adresate lui L.R. (*Coresp.*, nr. 142 490-142 499), datate între 1929 și 1935.

n. 89. Ștefan Meteș (1887-1977), istoric ; în guvernul Iorga îndeplinea funcția de subsecretar de stat la Interne (17 iun. 1931-12 mai 1932).

n. 90. Eugen Jebeleanu, poet. În paginile *României literare* a publicat versuri, eseuri și comentarii critice despre opera lui B. Fundoianu, Vasile Savel, V. Gheorghiu, B. Iordan, A. Enășescu, Franyo Zoltán, Ilarie Chendi, Șt.O. Iosif, Camil Petrescu, Adolf Meschendörfer ș.a. La B.A.R. se află o scrisoare a sa către L.R. (*Coresp.*, nr. 143 346, datată 1931).

P. 194, n. 91. Nae Ionescu (aflat la data respectivă în conducerea ziarului *Cuvântul*) nu semnează articole în *România literară*.

n. 92. Scarlat Struțeanu, critic și istoric literar, unul dintre primii recenzenți entuziaști ai romanului *Pădurea Spânzuraților* (cf. *Flacăra*, VIII, nr. 5, 2 febr. 1923).

n. 93. Cu titlul *Liviu Rebreanu,* revista *România literară* (I, nr. 3, 5 mart. 1932, p. 1) îi va publica un fragment din *Memorii*. Nu s-a numărat însă printre prietenii revistei, fiind mereu luat în vârful peniței de tinerii din redacție (M. Sebastian, E. Ionescu ş.a.), precum şi de un fost „sburătorist", Camil Petrescu, autorul cunoscutului eseu: *Eugen Lovinescu sub zodia seninătății imperturbabile*. Mai concesiv în comentarea creației lovinesciene s-a dovedit I. Peltz. Nemulțumit, criticul şi-a manifestat de la început insatisfacția față de directorul revistei, a cărui etică, apreciază Lovinescu, ține de „o mentalitate de cafenea" (*Gândirea*, 1932). Cu titlul *Epilogul epilogului,* L.R. va răspunde acuzațiilor aduse (*R.L.*, I, nr. 19, 25 iun. 1932, p. 1 – vezi L.R. *Opere*, vol. 16, p. 343-346).

n. 94. Pompiliu Constantinescu (1901-1946), critic şi istoric literar, nu s-a numărat printre colaboratorii revistei (cu excepția unui răspuns la o anchetă întreprinsă de redacție), dar va fi adesea lăudat în paginile *României literare*. Criticul s-a dovedit un fin observator al creației rebreniene. A scris despre romanele *Adam şi Eva* (cf. *Ritmul vremii*, I, nr. 7-8, aug.-sept. 1925 ; *Ciuleandra* (cf. *Adevărul literar şi artistic*, III, nr. 68-70, 21 ian. 1928) ; *Crăişorul* (cf. *Vremea*, III, nr. 108, 5 apr. 1930) ; *Răscoala* (cf. *Vremea*, VI, nr. 278, 5 mart. 1933) ; *Gorila* (cf. *Vremea*, XI, nr. 543, 26 iun. 1938) şi, în treacăt, despre *Amândoi* (cf. *Revista Fundațiilor Regale*, VII, nr. 6, 1 iun. 1940). Ca profesor de liceu, departe de intrigi şi obositoare cereri, şi-a deranjat confratele cu o singură rugăminte: să aprobe împrumutarea unei recuzite (cf. B.A.R., *Coresp.*, nr. 142 618, datată în 1942).

n. 95. Constantin A.Giulescu, scriitor, fost casier general la Casa de Depuneri.

P. 195, n. 96. Carol Ardeleanu (1883-1949), prozator.

n. 97. Cunoscută de Rebreni în cercul de prieteni ai familiei Dauş (soțul ei, V. Feodoroff, era pictor scenograf). *Jurnalul* atestă raporturi de colaborare între 30 ian. 1932 şi 15 febr. 1941.

P. 196, n. 98. Nicolae Pora, prozator. Romanul său va fi anunțat de *România literară,* ca fiind „în curs de apariție", abia la 25 febr. 1933. Nu se număra printre colaboratorii revistei.

n. 99. Radu Cioculescu (1901-1961), eseist, traducător şi cronicar muzical. Numele lui apare şi în corespondenţa de familie (cf. L.R., *La lumina lămpii*, scrisorile nr. 254, 257).

n. 100. Em. Bucuţa va tipări însemnări de călătorie, medalioane literare şi articole privind viaţa culturală a ţării.

n. 101. Nicolae I. Ottescu, avocat (între 20 apr. şi 17 iun. 1931, fusese ministru subsecretar de stat la Interne, fiind apoi înlocuit cu Şt. Meteş).

P. 197, n. 102. Ilarie Voronca (1903-1946), poet, privit cu simpatie de *România literară*, unde personal n-a publicat nimic.

n. 103. Adrian Maniu.

n. 104. Neîntâlnit printre colaboratorii revistei.

P. 198, n. 105. Emil Pauker, director administrativ la *Adevărul*.

n. 106. Este vorba de *Dicţionarul enciclopedic „Cartea Românească"*, despre care L.R. va şi scrie articolul *Dl. Adamescu şi „Dicţionarul"*, în *România literară*, I, nr. 4, 12 mart. 1932, p. 1 (vezi L.R., *Opere*, vol. 16, p. 331-333).

n. 107. Nici unul dintre cei doi publicişti nu va fi întâlnit în paginile revistei.

n. 108. Neagu Rădulescu (1912-1972), prozator şi caricaturist, prezent cu scrieri proprii în mai multe numere ale *României literare*.

n. 109. Emil Gulian (1907-1942), poet ; în afara versurilor proprii, va semna numeroase articole despre poezia confraţilor săi.

n. 110. Într-adevăr, Vasile Alecsandri (1821-1890) a publicat prima revistă cu titlul *România literară*, la Iaşi, în anul 1855.

P. 199, n. 111. Ionel şi Lina Rădulescu, cumnaţi.

n. 112. Măsuri economice legiferate de N. Iorga în vederea anulării unor datorii publice.

n. 113. Vezi *De ce?*, în *România literară*, I, nr. 1, 20 febr. 1932, p. 1 (vezi L.R. *Opere*, vol. 16, p. 326-329).

n. 114. Radu Vasilescu, ginere.

n. 115. Demetru I. Dobrescu (1869-1948), om politic, primar al Capitalei pe timpul guvernării național-țărăniste.

P. 200, n. 116. Adrian Verea (1876-1944), medic, cronicar și autor dramatic.

n. 117. Cu excepția unor interviuri (10 sept. și 11 dec. 1932) și a unei scrisori (28 oct. 1933), T. Arghezi nu va oferi nimic spre publicare *României literare*. Tinerii redactori vor manifesta grijă, dragoste și prudență în comentarea creației sale.

n. 118. Toma Vlădescu, gazetar, colaborator asiduu la revistele de extremă dreaptă.

P. 201, n. 119. Emil F. Emilian (1885-1938), director al tipografiei „Eminescu".

n. 120. Ioan-Aurel Candrea (1872-1950), profesor universitar, filolog și folclorist.

n. 120 a. Otto Eduard Marcovici, din administrația ziarelor *Adevărul* și *Dimineața*. (Se ocupa și de editură.)

n. 121. Ioan Hudiță, conferențiar universitar de istorie a diplomației și om politic național-țărănist.

n. 122. Dumitru Caracostea (1879-1965), critic și istoric literar, profesor la Universitatea din București ; la data însemnărilor din *Jurnal*, conducea și Seminarul de literatură, unde a invitat mai mulți scriitori să prezinte studenților geneza creației lor. Admirator al operei rebreniene, s-a numărat printre confrații care au avut sentimente constante de prietenie și prețuire, venind adesea în sprijinul romancierului.

n. 123. Conferința va avea loc abia peste o lună (vezi *Jurnal*, 12 apr. 1932). Textul ei va fi reprodus parțial în *Vremea* (cf. *Între roman și viață. Povestirea primului capitol*, an. V, nr. 235, 1 mai 1932), fiind peste ani reluat în *Revista Fundațiilor Regale* (cf. *Mărturisiri*, an. VII, nr. 11, nov. 1940) și în vol. *Amalgam* (1942). Reprodus în L.R. *Opere*, vol. 15, p. 164-188).

n. 124. Conferință prilejuită de împlinirea a 100 de ani de la moartea lui Goethe (1739-1832).

n. 125. Vezi *Afinități elective*, în *România literară*, I, nr. 5, 19 mart. 1932, p. 1 (L.R. *Opere*, vol. 15, p. 418-419).

n. 126. *Bucarest*, hebdomader politic, literar şi social, apărut între febr. 1932-ian. 1933, având ca director pe Adolphe Clarnet.

n. 127. Vezi *Jurnal*, 28 mart. 1932.

P. 202, n. 128. Gheorghe Pop, avocat şi deputat, fruntaş al Partidului Național Țărănesc.

P. 203, n. 129. Filip Chefner, cu felurite funcții în aparatul de stat (avocat la Camera Deputaților, consilier comunal, ajutor de primar al Bucureştilor).

n. 130. Sub titlul *Sburătorul văzut de...*, revista *Vremea* pregătea două pagini de amintiri cu participarea mai multor scriitori dintre foştii cenaclişti. (De reținut că nu cu mult timp în urmă, la 31 oct. 1931, E. Lovinescu împlinise 50 de ani.)

n. 131. Însemnările, lapidare şi reci, vor fi tipărite în *Vremea*, V, nr. 232, 3 apr. 1932, p. 6.

n. 132. De presupus, *Apel către editura „Socec" să nu moară*, care va apărea în *România literară*. I, nr. 7, 2 apr. 1932, p. 1 (vezi L.R. *Opere*, vol. 16, p. 333-336).

P. 204, n. 133. Barbu Florian, gazetar ; a semnat în *România literară* numeroase articole de cinema cu pseudonimele Menalque, Fickan, Billie Boy, Edy Fuky, I.Semo.

P. 205, n. 134. Într-adevăr, va deveni noua locuință a scriitorului: strada Pietății, nr. 28 (adresa folosită şi pentru redacția şi administrația *României literare*, cum ne indică numeroase scrisori oficiale).

n. 135. Ovidiu Papadima (n.1909), critic, istoric literar şi folclorist, la acea dată asistent la Facultatea de Litere. La B.A.R. se află două scrisori ale sale trimise romancierului (*Coresp.*, nr. 144 073-144 074).

n. 136. Constantin Angelescu.

n. 137. M.Cruceanu, poet ; două scrisori aflate la B.A.R. (*Coresp*., nr. 142 663-142 664) atestă vechimea relațiilor dintre cei doi scriitori (1912), precum şi natura raporturilor (în 1941, M. Cruceanu, aflat în lagărul de la Târgu Jiu, îl roagă să intervină la Ministerul de Interne pentru eliberare).

P. 206, n. 138. Alexandrina Cantacuzino.

P. 207, n. 139. În legătură cu acest proces, vezi I.T., *Procesul de presă al d-lui Liviu Rebreanu*, în *Curentul*, V, nr. 1579, 24 iun. 1932, p. 6 (cu referiri la recursul lui Radu Urlățeanu, intentat împotriva sentinței de achitare a romancierului în conflictul iscat în urma unui articol tipărit de L.R. în *Vestul*).

n. 140. M. Graur, şeful contenciosului ziarelor *Adevărul* şi *Dimineața*.

n. 141. Cu titlu *Petre, Petre*, revista *Adevărul literar şi artistic* (X, nr. 578, p. 1-2) publicase, la 3 ian. 1932, un fragment din roman.

n. 142. Mihail G. Samarineanu, poet, prozator şi publicist.

n. 143. *Romanță fără note*, roman apărut în 1930.

P. 208, n. 144. Coriolan Bălan, avocat şi deputat național-țărănist (între 1928 şi 1931 fusese primar în Timişoara).

n. 145. Aureliu Weiss, publicist.

n. 146. Nicolae Malaxa, industriaş.

P. 209, n. 147. Cf. *Răsăritul*, în *Secolul*, I, nr. 1, 14 febr. 1932, p. 5.

n. 148. Sat în Argeş, unde Gh. Plopeanu avea o proprietate.

P. 210, n. 149. Cicerone Theodorescu.

n. 150. Magazin de mănuşi.

n. 151. „Alcalay“, casă de editură şi librărie.

n. 152. Jules Romains (1885-1972), prozator şi dramaturg francez, pe care, în 1933, L.R. îl va cunoaşte personal, la Congresul Pen-Clubului de la Dubrovnik.

n. 153. Începând cu data de 8 mai 1932, L.R. urmăreşte „mersul scrisului“ la noua versiune a romanului. Evidenţa, ţinută pe zile, pe ore, pe pagini şi rânduri scrise, se află la B.A.R., *Arh. L.R., I ms. 1 h*, f. 1-4 (vezi supra, nota 1).

P. 213, n. 154. Armand Călinescu (1893-1939), om politic, unul dintre conducătorii P. N.Ţ., la început pe plan local (în Argeş, unde a şi fost prefect, în 1928), iar apoi pe plan central ; în aparatul de stat a îndeplinit mai multe funcţii: secretar general la Agricultură şi Domenii (1929), subsecretar de stat la Interne, la Preşedinţie etc. Acceptând funcţia de ministru de Interne în guvernul Goga-Cuza, a fost exclus din P. N.Ţ. Ca prim-ministru (mart.-sept. 1939), în timpul dictaturii regale, a manifestat ostilitate faţă de fascism, luând măsuri energice împotriva Gărzii de Fier, care, în cele din urmă, va organiza asasinarea lui.

n. 155. Traian Dumitrescu, negustor, ginerele Linei Rădulescu (aceasta, înainte de a se fi căsătorit cu fratele lui Fanny Rebreanu, mai avusese o căsnicie, de pe urma căreia dobândise o fiică, măritată cu Traian Dumitrescu).

n. 156. Nicolae Titulescu (1882-1941), profesor universitar şi diplomat.

n. 157. În cursul lunii iul. 1932, urmau să aibă loc alegerile pentru Camera Deputaţilor şi pentru Senat. Noul guvern, condus de Al. Vaida-Voievod (care va fi şi ministru ad-interim la Afaceri Străine), avea să funcţioneze până la 20 oct. 1932. În componenţa lui aflăm figuri obişnuite, rodate în vechi combinaţii guvernamentale naţional-ţărăniste (P. Halippa, G. G. Mironscu, V. Potârcă, I. Lugoşianu, D. R. Ioaniţescu, ş.a.). Figuri noi: D. Gusti şi I. Gr. Perieţeanu.

n. 158. Ministerul Instrucţiei, Cultelor şi Artelor, unificate între timp.

P. 214, n. 159. I.Gr. Perieţeanu – va nota L.R. – „e din vechea gardă a liricilor discreţi şi perseverenţi“. Poezia lui „nu caută să epateze, nici

să revoluționeze. E simplă și blândă" (cf. *I.Gr. Perieţeanu „Glasul apelor"*, în *România literară*, I, nr. 17, 11 iun. 1932, p. 1 – L.R. *Opere*, vol. 16, p. 342-343).

n. 160. Caius Brediceanu, jurist şi om politic.

n. 161. Ionel M.Gaşpar, avocat, deputat de Caraş.

P. 215, ***n. 162***. Vezi supra, n. 120a.

P. 216, ***n. 163***. Marioara Sorbul.

P. 217, ***n. 164***. Alexandrina Rădulescu.

P. 218, ***n. 165***. Nicolae Ionescu-Crunţi, proprietarul imobilului ocupat de L.R. în strada Tache Ionescu, nr. 12 (Parcul Inginerilor, lângă Gara de Nord).

P. 219, ***n. 166***. În total, P. N.Ţ. obţinuse 40, 30% din numărul voturilor (274 mandate de deputat în Parlament). În ordinea rezultatelor, urma P.N.L. (I. G. Duca), cu 13, 63% din voturi (28 mandate). Celelalte partide şi organizaţii obţinuseră între 2,16% şi 6,53% din voturi (respectiv 4 până la 14 mandate de deputat). Ecoul acestor mutaţii va fi regăsit în articolul *Camera Deputaţilor fără d. Nicolae Iorga*, publicat de L.R. în *România literară*, I, nr. 27, 20 aug. 1932, p. 1 (L.R., *Opere*, vol. 16, p. 361-362). O menţiune: la 20 oct. 1932, se va forma un nou guvern, condus de de I. Maniu, eveniment ce nu va mai reţine atenţia scriitorului, preocupat în exclusivitate de noua lui carte.

n. 167. Un amănunt biografic: din motive de ordin umanitar, în iul. 1932 L.R. va intra în Comitetul Naţional Antirăzboinic, de coloratură socialistă, din care mai făceau parte dr. C.I. Parhon, prof. Ilie Cristea, N.D. Cocea ş.a. (în baza stării de asediu din febr. 1933, Comitetul va fi dizolvat).

n. 168. La Bucureşti, Fanny Rebreanu preluase administrarea revistei. „Va trebui negreşit să ridic un altar măicuţii tale la care să mă închin în fiece zi cel puţin de trei ori" – va nota L.R., la 16 iun. 1932, într-o scrisoare adresată Puiei, desprins de grijile administrative de până atunci. „*Tu scrie liniştit.* Fac eu aici ce fac...", îl va asigura soţia

(vezi L.R., *La lumina lămpii,* scrisorile 237-244). Colaborările lui în revistă, destul de rare şi până atunci, vor fi şi mai puţine. Din articolele trecute şi cele ce vor urma, ar mai fi de reţinut: *Între critică şi injurie* (I, nr. 3, 5 mart. 1932, p. 1-2) ; *Controlul străin* (I, nr. 9, 16 apr. 1932, p. 1) ; *Legiferare pentru literatură* (I, nr. 10, 12 apr. 1932, p. 1); *Goana torţelor* (I, nr. 12, 7 mai 1932, p. 1) ; *Scriitori şi problemele culturii* (I, nr. 40, 19 nov. 1932, p. 1-2), reproduse de noi în L.R. ; *Opere*, vol. 16, p. 329-331, 336-338, 338-339, 339-341, 362-363.

P. 220, n. 169. Întreruperea însemnărilor (14 aug. – 9 nov. 1932), este compensată de notaţiile din *„Mersul scrisului [la] „Răscoala*" (vezi supra, notele 1 şi 153). De reţinut că paralel cu evidenţa orelor şi minutelor petrecute la masa de lucru, a paginilor şi rândurilor scrise, sunt consemnate acolo şi numele vizitatorilor (Fanny, Puia, Radu, Ionel şi Lina Rădulescu, Mihail şi Maria Sorbul, Chefner), precum şi diverse stări afective („complet lipsit de avânt şi atmosferă" ; „Nici un elan" ; „Nici o dispoziţie" ; „Prost, somn, lipsă de inspiraţie" ; „Infect, nici o dispoziţie" etc.). Calvarul creaţiei transpare adesea din simpla înşiruire a datelor. Exemple: *„Vineri, 2 septemvre*, de la ora 22,1/2, până la 6,5′ până la pag. 312, 5 [scris] 1 [pag. în] 7,1/2 [ore]"; sau *Duminecă 6 noiemvre*, de la ora 22 până la 2: nimic".

n. 170. Peste două zile, *România literară* (I, nr. 45, 24 dec. 1932, p. 3) va transmite ştirea că romanul se va găsi în librării „între Crăciun şi Anul Nou".

1933

P. 221, n. 1. An extrem de sărac în însemnări jurnaliere. Parţial, tensiunea stărilor interioare poate fi cunoscută din articolele publicate în acest interval: *După un an* (*România literară,* II, nr. 53, 18 febr. 1933, p. 1) ; *Tragedia d-lui Gusti* (*ibid., II,* nr. 55, 4 mart. 1933, p. 1) ; *„Patul lui Procust*" (*ibid.*, II, nr. 55, p. 1-2) ; *Întinerirea „Vieţii româneşti*" (*ibid.*, II, nr. 56, 11 mart. 1933, p. 1) ; *Literatura românească în Rusia sovietică* (*ibid.*, II, nr. 57, 18 mart. 1933, p. 1) ;

Iluzii permanente (*ibid.*, II, nr. 61, 15 apr. 1933, p. 1) ; *Radiofonia românească* (*ibid.*, II, nr. 62, 30 apr. 1963, p. 1) ; *Panait Istrati* (*ibid.*, II, nr. 65, 6 mai, 1933, p. 1) – articole reproduse de noi în L.R., *Opere*, vol. 16, p. 364-377. Consultă, la nevoie, şi mărturisirile făcute lui Ioan Massoff, *Liviu Rebreanu în intimitate*, apărute în *Rampa*, XVI, nr. 4490, 2 ian. 1933, p. 1-2, precum şi cele din *Cu d-l Liviu Rebreanu, romancierul care toată viaţa nu face decât să scrie şi totuşi nu este fecund, despre „Gorila", „Pojarul dragostei" şi altele*, interviu semnat de Al. Robot, în *Rampa*, XVI, nr. 4752, 13 nov. 1933, p. 1-2.

n. 2. Provocată în mare măsură de ecourile romanului *Răscoala*, abia tipărit, a cărui elaborare îl istovise.

n. 3. Ragusa, denumire italiană dată în Evul Mediu oraşului iugoslav Dubrovnik.

n. 4. Pregătirile pentru Congres, precum şi desfăşurarea lucrărilor au fost reflectate în *România literară: Adunarea generală a P. E.N. – Clubului* (II, nr. 61, 15 apr. 1933, p. 6) ; *P. E.N. – Clubul român la Ragusa* (II, nr. 67, 27 mai, 1933, p. 3) ; Emanoil Bucuţa, *Congrese de scriitori*. Dubrovnik, 23-28 mai 1933 (II, 22 iul. 1933, p. 3).

n. 5. Alexandru Popescu-Telega (1889-1970), profesor, folclorist şi istoric literar, comparatist specializat în relaţiile româno-iberice.

n. 6. Kemény János, scriitor maghiar din România, preşedintele societăţii literare „Erdélyi Helikon" (înfiinţată în 1926).

n. 7. Corectat ; în manuscris: Suşak.

n. 8. Fiume, vechea denumire a oraşului croat Rijeka.

P. 222, *n. 9*. Abbazia, denumirea italiană a oraşului croat Opatija.

n. 10. Jules Romains, amintit în *Jurnal* şi la 6 mai 1932.

n. 11. František Langer (1888-1965), autor dramatic şi povestitor ceh.

n. 12. Probabil Jindra Huskova, profesoară şi publicistă cehă, preşedinta femeilor universitare slovace, autoarea mai multor traduceri şi studii din şi despre literatura română.

n. 13. Herbert George Wells (1866-1946), prozator şi sociolog englez.

n. 14. Cattaro, denumirea italiană a portului dalmaţian Kotor (în text este vorba de golful în care se află oraşul).

n. 15. Dawson Scott, publicistă engleză, care, în 1921, înfiinţase „P.E.N.-Club“

n. 16. Svetislav Stefanovič, poet, medic şi publicist sârb.

P. 223, *n. 17*. Ernst Taller (1893-1939), scriitor german ; din pricina naţionalităţii (era fiul unui comerciant evreu) şi a convingerilor sale antinaziste, se refugiase în afara graniţelor Germaniei.

n. 18. Acelaşi Benjamin Crémieux, care, la 2 apr. 1928, îi ceruse lui L.R. aprobarea să publice o nuvelă în *Revue Juive*.

P. 224, *n. 19*. Şalom Asch (1880-1957), scriitor de limbă idiş, născut în Polonia şi stabilit, după 1910, în S.U.A.

n. 20. Ivan Mestrovič (1883-1962), sculptor, pictor şi gravor iugoslav.

n. 21. Lovcen, masiv muntos în Muntenegru, declarat parc naţional.

n. 22. Cetinje, oraş în Muntenegru.

n. 23. Split, port croat la Marea Adriatică, intitulat în antichitate *Spalatum* (de unde şi numirea italiană *Spalato*).

n. 24. Diocletian (împărat roman între 284-305 e.n.) se retrăsese, după abdicare, în Dalmaţia, la Spalatum (Split), unde moare în anul 316.

n. 25. Frane Bulič (1846-1934), arheolog iugoslav, specialist în epigrafia latină ; în apropiere de Split a făcut numeroase săpături.

P. 226, *n. 26*. Piesa lui Benito Mussolini (1883-1945), conducătorul Italiei fasciste, apăruse „în colaborare“ cu Gioachino Forzano (1884-1970), autor dramatic de notorietate în perioada dintre cele două războaie, ceea ce ne îndreptăţeşte să stabilim mai aproape de adevăr paternitatea lucrării. Piesa s-a jucat pe scena „Naţionalului“, cu titlul *Napoleon*, în stagiunea 1933-1934, transfigurând evenimentele

intervenite în viaţa exilatului din Elba, de la revenirea sa în Franţa (1 mart. 1815) până la înfrângerea de la Waterloo. Atare drame istorice mai publicase G.Forzano, fără să fi simţit nevoia unor colaboratori de ocazie.

n. 27. La 14 ian. 1933, Al.Vaida-Voievod devenise preşedinte al Consiliului de Miniştri, funcţie pe care o va îndeplini până la 13 nov. 1933.

n. 28. În noul guvern, Armand Călinescu era ministru de Interne.

n. 29. Eugen Titeanu, avocat, publicist şi om politic ; la 2 oct. 1934, în guvernul condus de G.Tătărăscu, va fi numit ministru la Interne ; între 14 iul. 1938 şi 31 ian. 1939, în guvernul condus de Miron Cristea, va îndeplini funcţia de ministru al Presei şi Informaţiilor. În ambele calităţi, va avea o atitudine deferentă faţă de L.R.

n. 30. În noul guvern, Virgil Madgearu continua să fie ministru la Finanţe.

n. 31. Mihai Savu, fost campion de scrimă, vicepreşedinte la Uniunea Federaţiilor Sportive din România ; între alte funcţii, a îndeplinit şi pe cea de secretar tehnic la Teatrul Naţional (informaţie furnizată de Eftimie Ionescu).

P. 227, n. 32. Petru Comarnescu (1905-1970), critic literar şi de artă, estetician şi traducător ; la B.A.R. se află scrisori ale sale către L.R. (*Coresp.*, nr. 142 603-142 605), de omagiere şi despre traducerea unei piese de O'Neill.

n. 33. După ce între 1929 şi 1933 urmase cursurile Facultăţii de Litere şi Filosofie a Universităţii din Bucureşti, Puia Rebreanu susţinuse examenul de licenţă, cu menţiunea „Magna cum laude" (Diploma nr. 19079, din 4 febr. 1933) ; în noua calitate, urmărea să obţină ore în învăţământ, paralel cu activitatea sa de crainică la Radiodifuziunea Română.

n. 34. Victor Orendi-Homenau, publicist, traducător ; la B.A.R. se află o scrisoare a sa către L.R. (*Coresp.*, nr. 144 033).

n. 35. Eduard Mirto, din nou subsecretar de stat la Lucrări Publice şi Comunicaţii.

n. 36. Charles Auboin, economist francez.

n. 37. A. Poitvin-Scheletti, pictor ; în colecţia familiei se află portretul făcut lui Radu Vasilescu, precum şi tabloul *Deiţa* (căţeluşa lui L.R. de la Valea Mare) – aflate astăzi în posesia Muzeului Literaturii Române.

n. 38. Toma Gâlcă, om politic naţional-ţărănist.

P. 228, n. 39. Constantin Pantazi, colonel, comandantul regimentului 3 Călăraşi, în care funcţiona şi ginerele scriitorului.

n. 40. Tedi Radu, colonel, prieten apropiat al lui C. Pantazi.

n. 41. Octav Luchide, secretarul Federaţiei Naţionale de Fotbal.

n. 42. Bebe Wolf, funcţionar la Editura „Adevărul" (informaţie de la I. Massoff).

n. 43. Unul dintre fiii publicistului Gheorghe Mugur: Val (1901-1986) sau Remus (ultimul revenind de mai multe ori în paginile *Jurnalului*).

n. 44. Ramiro Ortiz, profesor de italiană la Universitatea din Bucureşti şi membru al Academiei Române (1934) ; reîntors în Italia, va funcţiona ani de-a rândul ca profesor la Universitatea din Padova.

n. 45. Ulterior Parcul Libertăţii.

n. 46. Restaurant în Bucureşti, al cărui nume este reîntâlnit şi în opera scriitorului.

n. 47. Victor Barnovsky, regizor, care, venind din Germania, a pus pe scena teatrală bucureşteană mai multe spectacole Shakespeare (informaţie de la I. Massoff).

P. 229, n. 48. Ludovic Dauş (1873-1953), poet, prozator şi dramaturg ; vechi şi constant prieten al Rebrenilor ; unul dintre puţinii martori ai decesului romancierului. Din aug. 1933, va lucra alături de L.R. în

consiliul de administrație al Societății de Radio. La B.A.R. se află scrisorile sale către confratele său (*Coresp.*, nr. 142 711-142 719, din 1925-1926).

n. 49. I. Rosenthal, conducătorul ziarului *Adevărul* între 1922 şi 1924 ; după retragerea acestuia din Societatea „Adevărul", până în 1936, ziarul a fost condus de un triumvirat: B. Brănişteanu, C. Graur şi Emil Socor ; după 1936, la conducere aflăm pe M. Sadoveanu, B. Brănişteanu şi T. Theodorescu-Branişte.

P. 230, n. 50. Viorica Raşef, profesoară de latină, căsătorită cu istoricul Ion Vlădescu (după divorțul acestuia de Coca Rarincescu, amintită în paginile *Jurnalului*) ; era nepoata generalului N. Uică, menționat în contextul notației jurnaliere.

n. 51. Nicolae Uică (1877-1940), general de corp de armată ; după căderea guvernului condus de Al. Vaida-Voievod, va fi numit subsecretar de stat la Ministerul Apărării Naționale (14 nov.-29 dec. 1933), în guvernul condus de I.G. Duca.

n. 52. Octavian C. Tăslăuanu, publicist ; „naşul literar" al lui L.R. ; aflat în conducerea revistei *Luceafărul* din Sibiu, a publicat, la 1 nov. 1908, prima schiță a tânărului prozator (consultă paginile postume publicate de soția lui O.Tăslăuanu în *Plaiuri năsăudene*, I, 1943, nr. 5-7, p. 2).

n. 53. Bruno Seletzki, şeful agenției „Skoda" la Bucureşti. La 10 mart. 1933, în urma unui denunț care acuza o evaziune fiscală, se făcuse o percheziție la reprezentanța societății „Skoda", descoperindu-se numeroase acte cu caracter secret privind capacitatea militară a României, situația unor ofițeri superiori români etc. O parte din documentele găsite au fost confiscate, constituind probe în procesul de spionaj intentat lui B. Seletzki. La 24 mart. el a fost arestat, iar mai târziu judecat şi condamnat la cinci ani închisoare.

n. 54. Romulus Boilă, om politic național-țărănist, implicat în „Afacerea Skoda".

n. 55. Mihai Popovici era la acea vreme ministrul Justiției.

n. 56. Nicolae Samsonovici, general, subsecretar de stat la Ministerul Apărării Naţionale.

n. 57. G.G.Mironescu îndeplinea atunci funcţia de vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, fiind şi subsecretar de stat la Interne.

n. 58. „Afacerea Skoda" se perfectase în 1930, pe timpul unei guvernări naţional-ţărăniste ; de-atunci, în formaţiile guvernamentale conduse de I. Maniu (10 nov. 1928-6 iun. 1930), G.G. Mironescu (7-12 iun. 1930) ; I. Maniu (13 iun.-9 oct. 1930) ; G.C. Mironescu (10 oct. 1930-17 apr. 1931), Al. Vaida-Voievod (6 iun.-10 aug. 1932 ; 11 aug.-19 oct. 1932), I. Maniu (20 oct. 1932-13 ian. 1933) şi din nou Al. Vaida-Voievod (14 ian.-13 nov. 1933), naţional-ţărăniştii folosiseră patru generali ca subsecretari de stat: Henri Cihoschi, Nicolae Condeescu, C. Ştefănescu-Amza şi N. Samsonovici.

P. 231, n. 59. Între timp se precipitase căsătoria Seredei Sorbul cu slt. Grigore Pârâianu.

n. 60. Iancu Chitzes, publicist.

n. 61. Ernst Donneaud (1875-1941), arhitect.

n. 62. Dispensă de dotă.

P. 232, n. 63. Ion Brucăr (1888-1960), profesor de filosofie, estetician şi publicist ; a fost unul dintre colaboratorii prodigioşi ai *României literare*.

n. 64. Alexandru Philippide (1859-1933), profesor universitar, filolog.

n. 65. Adrian Maniu.

n. 66. Octav Doicescu (1902-1981), arhitect.

n. 67. Poate Bánffy Miklós, scriitor din cercul „Erdélyi Helikon" (incert şi din pricina grafiei folosite de L.R., bun cunoscător al limbii maghiare).

n. 68. Augustin Calliani, funcţionar superior în cadrul Ministerului Instrucţiunii Publice şi Cultelor.

n. 69. Nicolae Dumitrescu, profesor.

n. 70. Institutul Negoescu, liceu particular de fete.

P. 233, n. 71. Promisiune nerespectată. Singura colaborare a lui D. Gusti în *România literară* rămâne articolul *Statul cultural* (I, nr. 40, 19 nov. 1932, p. 1). Revista a manifestat însă un interes constant față de creația profesorului (vezi între altele, cuvântarea lui L.R., ținută cu prilejul sărbătoririi ministrului, publicată în *România literară*, II, nr. 53, 18 febr. 1933, p. 3).

n. 72. În noul guvern, V.V. Tillea era ministru secretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri și la Ministerul Presei și Informațiilor (unde D. Gusti îndeplinea funcția de subsecretar de stat).

n. 73. Hotărârea guvernamentală.

P. 234, n. 74. Într-adevăr, la 14 nov. 1933 va fi numit un nou guvern, având ca prim-ministru pe I.G.Duca.

n. 75. Numele romanului fusese amintit în presă începând din 1931 (vezi *Rampa*, XVI, nr. 3886, 2 ian. 1931, p. 4 ; *Adevărul*, XLIV, nr. 14513, 23 apr. 1931, p. 2), revenind ulterior cu insistență (*România literară*, II, nr. 63, 29 apr. 1933, p. 2 ; *Adevărul*, XLVII, nr. 15197, 22 iul. 1933, p. 2 ; *Vremea*, VI, nr. 308, 8 oct. 1933, p. 4 ; *Rampa*, XVI, nr. 4752, 13 nov. 1933, p. 1-3).

1934

P. 235, n. 1. Întreruperea însemnărilor din *Jurnal* se explică prin faptul că, în prima parte a anului, L.R. s-a aflat aplecat asupra noului roman, *Jar*, început luni 22 ian. 1934, orele 21, 1/2, și sfârșit marți 1 mai 1934, orele 5,40'. După *Mersul scrisului* (vezi L.R., *Opere*, vol. 9, p. 459-460), romanul a fost elaborat în decursul a 63 de nopți (nu au

fost calculate întreruperile). Evidența zilelor, orelor şi minutelor folosite la masa de lucru suplineşte lacunele *Jurnalului*. Pentru lămuriri suplimentare vezi mărturisirile: *De vorbă cu dl. Liviu Rebreanu cu prilejul apariției romanului „Jar“*, în *Reporter*, II, nr. 22, 16 mai 1934, p. 5 (semnat de Camil Baltazar), şi *De vorbă cu dl. Liviu Rebreanu*, în *Adevărul literar şi artistic*, XIII (seria a II-a), nr. 702, 20 mai 1934, p. 1 (semnat de V.Cristian). Semnalam din bibliografia noastră şi *Răspunsul d-lui Liviu Rebreanu*, la ancheta *Ce fapte şi tendințe duc în situația actuală a lumii la pace şi război ?* întreprinsă de *Vremea*, VII, nr. 319, 1 ian. 1934, p. 5.

n. 2. Ana, bucătăreasa Rebrenilor.

n. 3. În ce va fi constat aportul romancierului la scrierea manualelor, lucrul este discutabil. Cert e că, în 1934, numele îi apare pe o puzderie de cărți destinate şcolii elementare. La început semnează alături de Petre V. Haneş un *Abecedar* ; apoi cu Maria Giuglea, manuale de *Aritmetică* pentru cl. a II-a şi a III-a, de *Gramatică şi compunere* pentru cl. a III-a şi a IV-a sau de *Geografie* pentru cl. a IV-a. Întreprinderea pare să fie rentabilă, căci în anii următori atare colaborări girează apariția unor manuale de *Citire* (în 1935, cu Maria Giuglea, D. Vasu şi T. Teodorescu-Branişte, în 1937, cu P. V. Haneş, R. Cosma şi I. Burcă, apoi, separat, cu P. V. Haneş, N. Bălăceanu şi D. Vasu).

P. 236, n. 4. Nicolae Condiescu devenise între timp preşedintele Consiliului de administrație al Societății de Radio.

n. 5. Este vorba de Congresul internațional al radiofoniei, deschis la 10 iun. 1934, în capitala Angliei. L.R. participase în calitate de vicepreşedinte al Societății de Radio din România (funcție îndeplinită între 1933 şi 1938). La Londra a fost însoțit de Corneliu Moldovanu, care, la rândul său, făcea parte din Consiliul de administrație (vezi amănunte despre vizita în Anglia în vol. L.R., *La lumina lămpii*, p. 256-258). De reținut că legăturile lui L.R. cu „Radioul“ erau mai vechi. Într-o dare de seamă alcătuită de H. Blazian, la 30 iun. 1929, el figurează în Comitetul programelor alături de C. Kirițescu, Th. Alessianu, A. Culea ş.a., făcând apoi chiar parte din Consiliul de administrație, între 1932 şi 1933 (vezi Victor Crăciun, *Manuscrise şi voci. Scriitori români la Radio*, 1977).

n. 6. A.B.C., publicaţie apărută, la Bucureşti, între 9 nov. 1934 şi 19 ian. 1935, având ca director pe Emil Socor.

n. 7. Radu Vasilescu, ginerele scriitorului, atras la acea dată de publicistica sportivă ; demisionând din armată, se va angaja la Societatea de Radio, unde vreme îndelungată va activa în calitate de cronicar sportiv.

n. 8. Ionel Rădulescu.

n. 9. Bondor, şofer.

P. 237, n. 10. L.R. figura în Comitetul de lectură al Teatrului Naţional. Din cele trei piese (de presupus inedite), nici una nu figurează în repertoriul Teatrului Naţional din stagiunile 1934-1935, 1935-1936.

n. 11. Din creaţia lui Zaharia Bârsan, Teatrul Naţional va repune în scenă, în stagiunea 1934-1935, piesa *Trandafirii roşii* (*1915*).

n. 12. Atanasie Mitric (1902-1943), actor şi dramaturg, regizor artistic şi de studio la Societatea de Radio (fiica lui, Livia-Fanny, a fost botezată de Rebreni). A dramatizat *Ion* (piesă jucată pe scena „Naţionalului" din Cernăuţi, unde a îndeplinit funcţia de director de scenă) şi *Pădurea Spânzuraţilor* (jucată la Studioul „Naţionalului" bucureştean). Paternitatea ultimei dramatizări i-a fost contestată (vezi L.R., *Opere*, vol. 5, p. 657-660). La B.A.R. se află multe scrisori ale sale către L.R. (*Coresp.*, nr. 143 863-143 893, din 1930-1936 şi fără dată).

n. 13. La Ateneul Român, unde L.R. se afla în conducerea secţiei de literatură şi artă, se practicau, la intrarea în societate, discursurile de recepţie şi de răspuns.

P. 238, n. 14. Roman „de consum", inexistent în dicţionarele de opere, precum şi în istoriile de literatură franceză consultate.

P. 239, n. 15. Sattler, tâmplar de mobilă din Piteşti, al cărui nume revine adesea în *Jurnalul de la vie* (vezi L.R., *Opere*, vol. 18).

n. 16. Ion Mihalache, conducător al P. N.Ţ., era din părţile locului, de la Topoloveni.

n. 17. Vizavi de ograda casei în care locuia, se afla „curtea animalelor", unde antreprenorul Comănescu din Piteşti ridicase un grajd, coteţe pentru păsări şi câini, o cocină de porci, precum şi o magazie de unelte. Reamenajarea gospodăriei este adesea subliniată în *Jurnalul de la vie*, unde regăsim şi numele meşterilor amintiţi în context.

P. 240, n. 18. Toto Niculescu, avocat din Piteşti, bun prieten cu Ionel şi Lina Rădulescu.

n. 19. Haralambie Păcescu, medic veterinar, vecin din Valea Mare, al cărui nume revine adesea printre „ai casei" (mai ales în *Jurnalul de la vie*) ; până în 1926, a fost medic primar veterinar al jud. Argeş, apoi promovat inspector (în vol. L.R., *La lumina lămpii,* transcris de noi greşit: *Andrei* Păcescu).

P. 241, n. 20. O conferinţă cu titlul apropiat, *Literatura şi iubirea*, va fi rostită de L.R. în mai multe oraşe ale ţării, apoi tipărită în *Universul literar*, XLVIII, nr. 14, 8 apr. 1939, p. 3-6 ; inclusă, ulterior, în *Amalgam* [1943] şi reprodusă de noi în L.R., *Opere*, vol. 15.

n. 21. După experienţa „Fundaţiilor Regale" (unde administrarea unei loterii se soldase cu venituri ce depăşeau cu mult cheltuielile culturale ale Palatului), Societatea de Radio proiectase o întreprindere similară. Dacă afacerea loteriei de la „Fundaţii" avea să răsufle abia după abdicarea lui Carol al II-lea, cealaltă s-a compromis din faşă.

n. 22. Ion Sârbu, actor şi profesor de dicţie (la B.A.R., două scrisori ale sale către L.R., *Coresp.*, nr. 145 085-145 086, nedatate).

n. 23. Gheorghe (Guţă) Tătărăscu (1886-1957), om politic, conducător al grupării „tinerilor liberali". Dacă în guvernele anterioare (conduse de I. G. Duca şi dr. C. Angelescu, după îndepărtarea naţional-ţărăniştilor), el îndeplinise funcţia de ministru la Industrie şi Comerţ, începând cu data de 3 ian. 1934 este numit prim-ministru, funcţie pe care o va deţine până la venirea guvernului Goga-Cuza (28 dec. 1937). La B.A.R., o scrisoare către L.R. din 1929 (*Coresp.*, nr. 145 345).

n. 24. Knock-out, piesă de Gustav Valentin şi Vasile Creţoiu.

P. 242, n. 25. Ştefan Wieder, om de afaceri din cercurile Palatului.

n. 26. Nella Stroescu, începătoare într-ale literaturii: piesa *Harap-Alb* va fi în cele din urmă acceptată şi inclusă în repertoriul Teatrului Naţional, în stagiunea 1935-1936.

n. 27. Damian Stănoiu (1893-1956), prozator ; cartea amintită în *Jurnal* este *O zi din viaţa unui mitropolit. Însemnările unui trădător*, apărută la „Cartea Românească" în 1934. La B.A.R., scrisori către L.R., datând din 1929-1941 (*Coresp.*, nr. 145 157-145 163).

n. 28. Puiu Gârniceanu, scriitor întâlnit mai mult în paginile publicaţiilor ; autorul volumului *Lângă Schitul lui Tărâţă* (f.d.).

n. 29. Silvio D'Amico (1887-1955), critic şi istoric dramatic italian, consacrat în viaţa teatrală interbelică.

P. 243, n. 30. În al doilea guvern format de Gh. Tătărăscu la 2 oct. 1934, Eugen Titeanu fusese numit ministru la Interne (în locul lui Victor Iamandi).

n. 31. Petre Munteanu-Cârnu, la data aceea director general al Societăţii de Radio.

n. 32. Din ansamblul notaţiilor de până în ian. 1937, rezultă că Dimitriu va deţine la Radio o funcţie de conducere, intrând uneori în conflict cu membrii Consiliului.

n. 33. Ticu Sevastia Arhip (1891-1965), prozatoare şi autoare dramatică.

n. 34. Al. Robot (1916-1941), poet şi publicist, autor al câtorva interviuri luate lui L.R.: *Faţă în faţă cu eroul meu*, în *Rampa*, XV, nr. 4485, 25 dec. 1932, p. 7 ; *Cu dl. Liviu Rebreanu, romancierul care toată viaţa nu face decât să scrie şi totuşi nu e fecund*, *Ibid.*, XVI, nr. 4752, 13 nov. 1933, p. 1.

n. 35. Ion Luca (1894-1972), dramaturg. În stagiunea teatrală 1933-1934, „Naţionalul" îi jucase piesa *Iuda*, scrisă în colaborare cu G. Ciprian. Noua piesă supusă spre lecturi era *Rachieriţa*. Vezi la B.A.R., *Coresp.*, nr. 143 644, din 1936. Vezi şi M.N. Rusu, în *Săptămâna*, nr. 7, 15 febr. 1985.

n. 36. Intitulată *Gura de leu*, piesa lui Ticu Arhip va fi inclusă în repertoriul Teatrului Naţional din Bucureşti, în stagiunea 1935-1936.

P. 244, n. 37. Barbu Catargi, colaborator al secţiei muzicale a Societăţii de Radio, conducător al unei formaţii de jazz.

n. 38. Corina Sbiera: „sunt profesoară de lb. română şi în orele libere *scriu*". Aşa începe corespondenţa sa cu L.R., la 16 febr. 1933, când, entuziasmată de lectura romanului *Răscoala*, îi propune să-l dramatizeze. (Cu puţin în urmă, luase un premiu literar, oferit de ziarul *Curentul* ; vezi la B.A.R., Coresp., nr. 145 013-145 015 din anul 1933.)

n. 39. Mircea Georgescu, inginer, şeful compartimentului tehnic al Societăţii de Radio.

n. 40. Nicolae M. Popescu (Popa Nae), profesor de istoria bisericii române la Facultatea de Teologie din Bucureşti, membru al Academiei Române (din 1924), şi al comitetului de direcţie al Societăţii de Radio ; între 1938 şi 1939, va funcţiona ca secretar general la Ministerul Cultelor şi Artelor.

n. 41. Nicolae Batzaria (1874-1952), prozator şi publicist (la B.A.R., *Coresp.*, nr. 142 143, o scrisoare către L.R. din anul 1930).

n. 42. Nicolae Gh. Lupu (1884-1966), medic, profesor universitar şi om politic (fost preşedinte al Partidului Ţărănesc şi vicepreşedinte al P.N.Ţ.). Scrisoarea trimisă lui L.R. se află la B.A.R., *Coresp.*, nr. 143 657 ; în ea îl roagă să-l susţină pe H. Blazian, ameninţat să fie înlăturat de la Radio. „E necesar – notează dr. Lupu – ca şi cei de treabă să se susţină, căci clica celor răi e prea mare, prea unită şi prea puternică în ţara asta pentru a putea face ceva."

P. 245, n. 43. Alexandru Georgiad Obedenaru (1865-1943), poet parnasian, care urma să intre în al 90-lea an al vieţii sale.

n. 44. George Cruţescu, publicist şi dramaturg ; piesa la care se referă *Jurnalul* poartă titlul *Trică* şi a fost inclusă în repertoriul Teatrului Naţional din stagiunea 1934-1935.

n. 45. G.M. Cantacuzino, arhitect şi publicist, unul din conferenţiarii activi ai Radiodifuziunii Române.

n. 46. Epopeea lui Petre Munteanu-Cârnu va continua, „decapitarea" fiind urmată de numeroase lucrături în culise (consultă *Lucrări de referinţă despre Radio şi Televiziune,* de Victor Crăciun, Nicoleta Dropol şi Cella Vasiliu, 1973).

n. 47. Letiţia Slăvoacă (căsătorită Miron), prietenă veche, de pe meleaguri bistriţene.

n. 48. Azi Ştefăneşti, lângă Piteşti.

n. 49. Reamintim că la Bascov, lângă Piteşti, Ionel şi Lina Rădulescu aveau o fermă ; Stăncuţa (în *Jurnal* şi Stănuţa) este numele fetei luată de Rădulești din orfelinatul de la Turnu Roşu.

P. 246, ***n. 50***. Excursie în grup.

n. 51. Victor Ion Popa.

n. 52. Mihai Arţăreanu, avocat.

n. 53. Probabil A. Zwiebel, renumit anticar şi colecţionar de antichităţi.

n. 54. Marioara Gusan (n. 1914), la acea dată elevă la „Elena Doamna" ; originară din Ludoş, de prin părţile Sibiului, a fost găzduită în casa Rebrenilor, între 1933 şi 1943, prin intermediul Mariei Sorbul, fosta ei directoare. După terminarea şcolii (1939), devine profesoară de lucru manual, predând la Sălişte, Râmnicul Sărat şi Timişoara. În casa romancierului l-a cunoscut pe scriitorul Horia Opreseu (1904-1974), cu care s-a căsătorit. Copilul lor, Liviu (1944-1986), a fost botezat de Rebreni. Numele fetei revine adesea în paginile *Jurnalului*, înainte şi după căsătorie, atât ea, cât şi soţul ei numărându-se printre fiinţele devotate scriitorului.

1935

P. 247, ***n. 1***. Paradoxal, pe cât de agitat este acest an în viaţa scriitorului – anul semicentenarului naşterii sale – pe atât de nesemnificativ se oglindeşte în jurnalul său literar. Notaţia discretă de până acum este

înlocuită cu numeroase spovedanii în paginile ziarelor şi revistelor de tot felul, bibliografia de specialitate înregistrând peste 10 interviuri despre viaţa şi opera romancierului. Dintre cele mai interesante amintim convorbirile cu Dan Petraşincu, din *Adevărul literar şi artistic*, XIV, seria a II-a, nr. 760, 30 iun. 1935, p. 1-2, cu C.Panaitescu, în *Facla*, XV, nr. 1452, 28 nov. 1935, p. 2, cu poetul-gazetar Camil Baltazar, în *Cuvântul liber*, III, nr. 4, 30 nov. 1935, p. 5 şi apoi în *Vremea*, VIII, nr. 416, 1 dec. 1935, p. 5 şi 11, cu Profira Sadoveanu, în *Adevărul literar şi artistic*, XIV, seria nouă, nr. 783, 8 dec. 1935, p. 3 şi cu Lascăr Sebastian, în *Dimineaţa*, XXXI, nr. 10402, 9 dec. 1935, p. 3. Atenţia scriitorului este distribuită şi din pricina zecilor de articole din presa centrală şi provincială, precum şi de numeroasele festivităţi ce-i sunt consacrate în întreaga ţară. Viaţa literară îl oboseşte în aşa măsură încât însemnările privind gospodăria de la Valea Mare trec pe primul plan. La 10 iun. 1935 deschide un nou caiet – *Jurnalul de la vie* –, bine întreţinut de-alungul lunilor ce urmează (peste 130 însemnări, faţă de 17 cu caracter literar). Această falie din existenţa scriitorului îi întregeşte personalitatea, obligând biografii la reflexii (alături de alte jurnale, „caietele de la vie“ sunt incluse în vol. 18 de *Opere*).

n. 2. Constantin Vişoiu, profesor de contabilitate la Şcoala comercială din Piteşti, bun prieten cu Ionel Rădulescu.

n. 3. Gigi Păcescu, profesoară de educaţie fizică.

n. 4. Ion Ressu, fiul pictorului.

n. 5. Datare probabilă (în jur de 21-22 ian.), pe o filă deteriorată ; însemnarea este ulterioară conferinţei din Cernăuţi, ţinută la 18 ian. 1935.

n. 6. Dimitrie Marmeliuc, profesor universitar de limbi clasice, fost director al Teatrului Naţional din localitate (1925-1926). La B.A.R. se află o scrisoare a sa către L.R. (*Coresp.*, nr. 143 762 din 1936).

n. 7. Lecca Morariu (1888-1963), profesor universitar de istoria literaturii române, istoric literar, la rândul lui fost director al Teatrului Naţional din localitate. La B.A.R., se află scrisori către L.R. (*Coresp.*, nr. 143 910-143 913, datând din 1935-1936).

P. 248, n. 8. *Glasul Bucovinei*, publicaţia cotidiană, înfiinţată, în 1919, de Sextil Puşcariu ; ulterior organ al Partidului Naţional Liberal.

n. 9. Aurel Morariu, avocat şi publicist, de mai multe ori deputat liberal.

n. 10. Traian Chelariu (1906-1966), poet, publicist şi profesor.

n. 11. Aurel Ion Maican, regizor şi director de scenă la mai multe teatre din ţară, titularizat ulterior la „Naţionalul" din Bucureşti (la B.A.R., *Coresp.*, nr. 143 691-143 695, scrisori către L.R., datând din 1936 şi f.d.).

P. 250, n. 12. De consultat articolul lui Mircea Eliade, *Scriitorii şi preşedintele lor*, publicat în *Vremea*, VIII, nr. 383, 7 apr. 1935, p. 7 ; vezi din urmă şi *Prezidenţia S.S.R.-ului*, în *Adevărul literar şi artistic*, XIII, nr. 727, 11 nov. 1934, p. 10.

n. 13. Nicolae Gr. Mihăescu-Nigrim (1871-1951), scriitor cu care L.R. a întreţinut raporturi cordiale încă de la sosirea lui în Capitală (consultă scrisorile de la B.A.R., *Coresp.*, nr. 147 792-143 797, datate între 1913 şi 1925).

n. 14. N.I. Herescu, poet şi profesor universitar, specializat în filologie clasică.

P. 251, n. 15. Vezi supra, anul 1932, n. 97.

n. 16. Numele incomplete derutează: *Ostrovski* poate desemna pe primul ministru plenipotenţiar al U.R.S.S. în România, dar şi pe cunoscutul prozator sovietic Nikolai Alekseevici Ostrovski (1904-1936), multă vreme aflat în conducerea unei mari edituri din Moscova.

n. 17. Tratativele vor eşua, traducerile în rusă efectuându-se mult mai târziu.

n. 18. Peter Hall, scriitor englez, era o mai veche cunoştinţă a lui L.R., ambii întâlnindu-se la Londra, în vara anului 1934, cu prilejul

Congresului Internaţional al Radiofoniei (vezi L.R., *La lumina lămpii*, p. 260).

n. 19. Ion Dragu, publicist, dramaturg şi diplomat (ataşat de presă la Varşovia, Geneva, Atena, Ankara), peste ani secretar general al Presei şi Propagandei.

n. 20. Alexandru Popescu-Necşeşti, avocat şi ziarist, director adjunct al ziarului *Universul*, fost subsecretar la Ministerul Instrucţiunii Publice şi Culte (5 ian.-9 iun. 1934).

n. 21. Ştefan Neniţescu, poet şi estetician.

n. 22. Dimitrie Ciotori, scriitor şi publicist, la acea dată ataşat la legaţia română din Londra. Va păstra bune raporturi cu L.R. (cf. B.A.R., *Coresp.*, nr. 142 567-142 568, din 1936).

n. 23. Alexandru Busuioceanu (1896-1961), critic literar şi de artă, estetician, profesor universitar.

n. 24. I.A. Bassarabescu (1870-1952), prozator, care, pe parcursul anilor, a manifestat sentimente de preţuire faţă de confratele său mai tânăr (vezi la B.A.R., *Coresp.*, nr. 142 132-142 142, scrisori către L.R. datând din 1923-1941).

n. 25. Demostene Botez (1893-1973), poet, prozator şi publicist (vezi la B.A.R., *Coresp.*, nr. 142 314-142 317, scrisori către L.R., datând din 1930-1940).

n. 26. Roman de Sabin Velican.

n. 27. *Cuvântul liber,* revistă săptămânală, apărută, la Bucureşti, între nov. 1933 şi oct. 1936, având ca director pe T. Teodorescu-Branişte.

P. 252, n. 28. Carol Iacobi, inginer specializat în amenajarea de grădini şi parcuri, cu o îndelungată practică dobândită îndeosebi în capitala ţării (va fi invitat, în mai multe rânduri, la Valea Mare, deplasările lui fiind consemnate mai ales în *Jurnalul de la vie*).

n. 29. Ovidiu Cioarba, medic, al doilea băiat al preotului din Maieru.

n. 30. Marcel Proust (1871-1922), scriitor francez, la a cărui operă se referă uneori şi în interviurile sale.

n. 31. Vasile Ionescu (Lulu), avocat, colaborator la Radio, viitor director general al Societăţii.

n. 32. Geles, funcţionar superior la Radio, mai târziu în comitetul de direcţie.

P. 253, n. 33. Alfred Alessandrescu (1893-1959), dirijor şi compozitor.

n. 34. Ileana Mihăilescu Cioarba (vezi supra).

n. 35. Ovidiu Cioarba.

n. 36. Corneliu Moldovanu.

n. 37. „Divanul meşterilor şi cărturarilor de la Hanul Ancuţei“, asociaţie de desfătare artistică şi voie bună, înfiinţată de Mihail Sadoveanu, ajutat de un comitet de experţi în materie, pe lângă restaurantul „Hanul Ancuţei“, situat cândva pe strada Izvor. (Consultă articolul lui N. Gheran, *Mihai Sadoveanu. „Divanul cărturarilor, meşterilor şi jupâniţelor de la Hanul Ancuţei"*, în *Tribuna*, XVIII, nr. 49, 6 dec. 1973.)

n. 38. Ioan Jalea, sculptor.

n. 39. Al.O. Teodoreanu (1894-1964), prozator, amintit fugitiv în paginile *Jurnalului*, în clipe de petrecere ; ca majoritatea scriitorilor ieşeni, a figurat printre bunii confraţi.

n. 40. Marius Georgescu, doctor, şef de lucrări la Facultatea de Medicină din Bucureşti.

n. 41. N. Crevedia (1887-1978), poet ; la B.A.R., *Coresp.*, nr. 142 660-142 661, scrisori către L.R.

n. 42. La 16/29 oct. 1935, M. Sorbul îşi sărbătorise semicentenarul.

n. 43. Din numeroasele ziare şi reviste, tipărite în Capitală şi provincie, vezi *Facla*, XV, nr. 1452, 28 nov. 1935, *Cuvântul liber*, III, nr. 4, 30 nov. 1935 ; *Adevărul literar şi artistic*, XIV, nr. 783,

8 dec. 1935 ; *Vremea*, VIII, nr. 416, 1 dec. 1935 ; *Dimineața*, XXXI, nr. 10402, 9 dec. 1935, cu interviurile lui C. Panaitescu, C. Baltazar, V. Dona și L. Sebastian. Pentru prima parte a anului 1935, descoperită din punct de vedere documentaristic în *Jurnal*, vezi interviurile lui G.D. Râncă, în *Însemnări*, V, nr. 20, 20 ian.-20 febr. 1935 ; V. Gorun, în *Gazeta municipală*, IV, nr. 168, 14 apr. 1935, D. Petrașincu, în *Adevărul literar și artistic*, XIV, nr. 760, 30 iun. 1935, și I. Dragnescu, în *Rampa*, XVIII, nr. 5252, 19 iul. 1935. Articole omagiale au publicat Al. Philippide, G. Călinescu, Izabela Sadoveanu, Camil Petrescu ș.a. Consultă și *Gazeta*, II, nr. 516, 28 nov. 1935 ; *Facla*, XV, nr. 1452, 28 nov. 1935 ; *Naționalul nou*, II, nr. 468, 28 nov. 1935.

n. 44. *Neamul românesc*, publicație înființată la București, în 1906, de N. Iorga.

n. 45. *Țara noastră*, revistă politică scoasă la Cluj, în 1922, de O. Goga, transformată mai târziu în publicație cotidiană, devine, de la 14 iul. 1935, oficios al Partidului Național Creștin. În general, ziarele de extremă dreaptă trec sub tăcere aniversarea romancierului. Altele folosesc prilejul pentru a-l ataca (vezi Ion Aurel Manolescu, *Liviu Rebreanu pe două coloane*, în *Cruciada românismului*, II, nr. 53, 14 dec. 1935, p. 3).

n. 46. Agapa a avut loc la 11 dec. 1935. Au luat cuvântul: F. Prodan, I. Dauș, Gr. Mărculescu și M. Eliade, atunci de 28 ani, care „a vorbit despre ceea ce fac alte țări pentru marii scriitori care au la spatele lor o operă reprezentativă. A citat cazul lui d'Annunzio, căruia statul italian i-a dăruit o moșie, iar în ziua sărbătoririi lui i s-a oferit colecția întreagă, elegant legată, a operelor sale traduse în mai multe limbi. Dl. Mircea Eliade a arătat că Liviu Rebreanu continuă să se lupte cu chiria și lemnele." (Cf. *Sărbătorirea d-lui L. Rebreanu la „S.S.R."*, în *Adevărul* din 14 dec. 1935.)

1936

P. 255, n. 1. An cu puține însemnări în jurnalul literar. Retras la Valea Mare mai tot timpul, Rebreanu se apleacă asupra treburilor gospodărești, ceea ce explică avalanșa de notații personale din *Jurnalul de la vie*,

datate între 21-22, 28-30 mart., 8 apr.-3 mai, 10 mai-12 oct. 1936. Între ele, însemnări cu caracter mai general, depăşind cadrul local (vezi în L.R., *Opere*, vol. 18, notaţiile din 25 mai, 3 iun., 10 iun., 9 aug., 22 şi 29 nov., 12-13 dec. 1936). Funcţia de vicepreşedinte la Societatea de Radio îi îngăduie prozatorului să revină asupra unor vechi proiecte. Astfel, între 11-13 mai şi 11-31 dec. 1936, reia planurile romanului *Gorila*, fără spor. Pe alocuri, lipsa de consistenţă a jurnalului se explică şi prin forfecări şi ştersături ulterioare (vezi manuscrisul aflat la B.A.R., însemnările datate 18 febr., 9 mart. şi 7 mai).

n. 2. Ionel şi Lina Rădulescu, cumnaţi.

n. 3. Poetul Vasile Voiculescu.

P. 256, n. 4. La data respectivă, atât Oscar Han, cât şi Cezar Petrescu erau colaboratori de bază ai ziarului *Curentul*, condus de Pamfil Şeicaru.

n. 5. Ionel Vulturescu (1877-1936), inspector general la C.A.M., fost director în Ministerul Industriei şi Comerţului ; s-a sinucis la 20 ian. 1936 ; în scrisoarea lăsată, roagă creditorii să-l ierte de gestul făcut (cf.*Universul*, LIII, nr. 21, 22 ian. 1936, p.5).

P. 257, n. 6. Scriitorul Mateiu Caragiale (1885-1936) încetase din viaţă cu trei săptămâni în urmă, la 17 ian. 1936. Raporturile dintre cei doi prozatori au fost strict protocolare. În acest sens pledează şi corespondenţa lui M.C. către L.R., aflată la B.A.R. nr. 142 467-142 468, datată 1929.

n. 7. Alexandru A. Bădărău (1859-1927), avocat şi om politic conservator, de mai multe ori deputat şi ministru.

P. 258, n. 8. Vasile Ionescu (Lulu).

P. 259, n. 9. Emil Gârneaţă, militant politic de extremă dreaptă.

n. 10. *Jurnalul* nu specifică dacă L.R. îşi dă sau nu acordul. Cert este că el nu va fi figura printre deputaţii şi senatorii vremii.

n. 11. Ion Marin Sadoveanu.

n. 12. Adrian Maniu.

n. 13. Iuliu Maniu.

P. 260, n. 14. În cursul aceluiaşi an, L.R. mai încercase să schiţeze începutul romanului. La B.A.R., *Arh. 1 ms. 3 a*, există pe fila 79 datările: 11, 12 şi 13 mai, cu următoarele menţiuni: „aranjament de material, nume etc."; „pregătiri" ; „idem" : „cartea întâi, schiţa".

n. 15. Este vorba de romanul *Amândoi*.

P. 261, n. 16. *Minunea minunilor*, roman plănuit de mai multă vreme, dar nelucrat defel. La Editura „Adevărul", eventualul contract ar fi fost urmat de încasarea unui binevenit avans.

1937

P. 262, n. 1. Deşi extrem de agitat în viaţa scriitorului, anul 1937 este mai puţin reprezentat în *Jurnal*. Mai multe sunt însemnările din *Jurnalul de la vie*, reprodus în vol. 18 de *Opere*, purtând datări între 1-31 ian., 9-28 febr., 1-31 mart., 1-29 apr., 5-30 mai, 2-30 iun., 1-26 iul., 3 aug., 18-30 sept., 1-31 oct., 6-30 nov., 16-31 dec. 1937. Retras la Valea Mare pentru a scrie romanul *Gorila*, cu progrese care nu ating, în timp, performanţele dorite, L.R. revine adesea la Bucureşti, tracasat de griji materiale. Ele transpar doar parţial în memorialistica sa. Pentru completări de informaţie, consultă, la nevoie, următoarele interviuri, cu mărturisiri mai substanţiale din punct de vedere literar: *De la „Răscoala" la „Gorila". De vorbă cu dl. Liviu Rebreanu*, în *Adevărul*, LI, nr. 16 338, 1 mai 1937, p.8, purtând semnătura lui Mihail Şerban, şi *De vorbă cu dl. Liviu Rebreanu*, în *Rampa*, nr. 5957, 15 nov. 1937, p.6, interviu semnat de Vivian Bel.

n. 2. Mircea Georgescu, inginer, director tehnic care avusese imprudenţa să-l concedieze pe Radu Vasilescu, ginerele scriitorului.

n. 3. Daniel Ciugureanu, medic.

n. 4. Dimitrie Iuca, avocat şi om politic, subsecretar de stat la Interne, între 1933 şi 1935, apoi ministru (1936-1937).

n. 5. Sorin Betolian, directorul personalului la Societatea de Radio.

n. 6. Viorica Haraga.

P. 263, n. 7. Nicolae Condiescu era preşedintele Consiliului de conducere al Societăţii de Radio.

n. 8. Gheorghe Cipăianu, agronom şi om politic liberal.

P. 265, n. 9. Scriitoarea Cella Serghi, căsătorită în acea vreme cu inginerul Alfio Seni.

P. 266, n. 10. Dragomir Hurmuzescu (1863-1954), fizician, colaborator asiduu al Societăţii de Radio, încă de la întemeierea ei.

n. 11. Alexandru Alexandrini, avocat şi om politic.

P. 269, n. 12. Grigore Sălceanu, profesor de limbă franceză, poet şi publicist (la B.A.R. se află două scrisori ale sale către L.R., *Coresp.*, nr. 144 584-144 585).

n. 13. Horia Grigorescu, avocat şi om politic liberal.

n. 14. Nicolae Gherontie, episcop de Constanţa (născut la Putna, cu numele de Grigore Nicolau).

P. 270, n. 15. Ziarul va întreţine o atmosferă de nemulţumire în legătură cu activitatea desfăşurată de conducerea Societăţii de Radio (vezi articolul de bilanţ *Anul radiofonic în 1936*, de ing. I.C. Florea, în *Universul*, LIV, nr. 5, 6 ian. 1937.

P. 271, n. 16. Înşiruirea cuvintelor ulterioare, chiar şi a frazelor, este cam tulbure, în contextul dat, rezultat al intervenţiilor ulterioare în textul jurnalului (însemnări decupate, rânduri şterse etc.).

n. 17. Roman apărut în anul 1936.

n. 18. Pe parcursul elaborării romanului, intenţiile scriitorului se vor clarifica şi mai mult, ambele tabere angajate în conflict conturând imaginea aceleiaşi politici-gorile (cf. *România*, I, nr. 13, 14 ian. 1938, p. 2).

P. 272, n. 19. Preotul Nicolae Popescu, membru al Academiei Române, tatăl actorului Mihai Popescu.

n. 20. Constantin Ştefănescu-Amza, general.

n. 21. Gheorghe Ciolac, inginer.

n. 22. *Notiţe zilnice de război*, volum apărut la începutul anului 1937.

P. 273, n. 23. Agatha Christie (1891-1976), scriitoare engleză, clasicizată în genul romanului poliţist.

P. 274, n. 24. *Poveste de iubire*, comedie în 8 tablouri prelucrată de T. Muşatescu şi Sică Alexandrescu, după dramaturgul englez H. Sherk ; în distribuţie: R. Bulfinsky, Silvia Fulda, Marieta Deculescu, Beate Fredanov, Al. Finţi, V. Ronea şi T. Lapteş.

n. 25. Marieta Deculescu, artistă.

n. 26. În acele zile, Mihail Sadoveanu era ţinta unor atacuri legionare. L.R. se numără printre cei care, de la bun început, au organizat apărarea confratelui său. Mai mult, iniţiativa protestului public îi aparţine.

P. 275, n. 27. Răspunsul va apărea în *Adevărul*, LI, nr. 16 269, 9 febr. 1937, cu titlul *Eu şi strada mea* şi cu subtitlurile: *Chiriaş pe viaţă ; Lipsa de poezie a caselor cu chirie ; Casa din strada Buzeşti ; Strada Primăverii ; Blockhousurile înstrăinează pe oameni.* Introducerea este semnată de George Adrian.

n. 28. Em. Ocneanu, director comercial la Editura Socec.

n. 29. Protestul apare la 1 apr. 1937, în paginile ziarului *Dimineaţa*, fiind semnat de L.R., M. Ralea, E. Lovinescu, V. Eftimiu, A. Oţetea, Al. Philipphide, D. Botez, Ş. Cioculescu, P. Groza ş.a. El condamnă campania denigratoare împotriva lui M. Sadoveanu.

n. 30. Este vorba de procesul ce are ca obiect nelegalităţile de la Radio, soldate cu îndepărtarea unor consilieri bine intenţionaţi. Iniţiativa procesului a aparţinut lui P. Şeicaru. Alineatul a fost precedat de un fragment îndepărtat din *Jurnal*, intervenţie ulterioară redactării lui.

n. 31. Ernest Urdăreanu, mareşal al Palatului.

n. 32. De neîntrecut (germ.).

P. 276, n. 33. Mai departe lipseşte text din manuscrisul original.

P. 278, n. 34. Ignacy Mościcki (1867-1946), fizician şi om politic polonez, preşedinte al Poloniei între 1926 şi 1939.

P. 279, n. 35. H. Serafim, administratorul Teatrului Naţional.

P. 280, n. 36. Victor Iamandi (1891-1940), ziarist şi om politic liberal, la acea dată ministrul Cultelor şi Artelor (împuşcat de legionari).

P. 281, n. 37. Angajamentul va fi respectat în jurnalul special întocmit pentru urmărirea scrisului la *Gorila* ; acolo se menţionează, potrivit obiceiului întâlnit şi la alte romane, localitatea, ziua, luna, anul, ora aşezării la masa de scris, ora terminării lucrului, numărul paginii şi al rândului din manuscris la care s-a ajuns, uneori impresii asupra fragmentelor elaborate („prost, apăsat" ; „greu început" ; „bine, spornic" ; „prost, somn, lipsă de inspiraţie" ; „nici un elan" ; „mai inspirat totuşi" ; „bine" ; „slăbuţ" ; „prost şi târziu" ; „foarte prost, refăcut" ; „slăbuţ" ; „reluat întreg capitolul" ; „prost, lene" ; „infecţie de lene": „Uf, am scăpat de pag.blestemată" ; „mai bine" etc.) – menţionate de la 11 aug. 1937 la 10 ian. 1938, când încep să i se trimită corecturi (la această dată, cartea încă nu fusese scrisă *în întregime* ; vezi *Mersul scrisului,* în *Opere,* vol. 9, p. 626-630).

P. 282, n. 38. Cu puţin timp în urmă (14 iul. 1935) fusese creat Partidul Naţional Creştin, prin fuziunea Ligii Apărării Naţional Creştine (L.A.N.C.), de sub conducerea lui A.C. Cuza, cu Partidul Naţional Agrar, condus de O. Goga. Vechea „dreaptă", înveşmântată în haine noi după instaurarea hitlerismului în Germania, va continua să aibă o atitudine de ostilitate faţă de unele personalităţi ale culturii naţionale, între care şi L.R. Însemnările din paginile care urmează sunt concludente în acest sens. Aversiunea este reciprocă.

n. 39. La acea dată, Iuliu Maniu nu mai era preşedintele Partidului Naţional Ţărănesc, ci Ion Mihalache.

n. 40. Al. Vaida-Voievod conducea o mişcare politică ce se intitula „Frontul Românesc".

n. 41. Mareşalul Al. Averescu conducea,la rândul său, Partidul Poporului.

n. 42. La acea dată, Gh.Tătărăscu era prim-ministru.

P. 284, n. 43. Gheorghe Brătianu (1899-1953), istoric, profesor universitar, om politic de orientare liberală ; în 1930, a dat naştere disidenţei liberal-"georgistă" (la B.A.R., *Coresp.*, nr. 142 365, o scrisoare către L.R., datată 1941).

n. 44. Grigore N.Iunian conducea Partidul Ţărănesc-Radical.

n. 45. Este vorba de Partidul Naţional-Democrat.

n. 46. Gheorghe Tătărăscu.

n. 47. În 1935, Al.Vaida-Voievod se retrăsese din Partidul Naţional Ţărănesc (vezi supra, nota 40).

P. 285, n. 48. Poreclă dată lui Ion Mihalache.

n. 49. Cu ani în urmă (1933), I. Maniu se retrăsese de la conducerea P.N.Ţ., revenirea lui fiind revendicată de mulţi naţional-ţărănişti.

n. 50. Este vorba de febra dinaintea alegerilor parlamentare ce vor avea loc la 20 dec. 1937. Cu acest prilej, liberalii nu vor obţine 40% din voturi (prima majoritară care să le permită menţinerea la conducere), ceea ce va culmina cu demisia guvernului prezidat de Gheorghe Tătărăscu (28 dec. 1937). O situaţie mai bună nu o va avea nici Partidul Naţional Ţărănesc, în pofida măsurilor tactice adoptate (la 25 nov. 1937, el semnase un pact de neagresiune electorală cu Garda de Fier, la care, mai târziu, vor adera gruparea liberală, condusă de Gheorghe Brătianu, şi Uniunea Agrară, condusă de Constantin Argetoianu). În aceste condiţii, la 28 dec. 1937, se va forma un guvern naţional-creştin, condus de Octavian Goga şi secondat de A.C. Cuza, guvern care va netezi calea spre dictatura regală.

P. 286, n. 1. An în care L.R. se află mai mult la Valea Mare. Cele mai multe însemnări diurne sunt în *Jurnalul de la vie* (reprodus în vol. 18 de *Opere*), datate între 1-31 ian., 1-28 febr., 1-31 mart., 1-29 apr., 13-14 mai, 11-19 iun., 6-21 iul., 9-31 aug., 1-30 sept., 1-23 oct., 1-29 nov., 12-30 dec. Informaţii suplimentare în interviurile lui Miron Radu Paraschivescu, *Liviu Rebreanu despre „Gorila", despre àrtă în general şi Caragiale în special, despre libertate, viaţă, omenie şi multe altele,* în *Facla*, XIX, nr. 1938, p. 2 ; C[icerone] Teodorescu, *Politica-material epic,* în *România,* I, nr. 13, 14 iun. 1938, p.2 ; N.Papatanasiu, *De vorbă cu romancierul Liviu Rebreanu,* în *Adevărul literar artistic,* XIX, nr. 942, 25 dec. 1938, p. 1, cu mărturisiri literare despre roman în general şi, în special, despre proiectele de creaţie personale.

n. 2. Al. Lapedatu era la acea dată preşedinte al Academiei Române.

P. 287, n. 3. Nicolae Drăganu (1884-1939), filolog, profesor la Universitatea din Cluj.

n. 4. N. I. Herescu.

n. 5. Teodor Capidan (1879-1953), lingvist.

n. 6. Mihai D. Ciucă (1883-1969), profesor la Facultatea de Medicină din Bucureşti.

n. 7. Ion Antonescu (1881-1945), general, şef al Marelui Stat Major, ministru de Război în guvernele Goga şi Miron Cristea, între 1937 şi 1938. Ca viitor conducător al statului, va manifesta preţuire faţă de L.R., solicitându-l să revină la conducerea Teatrului Naţional.

P. 288, n. 8. Radu R. Rosetti (1877-1949), general şi istoric.

n. 9. Cf. *Oamenii regimului. Dl. Liviu Rebreanu, directorul Teatrului Naţional,* în *Îndreptarea,* XI, nr. 23, 31 ian. 1929 (revezi însemnările din 6 febr. 1929 şi notele de rigoare).

n. 10. Cf. *Scrisoarea d-lui Rebreanu,* în *Îndreptarea*, XI, 29, 8 febr. 1929.

n. 11. Cf. *Adunarea generală a Soc. Scriitorilor Români*, în *Rampa*, XI, nr. 3 611, 4 febr. 1930, şi *Alegerile de la S.S.R.. Scriitorii susţin prin moţiune preşedinţia d-lui Liviu Rebreanu*, în *Rampa*, XV, nr. 3627, 24 febr. 1930, *S.S.R. realege preşedinte pe d. Liviu Rebreanu cu peste două treimi*, în *Rampa*, XV, nr. 3 629, 26 febr. 1930.

n. 12. Revezi însemnările din 11, 13, 14 şi 27 febr. 1930, împreună cu notele de rigoare.

n. 13. Stavrachescu, funcţionar în administraţia Academiei Române.

n. 14. Gheorghe Ţiţeica (1873-1939), matematician, profesor la Universitatea din Bucureşti.

P. 289, n. 15. Intitulat *Un ultim răspuns*, a apărut în *Adevărul*, XLIV, nr. 14 513, 23 apr. 1931 (reprodus în L.R., *Opere*, vol. 16, p. 318-323).

P. 290, n. 16. Petre Tomescu, neurolog, profesor la Facultatea de Medicină din Bucureşti.

P. 291, n. 17. Ioan I. Nistor (1876-1963), istoric, profesor la Universitatea din Bucureşti ; în persoana lui L.R. va dobândi un bun prieten la Academia Română.

n. 18. Vasile (Lulu) Ionescu, de la Societatea Radio.

n. 19. Tiberiu Brediceanu (1877-1918), compozitor şi dirijor.

n. 20. George Tutoveanu (1872-1957), poet.

P. 292, n. 21. Corneliu Zelea (Zelinski) Codreanu (1899-1938), şeful mişcării legionare, numită succesiv Legiunea Arhanghelul Mihai, Garda de Fier, Partidul Totul pentru Ţară şi iar Garda de Fier (vezi şi nota 112 din *Jurnal*, 1940).

n. 22. După ce la 31 mart. 1938 se desfiinţează, prin decret regal, toate partidele politice, Carol al II-lea iniţiază arestarea, la 16 apr. 1938, a mai multor căpetenii legionare, iar apoi condamnarea lor.

P. 294, n. 23. Abia după terminarea romanului poliţist *Amândoi* (1940), L.R. se apleacă asupra proiectelor operei citate: *Păcală şi Tândală*, fără

să o finalizeze ; aceeaşi soartă o va avea şi romanul *Minunea minunilor*.

n. 24. Încă de la 24 apr. 1938, Congresul de la Karlovy-Vary al Partidului Germanilor Sudeţi adoptase un program urmărind unirea cu Germania a teritoriilor sudete din Cehoslovacia ; la 21 mai 1938 au loc mari demonstraţii în apărarea Republicii, iar la 8 sept. 1938, greve antifasciste pentru asigurarea integrităţii şi independenţei Cehoslovaciei.

n. 25. Arthur Neville Chamberlain (1869-1940), om politic britanic ; ca prim-ministru (1937-1940), a dus o politică de conciliere faţă de Germania hitleristă, facilitând semnarea Acordului de la München (sept. 1938).

n. 26. Adolf Hitler (1889-1945), şeful partidului nazist din Germania, din aug. 1934 conducător al statului german.

n. 27. La 24 aug. 1938, între Germania şi Polonia se stabilise un acord privind coordonarea acţiunilor împotriva Cehoslovaciei.

P. 295, *n. 28*. Denumirea germană a oraşelor Cieszin (Polonia) şi Česky Těšin (Cehoslovacia).

n. 29. Edouard Daladier (1884-1970), om politic radical francez, de mai multe ori prim-ministru (1933 ; 1934 ; 1938-1940), unul dintre semnatarii Acordului de la München (sept. 1938), prin care s-a dispus dezmembrarea Cehoslovaciei.

n. 30. Hans Friedrich Blunck (1888-1961), poet, dramaturg şi prozator german ; va reintra în contact cu L.R., în 1942, cu prilejul Conferinţei scriitorilor de la Weimar ; la B.A.R. se află o scrisoare a sa către confratele român (*Coresp.*, nr. 142 257), datată 1938.

n. 31. André Thérive (1891-1967), romancier, critic literar şi eseist francez (pe adevăratul său nume Roger Puthoste).

n. 32. Jean-Louis Vaudoyer (1883-1963), poet, romancier şi eseist francez.

n. 33. Reamintim că, la sfârşitul anului 1937, G. Duhamel vizitase România, unde a ţinut mai multe conferinţe. Cu acel prilej, L.R. comentează în scris creaţia confratelui său francez, în *Cuvântul*, VIII, nr. 2355, 9 nov. 1931.

n. 34. În noul guvern condus de patriarhul Miron Cristea, Eugen Titeanu îndeplinea funcţia de ministru al Presei şi Informaţiilor.

n. 35. *România*, cotidian apărut la 2 iun. 1938, sub conducerea lui Cezar Petrescu.

n. 36. Emil Serghie (1897-1977), gazetar.

1939

P. 296, n. 1. Conţinând însemnări esenţiale pentru definirea gândirii scriitorului, într-un moment istoric extrem de tensionat, jurnalul literar este, totuşi, depăşit ca volum de notaţiile aceluiaşi autor din „caietele de la vie", care, uneori, îşi depăşesc caracterul lor strict gospodăresc. Pentru acoperirea unor lacune de ordin documentar, consultă, la nevoie, cronologia ambelor jurnale. Astfel, în vol. 18 de *Opere*, există numeroase notaţii ale lui Rebreanu, datate între 8-14 ian., 18-26 febr., 9-27 mart., 7-30 apr., 12 mai, 5-19 iun., 8-31 iul., 1-31 aug., 1-28 sept., 1-31 oct., 1-27 nov., 9-31 dec. Mai mult decât în anii precedenţi, L.R. este prezent în coloanele presei cu articole, convenind chiar cu Grigore Gafencu o colaborare, pe temele zilei, în cotidianul *Timpul* (vezi L.R., *Opere*, vol. 16, p. 383-402). Mărturisiri interesante şi în interviul lui N. Carandino: *Părerile d-lui Liviu Rebreanu despre criza teatrului în general şi despre situaţia teatrului nostru de astăzi*, în *România*, II, nr. 284, 15 mart. 1939, p. 2.

n. 2. În acele zile, Armand Călinescu era ministru la Interne (funcţie încredinţată încă în guvernul condus de O. Goga) şi ad interim la Educaţia Naţională (iun.-dec. 1938).

n. 3. Societatea Autorilor Dramatici Români (S.A.D.R.).

P. 297, n. 4. Singura traducere a romanului *Răscoala*, tipărită în timpul vieţii scriitorului, s-a realizat, în 1942, la Viena.

P. 298, n. 5. Gheorghe Bogdan-Duică (1865-1934), istoric şi critic literar, profesor universitar şi academician, amintit de L.R. în *Mărturisiri* (vezi *Opere*, vol. 15), apropo de ancheta făcută cu studenţii pe Valea Someşului pentru descoperirea prototipurilor literare ale eroilor din romanul *Ion* (la B.A.R. se află şi scrisorile lui către romancier, nr. 142 266-142 227).

n. 6. G.G. Murnu (1868-1957), profesor de limbă şi literatură greacă la Universitatea din Bucureşti, poet, traducător.

P. 299, n. 7. Ştefan Ciobanu (1883-1949), profesor de literatură veche la Universitatea din Bucureşti, istoric literar.

P. 300, n. 8. Constantin I. Parhon (1874-1969), endocrinolog, profesor la Universitatea din Iaşi şi din Bucureşti.

n. 9. Gheorghe Macovei (1880-1969), geolog, profesor universitar la Politehnica din Bucureşti.

P. 302, n. 10. Carol al II-lea era preşedinte de onoare al Academiei Române ; textul telegramei amintite în *Jurnal* se află la B.A.R. (*Coresp.*, *S = 40/CCXLVI*).

n. 11. În manuscris menţionat, din greşeală: „mai".

n. 12. Radu Cosmin (pseudonimul literar al profesorului ploieştean Niculae Tănăsescu), poet şi prozator.

n. 13. Moartea generalului Nicolae Condiescu, adjutant regal, intervenise la 15 iun. 1939.

P. 303, n. 14. Grigore Antipa (1867-1944), biolog, profesor la Universitatea din Bucureşti.

P. 304, n. 15. Traian Săvulescu (1889-1963), biolog, profesor la Universitatea din Bucureşti.

n. 16. Titlul exact al discursului de recepţie va fi *Lauda ţăranului român*, fiind rostit la 29 mai 1940 ; cuvântarea de răspuns a aparţinut

lui I. Petrovici (ambele discursuri s-au tipărit în broşură de Academia Română în seria „Discursuri de recepţie", nr. LXXVII, 1940, fiind reproduse şi de noi în L.R., *Opere*, vol. 15).

n. 17. Pierre Mesnard, profesor la Universitatea din Alger, membru corespondent al Academiei Române.

n. 18. Viitorul roman *Amândoi* (1940).

P. 306, ***n. 19.*** Costache Negri (1812-1876), om politic şi scriitor.

n. 20. Mihail Kogălniceanu (1817-1891), istoric şi om politic, menţionat, pentru prima oară, în documentele scriitorului, într-o scurtă listă cu caracter bibliografic: M.Kogălniceanu, *Cronicele României* sau *Letopiseţele Moldovei,* Buc., Imprimeria Naţională (1872-1874) – vezi L.R., *Caiete,* p. 360.

P. 307, ***n. 21.*** Horia Hulubei (1896-1972), fizician, profesor la Universitatea din Bucureşti.

n. 22. Probabil Ion Th. Niculescu (1895-1957), medic şi biolog, profesor la Universitatea din Bucureşti ; în documentele epocii se mai întâlneşte şi numele lui Cristea Niculescu-Otin (1879-1954), chimist şi profesor la Universitatea din Iaşi.

n. 23. Reluând mai vechi experienţe de laborator ale unor iluştri predecesori şi folosind metoda spectroscopică, Horia Hulubei descoperă, în 1936, elementul 87, denumit Vrancium, după ţinutul său natal.

n. 24. Nicolae Ionescu-Siseşti (1888-1954), neurolog, profesor la Universitatea din Bucureşti.

n. 25. În realitate, o sciatică rebelă; boala, greşit diagnosticată la început de mari personalităţi ale vieţii medicale, alarmase familia poetului. Însănătoşirea o va datora dr. Grigoriu-Argeş, căruia îi va închina, peste ani, un medalion literar (vezi *Adevărul,* LX, nr. 16585, 13 iun. 1946, p.1-2).

n. 26. Este vorba de *Histoire de la littérature roumaine de Transilvanie de origines à la fin du XVIII-ème* (Bucureşti, 1938).

n. 27. N. Papatanasiu, gazetar, între altele şi autorul unui interviu luat lui L.R. şi publicat în paginile *Adevărului literar şi artistic*, XIX, nr. 942, 25 dec. 1938.

P. 308, n. 28. Într-o notaţie ulterioară, L.R. îşi va corecta opinia, arătând că şi dacă Polonia ar fi cedat parţial pretenţiilor naziste, Hitler tot ar fi pornit războiul său de cucerire totală (cf. *Jurnal*, 5 sept. 1939).

P. 314, n. 29. Radu Lobei, secretar particular al lui Armand Călinescu (nepotul soţiei sale).

P. 315, n. 30. Ion Bujoiu, inginer, ministrul Economiei Naţionale (7 mart.-20 sept. 1939).

n. 31. Chestorul poliţiei.

n. 32. Sică Alexandrescu (1896-1973), regizor, cu care L.R. a întreţinut raporturi colegiale (vezi la B.A.R., *Coresp.*, nr. 141 992, o scrisoare către scriitor, prin care îi solicită „o mână de ajutor pentru buna funcţionare a „Teatrului nostru“).

1940

P. 318, n. 1. Însemnările jurnaliere din acest an se completează cu cele din „caietele de la vie“, datate între: 1-24 ian., 3-21 febr., 2-31 mart., 1-30 apr., 1-26 mai, 1-17 iun., 6-31 iul., 2-31 aug., 1-24 sept., 6-21 oct., 2-27 nov., 3-31 dec. 1940. Consultă, la nevoie, şi interviurile lui Dan Petraşincu, *Cu dl. Liviu Rebreanu despre romanul „Amândoi“*, în *Jurnalul*, II, nr. 141, 30 mart. 1940, p. 2; Ion Velicu, *Liviu Rebreanu vorbeşte despre oameni, viaţă şi literatură*, în *Curentul – magazin literar*, seria a II-a, nr. 78, 29 sept. 1940, p. 12, precum şi articolul *Un deceniu de restauraţie* – publicat şi republicat în presa vremii, cu prilejul zilei de 8 iun., marcând revenirea pe tron a regelui Carol al II-lea, articol reprodus de noi în L.R., *Opere*, vol. 16, p. 402-404.

n. 2. Reamintim că în Chiuza s-a născut Vasile Rebreanu, tatăl scriitorului (1862-1914).

n. 3. Localitatea de baştină a mamei lui L.R., Ludovica Diugan (1865-1945).

P. 319, n. 4. Frasin Munteanu-Râmnic.

n. 5. În guvernul alcătuit după asasinarea lui Armand Călinescu (20 sept. 1939) şi prezidat de C. Argetoianu (guvern ce a funcţionat între 28 sept.-23 nov. 1939), C.C. Giurescu fusese numit ministru secretar de stat, însărcinat cu organizarea Frontului Renaşterii Naţionale (creat din iniţiativa Palatului). Între 24 nov. 1939 şi 3 iul. 1940, el va face parte din guvernul prezidat de Gh.Tătărăscu ca reprezentat al F.R.N.

n. 6. Constantin Flondor, diplomat, viitor preşedinte al Societăţii de Radio.

n. 7. Până la 25 mart. 1940, ecourile apariţiei romanului sunt totuşi palide în presa vremii. Excepţie articolul lui Camil Baltazar, *Un nou roman de Liviu Rebreanu*, în *Jurnalul*, II, nr. 110, 23 febr. 1940. Ulterior vor apărea multe recenzii şi cronici, majoritatea favorabile noii opere, semnate de Dan Petraşincu (*România literară*, II, nr. 51, 31 mart. 1940), Dinu Pillat (*Vlăstarul*, XVI, nr. 5-6, febr.-mart. 1940), Mihail Sebastian (*Muncă şi voie-bună*, II, nr. 7, 1 apr. 1940), Vladimir Streinu (*Timpul*, IV. nr. 1051, 5 apr. 1940), Ieronim Şerbu (*Azi*, VIII, nr. 58, 14 apr. 1940), Perpessicius (*România*, III, nr. 682, 22 apr. 1940), Pompiliu Constantinescu (*Revista Fundaţiilor Regale*, VII, nr. 6, 1 iun. 1940), Const. Fântâneru (*Universul literar*, XLIX, nr. 24, 8 iun. 1940) etc.

n. 8. Cf. *Solomia vrea să plece. Cortegiul funebru*, în *Viaţa românească*, XXXII, nr. 2, febr. 1940, p. 3-11.

P. 320, n. 9. Ion Nona Ottescu (1888-1940), compozitor şi dirijor (la B.A.R., *Coresp.* nr. 144 045, se află o scrisoare a sa către L.R.).

n. 10. Hermina Pilder-Klein.

n. 11. Limitată (germ.).

P. 321, n. 12. Zvonurile nu se vor adeveri, un nou guvern formându-se abia la 4 iul. 1940, sub preşedinţia lui I. Gigurtu. De altfel, cu excepţia lui

Victor Iamandi, toți cei amintiți făceau parte din guvern (I. Micescu, la Justiție ; Gr. Gafencu, la Externe și ad interim la Propagandă ; M.Ralea, la Muncă).

n. 13. Mihail Sadoveanu.

n. 14. „Muncă și Voie Bună" – organizație cu obiective social-culturale ; cu același titlu s-a tipărit o revistă, la București, începând cu 15 apr. 1939 (director – Mihail Sadoveanu ; redactor – Octav Cizeanu).

n. 15. Daniel Danielopolu (1884-1955), medic fiziolog.

P. 322, *n. 16*. Ediția de *Opere* a fost îngrijită de G.T.Kirileanu ; cele două povestiri „corozive" sunt: *Povestea poveștilor* și *Povestea lui Ionică cel prost.*

n. 17. Simion Mehedinți (1869-1962), profesor de geografie la Universitatea din București, fost ministru la Culte și Instrucțiune Publică (6 mart.-23 oct. 1918).

n. 18. Ediție îngrijită de Paul Zarifopol (vol. 1-3, 1920-1932), continuată de Șerban Cioculescu (vol. IV-VII, 1938-1942).

n. 19. N.I. Herescu era atunci președinte al Societății Scriitorilor Români.

P. 323, *n. 20*. Din guvernul prezidat de Gh. Tătărăscu, făceau parte Radu Portocală, Petre Țopa, N. Sibiceanu, Horia Grigorescu, Gh.Gh. Vântu, D.D. Țoni, Mihail Șerban, Titus Popovici, Gh. Grigorovici, Mihail Ghelmegeanu, Gr. Gafencu, Mitiță Constantinescu, Istrate Micescu, Aurelian Bentoiu, I. Nistor, Petre Andrei, g-ral Ioan Ilcuș, Victor Slăvescu, g-ral adjutant Paul Teodorescu, Gh. Ionescu-Sisești, C-tin Angelesecu, Ion Gigurtu, Mihail Ralea, dr. N. Hortolomei, Silviu Dragomir, Traian Pop, Al.Radian și C.C. Giurescu, mulți dintre ei proveniți din fostele partide politice.

n. 21. Adrian Brudariu, avocat, fost deputat.

n. 22. Theodor Kiriakoff-Suruceanu, pictor, grafician.

n. 23. Silviu Dragomir (1888-1962), istoric, de multe ori ministru între 1937 şi 1940 ; la acea dată era ministru pentru minorităţi.

n. 24. Ecaterina Pitiş (1883-1963), poetă.

n. 25. Istoricul Ioan Nistor, de mai multe ori ministru între 1918 şi 1940, conducea la acea dată Cultele şi Artele.

P. 324, n. 26. Ernest Gamillscheg, lingvist specializat în romanistică, director al Institutului germano-român ; ca lingvist, a publicat mai multe studii consacrate graiurilor româneşti.

n. 27. Horia Roman, gazetar ; a semnat mai multe interviuri luate lui L.R.

P. 325, n. 28. Eugen Boureanul (1885-1971), scriitor (la B.A.R., *Coresp.*, nr. 142 331-142 334, epistole către L.R., solicitându-i sprijin).

n. 29. Ion Petrovici avea să rostească discursul de răspuns la cuvântarea lui L.R.

n. 30. Alegerea în Academia Română.

n. 31. Ilie E. Torouţiu (1888-1953), critic şi istoric literar, folclorist, traducător ; între 1931 şi 1946 s-a remarcat îndeosebi prin editarea seriei „Studii şi documente literare" (13 vol.).

n. 32. Nicolae Drăganu (vezi p. 604, n. 3).

P. 326, n. 33. Alexe Procopovici (1884-1946), lingvist, profesor la Universitatea din Cluj.

n. 34. Nicolae Cartojan (1883-1944), istoric literar (la B.A.R., *Coresp.*, nr. 142 480-142 481, scrisori ale sale către L.R.).

n. 35. Marius Theodorian-Carada, avocat şi gazetar.

n. 36. Este vorba de ediţia omagială a municipiului Bucureşti (Luna Bucureşti, 1940). Cu titlul *Poveşti*, cartea s-a tipărit cu o introducere de L.R. şi cu ilustraţiile lui Th. Kiriacoff, având în total 312 pagini.

n. 37. Sextil Puşcariu (1877-1948), filolog ; în memoriile lui apar mai multe referiri la romancier, unele deosebit de importante pentru clarificarea împrejurărilor în care s-a aflat L.R. în anul 1918, în Capitala ocupată de trupele germane.

P. 327, n. 38. Ştefan Ciobanu (vezi pag. 608, n. 7).

n. 39. Gheorghe Banea (1891-1966), prozator şi memorialist.

n. 40. *Zile de lazaret* , roman de G.Banea tipărit în 1938.

n. 41. Lucian Grigorescu (1894-1965), pictor.

P. 328, n. 42. Nicolae Vasilescu-Karpen (1870-1964), inginer, profesor universitar la Politehnica din Bucureşti, membru al Academiei Române.

n. 43. Amintim câteva operaţii militare intervenite în ultimele două luni : invadarea Danemarcei şi Norvegiei (9 apr.1940) ; invadarea Olandei (10 mai 1940) ; ruperea frontului francez la Sedan (13-14 mai 1940) ; capitularea armatei olandeze (15 mai 1940) ; declarat „oraş deschis", Bruxelles este ocupat de armata germană (17 mai 1940) ; ocuparea de către Germania a oraşelor Anvers şi Saint-Quentin.

P. 329, n. 44. George Oprescu (1881-1969), critic şi istoric de artă, profesor la Universitatea din Bucureşti.

n. 45. Petre P. Panaitescu (1900-1967), istoric, profesor la Universitatea din Bucureşti.

n. 46. Henri Giraud ; la 15 nov. 1941, va fi numit comandant suprem al trupelor franceze în Africa de Nord ; ulterior, la 23 iun. 1943, va fi numit, alături de generalul Charles de Gaulle, în fruntea Comitetului Francez al Eliberării Naţionale (constituit la Alger).

n. 47. Nicolae Bănescu (1878-1971), istoric bizantinolog (la B.A.R., *Coresp.*, nr. 142 106, o scrisoare către L.R., datată 1940, intervenţie pentru o actriţă clujeană).

P. 330, n. 48. Maurice Gamelin (1872-1958), comandant de armată francez.

n. 49. Ion Buzdugan.

n. 50. Horia Oprescu (1904-1974), publicist şi prozator ; la primăria Capitalei se ocupa de viaţa culturală a oraşului, sprijinindu-şi cu generozitate confraţii. Cu L.R. se afla în cele mai bune raporturi. În casa romancierului a cunoscut-o pe Maria Gusan, cu care se va căsători, având ca naşi pe Liviu şi Fanny Rebreanu.

n. 51. Ioan Lupaş (1880-1967), istoric.

n. 52. Emanuil Gojdu (1802-1870), patriot ardelean.

n. 53. Gheorghe Brăescu (1871-1949), prozator şi dramaturg.

n. 54. Hortensia Papadat-Bengescu (1876-1955), prozatoare (vezi la B.A.R., *Coresp.*, nr. 144 052-144 068, scrisori către L.R., datate între 1928 şi 1939, mărturisind bune raporturi).

n. 55. I. Nistor.

n. 56. Herbert Gysarz, profesor de filosofie de la Berlin.

n. 57. Friedrich Nietzsche (1844-1900), filosof german, al cărui nume revine adesea în notaţiile lui L.R., începând din 1908 (vezi L.R., *Caiete*) ; referiri mai ample în *Slove din închisoare* (scrisoare către M. Dragomirescu, transmisă din Gyula, 1910) ; un moto din Nietzsche deschide romanul *Gorila*.

n. 58. Konrad Richter, traducător ; tălmăcirea efectuată de el va apărea la Viena, în 1941, cu titlul *Die Erde, die Fruncken mach*.

n. 59. Situaţie de moment; de regulă, operaţiile de corectură se efectuau cu sprijinul Catincăi Iorga, soţia istoricului.

P. 331, n. 60. Liliana Iorga (căsătorită Pippidi), licenţiată a Facultăţii de Istorie, cercetătoare ştiinţifică la institutele conduse de N. Iorga şi, după moartea acestuia, de Gh. Brătianu. A editat mai multe volume din opera tatălui său, îndeosebi inedite. În 1944 a ilustrat a şasea ediţie a romanului *Ciuleandra*, tipărită la „Cugetarea Georgescu-Delafras".

n. 61. Magdalena Iorga (căsătorită Valota), din 1940 stabilită la Milano.

n. 62. Mircea Iorga (1902-1966), inginer, directorul Şcolii superioare de meserii de pe lângă Institutul Politehnic.

n. 63. Armand Călinescu.

P. 333, n. 64. Paul Reynaud (1878-1966), primul-ministru al Franţei în acea vreme, om politic recrutat dintre exponenţii dreptei moderate. Numit preşedinte al Consiliului de Miniştri (mart. 1940), cu câteva luni înaintea capitulării Franţei, şi-a legat numele de includerea în guvern a două personalităţi de sens opus: mareşalul Henri-Philippe Pétain (vicepreşedinte al Consiliului) şi Charles de Gaulle (subsecretar de stat la Apărarea Naţională).

n. 65. Philippe Pétain (1856-1951), comandant militar şi om de stat, învingător, în 1916, la Verdun, mai târziu ambasador la Madrid, când Franţa va recunoaşte regimul dictatorial al generalului Franco. Ca şef al guvernului, a semnat capitularea faţă de nemţi, rămânând apoi conducătorul regimului prohitlerist de la Vichy. Condamnat la moarte după eliberarea Franţei (1945), avea să i se comute pedeapsa în închisoare pe viaţă.

n. 66. Maxim Weigand (1867-1965), şef militar francez. În primul război mondial a fost colaborator al generalului Foch. Aflat la pensie când izbucneşte al doilea război mondial, este rechemat în activitate şi, în vara anului 1940, după primele înfrângeri grave, i se încredinţează comanda armată supremă, fără să poată restabili situaţia. O vreme va face parte din guvernul capitulard, motiv pentru care, după Eliberare, va fi acuzat, în pofida faptului că, după 1942, a fost deportat în Germania.

P. 334, n. 67. Pacea de la Versailles, încheiată între Puterile Antantei şi Puterile Centrale, a avut, între altele, drept consecinţă, eliberarea multor popoare aflate sub stăpânire germană şi austro-ungară.

P. 335, n. 68. Mircea Grigorescu, gazetar. În anii directoratului asigurat de Grigore Gafencu la *Timpul* (1937-1946), a îndeplinit funcţia de redactor-şef (1939-1944).

n. 69. Wilhelm Fabricius, diplomat german, în acel moment ministru plenipotenţiar la Bucureşti al Reichului hitlerist.

P. 336, n. 70. De la 24 nov. 1939, în fruntea țării se afla un guvern condus de Gh. Tătărăscu, având la Externe pe Grigore Gafencu. Din cabinet mai făceau parte Radu Portocală, Petre Țopa și N. Sibiceanu (secretari de stat la Consiliul de Miniștri), Horia Grigorescu, Gheorghe Gh. Vântu, D.V. Toni, Mihail Șerban, Titus Popovici, Gh. Grigorovici (subsecretari de stat), M. Ghelmegeanu (Interne), Mitiță Constantinescu (Finanțe), Aurellian Bentoiu (Justiție), general Ioan Ilcuș (Apărarea Națională), precum și o serie de personalități ale vieții științifice: I. Nistor (Culte și Arte), M. Ralea (Muncă), N. Hortolomei (Sănătate), Silviu Dragomir (Minorități), C. C. Giurescu (Frontul Renașterii Naționale) ș.a.

P. 337, n. 71. Cunoștință mai veche a lui L.R. Aflat în cercul de basarabeni al lui Pan Halippa, mai este menționat de scriitor în însemnarea lui jurnalieră din 26 dec. 1929, pe timpul guvernării lui Iuliu Maniu.

n. 72. Al. Terziman, poet și ziarist. În 1919 inspector al Artelor pentru Basarabia, publicând la Chișinău cotidianul *Izbânda*. Colaborator asiduu al presei basarabene (*Renașterea Moldovei, Zorile, Viața Basarabiei* ș.a.).

P. 339, n. 73. Maximilian Hacman, profesor de drept comercial la Facultatea de drept din Cernăuți, om politic de orientare liberală, fost secretar al Consiliului Național din Bucovina și senator de Cernăuți.

P. 340, n. 74. Dusza Czara, traducătoare. La B.A.R se află o scrisoare, datată 5 mart. 1942 (*Coresp.*, nr. 142 690), prin care mulțumește lui L.R., devenit director al Teatrului Național, pentru noblețea lui de neuitat, manifestată „în timpurile acestea“, vitrege breslei dn care face parte.

n. 75. Ion Gigurtu (1880-1959), inginer și industriaș, președinte al societății aurifere „Mica“, fost ministru la Industrie și Comerț (28 dec. 1937-9 febr.1938, în guvernul prezidat 40 de zile de O. Goga, la Lucrări Publice și Comunicații (24 nov. 1939-3 iul. 1940). A condus guvernul între 4 iul.-3 sept. 1940, susținând politica de apropiere față de Germania. Sub guvernarea lui s-a acceptat Dictatul de la Viena din 30 aug. 1940.

n. 76. Constantin Brătianu (1866-1950), om politic român, unul din fiii lui Ion C. Brătianu (căpetenie a revoluției de la 1848 și premierul

de la 1877). Ales în 1934 președinte al Partidului Național Liberal, după asasinarea lui I.G. Duca, Dinu Brătianu nu a mai ocupat vreun post guvernamental, deși partidul s-a aflat la putere. Șeful partidului s-a distanțat tacit ori, prin modalități nepublice, de premierul în funcție, Gheorghe Tătărăscu, obedient regelui în tendințele acestuia de a restrânge, până la abolire, sistemul parlamentar și separația puterilor în stat. C.B. s-a apropiat astfel de poziția partidului concurent, condus de Iuliu Maniu, care a refuzat și el să-și asume răspunderea în cadrul sistemului dictaturii regale.

n. 77. Gheorghe Cuza, jurist, universitar, fiul liderului de extremă dreaptă A. C. Cuza. A fost ministrul Muncii în guvernul condus de O. Goga.

n. 78. Printre consilieri - fără ca aceștia să fi avut un rol efectiv - s-au numărat foști premieri, plus câțiva oameni politici apropiați monarhului. Între consilieri se număra C. Argetoianu, Al. Vaida-Voievod, N. Iorga, Gh. Tătărăscu, Dr. C. Anghelescu, g-ral A. Văitoianu, Victor Iamandi. Nu și Iuliu Maniu, menționat în *Jurnal*.

P. 341, n. 79. Cu o zi în urmă se constituise un nou guvern, sub conducerea lui Ion Gigurtu, având ca vicepreședinte pe generalul adjutant: Gh. Mihail. Din Consiliul de Miniștri mai făceau parte: g-ral David Popescu (Interne), Mihail Manoilescu (Externe), G. Leon (ad interim Finanțe), I.V. Gruia (Justiție), Horia Sima (Culte și Arte, funcție cedată, după patru zile, lui Radu Budișteanu), D. Caracostea (Educația Națională), g-ral Constantin Niculescu (Apărarea Națională), Mihail Priboianu (Înzestrarea Armatei), Gh. Leon (Economie Națională și ad interim la Agricultură), ing. Ion Macovei (Lucrări Publice și Comunicații), dr. V. Gomoiu (Munca și Ocrotiri Sociale), Hans Otto Roth (Minorități), dr. Vasile Noveanu (Inventarul Avuțiilor Publice) și Nichifor Crainic (Propaganda Națională). Documentele oficiale mai amintesc numele lui Petre Logadi, arh. I. D. Enescu, Augustin Bideanu, Napoleon Crețu, D.V. Toni, g-ral de brigadă Achile Deculescu, Dumitru Topciu, P. Nemoianu, Gh. Strat, dr. Ion Simionescu și Vasile Stoica (*apud Revista arhivelor*, an XLVII, vol. XXXII, nr. 2, pag. 461-462).

n. 80. Emil Racoviţă (1868-1946), biolog de renume internaţional, creatorul, pe plan mondial, al speologiei.

P. 342, n. 81. Aluzie la legăturile României cu Franţa şi Anglia, cărora ne-am aliniat în primul război mondial, după o perioadă de neutralitate, ţări care aveau să ne recunoască frontierele proclamate la 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia, drepturi legitime, subliniate şi prin eforturile României în războiul întregirii naţionale.

P. 343, n. 82. Prin tratatul de la München – semnat de Germania, Italia, Franţa şi Anglia – s-a răpit Cehoslovaciei o mare parte din teritoriul său, atribuit Germaniei, Poloniei şi Ungariei.

n. 83. Téleki Pál.

n. 84. Csáky István.

n. 85. Joachim von Riebbentrop, ministru de Externe al Germaniei naziste.

n. 86. Contele Galeazzo Ciano, ministru de Externe al Italiei fasciste.

n. 87. Hans Otto Roth (1890-1953), om politic român, unul dintre conducătorii comunităţilor săseşti în timpul regimului parlamentar şi al dictaturii regale, preşedinte al Partidului German din România. A reprezentat, în repetate rânduri, minoritatea germană în adunările legiuitoare şi guvern.

n. 88. Exprimare concisă, orală, a sintagmei Axa Roma-Berlin.

P. 344, n. 89. La fel ca şi mulţi alţi cărturari ai vremii, dezamăgiţi de impasul vieţii politice româneşti, Rebreanu a fost tentat să vadă în legionari o mişcare de regenerare naţională. Convingerile sale nu au fost exprimate defel prin aderare la mişcare, nici măcar prin semnarea vreunui articol pe această temă. Singurele ecouri se regăsesc în lumea ideilor, atribuite unor personaje ale romanului *Gorila*, dar, şi acolo, contrabalansate de replicele adversarilor angajaţi în conflictul cărţii, animaţi de convingeri democratice. De altfel, sub imperiul realităţilor, romancierul însuşi va reveni asupra acestor distorsiuni (a se vedea notaţiile scriitorului din 11 oct., 10 dec. 1940, 22 şi 23 ian. 1941). De remarcat că, şi mai târziu,

Rebreanu va disocia mişcarea legionară, nepunând semn de egalitate între idealurile mărturisite de Corneliu Codreanu şi cele susţinute de Horia Sima.

n. 90. David Lloyd conte de Dwyfor (1893-1945), om politic britanic, care a jucat un rol deosebit la Conferinţa de Pace de la Paris (1919) şi la crearea sistemului tratatelor de la Versailles (1919-1920). Prim-ministru al Angliei între 1916 şi 1922. Retras din viaţa politică încă din deceniul al treilea, după decăderea iremediabilă a Partidului Liberal, pe care îl prezidase. Zvonul menţionat de scriitor este fantezist, poate lansat chiar de oficinele naziste de dezinformare.

P. 345, n. 91. Cu o zi înainte, la 30 aug.1940, se semnaseră documentele arbitrajului germano-italian, cu valoare de dictat, prin care partea de nord a Transilvaniei, cu 43 492 km² şi 2 667 000 locuitori, este răpită României şi trecută în hotarele Ungariei hortyste. Ca o adevărată ironie, documentele semnate menţionează că puterile Axei garantează noile graniţe ale României. Dintre locuitori, aproape 63% erau de altă naţionalitate decât cea maghiară sau secuiască, românii reprezentând majoritatea absolută. Interesante sunt mişcările din culise, invizibile în *Jurnal*. La 15 iul. 1940, Hitler ceruse în scris regelui Carol al II-lea, pe un ton ultimativ, să facă unele concesii teritoriale Ungariei hortyste. La 26 iul. se întâlnesc, la Salzburg, I. Gigurtu, M. Manoilescu, pe de o parte, Hitler, J. Ribbentrop, pe de alta, aceştia din urmă recomandând guvernului român să vină în întâmpinarea revendicărilor ungureşti, să ducă tratative directe cu liderii budapestani. Tratativele de la Turnu Severin (16-24 aug. 1940) eşuează, partea ungară solicitând mai mult de jumătate din Transilvania. La 29-30 aug., Consiliul de Coroană hotărăşte (cu 19 voturi pentru, 10 contra şi o abţinere) arbitrajul Germaniei şi Italiei, soldat cu Dictatul de la Viena amintit mai sus.

P. 346, n. 92. Însărcinat la începutul lunii septembrie de Carol al II-lea să formeze un nou guvern – eveniment ce se produce, la 4 sept. 1940, după demisia cabinetului prezidat de Ion Gigurtu –, generalul Ion Antonescu îl va determina pe monarh să abdice, transmiţând prerogativele sale fiului său Mihai. Cu o zi înainte, la 5 sept. 1940, se suspendase *Constituţia* din 1938, Carol al II-lea trecând generalului principalele prerogative ale puterii. Cum guvernul

condus de Ion Antonescu va dăinui între 4 sept. 1944 şi 22 aug. 1944 – perioadă ce corespunde aproape perfect cu ultimii patru ani de viaţă ai lui Liviu Rebreanu – menţionăm structura şi titularii ministerelor, la care, nu o dată, romancierul va face referiri ; subsecretarii de stat: g-ral de divizie C. Pantazi (Apărare Naţională), Corneliu Georgescu (Colonizare şi Populaţia Evacuată), g-ral Dobre Gheorghe (Înzestrarea Armatei), comandor aviator Gh. Jienescu (Aer şi Marină), Alex. Constant (Presă şi Propagandă) ; miniştri: g-ral în rezervă Const. Petrovicescu (Interne), Mihail Manoilescu (Externe) – înlocuit, doar după 15 zile, cu Mihail R.Sturdza –, Eug. Demetrescu (Finanţe) – înlocuit şi el, la acelaşi termen, cu G. Creţeanu –, Ion V. Gruia (Justiţia) – înlocuit, de asemenea, la 18 sept. 1940 cu Mihai Antonescu –, Traian Brăileanu (Culte şi Arte), D. Caracostea (Educaţie Naţională) – înlocuit, tot după 15 zile, de Traian Brăileanu, care, astfel, unifică, prin funcţia sa, cele două departamente –, N. Mareş (Agricultură şi Domenii), Gh. Leon (Economie Naţională), Pompiliu Nicolau (Lucrări Publice şi Comunicaţii), Stan Ghiţescu (Muncă, funcţie deţinută doar până la 19 sept. 1940, când V. Iasinschi include departamentul său într-un Minister al Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale), N. Dragomir (Coordonare şi Statul Major Economic). În plus, g-ralul Ion Antonescu girează şi conducerea Ministerului Apărării Naţionale.

P. 347, n. 93. La 7 sept. 1944 se semnează, la Craiova, tratatul de frontieră româno-bulgar, prin care vecinilor de la sud li se cedează judeţele Durostor şi Caliacra, denumite, uzual, „Cadrilater".

P. 349, n. 94. Hans Carossa (1875-1956), prozator şi poet german ce va fi ales, în anii celui de al doilea război mondial, preşedinte al Societăţii Scriitorilor Europeni, cu sediul la Weimar.

P. 350, n. 95. Fiul marelui editor Samoil Şaraga din Iaşi ; era şeful librăriei „Socec".

n. 96. Sigismund Schwartz, proprietarul firmei „Socec", al galeriilor, hotelului şi restaurantului Lafayette.

P. 351, n. 97. V. Iasinski, ministru Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale, farmacist la obârşie, căpetenie legionară. În pofida antecedentelor

sale politice, va fi păstrat ca demnitar de Ion Antonescu, până la sfârşitul guvernării sale.

n. 98. Const. D. Dimitriu, avocat, om politic liberal, de mai multe ori ministru (1927, 1928, 1933, 1934), senator, unul dintre conducătorii societăţii Creditul Industrial.

n. 99. Victor Slăvescu (1891-1977), economist, istoric al economiei naţionale, profesor şi om politic român, unul dintre specialiştii de frunte ai Partidului Liberal, de mai multe ori ministru (între 1933 şi 1940), membru al Academiei Române şi director general al societăţii Creditul industrial.

P. 352, n. 100. După instaurarea guvernului antonesciano-legionar din 4 sept. 1940, componenta verde a noului regim a obţinut ca pe lângă întreprinderile considerate evreeşti, personale sau societare, să fie numiţi nişte supraveghetori, reprezentând puterea de stat, denumiţi „comisari de românizare“, care să îngrădească patrimoniile iudaice şi să pregătească preluarea lor exproprіativă. Asupra naturii şi rezultatelor acestor comisari de românizare, vezi însemnările lui L.R. din 22 ian. 1941.

n. 101. Gheorghe N. Leon, la acea dată ministrul Economiei Naţionale ; profesor universitar, specialist în finanţe, unul dintre experţii în materie ai Partidului Naţional Liberal.

n. 102. Nicolae Malaxa, om de afaceri român, iniţiator de mari întreprinderi în industria de maşini şi de armament. A făcut parte din camarila regelui Carol al II-lea.

P. 353, n. 103. Pseudonimul lui Radu Demetrescu (1905-1975), poet şi publicist, adept al mişcării legionare, aflat în ierarhia de sus a acesteia.

n. 104. Dan Botta (1907-1958), poet şi eseist, susţinător al mişcării legionare.

n. 105. George Băgulescu, scriitor militar, colonel, fost ataşat la Tokio, autor al unor volume fără un ecou literar deosebit, două dintre ele prefaţate de N. Iorga.

P. 354, n. 106. Vladimir Dumitrescu, profesor, arheolog, secretar al Colegiului Arheologic Român (1935), director general în Ministerul Cultelor şi Artelor.

n. 107. Dan Rădulescu, profesor universitar de chimie la Universitatea din Cluj, preşedinte al Societăţii de Chimie din România (tatăl scriitoarei Marta D. Rădulescu).

n. 108. Proprietate a unor editori evrei cu merite în tiparniţa interbelică, „Naţionala-Ciornei", cum se intitula în acea vreme, va deveni, printr-o metamorfoză specifică epocii, „Naţionala-Mecu".

n. 109. Şerban Cioculescu (1902-1988), critic şi istoric literar care, încă din anii tinereţii sale, a manifestat un interes deosebit faţă de creaţia rebreniană, chiar dacă, la început, i-au lipsit accentele entuziaste (vezi în aparatul critic al ediţiei de *Opere*, vol. 5, referinţele sale critice la *Pădurea Spânzuraţilor*).

n. 110. Condusă de scriitorul Petre C. Georgescu-Delafras, Editura „Cugetarea" va retipări câteva romane ale lui Rebreanu: *Crăişorul Horia* (1940, 1942), *Adam şi Eva* (1941, 1943, 1944) şi *Ciuleandra* (1944), propunerea lui Ş. Cioculescu dovedindu-se benefică pentru ambele părţi.

P. 356, n. 111. Proiect nerealizat, din care s-au păstrat numeroase însemnări de călătorie, publicate de noi în L.R., *Opere*, vol. 18 (*Jurnal de bord*).

P. 357, n. 112. În aprilie 1938, Corneliu Codreanu a fost condamnat de un consiliu de război la 10 ani de detenţie pentru „crime împotriva statului", înscenare regizată cu complicitatea Palatului. În noiembrie 1938, oficialitatea a comunicat că şeful mişcării legionare a decedat, împreună cu alţi camarazi, în cursul unei încercări de evadare. În realitate, toţi au fost asasinaţi prin strangulare, în autobuzul care, chipurile, trebuia să-i transporte de la o închisoare la alta (după alte versiuni, împuşcaţi). Într-o groapă comună, unde au fost aruncaţi, s-a stins var peste cadavrele lor, iar apoi s-a turnat beton.

n. 113. Generalul Gheorghe Argeşanu (1883-1940), fost comandant al corpului II de armată, fost preşedinte al Consiliului de Miniştri, după asasinarea lui Armand Călinescu, adversar al extremismului intern şi al tendinţelor Reichului hitlerist de a subordona România.

Sub scurta lui guvernare (28 sept.-23 nov.1939) au fost numeroase represiuni antilegionare.

n. 114. Generalul Gabriel Marinescu (1886-1940), fost prefect al Poliţiei Capitalei, subsecretar de stat la Interne (1937, 1939), funcţii în care a dirijat măsuri de contracarare a mişcării legionare, numărându-se printre devotaţii lui Carol al II-lea.

n. 115. Generalul Ion Bengliu, fost inspector general al Jandarmeriei, implicat direct în acţiunille îndreptate împotriva legionarilor.

n. 116. Constantin Argetoianu – la care ne-am mai referit în aparatul de note – fusese preşedinte de Consiliu în timpul dictaturii regale.

n. 117. Constantin Ilasievici, fost mareşal al Palatului, ministru al Apărării Naţionale (1937) şi şef al Casei Militare a Palatului (1939-1940).

P. 358, n. 118. Nume derutant. El poate desemna, deopotrivă, pe George Mihăileanu, jurist, fost „avocatul statului", pe M. Mihăileanu, publicist şi fost deputat, sau, pur şi simplu, pe un vecin oarecare.

n. 119. Stan Vidrighin, amintit şi la pag. 130, se număra printre fruntaşii naţional-ţărănişti.

n. 120. Zvon neîntemeiat, pornit, probabil, de la ţinuta antitotalitară a prozatorului, manifestată adesea în articolele sale.

n. 121. Informaţie inexactă. Dintr-o discuţie personală avută cu Barbu Theodorescu (bibliograful operei lui Iorga, mai apoi secretar şi chiar şef de cabinet al lui, în perioada când savantul a fost prim-ministru), rezultă că „smulgerea bărbii" s-a produs mai târziu, când ilustrului dispărut i s-a luat masca mortuară ; experţii în materie au refuzat, de frică, să efectueze această lucrare, încredinţată, în cele din urmă, unui student de la arte plastice, lipsit de experienţă.

P. 359, n. 122. Ştire inexactă, ca şi altele pe care nu le mai comentăm, consemnate de romancier în aceeaşi zi. Ele sunt relevante pentru starea de spirit în care sunt scrise şi celelalte însemnări.

n. 123. Invitaţia, făcută după miezul nopţii, avea şi caracterul unei intimidări. La locuinţa scriitorului s-a prezentat o echipă de

legionari, condusă de V. Iasinski, care, după relatările d-nei Fanny Rebreanu, ar fi purtat următoarea discuţie:

„V.I.: Domnule Rebreanu! Aţi fost la înmormântarea lui Nicolae Iorga...

L.R.: Am fost la înmormântare unui mare român, ucis mişeleşte...

V.I.: Vă invităm şi noi la comemorarea unui alt mare român, ucis mişeleşte: Corneliu Zelea Codreanu!"

n. 124. Generalul adjutant Gheorghe Mihail, fost ministrul Apărării Naţionale în guvernele conduse, între 1939 şi 1940, de Miron Cristea, Armand Călinescu, C. Argetoianu, în guvernul lui I. Gigurtu fiind chiar vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri.

n. 125. Mihail Ghelmegeanu, om politic; între 30 nov. 1939 şi 3 iul. 1940, fusese ministru la Interne, în guvernul condus de Gh. Tătărăscu.

1941

P. 361, n. 1. Unele goluri cronologice din *Jurnal* pot fi acoperite cu însemnările aflate în „caietele de la vie" reproduse în L.R., *Opere*, vol. 18, cu datări între 1-19 ian., 16 febr. ; 5-31 mart., 1-27 apr., 24-25 mai, 4-9 iun., 10-24 aug., 16-17 oct. 1941. Consultă, la nevoie, şi interviurile: *Cu Liviu Rebreanu despre teatru şi literatură,* în *Ilustraţia săptămânii,* I, nr. 10, 23 febr. 1941, p. 3 ; Elisabeta Grecescu, *Dl. Liviu Rebreanu despre teatru şi cultură,* în *Vremea*, XIII, nr. 594, 16 mart. 1941, p. 8-9 ; N. Papatanasiu, *Convorbire cu dl. Liviu Rebreanu,* în *Tinereţea*, VII, nr. 2, 1 apr. 1941, p.3 ; *De vorbă cu dl. Liviu Rebreanu, directorul general al teatrelor şi operelor din România,* în *Viaţa*, I, nr. 166, 14 sept. 1941, p. 35 ; Radu Tudoran, *Literatura şi războiul. Înainte de toate, scriitorul este „cetăţean". El să-şi facă datoriile cetăţeneşti. Convorbire cu dl. Liviu Rebreanu despre reportagiul de război,* în *Evenimentul zilei,* III, nr. 907, 15 nov. 1941, p.2. Cum în anul 1941 L.R. se va afla din nou la conducerea Teatrului Naţional, cititorul îşi poate lărgi informaţia biografică parcurgând şi însemnările noului director, concentrate într-un caiet special – reprodus şi el în vol. 18 de *Opere* – cu datări între 2-28 febr., 1-12 mart., 13-15 mai, 22 sept. 1941,

Vezi şi articolele publicate, după 31 mart. 1941, în paginile ziarului *Viaţa*, dată de când fiinţează acest cotidian sub conducerea lui L.R. Ele sunt reproduse de noi în L.R., *Opere*, vol. 16, p. 413-424. Tot acolo şi alte articole cu caracter patriotic, esenţiale pentru gândirea scriitorului din timpul celui de al doilea război mondial.

n. 2. „Afacere“ care, în cele din urmă, ca de obicei, avea să rămână în lumea visului.

n. 3. În realitate, lovitură de stat, cu largi caractere de „rebeliune-lumpen“.

n. 4. Într-adevăr, în faţa hotelului Ambasador fusese omorât un maior german, numai că adevăratul motiv al crimei consta în relaţiile ofiţerului cu soţia ucigaşului, grec de origine.

P. 362, *n. 5*. Generalul Constantin Petrovicescu nu se mai afla în cadrele active ale armatei când fusese înscăunat ministru la Interne. Ca simpatizant legionar, făcuse notă discordantă în corpul generalilor români, ostili, în covârşitoarea lor majoritate, Gărzii de Fier.

n. 6. Generalul Constantin Sănătescu (1885-1947), comandant militar şi om de stat. În 1943 va deveni şeful Casei Militare a Palatului, calitate în care a contribuit la pregătirea întoarcerii armelor împotriva Germaniei naziste. La 23 aug. 1944, a asumat postul de premier al guvernului insurecţional.

n. 7. Vasile Gh. Mitrea, general de brigadă (brigada a 7-a, artilerie).

n. 8. Alexandru Rioşeanu, locotenent-colonel de jandarmi, impus de Ion Antonescu ca ministru subsecretar de stat, însărcinat cu siguranţa statului. Prin gradul său militar, făcea o figură aparte în corpul de generali care îl înconjurau. Câtă vreme legionarii au participat la guvernare, el a contracarat tendinţele lor de a-şi adjudeca exclusiv controlul aparatului poliţienesc. În ian. 1941 a manifestat o deosebită energie la înăbuşirea rebeliunii. După aug. 1944, cei care ar fi trebuit să-l răsplătească pentru curajul său l-au arestat şi condamnat la închisoare, unde a şi murit.

n. 9. Aluzie la unii ministeriabili devotaţi lui Ion Antonescu, care făceau parte din guvern, fără a fi legionari: Mihai Antonescu, George Creţianu, Gh. Dobre, Gh. Leon, N. Mareş, C. Pantazi ş.a.

n. 10. Horia Sima (1906-1992), profesor, succesor al lui Corneliu Zelea Codreanu în conducerea mişcării legionare, figură controversată chiar şi în rândurile foştilor membri ai Gărzii de Fier – adesea autocaracterizaţi cu epitetele de codrenişi şi simişti –, considerat de istorici ca inspirator al asasinării lui N. Iorga şi al lui V. Madgearu, precum şi a celorlalţi oameni politici şi militari executaţi la Jilava; organizator al rebeliunii din ian. 1941.

P. 363, n. 11. Aluzie la ziarele cu o mai mare arie de răspândire, precum *Axa, Bunavestire, Cuvântul.*

n. 12. Victor Silaghi, comandant legionar, prefect în Prahova.

P. 364, n. 13. Ca să urmărim şi mai bine periplul scriitorului, menţionăm că locuinţa lui se afla pe Bulevardul Elisabeta, nr. 97, etaj 4, vizavi de Facultatea de Drept.

n. 14. E vorba de librăria cu acelaşi nume, situată pe Bulevardul Elisabeta, colţ cu Calea Victoriei ; ulterior va deveni Librăria Academiei.

n. 15. Strada Karagheorghevici (ulterior Eugeniu Carada) se afla în vecinătatea Băncii Naţionale a României.

n. 16. Galeriile Lafayette se aflau pe Calea Victoriei colţ cu strada Lipscani (actualul magazin „Victoria"). Jos la parter era librăria Editurii „Socec", având acelaşi proprietar.

n. 17. Stâng, drept (traducere şi adaptată).

P. 365, n. 18. Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă , actualmente sediul Bibliotecii Centrale Universitare.

P. 366, n. 19. Palatul telefoanelor, situat pe Calea Victoriei.

n. 20. Cifră exagerată.

P. 368, n. 21. În palatul prinţului Grigore Sturdza se afla atunci Ministerul de Externe, situat în Piaţa Victoriei.

n. 22. Aflată în spatele clădirii Consiliului de Miniştri.

n. 23. În apropierea Pieţii Victoriei, devenită mai târziu sediul Institutului de Filosofie.

P. 369, n. 24. Victor Medrea, şeful Protocolului.

n. 25. Zvon lipsit de acoperire. După eşecul rebeliunii, Horia Sima s-a refugiat în Germania, cu sprijinul unor ofiţeri superiori ai Reichului nazist, formând, la Viena, după 23 aug. 1944, un guvern legionar, fidel autorităţilor hitleriste. A fost condamnat la moarte, în contumacie, decedând târziu în Spania.

P. 370, n. 26. Doctor Sergiu Stoicescu, reputat internist, cu stagiu la Paris, colaborator apropiat al prof. Daniel Danielopolu.

P. 372, n. 27. Nicolae Ilieşiu (n.1913), ziarist şi apicultor, fost director economic la *Curentul*, *România* şi alte gazete, acţionar principal la Tipografia „Eminescu", colaborator cu rădăcini familiale în Maieru copilăriei scriitorului.

1943

P. 374, n. 1. An în care jurnalul intim al scriitorului este aproape total abandonat, notaţia din 23 sept. determinându-ne să renunţăm la ipoteza că eventualele însemnări au fost făcute pierdute. Pentru acoperirea documentară a golurilor cronologice, cititorul poate consulta celelalte jurnale, reproduse de noi în vol. 18 de *Opere*. Este vorba de *Jurnal de bord*, cu însemnări de călătorie în Germania, Croaţia, Italia, Finlanda şi Suedia, datate 4-25 ian., 19-30 mart., 1-31 oct. 1942, la care se adaugă cele din 1943, scrise între 5-24 mai. De asemenea, perioada 1942-1943 este parţial acoperită şi de notaţiile din *Jurnalul de la vie*, datate 3 apr., 11-25 iul., 1-22 aug., 5-27 sept., 7-21 dec. 1942, precum şi 2-4 ian., 4-28 mart., 23 apr., 11-14 iun., 8-9 aug. 1943. Notaţii fulgurante şi în *Jurnalul de la*

Teatrul Național. Ca și în alte situații similare, nevoia de date suplimentare caracteristice gândirii scriitorului am încercat s-o suplinim, la editarea anterioară a *Jurnalului,* cu reproducerea unor interviuri, precum: *Răspunsul d-lui Rebreanu,* în *Viața*, II, nr. 322, 9 mart. 1942, p.3: Vasile Netea, *De vorbă cu Liviu Rebreanu,* în *Vremea*, XIV, nr. 679, 25 dec. 1942, p.11 ; Vasile Netea, *De vorbă cu L. Rebreanu la deschiderea noii stagiuni a Teatrului Național,* în *Vremea,* XIV, nr. 715, 12 sept. 1943, p.10.

1944

P. 375, n. 1. Anul săvârșirii din viață a scriitorului, petrecut, din pricina bolii, mai mult la Valea Mare. La 4 apr. 1944, primul bombardament al aviației americane îl găsise la București, într-o stare gravă. Este transportat urgent la Valea Mare, cu toate că, la plecarea din București, continua să delireze din pricina temperaturii mari. Activitatea la Teatrul Național și la ziarul *Viața* va fi totalmente abandonată. De asemenea, scriitorul este absent cu articole sau declarații în presa vremii.

P. 376, n. 2. Menționăm că toate radiografiile se află în *Arhiva Rebreanu,* de la B.A.R., consultarea lor ulterioară, solicitată de noi unor ftiziologi, pledând pentru un proces pulmonar degenerativ, culminat cu formarea unei tumori maligne.

n. 3. Doctor Ioan Jovin.

n. 4. Henri Bequerel (1852-1908), savant francez, distins cu Premiul Nobel, pentru descoperirea radioactivității.

n. 5. Constantin Manolescu, inspector din administrația Teatrului Național, personaj ce revine adesea în jurnalul ultimului directorat publicat de noi în L.R., *Opere,* vol. 18.

P. 377, n. 6. Peste nici două luni, Rebreanu va trece în lumea umbrelor. În acest interval, numele scriitorului va fi prezent doar pe frontispiciul ziarului *Viața*, în calitatea lui de director. Singurele rânduri, semnate

de el cu o zi înaintea abandonării jurnalului său, datate 9 iulie 1944, sunt adresate profesorului Nicolae Negulescu din Constanța, aflat și el pe patul de suferință. În scrisoare, informându-și prietenul că personal a trecut „hopul cel greu", speră să se restabilească deplin, considerându-se atunci în convalescență. „Sânt sigur că boala ta – îi scrie – mai departe – se poate vindeca aproape deplin – numai tu să ai încredere în tine însuți și în puterile tale de regenerare." Neîndoios, vorbea și cu sine însuși. Imprudent, părăsește locuința, mergând, cu Fanny și Puia, în iul. 1944, la Pucioasa, să se întâlnească cu Ion Petrovici, ministrul lui de resort. Dorea, fără îndoială, ca acesta să-l știe valid, cu credința că va reveni la București (vezi și I. Petrovici, *Pe meandrele trecutului*, 1980). Nesăbuința îl va costa scump. Se întoarce în Valea Mare, într-o stare gravă, în casa în care, cu abuz de țigări și cafea, scrisese în întunericul nopților *Răscoala* și *Gorila*. Apucase să afle ce se petrecuse la 23 aug. 1944, să audă, în apropierea gospodăriei de la Valea Mare, zgomotele de șenile ale tancurilor sovietice și răpăitul „balalaicilor" rusești, pornite pe ulițele satului după mâncare și băutură. Moare la 1 sept. 1944, având la căpătâiul lui doar pe Fanny, Puia și Ludovic Dauș, prieten venit tocmai atunci în vizită. Va fi îngropat în curtea bisericii de la Valea Mare, fără pompă, singurul vorbitor fiind un învățător, ofițer rezervist, care comanda o companie din multele ce se îndreptau spre front.

ADDENDA

1916

P. 381, n. 1. Flora-Ecaterina Rebreanu (1900-1974), sora mai mică a scriitorului, întâlnită în documentele literare și cu numele de Florica sau Rița. La rugămintea părinților, fusese găzduită de fratele din București, începând cu data de 4 oct. 1913. În Capitală urmează Școala de sericicultură, având ca directoare pe Claudia Millian-Minulescu. La B.A.R. se află mai multe scrisori de-ale sale, semnate și cu numele de familie al soțului, Mihail Schuster (ofițer). Vezi *Coresp.* nr. 145 028-145 036, scrisori datând din anii 1926-1944 ; tot

acolo şi epistolele lui M. Schuster către L.R. 145 038-145 040, din anii 1935-1942.

n. 2. *Flacăra*, revistă literară, artistică şi socială, apărută la Bucureşti, între 1911 şi 1923, având ca director pe Constantin Banu.

n. 3. *Naţionalul*, ziar naţional-liberal, apărut, la Bucureşti, între 26 nov. 1915 şi 30 sept.1916, având ca director pe Toma Stelian.

P. 382, *n. 4*. La acea dată, guvernul era condus de Ion I.C. Brătianu, fiind format din V.G. Morţun (Interne), Em. Porumbaru (Externe), Victor Antonescu (Justiţie), I.G. Duca (Culte şi Instrucţiune Publică), Al. Constantinescu (Agricultură şi Domenii), Al. Radovici (Industrie şi Comerţ), dr. C. Angelescu (Lucrări Publice); Ministerul de Război se afla sub conducerea lui Ion I.C. Brătianu (la 15 aug. 1916 va fi numit Vintilă Brătianu). Acest guvern a funcţionat între 4 ian. 1914 şi 10 dec. 1916, când va fi remaniat, sub conducerea aceluiaşi prezident.

n. 5. Petre P. Carp (1837-1918), om politic, şeful Partidului Conservator (1907-1912), prim-ministru (1910-1912), partizan al trecerii României de partea Puterilor Centrale, junimist.

n. 6. Titu Maiorescu (1840-1917), critic , teoretician şi om politic conservator, de mai multe ori ministru şi chiar prim-ministru (1912-1914), mentor spiritual al „Junimii“, partizan al trecerii României de partea Puterilor Centrale.

n. 7. Teodor I. Rosetti (1837-1923), jurist şi om politic, de mai multe ori ministru şi chiar prim-ministru (1888-1889), unul dintre fondatorii „Junimii“, partizan al trecerii României de partea Puterilor Centrale.

n. 8. Nicolae Filipescu (Partidul Conservator), Take Ionescu (Partidul Conservator-Democrat), Al. Marghiloman (gruparea germanofilă a Partidului Conservator).

n. 9. Camera şi Senatul, conduse de Mihail Pherekyde şi V. Missir (în locul acestuia din urmă, plecat în străinătate, a participat la Consiliul de Coroană C.F. Robescu, vicepreşedintele Senatului).

n. 10. Constantin Olănescu şi Alexandru Cantacuzino-Paşcanu, foştii preşedinţi.

n. 11. *Furnica,* revistă umoristică, apărută, la Bucureşti, între 4 ian. 1907 şi 14 ian. 1916, având ca redactor pe G. Ranetti şi N.D. Ţăranul. După 14/28 dec. 1918, revista îşi va continua existenţa până în anul 1930.

n. 12. Paul von Beneckendorff von Hindenburg (1847-1934), feld-mareşal şi om politic german, şef al statului major al armatei germane (1916-1918), mai târziu preşedinte al Germaniei (1925-1934).

n. 13. Sunt vizaţi Nicolae Filipescu, Take Ionescu, Nicolae Titulescu ş.a., adepţi ai intrării României în război de partea Antantei.

n. 14. „Cartea de aur", librărie în centrul Capitalei.

n. 15. *Revista idealistă*, revistă de literatură, artă, ştiinţă şi sociologie, apărută la Mogoşeşti (Dorohoi), iar apoi la Bucureşti, între ian. 1907 şi sept. 1916, având ca director pe Mihail Holban şi ca prim-redactor pe N. Vaschide.

n. 16. Ion I. Pavelescu (1889-1924), poet.

n. 17. Iosif Iser (1881-1958), pictor şi grafician.

P. 383, n. 18. Corneliu Moldovanu.

n. 19. *Dreptatea*, politică, economică şi socială, ziar tipărit, la Bucureşti, între 16 mart. 1913 şi 15 aug. 1916, având ca director pe Ioan M. Protopopescu-Pache.

n. 20. Ministrul Germaniei la Bucureşti.

n. 21. Vasile Romano, actor la Teatrul Naţional din Bucureşti.

n. 22. În afară de Teatrul Naţional din Craiova (unde a îndeplinit funcţia de secretar) şi al Teatrului Naţional din Bucureşti, L.R. nu a activat la nic un alt teatru din ţară.

n. 23. Coca Danielescu, actriţă.

n. 24. Ion Brezeanu, actor.

n. 25. Gheorghe Plopeanu.

n. 26. Petre Locusteanu (1883-1919), gazetar ; la B.A.R. se află o scrisoare a sa către L.R. (*Coresp.*, nr. 143 593), atestând raporturi colegiale încă din anul 1911.

P. 384, n. 27. Marioara Sorbul.

n. 28. *Steagul*, cotidian tipărit, la Bucureşti, între 16 nov. 1914 şi 20 nov. 1916 ; 3 mai-31 dec. 1918 şi ulterior.

n. 29. *Independenţa*, cotidian al Partidului Conservator (gruparea Al. Marghiloman), tipărit la Bucureşti după 16 nov. 1914.

n. 30. *Moldova*, publicaţie ce apare, la Bucureşti, între 1 martie 1915 şi 14 aug. 1916, sub direcţia unui comitet, având ca preşedinte pe P.P. Carp.

n. 31. *La Politique*, apare, la Bucureşti, între 16/29 nov. 1911 şi 20 nov./3 dec. 1916, având ca „director girant“ pe Pierre Ciorăneanu.

n. 31a. Benjamin Gartenberg, gazetar.

n. 32. Ottocar Czernin (1872-1932), ministru al Austro-Ungariei la Bucureşti.

n. 33. Moses Rosen, redactor la *Săptămâna* şi mai târziu la *Curentul*.

n. 34. Mitică Rădulescu, cumnat.

n. 35. Leon Popescu, pionier al cinematografiei naţionale ; consultă aparatul critic ce însoţeşte scenariile cinematografice alcătuite de L.R. în primii ani ai şederii sale în capitala ţării (L.R., *Opere*, vol. 11).

n. 36. Caton Theodorian.

n. 37. Constantin Bacalbaşa (1856-1935), publicist.

n. 38. Mihail Ferekyde (1842-1928), om politic, de mai multe ori ministru.

n. 39. Ion Culoglu, ziarist.

n. 40. Aluzie la P.P. Carp, Titu Maiorescu, Teodor Rosetti şi Al. Marghiloman, care nu erau adepţii intrării României în război de partea Antantei.

P. 385, n. 41. Încheiată de România cu Anglia, Franţa, Italia şi Rusia, la 4/17 aug. 1916.

n. 42. O. Goga, refugiat la Bucureşti, era unul din partizanii intrării României în război de partea Antantei, având convingerea că lupta împotriva Puterilor Centrale este totodată şi o luptă pentru dezrobirea Transilvaniei.

n. 43. Vasile G. Morţun (1868-1919), om politic, la început de orientare socialistă, ulterior liberală, la data însemnărilor, ministru de Interne.

n. 44. Mihail M. Condrus, ziarist, viitor deputat liberal şi chestor („ales ca atare pentru forţa sa atletică, pusă la contribuţie când se încălzeau lucrările parlamentare“ – *apud* Ş. Cioculeascu, *România literară,* VIII, nr. 9, 1 mart. 1994).

n. 45. George Cair (1876-1924), poet, prozator şi avocat.

P. 386, n. 46. Aleksei Brusilov (1853-1926), general rus ; ofensiva lui a rămas memorabilă în analele primului război mondial, fiind înscrisă în toate tratatele de teorie şi artă militară („operaţia Brusilov“).

P. 387, n. 47. Toma Stelian (1860-1925), director al ziarului *Naţionalul,* avocat, profesor de drept şi procedură comercială, fost ministru la Justiţie (1907-1910) şi ad interim la Război (1908).

n. 48. Alexandru I. Marghiloman (1854-1925), om politic, unul dintre conducătorii Partidului Conservator (la început a făcut parte din gruparea conservatoare junimistă; ministru în mai multe cabinete (1888-1895; 1900-1901; 1910-1914), partizan al Puterilor Centrale; ca prim-ministru (5 mart.-14 oct. 1918) a tratat pacea cu Germania.

n. 49. Constantin Olănescu (1845-1928), om politic conservator, fost ministru al Lucrărilor Publice (1891-1895), prezident al Adunării Deputaţilor (1899) şi ministru la Interne (1900-1901) în guvernul lui P. Carp.

P. 388, n. 50. Alexandru Constantinescu (1859-1926), jurist, om politic liberal, ministru la Agricultură şi Domenii (1909-1910 ; 1914-1916 ;

1922-1926), la Interne (1916-1918), la Industrie şi Comerţ (1918-1919).

n. 51. Alexandru Gh. Radovici (1860-1918), jurist, om politic, la început de orientare socialistă, ulterior liberală, ministru al Industriei şi Comerţului (1914-1916).

n. 52. Constantin F. Robescu (1839-1920), om politic de orientare liberală.

P. 389, n. 53. Nicolae Apăteanu, publicist (La B.A.R., o scrisoare către L.R. adresată de Elena Apăteanu-Pârvan, *Coresp.*, nr. 142 008, datată 1930.

n. 54. Marilena Gîrleanu, soţia poetului Emil Gîrleanu, prietenă de familie, amintită şi în corespondenţa scriitorului (vezi L.R., *La lumina lămpii)*.

n. 55. Vasile Stoica, publicist, ulterior demnitar de stat.

P. 390, n. 56. Cu titlul *Momente* şi cu datarea: „14.VIII.1916“ se mai păstrează o notă dialogată a acestui accident (Colecţia Puia-Florica Rebreanu de la Muzeul Literaturii Române).

P. 391, n. 57. Ferdinand I (rege al României între 28 sept. 1914-20 iul. 1927).

P. 392, n. 58. Barbu Ştirbei, om politic care avea să devină prim-ministru timp de 16 zile (4-20 iun. 1927).

1923

P. 394, n. 1. Benjamin Fundoianu (1898-1944), poet şi eseist român ; stabilit, la Paris, în 1923, a scris în limba franceză, semnând cu numele Benjamin Fondane.

n. 2. Mioara Minulescu.

n. 3. *Înşir-te mărgărite,* piesa lui Victor Eftimiu.

n. 4. Dimitrie Nanu (1873-1941).

n. 5. Elvira Popescu, artistă ; după 1923, se va stabili la Paris, căsătorindu-se cu dramaturgul Louis Verneuil. Veche amică a

Rebrenilor (amintită de mai multe ori în corespondența de familie ; vezi L.R., *La lumina lămpii).*

n. 6. Constantin Banu, fostul director al revistei *Flacăra* (1911-1923); din 1922, C.B. figura pe frontispiciu doar ca fondator); în acea vreme făcea parte din guvernul condus de Ion I.C. Brătianu, în calitate de ministru al Cultelor şi Artelor (19 ian. 1922-29 oct. 1923).

n. 7. Corneliu Moldovanu.

n. 8. Va apărea abia în 1924, cu titlul *Mişcarea literară.*

n. 9. Prieten de familie, întâlnit şi în actele monumentului de la Ghimeş-Palanca, ridicat în amintirea lui Emil Rebreanu (în literatură a semnat cu pseudonimul George Cornea).

n. 10. După relatările Puiei-Florica Rebreanu, aici părinții ei îşi propuseseră să ridice o casă, proiect nerealizat.

n. 11. Poetul Alfred Moşoiu.

P. 395, n. 12. Vintilă Brătianu.

n. 13. Claudia Minulescu.

n. 14. Cu prilejul turneului de şezători în Ardeal, Puia Rebreanu a însoțit grupul de scriitori în mai multe oraşe. Vezi amintirile ei în vol. *Zilele care au plecat,* p. 137-138.

n. 15. A apărut în *Flacăra,* VIII, nr. 5, 2 febr. 1923.

*n. 16.*Vasile Enescu, regizorul piesei.

n. 17. În piesă jucau: N. Soreanu, N. Săvulescu, Gr. Mărculescu, I. Morțun, A. Atanasiu, A. Barbelian, I. Manu, V. Romano, Maria Luca, Olga Țăranu şi (?)Mateescu (distribuție menționată pe p. 137 a volumului *Plicul,* publicat în 1923).

n. 18. La acea dată, Ion I.Vasilescu-Valjean era director general al teatrelor.

n. 19. Deşi în distribuția de mai sus N. Săvulescu deținea rolul Victoriei, *Rampa* (din 12 şi 16 apr. 1923) o va menționa pe Fanny

Rebreanu şi pe Marioara Zimniceanu în dreptul aceluiaşi rol (Ion Livescu continua să fie subdirectorul Teatrului Național).

P. 396, n. 20. Calderon de la Barca Petro (1600-1681), dramaturg spaniol.

n. 21. Caton Theodorian.

P. 397, n. 22. Ema Dumitrescu, profesoara Puiei.

n. 23. Cunoscută în realitate cu numele de „Ileana grofoaia“ (țărancă din Ilva-Mică, adusă în Maieru de contele-episcop Domokos, pe care-l moşteneşte), revine în proza scriitorului ca personaj al povestirii *Baroneasa* (vezi L.R., *Opere*, vol. 3, p. 268-272).

n. 24. În 1923, „Cartea Românească“ publică a III-a ediție a romanului *Ion*.

n. 25. George I.Stratulat, poet şi magistrat.

n. 26. Albeanu, personaj în *Plicul*.

P. 398, n. 27. I. Morțun interpreta rolul lui Hurmuz.

n. 28. I. Manu interpreta rolul ziaristului Albeanu.

n. 29. Camil Petrescu.

n. 30. Constantin Graur.

n. 31. Respectiv referirile la *Adevărul* din textul piesei.

P. 399, n. 32. Octavian Oncescu, avocat, vechi prieten al Rebrenilor (vezi L.R., *La lumina lămpii)*.

n. 33. Croitor, amintit şi în corespondența de familie.

n. 34. *Stăpâna*, piesă de Caton Theodorian.

n. 35. *Suflete tari*, piesă de Camil Petrescu.

n. 36. Dariu Pop.

P. 400, n. 37. Iuliu Valaori (1867-1936), profesor de limbi clasice la Universitatea din Bucureşti, la acea dată secretar general al Ministerului Instrucţiunii Publice şi Cultelor.

n. 38. Nicolae Petala, general de armată.

n. 39. În acea vreme, Zaharia Bârsan era directorul Teatrulu Naţional din Cluj.

n. 40. Letiţia Miron (născută Slăvoacă).

n. 41. Ana şi Ieronim Slăvoacă din aceeaşi familie.

n. 42. Doctorul Pavel Galan, al cărui nume revine adesea în corespondenţa de familie (vezi L.R., *La lumina lămpii*).

n. 43. Valeriu Seni, inspector şcolar, coleg de liceu cu L.R. (ambii învăţaseră la liceul grăniceresc din Năsăud).

n. 44. Nicolae Ivan (1855-1936), episcop ortodox al Vadului, Feleacului şi Clujului.

P. 401, n. 45. Directorul teatrului maghiar din localitate.

SPOVEDANII

P. 402, n. 1. Manuscrisul, alcătuit din 24 file, se află la B.A.R!, *Arh. L.R., I, ms.6*, datând din 1932. A fost prezentat şi reprodus (parţial) de Stancu Ilin, în revista *Transilvania*, I, nr. 6, oct. 1972, p. 18, 21. În ce ne priveşte, reproducem, sub acelaşi titlu, şi planurile care urmau să fie luate în considerare la redactarea cărţii (filele 10-24). Notaţia din frontispiciu (*Spovedanii 1932 – I*) ne îndreptăţeşte să credem că proiectele aveau în vedere doar materia primului volum. Menţionăm că pe fila cu subtitlul *Rostul spovedaniilor* se mai află şi însemnările: „Cazul Ranetti şi traducerea lui“, precum şi „Duşmanii sunt mai necesari ca prietenii“. Nu toate filele aparţin aceluiaşi moment genetic.

n. 2. Romulus Dianu.

n. 3. Const. Şaban-Făgeţel.

P. 407, n. 4. Rămas nescris, acest capitol şi cele care urmează ne invită să reconstituim anii de ucenicie literară ai lui L.R. prin studierea directă a vechilor sale manuscrise. În cea mai mare parte, ele au fost publicate în L.R., *Opere*, vol. I -11 (1980), precum şi în L.R., *Caiete* (1974).

n. 5. Sublocotenent la regimentul 2 honvezi regali din Gyula (1 sept. 1906-12 febr. 1908).

n. 6. Piese de teatru şi povestiri. (În unele interviuri, L.R. menţionează că pagini din proza lui s-ar fi tipărit în presa budapestană, fiind semnate cu pseudonim.)

n. 7. Pretextul primelor scrieri efectuate în limbile germană şi maghiară, amintit în numeroase interviuri.

n. 8. În legătură cu părăsirea armatei, consultă *Memoriul* din mai 1910, reprodus de noi în L.R. *Opere*, vol. 4, p. 686-688.

n. 9. Revenirea la Prislop.

n. 10. Ajutor de notar în comunele Măgura Ilvei, Nimigea-Ungurească, funcţionar la primăria din Vărarea ş.a.

n. 11. La 12-14 oct. 1909, are loc, la Sibiu, serbările ASTRA (L.R. participă ca trimis special al *Revistei Bistriţa*) ; împreună cu scriitorii români veniţi din vechiul regat la aceste serbări, trece graniţa.

n. 12. În Bucureşti soseşte la 15 oct. 1909.

n. 13. Mihail Dragomirescu.

n. 14. Gavriluţ, subcomisar la poliţia Capitalei (de obârşie de pe Valea Someşului) ; cu prilejul controlului efectuat la „English-Hotel“, îl descoperă printre „străini“ şi pe L.R. ; cunoscându-l pe învăţătorul Vasile Rebreanu, Gavriluţ îl ia pe tânăr în gazdă (locuia pe Calea Griviţei).

n. 15. *Falanga literară şi artistică*, revistă înfiinţată, în ian. 1910, de M. Dragomirescu ; L.R. devine secretar de redacţie.

n. 16. Întemniţat patru luni la Văcăreşti, pe baza cererii guvernului ungar (mandat de arestare emis la 15 febr. 1910).

n. 17. În iun. 1910.

n. 18. La Gyula.

n. 19. „Pertractarea" a avut loc la 19 iul. 1910 ; după şase luni petrecute în închisoare, Curtea socoate delictul ispăşit.

n. 20. Popas scurt la Prislop, în aug. 1910, unde aşteaptă, de la Bucureşti, bani de drum.

n. 21. De la Mihail Dragomirescu.

n. 22. La sfârşitul lunii aug. 1910, este în Bucureşti.

n. 23. În *Epoca* – ziar ce apare, la Bucureşti, între 1895-1938 – aflăm semnătura lui Athanasie Ranetti. În presa românească mai semna, în aceeaşi vreme, şi George Ranetti (1875-1928). Ambii corespondează cu L.R. în 1928 (B.A.R., *Coresp.*, nr. 144 301-144 302). Consultarea ziarului din 1910 nu ne-a facilitat documentarea dorită („cazul Ranetti" şi alte adversităţi menţionate de L.R.).

n. 24. Deşi nefinalizat, proiectul conţine date de o mare însemnătate istoriografică (repere sigure în presa maghiară, numele unor instituţii budapestane cărora L.R. li s-a adresat în calitate de prozator şi autor dramatic etc.). Ele nu revin în scrierile cu caracter memorialistic, nici în interviurile pe această temă.

n. 25. Nuvela nu se păstrează în arhivă ; o piesă de teatru din aceeaşi perioadă (*Ghighi*) îşi desfăşoară acţiunea în casa unui învăţător (reluarea aceluiaşi conflict).

n. 26. Imre Kálmán (1882-1953), compozitor ungur (episodul „vizitei" va fi reluat cu modificări, într-un interviu).

n. 27. Nu se păstrează manuscrisul.

n. 28. Scara măgarilor (*Szamárlétra*), volum de povestiri anticazone, reproduse în L.R., *Opere,* vol. 1 (originale şi traduse).

n. 29. Din contextul notației, rezultă că este vorba de prima nuvelă cu care L.R. debutează în capitala țării: *Volbura dragostei* (titlu ulterior: *Cântecul iubirii*), datată, în final, 16 oct. 1909 (a doua zi după sosirea în Bucureşti). Ea apare la 25 oct. 1909, în *Convorbiri critice.* Cu câteva zile în urmă (19 oct. 1909), L.R.fusese invitat la cenaclul lui M. Dragomirescu, fără să i se dea însă cuvântul (în scris, a doua zi, magistrul *Convorbirilor critice* se va angaja să-i publice nuvela, citită de el între timp). Numele ce urmează desemnează pe membrii cenaclului cu care L.R. ia contact la venirea în Capitală.

n. 30. Atanasie Mândru (1883-1962), poet şi prozator.

n. 31. Ion Dragoslav (1885-1928), poet şi prozator (corespondență cu L.R. la B.A.R., nr. 142 803-142 806, datată între 1923 şi 1927).

n. 32. Vasile Lascăr, poet, plecat din România în jurul anului 1912.

n. 33. Costin Petrescu, pictor.

P. 408, n. 34. Avalanşa datelor biografice ne invită să coroborăm proiectul capitolului de față cu relatările scriitorului din *Calvarul* (1919), precum şi cu planurile acestei confesiuni literare, publicate de noi în L.R., *Caiete*, alături de alte notații *Din refugiu* (p. 328-334).

n. 35. *Ziua*, cotidian tipărit la Bucureşti, în 1914, având ca prim-redactor pe I. Slavici, în paginile căruia – reamintim – L.R. a avut colaborări din domeniul literaturii şi artei (semnate cu pseudonim).

n. 36. Bartolomeu Cecropide (1885-1931), ziarist, multă vreme secretar de redacție la diferite jurnale.

n. 37. *Scena*, cotidian de teatru, muzică, literatură şi artă, tipărit la Bucureşti, între 27 sept. 1917-11 nov. 1918, având ca principali colaboratori pe A. de Herz, L.R. şi M. Sorbul.

n. 38. *Lumina*, ziar apărut, în sept. 1917, în Bucureştiul ocupat de trupele germane, având ca director pe C. Stere, în paginile căruia – reamintim – L.R. a semnat cronica teatrală şi proza literară.

n. 39. Dumitru Kiriac (1866-1928), compozitor, dirijor şi folclorist.

n. 40. Constantin (Titel) Petrescu (1888-1957), avocat şi fruntaş socialist. În anii ocupaţiei germane, l-a ajutat pe L.R. să treacă în Moldova.

n. 41. Dumitru Grofu (1877-1937), militant de frunte al mişcării socialiste şi comuniste, care l-a ajutat pe L.R., în vara anului 1918, să fugă în Moldova.

n. 42. Alexandru Dobrogeanu-Gherea (1879-1938), inginer şi publicist, militant al mişcării muncitoreşti.

n. 43. Nicolae D. Boiangiu (1885-1927), activist în mişcarea socialistă, implicat şi el în periplul scriitorului din vara lui 1918.

n. 44. N.D. Cocea (1880-1949), romancier şi publicist, cu care L.R. a colaborat îndeaproape, încă din 1911, când N.D.C. conducea revista *Rampa* (vezi la B.A.R., *Coresp.*, nr. 142 587-142 589).

n. 45. Colaboratorii menţionaţi revin în paginile *Jurnalului*, cu excepţia celui din urmă (de presupus Teodor Mândru, director de specialitate în Ministerul Agriculturii şi Domeniilor).

n. 46. Lucrezzia Karnabatt, ziaristă şi prozatoare. Al doilea „caz“ despre care istoria literară încă nu a desluşit toate sensurile ; din contextul altor însemnări, s-ar părea că „păţania“ stă la baza adversităţii lui D. Karnabatt, autorul din umbră al atacului din *Îndreptarea*. O scrisoare către L.R., director al Teatrului Naţional – solicitat de Lucrezzia Karnabatt să-i citească piesa –, ne invită să o parcurgem cu atenţie. În epistolă, autoarea îl invită „pe acela care a fost totdeauna pentru mine *mare de tot* şi care niciodată (de ce ?) nu m-a luat în seamă, să-şi schimbe părerea“ asupra ei (B.A.R., *Coresp.*, nr. 143 532).

P. 409, *n. 47*. O documentare bogată în *Arh.L.R., IV, Acte, 1-253 ; IV, Acte, 183*, unde se află numeroase piese privind conducerea Teatrului Naţional, proiecte de buget, de organizare teatrală, inclusiv „Proiectul de lege al organizării Teatrelor Naţionale, operelor române şi spectacolelor“.

n. 48. Vasile Pârvan (1882-1927), istoric şi arheolog, care, încă de la apariţia romanului *Ion*, a avut o profundă preţuire faţă de autorul lui, contribuind la acordarea premiului Academiei Române (vezi la B.A.R., *Coresp.*, nr. 144 079-144 080, datată între 1920 şi 1923).

n. 49. Roman de Jack London, amintit adesea în vecinătatea romanului *Adam şi Eva*, despre care L.R. susţinea că l-a scris fără să fi citit în prealabil cartea confratelui englez.

n. 50. Titlul traducerii romanului *Pădurea Spânzuraţilor*, apărut, la Paris, în 1932.

n. 51. Titlul traducerii aceluiaşi roman, apărut, la Perugia-Venezia, în 1930.

n. 52. Titlul traducerii aceluiaşi roman, apărut, la Londra, în 1930.

n. 53. Titlul traducerii aceluiaşi roman, apărut, la Praga, în 1928.

P. 410, n. 54. Titlul poemului dramatic scris de V. Voiculescu.

n. 55. Camil Baltazar.

n. 56. În articolul *Scriitorii şi literatura în Rusia Sovietică* va face referiri la situaţia contradictorie a confratelui său (*România literară*, I, nr. 4, 12 mart. 1932). Puţin mai târziu, va publica un articol special, *Panait Istrati*, în paginile aceleaşi reviste (II, nr. 66, 20 mai 1933).

n. 57. Cu titlul *Radiofonia românească*, L.R. a publicat în *România literară*, II, nr. 62, 22 apr. 1933, un articol cu tematică apropiată (vezi L.R., *Opere*, vol. 16, p. 373-375).

n. 58. Titlul unui roman abandonat, a cărui acţiune va fi reluată în *Jar* şi *Gorila*; între 2 dec. 1931 şi 28 ian. 1932, L.R. scrisese un prim capitol, fără a-l mai continua. Prin includerea fragmentului în sumarul noului volum, *Spovedaniile* şi-ar fi pierdut cadrul tematic fixat iniţial.

P. 411, n. 59. Reluarea sumarului pe o filă cu antetul Ministerului Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale.

n. 60. Constantin Levaditi (1874-1945), inframicrobiolog român de origine franceză ; profesor universitar la Facultatea de Medicină din Cluj (1920-1921).

n. 61. Titlu revăzut; iniţial *Rostul spovedaniilor*. De reţinut formula cronologică folosită în acest fragment abandonat.

INDICI

I. INDICE DE PERSOANE
citate de L. Rebreanu în *Jurnal*

II. INDICE TOPONIMIC

III. INDICE DE TITLURI*

citate de L. Rebreanu în *Jurnal*

* Din domeniul literaturii şi artei: cărţi, spectacole şi proiecte de lucrări.

CUPRINS

Redactor: **Mihai Dascălu**

Tehnoredactor: **Vasile Ciucă**